

SZILÁGYI DEZSŐ

BESZÉDEI

*

SZERKESZTIK

Dr FAYER GYULA

VIKÁR BÉLA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1906.

Pilógi Bersy

SZILÁGYI DEZSŐ BESZÉDEI

ELSŐ KÖTET

KÖZÖS ÜGYEK.
KÖZÖS EGYETÉRTÉSSEL CZÉLSZERÜBBEN
ELINTÉZHETŐ ÜGYEK.

A KELETI KÉRDÉS. A TISZA-SZÉLL-FÉLE KIEGYEZÉS.

SZERKESZTETT}

Dr FAYER GYULA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1906.

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat

Emunka kettős irányban tér el a beszédgyűjtésményeknek általában szokásos módszerétől: a beszédek elrendezésében és vonatkozásaik ismertetésében.

A beszédek itt tárgyuk szerint vannak csoportosítva. Ez ugyan nem mondható feltétlenül helyesebbnek az időrend szerint történő összeállításnál, de könnyíti az áttekinthetőséget és inkább kielégíti a gyakorlatiasság, a czélszerűség követelményét. És midőn ennek a követelménynek megfelel, egyszersmind előmozdítja az ily emlékmű czélját: hogy az államférfiu szelleme és működése, vallott és hirdetett gondolkozása és ítélete rövid földi életén és kortársainak kegyeletes emlékezetén túl is elevenen hasson, alkotásai pedig igaz mivoltukban mennél teljesebben megértessenek.

A történelmi előzményeknek és lehetőleg az összes vonatkozásoknak bővebb ismertetése vagy legalább rövid érintése: szintén ezt a czélt szolgálja. A tárgyi és személyi körülményeket, a pártbeli viszonyokat és a közhangulat áramlatait az újabb nemzedék csak töredékesen ismeri s a korábbinak emlékében is kezdenek azok elmosódni, a részletekről pedig már csak keveseknek, azon idők irányító és tevékeny államférfiainak van tudomása.

A bevezető ismertetések sem a teljesség, sem az egyenletesség mértékére nem tartanak számot. Itt-ott a beszéd tartalma valamely mellékes körülmény tüzete-

sebb ismertetését tette szükségessé, más fontos eseménynek pedig csupán érintése is elégnek mutatkozott.

A parlamenti vitákból egy-egy beszédet bővebben kellett közölni. Történt ez oly esetekben, midőn az vagy az alapot szolgáltatja Szilágyi Dezső fejtegetéseire és egyszersmind teljes világításba helyezi a vita egész tárgyát, vagy pedig válasz Szilágyi Dezső bírálatára és támadására.

A személyes vonatkozású nyilatkozatokat illetőleg szabályul követi e munka, hogy azok, melyek tárgyi fejtegetéssel kapcsolatosak, érintetlenül maradnak, de velük szemben teljes mértékben tér adatik a védekezésnek; azok pedig, melyek csupán alkalmoszerűek és érdemleges tartalom híján vannak, kihagyattak.

*

A beszédeknek tárgyük szerint történt csoportosításánál fogva e gyűjtemény azokkal a beszédekkel indul meg, melyek Magyarországnak Ausztriához való kapcsolatában a *pragmatica sancti*óból folyó közös érdekű viszonyokra, továbbá a közös egyetértéssel czélszerűbben elintézhető ügyekre tartoznak. Ezek Szilágyi Dezső politikai pályafutásának egy későbbi szakából valók. Az itt következő vázlatos áttekintésnek ez élj a az, hogy egyrészt azon időpontig, melylyel e kötet kezdődik, tájékozást nyújtson Szilágyi pályafutásának amaz előző szakáról, másrészt megjelölje azokat a tárgyakat, melyeknek e kötet tartalmával egyidőben, párhuzamosan szentelte országgyűlési munkásságát.

Az igazságügy minisztériumba Horvát Boldizsár minisztersége idején, 1867-ben, mint titkár lépett be;

1869-ben osztálytanácsos lett, 1871-ben a törvényelőkészítő osztályban működött, 1872-ben mint miniszteri tanácsos ezen osztály vezetését vette át.

Első ízben az 1869/72-iki országgyűlésnek volt tagja. Ezen országgyűlés folyamán, 1871 november 6-ikán, Gyulafehérvár város Deák-párti programmal választotta meg. A következő két országgyűlésen is e várostól kapta képviselői megbízását.

A Lónyay-kormány belügyminisztere, Tóth Vilmos választási törvényjavaslatának tárgyalásánál, 1872 február 27-ikén, mondta első beszédét.

Híre, mely megelőzte, rendkívüli érdeklődést biztosított már ezen parlamenti szónoklatának. Ismeretesek voltak képességei mint jogász-ifjúnak, később mint a jogász-gyűlés szónokának és mint kodifikátornak. Első beszéde végeztével a Deák-párt összes kitűnőségei üdvözlétükkel tüntették ki.

Az azidőbeli hírlapok közléseiből megállapítható, hogy a harminczkét éves politikust és szónokot alap tulajdonságaiban már akkor annak ismerték fel, ami volt pályafutása későbbi szakaiban. Első szónoklatának krónikáiból látjuk, hogy beszéde tartalmának gazdagsága, a szerkezetben és a részletekben mutatkozó lelkiismeretes gondosság, az okoskodás szigorú logikája, a félelmetes vitázó erő, a kifejtés világossága, a fordulatok eredetisége és szellemessége, egyes kijelentések epigrammatikus formája, nem ritkán derűs humor, az ékes előadás — mindezen tulajdonságok és maga az egész óriási egyéniség ugyanolyan varázsszal hatottak első fellépésekor, mint tekintélye tetőfokán. A támadásokat kíméletlen keménységgel visszatorló hang; a fontosabb tárgyaknál, bármily éles bírálata közben is, a méltányossági szempontoknak kiválóan lelkiismeretes mérlegelése és ki-

emelése, azután a saját szava és állásfoglalása súlyának tudata: későbbi beszédeinek új vonásai.

A ház munkálkodásában kezdettől fogva állandóan részt vett. Megválasztották az igazságügyi és a könyvtári bizottságba s a delegációba is; itt előbb a hadügyi, később a külügyi albizottságnak volt munkás tagja. Részt vett a költségvetési vitákban, továbbá a telepítvényesekről, a keleti vasút függő adósságairól, a közjegyzőségekről, az elsőfokú bíróságok újabb szervezéséről szóló törvényjavaslatok tárgyalásában; előadója volt a határőrvidék polgárosításáról és a házközösségek rendezéséről szóló törvényjavaslatoknak.

Az 1869/72-iki országgyűlés végén napirendre tűzött választási törvényjavaslat, melynek tárgyalásánál első parlamenti sikerét aratta, az ellenzék obstrukciója miatt nem válhatott törvényté. Az ezután következett Bittó-kormány belügyi minisztere, Szapáry Gyula gróf, új javaslattal lépett a ház elé. Ezt, a mai választási törvényt, mint az igazságügyminiszteriumban szervezett törvényelőkészítő osztály vezetője, Szilágyi Dezső dolgozta ki és az 1874-iki év nyarán folyt tárgyalásnál a házban védelmezte.

Miniszteri tanácsosi állását 1874-ben a budapesti egyetemen a politika tudományának tanszékével váltotta fel, később pedig a büntetőjognak és bűnvádi eljárásnak is jogosított tanára lett.

A fúzió után a szabadelvű-párthoz csatlakozott. Ezidőbeli politikai munkásságának javarészét a Tisza-Szell-féle kiegyezés és a keleti kérdés foglalta le. De ezen kívül élénk részt vett a büntető-törvénykönyv tárgyalásában. Csemegi javaslata ellen az igazságügyi bizottságban rendszeres oppozíciót fejtett ki, főképen a progresszív büntetési rendszer egyszerűsítése és a poli-

तिकai jellegű bűncselekmények büntetési tételeinek leszállítása érdekében. A büntetési rendszert illetőleg azt vitatta, hogy az Magyarországnak túlságosan drága. Érvelései az igazságügyi bizottság tagjaira hatással voltak. Ennek ellensúlyozására Csemegi véleményadás végett meghívta a bizottságba Kozma Sándor főügyészt és a kiválóbb fegyházigazgatókat; véleményt kért azonkívül Holtendorfftól és Schwarzetől, a német büntető-jogtudomány tekintélyeitől. Mindannyian a javaslat mellett foglaltak állást. Tény az, hogy a törvénykönyv büntetési rendszere mai napig sem jutott teljes kifejlésre és alkalmazásra.

A gyámügyi törvény tárgyalásánál tüzetesen ki-mutatta annak hiányait és hibáit, s indítványozta, hogy a ház utasítsa azt vissza a bizottsághoz.

Nagyobb beszédekert mondott még: 1876-ban a köz-igazgatási bizottságokról és a végrendeletek alaki kel-lékeiről szóló törvényjavaslatok tárgyalásánál.

A képviselőház a kir. Curia választási bírászkodásáról szóló törvényjavaslatot, melyet Perczel Béla igazságügy-miniszter terjesztett elő, a központi bizottság javaslata értelmében mellőzte és Szilágyi indítványára 1877 szeptem-berben bizottságot küldött ki, azzal az utasítással, hogy az javaslatot terjeszsen elő a házszabályok ama rendelkezései iránt, melyek a választások igazolására vonatkoznak.

A szabadelvű-pártból történt kilépése után a párton-kivüliek a maguk vezérének tekintették. Ezekből, továbbá a jobboldali ellenzéknek ekkor már Apponyi Albert gróf és a független szabadelvűeknek Simonyi Lajos báró vezérsége alatt álló pártjából létesült az egyesült, vagy mint jobbára nevezték, mérsékelt ellenzék.

E pártnak első nevezetes fellépése 1878 május havában a gyülekezési jogot korlátozó rendelet ellen

irányult, melyet Tisza Kálmán mint belügyminiszter a főispánokhoz intézve adott ki. Pestmegye ez ellen szóló feliratához a párt megbízásából, mint annak egyik vezére, Szilágyi Dezső terjesztett elő a házban határozati javaslatot. Ebben annak kimondását kéri, hogy mivel a rendelet a Magyarországon jogilag és tényleg fennálló gyülekezési szabadságot felfüggeszti; mivel kibocsátása a közlés törvényes és szokásos módjával ellenkezik és a rendelet az ország alkotmányából folyó követelményeknek nem teel meg: a ház a miniszter eljárását helyteleníti és e tárgyban törvényjavaslat kidolgozására bízott; ságot küld ki. A rendelet védelmében, Tisza miniszterelnökön kívül Csemegi államtitkár nagy készüllettel szállt síkra a vitában. A belügyminiszter nem sokára ezután, 1878 június 15-ikén, visszavonta rendeletét.

Az egyesült ellenzék vezérségéről és politikai irányáról a nemzeti párt egy vezető tagja — tudomásunk szerint Horánszky Nándor — abban a levelében, melyet Beksics Gusztáv »I. Ferencz József és Kora« című munkájában közöl, így nyilatkozik:

A párt vezetésében megosztottak Apponyi Albert gróf és Szilágyi Dezső, anélkül, hogy egyik vagy másik túlsúlyljal bírt volna. A párt két elemének összeforradása mint fejlődő proceszszus lassan, de folyton érlelődött, és pedig teljesen szabadelvű irányban, anélkül, hogy ez a párt működésében diszharmóniával találkozott volna, minek oka legfőképen abban rejlett, hogy az általános politikai irány is ennek kedvezett, de a párt túlnyomó része kezdettől fogva szintén ezen iránynak hódolt. Miután pedig a párt az erős nemzeti érületben' egységes volt, annál fogva szabadelvű irányzatban összeforradása sem ütközött nehézségekbe.

Szilágyi Dezsőnek e kötetben foglalt utolsó beszéde a fúzió után alakult kormány pénzügyi politikájával foglalkozik. Erre és a fúziót előkészítő tárgyalásokra nézve Széll Kálmán azidőbeli pénzügyminiszternek az itt következő adatokat köszöni e kötet szerkesztője.

A fúzió előkészítésénél a tárgyalásokat a Deák-párt nevében Wenckheim Béla báró kijelölt miniszterelnök és a pénzügyminiszternek kiszemelt Széll Kálmán folytatta a balközép vezérével, Tisza Kálmánnal. A két párt egyesülésének tárgyi alapjain kívül, melyek közt első helyen álltak a pénzügyi helyzet javítását célzó módozatok és eszközök, szóba jöttek a miniszteri állások betöltésével járó személyi kérdések is. Tisza a maga pártjabelieknek több tárczát kívánt fenntartani s ebben nem sok nehézséggel létre is jött a megegyezés. A legtöbb gondot az igazságügyi tárcza betöltése adta. Széll Kálmán Szilágyi Dezsőt ajánlotta, de Tisza ebben ellenkezett ésj ellenzését Széllnek nem is sikerült legyőznie. Tisza Paulert is kifogásolta; szóba jött azután még Daruváry és Mihajlovics; végül Perczel Béla személyében történt megállapodás.

Azon eszközök közt, melyek a súlyos pénzügyi helyzetből való kibontakozás érdekében szóba kerültek, első helyen állott a jövedelmek fokozásának és ezek közt jelentékeny adóemeléseknek terve, s megbeszélés tárgya volt különösen az a kérdés, hogy mily mértékben vegye fel azokat programjába az új kormány. A Tisza Kálmán február 3-iki programmszerű nyilatkozatára következő napon, az 1875. évre szóló költségvetés tárgyalásánál, Széll beszédet mondott a házban s a Ghyczy adóemelési politikája mellett foglalt állást, úgy mint tette a pénzügyi bizottságban is, melynek állandó előadója volt. Itt ugyan, bár Csengery, Horváth

Lajos, Warhmann, Zsedényi egy nézetben voltak vele, kisebbségben maradt s ezért le is tette az előadói tisztet, melyet azután Liphay Béla báró vett át. Pártolta pedig a Ghyczy-féle adóemeléseket azért, mert nem tartotta célravezetőnek sem a Sennyey összezsugorító, sem a Lónyay kapkodó pénzügyi politikáját, de ellene nyilatkozott annak az iránynak is, melyet Tisza képviselt: az apró és eredménynyel nem kecsegtető jövedelem-szaporításoknak. Széll abból a felfogásból indult ki, hogy hiba lenne fejlődésében megakasztani és mintegy Procrustes-ágyba szorítani az országot. A súlyos pénzügyi helyzetből csak úgy látott menekvést, ha az új kormány habozás nélkül azt az irányt követi, melyet ő beszédében kifejtett. Ezt a programot mint pénzügyminiszter érvényesítette is.

A jövő kormány pénzügyi politikája körül tehát már az előzetes tárgyalások folyamán ellentétek támadtak Tisza és Széll közt, s kiegyenlítésük nem is sikerült. Végre abban történt megállapodás, hogy Széll, ki már az előző évek válságai során háromszor kapott felszólítást, hogy vállalja a pénzügyi tárczát, ami elől azonban mindannyiszor kitért, fentartja pénzügyi politikája elveit és teljesen szabad kezet köt ki magának.

Ezekben találják magyarázatukat azok a megjegyzések, melyeket Szilágyi Dezső előbb említett beszédében az első Tisza-kormány pénzügyi politikájára tett.

ÁTTEKINTÉS AZ I. KÖTET TARTALMÁHOZ.

BEVEZETÉS V-XII. L.

A FÚZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉSEK.

ÁTTEKINTÉS 1-3. L.

A kiegyezési tárgyalások. A keleti kérdés. Pártválság. A külügyi politika és a közhangulat. Mi körül forogtak az országgyűlési viták. Széll Kálmán pénzügyminiszter kilépése a kormányból.

A TISZA-SZÉLL-FÉLE KIEGYEZÉS.

A KORMÁNY ÉS A PÁRTOK 3-7. L.

A vámszövetség felmondása. Az alkudozások megindulása. Új országgyűlés. Az osztrák kormány és a pártok. Elmérgesedett hangulat.

A KIEGYEZÉSI TÁRGYALÁSOK ALAPJAI. 7-9. L.

A kormányok kölcsönös követelései. Széll Kálmán és a fogyasztási-adó-zárvonál.

A BANKÜGY NEHÉZSÉGEI. A KORMÁNY LEMONDÁSA. AZ ELSŐ SZAKADÁS A SZABADELVŰ-PÁRTBAN. 9-12. L.

Bizalmas értekezletek. Az ellenzék követelései. Megegyezés az osztrák kormánnyal. Simonyi Lajos báró lemondása. A szabadelvű-párt értekezlete. Kilépések. A független szabadelvű-párt megalakítása.

A MÁJUSI STIPULÁNCZIÓK. 12-14. L.

Tisza Kálmán válasza Ürményi és Simonyi interpellációira.

ALKUDOZÁSOK A KIEGYEZÉS RÉSZLETEI KÖRÜL.
A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS. 15. L.

Izgatás Ausztriában a kormányok megállapodásai ellen.
Tisza Kálmán a bankkövetelésről.

MEGEGYEZÉS. A KORMÁNY ÁLLÁSFOGLALÁSA A BANKÜGYBEN.
AZ AUSZTRIAI PÁRTOK ÉS A NEMZETI BANK ELLENÁLLÁSA.
A KORMÁNY LEMONDÁSA. 16-18. L.

Az osztrák parlamenti helyzet. Kormányunk felterjesztése
a királyhoz. Megbeszélések a bank vezetőivel. Meghívások a
királyhoz. 0 felsége aggályai. Kossuth Lajos a bankügyről.

AZ AUSZTRIAI KORMÁNY ÉS AZ ALKOTMÁNYPÁRT. A KORMÁNY
ÚJ KINEVEZÉSE. A KIEGYEZÉSI JAVASLATOK ELŐTERJESZ-
TÉSE A HÁZBAN. 18-20. L.

A magyar kormány feltételei a kabinet-alakításra. A kiegye-
zés részleteinek megállapítása. Az osztrák pártok határozata.
Az Auersperg-kormány magatartása. Az új Tisza-kormány be-
mutatkozása. Sennyey báró a kormányalakításról.

MŰKÖDHETNEK-E A BIZOTTSÁGOK A KIR. ELNAPOLÁS IDEJE
ALATT? 21-24. L.

Szilágyi Dezső beszéde 1876 június 29-ikén. 22. lap.

A KIEGYEZÉS A BIZOTTSÁGOKBAN. 24. L.

A VÁMSZÖVETSÉG A SZABADELVŰ-PÁRTBAN. 24-27. L.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 január 28-ikán. 25. lap.
Széll Kálmán, Tisza Kálmán, Csernátony felszólalásai.

TÁRGYALHATJA-E A HÁZ A KIEGYEZÉSI JAVASLATOKAT,
MIDÓN AZ OSZTRÁK KORMÁNY LEMONDOTT? 27-32.L.

Auersperg és Chlumecky a tárgyalások legújabb állásáról. Az osztrák kormány lemondása. Apponyi Albert gróf indítványa a tárgyalás elhalasztása iránt. Chorin, Tisza, Horánszky, Zsedényi, Szontágh Pál felszólalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 január 28-ikán. 29. lap.

SZILÁGYI DEZSŐ KILÉPÉSE A SZABADELVŰ-PÁRTBÓL. 32. L.

A VÁMSZÖVETSÉG TÁRGYALÁSA A KÉPVISELŐHÁZBAN.

32-100. L.

Mi körül forgott a vita. Széll Kálmán beszéde. Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 9-ikén. 56. lap. Tisza és Széll válaszai. Szavazás. A vámszövetség a reichsratban.

A VÁMSZÖVETSÉG RÉSZLETES TÁRGYALÁSA. 100-128. L.

A fogyasztási-adó-zárvonala. Simonyi Lajos báró indítványa. Széll Kálmán válasza.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 20-ikán és 21-ikén. 101. és 108. lap.

A Lloyd hajózási vállalatra vonatkozó intézkedés kihagyása. Baross és Lichtenstein indítványai.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 22-ikén. 117. lap.

Szavazás. A felmondási időhatár. Bittó indítványa. Somsich, Tisza, Helfy, Apponyi gróf, Kerkapoly, Zsedényi, Remete felszólalásai.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 február 23-ikán. 120. lap.

Személyes nyilatkozatok Szilágyi és Zsedényi közt. Szlávay, Zichy Nándor gróf, Simonyi Lajos báró felszólalásai. Szavazás. A vámszövetségnek a Lloydra vonatkozó rendelkezése. Lichtenstein és Apponyi gróf felszólalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 márczius 1-én. 126. lap.

A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS. 128—137. L.

A kormány javaslata. Újabb megállapodás. A bankügyi bizottság javaslata. Chorin, Kerkapoly, Lichtenstein, Helfy

különvéleménye. A quóta-bizottság eljárása. Új megegyezés az osztrák kormánygyal.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 június 23-ikán. 131. lap.

A KELETI KÉRDÉS.

LÁZADÁSOK A TÖRÖK TARTOMÁNYOKBAN. A SZERB-TÖRÖK ÉS OROSZ-TÖRÖK HÁBORÚ. KÜLÜGYI KÉRDÉSEK A KÉPVISELŐ-HÁZBAN. 137-149. L.

A fölkelők a monarchia területén. Rodich báró szerepe. A három-császár-szövetség diplomáciai lépései. Az Andrássy-féle reformjegyzék. A berlini memorandum. A három-kanczeuár-találkozás.

A delegációk 1875-ben. Tisza az occupációról. Az 1876-iki delegációk. A belügyminiszter rendelete a semlegesség megsértése miatt. Miletics letartóztatása. A reichstadi találkozás. Tisza válasza Irányinak orosz csapatok átvonulása, — Csernatonynak a hatalmak magatartása tárgyában. Sumarakov küldetése. Fordulat az angol közvéleményben. Fegyverszünet. Török-magyar barátság. A zágربی tüntetés.

Simonyi Ernő javaslata a török birodalom integritása tárgyában. Kossuth Lajos az orosz hatalom növekedésének veszélyéről. Oroszország hadüzenete. Kossuth Lajos a hadüzenetről.

A konstantinápolyi konferencia. A londoni jegyzőkönyv. A párisi szerződés és a hatalmak közvetítése.

Tisza a külügyi politika irányáról. Somogy megye feliratának tárgyalása. Apponyi Albert gróf, Kállay Béni., Kaas Ivor báró, Tisza Kálmán nyilatkozatai. Kossuth Lajos Magyarország és Ausztria érdekeinek azonosságáról és az okkupációról. A kassai pohárköszöntő. A székely puccs. A horvát felirat. Tisza a külügyi politika vezetéséről. A salzburgi találkozás.

ANDRÁSSY GRÓF NYILATKOZATAI A DELEGÁCIÓBAN. 149-150. L.

Külügyi politikánk irányító elvei az orosz-török háború folyamán.

A SAN-STEFANÓI BÉKE. HÁBORÚS SZELLEM AZ ORSZÁGBAN.

150-154. L.

Törökország integritásának megvédése; angol szövetség. A budapesti népgyűlés. A gyülekezési jog korlátozása. Andrássy gróf állásfoglalása a békefeltételekkel szemben. Meghívás európai konferenciára. Tisza, Auersperg herceg és Bismarck herceg nyilatkozatai. Kossuth Lajos levele.

A HATVANMILLIÓS RENDKÍVÜLI HITEL. 155-176. L.

A delegációk tárgyalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 márczius 9-ikén. lőő. 1.

Andrássy gróf exozéja. Az ellenzék magatartása. A külügyi albizottság tárgyalásai. Falk javaslata.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1878 márczius 9-ikén. 158. és 160.1.

Andrássy gróf nyilatkozatai. Az osztrák delegáció javaslata. Andrássy gróf exozéja az osztrák delegációban. A magyar delegáció tárgyalása.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 márczius 18-ikán. 163. 1.

Csernátony, Falk, Andrássy gróf felszólalásai. Az osztrák delegáció határozata.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 márczius 23-ikán. 175. 1.

A KOCZKARÁZÁS NAPJAI. 176-178. L.

Szepesmegye felirata. Ignatiev küldetése. Válságos napok.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 márczius 30-ikán. 177. 1.

A BOSZNIAI MENEKÜLTEK. ANGLIA ÉRDEKEINEK KÖZÖSSÉGE A MIEINKKEL. A HATVANMILLIÓS HITEL RENDELTETÉSE.

179—185. L.

Szilágyi Dezső interpellációja 1878 május 1-én. 179. 1.

Tisza válasza. A hatvanmilliós hitel fedezete. Ürményi határozati javaslata 1878 május 14-ikén. Tisza a monarchia érdekeiről a békefeltételekkel szemben. Kaas Ivor báró és Apponyi Albert gróf a miniszterelnök nyilatkozatáról. Tisza válasza.

Szilágyi Dezső viszonzválasza 1878 május 23-ikán. 183. 1.

XVIII

A KONGRESSZUS ELÓTT. 185-195. L.

A delegációk harmadik ülészaka. A kongresszus megtartásának akadályai. Andrássy gróf közvetítése. Angol hadi készüldések. Változás az angol külügyi vezetésben. Salisbury márkai állásfoglalása a san-stefanói szerződéssel szemben. Suvalov gróf küldetése. A londoni memorandum. Két nyilatkozat a reichstadti találkozásról.

A magyar delegáció tárgyalásai. Andrássy gróf a békefeltételekről. Bánhidv báró, Apponyi gróf és Zsedényi felszólalásai.

A san-stefanói szerződés II. és XIV. pontja.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 június 2-ikán. 189. 1.

A BERLINI KONGRESSZUS. 195—197. L.

A hatalmak képviselői. Angolország javaslata az európai megbízás iránt. A berlini szerződés 25. cikke.

AZ EGYESÜLT ELLENZÉK MEGALAKULÁSA. 197—203. L.

Beksics az egyesülés előzményeiről. Simonyi Lajos báró és Apponyi gróf beszédei.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 április 12-ikén. 198. 1.

A programm. A jobboldali ellenzék nyilatkozata. Apponyi gróf levele választóihoz. Sennyey Pál báró visszavonulása.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS VÉGSŐ NAPJAI. 204. L.

Tisza nyilatkozata az európai megbízásról.

A VÁLASZTÁSOK. 205-238. L.

Beksics az okkupáció végrehajtásáról. Az egyesült ellenzék választási felhívása. A választási küzdelem. A pártok az új országgyűlésen. Szilágyi mandátumai.

Szilágyi Dezső programbeszéde 1878 július 21-ikén. 206. 1.

AZ OKKUPÁCZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉS.

SZÉLL KÁLMÁN PÉNZÜGYMINISZTER LEMONDÁSA. A BERLINI SZERZŐDÉS ELŐTERJESZTÉSE. FELIRAT A DELEGÁCZIÓK ELHALASZTÁSA IRÁNT. 239-268. L.

Kormányválság. Széll Kálmán lemondásának okai. A trón-beszéd. Válaszfelirati bizottság. Tisza a kormányválságról.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 október 30-ikán. 243. 1.

Tisza és Apponyi gróf felszólalásai. Madarász indítványa a delegációk elhalasztása iránt. Tisza nyilatkozata.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 október 31-ikén. 246. 1.

Molnár Aladár, Irányi Dániel és Helfy indítványai a berlini szerződés előterjesztése iránt. A berlini szerződés előterjesztése.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 november 2-ikán. 260. 1.

Simonyi Ernő indítványa a kormány vád alá helyezése iránt.

A reichsrat és az okkupáció. A berlini szerződés és felirati vita a reichsratban.

FELIRATI VITA. 268-312. L.

A vita előzményei és iránya. A többség, továbbá a mérsékelt ellenzék, a szerbek, a szélső baloldal és a horvátok felirati javaslatai. Apponyi Albert gróf, Tisza Kálmán, Szlávy József beszédei.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 november 20-ikán. 276. 1.

A főrendiház, továbbá a horvát országgyűlés felirata.

AZ ÚJ TISZA-KORMÁNY. 312-318. L.

A szabadelvű-párt értekezlete. Kilépések a pártból. A kormány bemutatkozása.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 december 7-ikén. 313. 1.

AZ OKKUPÁCZIÓ A KÖZÖSÜGYI BIZOTTSÁGOKBAN. 318-372. L.

A delegáció fogadása. Az osztrák delegáció költségvetési bizottságának állásfoglalása. Andrassy gróf válasza. Expozé az

okkupáció politikájáról. Az osztrák költségvetési bizottság okkupációellenes jelentése. Andrassy gróf nyilatkozata.

A magyar delegáció egyesült albizottságainak tárgyalása. Az ellenzék különvéleménye. Bizalmi kérdés. A berlini szerződéssel kapcsolatos kérdések eldönthetők-e a szerződés törvényhozási elintézése előtt? Falk, Tisza Lajos, Ivánka, Baross, Márkus István nyilatkozatai.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1878 december 5-ikén. 329., 330. és 332. 1.

Éber és Szécsen gróf felszólalásai. Az okkupáció költségei és a delegáció illetékessége. Hegedűs Sándor, Pulszky, Szilágyi és Falk nyilatkozatai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1878 december 12-ikén. 334. 1.

Falk és Horvát Boldizsár beszédei. Andrassy gróf beszéde politikájának védelmére.

Szilágyi Dezső beszéde 1878 december 14-ikén. 342. 1.

A delegációk 1879-iki ülészsaka. Illetékességi kérdés, kapcsolatban a berlini szerződés jóváhagyásának kérdésével.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 márczius 14-ikén. 356. 1.

Andrassy gróf az okkupáció végrehajtásáról és a berlini szerződés jóváhagyásáról.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 márczius 14-ikén. 363. 1.

Andrassy gróf válasza. A delegációk határozata.

Bosznia közigazgatásának költségei. A hadügyminiszter nyilatkozata.

Szilágyi Dezső felszólalása 1879 márczius 14-ikén. 370. 1.

A közös pénzügyminiszter, továbbá Szécsen gróf és Apponyi gróf nyilatkozatai.

A BERLINI SZERZŐDÉS BECZIKKELYEZÉSE. 372-423. L.

A törvényjavaslat és indokolása. Az osztályok, majd a ház tárgyalása. Eötvös Károly indítványa.

Szilágyi Dezső beszéde 1879 márczius 24-ikén. 374. 1.

Tisza válasza.

Szilágyi Dezső záróbeszéde 1879 márczius 27-ikén. 395. 1.

Polit felszólalása. Kilépések a szabadelvű-pártból.

A berlini szerződés a reichsratban. Stremayr-miniszterium.

A FÚZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉSEK.

ÁTTEKINTÉS.

A Deák-párt és a balközép egyesülésének esztendejében, 1875-ben, indultak meg a tárgyalások Magyarország és Ausztria kormányai közt a két állam közös érdekű gazdasági ügyeinek újabb rendezése céljából, s ugyanezt az időpontot jelölhetjük meg mint kiindulását a keleti kérdés amaz epochájának, mely a berlini szerződéssel záródott le. így az országra nézve életbevágó világpolitikai fejlemények mellett párhuzamosan folytak i a már-már végeérhetetlennek látszó kiegyezési alkudozás bonyodalmai és válságai.

E kettős irányú forrongás kölcsönös egymásra hatása nyilvánul az országgyűlési tárgyalások hosszú folyamán.

Egyfelől a monarchia két állama határain lefolyt s rajtuk átcsapó lázongó mozgalmak és háborús események kiegyenlítésre szorították a csaknem szakadásig feszített belső ellentéteket. A kormány és pártja a közös érdekű anyagi ügyek végleges rendezésére törekedtek; a közjogi alapon álló ellenzéki ideiglenes elintézésük mellett foglalt állást; a közjogi alap ellen támadó párt pedig akkoriban még csak platonikusnak tekintett programját, a vámterület elkülönítését hangoztatta. Másfelől a két állam egymás közt folyó belső súrlódásait minden oldalon súlyos akadálnak tekintették, midőn arról volt szó, hogy a kormány a külügyi érdekek nagy arányaihoz mérten léphessen föl.

A közös érdekű anyagi ügyek törvényhozási rendezésével végződött a fúziót követő első országgyűlés.

E rendezés válságot hozott a szabadelvű-pártra, és ez alkalommal lépett ki abból Szilágyi Dezső.

A keleti eseményeknek 1875-ben megindult sorozata is részletről-részletre foglalkoztatta a delegáción kívül a magyar képviselőházat. Foglalkoztatta a Tisza miniszterelnökhöz intézett interpellációk és a rajok adott válaszok alakjában, továbbá a költségvetési tárgyalásoknál, azután az 1878-iki országgyűlés felirati vitájában, a berlini szerződés becikkelyezéséről és a boszniai közigazgatás szervezéséről szóló törvényjavaslatok tárgyalásánál.

De sem a külügyminiszter, sem a magyar kormány, mely a maga szolidaritását Andrássy gróf politikájával mindig határozottan kiemelte, politikájuk végső céljáról, annak általános kifejezésekben történt megjelölésén túl, nem adtak határozott tájékoztatást.

A külügyi vezetés iránt, mely a három-császár-szövetség kormányaival egyetértésben járt el, általában pedig az események közepette látszat szerint a nyugodt szemlélő szerepére szorítkozott, nagyfokú bizalmatlanság támadt mind Magyarországon, mind Ausztriában.

Mély és mondhatni irányító hatással volt az országban meggyökeresedett politikai felfogásra Kossuth Lajosnak a keleti bonyodalmak folyamán írt többrendbeli levele.

De a közhangulat forrongása közben is, bár a kormány politikájának útjai, eszközei és sejtett célja népszerűtlének voltak, a törvényhozó-testületekben a nyilatkozatok még az ellenzéki pártok részéről is nyugodtaknak és tartózkodóknak mondhatók. A kérdést tevők nem egy ízben kijelentik, hogy a kormánytól csak annyiban várnak nyilatkozatot, amennyiben ez az állami érdekekkel megegyeztethető, vagy hogy céljuk inkább az, hogy a kormányt a közfelfogásról tájékoztassák. Osztatlanul megegyeznek a nyilatkozatok abban, hogy Magyarország és Ausztria érdekei a fennforgó külügyi kérdésekben azonosak. Az okkupáció után már a képviselőházban élesek és szenvedélyesek, többször viharosak voltak a külügyi politika és a vele kapcsolatos ügyek körüli folyt tárgyalások. A szélsőbaloldali ellenzék a kormány vád alá helyezését indítványozta, keleti politikája intézésében szerinte elkövetett alkotmányellenes tényei és törvénysértései miatt.

Mélyrehatóak is voltak az 1878-iki országgyűlés és delegáció tárgyalásai azon vonatkozásaikban, melyek a később megszállott

két török tartománynak a monarchia dualisztikus közjogi szerkezetéhez való viszonyát érintik. Kiváltképen kiemelkedett e vitákban az a törekvés, hogy a hatvanhetedik közjogi alapra nézve az új szerzemény semmiképen ne váljék zavaró elemmé; továbbá hogy a megszállás költségei és a megszállott tartományok igazgatása tekintetében az országgyűlés és a delegáció illetékességének határvonalai szigorúan megvonassanak és megtartassanak.

A berlini szerződés becikkelyezése szintén nagyszabású vitát keltett. E vita a nemzetközi szerződésekre nézve a magyar országgyűlés jogkörének tüzetes és szigorú megállapítása és megóvása körül forgott.

Az általános politikai és közjogi szemponton kívül előtérben állt annak a kifejtése, hogy az ország anyagi ereje nem bírja meg a területi terjeszkedés politikájának folytatását.

A két országgyűlés mesgyéjén a kormány is válságon ment át: pénzügyminisztere, Széll Kálmán, megvált állásától, ami azután az egész kormány lemondását idézte elő. A pénzügyminiszter e lépésének egyébként még teljesen föl nem derített okát általán abban keresték, hogy ő a fúzió programszerű feladatának: a pénzügyi bajok orvoslásának sikerét látta kockára téve a kettős monarchia külügyi vállalkozásával.

Az akkor is, azóta is sokat vitatott ügyhöz Szilágyi Dezső tüzetesen hozzászólt a házban. Tekintettel az ügy közérdekű voltára és az azidőbeli képviselőházi és hírlapi fejtegetésekre, Széll Kálmán volt pénzügyminiszterhez és miniszterelnökhöz e kérdés hiteles történetének feltárása iránt kérelemmel fordult a jelen kötet szerkesztője. A szóbeli úton rendelkezésre bocsátott kifejtést az illető helyen találja az olvasó.

A TISZA-SZÉLL-FÉLE KIEGYEZÉS.

A KORMÁNY ÉS A PÁRTOK.

Az országban osztatlan volt az a felfogás, hogy a vám- és kereskedelmi szövetséget fel kell mondani; ennek a felfogásnak adott kifejezést maga a képviselőház is. A Wenckheim-kormány tehát már 1875 május 30-ikán közölte az Auersperg herceg elnöklete alatt álló osztrák kabinettel, hogy a törvény értelmében őt megillető jog alapján a szövetség-megváltoztatása céljából javaslatba hozza a tárgyalásokat. Ezek közvetlenül az általános választások előtt meg is kezdettek, s minthogy meggyezés nem jött létre, november 28-iki átíratával Tisza Kálmán kormánya felmondta a szövetséget, a mit 1876 végén a törvény értelmében különben is meg kellett volna tenni.

Az erre következett alkudozások 1876 január 2-ikán kezdődtek, az egyik részről Tisza miniszterelnökön kívül Széll Kálmán pénzügyminiszter és Simonyi Lajos báró földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter — a másik részről Auersperg herceg miniszterelnök, de Pretis báró pénzügyminiszter, Chlumetzky kereskedelmi miniszter és Lasser báró belügyminiszter közt. Részt vett még a két kormány közt való érintkezésekben Wenckheim Béla báró, az ő felsége személye körüli miniszter; a nevezetesebb mozzanatoknál pedig Andrássy Gyula gróf külügyminiszter részvételével is találkozunk. Andrássy gróf több alkalommal, midőn az osztrák kormány tagjai a tárgyalások érdekében Budapestre jöttek, a két kormány együttes értekez-létén az elnöklést vitte.

A fúzióra következett általános választások után, melyek az 1875 július 1-jétől 15-ikéig való időszakban mentek végbe, minekutána Tisza Kálmán október 24-ikén átvette a miniszterelnökséget, az említettekén kívül a kormány tagjai voltak: Trefort Ágoston, Perczel Béla, Szende Béla, Péchy Tamás, Pejacsevich Péter gróf; a kereskedelmi minisztérium államtitkára rövid ideig Horn Ede volt. A horvát miniszteri tárczát 1876 február havában Bedekovits Kálmán vette át.

A pártok számbeli ereje a választások után ez volt: szabadelvű-párti 330, a két szélsőbaloldali árnyalat (negyven-

nyolczas és függetlenségi) együtt 37, jobboldali ellenzék (Sennyey-párt) 19, nemzetiségi 25. A képviselőház felerészben teljesen új, ismeretlen elemekből állt. A szabadelvű-párthoz tartozó képviselőknek fele a korábbi balközép híveiből került ki, amely pártnak a fúzió előtt csupán hatvan tagja volt.

A negyvennyolczas és a függetlenségi-párt nevesebb és ismertebb tagjai voltak:

Irányi Dániel és Simonyi Ernő, kiket vezérekül tekintettek; továbbá: Csanády Sándor, Eötvös Károly, Hegyessy Márton, Helfy Ignác, Kállay Ödön, Komjáthy Béla, Madarász József, Mocsáry Lajos, Németh Albert, Patay István, Verhovay Gyula. Még a fúzió előtt a balközépről mentek át a szélsőbalra: Gsávolszky Lajos és Ugrón Gábor.

A jobboldali ellenzékhez tartoztak, a vezéren, Sennyey Pál bárón kívül: Apponyi Albert gróf, ki a fúzió előtt a Deák-pártnak volt tagja s akit az új országgyűlés vége felé már pártja vezéréül tekintettek; továbbá Beöthy Ákos, Bujanovics Sándor, DessewSy Aurél gróf, Kállay Béni, Széchenyi Pál gróf, Ürményi Miksa, Zichy Nándor gróf.

Külön, párton kívül való állást foglalt el Lónyay Menyhért gróf, kinek a volt balközéppel számra nézve megközelítőleg egyerejű pártja, a vacsora-párt, a fúzió után jórészben af szabadelvű-párthoz és csak egy kis töredékben a jobboldali ellenzékhez csatlakozott.

Deák Ferencz 1876 újév napján még fogadta a szabadelvű-párt tisztelgését. Január 28-ika Deák halála napja.

Az osztrák kormánynak a már említettekén kívül tagja volt még a nagynevű civilista jogtudós Unger mint szónok-miniszter. A reichsratban a kiegyezési javaslatok tárgyalása folyamán több cenzuralista szellemű beszéd hangzott el, és ezek közt különösen nevezetes volt a bankügyi törvényjavaslat tárgyalásánál a Kellersperg báróé. Ezt a cenzuralista irányzatot Unger és de Pretis miniszterek, továbbá Herbst dr., a baloldali klub feje, erélyesen visszautasították.

Lasser báró belügyminiszter, a kormánynak egyik politikailag legjelentősebb tagja, volt az, kiről azt tartották, hogy a magyar

állásponttal a legridegebben szembe helyezkedik, amivel egyébként az alkotmánypárt intenczióit képviselte.

A reichsrat pártjai voltak: az új haladó-párt, régi haladó-párt, baloldal, centrum, jobboldal és a lengyelek pártja. Közülük csak a centrum volt valósággal kormánypárt; a többiek' esetenként többé-kevésbé mint ellenzéki pártok szerepeltek, s nem egyszer megtörtént, hogy az Auersperg-kormány kiegyezési törvényjavaslataival a bizottságokban nem nyerte meg a többséget.

*

Nem ritkán találkozunk még mérsékletre hajló politikusaink részéről is az országgyűlés tárgyalásai közben oly nyilatkozatokkal, hogy Ausztriában a politikai tényezők törekvése az, hogy meghússítsák az új rendezkedést és maradjon meg a régi kiegyezés, Magyarországot érő gazdasági hátrahyaival.

A hangulatra nézve pedig, mely az alkudozások folyamán Ausztriában uralkodóvá lett, jellemzők Sennyey Pál bárónak az 1876-iki költségvetési vitában a ház minden oldaláról helyeslő visszhangot keltett szavai.

Sajnálkozással kell tapasztalnom, — monda — hogy az, ami a hozott vagy hozandó áldozatok indoka és lehető kompenzációja: a kölcsönös egyetértés és testvéri hangulat, a kiegyezés által nem / éretett el. És mert a létező ingerültségnek és szenvedélynek — ha így szabad magamat kifejeznem — bűne és ezen szenvedélyek oroszlánrésze mai nap a túlsó oldalon van: ma azt, hogy kormányunk részéről történtek-e hibák, kutatni nem akarom, nem fogom; mivel akkor, midőn látom, hogy az ingerültség a túlsó oldalon ellenséges indulattá kezd fajulni, ezt még annak kutatásával, történtek-e itt hibák vagy nem — ápolni, terjeszteni és indokolni nem akarom. De ha kecsegtethetném magamat azzal, hogy gyenge szavam a Lajtán túl is meghallatszanék és megértetnék, akkor óva inteném azon köröket, óva inteném azon befolyásos férfiakat, kik az anyagi kiegyezés és érdekek vitatása közben a közjogi alapokra nézve veszélyest kérdéseket támasztani készek, hogy a mai szituációban ne tegyék ki e monarchiát oly válságnak, mely szerintem veszélyesebb a külellenség megtámadásánál, egy szerencsétlen hadvise-

lésnél, a pénzügyi nyomornál; mert ama válságról, ha csakugyan felidéztek, azt lehetne mondani jóslatképen: utramque eadem delebit dies.

*

Három évi, külsőségeiben is mindenestre nagyarányú tusakodás után jutott a kiegyezés tető alá. Közben háromszor kellett a fennálló törvényes állapot ideiglenes meghosszabbításáról gondoskodni; kormány- és pártválságok kísérték nálunk is, a másik államban is az egyes fordulatokat, s kezdetől fogva belejátszottak e mozgalmakba a keleten fejlődő történelmi események.

A KIEGYEZÉSI TÁRGYALÁSOK ALAPJAI.

Az osztrák kormány mindjárt az alkudozások kezdetén azzal a kívánsággal állott elő, hogy a quota újabb szabályozását is vonják be a tárgyalások anyagába. Ez ellen magyar részről nem történt ellenvetés, de egyszersmind megállapodás jött létre az iránt, hogy a kormányok, a kiegyezés egész anyagát egyszerre, az 1867-ben megoldatlanul hagyott bankügygyel együtt fogják törvényhozásuk elé vinni.*

Az alkudozások ütköző pontjai a magyar kormánynak itt következő követeléseiben állottak:

Szüntetessék meg az ország abbéli károsodása, hogy az Ausztriából behozott és fogyasztási adó alá eső cikkek adója az addigi adózási rendszer következtében az osztrák államkincstárba folyt;

orvosoltassék Magyarország abbéli sérelme, hogy a kivitelre kerülő osztrák származású fogyasztási cikkek adójának visszatérítése a közös vámbevételből s így a quota arányában a magyar kincstárt illető bevételből történik;

szerveztessék dualisztikus jegybank paritásos alapon, vagy

* A bankügyre nézve 1867-ben az akkori tényleges állapotot tartották fenn a két állam kormányai, az 1867 márczius 8-iki és szeptember 12-iki megállapodásokkal.

Az osztrák nemzeti bank szabadalma egyébként 1876 december 31-ikén járt le.

önállósíttassék a hitelügy, állítsassék fel önálló magyar jegybank, a bankjegyeknek Ausztriában való kényszerforgalmával. Hiteles információ alapján kiegészíthetjük ezen adatokat azzal, hogy a fogyasztási adók körül az 1867-iki kiegyezés nyomán szenvedett károsodásunk gyökeres megszüntetésére Széll Kálmán pénzügyminiszter mindjárt a tárgyalások kezdetén a fogyasztási-adó-zárvonalat ajánlotta. Az alkudozások folyamán { azonban ezt ő maga elejtette, midőn sikerült módot találnia arra, hogy Magyarországnak az adóvisszatérítés körül szenvedett évi nyolcz-kilencz millió forintnyi károsodását megszüntesse. Később, a kiegyezési javaslatok képviselőházi tárgyalása során, az ellenzék karolta fel a fogyasztási adókra nézve a zárvonal tervét.

Osztrák részről elismerték Magyarországnak a fogyasztási adók körül szenvedett sérelmeit, de ezért a quotának — szerintük alacsony — megállapításában látták Magyarországra nézve a kárpótlást. Álláspontjuk az volt, hogy a fogyasztási adók dolgában Magyarország javára minden változtatás csakis a quotának Ausztria érdekében való megváltoztatásával együtt történhetnék. A bankügynök a magyar álláspont szerinti megoldása ellen pedig körömszakadtig küzdött előbb a kormány és az osztrák nemzeti bank, mikor pedig a kormányok közt létrejött a megegyezés, még mindig ellenállott maga a bank — ami mögött általában az ottani kormány sugalmazását sejtették — s ellenállottak a reichsratnak döntő pártjai. A tárgyalásoknak későbbi stádiumában lépett fel az osztrák kormány a nyolczvanmillió bankadósságra vonatkozó követelésével.

A vámtarifánál előtérben állt a magyar kormánynak az az álláspontja, hogy a textil-árúk és gyapjuszövetek vámja túlságosan magasra ne emeltessék.

A tárgyalások utolsó szakában pedig eldöntő jelentőségűekké alakultak az egyes fogyasztási cikkek — különösen petróleum és kávé — pénzügyi vámjának fölemelése körül támadt súlyos ellentétek.

A fúzióból alakult kormány ugyanis, mely hivatását főképen az állami pénzügyek rendbehozásában látta, a nagyobb vámjövdelem szempontjából ragaszkodott némely fogyasztási cikknek a magasabb vámtétel dákjában való megadóztatásához, és minthogy Magyarország fogyasztása e cikkekben csekélyebb

mint Ausztriáé, a magyar kormány legalább részleges rekompenzációt látott ebben a fogyasztási adóknál való károsodásért. A reichsratban pedig a kormányoknak ily értelmű megegyezése ellen azon az alapon támasztottak nehézséget, hogy nem engedhetik át erre a célra az ausztriai lakosságnak nagyobb fogyasztását és megterhelését.

Az osztrák követelések közt volt az, hogy a szövetség-felmondhatatlan legyen és tíz évenként csupán revízió alá vétéssék, majd hogy huszonöt évre szóljon. A magyar kormány ezt elfogadhatatlannak jelentette ki és csakis ahhoz járult hozzá, hogy az öt év múltán való felmondhatóság elejtésével tíz évre köttessék meg a szövetség.

A BANKÜGY NEHÉZSÉGEI A KORMÁNY LEMONDÁSA. AZ ELSŐ SZAKADÁS A SZABADELVÚ-PÁRTBAN.

A magyar kormány, midőn követeléseit az osztrák részről kiadott nur keine Mehrbelastung jelszavával szemben nem tudta oly mértékben érvényesíteni, hogy a kiegyezést az országgyűlésen képviselhetné volna, 1876 április 19-ikén felajánlotta lemondását a királynak. Ő felsége kívánsága ezzel szemben az volt, hogy a kormány lépjen érintkezésbe pártjával. Tisza Kálmán miniszterelnök ennek következtében április 22-ikén a szabadelvűpártnak hatvan tagját meghívta a miniszterelnöki palotába. Itt a kormány összes tagjainak jelenlétében Széll Kálmán pénzügyminiszter részletesen megismertette az eddigi egyezkedési tárgyalások történetét és tartalmát. A párttagok közül többen — köztük Bittó István, Csengery, Csernátony, Gulner, Kerfcapoly, Korizmich, Szilágyi Dezső, Zsedényi — kijelentették, hogy a velük közölt eredményeket nem tartják kielégítőeknek.

A legnagyobb nehézség a tárgyalásoknak ebben a stádiumában a bankügy körül mutatkozott.

Április 24-ikére Gorove pártelnök a körbe bizalmas megbeszélésre hívta meg a párt tagjait. A miniszterelnök itt az elért eredmények ismertetése után kijelentette, hogy a tárgyalások még nem jutottak odáig, hogy azokat a párt határozata alá bocsáthatná; ha ezt tenné, ezzel megosztaná a felelősséget, amit kerülni kíván. Arra kérte a párt tagjait, hogy magánúton nyíltan közöljék vele őszinte meggyőződésüket.

A képviselők azután maguk közt mozgalmas eszmecserét folytattak a közlöttekőről; egy részük az osztrák javaslatokat a további tárgyalások alapjául elfogadhatóknak tartotta, más részük azonban azt az álláspontot foglalta el, hogy azokat egyszerűen vissza kell utasítani. Ebből a csoportból mindjárt ívet is köröztek, melynek aláírói kijelentették, hogy a kormány eddigi eljárását helyesnek tartják, de mert az osztrák javaslatokat nem vélik elfogadhatóknak, elvárják a kormánytól, hogy lemondó szándékát fenntartja. Ezt a nyilatkozatot nyomban mintegy, negyvenen aláírták.

Az ellenzéki sajtó eközben mind határozottabban az önálló vámterület mellett foglalt állást, s több ipar- és kereskedelmi kamara is ily értelmű kérvénnyel fordult a képviselőházhoz. Kossuth Lajos 1875 márczius 17-ikén Hermán Ottóhoz, és május 2-ikán a debreczeni függetlenségi párthoz írt levelében az önálló vámterület előnyeit fejti ki. (L. Iratai IX. kötetét, 9. és 36. 11.)

Pártja hangulatának ismeretével már most újabb kísérletet tett a kormány, hogy elfogadható megegyezést hozzon létre; de minekutána ez neki nem sikerült, megismételte lemondási kérelmét.

A két kormánynak május 2-ikán a király elnökletével tartott együttes értekezletén azonban a szövetség alapelveire nézve létrejött a megegyezés.

Simonyi Lajos báró ezen májusi stipulációk megállapítása után csakhamar beadta lemondását s nem is vett többé részt sem a részletek körül forgó, sem a felvetődött újabb kérdések tárgyalásában. Lemondásának végleges elfogadása csak később, augusztus 10-ikén történt. A kereskedelmi minisztérium ideiglenes vezetésével Trefort közoktatási miniszter bízott meg, s e tárca az országgyűlés egész folyama alatt nem is töltött be. A további tárgyalásokat tehát, melyeknek gazdasági vonatkozásaikban elejétől fogva Széll Kálmán pénzügyminiszter volt az irányítója, ezentúl a kereskedelmi tárczára tartozói részökben is ő vezette

A megegyezés után néhány nappal, május 6-ikán, Ürményi és Simonyi Ernő interpellációt intéztek a miniszterelnökhöz a kiegyezési tárgyalások eredménye felől.

Mielőtt a miniszterelnök e kérdésekre nyilatkozott volna, a szabadelvű-párt értekezletén előterjesztette a megállapodások tartalmát, és kérte a párt tagjait, hogy midőn a legközelebbi napokban a hozzá intézett interpellációkra válaszolni fog, választ oly értelemben vegyék vagy ne vegyék tudomásul, hogy szavazatukkal egyszermind helyeslésüket vagy rosszalásukat jelentik ki arra nézve, hogy a kormány a kiegyezés iránt az előterjesztett alapon megállapodott. Ez nem azt jelentené, hogy a kiegyezést, bármilyenek legyenek részletei, el kell fogadni; hanem ha az majd a most előterjesztett alapon áll, azok, kik a kormány mostani előterjesztését tudomásul veszik, erkölcsi kötelességüknek fogják tartani, hogy azt elfogadják. Ha a válasz tudomásul vétele nem lenne érdemleges jelentőségű és a házatározata után is fennállna az a lehetőség, hogy a kiegyezés el fog vettetni, az országgal szemben lelkiismeretlen eljárás volna, ha a kedvezőtlen Ítéletet nem azonnal mondanák ki, hanem négy-öt hónap ismét veszendőbe menne.

Az értekezletet május 9-ikén és 10-ikén folytatták. A szavazásnál a pártnak 344 tagja közül 181 igennel, 69 nemmel szavazott; 94 távol volt.

Az igennel szavazók közt voltak: Baross Gábor, Bánó József, Bittó István, Bethlen András gróf, Csemegi Károly, Csengery Antal, Dániel Ernő, Ernuszt Kelemen, Éber Nándor, Falk Miksa, Ghyczy Kálmán, Gorove István, Gromon Dezső, Harkányi Frigyes, Hegedűs Sándor, Hieronymi Károly, Hodossy Imre, Horváth Gyula, Horváth Lajos, Jókai Mór, Károlyi Tibor gróf, Kemény Gábor báró, Kerkapoly Károly, Khuen-Héderváry Károly gróf, Korizmich László, Márkus István, Molnár Aladár, Móricz Pál, Pauler Tivadar, Péchy Manó gróf, Podmaniczky Frigyes báró, Somssich Pál, Sváb Károly, Szilágyi Dezső, Szilágyi József, Szontágh Pál (somogyi), Teleszky István, Tibád Antal, Tisza Lajos, Tisza László, Tóth Vilmos, Várady Gábor, Wahrmann Mór, Vécsey Tamás, Zsedényi Ede.

Nemmel szavaztak többek közt: Bánhidly Béla báró, Chorin Ferencz, Csávossy Béla, Csernátony Lajos, Földváry Mihály, Gulner Gyula, Kaas Ivor báró, Lichtenstein József, Lukács Béla,

Mandel Pál, Mudrony Soma, Paczoly János, Ráth Károly, Schvarcz Gyula, Szentiványi Árpád, Szoiitágh Pál (gömöri), Tóth Kálmán.

A nemmel szavazók mindannyian kiléptek a pártból s azokkal, kik a távolmaradottak közül hozzájuk még csatlakoztak, a kiléptettek száma hetvenhatot tett. Ezek — Csernátony kivételével, ki párton kívül maradt — független szabadelvű-párt elnevezéssel klubot alakítottak. Később Csernátony, hivatkozva az ország súlyos politikai és gazdasági helyzetére, újra belépett a szabadelvű-pártba.

A képviselőház későbbi tárgyalásai során tett kijelentésekből megállapítható, hogy ezen kilépések tulajdonképeni oka a bankügy megoldásának módozata volt; mások, köztük Szilágyi Dezső is, ezt a megoldást, tekintve különösen az ország, hitelviszonyait, elfogadhatónak tartották.

Itt említjük meg, hogy 1877 novemberben, a határőrvidéki vasúti törvényjavaslat tárgyalásakor, a horvát képviselők kiléptek a szabadelvű-pártból.

A MÁJUSI STIPULÁNCZIÓK.

A kiegyezés dolgában Ürményi és Simonyi Ernő részéről tett interpellációkra Tisza miniszterelnök 1876 május 11-ikén a következőben adta elő a képviselőházban a megegyezés lényeges pontjait:

A gyapjú- és gyapot-szöveteket illetőleg vámemelésekben történt megegyezés. Ez a gyapjúszöveteknél bizonyos fokig a magyarországi iparnak is kedvez bár, de egészben sokkal nagyobb mértékben kedvez az osztrák gyári iparnak. Ezzel szemben a kormány segíteni akart azon, hogy míg az Ausztriát érdeklő gyártmányok védelemben részesülnek, a Magyarországot illető termények ellenében a legszélesebb szabad verseny engedtetik meg. Ezért a nyerstermények és némely félgyártmány is részesülnek mérsékelt védelemben, egyszersmind a nyerstermények számára a kivitelnek mentül nagyobb szabadsága biztosítatik.

A fogyasztási adók visszatérítésére nézve mindkét kormány álláspontja az, hogy amit a magyar kormány mint valóságos károsodást kimutatott, abban az ország a károsodástól jövőre megóvassék.

A fogyasztási adókra nézve a kárpótlás indirekt úton, a pénzügyi vámpokban van biztosítva.

A fogyasztási adók, főleg a cukor- és szeszadó, egyetértőleg módosítottak; a gazdasági szeszfőzdeknek, főképen Magyarország némely vidékére nézve, igen fontos kedvezmények adatnak.

A bankügyben nem abban az irányban folyt tárgyalás, van-e jogunk teljesen önálló bankot létesíteni; ez iránt tárgyalásba bocsátkozni a kormánynak sem joga, sem szüksége nem volt és ezt semmi körülmények közt sem tette volna. Hanem mivel a kormány nem tartotta lehetőnek azt, hogy a külön bank azon veszélylyel állíttassék fel, hogy bankjegyeink az államjegyekkel szemben disagióval bírnak, ezt csak a kölcsönös kényszerforgalommal látta elérhetőnek. De mert a megegyezés nehézségekbe ütközött, megállapodás történt abban, hogy nemcsak nem adatik fel, hanem határozottan kimondatik Ausztriának is, Magyarországnak is joga a külön bank létesítéséhez. Tíz esztendőre pedig a két államban egy és ugyanazon társulat nyerjen szabadalmat s ez állítson tökéletesen egyen: jogú, egymástól tökéletesen független két bankintézetet, egyet Budapesten, egyet Bécsben. Határozottassék meg, hogy a társulat által statutumszerűleg kiadható bankjegyeknek hány százaléka fordítandó mindenik állam hitelére; a Magyarországra eső százalék csakis itt legyen -értékesíthető-és semmiképen .4- magyar hiteltől meg nem vonható.

Az egy-társulatnak kifolyása az, hogy a bankjegy egy legyen; de a beváltási kötelezettség ép úgy Bécsre, mint Budapestre állapíttassák meg, és az érczalap is a budapesti 4s. a bécsi bankintézetnél helyeztessék el.

A két igazgatóságot a közgyűlés választja, mindeniket az illető állam polgárai közül; mindenik intézet vezetésére az alkormányzót az illető pénzügyminiszter ajánlatára és ellenjegyzésével ő felsége nevezi ki. Azon teendőkre, melyek a banktársulat és a bankjegyek egységéből okvetlenül következnek, de csakis ezekre, szerveztessék egy központi orgánum, mint a két bank igazgatóságának választmánya; bizonyos számú tagot válasszon oda a budapesti, és ugyanannyit a bécsi igazgatóság; nevezzen ki hozzá a magyar kormány egy tagot, az osztrák kormány is egyet, élén állván az egész társulatnak

a kormányzó, kit a két kormány felterjesztésére ő felsége nevez ki.

Szóba jött — folytatja a miniszterelnök — a quota is. Mindkét kormány ugyanis abból indult ki, hogy a törvényes út megtartásával oda hassanak, hogy a quota még ez évben a status quo alapján megoldassák, nehogy rövidesen újabb alkudozásra legyen szükség. De mivel az adóvisszatérítés ugyanazon törvényben állapítatik meg, amely a quotáról szól: ha a mostani quota a jövedelem arányához képest túlterhelő is Magyarországra, ezen túlterhelés legnagyobb részben okvetlenül elenyészik az által, ami az adóvisszatérítésnél jövőre megtérül, és az által, hogy pénzügyi vámokban többet veszünk be, mint amennyit saját fogyasztóink fizetnek.

összegezve az elmondottakat: a vámoknál elérte a kormány, hogy a Magyarországot főleg érdeklő termények érdekében is történjenek megállapodások. Az adóvisszatérítésnél elértük teljesen kívánalmaink érvényesítését. A fogyasztási adók címén direkte nem ért ugyan el a kormány semmit; de indirekté egy kisebb összeget, mint amennyit méltányosan követelhetni hitt. A bankkérdésnél nem érte el teljesen a független bankot; de elérte egy olyan banknak, melylyel az ország joga feladva nincs és hitelviszonyainak megfelelő intézkedések tehető, rázkódtatás nélküli létesítését.

A kormány úgy érezte, hogy midőn a helyzet javítását egy bizonyos fokig elérheti, egyáltalán nem vállalhatja magára a felelősséget azon bajokért, melyek a magyar kereskedelmet, ipart és hitelviszonyokat a hosszabb bizonytalanság következtében érték volna.

A miniszterelnök beszéde végén ezeket mondja: Ha el nem fogadtatnak javaslataink, rövid néhány hónap múlva... az országra bekövetkezendő bajok súlya meggyőzne mindenkit arról, mi volt az, amit mi el akartunk kerülni.

A kérdést tevő képviselők bizonyos fenntartásokkal tudomásul vették a választ s erre a ház egyhangúlag ily értelemben határozott.

ALKUDOZÁSOK A KIEGYEZÉS RÉSZLETEI KÖRÜL.
A NYOLGZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS.

A kiegyezés elvi alapjainak megállapítása után a tarifa kidolgozására került a sor. A vám-értekezleteken e czélból folytatott tárgyalásoknál a magyar kormányt Matlekovits Sándor osztálytanácsos képviselte; a bankügyi tárgyalásokban Köffinger osztálytanácsos vett részt.

Ausztriában ezalatt a kiegyezési praeliminálék ellen nagyarányú izgatás folyt. De nálunk is különösen a negyvennyolczas párt mozgalmat indított a kiegyezés ellen, a fővárosban és a vidéki városokban gyűléseket rendeztek, melyek elítélték az egész kiegyezést s az önálló bankot és külön vámterületet követelték.

A magyar kormányt azonban, jóllehet a választásokból kikerült óriás többsége időközben érezhetően megcsökkent, pártja állásfoglalása biztosította a májusi stipulációk alapján létesülő kiegyezés keresztülvihetőségéről. De a részletkérdéseknél leküzdhetetlennek látszó akadályok állottak a megegyezés' útjában.

Az osztrák kormány utólag a nyolczvanmilliós bankadósság kérdését is bevonta a tárgyalásokba. Ez iránt Chorin interpellációjára a képviselőház október 4-iki ülésében a miniszterelnök így nyilatkozott:

A végleges elintézést továbbra halasztani nem állott Magyarország érdekében sem. Akár létesül a magyar-osztrák banktársulat azon erőkkal, melyek a nemzeti bankot ma alkotják, akár létesül másokkal: e kérdés mindenesetre előtérbe lép, és pedig sokkal inkább akkor, ha a bank másokkal alakíttatik, mert akkor a mostani nemzeti bank teljesen likvidálván, követelni fogja azt, amivel tartoznak neki.

MEGEGYZÉS.
A KORMÁNY ÁLLÁSFOGLALÁSA A BANKÜGYBEN.
AZ AUSZTRIAI PÁRTOK ÉS A NEMZETI BANK ELLENÁLLÁSA.
A KORMÁNY LEMONDÁSA.

Végre 1876 október 10-ikén létrejött a megegyezés a két kormány közt a kiegyezési javaslatok szövegezésére nézve.

De Ausztriában az Auersperg-kormány nem volt ura a helyzetnek. Az alkotmányhú pártok, melyekre a kormány politikája támaszkodott, elégedetlenek voltak a megállapodásokkal, és az osztrák nemzeti bank vezető emberei sem nyugodtak meg bennük. Együttes küzdelmük előbb a dualisztikus bank, azután ennek teljesen paritásos szervezete ellen irányult. A hazai lapok megbízhatatlanságot vetnek az osztrák kormánynak szemére; a méltatlankodás hangján írnak de Pretis pénzügyminiszternek a klub értekezletein november 27-ikén és december 3-ikán tett nyilatkozatairól. A Kelet Népe, a jobboldali ellenzék lapja, nyíltan írja, hogy a nemzeti bank mögött az osztrák kormány áll. S ez csakugyan, amint nyilvánosan tett nyilatkozataiból is kiviláglik, nem ismerte el a junktimot a májusi megállapodások összességére nézve, amennyiben a bankügyre vonatkozó megállapodásokat a nemzeti bankkal való tárgyalások során módosíthatóknak nyilvánította.

A magyar kormánynak ezzel szemben az volt az elvi álláspontja, hogy egyezkedő félnek kizárólag csak az osztrák kormányt ismeri el s hogy a banknak nincsen beleszólása a megállapodásokba. Wahrman és Chorin kérdéseire a miniszterelnök ily értelmű kijelentéseket tett is a házban.

A kormányok közt létrejött megállapodás értelmében a dualisztikus szervezetű bankot vagy az osztrák nemzeti bankkal létesítik, vagy ha ez ehhez nem járulna hozzá, más intézettel.

Ily helyzetben a kormány minisztertanácsi határozat alapján — amint erről hiteles információt nyertünk — az összes miniszterek aláírásával a királyhoz felterjesztést intézett, mely szerint csak arról az alternatíváról lehet szó, hogy a májusi stipulációk elvei fenntartassanak, vagy önálló magyar bank állíttassék fel.

Midőn pedig ezután érintkezésbe lépett a bank vezér-férfiaival, ezt azzal a fenntartással tette, hogy módot akar adni nekik arra, hogy előadhassák azokat a banktechnikai nehézségeket, melyeket a bank a dualisztikus szervezet ellen emlegetett.

A tárgyalások 1877 február 6-ikáig szakadatlanul folytak, és minthogy teljesen sikertelenek maradtak, a kormány másnap beadta lemondását.

A király ezt elfogadta és a lemondott miniszterelnök ajánlatára Sennyey Pál bárót és Mailáth György országbíró hallgatta meg s mindkettőjüknek felajánlotta a kormányalakítást. De Sennyey is, Mailáth is kijelentette, hogy a fennforgó körülmények közt erre nem vállalkozhatik. Hasonlóképen nem fogadta el a kormányalakításra szóló megbízást Bittó és Szilávy sem.

A kormány lemondásának okait Tisza Kálmán a ház február 10-iki ülésében adta elő.

A kormány — úgymond a miniszterelnök — a mindinkább nyomasztóbbá váló pénzügyi helyzetben, az egyetértés létrehozása czéljából, elkövetett mindent, mert a szakításért különben nem vállalhatná el a felelősséget.

A tárgyalások folyamán a bank központi közegének összealkotása kérdésében oly kíváncsággal találkoztunk, — folytatja — melyet Magyarország állami tekintélyének csorbítása nélkül elfogadnunk nem lehetett. És midőn e kérdésben engedékenységre nem számíthattunk, a tárgyalásokat félbe kellett szakítanunk.

Oly intézkedést, amely kötelezőleg kimondja, hogy bármit akarjanak maguk a részvényesek, a magyar állam polgárainak törvény szerint állandóan kisebbségben kell lenniök: a nemzet állami méltóságának sérelme nélkül elfogadhatónak nem tartottunk. Azon meggyőződésben voltunk, hogy ilyen, politikai szempontból látszólagosan csekély dologban megcsorbítani engedni állami helyzetünket, annyi, mint tág kaput nyitni annak, hogy ez azután más kérdésekben is megkiséreltessék.

Ilyen körülmények között... kísérletet kellett tennünk, nem lehetne-e az önálló bank létesítését kezünkbe venni.

Ismételten és határozottan ki kell fejeznem, hogy joga ehhez az országnak senki által kétségbe nem vonatott, és ha lett volna,

ki kétségbe vonja: aki e jogokat velünk együtt védte volna, az Magyarország törvényes királya.

Azonban oly nagyok voltak az államai és Magyarország jólétén aggódó fejedelem aggályai, hogy azokat nekünk — meg lehet, saját gyengeségünk miatt — elhárítani nem sikerült.

Kossuth Lajos 1877 január 5-ikén Simonyi Ernőhöz írt levelében a kiegyezés és különösen a bankügy rendezésének ki nem elégitő voltát bizonyítja. Kifejti, hogy a dualisztikus bank nem lesz képes mind a két állam hiteligenyeit kielégíteni, s az önálló magyar bank felállításának szükségét hangoztatja.

AZ AUSZTRIAI KORMÁNY ÉS AZ ALKOTMÁNYPÁRT.

A KORMÁNY ÚJ KINEVEZÉSE.

A KIEGYEZÉSI JAVASLATOK BENYÚJTÁSA A HÁZBAN.

Ő felsége kívánságára a lemondott miniszterelnök 1877 február 11-ikén Bécsbe utazván, a felség közölte vele, hogy új kormány alakítása legyőzhetetlen akadályokba ütközik és felszólította őt, hogy vegye ismét át a kormányt.

Tisza Kálmán erre kijelentette, hogy csakis az esetben vállalkozhatok újból kormányalakításra, ha a bankparitás kérdésében a maga és a pénzügyminiszter részéről elfoglalt álláspont elfogadtatik, s ettől sem ő, sem a pénzügyminiszter semmi körülmények közt nem térhet el és nem is fog eltérni.

E feltételek elfogadtatván, megindultak újból a tárgyalások és 1877 február 21-ikére minden részletre nézve létrejött a meg-egyezés.

A kormányok megállapodásaiban tehát a kiegyezés készen volt. De sok viszontagság várt még reá is, a két kormányra is, mely azt létrehozta.

A legközelebbi napokban az osztrák kormány az alkotmánypárt és az urakháza nagyobb számú tagjainak értekezlete elé terjesztette a két kormány közt a bankügyben létrejött megállapodást, és Lasser báró belügyminiszter kijelentette, hogy az egész kiegyezés sorsa attól függ, vajjon az alkotmánypárt hozzájárul-e a bank paritásos szervezetéhez. A kormány ezzel a fenntartással kötötte meg az egyezséget, s a pártok kedvezőtlen határozata esetén nem vállalhatná magára a felelőssé-

get és nem maradna más hátra, mint hogy visszavonuljon az ügyek vezetésétől. Abból a körülményből, — így folytatja — hogy a magyar kormány a alkormányzók kinevezésének kérdése miatt lemondott, látható, mily fontosságot tulajdonítanak ennek Magyarországon. A magyar kormány a maga álláspontjától nem lesz eltántorítható.

Több napi vita után a klubok értekezlete elfogadta Herbstnek kevés parlamenti biztosítékot nyújtó oly értelmű határozati javaslatát, hogy a főtanácsnak a kormányok megállapodása szerint való összeállítását a párt nem tartja elfogadhatatlannak, az alkormányzók kinevezését azonban nyílt kérdésnek jelenti ki; egyebekben pedig a kiegyezés egész anyagára nézve teljesen szabad kezet tart fenn magának.

Az osztrák kormány erre minisztertanácsi határozat alapján a magyar kormányval szemben azt a kijelentést tette, hogy a klubok határozata után is teljesen kötelezettnek tartja magát, a megállapodásokhoz, beleértve az alkormányzók kérdését, teljes mértékben ragaszkodik és azoknak parlamenti képviselőit az összes következményekkel vállalja.

Tisza miniszterelnök és Széll pénzügyminiszter megnyugodtak ebben a kijelentésben.

A hivatalos lap 1877 február 27-ikén közölte a kormány újabb kinevezését, és a Tisza-kabinet ugyanazon napon mutatkozott be az országgyűlésen. A kormány a régi tagokból állt.

Az újra kinevezett miniszterelnök előadta a képviselőházban a kormányválság lefolyását.

Ő felsége felszólítására — úgymond — nekem, épen úgy mint társaimnak is azt kellett nyilvánítanunk, hogy . . . okvetlenül szükséges, hogy biztosak legyünk az iránt, nem fogunk-e ismét ugyanazon kívánsággal találkozni, amely miatt lemondásunkat beadtuk volt. Ennek folytán történtek egészen magántermészetű értekezések közöttünk és az osztrák kormány között, és miután oly megegyezés jött létre, amely biztosítja a magyar állampolgárok és a magyar állam helyzetének teljes egyenlőségét a másik állammal szemben, ez lehetővé teszi azt, aminek fontosságát tulajdonítottunk: hogy a banknak két kormányzója, mindenik az illető kormány felterjesztésére, ő fel-

sége által neveztessek ki. Midőn ezen utóbbi feltételnek is mint okvetetlen feltételnek kikötését az osztrák kormány elfogadta, s ennek, úgy mint a többinek, parlamenti keresztülvitelére vállalkozott: akkor bejelentettük ő felségének készségünket, hogy a kormányt ismét átvesszük.

A miniszterelnök után Sennyey Pál báró szólt. Feszült érdeklődéssel és az ellenzéki padokról élénk tetszésnyilvánításokkal kísért beszédében előadta, hogy az ő felségétől kormány alakítására nyert megbízást azért nem fogadhatta el, mert többségre, mely őt támogatná, a házban nem számíthat, és mert azon egyezségért, melyet a lemondott kormány már mintegy befejezéshez juttatott, a felelősséget magára nem vállalhatja. Ezért első feltételül kellett tekintenie, hogy szabad kezet nyerjen az eddigi tárgyalások revideálására. De tekintve az Ausztriában tapasztalható ingerültséget és a külügyi helyzetet, maga is kívánatosnak tartja, hogy új tárgyalásokkal új bizonytalanság ne támasztassék.

Kijelentette ő felsége előtt, — folytatja — hogy a bankügyben a kormánytanács alakítása körül felmerült akut nehézségre nézve, ha talán nem tartja is egészen ildomosnak, hogy e kérdés az elvi és közjogi terere vitetett át, de miután ez megtörtént és a túlsó léinek negációja által azzá lett: nem képzelhet magyar államférfiút, ki ez elvi téren engedményeket tehessen és ily engedményt a magyar törvényhozás előtt igazolhasson.

Az összes kiegyezési javaslatokat, két évi tárgyalás eredményeit, a miniszterelnök a ház 1877 április 23-iki ülésében nyújtotta be.

Kijelentette egyszersmind a miniszterelnök, hogy magát a vámtarifát csak később terjeszti elő, de csatolva van a javaslatokhoz az osztrák-magyar vámpolitikáról megjelent munka.*

Egy későbbi időpontban, november 3-ikán, benyújtotta a miniszterelnök a vámtarifára vonatkozó törvényjavaslatot, és jelentette a háznak, hogy a Németországgal folytatott kereskedelmi szerződési tárgyalások eredmény nélkül megszakítottak.

* Ez Matlekovits Sándor műve: Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája 1858-tól napjainkig.

MŰKÖDHETNEK-E A BIZOTTSÁGOK A KIRÁLYI ELNAPOLÁS IDEJE ALATT?

A ház 1877 június 23-iki ülésében a miniszterelnök azt a kívánságát fejezte ki: utasítsa a ház azon három bizottságot, melyeknek a kiegyezési törvényjavaslatokat jelentéstétel végett kiadta, hogy működésüket saját megállapodásuk szerint, de úgy folytassák, hogy átvehetvén időközben a kormánytól a vámtarifát, esetleg a német szerződéssel, bejelentésüket a háznak, midőn ez szeptember havában ismét összejő, megtenni képesek legyenek.

Helfy szóba hozza azt az eshetőséget, melyre szerinte újabban többször volt példa, s ami emlékezete szerint először Bittó miniszterelnöksége alatt történt: hogy királyi leirattal napolnák el az országgyűlést. Ha ily jogot akarnak önkök — úgymond — a felségre, illetőleg a kormányra ruházni, akkor ez sokkal nagyobb hatalom, mint az országgyűlés felosztatásának joga. Mert ha ő felsége felosztatja az országgyűlést, a törvény értelmében köteles azt három hó alatt összehívni. Holott ha királyi reskrrptummal napoltatik el, akkor megtörténhetik, hogy három év alatt négy hétig sem lehetünk együtt.

Tisza miniszterelnök: A ház több alkalommal kimondta, hogy e jog gyakorlása ellen felszólalásnak ily módon helyed nincs.*

Ghyczy elnök június 29-ikén, a napirend előterjesztésénél, szóba hozta ezt a kérdést.

A tárgyhoz többen szóltak és Szilágyi Dezső is részt vett a vitában.

* Az előző évben, 1876-ban, szintén királyi leirattal napoltatott el az országgyűlés a nyári szünetek idejére. A szünet után való első ülésben Simonyi Ernő tiltakozott az ellen, hogy ez precedenst alkosson. Mert — úgymond — a törvény szerint ő felségének elnapolási joga csak az évi-ülésszakokra vonatkozik, nem pedig arra, hogy az üléseket az évi szakoké-közt a törvényhozás hozzájárulása nélkül elnapolja. Ghyczy elnök erre kijelentette, hogy több példa van reá, hogy ő felsége az ülésszak folyama alatt elnapolta az üléseket és a törvény e jogot a királynak megadja.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház, ha a kérdést a tisztelt ház oly világosnak tekinti, abban az esetben nekem természetesen mondani-valóm alig lehetne. De ha igénytelen felfogásomat követem, akkor a kérdés további megvilágítása nem felesleges, mert én ezt oly egyszerűnek és világosnak nem tartom. Engedjék meg, hogy a tisztelt ház előtt ennek okát elmondjam.

A kérdés, mely fölvetetett, abban áll, hogy azon esetben, ha a fejedelem részéről az országgyűlés elnapoltatott, van-e ezen elnapolás mellett a háznak joga elhatározni, hogy bizottságai működésüket az elnapolás tartama/alatt is folytassák?

E jog ellenében azon okoskodás állítatott fel, hogy midőn a parlament működése felfüggesztetik, az arra jogosított egyik tényező, a fejedelem által a parlament önönműködését bizottságok alakjában sem folytathatja, mert ez szintén parlamentáris működés, éppen úgy, mint a teljes I ülések tárgyalásai.

Tisztelt ház, meglehet, hogy a ház véleménye szerint én a formáknak túlságos fontosságot tulajdonítok; de meggyőződésem az, hogy ha egyszer a fejedelem elnapolási jogával él, mit neki a törvény az országgyűlés működésének felfüggesztésére nézve ad, ha ezen jog gyakorlásakor az elnapolás egyszerűen kimondatik s az elnapoló bizonyos megszorításokat azzal nem köt össze: akkor az[^]egész_{_} parlamenti működés fel van függesztve és ezen felfüggesztés kiterjed úgy a ház bizottságaira, mint a teljes ülésre.

Kérem a házat, legyen egy perczig türelemmel, hogy nézetem okát elmondhassam.

Véleményem szerint a prorogáció nem jelent egyebet, mint a fejedelemnek azon jogát, hogy a törvényhozás organumainak, tehát a törvényhozó-testületnek működésében szünetet idézzen elő. És mivel törvényeinkben semmi sincs arról, hogy az ily felfüggesztés csak a parlament hatáskörébe eső némely funkciókra vonatkozik: osztozom azon felfogásban, hogy a prorogálás által a parlament mindenem ükődése különbség nélkül felfüggeszthető. A javaslatok előkészítése és minden, ami az osztályok vagy bizottságok körébe esik, nézetem szerint szintűgy parlamenti

működés, melyet a ház bizottságai által teljesít, mint az, melyet a ház nem bizottságaiban, hanem teljes ülésében végez.

Ha a háznak a fejedelem ezen joga ellenében meg volna azon joga, hogy a prorogálásnál fogva beálló működési szünetelése alatt pusztán önön határozataival egyes működéseire nézve kivételeket statuálhasson és a fejedelem által kimondott elnapolást az egyes bizottságokra nézve megszorítsa és megszüntesse: akkor azon igénytelen meggyőződésben vagyok, hogy ennek gyakorlata a háznak és a koronának törvényeinkből folyó jogkörével nincsen teljes összhangzásban.

Másrészről, tisztelt ház, szívesen elismerem azt, hogy az eddigi gyakorlat amellet szól, hogy a háznak bizottságai a fejedelmi elnapolás után is a szünet tartama alatt működhetnek. Elismerem azt is, hogy ezt az országos ügyek elintézése kívánatossá, gyakran szükségessé teszi.

Erre én más alkotmányos magyarázatot és egy ilyenmő gyakorlat helyességének igazolására más alkotmányos szempontot nem tudok, mint azt, hogy ha a korona részéről az elnapolás alkalmával, akár a leiratban, akár szóval az ülésben hivatalosan a kormány által, természetesen a korona nevében, azon kívánság mondatik ki, hogy az elnapolás ne terjedjen ki a parlament összes működésére, hanem egyes bizottságok bizonyos tárgyakra nézve a parlamenti funkciók többi nemének szünetelése alatt tovább is működjenek: akkor a háznak oly határozata, mely a bizottságok működését meghagyja, a korona jogának megszorítását nem foglalja magában, a korona rendelete alól illetéktelen kivételnek nem mondható, mert a korona részéről levén felszólítva, a parlamenti működés egyes nemeinek folytatása az elnapoló fejedelem beleegyezésével történik. (Helyelés balfelől.)

Ez utat tartom korrektnek és így értelmeztem a miniszterelnök úr minapi felszólalását is. Ezen értelemben és ily felfogás mellett, azt hiszem, Helfy tisztelt képviselő úr aggodalma a ház bizottságai működésére nézve el fog enyészni, de igénytelen nézetem szerint semmiesetre nem volna alapos.

Ghyczy Kálmán elnök végül kijelenti, hogy: a korona jogát illetőleg mellesleg felvetett kérdés, melyre nézve Helfy különben is visszavonta kételyét, a tanácskozás tárgya nem lehet.

A KIEGYEZÉS A BIZOTTSÁGOKBAN.

A két kormány közt létrejött megegyezés értelmében a nyolczvanmillió bankadósság és az adóvisszatérítés ügye szintén, a quota-bizottsághoz utasított. E bizottság, melynek elnöke Szlávy, előadója Falk volt, még a nyári szünet beállta előtt megkezdvén működését, július 6-ikán azt a határozatot hozta, hogy mivel az osztrák bizottság az eddigi 70—30%-os hozzájárulási aránynak fenntartását ahhoz köti, hogy a fogyasztási adók visszatérítésének módján semminemű változtatás ne történjék, az alkudozásokat egyelőre megszakítja s erről az országgyűlésnek jelentést fog tenni.

A vámügyi bizottság a tarifa ügyében szakértőket hallgatott meg és csak azután bocsátkozott az arra vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásába.

*

A reichsrat-képviselőházának kiegyezési bizottsága lényegbe vágó változtatásokat tett a kormány előterjesztésein; a fogyasztási adók visszatérítésének kérdésében 21 szavazattal 19 ellen elvetette ajtót kormány, megállapodását s elfogadta az osztrák quotabizottság javaslatát, mely szerint maradjon meg a régi állapot. A nemzeti bank választmánya is ellentétbe helyezkedett a két kormány közt létrejött megállapodásokkal.

A VÁMSZÖVETSÉG A SZABADELVŰ-PÁRTBAN.

A vám- és kereskedelmi szövetségről szóló törvényjavaslat általános tárgyalását a ház az 1878 január 28-iki ülésre tűzte ki. Ezt megelőzőleg a szabadelvű-párt három értekezleten foglalkozott a szövetségről és a tarifáról szóló javaslattal.

Tisza miniszterelnök előadta az értekezleten, hogy ő a javaslatokat nemzetközi szerződések jellegével felruháztaknak tekinti és szerinte azokat vagy egészben el kell fogadni,

vagy egészben el kell utasítani. Sajnálja, hogy e felfogástól Ausztriában eltértek.

A javaslat ellenében felszólalók részint provizóriumot ajánlottak, melynek ideje alatt szerintük jobb kiegyezést lehetne előkészíteni, részint rövid-felmondási időhöz kötötték a vámszövetség elfogadását.

Szilágyi Nem helyesli, hogy azok politikája, kik az előter-
Dezső jeszített vámszövetségi és tarifajavaslatot változatlanul elfogadni vonakodnak, a va banque politikájának neveztessek. Ha. a kockázttatás abban áll, hogy a vámszövetség a két parlament közt felmerülhető differenciák miatt nem jó létre, az már megvan akkor is, ha a javaslatok itt változatlanul elfogadtatnak, midőn azok lényeges módosítása a Lajtán túl az ottani érdekek egyoldalú tekintetbe vételével történik. A változatlan elfogadás elve helyeselhető, ha mind a két kormány elég erős az alku teljesítését biztosítani. - De midőn az ellenkező világos, akkor ez azt, ki a változatlan elfogadáshoz ragaszkodik, folytonos és érdekeire káros engedmények terére sodorja.

Mindig úgy fogják felállítani a kérdést, hogy ha már a kiegyezés minden többi része el van fogadva, a másik parlament által tett módosítások egynémelyike az egészhez viszonyítva nem elég fontos, hogy miatta a kiegyezés meg-
hiúsuljon. Ez történt eddig is.

Azt kívánja-e a kormány, mint eddig hirdette, hogy a kiegyezés alkatrészét tevő minden javaslat változtatás nélkül fogadtassák el? Módosítottak a szesz- és -czukoradó-javaslatok túlnan, s e módosítások el lettek itt fogadva. Ez fog követeltetni a bank-ügyben is. A monarchia ausztriai államában a parlament kivette a kormány kezéből az ügyet: önállólag formulázza a túlsó állam érdekeit. A hetvenes években megindult védvamos mozgalom elől folytonosan hátrált az ausztriai kormány, folytonos engedményeket tett s ebbe belenyugodott a magyar kormány, hogy i kollégái állását tarthatóvá tegye.

De midőn ők a közös megállapodások keresztülvitelére képteleneknek bizonyulnak, nincs ok, sőt káros, ha az itteni parlament a közös megállapodások által kötve érzi magát.

A vámszövetséget illetőleg tagadhatatlan, hogy a tarifa védvamos jellegű, hogy szemben az eddigivel hátralépés. A textil-árúk vámja Magyarország fogyasztóitól a külföldi olcsó szöveteket elzárja. Az is bizonyos, hogy az országnak e javaslat által tíz évre sokkal erősebb lekötése tervezetik, mint ez az eddigi szövetségi törvényben volt. Ez csak a kilencedik évben volt felmondható, s Magyarországnak, mely a szövetségben a gyengébb fél, nincs módja sem a külföld részéről exportja ellenében netalán gyakorlott represz~száliák ellen védni magát, se pedig nincs hatályos eszköze a sikertől majdan megerősödött lajtántúli védvamos köröket méltányosabb szerződési politikára bírni.

E körülmények közt nem járulhat a javaslatok változatlán elfogadásához.

Több mód lehet, hogy Magyarország érdekei jobban biztosíttassanak. Az első volna a tarifa, módosítása a védvamosok leszállításával. Aztán a felmondási jog helyesebb szabályozása. Ilyen volna egy hosszabb provizorium behozatala, védvám tekintetében nagyban és egészben az 1868-iki szerződés vámtételeinek fenntartásával.

Ezért nem kötheti le szavazatát a törvényjavaslatok változatlán elfogadása mellett.

Széll Kálmán pénzügyminiszter: Tántoríthatatlan meggyőződése, hogy a jelenlegi politikai, gazdasági és pénzügyi helyzetben jobb egyezséget elérni nem lehet. A tarifa ellen felhozottakra megjegyzi, hogy a drágább posztó- és gyapot-szövetek vámja valamivel emeltetett ugyan, de az olcsóbb szövetek vámja leszállított. Az angol szövetek elbírják a vám-emelést. Rámutat azokra az előnyökre, melyekhez a fogyasztási adók viaszatérítésénél és a pénzügyi vámnál jutunk. Részletes adatokkal kimutatja, hogy sokkal inkább érdekében áll az iparos Ausztriának, mintsem nekünk, Németországgal szerződést kötni. Nem a kormány, hanem a helyzet idézte fel a kabinet-kérdést, mert mialatt krajczárok körül folyik az alkudozás, mind a két állam milliókra menő veszteségeket szenved. Ezért minél előbb véget kell vetni a válságos helyzetnek.

Tisza miniszterelnök: A kormány ragaszkodik a maga javaslataihoz; parlamentarísnak tartaná azt, hogy mások

akarát képviselje. Magyarország több szempontból hátrányban volt a tárgyalásoknál Ausztriával szemben, de volt egy előnye: parlamentáris felfogása és érettsége. Ne adjuk fel ezt az egyetlen előnyünket.

Csernátony: Csodálkozik, hogy akik most a javaslatok ellen nyilatkoznak, a miniszterelnöknél két évvel ezelőtt tartott értekezleten majdnem mindannyian helyeselték a kormányt által akkor kifejtett irányt.

Szilágyi Szeméretlenül veti Csernátonyt, hogy a vitába, mely **Dezső** eddig tárgyilagosan folyt, személyi élt hozott. Nincs joga Csernátonyt arra, hogy a felszólalókat következetlenséggel vádolja.

Gorove elnök ezután kijelentette, hogy az értekezlet a javaslatokat általánosságban elfogadja.

A részletes tárgyalást függőben tartotta az értekezlet és csak február 20-ikán kezdte meg, miután a képviselőház általánosságban már letárgyalta és elfogadta a vámszövetségről és a tarifáról szóló törvényjavaslatokat.

TÁRGYALHATJA-E A HÁZ A KIEGYEZÉSI JAVASLATOKAT, MIDŐN AZ OSZTRÁK KORMÁNY LEMONDOTT?

A pártértekezlet tárgyalásainak idején érkeztek az első hírek az Auersperg-kormány válságos helyzetéről.

Január 24-ikén a klubok vezérferfiainak értekezletén Auersperg herczeg miniszterelnök a magyar kormány tagjaival folytatott legújabb tárgyalásokról ezeket mondta: A király elnöklete alatt tartott miniszteri tanácskozáson az osztrák kormány kijelentette, hogy a két kormány közt megállapított tételekben a pénzügyi vámok keresztülvitele lehetetlen. Erre Tisza és Széll — az osztrák miniszterelnök előadása szerint — a leghatározottabban kijelentették, hogy a két kormány között megállapított és a parlamentek elé terjesztett vámtarifa csak akkor számíthat a magyar országgyűlésen elfogadásra, ha az osztrák kormány kötelezi magát, hogy a kávé és petróleum vámtételeit, úgy amint erre nézve a kormányok megállapodtak, a reichsratban keresztül-

viszi. Az osztrák miniszterek erre kijelentették ő felségének, hogy mivel nem számíthatnak arra, hogy a reichsrat a kormánytól javasolt vámtételeket el fogja fogadni, tárczájukat ő felsége rendelkezésére bocsátják. Ő felsége azonban megbízta őket, hogy végleges elhatározása előtt újból lépjenek érintkezésbe a pártokkal.

A klubok vezérférfiainak ugyanezen értekezletén egy kérdés folytán Ghlumetzky kereskedelmi miniszter kijelentette, hogy magyar részről az iparvámok leszállításában semmiesetre sem látnának megfelelő értéket a kávévám leszállítása fejében és hogy a magyar kormány ezt nem is kívánja.

A klubok határozatai a pénzügyi vámok dolgában nem fedték az osztrák kormány álláspontját és így az Auersperg-kabinet fenntartotta lemondását.

Erre hivatkozva a képviselőház január 26-iki ülésén Apponyi Albert gróf kérte a házat, halassza el a vám- és kereskedelmi szövetségről szóló javaslat tárgyalását addig, míg az osztrák kormányválság véget nem ér.

A ház azonban úgy határozott, hogy ragaszkodik a már korábban megállapított napirendhez.

A tárgyalás megkezdése előtt január 28-ikán Chorin Ferencz előadta, hogy a legutóbbi ülés óta a birodalmi tanácsnak hivatalosan bejelentetett, hogy ő felsége elfogadta a kormány lemondását, 8 ennek alapján indítványozza, hogy a ház függessze fel a tárgyalást.

Tisza miniszterelnök ellenzi a halasztást.

Horánszky törvényesség szempontjából pártolja Chorin indítványát. A törvény szerint a két kormány javaslatokat készít és ezeket a parlament elé terjeszti. Ausztriában pedig nincs kormány.

Zsedényi természetesnek találja, hogy azok, kik ellenzik az egyezséget, ennek tárgyalását minduntalan el akarják halasztani.

Szontágh Pál (somogyi) oldaltámadásnak mondja a halasztó indítványt.

Szlágyi Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Én nem mondom,
Dezső tisztelt ház, hogy a szóban levő törvényjavaslatnak a napirendről egyelőre való levétele a törvényesség kérdése volna, s részemről szívesen elismerem, hogy a kiegyezési törvény, az 1867: XII. tcz. 61. §-a betűjének, mely szerint a két kormány közös megállapodásával létrehozott javaslatok mindkét országgyűlésnek előterjesztessenek, formászerűen igenis elég tétetett. Ha tehát nem tekinthetem a tárgyalás meg- vagy meg nem tartását a törvényesség kérdésének s nem tartom törvénybe ütközőnek e javaslat mostani tárgyalását, még kevésbé érthetem és még kevésbé tekinthetem a jelenlegi mellékes, inczidentális kérdés vitatását úgy, mint ahogy Zsedényi és Szontágh tisztelt képviselő urak itt felhozták. Mert aki ezen előzetes és túlnyomólag oly czélszerűségi kérdést, mely a kormány konziderációját kívánja, az elvetés vagy oldaltámadás kérdésévé teszi, annak álláspontja előttem majdnem úgy tűnik fel, mintha önkéntelenül ennek a javaslatnak lehető legrosszabb sorsát akarná előkészíteni.

Miért nevezem én ezt, tisztelt ház, czélszerűségi kérdésnek? Azért, mert ha nem is a törvény betűje, de az 1867: XII. tcz. szelleme szerint oly közös egyetértéssel megállapított javaslatokra gondolt a törvényhozó, melyek mindegyike a két külön állam parlamentje elé terjesztetvén, azon két külön parlament ott oly minisztériumok által van aktualiter képviselve, kik egymás közt egyetértésben és mindegyik azon reményben vannak, hogy saját parlamentjüknek többsége az előterjesztett javaslatok iránt mindenik teljesen egyetért. (Úgy van! balfelől.) Ezért nevezi az idézett törvényczikk ezen szakaszában a javaslatot egyezségnek, ezért helyez súlyt a kormányok egyetértésére.

Én ugyan, tisztelt ház, nem tartom ezt nemzetközi szerződésnek, formailag törvényeink szerint nem is az, és a tisztelt kormányelnök kijelentése nézetem szerint nem is ezt jelentette; de annyi a törvény szelleméből következik, hogy a közös és azonos megállapítások létrejöttének könnyítése és biztosítása végett a törvényhozó egyenesen arra gondolt, hogy midőn ezeknek tárgyalása megindul, akkor a monarchia mindkét államában legyen mindenütt egymással

egyetértő minisztérium, akik mindegyikének kilátásban van a parlamenttel összhangban keresztülvinni az egyetértőleg megállapított javaslatot. (Helyeslés balfelől.) Csakis így bírhat, tisztelt ház, mindenben döntő, de kétségtelenül nagy súlylyal azon tekintet, mely fel fog hozatni itt és a monarchia másik államának parlamentjében is: hogy ezen javaslat olyan, melynek keresztülvitelére a birodalom másik államában szá-j mítani lehet, mely tehát a cél elérésére alkalmas, és kell} hogy ezen tekintet az álláspontokra mindegyik parlamentben befolyással legyen, kell hogy ezen tekintetnek súlya minden egyes parlamenti tag elhatározására, ha nem is{ mindig döntő, de jelentékeny befolyást gyakoroljon.

De ha a tárgyalás oly auspiciumok közt indul meg, midőn tényleg nem létezik minisztérium, mely ezt a birodalom túlsó államában ajánlaná és képviselné; midőn tényleg nem létezik minisztérium, mely ezt a birodalom túlsó államában magáénak vallván, reménynyel bírna a parlamenttel összhangban a javaslat keresztülvitelére, akkor következik-e ebből, hogy mi azt nem tárgyalhatjuk?

Nem következik. De következik belőle az, hogy annak a tekintetnek, hogy itt oly javaslatról van szó, melynek változatlan elfogadása a birodalom másik államában várható, ezen tárgyalásoknál kellő súlya nem lehet. És ezért mondom én, hogy czélszerűségj. kérdés az, hogy most tárgyaljuk-e a javaslatot, vagy nem. Ezért mondom én, hogy ez túlnyomólag oly kérdés, mely a kormánynak, konsziderációját nagy mértékben kívánja. És engedtessek meg hozzátennem ehhez, hogy én részemről nem is tartom egészen illőnek azt, hogy a birodalom másik államában fennálló válság valószínű eredménye iránt itt gyanításokf állíttassanak fel; nem is tartom bizonyos tekintetekkel összeegyeztethetőnek azt, amit az egyik előttem szóló tisztelt képviselő úr mondott: hogy mert ennek a javaslatnak keresztülvitelére a lemondott minisztérium nem vállalkozott, ebből nem azt következtette, hogy az ottani parlament akaratával és hangulatával szemben bizonyos részben más utak szükségesek; hanem azt, hogy e javaslatoknak soha biztosabb sorsuk nem volt, mint a jelen pillanatban, midőn azt az eddig védők kénytelenek voltak elhagyni.

Részemről jól felfogható okokból tartózkodom e válság eredményére nézve véleményt mondani; de egyben meggyőződésem szilárd, tisztelt ház: hogy ha a tárgyalásokat, amelyeket törvényteleneknek nem tartanék, ma megkezdjük, kétségtelen, hogy ezen ház tárgyalásaira annak a tekintetnek, amelyre a törvényhozó gondolt és amelyre mások is gondoltak, hogy tudniillik itt oly javaslatról van szó, amelynek törvénynyé megalkotása Lajtán túl kilátással bír, e házban sokkal kisebb súlya lehet, mint lehetne akkor, ha azon előzetes feltételek megvolnának, melyekre előbb czélozni szerencsém volt.

S ezért, tisztelt ház, és nem abból az okból, mintha a törvény tárgyalását megakadályozni akarnám, még kevésbé pedig abból az okból, melyet az előttem szólott két képviselő úr e lépésnek tulajdonítani szándékozott, de egyenesen az 1867: XII. tcz. szelleme és a lényeges szempontokban való könnyebb tájékozhatás tekintetéből én ahhoz az indítványhoz, melyet Chorin Ferencz képviselő úr benyújtott, hozzájárulok. (Helyeslés balfelől.)

Tisza miniszterelnök: A törvényességről fölösleges szólnia, mert Szilágyi Dezső helyesen fejtette ki, hogy e szempontból a tárgyalást ellenezni nem lehet. De mielőtt határozatra kerülne a sor, mindenesetre tisztában leszünk afelől, van-e odaát kormány, mely e javaslatokat védi.

A vita befejeztével előbb egyszerű szavazás volt, melynél az elterjedt hírek szerint a kormány álláspontja mellett csak nyolcz szavazatnyi többség mutatkozott; mielőtt azonban a szavazás eredményét Ghyczy elnök a háznak jelentette, a negyvennyolczas pártól névszerinti szavazást kértek. Ennek eredménye az lett, hogy a kormány mellett nagyobb többség mutatkozott. A szabadelvű-párt sorából tizenheten szavaztak Chorin indítványára, jórészt ugyanazok, kik a párt értekezletén a javaslatok ellen szólaltak fel.

1878 február 4-ikén, pár nappal az adrinápolyi fegyverszünet és békeponozatok aláírása után, jelent meg az a császári

kézirat, mely az Auersperg-kormányt, tekintettel a kiegyezési tárgyalások folytatásának és befejezésének sürgős szükségességére^ ismét hivatalba helyezi.

SZILÁGYI DEZSŐ KILÉPÉSE A SZABADELVÚ-PÁRTBÓL.

A kiegyezési törvényjavaslatokkal szemben elfoglalt álláspontja kifolyásaképen Szilágyi Dezső kilépett a szabadelvű-pártból.

Gorove elnök a kilépést csak később, a párt 1878 május 8-ikán tartott értekezletén jelentette be, azzal a megjegyzéssel, hogy mióta a kilépést bejelentő levelet vette, a pártnak nem volt értekezlete s ez okozta a késedelmet.

Szilágyi Dezsővel együtt kiléptek még: Bethlen András gróf, Bittó Béni, Horánszky, Kerkapoly, Khuen-Héderváry gróf, Molnár Aladár, Paczolay, Pulszky Ágost, Somssich Pál.

A VÁMSZÖVETSÉG TÁRGYALÁSA A KÉPVISELŐHÁZBAN.

A vám- és kereskedelmi szövetségről, továbbá a magyar-osztrák vámterület tarifájáról szóló törvényjavaslatok együttes tárgyalását a képviselőház 1878 január 28-ikán kezdte meg.

A három héten át folyt általános vitában az ellenzék a törvényjavaslatokkal szemben főképen a következő ellenvetéseket hozta fel és a vitakozás ezen kérdések körül forgott:

A fogyasztási adókat- illetőleg az ország sérelme nincs kellőképen orvosolva;

a vámtarifa az osztrák ipar érdekében magas tételeket foglal magában; a kávéra és petróleumra vetett pénzügyi vámok túlságosan megdrágítják a szegényebb lakosság fogyasztását;

az eddigi szabad-kereskedelmi irány fel van adva; a kormány szakít- a szerződési politikával; vissza kell ahhoz térni és a külállamokkal a lejárt vagy felmondott szerződéseket meg kell újítani;

minthogy a kormány javaslatai az ország pénzügyi és gazdasági érdekeit nem elégítik ki, provizórium létesítésével új tárgyalásokat keU megindítaná s egyszersmind az ideiglenes rendezés ideje alatt biztos adatokat szerezni az országnak Ausztriával és a külfölddel való kereskedelmi forgalmáról;

vissza kell állítani a hatvanhetediki törvénynek azt a rendelkezését, mely szerint a szövetség öt év elmúltával felmondható.

A negyvennyolczas és függetlenségi párt elvi álláspontjánál fogva a külön vámterület mellett foglalt állást. De a közjogi alapon álló ellenzéki pártok és a szabadelvű-párt disszidensei is, kiknek élén Szilágyi Dezső állt, arra az esetre, ha Ausztriával kielégítő egyezség nem lenne elérhető, a vámterület elkülönítése mellett érveltek.

Szilágyi Dezső kifejtette a vámterületi elkülönítésnek úgy közgazdasági és pénzügyi, mint politikai kihatását az Ausztriához való viszonyunk szempontjából; a törvényjavaslatok elfogadását pedig attól tette függővé, hajlandó-e a kormány a beszédében megjelölt javítások iránt az osztrák kormányval tovább folytatni a tárgyalásokat.

Minthogy a kormány a kiegyezés megszavazását kabinet-és pártkérdésnek jelentette ki, ez volt tulajdonképpen való nyilvános bejelentése Szilágyi Dezső abbéli elhatározásának, hogy kilép a szabadelvű-pártból.

Szell Kálmán pénzügyminiszternek a tárgyalás megindulásakor és befejezésével mondott beszédei összefoglalják a vita teljes anyagát és a különvélemények tartalmát is. Szilágyi Dezső, ki később, az általános tárgyalás tizedik napján szólalt fel, tüzetesen foglalkozik a pénzügyminiszter beszédével és visszatér reá a részletes tárgyalásnál is.

Mind Szilágyi, mind Szell beszédei minden részökben, de különösen a vámterület közössége és elkülönítése kérdésében oly érveket foglalnak magukban, melyek ma is teljesen az időszerűség hatását keltik. Megállapítható, hogy Szell Kálmánnak a szabadelvű-párt disszidenseivel és különösen Szilágyi érveléseivel szemben a vámterületi elkülönítés esetleges hátrányairól három évtizeddel ezelőtt mondott fejtegetései teljesen egyeznek azokkal a nézetekkel, melyeket ő mind miniszterelnöksége idején, a Körber osztrák miniszterelnökkel létesített kiegyezés alkalmából, mind 1906 márczius 17-iki beszámolójában mint meggyőződése szerint való igazságokat vallott és hirdetett.

Mint a vám- és kereskedelemügyi bizottság előadója Baross Gábor képviselte a javaslatokat. A bizottság elnöke Péchy Manó gróf volt.

A bizottság annak kimondását kéri, hogy a kormány minden törekvését és alkotmányos befolyását arra fogja irányozni, hogy Ausztria-Magyarország és a külállamok között vám- és kereskedelmi szerződések köttessenek.

Különvéleményt adtak be: Apponyi Albert gróf, továbbá együtt Simonyi Lajos báró és Mudrony Soma, végül Simonyi Ernő.

Széll Kálmán pénzügyminiszter: Azon súlyos támadások, melyekben a kiegyezési javaslatok e legfontosabbika részesült, kötelességemmé teszik, hogy már most elmondjam nemcsak eljárásunk igazolásául, hanem a tárgyilagos bírálat érdekében is azokat, amiket e fontos és nagy kérdés körül erős meggyőződéssel hiszek és vallok. (Halljuk! Halljuk!)

A támadások két főirányzatra vezethetők vissza. Az egyik támadás azok részéről jön, kik semmi körülmények közt nem akarnak vámközösséget; a másik azok részéről, kik akarnak ugyan egyezkedést, de nem akarják ezt az egyezséget, mert az ország érdekeire károsnak tartják.

Az első irányzat folyamánya azon közjogi, azon politikai doktrínának, melyet a szélső baloldal vall, folyamánya úgyanyira, hogy a vámközösségnek részükről bármily feltételek közt való elfogadása valósággal negációja volna saját pártállásuknak.

Már azok, kik a másik irányzathoz tartoznak, két részre oszlanak. Vannak, kik azt mondják: mi akarunk egyezséget Ausztriával, akarjuk azt ezen és ezen feltételek közt, e feltételeket a jelen törvényjavaslatban nem találjuk fel: levonjuk ennek konzekvenciáját, azt, mely az ő szempontjukból természetes, állíttassanak fel a vámsorompók azonnal.

Mások nem így gondolkoznak. Mások, kik a ház különböző oldalairól szólaltak fel, azt mondják: ezen egyezséget nem fogadjuk el, de utasítsuk a kormányt újabb egyezkedés megkezdésére, tegyen a kormány újabb kísérletet az egyezkedésre, hozzon létre ennél jobb kiegyezést, addig pedig a status quo alapján létesüljön egy bizonytalan idejű provizórium.

Aki, mint Simonyi Ernő, azt mondja: a vámközösségnek abszolúte semmi előnye nincs, az semmi körülmények közt

sem bír értékkel; aki, mint ő tette, a vámközösség felett feltétlenül pálczát tör, és így e javaslatot feltétlenül el is veti, annak okoskodását logikusnak, természetesnek tartom s egészen értem.

Azoknak okoskodását is, bár szintén nem helyeslem, de értem, kik azt mondják, hogy a javaslat nem tevén eleget az általuk kitűzött feltételeknek: elvetik azt; de levonják egyúttal ezen álláspontnak a konzekvenciáját: elmennek az önrendelkezési jog igénybevételének határáig és követelik a vámsorompók felállítását.

Amit azonban legkevésbé érthetek, az azoknak okoskodása, kik nem fogadják el a törvényjavaslatot, de nem mennek el az önrendelkezési jog igénybevételének határáig; akik a szakítás kimondását veszélyesnek tartva, attól visszarettennek és a kiegyezési tárgyalások mai stádiumában, azon küzdelmek után, melyek annyi elkeseredést szültek; azon izgalmak után, melyek ma már nemcsak anyagi, hanem minden viszonyainkra a bizonytalanság bélyegét sütötték, azt mondják: folytatni kell a tárgyalásokat bizonytalan ideig, addig pedig jöjjön létre a status quo alapján egy bizonytalan ideig tartó provizórium. Ezt a legkevésbé értem. (Élénk helyeslés a középén.)

Ezen érveléssel szándékozom most foglalkozni. (Halljuk! Halljuk!) Fogom érinteni azok érvelését is, kik az első irányzat híveinek vallják magukat, mert mindkét irány érvelésének sok az érintkezési pontja, mindkettő sokban azonos indokokat hoz fel. Ma ugyan, midőn kölcsönös álláspontjukból még nem kénytelenek a konklúziót levonni, mindketten egymást biztató békés és a mai időben szinte lélekemelő egyetértéssel helyeslik kölcsönösen egymás beszédeit; ellenben, ha a konklúzió levonására kerül majd a sor, — mert ebben azután már nagyon eltérnek egymástól — kérdés, vagyis előttem nem is kérdés, milyen lesz köztük az az egyetértés? (Helyeslés a középén.)

Két főpontba vonható össze annak veleje, amivel megtámadták a javaslatot azok, kik nem fogadják el, ámbár egy jobb egyezségnek hívei és barátjai.

Először, mert tarifája az előbbeni állapothoz képest határozott visszalépés; másodsor, mert szakít a szerződési politikával, lehetetlenné teszi a szerződések megkötését, vagy mint magát Apponyi gróf legmagvasabban kifejezte: nem felel meg

azon két exigenciának, melyet ő a közös vámterülettől követel, s ugyanezt fejtegette Bittó István is: nem adja meg az olcsó bevittet a nem biztosítja a kivittet.

De rosszabb-e ezen egyezés, mint az 1867-iki?

Hogy e kérdésre igazságosan lehessen felelni, nem elég vizsgálni a hátrányokat, melyeket a javaslatok egyike, és felejtetni az előnyöket, melyeket másikkal magában foglal. Igazságos ítéletet csak az fog mondani, aki mindannak, ami ha formailag nem tartozik is össze, de benső összefüggésben van egymással, összehatását vizsgálja és bírálja.

Mik azon kérdések, melyek ha formailag nem is, de a kiegyezéssel és épp e javaslattal lényeges összefüggésben vannak? Ott van a quota a restituczióval; ott van a vámszerződés- a fogyasztási, adókkal, a pénzügyi-vámokkal -és a tarifával. Kezdem az utolsón és röviden fogom érintem mindannyit. (Halljuk!)

Megvallom, a tarifában van emelés, nem a magyar fogyasztó, hanem az —osztrák gyárra érdekében; megvallom, hogy ez áldozat, melyet a másik szerződő féllel szemben hozunk. De oly nagy-e az áldozat, mint aminőnek itt feltüntették? Aki igazságosan vizsgálja a tarifát, kénytelen bevallani, hogy emelés, oly értelmű emelés, mint aminőt magam is jellemeztem, csak két cikkknél érdemel bővebb szót: a szövött és kötött árúk két csoportjánál, a pamut és gyapjúszöveteknél. De a pamutszöveteknél oly nagy-e az emelés? Mindenki be fogja ismerni, aki a jelen tarifát az 1868-ikival összehasonlítja, hogy azon árúcikkekre nézve, melyeknek fogyasztása nálunk a legjelentékenyebb, a tarifa nem emeltetik, hanem leszállítatják. S ezek a közönséges árúcikkek. Míg a finomabbaknál a vám igenis emeltetik, de ezen emelés részben ellensúlyozva van a javaslatba hozott leszállításokkal.

A posztóra nézve azt mondják itt, hogy exorbitans az emelés, olyan, melyet az ország nem bír meg, s hogy az megszámlálhatatlan milliónyi terhet von maga után.

Precíz számításokat arra, hogy milyen nagy lesz e teher, felállítani lehetetlen; hozzávetőleg számították önök is mindannyian, kik ezen tételt bírálat alá vették. Én e hozzávetőleges számításokba nem ereszkedem; csak annyit mondok, hogy nem milliókban fejezhető ki a teher, melyet a posztónál a vám-

emelés maga után von, hanem kifejezhető százezrekben a külföldről bejövő szöveteknél, és talán egy vagy másfél millióban, vagy legfőlebb valamivel azon túl ama szöveteknél, — a legrosszabb arányokat is véve föl — melyek Ausztriából jönnek be. Ha felveszem azon egész összeget, mely a kérdéses angol árukból Magyarországra bejön, az körülbelül 9—10 ezer méter-mázsa. Ha felveszem a legrosszabb arányt, mely az egyes kategóriájú posztókra a vámemelés folytán bekövetkezhetnék; ha felveszem a President, Pilot és az Union szövetek közt azt az arányt, melyet a legrosszabb esetben felvehetőnek jeleztek maguk a szakértők; ha felveszem mindezeket, akkor azt a kalkulust hozom ki, hogy az angol pótkonvenczióral szemben 470.000 frt, az 1868-iki vámtarifával szemben pedig 300 és néhány ezer forint az, ami e behozatal után a magasabb vámban fizettetnék.

De nézzük: a valóságban fog-e ezen összeg fizettetni. Azt hiszi-e valaki e házban, — pedig mondom, a legrosszabb arányokat veszem fel — hogy ezen egész összeg kizárólag és teljesen a fogyasztót fogja terhelni, hogy az angol gyáros nem fog igyekezni termelési arányának megváltoztatásával, termelési technikájának tökélyesbítésével ezen a vámon bizonyos mértékig kifogni? (Ellentmondások balról.) Ha önök nem hiszik, legyen szabad egyet említenem. (Halljuk!) Nem veszem a magunk érdekelt embereinek nyilatkozatait, hanem magukét az angol posztógyárosokét, kik ebben leginkább vannak érdekelve. A yorkshirei egyesült kereskedelmi kamarák bizottsága kiszámította, hogy a legrosszabb esetben 300.000 fitra megy az összeg, amelyre az annak idejében tervezett vámemelés tehető; pedig az sokkal nagyobb volt, mint amely jelenleg a ház előtt van. Beismerem, hogy az osztrák áruknál is lesz teher-többlet. De kérdem azokat, kik e többletet oly véghetlen nagy számokkal tüntetik fel, kérdem Lónyay grófot, lehet-e azt állítani, amit ő mondott: hogy 8—9 millió- forintnyi -teher-többlet az, mely a tervezett összes vámemelésből származik? Szerinte ugyanis 25%-kal emeltetnek a vámok, pedig 20 millió forintot tevéen ki az ő nézete szerint az, mit eddig fizettünk Ausztriának vámokban: 28—30 millió az az összeg, melyet ezután fizetnénk, és e szerint 8 millióval többlet fogunk ezentúl fizetni, mint amennyit fizettünk eddig*

Amint később vissza fogok rá térni, nekem aziránt is erős kételyeim vannak, hogy húsz millióra tehető-e azon összeg, amelyet ipartermékekért vám fejében, most Ausztriának fizetünk. Ki fogom fejteni, hogy ezen szám nem alapos, és ebből az következik, hogy 26%-kal és az arany-ársíóval abszolúte nem hozható ki a 30 millió, mert maga az alap, amelyet oly nagyon fölemelt Lónyay gróf, nem áll. De lehet-e azt mondani, hogy átlag 25%-kal emeltetnek a vámok, lehet-e egyáltalában átlagos emelésről beszélni? Azt hiszem, nem lehet. Hiszen a tarifának oly tömérdek osztályai, az árucikknek oly különböző értéke mellett a diamétert e módon kiszámítani teljesen | lehetetlen. (Élénk helyeslés a középén.)

Hisz önök mondják, nemcsak én, hogy nincsenek adataink. Ha pedig nincsenek, lehet-e oly apodiktikus biztossággal egy határozott számot mondani? Lehet-e azt mondani, hogy éppen 25% az emelés? (Helyeslés a középén.) Én adatot nem hozok fel arra nézve, hogy mennyi, mert biztos adat erre nézve nincsen; de éppen azért, mert a megelőző adatokat — amint ezt ki fogom fejteni — prekárius természetűeknek hiszem, nem fogok belőlük levonni következtetést, csak egyet említek fel. A legnagyobb emelés, amely e tarifában van s amely ellen e házban támadás intéztetett: a gyapjuszöveteknél fordul elő, a többinél jórészt az emelés úgyszólván minimális. Eszerint azon 8—9 milliónak, amit mint többletet kiszámítani hallottam, túlnyomó nagy része kell hogy e tételből származzék.

Nézzük, áll-e ez? Egy egyszerű kombinációt kísérlek meg, minden pretenziója nélkül annak, hogy számaim apodikticze biztosak. Kiszámítottam, mennyi gyapjút gyártanak posztóvá Ausztriában; kiszámítottam, mi a kivitel és mi a bevitel és mi marad tehát a belfogyasztásra, s ebből alaposabban dedukálhatom, mint azokból a prekárius forgalmi adatokból, hogy micsoda mennyiségű posztó az, amit Ausztriából Magyarországra behoznak. Igen egyszerű a számítás, — mondom, hozzávetőleges számítás ez is — de szolgáljon ez is némi adalékul, mikor igazságos kritikát akarunk gyakorolni. (Halljuk!) 309 ezer métermázsa gyapjút dolgoznak fel Ausztriában. Ha ebből 56%-ot veszünk — ezt veszik a szakértők, ezt veszi a technika — mint kész árut, amely ebből kikerül, 173 ezer mázsát nyerünk. Ha ebből leszámítatik a külföldre kivitt 31 ezer mázsa gyapjú-

árú, marad a belfogyasztásra 142 ezer mázsa. Ha ezt a lélekszám aránya szerint oszتانók is fel Ausztria és Magyarország között, tehát oly arány szerint, mely abszolúte nem áll, mert ha azt mondjuk: ugyanannyi gyapjúárút fogyasztunk Magyarországon, amennyit Ausztriában fogyasztanak, ezzel mindenestre a fogyasztást Magyarországon kétszerte nagyobbnak vesszük a valónál, akkor 60.000 métermázsa gyapjúárút fogyasztanánk oszترák cikkekéből. Már most számítsuk ki, ez a vám-tarifa milyen emelést jelent? Ha egy mázsánál 30 forint emelést veszünk fel átlag, — pedig ez a legmagasabb emelési arány, mert vannak kisebb, vannak nagyobb emelések — tehát ha e valótlan arányt vesszük is, még akkor is csak másfél milliót mutatna a vámemelés. Ha már az oroszánrésze az emelést tartalmazó iparcikkeknek ezt mutatja: lehet-e azt mondani, hogy valamennyi iparcikkből — pedig a többinél alig van emelés, vagy ha van is, az igen csekély — 8—9 millió teher áramlik az országra. Én azt hiszem, hogy ezt alaposan mondani nem lehet. (Élénk helyeslés a középén.) Teher igenis foglaltatik e tételekben, de ne túlozzuk ezt, mely százezrekbe mehet, de milliókra nem. Ha a vámokban rejlő terheket, mint Lónyay gróf helyesen megjegyezte, nem látja a közönség, mint azt megírta Bastiat; másfelől ha szakember azt akarná kimutatni, mit a nép nem lát, de érez, ne fessen oly képeket, melyek a szigorú kritikát nem állják ki; ne túlozzunk, mert ezzel az ügynek semmi irányban nem fogunk használni. (Élénk helyeslés a középén.) . . .

Bármennyire a szabadkereskedelmi teória hívei vagyunk is: lehet-e akkor, mikor az Ausztriával kötendő szerződésről van szó, szabadkereskedelmi teóriát felállítani, mint Lónyay gróf tette, ki azt monda, hogy csak úgy és akként szabad vámokat kivetni, amikor és amennyiben az állam szükségletei kívánják? Tehát csak pénzügyi vámokat kíván. Szabad-e így szólni, midőn a közös érdekeknek méltányos kompenzáció melletti számbavételén sarkai az egész vámközösség? Lehet-e mondani, hogy semmi egyéb vám nem vethető ki, mint csupán a pénzügyi vám, melyet az állam szükségletei szempontjából akarunk behozni? Én azt hiszem, nem lehet.

A másik főérv, mely a javaslat ellen felhozatik, az, hogy kereskedelmi szerződések megkötését lehetetlenné teszi, és teljes szakítást jelent a szabadkereskedelmi politikával.

Beismerem, hogy ez a legerősebb érv; érzem, hogy ez a javaslatnak a leggyengébb oldalát találja. Beismerem, hogy magam is egész súlyát érzem azon aggályoknak, melyek kezökbe adták ezen érvet azoknak, akik féltik a kivitelt, féltik velem együtt. De szigorúbban és teljes tárgyilagossággal megvizsgálva a kérdést: nem lehet-e találni támpontokat, melyek ha nem is oszlatják el teljesen az aggályokat; melyek ha garanciákat, abszolút garanciákat nem adnak is, de igazolják, — amit mi mindig mondunk — hogy a szerződésen kívüli állapot nem akar rendszer lenni, hogy ez csak átmeneti, iríveteles állapot, melyből át akarunk menni- a kereskedelmi szerződések megkötésére. (Nyugtalanág a baloldalon. Fölkiáltások: Majd tíz esztendő múlva!) Higyjék el, ha semmi más argumentumom nem volna, mint az, hogy bízzanak meg azon törekvésben, melyet e kormány és minden kormány azon irányban, hogy szerződéseket kössön, kötelessége szerint tanúsítani fog, nem is foglalkoznám e teóriával bővebben. De azért akarok vele foglalkozni, mert — és teljesen igazat adok e tekintetben Bittó Istvánnak — ezen tisztán szubjektív és beismerem, magában véve abszolúte semmi megnyugvást nem nyújtó momentumon kívül, tárgyi és érdemleges érveim is vannak. (Halljuk! Halljuk!)

Én azon állapotot, hogy mi Németországgal — például veszem a legerősebben érdekelt és bennünket legerősebben érdeklő országot — kereskedelmi szerződésen kívüli állapotban legyünk, sok ideig fönntarthatónak magam részéről nem képzelhetem. Ha nem jött létre vele most azon szerződés, amit mélyen sajnálunk, higyjék el, ennek oka azon jórészben ki nem forrt, meg nem állapodott gazdasági harcban is van, mely Németországban magában folyik, jórészben van oka ennek abban is, hogy a harmadik compaciscens a másik kettőt a tárgyalások alatt nem látván egyetértésben maga előtt: talán nem tett meg mindent a maga részéről is, hogy a szerződés létrejövetelét biztosítsa.

De mik azon okok, amikből én erősen hiszem, bár jótállani érte nem bírok, hogy a szerződéses állapotra való átmenetel előbb-utóbb bekövetkezik és a dolog természetében, a dolgoknak mélyében gyökerezik? A mai időben, midőn az anyagi érdekek terén a tömörülés, az érdekek kiegyeztetése,

az összesimulás parancsszava előtt meghajlik minden ország: lehetetlennek tartom, hogy oly két nagy forgalmi terület, mint monarchiánk és Németország, sokáig egymástól izolált állásban maradjon. Ezen érdekközösség maga, mely úgy Németországra, mint monarchiánkra nézve fennáll, leghathatósabb garanciája annak, hogy a szerződésen kívüli állapot végleges nem lehet.

Azt mondják, hogy e tarifa kielégíti ugyan az osztrák érdeket, de nem a magyart; Ausztria meg lesz elégedve a tarifával és nem fog szerződésekre törekedni, s ebben látja Apponyi gróf a nem tökéletes kiegyezést a két kormány közt. Ausztria kormánya nem akar majd szerződni; hiába akarunk mi; nincs érdekükben, hogy utána menjenek, a mi kedvünkért pedig nem teszik; viszont mi vagyunk egyedül azok, kik a szerződésen kívüli állapottól tarthatunk.

Ha ezen argumentumot alaposnak volnék kénytelen elismerni, letenném a fegyvert. De nem ismerhetem el alaposnak, mert amily érdeke a magyar nyerstermelőnek, az export által élő magyar nyerstermelőnek, hogy szerződések köttessenek: épp oly érdeke ez, higyjék el, azon iparnak, mely Ausztriában csak úgy bír virágozni, fejlődni és fennállani, ha exportálhat; neki épp oly érdeke, hogy ne álljon izoláltan, hogy köttessenek szerződések, hogy magát retorzióknak ki ne tegye. (Ellentmondás balról. Helyeslés a középen.) Önök ezt nem hiszik. Itt van egy egyszerű statisztikai kimutatás. Csak egypár számot fogok idézni, melyek azt bizonyítják, mily nagy érdekében van az osztrák iparnak, hogy exportáljon, és mennyire nem elég neki a belföldi piac. Hiszen oly ipar, mint a vasipar, az aczéllal együtt, közel négy millió értéket visz ki félmillió mázsa fejében; a pamutipar 17 millió értékkel szerepel a kivitelen 300.000 mázsával; a vászonfonalak hat millió értékkel szerepelnek a kivitelen 40.000 mázsa után; a vászonneműek 14.000.000 értékkel 178.000 vámmázsa után; a pamutfonalak négy millió értékkel, a gyapjú húsz millió, a selyem hat millió, a papír és papíráru kilencz, a bőr és bőrárú tizenöt, a faáru tizenegy millió értékkel; a rövidárú 36 millió értékkel, az üvegárú 19 millióval, az agyagárú két millió forinttal, stb. Azt hiszik-e önök, hogy ezen ipar, amely annyit visz ki a monarchia határain, nem éppen annyira tartja szükségesnek,

hogy a maga részére kedvező vagy legalább oly és ne mostohább elbánást biztosítson, mint amelyben részesülnek más beviteli iparos államok? Fontolják meg, hogy a német határokon ezen cikkeknek igen nagy mennyisége megy ki, de immár ezen utóbbi cikkek jelentékeny mennyisége magában Németországban megmarad. Hogy többet ne említsek, pl. a vászonműekből, a lenfonalakból 178.000 mázsa kivitel mellett a német határon 176.000 mázsa megy át; a vászonműeknél 147.000 mázsa kivitelből a német határon 76.000 mázsa megy át. Az agyagárúból, faárúkból, rövidárúkból a kivitelnek fele, sőt az üvegárúkból kétharmadrésze stb. megy ki a német határon, és ennek azután ott marad jelentékeny része.

Vájjon ily körülmények közt azon iparosok nincsenek-e érdekelve az iránt, hogy a külfölddel, illetőleg Németországgal annak idején létrejőjön a szerződés? Éppen úgy, mint mi, kik viszont nyers exportunkat féljük. (Élénk helyeslés a középén.) A német vámegylet statisztikájából könnyen ki tudnám mutatni, hogy e cikkekből milliókra és milliókra menő értékek | magában Németországban fogyasztatnak.

Az előadottakkal, úgy vélem, bebizonyítottam azt, hogy a szerződések megkötése nemcsak a mi érdekünk, hanem érdeke az osztrák iparnak is, és ha ennek is érdeke, ha ezen érdek a mienkkel azonos, szolidáris: természetesen törekedni fognak ők is, hogy megkötessék a szerződés, s hogy még eddig meg nem kötött, az az általam említett körülményekre vezethető vissza.

De azt mondják önök: a retorzió csak Magyarországién fordul, az osztrákoknak nincs mit félteniök. Vájjon nem teljesen bilaterális-e e tekintetben is a mi helyzetünk? Sőt nem lehet-e azt mondani, hogy ha Németországnak választása van: vagy megvámolni és retorzióval illetni nyersterményünket, vagy pedig az iparcikkeket, nem inkább az utóbbi ellen fog-e fordulni? Azt gondolom igen; legalább az a valószínűbb feltevés, hogy inkább azon cikk ellen fog retorziót használni, junelylyel magának nem árt, hanem a maga iparát védelmezi, és nemi azon cikk ellen, melylyel nem csak hogy védelmet nem biztosít magának, hanem a maga életét sokkal drágábbá s a maga iparviszonyait sokkal nehezebbké teszi. (Élénk helyeslés a középén.)

De azt mondják önök: itt van az agrárius mozgalom Németországban. Azt mondja Apponyi gróf, nem lehet-e ennek következtében vámi, hogy ott a nyerstermékek vám alá vonatnak? Oly országot, mely a gazdasági fejlettség azon fokán áll, mint Németország, agrárius mozgalomtól nem féltek. Csak egy tényre figyelmeztetem Apponyi grófot. Mikor be akarták hozni a vasvámokat, elfogadta-e azokat a német parlament? Nemde az egész német parlament ellenszenvé folytán le kellett mondani azon eszméről, hogy a vasvámok emeltessenek? Agrárius mozgalmak megindulását akarta bebizonyítani tisztelt barátom azzal, hogy reá mutatott arra, hogy a tárgyalások alatt miért nem akarták megadni Németország részéről a vámmentességet a nyerstermelési cikkekre. Ez a főnyersterményekre, mint gabona, liszt, bőr, állatok stb. inkább mondhatnám pénzügyi szempontból behozandó droit de statistique-féle díjból állott, s nem védelmi szempontokból való vámról volt szó, és gondolom, ez latba nem esik.

Most nem tehetem, hogy védelmi plaidoyer-met ne folytassam azokkal szemben, miket az utolsó ülésben Lónyay gróf e javaslat ellen felhozott, és midőn köszönetet mondok azon elismerésért, amelylyel rólunk, buzgalmunkról megemlékezett, mondhatom, erősebben, élénkebben nem támadott meg senki, bár teljesen sima modorban intézte támadását ellenünk.

Lónyay gróf öt-hat pontba foglalta össze azon vádlevelet, melylyel hadat üzent ezen egyezésnek, ama tétele bizonyítására, hogy ezen egyezés rosszabb, mint az, amely 1867-ben kötöttetett.

Azt mondja: a régi egyezés a szabadkereskedelmi irányt törvényesíti, ez a védvámrendszert. A régi egyezés nem növeltq az adózók terhét; ez növeli. A régi egyezés mellett létrejöttek szerződések; hogy emellett létrejönnek-e, kérdéses. A régi ker vésbbe kötötte meg kezünket a fogyasztási adók tekintetében mint ez; a régiben megvolt az öt évi felmondás.

Határozott nézetem szerint Lónyay grófnak e vádpontjai nem állják ki mindenben a szigorú kritikát.

Azt mondja Lónyay gróf, hogy a régi egyezés törvényesíti a szabadkereskedést, ez nem. Egy összehasonlító táblázat van a nyomtatványok között; méltóztassék megnézni, az 1860-ben Németországgal kötött és 1865 július 1-én életbeléptetett

tarifa mennyivel volt közelebb a szabadkereskedéshez, mint ez. Ha az törvényesíti a szabadkereskedést, ez pedig a védvámrendszert, ebből az következik, hogy annak sokkal alacsonyabbnak kell lennie. De nem találnak abban két-három olyan tételt, mely ennél inkább hajlanék a szabadkereskedelmi irány felé; de találnak százával olyat, mely határozottan nagyobb vámtételeket mutat fel, mint e javaslat. (Helyeslés közepén.) Ha tehát ez a védvámrendszert állapítja meg, amaz nem, akkor ennek kellene a magasabb tarifát magában foglalnia. De ez a tényekkel teljesen ellenkezik.

Ha Lónyay gróf azt mondta volna, hogy az 1868-iki szerződés és az 1869-iki konvenczió előnyösebb, akkor tökéletesen igaza volna; de azon konvencziók épp az 1867-iki vámszövetség alapján jöttek létre, nem pedig az 1867-iki törvény jött létre a szerződések alapján, (filénk helyeslés a közepén.) Ez úgy áll, ez tehát megfordítása a dolognak. És mi zárja azt ki, hogy ne köttethessenek e törvény mellett is szerződések? Nincs reá garancia, de nincs is kizárva, mint éppen az imént kimutattam. Ha igazságosak akarunk lenni, akkor így kell ítélni.

Ha ez Lónyay gróf szerint koloniális politikát inaugurál, kérdem, mennyiben volt kevésbé gyarmati politika az, mely az 1867-iki kereskedelmi szerződésben foglaltatik? Mennyivel volt kevésbé gyarmati az 1867-iki szerződés alapját képező tarifa, mely minden egyes tételében magasabb volt, mint ez? (Ellenmondás balról.) Én tisztán a tényekhez tartom magam, amint méltóztatnak látni, és semmiféle sophismákba nem bocsátkozom, mert hiszen azt elismertem, hogy az 1868—1869-iki tarifa jobb volt; csak azt nem ismerem el, hogy az 1867-iki egyezség jobb alapon jött volna létre, mint ez.

Azt mondja Lónyay gróf, hogy a régi törvény a fogyasztási adókra nézve kimondja, hogy egyenlők legyenek, de nem zárta ki a lehetőséget, hogy azok a szerződés tartama alatt czélszerűbben módosíttassanak, ez pedig -részint kizárja e módosítás lehetőségét, részint megnehezíti azt.

De hát hol zárja ki? E javaslat azon szakasza, mely a fogyasztási adókról szól, szóról-szóra ugyanaz, mely az 1867-iki törvénybe beiktattott. (Úgy van! a közepén.) És akkor, mikor a ház túlsó oldaláról talán Várady Gábor azt követelte,

hogy ne mondja a törvény azt, hogy egyenlő szabályok alapján kell a fogyasztási adókat kezelni, hanem az mondassák, hogy egyetértőleg kell kezelni: ki védelmezte e helyről azt a szót, hogy: egyenlő? Lónyay gróf. És helyesen tette, mert közös vámterület alapján ez másképp nem is lehet. De lehet-e akkor azt mondani, hogy e javaslat jobban kizárja a módosításokat, hogy ez valamit e téren föld? (Helyeslés a középén.)

Lónyay gróf talán a cukoradót értette, mert egyedül a cukoradóról szóló javaslat az, mely tíz évre konvenczió alakjában van megkötve, a többi egy sincs időhöz kötve, sem a sör-, sem a szesz-, sem a többi közvetett adó. (Helyeslés a középén.) És hogyan áll a dolog a cukoradónál? Ha már meg kell engedni, amint ő megengedte, hogy az adót egyenlően kell kezelni, akkor a legjobb mód az, melyet az én törvényjavaslatom elfogadott, melyet a szakértők is elfogadtak, akik közül senki, de még itt sem szólalt fel senki azon rendszer ellen, hanem csak az egyenlőség ellen. De az egyenlőséget nem e törvényjavaslat stipulálta, hanem az 1867-iki törvény, szóról-szóra úgy, mint most az én javaslatom. (Helyeslés a középén.)

Vizsgáljuk meg e kérdést, inért különben nem ítélnénk tárgyilagosan. Abban rosszabb-e a helyzet, hogy azon pénzügyi hátrány, mely a fogyasztási adóknál előáll, orvosolva nincs? De hát ez 1867-ben más állapotban volt? Alteráltattak-e e részben az 1867-iki törvények? És az, hogy a pénzügyi vámkok némely neme, mint a kávé, a déligyümölcs vámja legalább némi, bár nem teljes kompenzációt hoz, hátránya-e az egyezésnek és a fogyasztási adók dolgában súlyosabbá teszi-e a helyzetet? (Tetszés a középén.) Ne mondják tehát, hogy rosszabbítottuk a helyzetet, csak egy irányban is. Az ellenkezőt mutatják a tények.

Azt mondja Lónyay gróf, hogy az 1867-iki kiegyezésben megvult az ötévi felmondás, ebben nincs meg. Erre nézve most csak azt jegyzem meg, hogy ha haeresis az 1867-iki törvényekkel szemben az, hogy itt nincs felvéve az ötévi felmondás, akkor e haeresis azonos azzal, melyet Lónyay gróf miniszterkorában elkövetett, mert az ő törvényjavaslatában sem volt ez benne. Fölvették azt Ausztriában a birodalmi tanácsban és itt e módosítást elfogadták. (Úgy van! a középén.)

De mi az a jobb, amit a kormány javaslata ellenében kívánnak? Külön vámterület, vagy provizórium új egyezkedéssel más alapokon, mint Apponyi gróf javasolta, vagy pedig provizórium és utána új egyezkedés Lónyay gróf határozati javaslata értelmében.

Elmondom nézetemet mind a három megoldási módozatról. (Halljuk!)

A külön vámterület következéseit nem is lehet egyhamar belátni. A külön vámterület jelenti nem többé az érdekek versenyét, hanem harcztát; nevezetes tágítását ama kötelekeknek, melyek az egymásra utalt két felet most összekötik; kezdődnek ez az anyagi téren, de hogy hol végződnek, azt ma hamarjában megmondani nem is lehet.

Lónyay gróf azt mondja: mit ártana a külön vámterület a monarchia tekintélyének? Hiszen az 1848 előtt is fennállott. Ebben nem érthetek vele egyet. Nem azért, mert önmaga is megfelelt erre, mondván: hisz az nem volt egyéb, mint vám* sorompó harminczadokkal Magyarország ellen intézve, de külön vámterületnek azt még mondani sem lehet. Inkább Lónyay gróf beszédének egy másik részével tartok, hol ezzel ellenkezőleg azt mondja, hogy semmi sem képes a viszonyokat annyira meglazítani, mint a külön vámterület; az összetartozóságot úgy kifejezésre juttatni, mint a közös vámterület, és semmi sem képes Magyarországnak, mint földművelő országnak érdekeit a forgalom szabadságának áldásainál fogva jobban kiélegíteni.

Kissé bővebben kell foglalkoznom a külön vámterület azon oldalával, melyet oly sok irányban panaceának tüntetnek fel, t. i. a pénzügyivel.

Őszintén megvallom, rég kerestem az alkalmat, hogy valahára szabad legyen nekem is azon sok számítást, melynél a sok új milliótól csak úgy szédül az embernek a feje, megvizsgálni, vajjon alaposak-e vagy sem?

Simonyi Ernő azt mondja, hogy 24 millió a legkevesebb, amit tiszta ajándékkép Ausztriának adunk. Lónyay gróf egy kicsit magasnak tartja azon számításokat, melyek a túloldalról felhozhatnak, de részéről szintén nem nagyon alacsony számítást állít fel, mondván: 250 millió lesz a behozatalunk, ennek 8%-os vámja 20 millió, s ez a vámjövedelem. Ehhez hozzá-

számítván a fogyasztási adó és a restitúció pluszát, kihoz 20 milliót nevezetesen meghaladó összeget.

Először is az iránt akartam magammal tisztába jönni, de megvallom, nem egészen sikerült, hogy ezt a 20 milliót Lónyay gróf melyik teória szerint számította ki. Azon teória szerint-e, hogy nem szabad több vámot kivetni, mint amennyit az állam szükséglete kíván, mert e teória szerint, ha az iparczikkere igen alacsony vám vettetik ki, a 20 milliót semmi körülmények közt nem fogjuk elérni, de még csak meg sem közelíteni. Vagy pedig azon másik teória szerint számítja-e ki, mely szerint a 8%-ot mint átlagos vámot állítván fel, így hozza ki a 20 milliót? De akkor, tisztelt képviselő úr, hogyan vagyunk azzal a szabadkereskedelmi teóriával? Mert az, aki 8%-os vámot vesz fel átlagul, az nem szabadkereskedő többé; (Helyeslés a középén) az ne mondja e javaslatra, hogy ez koloniális rendszer, mert az ő rendszere ennél sokkal koloniálisabb. (Helyeslés a középén.)

Megkísérem e számítást kissé közelebb megvizsgálni. Azt mondja: 260 millió a behozatal, 8% a vám, itt a 20 millió. En sem az egyik, sem a másik tényezőt, sem a 250 milliót, sem a 8%-ot a magam gyarló bíráló tehetsége segítségével véte-lével alaposnak nem ismerem el. Az a 260 millió hogyan jó ki? Ez az összeg vétetett azon forgalmi statisztikai adatokból, melyek közkezen forognak és mutatják Magyarországnak úgy-nevezett bevitelét.

Én e statisztikai adatoknak — és ezt itt Lónyay gróf és Bittó István elismerték — alaposságot, fontosságot tulajdonítani nem vagyok képes. De ha nem tulajdonítok nekik fontosságot; ha Lónyay gróf csak ezután akarja az adatokat keresni az ő határozati javaslatával, akkor ne is építsünk azokra oly nagy következtetéseket. Az a 250 millió úgy jön ki, hogy felvesznek értékeket, melyek hogy mennyire ingatagok, nem helyesek, azt csak két példával fogom illusztrálni. Nem akarom bebizonyítani, hogy valóságban mennyi a bevitel; de azt be fogom bizonyítani, hogy az a 260 millió igenis sok, hogy az nagy részében illúzió.

Azon természetes körülmények között, melyekben ezek az adatok készülnek, sem az osztályozásra, sem az értékelésre nem lehet helyes mértéket felvenni. Csak egy pár czikket fogok felhozni, amelyet sokkal nagyobb értékben vesz fel a mi statisztika-

tikai hivatalunk, mint azon kimutatás, mely az egész monarchia forgalmát mutatja s mely az utolsó kipuhatólások szerint állapítja meg az értéket. így, amíg a selyem 3400 írt értékkel vétetik fel nálunk, a monarchia statisztikai kimutatásában 2400 forinttal van felvéve; míg az apró árúk 890 forinttal vétettek fel itt, ott csak 400 forinttal vannak felvéve; míg a lenárúk nálunk 120 forinttal szerepelnek, ott 40 forinttal számítatnak; bőr nálunk 235 forint, amott 122 forint.

De hogyan lehessenek alaposak azon kimutatások, melyek nem törődnek azzal, s ez ma másképp nem is lehet: mi honnan ered, hanem azt veszik számba: mit hol raknak ki a vasúton? így megtörténik, hogy pl. — és ez a kimutatásoknak legerősebb kritikája, melyhez több kommentár nem is kell — kimutatják, hogy 1873-ban 26,000.000 értékű dohányt hoztak be. Hogyan? A kimutatások szerkesztésének mai apparátusával és adataival általánosan azt a rendszert kell követni, mert egyéb adatokkal nem bírnak, hogy pl. minden dohányt, melyet Pozsonyban raknak le, azért, hogy onnan kocsin a hamburgi gyárba vigyék, magyar importnak vesznek, mert Pozsonyban rakják le. Amit a fiumei gyárba küldünk, szintén magyar importnak vétetik, mert ott szállítják ki; ami dohányt Galiciából az osztrák rezszi számára Budapesten keresztül Karintia és Stájerországba szállítanak, minthogy Budapesten lerakják és Budán felrakják, magyar importnak veszik s így hozzák ki a 26 millió dohánybehozatalt. Pedig a magánosok 379.000 forint értékű árút hoztak be; ezt tudjuk az engedélyekből; mi pedig kiadtunk összesen a rezsire 12 milliót. Már pedig 12 millióból, melyből a külföldi dohány bevásárlására akkor 7—8 millió fordítatott, 26 millió értékű dohányt csak nem lehet vásárolni. (Helyeslés a középén.)

így van ez a statisztikai bázissal, nemcsak erre, hanem más cikkekre nézve is. Ha valaki fel akarja venni, hogy mennyi az a behozatal, mely után esetleges külön vámterület mellett vámot lehetne szedni, akkor ezen értékeket nagyon kellene devalválni, és ez az első leszállítása, első csorbája a 20 milliónak.

Mi a másik csorba? Mondtam, nem ismerem el a másik tényezőt sem, t. i. a 8% alaposságát. Miért? Lónyay gróf azt mondja: e mellett jönne be a 20 millió jövedelem. Ezen 8% átlag véve oly magas, hogy fel fogok sorolni egy pár igen spo-

radice kiszedett árucikket, amely az új tarifa szerint — nem is a régi szerint — 8%-nál sokkal kisebb. Ha föl vesszük, hogy e cikkek hányad részét teszik a forgalomnak, akkor megközelítő képet nyerünk az iránt, hogy az egész forgalomra lehet-e 8%-ot felvenni? Például a lenárú 4, selyem 7, árúk sortéből 2, papírárú 3, bőrárú 2%, faárú 2, üvegárú 6, vasárú 6, agyagárú 3, fémárú 3, apróárú 1½%-kal vannak megvámolva az új tarifa szerint, a régi tarifa szerint pedig alább. Igaz, vannak egyes cikkek, melyeknél a százalék magasabb. De vegyük a magasabbakat, pl. a gyapjúárúkat. Maguk a gyapjúárú az új tarifa szerint körülbelül a legmagasabb vámelés alá esnek, s még itt is egészben az értékhez képest átlag nem annyival magasabb a vám, hogy az összes cikkekre az átlagot annyira emelné. Ha így áll a dolog, nem kell-e egy másik csomót leszámítani, mert 8% átlag leszámítás túlságos magas?

Azután van itt még valami, mit le kell számítani, mit Lónyay gróf nem méltatott figyelemre. Köztudomású, és úgy van a vasutaknál, a postánál és mindenütt, hogy minden forgalom a világon, mihelyt nehezítették, mindenesetre csökkent. Azt hiszi valaki, hogy vámsorompó mellett akkora lenne a forgalom, mint anélkül? Én azt tartom: nem.

A harmadik körülmény, — ezt Lónyay gróf is említette — amiért le kell számítani egy bizonyos összeget, az a költség, amibe a vámsorompók fenntartása kerül. Azt hiszik, hogy 400 ezer forinttal fönn lehetne azt tartani? Millióba fog az kerülni. Hiszen a mi határunk nem lenne sokkal kisebb, mint az egész monarchia határa. És mennyivel lenne kisebb a mi költségünk, midőn az az egész monarchiára nézve 1,800.000 forintot tesz?

Aztán le kell számítani még a mai vámjövödelmünket. És ez nem három millió, mint a különvélemény mondja, mert nem lehet vámjövödelemből kiszámítani, mi marad a restituczióból. A restituczió kérdése nem tartozik ide, az más szempont alá tartozik, mert ha a vámjövödelem kiszámításáról van szó, akkor nem a nettót kell venni, hanem a bruttót, az pedig 20 millió. Ennek 30%-a hetedfél millió. Ezt is le kell számítani, de akkor a 20 millió forint nagyon le fog olnadni, — nem tudom ugyan, hogy mennyire, mert azt biztosan kiszámítani nem lehet, de hogy le fog olnadni, azt én ezen biztos tényleges

adatok alapján határozottan állíthatom, nem is szólva az ellenkező oldalról bekövetkezhető megvámolásról. (Helyeslés a középben. Ellentmondás és mozgás balról.)

De ha a külön vámterület a szakítás veszedelmével jár, mi legyen hát? Legyen, amint Lónyay gróf határozati javaslata proponálja, provizórium, statisztikai célokból egy kis kontrol-vonallal, és utána legyen egy gyökeres megoldás.

Én a provizóriumot, a status quonak ideiglenes, teljesen bizonytalan időre való fenntartásával, megoldásnak nem tartom, abból látok sok rosszat fejlődni, de jót nagyon keveset vagy éppen semmit. A provizórium — nézetem szerint — a bizonytalanságnak permanenciáját, a krízisnek, az izgalmaknak, az elkeseredésnek állandósítását jelenti, annak szétbontó, megakasztó, sorvasztó erejét látom ma is, de jótékony hatását nem. (Mozgás balról.)

Csak egyetlenegy példával fogom ezt illusztrálni. Azt hiszik, hogy a mai állapotnak nincs befolyása azon általános stagnációra, mely minden téren, de főleg az anyagi téren mutatkozik? Azt hiszik, hogy ha nem is egészen ez az oka, de részben nem hat-e ez közre arra, hogy a főváros legelső pénzügyintézetei, amelyek nálunk némileg a depozitbankok helyét pótolják, használatlanul hevertetik pénzeiket? Azt hiszik, az semmi, midőn ezen első pénzügyintézetek akkor, mikor mi arról panaszkodunk, hogy nincs pénzünk, nincs az iparnak, földművelésnek az, ami a nervus rerum gerendarum: milliókat küldenek Bécsbe 3 és 7%-os kamatozás mellett? Azt hiszik, hogy ily provizórium mellett bármiféle politikát, akár külügyit, akár belügyi, akár hitelügyi vagy pénzügyi politikát lehet csinálni? Azt hiszik, hogy nem eleget vesztett már ez a monarchia és ez az ország súlyban, tekintélyben, anyagi és hitelérdekeiben e hosszú harc alatt az egész külföld előtt, mely azt nem érti, föl nem fogja, mely ott is ellenünk ítélt, ahol követelésünk jogos, tiszta és világos? amely nem ad nekünk igazat? És ennek, bármennyire repugnáljon is ez nekünk, megvan a maga egyszerű oka.

Mert mi vagyunk az ismeretlenebb, az újabb állam, mert mi vagyunk a gyengébb társ ebben a szövetségben. (Élénk mozgás a baloldalon.) Ez így van, és ezt nem fogják önök semmiféle protestációkkal, semmiféle exklamációkkal mássá tenni.

És e bizonytalanságot, — folytatja ezután — amely alatt már is szenvedünk, Lónyay gróf javaslata értelmében fűszerezzük még egy kis ideiglenes ellenőrzési vonallal? Vagy azt hiszi Lónyay gróf, hogy a droit de statistique címén lehetséges lesz értékes adatanyagokat összegyűjteni a későbbi tárgyalások alapjául? Ne higgye, hogy ezt a forgalom megakasztása nélkül, teljes vámszabadság alapján, olyan könnyű megtenni. Ha azoknak az árúknak mennyiségét meghatározzuk is, ezzel nem érünk célzt, mert csak ott leszünk, ahol ma vagyunk. Ha pedig az osztályozásukat és értéküket is meg akarnánk tudni, bizonyos határforgalmi szolgálatot kell beszereznünk, különben nem leszünk képesek pontos adatokat gyűjteni. Ezután következnek a gyökeres megoldás, a Lónyay gróf eszméjének megvalósítása. Ő ugyanis azt mondja: tartsuk meg a vámközösséget, de állítsunk fel fogyasztási zárvonalat, vegyük kezünkbe az indirekt adókra nézve a szabad rendelkezési jogot, vállaljunk el egy naczionalitási quotát, számokban kifejezve, 42%-kal, és ez orvosolni fogja pénzügyi bajainkat.

Egy százmilliós budgetnél ez a 42% 11—12 milliányi tehertöbbletet róhatna reánk. Hiszi-e valaki, hogy a fogyasztási adók zárvonalaából, az indirekt adókra nézve igénybe vett szabad rendelkezési jogból mi 11 millió forintnál többet bevennénk? Mert ezt nem hiszem, nem gondolom, hogy azon javaslat pénzügyi tekintetben valami nagy előnyöket hozhatna.

A fogyasztási zárvonallal pedig úgy vagyok, — folytatja — hogy beismerem annak előnyeit, de nem csekélyek hátrányai is. A fogyasztási vonal költségbe kerül. Csak bizonyos úton kellene beereszteni az árúkat, hivatalokat kellene felállítani, a határon levő vállalatoknak a közbenső forgalmat meg kellene szakítaniok, mert különben a csempészet óriási arányokat öltene. És mert nem minden, hanem csak bizonyos úton lehetne az árút behozni, az az iparos, kinek messzebb kellene kerülnie, hogy megkímélje az utat, a csempészethez fog fordulni. Nem akarom élére állítani a dolgokat, mert nagy súlyt nem tulajdonítok nekik, de állítom, hogy a fogyasztási vonal majdnem úgy megakasztja a forgalom szabadságát, mint a vámvonal, és ha idáig megyünk, akkor ez nem sokat különböznék a vámvonalától.

Ami pedig a pénzügyi előnyöket illeti, reális számítással két-három milliónál többre nem tehetjük a fogyasztási adónál való károsodásunkat, a restitúción kívül, melynek jelenlegi hátrányain segít a megkötött egyezség, és melyről oly sokat hallottam azelőtt, amelyről azonban most nem szólnak s amelyet rekompenzációnak nem akarnak felvenni, s nem akarják elhinni, hogy ez egyike azon előnyöknek, melyek a status quo-t javítják.

A fogyasztási adóknál való károsodásunkat a restitúción kívül is nagynak tekintem; azt tartottam mindig és tartom ma is, hogy e téren nem igazságos, nem méltányos az állapot, mi itt veszítünk gazdaságilag és pénzügyileg. Veszítünk gazdaságilag, mert az önrendelkezési jog igénybevétele igenis becses lenne, és veszítünk pénzügyileg is egy pár milliót (Élénk mozgás a baloldalon); de azon előnyök értékének megbecsülésénél ennél is többet fölvenni, nekem nagyon is túlzottnak látszik.

Lónyay gróf igen súlyos, igen nagy dolgot mondott azzal, hogy szerezze vissza az ország az indirekt adók feletti önrendelkezési jogát, mert enélkül pénzügyi kibontakozás nincs. Magam csak az imént mondtam, mily nagy becses tulajdonítanék annak; mondtam, hogy látnék benne indirekt és direkt hasznot, de sohasem tartoztam azok közé, akik oly sokat véltek az osztrák tartományokkal folytatandó újabb alku alapján abból kiszoríthatni. Hittem magam is, beismerem — hisz sokáig is küzdöttünk érette (Mozgás balról); mondom hittem, hogy e kárért pár millióval felérő előnyt kieszközölhetünk vagy legalább más irányban kapunk érette kompenzációt, de akkora összeget e kérdés megoldásából soha sem vártam s nem várok oly nagy pénzügyi eredményeket, és illúzió az, ha valaki várja. (Ellenmondások balfelől.) Mindig azt tartottam, hogy ha tudnánk is valamivel többet újabb alkuval kivívni, mint amit a mostani ad, de a pénzügyek rendezésénél másokra ne számítsunk, saját erőnkéből kell urává lennünk a helyzetnek. Hogy a kötendő alkuból valamely szerencsésebb kéz valamivel többet ki tudna hozni, az lehet; de hogy oly nagy eredményeket ez idő szerint senki sem fogna kivívni, ezt mondtam mindig, ezt mondom most is.

És ha Lónyay gróf azt mondja, hogy ezenkívül nincs kibontakozás, vájjon az ezen két vagy két és fél milliótól függ-e? És ne vegye rossz néven senki tőlem, ki harmadfél év óta viszem e terhet, előttem egy alternatíva tűnik fel. (Halljuk!) Azoknak, akik azt hiszik, hogy a fogyasztási adók feletti önrendelkezési jog nélkül nincs kibontakozás és azt megszerezhetőnek tartják, azt mondom, hogy vagy az 1867-iki törvényhozásnak kellett volna e jogot visszaszereznie, ha az visszaszerezhető; vagy pedig az 1867-iki törvényhozásnak — és kiveszem a felelősségből a magam részét is, mert magam is tagja voltam — kellett volna az államháztartás alapjait úgy lerakni, ahogy azon terhek, melyek akkor rögtönözve behoztak, de rögtön nem voltak érezhetőek és csak később jöttek elő, melyek kiközentették az államháztartást természetes útjából, ne dekretáltattak volna. Ez alternatívát, e konklúzió helyességét, azt gondolom, nem lehet kétségbe vonni.

Lelkem egész erejéből osztozom Lónyay gróf azon nézetében, mely bennem szintén vágyakat ébresztett: hogy azon államférfiú fog magának érdekemet szerezni, aki ezen anyagi kiegyezési kérdésekben állandó és teljesen megnyugtató egyezséget létesít, olyat, mely a nyugalmat nem zavarja meg koronkint megújuló alkudozásokkal. Én is vágyom ezen állapotra; én, aki malomkövek között, harmadfél év óta érzem, mit tesz ez a tárgyalás, mint érezni fogja mindenki, ki azokat eshetőleg utánunk fogja vinni. De állítom, hogy az az államférfiú fog ám csak nevéhez áldást kötni, aki nemcsak kilátásba helyezi, hanem meg is valósítja azt, amire én is vágyakodom. Mert aki a harcz folytatására adja a tanácsot, aki újabb küzdelmekre hívja fel a nemzetet, az legyen elkészülve ama lehetőségre is, hogy törekvése sikertelen is maradhat, hogy ezen meddő harcz után — a nemzet erőt veszítve, időt pazarolva — nagy lesz és keserű a kiábrándulás. Én nem hiszem, hogy egyhamar lehessen oly értelmű megoldást létesíteni. Én az időtől, a mindent békéltető, a keserűséget eloszlató, lecsilapító időtől várom a két fél kölcsönös jobb megértését, attól várom a két félre nézve a helyes és méltányos alkut. (Helyeslés.)

Ezen egyezséget az iránt bírálni, jobb-e, nem jobb-e, mint az 1867-iki, nem akarom; de két megjegyzést kell fűznöm a

mondottakhoz, mert ezek részben konklúziói azoknak, amiket mondtam. E megjegyzéseimet intézem mindazokhoz, kik a kiegyezést elvetik és jobbat akarnak és hisznek elérhetni. Figyelmeztetésem szól mindazoknak, kik, mint Lónyay gróf is, azt mondták, hogy tökéletesíteni kell azt, ami 1867-ben létrejött, annál többet, jobbat kell kivívni. Kérem, hogy az adott körülmények nagyon alkalmassá tették-e erre a talajt? Nagyon előkészítve találtuk-e azt a talajt, hogy erősebbek legyünk azon érdekharczban, mely köztünk foly? (Helyeslés a középén.) Vájjon konszolidált hitellel, rendezett pénzügygyei, évek bősége által megerősödött vagyoni állapotokkal kísérték-e az útra, mikor alkudozni kezdtünk? (Élénk helyeslés a középén.)

S ma azt követelik tőlünk: szerezzük vissza azt, mit az önmagának visszaadott ország felpezsdülő, teljes erejében, a maga szűz hitelével, az akkori jobb politikai helyzetben nem bírtak létesíteni; követelik, hogy most, midőn a körülmények oly kedvezőtlené tették állapotunkat, mi szerezzük meg mindezt. (Élénk helyeslés a középén.)

Azon fontos, azon államférfiúi tekintetek súlya, melyek az 1867-iki XII. t.-czikk alkotóinak eszében és kezében azt diktálták, hogy mert fontosak, mert számosak a kölcsönös érdekek, időnkint kereskedelmi és vámszövetség fog köttetni: kérem, azon tekintetek súlya ma nem áll-e fenn; kérem, hogy azon tekintetek, melyek politikailag szükségessé tették 1867-ben, hogy ezek alapján létrejött az 1867: XIV. t.-czikk, nem kísérték-e bennünket is, nem nehezédtek-e a mi alkotásunkra is? Mi egyéb előtt hajoltunk-e meg, mint meghajoltak az 1867-iki törvényhozók? Ha azoknak kellett e tekintetek előtt meghajolniuk, amit okosan, bölcsen és helyesen tettek: koncedálnunk és meghajolnunk kellett azok előtt nekünk is. (Ellenmondás a baloldalon.)

Beszédét így végzi a pénzügyminiszter:

Én arra nézve, jobb-e, rosszabb-e a hatvanhetediknél ez az egyezés, senki nézetének jogosultságát kétségbe nem vonom. Az ország joga épen áll, a tíz év lepergett, az ország úgy élhet e jogával, amint tanácsosnak, érdekeire nézve czélszerűnek és szükségesnek tartja, és arra nézve, mit kövessen az ország, úgy adhatja tanácsát mindenki, ahogy legjobb meggyőződése sugalja. Teljesen beismerem minden vádnak, szemrehányásnak

jogosultságát arra nézve, hogy miként vitetett a tárgyalás. Ezt mind beismerem. De egyet még sem fogadhatok el, egyet semmi körülmények közt nem vagyok képes Lónyay gróf irányában válasz nélkül hagyni, ezt el kell magamtól háritanom, ellene protestálnom kell, és ez az, mintha az 1867: XII. t.-cikk alapföltételei és biztosítékai fel lennének adva. Lónyay gróf ezt állította, de bizonyítani elmulasztotta, mert ezt bebizonyítani bajos is lenne. (Élénk helyeslés a középén.)

Mert az 1867-iki törvénynek egyetlenegy tétele, egyetlenegy betűje, egyetlenegy szava módosítva, sértve, illetve nincs, és félek, hogy az 1867: XII. t.-cikk szellemének megsértéséhez közelebb járnak azok, kik a külön vámterületet állítják élénk, bár nem kizárólagos eszközként, hazánk érdekeinek megóvására, de mint a pénzügyi előnyök bőségszaruját, melyhez csak nyúlni kell és csak úgy hullani belőle az áldás.

Én ezen egyezséget minden irányban kielégítőnek, jónak, tökéletesnek nem mondom; nem is az. Ezen egyezésnek megvannak a maga hiányai; ezen egyezés egyes rendelkezéseiben a mi követeléseink, és beismerem, jogos, igazságos követeléseinkkel szemben lemondásról van szó; de azt hiszem, amit ezen egyezés hiányost tartalmaz, azt nehéz idők alatt is a nemzet munkával, takarékossgal helyrehozhatja. (Ellenmondások balfelől.) Keresztül fogja élni a nemzet e nehéz időket, és ha jönnek jobb idők, javítani fog állapotain és javítani fogja ezt is. De rögtönzött, mesterséges eszközöktől nem tudom várni azt, amit várok a másiktól, mely nehezebb: a munka és a takarékossg útjától. Mert át vagyok hatva azon szavak örök igazságától, melyeket a nagy Franklin hazája fiaihoz mondott, midőn ekként aposztrofálta őket: Ha valaki nektek azt mondja, hogy munka és takarékossg nélkül lehettek gazdagok és vagyonosak, az nektek legnagyobb ellenségtek, mert az az ember nektek mérget nyújt. (Zajos helyeslés és éljenzés a középén.)

Szilágyi Dezső a közvetlenül előtte szolt Hieronymi Károly szavaira való hivatkozással kezdi a maga beszédét 1878 február 9-ikén.

Szilágyi Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Azon beszédnek, Dezső melyet az előttem szólott képviselő úr éppen bevégzett, egyes részeire, remélem, beszédem folyamán visszatérhetek.

Most csak két megjegyzésre szorítkozom. Tisztelt barátom azt mondja, hogy ha nem vagyunk előkészülve arra, hogy a gazdasági rendezkedésnek másik alternatívájára, t. i. a külön vámterület alapjára térhessünk, akkor neki már azon meggyőződéssel kellett ezen javaslatokat elfogadnia, hogy pénzügyi és közgazdasági erősödésünkre és így ezen probléma megoldására ez a legjobb előkészület. De ennek bebizonyításával adós maradt.

Másik megjegyzésem abban áll, hogy tisztelt barátom tömérdek sok oldalról bebizonyította azt, hogy nekünk semmit sem lehet adatszerűleg tudnunk. Így tehát azon adatok, melyekkel a tisztelt kormány indokolását behintette, nemcsak a miniszteri székéből, de most már minden oldalról teljesen megbízhatatlanoknak vannak nyilvánítva s azokra építeni nem lehet. Azt kértem már most előttem szólott tisztelt barátomtól, hogy mi lesz ily körülmények közt a kormány egész indokolásából, amely ezen adatokra van építve? És főképp, miután ő kimutatta, hogy azon különféle módok, melyeken ezen adatok gyűjtése ajánlódik, célra nem vezetők; de azt, hogy azon adatok szükségesek, maga is elismerte: beszédében nagyon nélkülözöm a logikai konklúziót, t. i. annak kimutatását, hogy mivel a végből, hogy Ausztriával való gazdasági viszonyunkat méltányosan rendezhessük, mindenesetre szükségünk van ilyen adatokra, mert szükségünk van jelen forgalmunk ismeretére, akár önálló vámterület, akár pedig közös vámterület alapján akarjuk rendezni e viszonyokat, ha sötétben ugrást tenni nem akarunk, miképpen jussunk tehát ezen adatokhoz? (Tetszés a baloldalon.) És engem nem nyugtat meg azon ellenvetése, hogy hiszen ha ily vonal felállítatnék Magyarország és Ausztria közt, és így ki lenne mutatva, mi a szabad forgalom eredménye a két állam közt: ezen adatokból a külön vámterület felállításán esetén előálló forgalomra következtetést vonni nem lehet. Nem nyugtat meg pedig ezen ellenvetése két okból.

Először annak kitudása, hogy mily eredménye van a belforgalom korlátlanságának Magyarországra nézve, mi Magyarországnak a belforgalma, nemcsak azért kell nekünk, hogy gazdasági rendezkedésünk másik lehető módzatát, t. i. a külön vámterület alapján való rendezés következményeit lehetőleg kiszámíthassuk; hanem azért is, hogy, azon gazdasági rendezkedésnél, mely ciklusonként a birodalom másik felével felmerül, ne kelljen adatok hiányában. sötétben tapogatózni, s ne legyünk folyton arra utalva, hogy legméltányosabb kívánságainkat, legalaposabb sérelmeinket azzal akarják visszautasítani, hogy azt mondják: nincsenek adatok, melyekkel azt alaposan kimutatni képelek vagyunk.

Egyébiránt nézetem szerint abban is téved tisztelt barátom, hogy ha ilyenmű adatok gyűjtésére szolgáló vonal felállíttatnék, ezen adatokból semmi következtetést sem lehetne vonni arra, hogy mi lenne a forgalom akkor, ha a birodalom két állama berendezné magát a külön vámterület alapján.

Téved tisztelt barátom azért, mert ha ezen vonal felállíttatik, az egyet mindenestre megmutat; megmutatja Magyarország fogyasztását, megmutatja azt, hogy jelen szükségletünk és jelen állapotunk szerint Magyarország különösen ipartermékekben mennyit fogyaszt. S ha ma a vámsorompó felállíttatnék és a monarchia két állama közgazdaságilag külön válna, ezzel Magyarország fogyasztása rögtön nem változik meg, hanem lassanként előállhatna e sorompóknak azon hatása, hogy a külbehozatal változik; de a vámsorompók felállításának következménye igenis az lehetne, hogy ugyanazon árúk nem Ausztriából hozatnak be többé, hanem máshonnan. Beszédem folyamán vissza fogok még erre térni és tisztelt barátom saját érveivel is fogom istápolni a magyar parlamentnek azon elengedhetlen kívánságát, hogy sem a birodalom másik államával való alkudozásnál, sem a jövő gazdasági rendezkedésnél a sötétbe való ugrásra kárhozhatva ne legyen.

Ennek előrebocsátásával engedtessek meg, hogy a kérdés többi részeihez hozzászólhassak, (Halljuk!) s mentse ki ezt azon sajátságos helyzet, melyben e javaslattal szem-

ben vagyok: hogy oly kérdésben, melyhez hasonlóknál különben szólni nem szoktam, a jelen esetben szavazatomat indokolni kívánom.

Ezen törvényjavaslat egyik szeme ama láncolatnak, melylyel a monarchia két állama közti gazdasági s pénzügyi viszonyok rendeztetnek. S hogy igazságosak legyünk: én megengedem, hogy ezen törvényjavaslatot önnön kiindulási pontjából kell megítélni; ennélfogva el kell fogadni azt az elvet, hogy a monarchia két állama egy vámterületet alkosson. Ennélfogva az én szempontomból ezen javaslat ellen nem volna értelme olyan ellenvetésnek, mely ellenkeznék a vámterület közösségének szükség-szerű folyamányával. De ha erre az álláspontra állok, jogom van megvizsgálni azt, vájjon azon lehető módzatok közt, amely módokon a birodalom két állama vámterületének közössége alapján a gazdasági rendezés lehető, a választott és a tisztelt háznak javasolt mód helyes-e? vájjon megfelel-e az a birodalom mindkét állama pénzügyi és gazdasági érdekei egyenletes érvényesítésének?

Midőn két állam szövetkezik, mindkét oldalról két-nemű érdek az, mely a szövetkezésben tekintetbe vételt kíván: a közgazdasági érdek, amely megköveteli azt, hogy gazdasági fejlődésének feltételei ne sértessenek és ne áldoztassanak fel, és a pénzügyi érdek, mely megköveteli azt, hogy a szövetkező államok közül az egyiket illető jövedelem az ő kincstárába folyjon és ne szivároгjon máshova. És ha a közösség kényszerű folyamányaként a szövetkező államok egyike vagy másika érdekei valamelyikében sértetnék: a méltányosság megkívánja, hogy legyen ezen sérelem más módon egyenletesen pótolva.

A monarchia két állama, tisztelt ház, azon helyzetben van, hogy kénytelen mind a két érdeket szorosán megóvni. Erre nemcsak polgárainak kétségtelenül súlyos megterhelése, nemcsak pénzügyeinek, államháztartásának állapota, de ha még mindez nem úgy volna is, kényszeríti erre azon politikai kapcsolat minősége, mely a két állam közt fennáll. Mert a monarchia mindkét államának külön kincstára van és mind a két állam ezen kincstárba kénytelen minden pénzügyi erejét összpontosítani. Hogy egy harmadik, egy úgy-

nevezett közös kincstár létezik: ez nem gyengíti ez állítást; mert hiszen azon közös kincstár, eltekintve a vámjövédelmektől, önálló jövedelmi forrással nem bír, hanem a két állam külön kincstáraiból tápláltatik. Ennélfogva mind a két államnak a legnagyobb érdeke forog fenn, hogy önnön pénzügyi erejét önmaga használja fel, mert tudhatja azt, hogy pénzügyi erejük meggyöngítése politikai alapjok szétválását vonná maga után.

Azért én elismerem, hogy ez nehéz közgazdasági és politikai probléma. Az ily élesen hangsúlyozott gazdasági és pénzügyi érdekek kiegyeztetésén alapszik a két állam közt a gazdasági viszonyok rendezése. De különösen nehézvé válik ez és különös mérsékletet kíván, ha a két egyezkedő állam fő termelési ágai különbözök, mert így a termelők érdekei csakhamar állami érdekellentétek alakját öltik magokra és méltányos kiegyenlítés nem jöhet létre, ha mindegyik állam a maga érdekeit a végkövetkezményekig érvényesíti. De még kevésbé jöhet létre, ha mind a két állam le nem mond arról, hogy a vámterületi egység folyományául oly pénzügyi és gazdasági előnyöket követeljen a másik rovására, melyek a vámterületi közösségnek nem szükségszerű folyományai. Mert a nem szükségképeni pénzügyi és gazdasági előnyök azt hozzák létre, hogy a másik félnek sem lehet megtagadni, hogy a szövetkező fél pénzügyi és gazdasági érdekei rovására ne nyereszkedjék. Az ily módon kompenzációk és rekompensációk alakjában mesterségesen összevissza szótt-font gazdasági és pénzügyi viszonyok egy nemét az összeköttetésnek létrehozzák ugyan két állam közt, de ez nem ezen érdekek békés kiegyenlítése lesz, hanem nagyon fog hasonlítani azon egyesüléshez, amelyben két oroszán van, melyek mindegyike a másikba vágva körmeit, mindegyiknek bármily csekély mozdulata mindkettő kínos rángatózását idézi elő. (Helyeslés jobbról, balról és a szélső balról.)

A megoldást teljesen kockázottá tesszük, tisztelt ház, ha a kérdést úgy állítjuk fel, hogy nem jogilag, de tényleg a rendezkedésnek csak egy lehető módja van: a közös vámterület alapján való rendezkedés; mert e módozatnak mint egyedül lehetőnek elfogadása magában foglalja

azt, hogy a szövetkező államok közül az egyik a vámterületi közösségből folyó korlátlan belforgalom odaengedésével már föltétlenül oda adta a legfőbb pénzügyi és gazdasági előnyt a másik szövetkezőnek s az ő pénzügyi és gazdasági érdekeinek méltányos és egyenletes mértékig való megóvása a további alkudozásokban a megtehető vagy megtagadható engedékenységnek van fenntartva.

Ezért, tisztelt ház, engem megdöbrent és megszomorit, ha e házban oly nyilatkozatokat hallok, mint aminők itt a külön vámterületre nézve tettek; ha ez nem jogilag ugyan, hanem tényleg jus dormiensnek tekintetik, melyet az egyik egyezkedési ciklus szorgosan beburkolva a másik egyezkedési ciklusnak átszolgált, anélkül, hogy az az alku és szövetség megkötésénél élő tényezőként szerepelhessen. Mert ha ezt nem jogilag ugyan, de politikailag megengedhetlennek mondják, akkor ne feledjük azt, hogy Magyarország soha sincs azon szabadon alkudozó szerződő fél helyzetében, hogy érdekei megóvassanak, hanem a vámközösség elvének kényszerű alapján állva, a másik szerződő társ méltányosságára lévén utalva, többékevésbé kérelmező fél. S akkor előáll az, hogy a legigazságtalanabbul kívánt előnyök is, ha tényleg a másik fél birtokában vannak, alku tárgyává válnak; előáll az, hogy mivel a gazdaságilag és pénzügyileg gyengébb fél mi vagyunk az alkunál: nem lehet kétség, hogy melyik fél van az engedő szerepére kárthatva. Ezért ki kell mondanom, tisztelt ház, azon megérlelt meggyőződésemet, hogy valahányszor e szövetkezés tárgya újra fenn fog forogni és a közös vámterület alapján való rendezkedést mint egyedüli lehetőséget állítjuk oda, a másikat pedig jobb időkre elteendő jus dormiensnek tekintjük, akkor tartok tőle, hogy önmagunk mondottunk le érdekeink nyomatékos érvényesítéséről, (Helyeslés jobbról, balról és a szélső balról) és valahányszor egy miniszter azon komoly eltökélés nélkül, hogy képes is, akarja is, ha kell, ezt megvalósítani, az alkudozás terére rálép, ha más, nagynehezen s talán csak igen ritkán megszerezhető biztosítékai nincsenek: tartok tőle, önmagára a folytonosan engedő szerepét róta. (Helyeslés jobbról, balról és a szélső balról.)

Egyébiránt, tisztelt ház, mi is lehet oka annak, hogy mi a külön vámterület alapján való rendezkedést komoly és valósítható jognak ne tekintjük? Ez a magyar törvényhozás dolga, és a magyar törvényhozásnak nincs egyetlen tényezője sem, amely azt ellenezhetné. Tehetné csak akkor, ha képes volna és akarná Magyarországnak egy méltányos alku létre jövetelére a külön vámterület lehetőségében álló biztosítékát, azt tudniillik, hogy azt egy rossz alkunak elébe tehetjük, más biztosítékkal pótolni. De amíg ezt nem teszi, vagy nem teheti, addig én jogilag és politikailag helytelennek tartom azt, hogy a külön vámterület alapján való rendezkedés a lehetőségek sorából nem jogilag, de politikailag kizárassék.

Áttérve már most, tisztelt ház, arra, amiben ezen javaslat érdeme áll, én elfogadom alapul a pénzügyminiszter úr észrevételét, hogy a rendezéssel foglalkozó javaslatokat nem elkülönözve, hanem a többi javaslatokkal kapcsolatban, összhatásában kell megítélni. Nincs mit ismételnem azon mérleget, amely annyiszor fel volt állítva ezen házban, csak azt mondom ki, hogy én nem tudom, melyik kedvezőtlenebb szempont ezen javaslat megítélésére: az-e, ha önmagában tekintjük, vagy mint egyik kiegészítő alkatrészét a két állam közötti gazdasági viszonyokat rendező összes javaslatoknak? És bajos eldönteni, ha vájjon azon kétségtelen javulás az eddigi állapottal szemben, mely a restitúció kérdésének szabályozásában van, és a javaslatok legprekáriusabb része, a pénzügyi vámok által nekünk nyújtott kincstári előnyök, szembe állíthatók-e csak megközeleltő egyenértékül is a rendezés gazdasági és pénzügyi, reánk nézve sérelmes másik oldalával.

Mert míg a restitúcióban való javulását az állapotnak, bár kétségtelenül elismerem, nem kell túlbecsülni, mert annak előzménye a szeszadónak a másik állam érdekeinek kedvező megállapítása; annak előzménye különösen a cukoradónak oly módon való berendezése, hogy az osztrák kincstár többé a restitúció által megkárosodástól nem félhet; éppen a pénzügyminiszter úrtól hallottam, hogy az osztrák kincstárnak meglesz mindenesetre azon jövedelme, mely a cukoradó-javaslatban mint beveendő megállapított. (Helyeslés balfelől.)

És ha ily előzmények után a restitúció elfogadására túlról még további kompenzáció kívánata mint előfeltétel szerepel, akkor azt kell mondanom, hogy azon kétségtelen előny súlya ez által tetemesen megcsökken, és nem nyugtathatnak meg a vámemeléssel, jelesen a védvámemeléssel következői iránt azon nyilatkozatok, melyeket éppen a miniszteri padokról hallottam.

Igaz, adatokkal nem rendelkezünk, melyekkel ki lehetne mutatni: mi a valószínű eredménye annak, hogy a vámok aranyban szedetnek, s hogy némely csoportokra nézve, kétségtelen vámemeléssel történt fogyasztóink túlterhelésével.

Mellékesen jegyezze meg: olcsó vigasztalás az, melyet előttem szóló tisztelt barátom az aranyvámok behozatalára nézve felemlített s melylyel az az ellen panaszkodókat ki akarja elégíteni, midőn azt mondja, hogy ha visszamegyünk a jelenleg fennálló tarifa megállapítási idejére, és megnézzük az arany és ezüst árfolyam egymáshoz való arányát, akkor ezen emelés nem tűnik fel olyan rendkívülinek; ez az olcsó vigasztalás senkit meg nem nyugtat. Mert a szövetség folytán előálló helyzetet mindenki az ezt közvetlen megelőző állapottal fogja összehasonlítani. (Úgy van! balfelől.)

Én, mint mondom, adatokra nem hivatkozhatom. De hogy mégis megmérjem azon túlfizetést, mely az aranyvámok behozatala és különösen a gyapjú-szövetek vámjának emelése által az ország fogyasztóit terhelni fogja, a számításnál tisztelt pénzügyminiszter úr beszédét vettem alapul.

A tisztelt pénzügyminiszter úr ugyanis azon nagy beszédében, mely reám nézve e javaslat világosabb ezpozícióját nyújtotta, azt monda: a külföldről, különösen Angliából behozandó gyapjú-árúk vámjának emelkedése, tehát azon túlfizetés, mit az árban a mi fogyasztóink teljesíteni fognak, Magyarországra nézve 3—400.000 forintot fog tenni, aszerint, amint a jelen állapottal vagy az angol pótszerződés folytán előállott állapottal hasonlítjuk azt össze. És hozzát teszi mindjárt, hogy azon gyapjúszövet-árúk árának emelkedése, melyek Ausztriából hozatnak Magyarországra, nem oly szerfelett nagy, és hogy e vámemel-

lés folytán az áremelkedés mindössze 1,800.000 frotot fog tenni.

Széll pénzügyminiszter tagadólag int.

Felolvashatom szavait, ha kívánja. A miniszter úr előre-bocsátja, mennyi mázsa gyapjú dolgoztatik fel Ausztriában, s azt mondja, hogy ha 60.000 mázsára tesszük azt, amit Magyarország az osztrák gyapjuszövet-árúkból fogyaszt, s ekként Magyarország fogyasztását a valónál valamivel nagyobbak vesszük . . .

Széll pénzügyminiszter: Ha nagyobbak vesszük a valónál. (Élénk derűtség a középén.)

Nem hittem volna, hogy a miniszter úr, midőn a házat valami iránt felvilágosítani akarja, ily mellékes elklauzulálásokkal fogna élni; (Élénk helyeslés balfelől.) nem hittem volna, hogy midőn a pénzügyminiszter úr Lónyay gróf számítása ellenében egy másik számítással lép föl, ezen másik számításnak nagyobb hitelt vindikáljon, anélkül, hogy követelné, hogy a maga számítása az utolsó pontig helyesnek ismertessék el; nem hittem volna, hogy amikor az ő általa fölállított alapon más okoskodik, akkor a pénzügyminiszter úr egy becsúztatott szócskára hivatkozzék. (Taps és tetszésnyilvánítások balfelől. Nyugtalanság a középén.)

Ilyen okoskodásban, tisztelt pénzügyminiszter úr, nincs egyenlőség. Mi nem támaszkodhatunk azon adatokra, melyeket a kormány indokolásaiban előterjesztett; mert ha velük fellépünk, azt mondják, hogy azok megbízhatlanok; ha pedig azon adatokra támaszkodunk, melyeket a miniszter urak amazoknak kiigazításaiul beszédökben felhoznak, akkor egy oly szócskára hivatkoznak, mely azt jelenti: amikor én ezen adatokkal Lónyay gróftól czáfolom, akkor ezen adatokra lehet építeni; de midőn valaki ezen adatok alapján engem czáfol, akkor nem lehet rájuk építeni. (Zajos tetszésnyilvánítások és taps balfelől és a szélső jobboldalon. Halljuk!)

Kénytelen vagyok tehát, tisztelt ház, elfogadni azon számokat, melyeket a miniszter úr előadott, és megengedem, hogy ezen számok valamivel nagyobbak a valónál; hogy mennyi ez a valami, azt később fogjuk megtudni. (Halljuk!)

Ha a miniszter úr beszédéből az következik, hogy a vám alá vetett árúknak csupán egy csoportjánál, a gyapjúszoöveteknél, a magyarországi piac fogyasztóinak a vámemelésből eredő túlfizetése körülbelül 2,100.000, esetleg 2,200.000 forintot tesz, akkor kérdem: lehet-e kicsinyelni ezen vámemelés hatását mint Magyarország pénzügyi és gazdasági megterhelését? (Tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Ebből én hármat következtetek. (Halljuk!) Először azt, hogy ez kétségtelen és pedig súlyos megterhelés, kivált oly országra nézve, melynek, ha jól emlékszem, 1875-iki közoktatási és kulturális rendes kiadása 4,085.000 forintnál nem tett többet. Eszerint a csupán a gyapjúárúk vámtételének emelése folytán előálló túlfizetése az országnak többet tenne, mint felét az 1875-iki rendes kulturális kiadásoknak. (Tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Így kell megmérni azon terhet, mely ez emelésből reánk háramlik. De ebből én még mást is következtetek. (Halljuk!) Hogyha csak ezen egy tételnél mutatkozó vámemelés következménye ily súlyos, megvallom, engem kielégíthetetlen kíváncsiság bánt és szeretném látni az egész új vámtarifának hatását ezen tekintetben; szeretném a régivel összehasonlítva látni — nem úgy, amint előterjesztetett, hanem az osztályozások különbségének megfelelőleg. De engem — nem tehetek róla, pedig nem vagyok valami nagyon gyanakodó — azon gondolat bánt, hogy mindazon ékesszavú vigasztalások daczára is itt az úgynevezett elrejtett, a számokban ki nem fejezhető s általam nem is minden körülmények között visszautasítandó megterheletés valósággal igen jelentékeny.

És ha még egyebet szabad volna következtetni, úgy tűnik fel előttem, hogy a Magyarországra behozott összes gyapjúszoövetek $\frac{6}{7}$ részét az osztrák ipar szolgáltatja; mert gondolom, csak 10.000 mázsára van téve az, amit a külföld szolgáltat: vájjon e fogyasztó országnak lehet-e nyugtalanság nélkül néznie azon vámemelést, mely ily termelési arányok mellett még mindig protekcióra szorultnak állítja az osztrák ipart? (Helyeslés balfelől.)

Azt mondták, hogy hiszen egy bizonyos tekintetben a magyar iparnak is használ ezen vámemelés. Erre, gondolom, Kerkapoly képviselő úr elegendőleg megfelelt. Én csak azon egy okoskodásra teszek még észrevételt, amely azt tartja, hogy a magyar kisiparnak rosszabb helyzetbe kell jutnia akkor, ha a protekcióval fenntartott gyárak nem Ausztriában, hanem itt Magyarországon lennének, közvetlen közelében a kisiparnak.

Én ezt több tekintetben téves nézetnek tartom. Először azért, mert hisz a nagyipar és a kisipar nem minden ámban versenyzője és ellenzője egymásnak. Számos ága van a nagyiparnak, amely egyenesen a kisiparra támaszkodik s arra fejlesztőleg hat. (Helyeslés a baloldalon.)

Megengedem, hogy a szövő- és fonóipar éppen az, ahol a gépek meghonosítása a kisipar versenyét megöli. De nem is erről van szó. Hanem azt kérdezem én, hogy a mai közlekedési körülmények mellett mit változtat az a gépiparral versenyezni nem tudó magyar kisiparos sorsán, ha a vele versenyző gyár Bécsben és nem Pozsonyban van. (Helyeslés a bal- és a szélső jobboldalon.)

Hisz a versenyre nézve az tökéletesen mindegy. Egy tekintetben nem mindegy: ha tudniillik itt helyben lenne az a gyáripar, közvetlen közelében a kisiparnak, egy része a foglalkozástól megfosztott kisiparnak beolvadhatna a nagyiparba; míg most a felállított okoskodás szerint a verseny hátrányait szenvedjük csak, de előnyeit egyáltalában nem élvezzük. (Helyeslés a bal- és a szélső jobboldalon.)

Egyébiránt ön nem kicsinylem a védvámnak még azt a hatását sem, hogy a külfölddel való kereskedésünket mindenesetre gátolni fogja. Mert minden védvámnak megélvén az a hatása, hogy a külforgalmat csökkenti, ez kereskedőinkre nézve gyengíti az egyik rugót a külfölddel összeköttetésekre lépni, mi a monarchia másik államától való gazdasági függésünket mesterségesen fokozza.

Nem ereszkedem abba, tisztelt ház, hogy ezen védvám hatása egyéb tekintetben milyen lesz. Elmondottakat ismételni nem akarok. Hanem kettőre akarok még szólni, azokra, miknek a túloldalról nagy fontosságot tulajdoní-

tottak. Először arra, hogy nem lehet kívánni, hogy az autonóm tarifa állapítsák meg tekintettel arra, hogy valamely állammal szerződési összeköttetések jöjjenek létre. Felolvasom az illető helyet, ahol ez mondatik:

De kérdem, hová vezetne azon elv felállítását, hogy azt, vajjon egy államnak önálló vagy általános vámtarifája elfogadható-e, aszerint kell megítélni, sikerül-e azon alapon más államokkal szerződést kötni. Ha ez elv elfogadtatik, ez megfordítaná az államok helyzetét egymás irányában. Ez nézetem szerint az állami jogkörök teljes összezavarása lenne. A miniszterelnök úr mondta. Én megvallom, ha ez nem tévedés a szavakban, akkor téves nézet, mert minden intézkedés, melyet akármily tényező tesz önmaga jogából, lehet valamely célhoz mérve. Ha tehát a cél az autonóm tarifánál az, hogy azzal a külállamokkal való szerződés vagy egy határozott állammal való szerződés lehetséges legyen, akkor nem az az idegen állam az, mely meghatározza közvetve vagy közvetlenül e tarifát, hanem a cél elérése szempontjából önmaga a tarifát meghatározó fél állapítja azt meg.

De ha elfogadjuk a miniszterelnök úr okoskodását, akkor azt lehet mondani, hogy e kiegyezési törvényt nem mi határozzuk meg, hanem Ausztria teszi azt; (Derűtség és tetszés a baloldalon.) mert hisz kétségkívül a miniszterelnök úr úgy akarja megállapítani e javaslatokat, hogy ott is elfogadhatók legyenek. Ha tehát abban, mert egy bizonyos megállapítás itt úgy történik, hogy a most érintett cél elérhető legyen, az állami jogkörök összezavarása van: akkor megvan az állami jogkörök összezavarása itt is, mert akkor ugyanezen okoskodás mellett áll az, hogy Ausztria határozza meg e szerződés tartalmát. (Helyeslés balról.)

Szólni akarok még arról, hogy mit ér azon biztatás, melyet a retorzió veszélyének elkerüléséről, különösen pedig a szerződési politikának ezen vámtarifa mellett lehetővé tételéről hallottunk.

Mondták, hogy a monarchia másik országában is vannak iparos érdekek, melyek a szerződési politikára való áttérést szükségessé teszik és hogy ez érdekek majd mi velünk egyesülve jövőre a védvamos irányzat ellenében egy más

politikát tesznek lehetővé. Sőt előttem szólott tisztelt barátom még ennél merészebb jövődöléssel is élt, mert ő már látta a megtért védvamosokat; látta, hogy azok a védvamosok, kik az utolsó hat—hét év alatt oly makacsul, oly leküzdhetetlenül követték önnön védvamos politikájukat, jövőre meg fognak téni s önként lemondani azokról az előnyökről, melyeknek jogos birtokába jutnak e tarifa elfogadásával. (Tetszés balfelől.) Megvallom, nagy fontosságot ezeknek nem tulajdonítok, mert nem tehetem azt föl, hogy midőn ezen védvamos irányzat elég erős volt arra, hogy 1874-től fogva a lajtántúli kormányt s azzal az egész monarchiát folytonos engedékenységre bírja, hogy ez az irányzat az osztrák képviselő mai szerkezete mellett, majd ha nem pusztán törekvő fél, hanem egy megszerzett jog birtokában lesz és ezzel megerősödik, a szerződéses politikának azon akadályát, mely a védvamos irányzatban és a most javasolt tételekben van, önként el fogja ejteni. Ezt én nem hiszem. (Helyeslés a bal- és a szélső jobboldalról.)

Áttérek, tisztelt ház, az előttünk levő javaslat többi alkatrészére, jelesen arra, amely a Lloyd szerződésének belevegyítését tartalmazza. (Halljuk!)

Teszem ezt nem azért, mintha ezen kérdést jelenleg a háznak vitatása alá akarnám hozni; de azért, mert nem helyeslem azt, hogy oly kérdések és ügyek, melyek a vámközösségnek nem szükségszerű folyamánai, ezen vámkérdésnek rendezésével mesterkéltn kapcsolatba hozassanak. Nem helyeslem azt, hogy az osztrák-magyar Lloyd segélyezése, melyről a két állam úgylis külön törvényben intézkedik, egyszersmind mint a vámszövetség alkatrésze itt is szerepeljen. Én erre nézve igazolást nem látok abban, hogy a segélyezés említése az 1867-iki vámszövetségben is előfordul; mert hisz midőn ezen szerződés megkötöttet, az abszolút korszaktól átöröklött minden államszerződés s a többiek közt ezen segélyezési szerződés is beleiktattott a törvénybe; de hogy ez a vámszövetségnek az 1867-iki fölfogás szerint szükségszerű alkatrésze nem volt, mutatta a segélyezési szerződés későbbi története. E szerződés ugyanis előbb lejárván, annak megújításánál nemcsak nem tekin-

tett a vámszövetség alkatrészének, hanem az ország azon joga, hogy ezt akarata szerint megújíthatja vagy a segélyzést meg is tagadhatja, minden oldalról elismertett. (Helyeslés a baloldalon.)

Én tehát azt óhajtanám, hogy ennek még csak megemlítése is mellőztessék a vámszerződésben, mert nem akarom, hogy e szövetség új és új alkatrészekkel terheltevé, ezek egy új alkudozásnál jövőben mint azzal válhatlan kapcsolatban levő ügyek szerepeljenek és kompenzációk és rekompensációk tárgyául szolgáljanak. (Helyeslés balfelől.)

Még két észrevételem van a javaslatra nézve. (Halljuk!) Az egyik vonatkozik arra, hogy az nézetem szerint a jövő előkészítéséről éppen nem gondoskodik, ami pedig egyik főbaj, tisztelt ház. Mert akár a monarchia két állama mint alkudozó fél álljon egymással szemben, akár ha önnön-gazdasági rendezésünknek valószínű következményeit meg akarjuk tudni, mi az egyik főnehézség? Hogy mi önmagunknak állapotját nem ismerjük; hogy Magyarország forgalmát nem tudjuk, és hogy az eddig fönnálló törvényes módjaink közt nem létezik olyan, melylyel az kinyomozható és megbízható alakban megállapítható volna.

Már most ezen kinyomozási és megállapítási mód esetleg olyan is lehet, talán olyannak kell lennie, mely a vámszövetségben foglalt akadálytalan forgalmat bizonyos tekintetben érinti — nem lényegében, de érintheti ezen szerződés betűjében. Ennélfogva itt egy alternatíva előtt állunk. Vagy meg tud nyugtatni bennünket az igen tisztelt kormány az iránt, hogy léteznek arra jó és biztos módok, s kész javaslatot tenni, hogy Magyarországnak ezen forgalma megbízhatólag megállapíttassék, anélkül, hogy a vámszerződésben kikötött akadálytalan forgalom érintve legyen, és ha eziránt megnyugtató: akkor én e részben külön intézkedést nem kívánok.

De ha oly okoskodásokat hallok, hogy ezen vagy azon módozat nehézségekre vezet vagy nem egészen czélszerű rendezést tartalmaz, ez engem nem nyugtat meg, s mindaddig, míg jobb módozat iránt javaslatot nem hallok, ahhoz a módozathoz ragaszkodom, melyet gróf Lónyay Menyhért

tisztelt képviselő úr és — ha jól emlékszem — Bittó István tisztelt képviselő úr a háznak ajánlottak. És annál szükségesebbnek tartom a jövőnek ezen előkészítését, mert ha egy újabb egyezkedési ciklus elé a maihoz hasonló bizonytalan alapon megyünk, akkor ugyanazon okoskodásokat, melyeket ma Hieronymi Károly tisztelt képviselő úr előadott, újra fogjuk hallani. Újra fogjuk hallani: hogy nem lehet tudni, mi lesz a következménye a külön vámterület elvén való rendezkedésnek; nem lehet tudni, mik hatásai a közösségnek Magyarország belforgalmára nézve, és ha nem lehet tudni, akkor ezekre következtetést építeni sem lehet. Akkor tehát Magyarország megint azon helyzetben lesz, hogy nem lévén előkészítve — mint magát tisztelt barátom kifejezte — a gazdasági rendezésnek másik módja, ebből megint okot merítenének arra, hogy az országnak minden körülmények között a közös vámterület alapján való rendezésbe való belenyugvást ajánlgassák. (Helyeslés a baloldalon.)

És azon kifogásomat sem hallgathatom el, (Halljuk!) hogy e szerződés előnytelenül különbözik a 67-iki szerződéstől abban, hogy az ország jogi lekööttsége benne sokkal nagyobb, mint volt a 67-iki szerződésben. Értem a felmondási jogot. E felmondási jogra nézve az van lekötvé, hogy e szerződés kilencz évig felmondhatatlan; kilencz év lefolytával áll elő azon időpont, midőn a felmondásnak be kell következnie, különben a szerződés újabb tíz évre van meghosszabbítva. Már most, tisztelt ház, ha kielégítőnek tarthatnék e rendezést, akkor talán indokolható volna a 67-iki módozattól való eltérés; de midőn ezen rendezésnek elfogadása a legtöbb oldalról úgy ajánlatott, hogy ez azért történjék meg, mert egy másik rendezésre elkészülve nem vagyunk, és mert ennél fogva a lehető közt ez lóvén az egyedüli, a legjobb is, akkor ezen kényszerhelyzet alapján — mert kényszerhelyzetnek kell azt nevezni — nem látom át, mi indokolná, hogy sorsát az ország jogilag tíz évre lekösse. (Igaz! úgy van! balfelől.) Mert ha úgy vélekednék is a tisztelt ház, hogy a jelen körülményekben fekvő okok kockázottá és előnytelenné teszik az előterjesztésekbe való bele nem nyugvást: ez ok annyira viheti

a tisztelt házat, hogy a jelenlegi rendezésbe is belenyugodjék; de hogy e rendezés jogilag jobban megkössön bennünket, mint a korábbi, arra elegendő okul nem szolgálhat. (Élénk helyeslés balfelől.)

De különben még egy más ok is van, amely a 67-iki felmondási záradéknak a jelen szerződésbe való fölvételét szükségessé teszi. És ez a második ok, nyíltan kimondom, abban áll, hogy ha úgy állanak a dolgok, hogy ezen szerződés felmondására csak egyetlenegy időpont lehetséges, a kilenczedik év letelte, és ha ezen egyetlenegy időpont elmulasztásával újabb tíz évre ugyanezen szerződés van meghosszabbítva, akkor — és ne vegye a tisztelt ház részemről túlzott aggodalomnak, ami meggyőződésem szerint csak előrelátás akar lenni — akkor mi biztosít bennünket arról, hogy ezen egyetlenegy időpontban, amely e szerződés felmondására mint lehető van odaállítva, újabb kényszerhelyzetek nem idézhetnek elő, (Igaz! úgy van! balfelől.) vagy nem fognak szándékos előidézés nélkül keletkezni? (Helyeslés balfelől.)

Mindkét esetben ezen kényszerhelyzet előidézése vagy keletkezése a felmondási joggal való élést kockáztató tevényt, ezen szerződésnek újabb tíz esztendőre való meghosszabbítása önkénytelenül fog bekövetkezni. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ezek azok, amik engem arra indítanak, hogy még azoknak is, akik az előbb érintett körülmény tekintetbevételével ezen javaslatoknak különben változatlanul elfogadására készek, szívükre kössem és ajánljam azt, hogy a 67-iki felmondási záradékot iktassák be ide is. (Élénk helyeslés balfelől.)

Én nem hiszem és nem hihetem, hogy annak beiktatása valami nagy akadályra találna a túlfélen. Mert 1867-ben, midőn e záradék a birodalmi tanácsban képviselt országok részéről követeltetett, kérdem: mivel indokolták ők az akkor általunk tíz évre megkötni szándékolt szerződés tervezetében az öt év utáni felmondhatós záradékának felvételét? Azzal, hogy ők bizonytalan következményű lépést tesznek, jövőjüket tehát oly hosszú időre nem köthetik le.

Kérdem, ugyanezen ok nem szól-e a mi lépésünk mellett hatványozott mértékben? (Élénk helyeslés a baloldalon.) És ha szól mellettünk, akik 67-ben a másik állam ugyanezen aggodalmainak engedünk: hogyan találhatna a mi kívánságunk indokolható vonakodásra a másik fél részéről? (úgy van! balról és a szélső jobbról.)

Ennyi az, tisztelt ház, amit én a szerződés tartalmára vonatkozólag elmondani akartam.

Most engedtessek meg, hogy a legkényesebb, a legtövisesebb kérdésre térjek át. (Halljuk!) Azt mondják: nemcsak gazdasági, nemcsak pénzügyi szempontokból kell ezen kiegyezést tekinteni, mert ez egyszersmind nagy politikai tett is, (Halljuk!) és teljesen egyoldalúlag járnak el azok, kik a politikai szempontok teljes mellőzésével tisztán gazdasági és pénzügyi tekintetekből szándékoznak egy ily politikai egyezményt elvetni.

Tisztelt ház! E kérdés politikai részét abba helyezik, hogy lehetetlen olyasvalamit előmutatni, megjelölni, ami az országra nézve nagyobb károkkal nem járna, mint a jelenlegi egyezmény, és azt mondják: mi más lehet, mint vagy a jelen javaslatnak elfogadása, vagy pedig az áttérés a külön vámterület alapján való rendezkedésre, mely politikailag nem ajánlható; vagy egy provizórium, mely eredményeiben, hatásában még ezen javaslatnál is károsabb.

Én, tisztelt ház, kénytelen vagyok megmondani, hogy nem látom át, hogy nálunk politikailag lehetetlen volna a külön vámterület alapján való rendezés terére átlépni. (Halljuk!) Én megengedem, hogy nem kívánatos; megengedem, hogy a rögtöni áttérés ezen javaslatnak elvetése után nem is lehetséges, mert egy hosszabb provizórium kellene már csak az előkészület miatt is. Nem is erről akarok szólni, hanem megvizsgálni kívánom azon okokat, — anélkül, hogy én első sorban azt óhajtanám — melyek alapján a külön vámterületet egyáltalában lehetetlennek állítják. (Halljuk! Halljuk!)

Én kétnemű okot hallottam ez ellen felhozni. Az egyik ok gazdasági. És a tisztelt pénzügyminiszter úr azt mondotta, hogy a külön vámterület következményei beláthatatlanok és hogy ez nem az érdekek versenye, hanem az

érdekek harcza lenne. A második ok, mely felhozott ellene, politikai ok, és az mondatik, — röviden vonom össze — hogy azért nem lehet a külön vámterületre rátérni, mert az a politikai kapocs gyengítését vonná maga után. (Halljuk! Halljuk!)

Jól tudom azt, tisztelt ház, hogy a gazdasági szövetkezés a politikai kapocsnak erősítése; azt is jól tudom, hogy a gazdasági érdekeknek összeszótt s font szálai igen gyakran oly erős köteléket alkotnak a szövetkező nemzetek közt, amelyek gyakran az individualitást is veszélyeztetik. Ez a gazdasági szövetség politikai értéke. De amit állítok, az, hogy a gazdasági szövetség nem szükségképi folyamánya a politikai szövetségnek. Nem az törvényünk szerint. Nem az politikailag. És én képzelek, tudok, ismerek politikai köteléket, amely erős, megtámadhatatlan nemcsak a törvény írott betűjében, de az élő érzelmekben és ragaszkodásban is, gazdasági szövetkezés nélkül, és képelek, tudok politikai kapcsolatot másfelől, amely gyenge, ingatag a gazdasági szövetség daczára. (Helyeslés balfelől.)

Miért lépnek szövetségre egymással államok? Nemcsak külbiztosságuk, hanem a nemzet hagyományaiból, aspirációiból eredő céljaik elérésére; felvirágzást, szerződést keresnek a kapcsolatban, és ha ezt a kapcsolatban megtalálják, akkor a szövetség erős lesz; akkor a gazdasági szövetség erősítője a politikai kapcsolatnak. De ha például a gazdasági szövetségből kiderülne, hogy az gazdasági állapotainknak rosszabbulására vezet; ha az nem erősödést, de anyagi gyengülést s így politikai beolvadást eredményez: ily gazdasági szövetség nem erősítője, nem szilárdítója, hanem gyengítője lenne a politikai kapcsolatnak. Gyengítője különösen akkor, ha egyik a másik politikai kiegészítőjének tekintetik. (Tetszés a baloldalon).

A politikai kapcsolatnak önálló bece van reánk nézve, elismerem, és csak örülök, valahányszor a politikai kapcsolatot erősíthetjük nem gyengítő gazdasági szövetséggel. De azon tant nem fogadhatom el, hogy a gazdasági szövetségnek megkötése a politikai szövetséget már magában megerősítené.

Ha reánk nézve a politikai szövetségnek önálló bece van: nincs-e a monarchia másik államára? Szabad-e fel-

tennünk, hogy az előttök csak akkor ér valamit, ha gazdasági lenyűgözésünk kíséri? Én nem merem, nem akarom ezt még feltenni sem. (Helyeslés a baloldalon.)

Mik a gazdasági okok, melyek a külön vámterületet ellenzik? (Halljuk!) Állították, hogy a külön vámterületnek gazdasági harcz lenne a természetes következménye, s úgy irták le, hogy ellenséges, boszút álló vámpolitikát folytatna a birodalom két állama egymás irányában.

Én ezt tévtannak tartom, szerfelett káros hatású tévedésnek, mert azt tartom, hogy azon egyes szenvedélyes nyilatkozatok, melyek a monarchia mindkét államában tétettek, nem jogosítanak fel bennünket arra, hogy feltegyük azt, ami természetellenes, hogy tudniillik gazdasági elkülönözés esetében mindenikünket nem józanul felfogott érdeke, hanem azon vak boszú vezetne, hogy ártsunk azoknak, kik velünk politikai szövetségben vannak, bármennyire ártsunk is ezáltal önmagunknak. Ez természetellenes, nem természetes következése lenne azon állapotnak. (Tetszés a baloldalon.)

Meg vagyok győződve arról, hogy a monarchia egyik államának sincs oly törvényhozási tényezője, mely ily politikát megengedne, megtúrne a maga államában. (Helyeslés a baloldalon.) De én káros hatásúnak tartom ezt azért is, mert ha ezen következményeket a természetesség attribútumával ruháznék fel: azon vak politikát űző * szenvedélyek önkénytelenül — megengedem, teljesen szándéktalanul — bátorítást merítenének ebből. És végre károsnak tartom azért is, mert jól tudom, hogy mily gyanúval, mily bizalmatlansággal néznek a külön vámterület eszméjére számos körök, s e gyanút és bizalmatlanságot csak megerősíti az, ha önmagunk körében is e mód úgy állítatik oda, mint amelynek csak szenvedélyes és boszús küzdelem, nem pedig a békés együttélés lehet következménye. (Helyeslés a baloldalon.)

Tisztelt ház, bevégzem beszédemet. (Halljuk! Halljuk!) Csak még egy kérdésre akarok felelni, azon kérdésre: mi történik, ha a jelen javaslatot elveti a ház. (Halljuk!)

Azt mondják: képzelhető-e, hogy azok a férfiak, kik itt felszólaltak egyik szempontból és akik a monarchia másik

államában felszólaltak a másik ellentétes szempontból: képzelhető-e, hogy azok ezen javaslatnál kedvezőbbet hoznak létre. Nem; az nem képzelhető, (Halljuk!) mert nem képzelhető az, hogy bárki is ezen kiegyezési kérdést ma oly kedvező körülmények közt átveheti, mint volt.

Ha minden szenvedély fel van gerjesztve, ha minden érdek provokálva van, ha a javaslatokban foglalt határozatok már legitim igényeknek tekintetnek, akkor azt mondani: álljon elő az, aki ennek helyébe véglegest, de mindkettőre nézve kedvezőbbet tud állítani — ez annyit tesz, mint a kérdést nem helyesen állítani fel. (Helyeslések több oldalról.) Nem ez dönt, tisztelt ház. S akik így állítják fel a kérdést, azok nem fontolják meg, nem tudják, hogy a kérdés ily felállításának súlyosabb oldala merre esik.

Hanem a kérdés az: hogy ha a javaslat elvettetik, — tőlem senki se várja, tisztelt ház, hogy egész részletes tervet és konjekturákat mondjak, csak nagy vonásokban jelzem (Halljuk!) — akkor igenis egészen új szituáció áll elő, melynek megvan a maga szükségszerű következménye, s ez a provizórium, oly provizórium, melyet nem hónapok, hanem évek szerint kell mérni, egy oly következmény, melyet sem itt, sem ott nem lehet elutasítani. (úgy van! több oldalról.) S nincs is miért megijedni oly nagyon ezen szótól. (Helyeslések.) Mert e szó csak annyit jelent, hogy azon szabályozás, azon rendezés, mely elő fog állani, amely elutasíthatatlan, ily hosszú időre való lekötést tartalmazni nem fog. S még azonkívül e helyzetnek tudom egy dolgát, ami nem fog bekövetkezni, tudniillik nem fog bekövetkezni az, amire nemzetünknek nagy költője és mesemondója, Jókai, (Halljuk! Derűtség.) tegnap utalt, mit egy szóval úgy jelölhetek meg: hogy nem fog kifordulni sarkából a monarchia.

Mert Jókai képviselő úr azt állította, és pedig meg vagyok győződve jóhiszeműleg állította, hogy a monarchia két államának békéje, népeinek békés összeférhetése, szervezetének jelen alapjaiban való megmaradása attól függ: hogy a jelen javaslat elfogadtatik-e. Ez, uraim, a költészetek legmerészebb költészete. (Tetszés a baloldalon.) Hogy az a provizórium harczzal és vizzálykodással volna tele; hogy

a titkos harag táplálására szolgálna, mely csak a provizórium végét várná, hogy kitörjön: én ezt sem szükségszerűnek, sem észszerűnek, de még csak a helyzet valószínű folyományának sem tekintem, sőt majdnem biztosnak látom a kedélyek sokkal nagyobb mértékű lecsillapodását; (úgy van!) mert meg vagyok győződve, hogy az oly értelmű politika folytatását a birodalom egyik államának tényezői sem fognák megengedni. (Helyeslések.)

És ezt miért nem várom? (Halljuk!) E javaslat, — és ezt nem akarom részemről a kormány ellen megrovásul használni, mert most még a javaslat ellen szövelök fel — e javaslat a kiegyezési kérdést elmérgesített alakban hozza élőkbe. Ezért úgy látszik, hogy minden érintésre a kiegyezési munkálatok láncolata ily fájdalmas rángatózásokat kap, és annyi megállapodás történt már, annyi lőn — elismerem, nem a magyar kormány akaratából — összevissza forgatva új meg új alkudozások, lemondások és válságok alakjában, annyira lőn e kérdés összevissza hurcolva, hogy én kettőn nem csodálkozom: nem csodálkozom, hogy itt és ott belefáradtak a tényezők és mindketten siettetik a végeldöntést; valamint azon sem csodálkozom, hogy ezen javaslatok sorsának továbbvitelére, ha azt a jelen kormányférfiak ott hagyják, sem itt, sem ott nem vállalkozik államférfiú. (Helyeslés a baloldalon.)

Hogy mi lesz az úgynevezett provizórius állapot tartalma, annak részletes megjelölését igazságosan senki sem kívánhatja tőlem. Én legfőlebb nézeteket mondhatnék, eshetőségeket állíthatnék fel, és hogy mi az én nézetem e kérdésben, az közömbös. Egyet azonban tudok: hogy bármint vetem és hányom elmémben a dolgot, bármily valószínű és észszerű eshetőségre gondolok, megvallom, én nem látom, hogy az a nem költészeti, hanem észszerű és valószínű eshetőség eredményeiben, összehatásában rosszabb volna, mint az összes kiegyezési javaslatok változatlan elfogadása. (Helyeslés a baloldalon.)

Így lévén meggyőződve, tisztelt ház, ha az általános vita végén bekövetkezendő szavazás értelme csak az lenne: akarunk-e közös vámterület alapján kiegyezést, vagy nem, akkor én — amint eddigi beszédemből látható

— habozás nélkül adhatnám szavazatomat a törvényjavaslat elfogadására, és a részleteknél megmondhatnám, hogy miképen kívánom a módosítást. De ha formailag így van is feltéve, de lényegileg nem így van felállítva a kérdés. Lényegileg, legalább amint én látom s kénytelen vagyok becsületes meggyőződésemet követni, úgy van felállítva a kérdés: hogy úgy részleteiben, mint egészében elfogadtatik-e a javaslat, vagy nem. (úgy van!) És azok után, amiket mondtam, és amik hasonló véleményűek részéről gazdasági tekintetben mindenesetre sokkal jobban kifejtettek, természetesen nem lehet várni tőlem, hogy én e javaslatot lényegében és részleteiben elfogadjam. (Helyeslés a baloldalon.) Azt az utat is követhetném, tisztelt ház, hogy nem tudva, nem fog-e e javaslat módosulni ezen vita s a részletes tárgyalás alatt, döntő szavazatomat a harmadik szavazásra halasztanám; most tudnüllik elfogadnám a törvényjavaslatot, s megkísérelném a módosításokat, és elvetném a harmadik felolvasásnál a javaslatot, ha kellőleg nem módosíthatnák. Megengedem, ez is helyes. Én magamra nézve azonban ezt nem követem.

Ha tudnám, tisztelt ház, hogy a döntő ütközetet egy ily javaslat fölött a ház a harmadik olvasásra tartja fenn, akkor én habozás nélkül bevárnám a részletes tárgyalás eredményét és ahhoz igazítanám magamat. De minthogy tudom, — és ebben a ház minden tagja igazat fog nekem adni — hogy a döntő ütközet az általános tárgyalásnál szokott vívatni, (úgy van!) azért én szavazatomat, bármily csekély legyen is, súlyától megfosztani nem akarnám.

Jól tudom, tisztelt ház, hogy súlyos a kormány helyzete; jól tudom, hogy nagyon elmérgesített alakban van itt ezen javaslat; de én mégis kérdést intézek hozzá: nem zárkózik-e el a javaslatnak oly módosítása elől, mely beiktatja az 1867-iki felmondási záradékot; kitörli a tartalomból az osztrák-magyar Lloyd segélyezésének említését; a fogyasztási adóknál szenvedett s a pénzügyi vámok által legfelebb csak 20%-ig kompenzált károsodás megszüntetésére van-e kilátás; Magyarország kereskedelmi forgalmának megállapítására van-e biztos mód? A kormány mindenesetre fel fog még az általános vita folyamán szólalni, és ha

felszólal, azon felszólalásából merítem majd tájékozássom: várható-e károsodásunk kiegyenlítése, a gyapjúárak vámjának leszállítása, legyen bár az kapcsolatban a pénzügyi vámokkal? Hajlandó-e ily módosítások esetén a kiegyezési tárgyalást tovább vinni? Nyilatkozatából fogom meríteni további tájékozássom: van-e kilátás egy pár lényeges javítás elérésére. Ha nincs, tisztelt ház, ezt természetesen szubjektíve kell megítélnem: én szavazatomat azon tekintetek alapján, melyeket kifejtettem, kénytelen leszek a törvényjavaslat ellen adni. (Élénk helyeslés jobb-, bal- és szélsőbal felől.)

Széll Kálmán pénzügyminiszter személyes kérdés címén szólalt fel nyomban Szilágyi után. Midőn, úgymond, Szilágyi mérlegeli azon tehertöbbletet, melyet a tervezett vámemelés a magyar fogyasztóra ró, úgy hivatkozik a pénzügyminiszternek egy számítására, mintha ő az annak alapjául szolgáló adatokat apodikticze biztosaknak mondotta volna.

Szilágyi Dezső: Azt nem tettem! (Élénk felkiáltások a középben: De bizony tette! Zaj.)

Hogy Szilágyi csakugyan így hivatkozott a pénzügyminiszter számítására, erre okoskodásának többi része határozott bizonyosságul szolgál. Midőn ugyanis azt mondta, hogy míg kulturális kiadásokra négy millió van előirányozva, addig maga a pénzügyminiszter két millióra számítja a csak egy tételnél, a posztónál bekövetkező tehertöbbletet, világos, hogy akként hivatkozott e számításra, mintha azt a miniszter apodiktikus biztosságúnak adta volna elő. A miniszter közbeszólására pedig egy invektívával élt ellene. Nem szorított az általa felállított tétel bebizonyítására, hanem azt mondta, — midőn pedig maga is kénytelen volt meggyőződni róla, hogy nem egészen híven idézte szavait — hogy a miniszter egy elrejtett szócskába kapaszkodik, hogy elklauzulálja magát, hogy felhozott egy adatot Lónyay gróf beszéde ellen való bizonyítás végett, de nem engedi meg, hogy ugyanazt az adatot mások ő ellene hozzák fel bizonyítékul.

Ezután így folytatja a pénzügyminiszter: Midőn tehát így szólottam; midőn világosan kimondtam, hogy a mi fogyasztásunkat a valónál magasabbra veszem fel, s a képviselő úr

közbeszólásomra, hogy nem híven idézi szavaimat, azt feleli, hogy én egy elklauzulált szócskába kapaszkodom: kérdem, vajjon ez méltányos, igazságos eljárás-e? Midőn valaki világosan kimondja, hogy többet számít maga ellen, mint ameny nyit lehetne, és meg is mondja mennyivel— mert azt csak nem tagadja senki, hogy Magyarországon egy lélekre annyi posztó-fogyasztás nem esik, mint Ausztriában: akkor lehet-e azt mondani, hogy számításomat határozott biztosságának én nyilvánítottam, s hogy beszédem azon részének más az értelme, mint amit én most annak vindikálok. (Élénk helyeslés a középén.) A tisztelt ház igazságszeretetét hívom tehát fel: lehet-e azt mondani, amit a tisztelt képviselő úr mondott: hogy én egy elrejtett szócskába kapaszkodom. Csak rá akartam mutatni arra, hogy a tisztelt képviselő úrnak nem volt igaza, és nekem jogom volt közbeszólni s a képviselő urat figyelmeztetni, hogy nem híven idézi szavaimat s azokat helytelenül értelmezi. Aki pedig így cselekszik, annak jogosultságát, hogy oly invektivákkal éljen, mint a tisztelt képviselő úr élni méltóztatott, a magam részéről el nem ismerhetem. (Élénk tetszés a középén. Mozgás a baloldalon.)

Szilágyi Én szavaimnak nem akarom mondani: ferdítése, ha Dezső nem félreértése miatt akarok felszólalni. A tisztelt pénzügyminiszter úr, aki talán túlérzékenyen vette azokat, amiket mondtam, (Derűtség balfelől.) azt állítja, hogy én az általa fölállított számításra úgy hivatkoztam, mint amelyet ő apodiktikus biztosságának tekintett; másodszor állítja, hogy azzal vádoltam őt, hogy a klauzulákra való hivatkozás felvilágosításának őszinteségét bántja. Én beszédemben — méltóztassék utána nézni — nyíltan kimondtam, hogy ő az általa fölállított számítást a valónál nagyobbak nyilvánította, de hozzátettem, hogy ha neki szabad valamely számításra alapítani okoskodását: miért ne legyen szabad ez nekem is ugyanazon fönntartással? És bocsásson meg ezen megjegyzésemért, de hogy a miniszter úr nemcsak úgy elme játék végett hozta fel ezen számokat, hanem úgy, mint Magyarországnak az Ausztriában gyártott posztó fogyasztásáról szóló és a valósághoz közel járó helyesebb adatot: kiténik beszédének abból a részé-

ből, mely most figyelmét elkerülte s melyben azt mondja: kiszámítottam, mi a kivétel és bevitel, mi marad tehát belkonzumcióra, s ebből nézetem szerint alaposabban dedukálhatom, mint azon prekárius forgalmi adatokból, micsoda mennyiségű posztó az, mi Ausztriából Magyarországra behozatik. (Hosszasan tartó helyeslés és zaj bal-felől.)

Ghyczy Kálmán elnök: Hogy a tisztelt képviselő úr szavainak félremagyarázását helyreigazítsa, arra teljes joga van; de új argumentumokba bocsátkozni a tisztelt képviselő úrnak nincs joga. (Helyeslés a középén.)

Szilágyi Megjegyzem még a miniszter úrnak, hogy nagyon Dezső téved, ha azt hiszi, amit az ő sinceritásáról fel sem tettem, mintha én őt azzal akartam volna vádolni, hogy elklauszulálni akarta magát; de a hivatkozás arra, hogy nekem ezen alapon következtetnem nem szabad, olyan volna, mint az elklauszulálás, erre pedig képesek a miniszter urat nem tartom. (Tetszés a baloldalon. Hosszantartó nagy zaj.)

A még ezután tovább folyt nagy és élénk vita bezárása után Baross Gábor előadó az összes határozati javaslatoknak és közöttük a Szilágyi Dezsőének elfogadása ellen szólt.

Tisza miniszterelnök hosszabb beszédben kelt a törvényjavaslatok védelmére.

Szilágyi beszédére célozva így szólt: Egy tisztelt képviselőtársam azt mondja: hiszen most nincsenek adataink, nem bírjuk meggyőzni egymást. Az osztrákok, kik a mi kárunkra akarnak előnjöket, tudják, hogy ők nyernek, mi is tudjuk, hogy veszítünk; de ők nem tudják, mennyit nyernek, mi nem tudjuk, mennyit veszítünk; ha biztos adataink lesznek: megtudjuk, hogy az osztrákok sokkal többet nyernek és mi sokkal többet veszítünk, és akkor a mi kárunkon gazdagodni akaró osztrákok, kik a nyereséget, mikor azt hitték, hogy az kevés, eldugják: majd ha meglátják, hogy nagy, akkor nem fogják megtartani akarni. Megvallom, az okoskodás

ezen nemét szerény eszemmel megérteni nem vagyok képes, még ha egy általam oly nagy tekintélynek tartott férfiú mondja is.

Ami a provizóriumnak s egyáltalában a közös vámterület létre nem jöttének politikai következményeit illeti, mások előttem már kifejtették a tárgyat, és a külön vámterülettel szemben még olyanok is, akik arra konkludáltak, igen erős érveket hoztak fel politikai szempontból. Azonban igen csudálkozom, ha akkor, midőn Jókai rámutat arra, hogy ha e kérdések meg nem oldatnak és egy vagy két évi provizórium, tehát bizonytalan helyzet idéztetik elő: ez a monarchia népeinek egymás iránti érzületére minő hatással lehet — azt mondják, hogy ez poézis.

Szilágyi Dezső: Nem erre mondtam, másra mondtam! (Ellentmondás a középén.)

Engedelmet kérek, följegyeztem magamnak; erre mondta. Egyébiránt meglehet, hogy rosszul emlékezem; jó — tehát nem poézisnek mondta, hanem csak azt mondta, hogy nem tartja e hatást valószínűnek és nem tartja, hogy Jókainak igaza van. Én is tudom azt, amit Mudrony Soma igen helyesen felhozott: hogy a közvélemény néha jelszavakat ragad meg, néha a szenvedélyességig hagyja magát feltüzelni; de ezen szenvedély azontúl lelohad. Az ily szenvedély lelohad akkor, ha hosszú időre azon kérdéseket megoldva látja.

Nemcsak Horánszky Nándor, hanem Szilágyi Dezső képviselő úr is beszélt a törvényhozásnak faktorairól itt és ott. Szilágyi Dezső: Minden faktoráról!

Ép e szóra »minden« nagy szükségem van. A törvényhozásnak van itt három faktora, van ott három faktora. A mathesis szerint kétezer három annyi mint hat; de nálunk történetesen ez a kétszer három annyi mint öt. Ha a magyar törvényhozásnak három faktora a javaslatokat elfogadta: akkor elfogadta a másik törvényhozásnak egyik faktora is. Nem fejtegetem tovább, de ebből látható, hogy ez reánk nézve politikailag is előny. (Élénk helyeslés és tetszés a középén.)

Szell Kálmán pénzügyminiszter, ki február 18-ikán utolsónak szólott, a vita folyamán a törvényjavaslatok ellen intézett támadásokat ezekben foglalja össze:

Az alap-thema, melyből deriválták, a forrás, melyből merítették a legfőbb támadásokat, az maradt a vita egész folyamán, amely volt annak elején: hogy a kereskedelmi politika, mely e javaslatokban kifejezésre jut, irányánál fogva növeli azon hátrányokat, melyekkel vám- és kereskedelmi szövetségünk különben is jár; annál fogva pedig, hogy a tarifa nem valamely külállammal kötött szerződés alakjában jelenik meg, földolja a kiegyezés a szerződési politikát, kivitelünk veszélyeztetése folytán legfőbb gazdasági érdekeinket kockáztatja s ezekért s egyéb fogyatkozásaiért összehatásában tetemesen rosszabb állapotot teremt a mainál. Ezután áttér a első beszéde ellen felhozottakra. Lónyay gróf — úgy mond a pénzügyminiszter — tesz számítást, hosszút és részletest; beismerem, hogy adatai nagyon érdekesek és igen gondos összeállítás eredménye. Mindamellet, ámbár nagyon nehéz futólag hallott adatokra, nem készülve, a vizonszámítást megtenni, azt a számítást nem tartom ma sem alaposnak. Egy pár eklatáns példával bizonyítani fogom, hogy azon számok, melyek az ő számításainak alapjául szolgálnak, miért nem fogadhatók el valószínűkül.

Azt állítottam mindig, hogy azon értékszámítás, melynek egyedüli eredménye Lónyay gróf szerint 250 vagy 280—290 millió forint, nem helyes. Ezzel szemben felállítom a magam egyszerű kombinációját. (Halljuk.) Nem indulok ki 250 millióból, hanem azt mondom, hogy ezen statisztikai adatok, melyek 400 és néhány millióra teszik az összes bevételt, még pedig az ismét való kivitel céljából behozott cikkekét is, általában a vám nélkül bejövő iparcikkekre 286 millió frtot vesznek föl. A számítás alapjául tehát 30 millióval többet veszek föl, mint Lónyay gróf.

De mikor én is 16 csoportba veszem föl a cikkekét, úgy mint Lónyay gróf, látok az egyes részletekben olyan tételeket, hogy lenárút behoznak 16 millió frt értékben. A lenárúk itt átlag 353 frttal vannak számítva. Pedig azon statisztikai adatok alapján, melyek évenként hivatalos puhatolások és a kereskedelmi szakemberek nyilatkozata szerint Bécsben az egész monarchia összforgalmáról egybeállítatnak, a lenárúk értéke métermázánkint csak 80 frt. Van ugyanis köztük sok olcsó vászon,

borítékvászon és más ilyenféle. Lehet-e azután azt a 353 frt értékkel felszámított összeget 15 millió forintra felvenni? Mondjuk, hogy nem kell redukálni annyira, amennyit a 80-ra való redukálás igényel, hanem tegyünk csak kisebb mértékben levonást: még akkor is le kell vonnunk legalább 6—7 millió frtot.

Itt van egy másik, a déli vasúton beérkező czikkek tétele: szőtt és kötött árúk 18 millió frttal szerepelnek. Ezek értéke fel van véve 507 frttal métermázsánként. Mindenki tudja, minden budapesti kereskedő megmondhatja, hogy azon szőtt és kötött árúk között, melyek kipuhattak, olcsó, egyszerű gyapjú-és pamut-szövet van. Ezeknek átlagos értéke nem 507, hanem csak 384 frt. Tehát itt is le kell vonni egy bizonyos összeget. Nem sokat vonok le, csak 4 milliót.

A bőrárúra fel van véve 16 millió frt. Ezt is sokallom. Fel van véve egy mázsa 485 frttal; a monarchia forgalmi adataiban pedig az érték csak 265 frt. Ha tehát a monarchiába bejövő bőrárúk 265 frtot érnek, miért érjenek a mieink 485 frtot? Itt is le kell vonni, mondjuk, a 16 millióból 6 millió forintot.

A porcellánál és agyag-árúknál 8 millió frt van felvéve. Ezen árúknak az értéke métermázsánként 69 frt, a monarchia statisztikai adataiban pedig az érték csak 32 frttal szerepel. A 8 millióból nem veszek le 4—5 milliót, hanem csak 3 milliót.

Az apróárúkra fel van véve 69 millió frt. Aki komolyan megdondolja, hogy mikor a monarchiában a bevétel rövidárúkbán 10,000 mázsát tesz: nem kételkedik-e, hogy mikor ez a forgalmi kimutatás és Lónyay gróf számai azt mutatják, hogy 49,000 métermázsa jön Magyarországra, hogy az még sem lehet egészen alapos. Én nem állítom, de mindenki tudja és minden kereskedő meg fogja mondani, hogy a rövidárú czíme alatt egészen más dolgok jönnek be, mint azon rövidárúk, melyeknek a vámtarifa illető tételei alá tartoznak. Egy mázsa ilyen portékára 1425 frt van felvéve értékül. Megmondom, mik vannak azokban a rövidárúkbán, melyeket Magyarországra hoznak be 69 millió forint értékben. A rövidárúknak a közönséges értelemben elfogadott nemein kívül — minden kereskedő igazolni fogja — vannak szőtt-kötött árúk, harisnya, nyakkendő, másféle kendők, kés, porcellán, bronz, fémárúk és efféle dolgok. Már most egy mázsa ilyen portéka érjen meg 1425 frtot, amikor a bécsi statisztikai hivatal még a rövidárúkra is sokkal alacsonyabb értéket vesz

fel? Pedig nem mondhatjuk, hogy mi, kik nem vagyunk a vagyonosabb állam, nagyobb fényűzést engedünk meg magunknak ily árukkal, és nem mondhatjuk, hogy drágább holmit hoznak be Magyarországra, mint bevisznek Ausztriába.

A vas 60 írttal szerepel; a monarchia statisztikai kimutatása szerint pedig 41 firtal. A gépek 60 írttal szerepelnek; Bécsben 47 firt van felvéve. A szappan 87 firtal szerepel, Bécsben 43 firtal.

Ezek szerint azon milliókat, melyeket le kell vonni ezen értékkülönbözet miatt, összegezve, igen jelentékeny összeg jön ki.

Egyáltalában megjegyzem, hogy selyemárúból és ruházattól bejön Magyarországra összesen 74 millió írtnyi érték 119,000 métermázsa után. Pedig az egész monarchiába bejön körülbelül 15,000 métermázsa. Lehet-e tehát ismét ezen kategóriát, ahol a selyemárúba és ruházatba mindenféle cikk bele van számítva, azzal a legmagasabb értékkel számítani, amelyből csak kevés van benne; mert csak nem gondolja senki, hogy mi 119,000 métermázsanyi ruhát és selymet hozunk be. Ha pedig leszámítom ezen cikkeket, akkor e czímen ismét számos milliót kellene leszámítani. Azt mondja Lónyay gróf, hogy mondjam meg, mennyit. Azt senki sem mondhatja meg; de aki kombinálja ez adatokat, beláthatja, hogy több ilyen milliót le lehet számítani. Készítettem egy ilyen hiányos számítást, és azt találtam, hogy körülbelül 69—70 millió között mozog az, amit a megjelölt címen és okok miatt le kell vonni. Mi marad akkor? Marad 214 millió.

Még egyre kell figyelmeztetnem. Az van a statisztikai kimutatásokban, hogy 40,000 mázsa pamutárút és szövetet visznek ki Magyarországból. Nem ötlük-e fel mindenkinek első tekintetre, hogy ez nem lehet egyéb, mint behozott áru, mert ezt itt nem produkáljuk. A mi kivitelünk számaiban szereplő anyag és cikk között igen sok van olyan, ami egyszerűen átvitel. Ha ezen átvitelt mérsékelten csak 10—15 millióra számítom, kitűnik, hogy e statisztikai adatoknak csak egy kicsit bírálatos analyse után nem jön ki több a 284 millióból, mint körülbelül 200 millió, amit a behozott iparcikkek értéke fejében fel lehet venni.

Lónyay gróf azután azt mondja: igen, de én a 8%-ot, amit ő a vámtelek átlagos emelésének mond, szintén nem ismerem el. Ez igaz. Ha a vámtarifá azon csoportjait vesszük, melyekbe az iparcikkek tartoznak, tehát tarifánk tizedik csoportjától a

huszadikig, az egyes csoportoknak megfelelő értékvámok a következők: fémek 11%, fonalak 3.4%, szövetek 4.3%, árúk háncsból stb. 4.7%, bőr és bőráruk 2.2%, fa-, üveg-, kő- és agyagárúk 6.3%, fémárúk 16%, járművek 5.7%, műszerek, gépek, apróárúk 6.2%, vegyszeti cikkek 6.2%.

Ha azután ezeket a számokat csoportosítjuk, s kiszámítjuk, hogy azt az arányt, amelyben mindenik a forgalomban szerepel, t. i. a mázsa-arányszámot, akkor az átlag vehető nem 8%-nak, hanem csak 6%-nak. Ha így vagyunk, akkor kétszer $6 = 12$, s e számítás szerint nem 20 millió, hanem körülbelül 12 millió jön ki.

Ez a 12 millió azonban még nincs meg. Mert le kell vonni belőle a határőrzés és vámkezelés költségeit.

És ha Lónyay gróf sokallja, amit mondtam: a világforgalom adataira hivatkozom. A francia vámszolgálat a vámjövedelemnek 15%-ába került, a svájci 10%-ába, az osztrák-magyar monarchiáé szintén 10%-ába. Tehát legalább is 10—12%-ra vehető az fel nálunk is. De a vámsorompók felállítása, úgy mint minden téren szokott lenni, a forgalom csökkenésével jár, amit szintén levonván, nem bírom-e minden körülmények között igazolni azon állításon, hogy az a húsz millió még nincsen meg. (Élénk helyeslés a középén.)

Lónyay grófnak válaszolva, még ezeket mondja a pénzügy-miniszter: Nem fogadhatom el azt az állítást, mintha az 1867. évi XII. t.-cz. 42. §-a sértve volna; ott arról van szó, hogy vannak tárgyak, melyek nem tekinthetők ugyan közösöknek, de nagyszabásúak és melyekben az érdekek találkoznak. E vita feladata éppen kimutatni, hogy e javaslatban a két fél érdeke találkozik. Én itt az 1867: XII. t.-cz. 42. §-át megsértve nem látom, de abban sem látom megsértve, hogy a törvény szerint egyetértőleg kell eljárni, mert hiszen egyetértőleg járunk el. Abban pedig éppen nem látok sértést, amit mondott: hogy én beismertem, hogy mi vagyunk a gazdaságilag gyengébb fél, pedig az 1867-iki törvény kimondja, hogy mint állam állammal szövetkezünk. Nincs ebben törvénysértés, mert ez a tényeknek megfelelő; csak akkor látnék benne sértést, ha a törvényben az lenne dekretálva, hogy Magyarország pedig az erősebb fél; azt pedig a törvényben sehol nem találom. (Élénk helyeslés a középén.)

Kerkapolynak válaszolva, így folytatja: ő azon kezdette, hogy a kérdés feltétele van elhibázva, mert a cél a gazdasági rendezkedés, a kiegyezkedés erre csak eszköz. Abstrakte véve, helyes ezen tétéle; de hogy mennyire elvont, rideg, tisztán elméleti felfogás még kiindulási pontnak is mindazok részéről, kik mint ő, hasonlíthatatlanul praeférálják a kiegyezés útján való rendezkedést, elég legyen arra mutatnom, hogy e gazdasági rendezkedésnél nem állunk tabula rasa előtt, hogy itt egyúttal az 1867: XVI. t.-cz. újból való megalkotásáról is van szó, melyről az 1867: XII. t.-cz. nemcsak azt mondja, hogy: mert az érintkezési pontok számosak és fontosak, időnként vám- és kereskedelmi szövetség köttessek, hanem egyik későbbi szakaszában egyenesen azt rendeli, hogy: »a közös ügyek hozzájárulási költségeinek megállapításával együtt e szerződés megkötendő lesz«, hogy tehát e rendezkedésnél az Ausztriával fennforgó gazdasági viszonyoknak egy újabb ciklusra való szabályozásáról is van szó. S kérdem őt, ki mint törvényhozó nálamnál korábban vett részt az 1867-ik évi kiegyezési tárgyalásokban: létrejött volna-e a politikai kiegyezés a magában és elvontan helyes, de gyakorlatilag nem kifogástalan ilyen kiindulási ponthoz való merev ragaszkodással, ha akkor is azt mondtuk volna: a cél nem a politikai kibékülés Ausztriával, hanem az ország politikai és belső ügyeinek rendezése; hogy ez a feladat, amaz csak eszköz? (Helyeslés a középén.)

Áldozattal jár a szövetkezés — mondja Kerkapoly. Igaza van. Nagyobb áldozatokkal a mi részünkről — s ebben is igaza van. De helyesen van-e ez alkalmazva, ha ő azt az axiómát állítja fel, hogy az áldozatok mértéke azon előnyökben keresendő, melyeket élveznénk, ha gazdaságilag külön állnánk?

A magunkra maradás esetében előálló előnyöket vagy azoknak egyenértékét követelni lehet és kell — mondja ő. Megengedem, hogy ez az ideálja a szövetkezésnek; de a gyakorlati élet számára egészen helyesen van-e e tétel felállítva és nem igényel-e kiegészítést?

A magábanlétnek valamennyi előnyét vagy teljes egyenértékét lehet-e mindig követelni a szövetkezésben? Nem éppen az-e a szövetségnek egyik célja, hogy a magábanlét hátrányait elkerüljük? És ez maga nem ér-e fel azon előnyök egy részé-

vel? S nem zárja-e ki a szövetség természetét azt, hogy mind-egyik fél a szövetség előnyeivel együtt követelje vagy élvezze a szövetségben is a magábanlétnek is minden előnyét vagy azok teljes egyenértékét? A társadalmi, úgy mint az állami szövetségben mindkét félnek fel kell adnia a különállás előnyeinek egy részét, hogy élvezhesse a szövetség által nyújtottakat; fel kell adnia annyit, ami nélkül a szövetség létre nem jöhet, hogy elkerülje a magábanlét hátrányait. (Elénk helyeslés a középén.) Es ha nem kapja is az előnyök teljes egyenértékét, igazolva van a szövetség, mihelyt a magábanlét hátrányai rá nézve nagyobbak, mint amaz előnyök vagy teljes egyenértékük. Teljes egyenértékét feltételként követelni sok esetben annyi, mint lehetetlenné tenni a szövetkezést. Es a mi helyzetünk ilyennek látszik nekem.

Azon kapcsolatban, melyben a monarchia másik felével vagyunk, tekinthetjük-e viszonyunkat abból a rideg szempontból? És ha a magábanlétnek egyenértékét keressük, ne csak az előnyöket nézzük, amelyekről lemondunk; hanem a hátrányokat se felejtjük, amelyeket általa elkerülünk; ha a *lucrum cessans* méregetjük, vegyük számba a *damnum emergens* is. Kerkapoly azonban csak amazokat kutatta, az elválás hátrányait vizsgálátára nem méltatta. (Igaz! a középén.)

A magábanlét előnyeinek ezen egyenértékét Kerkapoly a tarifában keresi, és azt mondja: ez a tarifa, mely az iparczik-kekre súlyos vámokat foglal magában, míg a nyersterményekre éppen nem vagy alig számbavehetőket vet, mutatja, mennyivel ér többet a mi piacunk az osztráknak, mint nekünk az övé.

Hogy a miénk nekik többet ér, azt elismerem. De vájjon az egyenértéknek ezen mértéke, melyet ő keres és mit másutt nem talál, helyesen van-e a tarifában felállítva? Vájjon csakugyan kifejezésre hozza-e a tarifa mindazon előnyök összegét, amely előnyöket a szövetségnek mindkét részese és így mi is a szövetségben élvezünk? Nincs-e azonkívül nem egy előny, és itt rámutatok a szabad forgalom jótékonyására és előnyeire, melyek számosak megmérhetetlenek reánk nézve, kik nyersterményeink számára a közel és szabad osztrák piacot a szövetségessel megszerezünk — ezek az előnyök pedig a tarifában nem jutnak kifejezésre. A szövetség előnyei mindkét félre

nézve megvannak a forgalom szabadságában, a nem korlátozt árúcsereiben.

És hová vezet amaz okoskodás? Hogyan vagyunk akkor általában a különválás esetében a szabad-kereskedelmi és a szerződési politikával? És ezt a szabad kereskedelem híveinek mondom. Mert az a theoria, mely szerint Kerkapoly a tarifában keresi a szövetkezés összes előnyeinek mértékét, nem a szabad kereskedésnek: az a védvamos iránynak a theoriája. Vájjon nem fordíthatja-e ellenünk, kik szabad kereskedelem mellett szerződési politikát akarunk követni, ugyanezt más állam is? Az iparos állam a túlnyomólag földművelő állammal szemben, melylyel a szabad forgalom viszonyába lép, természetes előnyben van, melyet tőle semmiféle szerződéssel egészen elvenni nem lehet és melyet ő egészen kompenzálni soha semmiféle szerződéssel senki-nek sem fog. És minél inkább védvamos lesz a külállamokkal szemben az irány, annál inkább kifejezésre jut e hátrány.

Ha Kerkapoly ezen okoskodásokon indul el, akkor félek tőle, hogy az, amit ő csak kiindulási pontul állított fel a különválás esélyeinek megmérésére: akarata ellenére is az ő törekvéseinek végpontjául fog jelentkezni; akkor a különválás lesz az, mely felé ezen okoskodás, — bármennyire emelje is ő ki, hogy hasonlíthatatlanul praeférálja az együtmaradást — a logika erejénél fogva erős vitorlakkal hajt bennünket, úgy amint őt, az annyira logikus főt, odáig már el is vitte. Különösen így lesz ez, ha megmarad annál, amit kijelentett: hogy neki arra, hogy e javaslatokat elvesse, elég az, hogy nincs kimutatva a különválás előnyeinek mértéke. Ezzel majdnem lehetetlen követel. Én csak nagyon is bizonytalan kombinációt állíthatok fel. Mert hiszen teljesen megtudni e mértéket csak úgy lehet, ha előbb tényleg meg is próbáljuk a különválást. (Élénk helyeslés a középben. Fölkiáltások a szélső baloldalon: Hisz ezt mondjuk mi is!)

Áttérve Szilágyi Dezső beszédére, így folytatja a pénzügy-miniszter: Azt a tézist, melyet Szilágyi Dezső felállított, hogy ha jogilag lehetőnek, de politikailag lehetetlennek mondjuk az önálló vámterületet, mindig kényszerhelyzetben leszünk, helyesnek és alaposnak elfogadom. Ámde én nem így állítom fel a kérdést. Én nemcsak incontestálhatatlannak tartom a különváláshoz való jogunkat; de azt is vallom, hogy e jog érvényesí-

tése bizonyos körülmények közt politikailag sincs kizárva. Amit állítok, az, hogy e jog igénybe vétele mindkét félre nézve — s ebben van a viszonyosságnak egyik garanciája — messzeterjedő bajok és veszélyek nélkül ma főleg nem tanácsos; veszélyek nélkül, melyeket mindkettőnknek, ameddig csak lehet, kerülnünk kell. De azért e jogot mint ultima ratiót feladhatónak nem tartom. Míg egymással a mai körülmények közt — bár hiányait nem tagadom — legalább olyan egyezséget köthetünk is, minő a jelenlegi: addig igenis jus dormiensnek hagyom; de nem vonakodom kijelenteni, hogy ez nem annyit jelent, hogy minden egyezséget kész vagyok ama jog igénybevételének elébe tenni; (Élénk helyeslés a középén.) ez idő szerint azonban és a mai körülmények közt inkább mint valaha praeferálok ezen egyezséget. (Hosszas élénk helyeslés és tetszés a középén.) Praeferálok különösen azért, mert nyerstermelő ország vagyunk, és mi egy európai elzárkózó politikával szemben nehezen nélkülözhetnék az ausztriai szabad piacot; földművelésünk e piac elvesztése esetén oly súlyos rázkódáson menne keresztül, melyet az iparnak vámvédelemmel való fejlesztése hosszú időn át nem tudna ellensúlyozni.

Azt tartom, hogy anyagi, gazdasági és politikai összes viszonyainkra és ma inkább mint valaha, károsabban hatna az elválás, mint ennek előnyei, melyeket nem abban a mértékben mint önök, hanem egy bizonyos mértékben, főleg pénzügyi és gazdasági szempontból, egészen tagadni soha eszembe sem jutott.

Hogy minők lennének e káros következmények, erre nézve megérinteni kívánok némelyeket. (Halljuk! Halljuk!)

Két különböző gazdasági politika mellett fenntartható-e oly barátságos belső viszony, minő a két fél békés együttlétének alapjául szolgál? Nem jut-e eszünkbe, hogy különböző két gazdasági politika egy közös külügyminiszterrel, egy külügyi közös képvisellel, igen nagy — nem mondom, hogy végső esetben legyőzhetetlen, de nehezen leküzdhető nehézségekbe ütközik. A külföld előtt a mi fogyasztási piacunk, főleg ha ezen esetben az osztrákoknak több kedvezményt is adnánk mint a külföldnek, mely kedvezményeket az osztrákok mint közelelvők jobban fogják kihasználhatni, mint a távolabbiak: nagyon veszt súlyából, mert kisebb és jelentéktelenebb lesz, és a külföld előtt nem ér fel a mi piacunk a monarchiának nagy

forgalmi területével, habár azt kedvezőbb feltételekkel nyújtjuk is neki.

Fontolják meg, hogy a kereskedelmi szerződések megkötésénél, hol oly szövevényes kérdések fordulnak elő, a különböző és egymással esetleg vetélkedő két közgazdasági politika mennyi nehézségnek teszi le csiráját.

önök mindennek dissolvens hatásától nem féltik politikai viszonyainkat, miként ezt Molnár Aladár és Szilágyi Dezső kijelentették. Vannak, kik rémképnek, önök mese-mondásnak tartják mindazokat a bajokat, melyeket mi ezen esetre előrelátunk. Bármennyire latolgassam is Szilágyi Dezső okoskodásának súlyát: én a csillogó érveken felül azokban egy nagy optimizmust is látok keresztül csillámlani; (Helyeslés a középén.) mert nem osztozom azon doktrínában, melyet Kerkapoly felállított: hogy ezen esetben az ellenségeskedés nem feltétlenül szükséges, sőt nem is valószínű és szinte lehetetlen, mivel — mint ő monda — »a jelenlegi állapotot felváltaná a magukra visszahúzódtott államok barátságos viszonya«.

Ha nem egyezünk ki azért, mert a közös vámterület mellett odaát érdekeink méltánylásra nem találunk: a vámsorompók felállításánál meg lesz-e teremtvé egyszerre ez a méltányosság, megszállja-e az az osztrákokat rögtön, mihelyt a szakítás ki lesz mondva? Már pedig az anyagi érdekek rázkódtatásokat nem igen tűrnek. (Helyeslés a középén.)

Forgalmunk, mely aránylag nagyobb, mint az egész monarchia forgalma, éppen azért érte el mostani terjedelmét, mert válaszvonalal megakasztva nem volt. A forgalom fejlődésével a gazdasági érdekek összesége finom és láthatatlan, de sűrű és erős szálakkal függ össze, melyek ha szétszakítatnak: a legrosszabb visszahatás állana be éppen ezen érdekekre nézve. Vállalataink, ipartelegeink, melyeknek nem egyike alapított osztrák tőkével; kereskedésünknek, forgalmi életünknek szám-talan tényezője, melyek az évek során összeforrtak a túlsó féllél: (Helyeslés a középén.) sokáig véreznének a szakítás sebeiből és nem egy véreznék el e műtét romboló hatása alatt, (Élénk helyeslés a középén.) azon vámharcz következtében, melyről önök azt mondják, hogy elő nem állhat, amelynek lehetőségét én azonban kizártnak nem tartom.

Azt mondja Molnár Aladár, hogy Ausztria részéről már csak

azért is kevésbé leszünk kiteve retorzióknak, mint például Németország részéről, mert Ausztria ránk szorul, Németország nem. Közbevetőleg megjegyzem, hogy itt az egynézetűek érvelésében egy kis karambol történt, mert hisz Pulszky Ágost szerint be van az bizonyítva, hogy az osztrák piac csak igen kis mértékben fogyasztója a mi nyersterményeinknek. Én, aki erre nézve sem vagyok azon nézetben, bármennyire tartsam is természetellenesnek e vámharczot: nem tartom azt valószínűtlennek, mert egy háromszáz év óta fennálló viszony nem bontható fel érzékeny utóhatások nélkül.

Pulszky Ágost azt mondja: különös, hogy azok állítják nyersterményeink Ausztria részéről való megvámolását valószínűnek, kik Németországra nézve ezt nem tartják lehetségesnek. Különös ebben csak az, hogy Pulszky nem látja a helyzet különböző voltát. Ha Németország a monarchia ellen retorzióval akar élni: választhat az osztrák ipar és a magyar nyerstermények közt. Ellenben, ha Ausztria kivan vámharczot inaugurálni: nem volna választása, mert mi kizárólag nyersterményeket viszünk ő hozzá és így csakis ezeket sújthatná vámokkal. Egy lassú harc következne be, nem olyan, mely nyílt küzdőtéren nyílt sisakkal vívatik, hanem egy lappangó, titkos harc, mely kölcsönösen kiéheztetésre számít és ezért veszélyesebb.

Ott vannak azután a többi kérdések; mert ne higgye senki, hogy a gazdasági különválás dekretálása nem jár az Ausztriával való összes viszonyainknak és a köztünk levő valamennyi függő kérdésnek kigombolyításával.

És a quota kérdése? Lónyay gróf, amint tőle másként nem is várhattam, ezt számba is vette. Hogy számításában mennyire nem osztozom, ezt volt alkalmam kimutatni. Beismerem azonban, hogy ő levonta álláspontjának konzekvenciáját. Már Kerkapoly ezt nem teszi; Molnár Aladár meg tagadja a causalis nexust a quota és a vámszövetség közt, és feledi, hogy a vámjövödelmek közössége az osztrák törvények közül csakis egyetlenegyben, a közös költségek hozzájárulási arányáról szóló törvényben van felemlítve; feledi, hogy az 1867-iki quota-deputációknak vonatkozó irományai nem mellette, hanem ellene bizonyítanak.

Ha pedig a külön berendezkedés esetében egymással oly alapon egyeznénk ki, miként Kerkapoly mondotta: hogy akár egy egészen kedvezményes autonóm tarifa alapján is berendez-

kedhetünk Ausztriával és neki továbbmenő kedvezményeket adhatunk, mint aminőket a külföldnek, tehát a külföld irányában követendő szabadkereskedelmi politikánál is messzebbmenőket: akkor érdemes lesz-e a teljes szabadkereskedelmi irányt is túlhaladó kedvezményekért felállítani a vámsorompókat és provokálni a nehézségeknek egész sorát? Miért vonakodunk megadni a kedvezményeket, melyeket a külön vámterület felállításában kilátásba helyezünk, a vámközösség alapján? (Élénk helyeslés és tetszés a középén.)

De azt mondja Kerkapoly, hogy az irány az, amely döntő és amely elítéli ezen javaslatokat. Nem a tarifának viszonylagosan magas tételei miatt veti ő el e javaslatokat, hanem azért, mert abba, hogy emelni akarják e tételeket, nem nyugszik bele, és ezen irány az, amelyben ő veszélyt lát.

Hiszen ha a tételek tervezett magasságában megnyugszik és csak attól fél, hogy ezek még emelhetők: erre egyszerűen csak az a válaszom, hogy az, ami előttünk van, nem minimális tarifa, és hogy újabb törvényhozási elhatározások nélkül ezen tarifának egy tétele sem emelhető. Hogy pedig ily tételekkel is lehet kereskedelmi szerződéseket kötni: mutatja az 1867-ben tett tapasztalás, midőn a német vámegylettel a mostaninál magasabb tarifa alapján kötöttünk szerződést.

De nem is itt van Kerkapoly érvelésének súlya. »Akkor — mondja ő — volt biztosíték, de ma nincs; akkor megnyugvással lehetett elfogadni a vámszövetséget egy, bár magasabb tételű tarifa alapján; ma nem lehet, mert ma e biztosíték nincs meg.«

Miben találja ő a garanciát, melyről szól? Az 1865-iki angol egyezményben? mely azt stipulálta, hogy 1867-től kezdve 20%-nál és 1870-től kezdve 20%-nál nagyobb az értékvám nem lehet? Beismerem, hogy ez egy túlságos védvám ellen kellő garancia. De ha e garancia megvolt, akkor megvan ma is, abban, hogy a most tervezett tarifának nincs egy árucsoportja sem, melynél az a vámszállítási költséggel együtt 25% átlag értékvámnál magasabbra rúgna és — hangsúlyozva mondom ezt — az angol egyezésben stipulált átlagértéknél, és mert qui bene distinguit, bene docet.

Az 1865-iki angol szerződésben ugyanis, mely Kerkapoly szerint biztosítékul szolgál, csak átlagérték-százalékról van szó.

Kezemenél van ezen szerződés szövege, s nagyon tanulságos lesz annak szövszerinti tartalmává) megismerkedni.

Az Ausztria és Angolország közt 1865 december 16-án létrejött kereskedelmi szerződés 3-ik cikkének szövege így szól: »Der österreichische Zolltarif soll unter Aufrechterhaltung seines gegenwertigen Gewichtszollsystems mit der Massgabe geregelt werden, dass der von Artikeln der Urproduktion oder der Industrie der Staaten Ihrer brittischen Majestät bei derén Einfuhr in die österreichischen Staaten zu erhebende Zoli vom 1-ten Jänner 1867 angefangen 25 Percent des Werthes mit Zuschlag der Transports-Versicherungs- und Comissionsspesen, welche die Einfuhr nach österreich bis zur österreichischen Zollgrenze erfordert, nicht übersteige, und es soll dabei der durchschnittliche Werth der in jeder Position des künftigen österreichischen Tarifes unter einer und derselben Benennung vorkommenden Artikel zur Grundlage genommen werden.«

Pozicióról szól e szerződés, nem egyes árucikk neméről, és a pozíció alatti cikk átlagértékéről. Ha tehát ebben a szerződésben, amely a csoportok átlagáról szól, a szállítási költséggel együtt biztosíték van: akkor engedje meg az én tisztelt barátom, áll ez ezen tarifáról is, és így ne mondja, hogy ezen tarifa az, amely koloniális politikát inaugurál. Ha az garancia: akkor megvan itt is; ha nem garancia: akkor nem volt meg ott sem. (Helyeslés a középén.) És itt eszembe jut, amit egyszer valahol olvastam: »A veszedelmesebb érvelések azok, melyekben a teljes való mellett a nem helyes megkülönböztetésnek is bizonyos adaléka vegyül. Az ékesszólás, a szónoklat hatalmas, elragadó ereje az utóbbi részt észrevétlenül kifeszíti, az előbbit beburkolja vagy mellőzi és egy oly eredményt hoz ki öntudatlanul, mely azután már nem részben, hanem egészben távozik a valótól.«

E vámtarifa mellett nem lesznek a külfölddel szerződések köthetők — mondják, és a szónokok mindannyia szíves volt reflektálni azon érvekre, melyeket én többek között arra nézve hoztam fel, hogy a hely benső természeténél fogva az osztrák ipar; saját érdekei miatt, melyek őt az export biztosítására csakúgy kényszerítik, mint bennünket, törekedni fog velünk együtt ily szerződések megkötésére; és ez e részben a megnyugtató momentum.

E tétellem helyességét a képviselő urak nem ismerték el, és Kerkapoly azt mondta, hogy ebbeli érvem nem áll, mert a

ház elé terjesztett tarifa által nyújtott nagyobb védelem elfogadása esetében az osztrák ipar nálunk az eddiginél nagyobb piacot kap és így a külföldnek nem fog oly nagy súlyt tulajdonítani.

Erre egyszerűen azt válaszolhatom, hogy az osztrák ipar éppen azon cikkeknek, melyek a külföldet nem nélkülözhetik, ezen tarifa nagyobb védelmet nem is nyújt. Az osztrák iparnak azon ágai, melyek az exportot nem nélkülözhetik és melyek a külfölddel kötendő szerződések létrejöttében nagyon is érdekeltek, a monarchiában nagyobb piacra nem is találnak.

A lenipar, amely 15 millió értéket visz ki; a vasipar, amely 25 millió, a papíripar, amely 9—10 millió, a bőripar, amely 15—16 millió, a faipar, amely 11 millió, a porcellán- és agyagipar, amely 2 millió, a rövidárúk ipara, amely 36—37 millió értékkel szerepel a kivitelben, e tarifában semmi, vagy számba nem vehető védelemben részesül. Szolgáljon ez válaszul azoknak, kik mint Pulszky Ágost, azt mondják, hogy ha az osztrák iparosok azon anyagi előnyök birtokában lesznek, melyeket nekik e tarifa nyújt, vagy mint Szilágyi Dezső formulázta: ha az osztrák iparágak megerősödnek, akkor el fogják ejteni a külfölddel való szerződési politikát.

Az angol ipar, amely egészében többet exportál más államokba, mint Magyarországra, amelynek igen sok ága a külföld igényeihez, a külföld ízléséhez képest van berendezve, nemcsak nem nélkülözheti az exportot; de ha még akarná is, nem bírná saját érdekeinek veszélyeztetése nélkül az export irányát egyhamar megváltoztatni.

S itt nyílik alkalmam — úgymond — azokra reflektálni, amiket Apponyi gróf fényes és hatásos beszédében ez irányban felhozott. (Halljuk! Halljuk!)

Szerinte kettős valótlanságot foglal magában a kiegyezés. Az első az, hogy mindkét fél akar a külfölddel szerződést kötni, mert — úgymond — a másik fél nem kíván szerződni.

En nem állítom, hogy nincsenek a másik fél államterületén számosak, akik nem akarnak szerződni; azt azonban állítom, hogy nagy kisebbségben vannak, s hogy itt is, ott is az emberek és érdekek többsége a külfölddel szerződni akar, szerződni nem minden áron, de szerződni a kölcsönös érdekek megóvása mellett.

És ha ez egyezkedés azért foglal magában valótlan­ ságot, mert amott van egy olyan irány, amely elvileg kizárja a szerző­ dési politikát: akkor a monarchia két felének egymással való szövetkezésében, amelynek keretén belől minden téren és mindig az egyik főfeladat az ellentétes, vagy ellentéteseknek látszó érde­ keknek összeegyeztetése volt és marad is: oly egyezséget Apponyi gróf soha sem fog köthetni, amely mindkét részen az érdekeltek egyhangú helyeslésével találkozzék.

Ha valótlan­ ságot foglal magában az egyezés azért, mert vannak, akik odaát a külfölddel szerződni abszolúte nem akar­ nak: akkor szerinte valót tartalmazó szövetséget soha sem lehet létrehozni, mert akkor ő ideális állapotot, amelyben teljes egy­ hangúság lesz a törekvésben, akar és tart csak valónak. . . .

A pénzügyminiszternek itt következő fejtegetése arra a kérdésre vonatkozik, mely iránt már Szilágyi Dezső beszéde után kettejük részéről rövid nyilatkozatok tétettek.

Apponyi gróf, úgy mint Szilágyi Dezső és mások is, mondja, két millióra teszi mint apodiktikus tehertöbbletet azt, amivel az Ausztriából bejövő gyapjúsövetek ezentúl az ország fogyasztását szerintem terhelni fogják. Kénytelen vagyok azért, hogy maga­ mon ne hagyjam azon vádat, hogy a magam által használt adatok helyességét, ha ellenem fordítatnak, nem ismerem el, amit soha sem és most sem tettem, pár szóval emlékeztetni a házat, hogy tulajdonkép miként tettem én ezen számítást?

Előrebocsátottam, hogy biztos számokat erre nézve fel nem állítok, hanem hogy adalékul a tájékozásra felhozok egy egyszerű kombinációt: hogy kimutassam, mennyire túlzottnak tartom azon 8—9 millió tehertöbbletet, mely az előterjesztett tarifából eredőnek mondatott. Oly kombinációt állítottam fel, — és ezt világosan meg is mondtam — mely a valóságot messze meghaladja, melyben saját magam ellen többet számítok és sokkal nagyobb arányokat veszek fel, mint amelyeket az élet igazol, csak hogy azon eredményre jussak, hogy a valóságot oly messze meghaladó arány mellett is aránytalanul kisebb teher­ többlet mutatkoznék, mint azon 9—10 millió forint, amelynek nagyon is túlzott voltát ezután kimutatni a legegyszerűbbnek látszott. Amikor valaki azt mondja, mit én mondtam: hogy nem azért veszem fel azon képtelen arányt, mintha Magyar­ országon a szűrös, a bundás, a gubás ember annyi posztót

fogyasztana, mint az osztrák honpolgár, hanem csak hogy kimutassam, hogy még így is az egyes képviselő urak által kiszámított tehernek csak egy parányi része jó ki, kérdem: lehet-e az ilyen kombinációra mint általam apodiktice biztos számítás-ként oda állítottra hivatkozni? (Helyeslés a középén.) . . .

A provizóriumról szólva, így nyilatkozik a pénzügyminiszter: Azt mondják a provizóriumról, hogy nincs mitől félni. Szilágyi Dezső tisztelt képviselő úr azzal vigasztal bennünket, hogy azért a monarchia sarkaiból még nem fordul ki, és bármi következék is be, az nem lesz rosszabb azon állapotnál, melyet ez az egyezség teremtené.

Magam is hiszem, hogy a monarchia sarkaiból nem fog kifordulni; de hogy ezen vigasztalással már mindaz, amit a múltkor az izgalmak és bizonytalanságok permanenciájáról mondtam, meg lenne czáfolva: én nem találom. Valamint azt, hogy bármi következék is be, az nem lesz rosszabb mint ezen egyezség folytán létesülő állapot: az önök érvelésében bebizonyítva szintén nem látom.

Közbevetőleg legyen mondva, hogy amint a vita nőtt, úgy nőtt az évek száma is, melyekre a provizóriumot kilátásba veszik; a vita végén már 4—5 évi provizóriumról beszéltek. Ha már ennyire mentek, még egy pár lépés — és meg lett volna a tíz év és önök itt lehetnek a mi helyünkön. (Zajos derűtség a középén.)

Úgy látszik, kezdenek gyanakodni arra nézve, hogy az új alapokon való egyezkedés egyhamar létrejön-e, és azért még mielőtt hozzáfognának a készülétekhez, melyeket a határozati javaslatok indikálnak: szükségesnek tartanak egy ilyen latitudet fenntartani maguknak. (Elénk derűtség.)

Molnár Aladár, ki határozati javaslatát indokolván, újabb javaslatokat és a mostaniaknál jobbakat akar, ennek elérését lehetőnek is tartja; elismerte azonban, hogy azt nem lehet éppenséggel kijelölni: mi lesz a jobb, mert hisz kettőn áll a vásár.

Ez igen érdekes elismerés, és olyan igazságos embertől, mint igen tisztelt barátom, mást nem is vártam; csakhogy mellőzve látom ezt akkor, amikor önök javaslatainkat bírálják. (Helyeslés a középén.) Ezen javaslatok hiányainak kijelölése nem elég. Hiszen mi azon hiányokat elismertük, harmadfél éven át küzdöttünk, hogy orvosolhassuk, és ha az érvekből oly hamar ki-

fogytunk volna: higyjék meg, már az első hat hét alatt kapitulálnunk kellett volna. (Élénk helyeslés a középén.)

Előkészületeket kivannak az adatok gyűjtésére, s azt mondják, — miként Szilágyi Dezső mondta — hogy statisztikai adatok céljából teendő intézkedések útján vámsorompók nélkül is meg fogjuk tudhatni, mit fogyasztunk.

Éppen ezt nem fogjuk megtudhatni. Hogy mennyit fogyasztunk: azt ez úton valahogy megtudhatjuk; de hogy mit és mily értékűt: arra vám- és határszolgálathoz hasonló berendezés nélkül rá nem jövünk. És ha majd egy vagy két év múlva a zárvonat útján szerzett adatok alapján indulnának meg újra alkudozások a másik féllel, azon kezdenők, hogy összevesznének afelett, melyik félnek adatai hiányosabbak. (Helyeslés és tetszés a középén.)

De az adatokra nézve általában tartozom egy nyilatkozattal. Somssich Pál azt állította, hogy a magam adatait rontottam le, és Szilágyi Dezső azt a kérdést vetette fel: mi lesz a kormány indokolásából, ha az adatok, melyekkel azt a kormány behintette, mind alaptalanok?

Ezen oly sokat kárhoztatott indokolásról az igazság érdekében meg kell említenem, hogy az hasábokon keresztül fejtegeti, melyek köztük a teljesen meg nem bízható adatok, és hogy mely oknál fogva ilyenek. Az általam használt és biztosaknak nyilvánított adatok a monarchia forgalmi adatai; (Úgy van! a középén.) ellenben azok, melyekről kimutattam, hogy nem alaposak, mert nem is lehetnek azok: a Magyarország és Ausztiia közt fennforgó közbenső forgalom adatai. Ámde ők azon eszközökkel dolgoznak, melyek rendelkezésükre állanak. Meg is mondtam, hogy ők nem bírnak más adatokat szerezni. Miért? Azért, mert a közlekedési vállalatok adatai, amelyek azon alapon készülnek, hogy ahol valami leadatik, az vétetik számításba, véghetetlenül gyarlók és az árúkategóriákat és értékeket nem mutatják és nem mutathatják ki. Az adatok, melyek azon árúkra vonatkoznak, melyeket a szállítók specifíce megjelölnek, melyeknek az állatok, gabona stb., bírnak értékkel; de aki ismeri az árúforgalom ezer meg ezer részleteit: tudni fogja, hogy az árúkategóriák ezer meg ezer nemeinek azon adatai, melyek a szállítási feljegyzések alapján az illető árúk megnevezése nélkül készülnek, a dolog természeténél fogva mit sem érnek. És ha ezen vitá-

nak, mint Apponyi gróf magát kifejezte, van egy halottja és ez szerinte a statisztika, erre az a válaszom: hogy a statisztikának csak azon része a halott, mely a kereskedelmi bilanzok képében (Helyeslés a középén.) nem általam, hanem a tudomány által régóta még ott is halottá van téve, hol a hivatalos apparátus a vámvonali szolgálat összes eszközeivel rendelkezik. (Helyeslés a középén.)

Ha ez így áll ott, akkor nálunk, hol az imént jelzett gyarló feljegyzések alapján készülnek az adatok: volt-e szükség rá, hogy én tegyem halottá a forgalmi statisztika ezen részét, én, aki egyebet nem tettem, mint kimutattam azt, hogy annak a más irányban nagyon becses materiálénak melyik része alapos és melyik nem? Nem én ölöm meg a statisztikát, ki — az adatokra értem — kiválasztom a konkolyt a búzából és azt mondom: ez jó, ez nem jó. (Derűtség a baloldalon.)

Ellenkezőleg, az öli meg a statisztikát, ki minden adatot hitelesnek kész elfogadni és hajlandó esküdni a rideg számokra, anélkül, hogy azoknak értékét és az azokban rejlő szellemet vizsgálná. És mi, Lónyay gróf és én próbálgathatunk számításokat ez adatok alapján, bármely óvatossággal és szakértelemmel tegyük is azokat: az eredmény nem lesz megbízható és nem is fog egyezni soha, mert a számok közé vegyül egy harmadik faktor, mely megbízhatlanná teszi az eredményt, s ez biztos adat hiányában az individuális appreciáció minden árnyalatával. (Helyeslés a középén.) És ha Simonyi Lajos báró azt mondja, hogy én elindultam számokkal Lónyay gróf ellen, ráülve a számok paripájára és azt, amikor visszatértem, agyonütöttem: arra el lehet mondani, hogy hiába, az ő élce is csak sántikáló hasonlatot produkált; (Halljuk!) mert én nem indultam el azon számokkal Lónyay gróf ellen, hanem csak azt mutattam ki, hogy azon paripa, melyre nem én, hanem önök ültek reá, és melyen a külön vámterület mellett 33 millió tiszta vámjövédelmi többletet képzelnek elérni, sőt még a milliárdok között is kalandoznak: hogy az a paripa a valóságban nem kis sántaságban szenved. (Nagy derűtség.)

A pénzügyminiszter így végzi beszédét: Apponyi gróf politikai szempontból sem fogadja el a javaslatokat, sőt ma már éppen abból is ellenzi, és azt mondja: ha valaki meggyőzné arról, hogy azok elfogadását az országnak politikai érdeke kívánja,

letenné a fegyvert; de ő nem a napokra néz, hanem azon éveket tekinti, melyek jönnek és az eddigieknél is súlyosabbak lehetnek. Rámutat a jövő komolyságára és aggódva int bennünket, hogy azon komoly idők készen találjanak bennünket. Ezen szép és komoly intő szavak, melyeket ő önmagához és a házhoz intéz, reám ellenkező hatást tesznek. Avagy úgy biztosítjuk-e jövőnket, tisztelt ház, ha azon kezdjük, hogy a jelen bizonytalanságának megörökítésére magunk is közreműködünk, és igazán a monarchia azonos létérdekeinek megóvása úgy történik-e leghatásosabban és legezélszerűbben, ha a két szövetséges állam provizórius alapokon fegyverszünetet kötve és egymással farkasszemet nézve várják be azt a komoly jövőt, hogy azon még súlyosabbá válható időben megint előre kezdjük és folytassuk ez érdekharcot? akkor keressük-e az egymás közötti kibékülés módjait újból, midőn talán mindkettőnknek egyesített erőfeszítését fogja esetleg provokálni az események súlya?

Politikai konszolidációra vezet-e az egyetértésről beszélni, az elkeseredést és fölkeltett szenvedélyeket fájlalni és panaszkodni, de nem tenni meg amannak helyreállítására, ezeknek lecsillapítására azt, mi részünkről erre ma egyedül célhoz vezethet?

Nem vezet-e inkább az állapotaink konszolidációjára és adja meg a lehetőséget az erőgyűjtésre, ha közösen felismerve azon veszélyeket, melyek mindkét félre nézve nagyobbak mint a hátrányok, melyek bármelyiknek álláspontja szerint az egységből háramolhatnak; feledve a méltatlankodást, melyet ki nem elégített igényeink bennünk keltenek, (Nyugtalanság a baloldalon. Halljuk! Halljuk!) és meghozva az áldozatokat is: egymásnak a kibékülés jobbát nyújtjuk, de nemcsak szóval, hanem tényleges egységgel.

Lezajlott a politikai nagy csata, önökön a sor a döntő szót kimondani a törvényjavaslatok és velők a kiegyezés sorsa felett.

Nem jósolok általános felbomlást, nem jövendölöm a világ végét még, ha e javaslatokat elvetik is. Nem tartok ettől. Nem mintha a ház asztalán levő recipék bármelyikétől is sokat várnék; hanem azért, mert sokkal jobban bízom a nemzet erejében, szívósságában, minden döntő tényező hazafiságában és az erkölcsi súlyban, melylyel a felelősség, mely azokra is, kik ma ezen kiegyezést elvetik, akkor fogna nehezedni, ha nem bírálni és kifogásolni, de döntő elhatározással intézkedniük kel-

lene, hogy mi legyen ahelyett, amit kifogásoltak. Nem fognak önök sem, ha ezen javaslatokat megdöntenek is, az önökre nehezedő erkölcsi felelősség súlya alatt rombolni. Egy ideiglenes állapot állana majd be, a jelenlegi paroxizmust tovább nyújtó, és krónikussá tevő állapot, mely a kibontakozást nem könnyítené, hanem valószínűleg komplikálná, önök a monarchia tízéves együttes gazdaságának ezen nehéz küzdelmekkel, sok lemondással, önmérsékléssel összehordott épületét, mely a régi alapon épült, mely a réginél mindenestre tökéletesebb, mely, megengedem, nem olyan lakályos, nem olyan harmonikus, mint kívánók, s azon részében, mely nekünk jutott, itt-ott szűk és kényelmetlen: önök ezen épületet leronthatják hatalmuk egy szavával, ha helyébe jobbat, szebbet, jogos igényeinket teljesen kielégítőt vélnek tehetni. De vigyázzanak, nehogy, ha lerontjuk azt, és a jobbikat, a szebbiket kellő időben felépíteni nem tudnánk: az esetleg beállható viharos időkben hajlék nélkül tájáig junk maradni és elveszítsük még a jelenlegit is, mely ha fényes jövőt nem is ígér, ezen nehéz időkben menedéket ad. Mindenki köteles elfogadni a végzet kezéből azt, mit ez neki osztályrészül szánt. Hogy mi az aura popularis fényében sűtkérezni nem indulunk, azt tudjuk; de megállunk helyünkön végig, és állunk vagy esünk azzal, amit feladatunkká tett a sors: ez egyezséggel, mely ha nem is tökéletes és minden jogos igényeinket nem is elégíti ki, mely minden bajainkat nem orvosolja ugyan, de mely ez idő szerint, a mai körülmények közt mégis jobb a rázkódásokat előidézhető, teljesen bizonytalan kimenetelű újabb harci állapotnál. (Zajos és hosszantartó éljenzés és taps a középén.)

A névszerinti szavazás a törvényjavaslatoknak általánoságban való elfogadására február 19-ikén volt. A ház 36 szótöbbséggel fogadta el a javaslatokat. A negyvennyolczas párt teljes számban vett részt a szavazásban, de a többi pártról is csak kevesen hiányoztak; a távol maradt negyven képviselő között huszonöt nemzetiségi volt.

Szilágyi Dezsőt a nemmel szavazók közt találjuk.

Ugyanezen a napon hangzottak el az orosz-török békeponozatokról Tisza és Auersperg herczeg miniszterelnököknek és Bismarck herczegnek, kevéssel ezután pedig a delegációkban Andrassy gróf külügyminiszternek nyilatkozatai.

A szavazás eredményének kihirdetése után Szilágyi Dezső, hivatkozva a ház hangulatára, a tanácskozás elhalasztását kérte. Tisza miniszterelnök derűtséget keltve kijelentette, hogy hozzájárul az ellenzék részéről tett indítványhoz.

*

A reichsrat képviselőháza február 16-ikán, rövid vita után, 204 szavazattal 56 ellenében elfogadta a vámszövetségről szóló javaslatot.

A VÁMSZÖVETSÉG RÉSZLETES TÁRGYALÁSA.

A vám- és kereskedelmi szövetségről szóló javaslat részletes tárgyalását február 20-ikán kezdte meg a képviselőház.

Nagyobb vita indult meg az I. cikkknél.

Szilágyi Dezső itt számos aláírással ellátott indítványt terjesztett elő.

A törvényjavaslat I. cikke így szól:

Mindkét fél államterülete e szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet egy közös vámhatár vesz körül.

Ennek következtében a szövetség ideje alatt a két fél egyikének sem lesz joga azon forgalmi tárgyakra, melyek az egyik fél területéből a másik fél területére vitetnek, bárminemű beviteli, kiviteli vagy átviteli vámilletéket vetni és e végből közös vámvonalat állítani.

Bárminemű és bárki részére szedett belső adókkal az egyik fél a másik fél területéből bevitt cikkeket csak oly mérvben terhelheti, amilyenben ily adókkal saját területe hasonló iparkészítményeit vagy termékeit terheli.

A közös vámhatárból kizárva maradnak a jelenlegi vámkülzetek.

Ehhez Simonyi Lajos báró oly értelmű ellenindítványt nyújtott be, hogy a két állam közti szabad forgalom körébe nem tartoznak az ipartermeléssel szoros kapcsolatban lévő, fogyasz-

tási adó alá eső cikkek, jelesen a szesz, sör, czukor, melyek után azon államnak, melynek területére bevitetnek, az ott termelt cikkekkel illető fogyasztási adó megfizetendő.

Szell Kálmán pénzügyminiszter ellenezte az indítványomért — úgymond — amit ez czéloz, végeredményben arra vinne, hogy a két ország határán külön zárvonalat kellene fenntartani, aminagy költséggel járna s a csempészkedést is nehéz lenne meggátolni. De ha, mint czélzatában az itt kifejezésre jutó eszmének barátja, azt érvényesíteni akarná, akkor is más berendezéssel, más alapon kellene azt tenni. Aki e cikket most egy ily egyszerű kijelentéssel akarja módosítani, az alapjában akarja felforgatni az egyezséget.

A jegyző Apponyi Albert grófort szólította fel, ő azonban átengedte a szót Szilágyi Dezsőnek.

Szilágyi Tisztelt ház! Köszönettel tartozom az előttem felhívott tisztelt képviselő úrnak, hogy a szót nekem, ki indítványt szándékozom benyújtani, átengedni szíves volt. Én indítványt, és pedig ellenindítványt óhajtok e cikkhez beadni. Nem azért, hogy a múlt vitában bőven fejtegetett dolgokat újra felemlítsem, de mint természetes következtetést azon álláspontnak, melyet e javaslattal szemben az általános vitában elfoglaltam, és mint természetes következtetést annak, hogy ezen cikk rendelkezését következményeiben mint a javaslatnak egy nagy hátrányát említettük fel a fogyasztási adók tekintetében.

Azt tartom, tisztelt ház, hogy e cikk megítélésénél azon következményeket kell szemünk előtt tartanunk, amelyek a második bekezdés határozatából folynak. Ezen második bekezdés a két szövetkező állam területe közt a korlátlan belforgalmat statuálja, s midőn ezt teszi minden fenntartás nélkül, kapcsolatban a fogyasztási adókra fennálló és jövőben is meghozatni szándékolt törvényhozási intézkedésekkel: Magyarország kincstárát, senki által kétségbe nem vonva, a kormány által átlag két és fél millió forintba téve, megrövidíti.

Mert én nem alkalmazhatok más szót arra, hogy az a fogyasztási adó, amely ezen állam területén lakó fogyasztók jövedelméből vétetik meg, nem a mi kincstárunkba, hanem az adórendszer sajátossága folytán azon kincstárba foly, mely az illető iparcikk termelésénél az adót beszedi. Már, tisztelt ház, a fogyasztási adók természete hozza magával, hogy az a fogyasztó jövedelméből vétetik meg, és ennek elkerülhetlen következése az is, hogy egy általam különben használni nem szokott kifejezést alkalmazok: hogy amely állam lakójának jövedelméből a fogyasztási adó megvétetik, azon állam kincstárának természetes joga van ezen fogyasztási adó bevételére. (Helyeslés balfelől.)

S én részemről a szerződés I. cikke második bekezdésének határozatát ezen következményében, kapcsolatban azon törvényjavaslatokkal, melyeket a szesz- és cukor-adóra nézve elfogadtunk, kimondom: olyannak tartom, mely az 1867: XII. tcz. 63. §-ának nem felel meg. Ezen törvénycikkely tudniillik 63. §-ában a kereskedelmi és vámszövetségről szólván, felemlíti, hogy az ipartermeléssel közvetlen összeköttetésben álló fogyasztási adók bizonyos módon szabályozandók, egyidejűleg a szövetség megkötésével, és a módra vonatkozólag azt rendeli, hogy ez úgy történjék, hogy ezen adók kezelésére nézve oly szabályok alkottassanak, amelyek kizárják annak lehetőségét, hogy az egyik törvényhozásnak vagy felelős kormánynak e részbeni intézkedései a másik fél jövedelmeinek csonkítását vonhassák maguk után. Tehát ezen törvénycikkely szelleme, célzata a fogyasztási adók kezelésének oly módozatát kívánja meg, amely mindkét kincstárt a maga természetes jogától, a maga természetes jövedelmétől nem fosztja meg, hanem abban megerősíti. (úgy van! Igaz! balfelől.) S midőn, tisztelt ház, minden vitán felül áll, mert minden oldalról beismertett, hogy a fogyasztási adók kezelésének jelenleg megállapított módozata oda juttatja a dolgokat, hogy a magyar fogyasztóktól szedett fogyasztási adók a másik állam kincstárába folynak: kétségtelen, hogy ezen célba vett megállapítási módozat az idézett szakasz szellemének, célzatának nem felel meg. (Helyeslés balfelől.)

Jól tudom, igen tisztelt képviselőház,— és ebben teljesen méltánylom a tisztelt pénzügyminiszter úr felszólalását — jól tudom én, hogy azon károsodás ellenében, melyet a magyar kincstár itt szenvedett, többféle módozat lehet a károsítás megsemmisítésére. Az egyik módozat volna az, ha például a fogyasztási adók jövedelme közössé tétetnék és a közös kiadásokra fordítatnék; a másik módozat lehetne példának okáért az, hogy ezen iparczikkek után az adó nem a termelésnél, hanem egy egészen más kezelési módozat szerint a fogyasztásnál vétetnék meg, s talán lehet még több más módozat is, melyek közvetve vagy közvetlenül orvosolják e bajt.

De e felhozott módozatokat sok tekintetből, miket itt részletezni nem akarok, én nem ajánlanám. A legegyszerűbb és ezen álláspontnak legjobban megfelelő módozat az, amely mindkét kincstár számára biztosítja azon adójövedelmet, mely az iparcikk árával önnönfogyasztója jövedelméből szedetik be.

De jól tudom és nem akarom tagadni, hogy egy bizonyos fokig a pénzügyi vámokban kompenzációk vannak ajánlva. Nem akarom itt újólágy felemlíteni, mily csekélyek azok; mennyire nem lehet azokat ellenértékül elfogadni; niég egy oly számítás szerint is, melynek esélyei másutt folytonosan csökkennek, alig tennék ki ötödreszét azon átlagos csorbításnak, melynek összege minden oldalról be van ismerve. De mégis kész vagyok kijelenteni, mert a gyakorlati és sikeres megoldást mindig elébe teszem az egyéni nézetem szerinti jobb módozatnak, hogy ha a tisztelt kormány részéről az általam javasolttól eltérő más mód javasoltatik, amely nekünk megközelítőleg teljes kompenzációt nyújt: kész vagyok azt konszideráció alá venni, és ha meggyőződöm, hogy azzal célzt érünk, vele megelégedni.

De azon nemével a visszatérítésnek, mely kilátásba helyezettett és melynek esélyei folytonosan csökkennek, részemről sem az általános vitában, sem most meg nem elégedhetem. (Helyeslés balfelől.)

Mit kívánunk mi, illetőleg mit kívannak azok, kiknek nevében az ellenindítványt benyújtani bátor vagyok? Kívánjuk mi is, mint az előttem szólott Simonyi Lajos

báró tisztelt képviselőtársam, a fogyasztási vonal felállítást, s kívánjuk, hogy ezen fogyasztási vonalon egyik államból a másik államba áthozott, fogyasztási adó alá eső ilyenmű cikkek közül mindegyik állam részéről megvehető legyen önnön fogyasztási adója. Ez tisztán pénzügyi rendszabály; a termelőre és a fogyasztóra nézve a viszonyok maradnának érintetlenül; mert aligha kétkedik valaki az iránt, hogy a fogyasztási adó megvételét egyik állam részéről kísérni fogná az adóvisszatérítés a másik részéről.

Nem osztozom a pénzügyminiszter úr azon ellenvetésében, hogy ez a vámközösség, a közös vámterület elvének megtörése volna. Mert nézetem szerint a közös vámterület eszméje sehol, hol gyakorlatilag megvalósított, nem vonja maga után szükségszerű folyományul, hogy a vámterület egyszersmind korlátlan fogyasztási területet alkosson.

A fogyasztási területnek a közös vámterülettől való különválasztása volt a német vámszövetségnek uralkodó eszméje s részben az ma is, és még sem kétkedett senki, hogy a német vámszövetség közös vámterületet alkot. S én pusztán elméleti okokért, pusztán azért, mert a korlátlan belforgalom ebben az értelemben is magyarázható: a fogyasztási terület egységét nem fogadom el, mindaddig, míg biztosítva nem vagyok, hogy a magyar kincstár károsítása el fog kerülni. (Helyeslés balfelől.)

Tökéletesen méltánylom a tisztelt pénzügyminiszter úr másik ellenvetését: hogy ily fogyasztási vonal felállítása, szigorú ellenőrzéssel, kétségkívül költségeket és egy nemét az akadályozásnak fogja szükségessé tenni. De az ellenőrzés nehézségei szemben a kincstári érdekekkel, melynek megóvása elkerülhetetlenül szükséges, e rendszabály komoly akadályául nem szolgálhat. Ezt nézetem szerint megint bizonyítja a német vámszövetség eddigi fejlődése és a jelen állapot is, ahol úgy azok a csoportok, amelyek éppen a fogyasztási adóra tekintettel alakultak, és amelyek egymás irányában »Übergangs-Abgabe«-kat szednek s ez által a fogyasztási adók különbségét kiegyenlítik; valamint Bajorország példája, mely egészen külön fogyasztási területet alkot, és amely a behozott cikkekön önnön fogyasztási adóját megveszi: bizonyítja, hogy ezen

nehézségek, bár kétségtelenül megvannak, de szemben a kincstári érdekekkel, legyőzhetlen akadálynak nem tekinthetők. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt bátor vagyok még hozzátenni, hogy úgy amint én gondolom, — meglehet, csalódom — ezen fogyasztási vonal nem pusztán azért, hogy fogyasztási adó beszedésére szolgáljon, haszonnal fog járni. Ellenkezőleg, míg én az igen tisztelt kormány részéről meggyőzve nem leszek arról, hogy Magyarország kereskedelmi forgalmának megbízható megállapításával van biztos mód adatok gyűjtésére, addig én azon tökéletlennek nevezett eszméhez — mert nem az enyém — ragaszkodni fogok, ahhoz, hogy e fogyasztási vonal egyszersmind a kereskedelmi forgalmi adatok gyűjtésére is szolgáljon, és így annak költségei azon minimális és igen csekély illetékek által is csökkenteni fognak, melyek *droit de statistique* cím alatt igen csekély összegben ugyan, de mindenesetre szedendők lesznek. (Helyeslés balfelől.)

Egyben azonban meg kell vallanom, hogy Simonyi Lajos báró indítványától eltérek, helyesebben mondva: azt inkább pótolni kívánom.

Ezen indítványban tudniillik az állami egyedáruságok egészen mellőzve vannak, jelesül a só és a dohány. Én pedig azon nézetben vagyok, tisztelt ház, és már ebből a szempontból is e törvényjavaslat I. cikkelyének szövege okvetlenül módosítandó, hogy az állami egyedáruságokat itt kifejezett szavakkal ki kell venni az akadálytalan forgalom alól. Én tanúkul hívom fel a volt pénzügyminiszter urakat, sőt a jelen pénzügyminiszter urat is, ő a maga tapasztalatából sokkal jobban fogja tudni, hogy azon viszonynak bizonytalansága, amelyben az állami egyedáruságok közül különösen a dohány és szivar ügye van, a két állam közt számos esetben súrlódást okozott, és számos esetben egyik kincstárnak megkárosítására vezetett. Mindegyik állam ezen természetes jövedelmét, amely monopol alapján őt még sokkal kizárólagosabban illeti meg, mint a fogyasztási adóból eredő, miért ne biztosítaná törvényes kikötéssel a kereskedelmi szerződés meg-

állapításánál; miért bízni azt a két állam kormánya közt létrejöhethető précaire conventióra? (Helyeslés balfelől.)

Én tehát azon nézetben vagyok, hogy a monopol tárgyaira nézve az akadálytalan forgalom a monarchia két állama közt kizárandó. A többi fogyasztási czikkre nézve pedig, amint az indítványban ki van fejezve, csak azon feltétel, illetőleg annak kikötése mellett engedendő meg a forgalom, hogy mindegyik állam a másik államból bevitt sör, szesz és czukor után azon fogyasztási adót veszi meg, amelyet hasonló iparczikkek termelésénél belföldön fizetni kell.

Ez az, tisztelt ház, mire nézve én ellenindítványt bátor vagyok előterjeszteni. Jól tudom azt, és abban nem is akarom tagadni a pénzügyminiszter úr okoskodásának helyességét, hogy ez a jelen törvényjavaslat sarkalatos tétele. Jól tudom azt is, hogy egy más helyen a fogyasztási adóknál szenvedett károsodásunk rekompenzációjául nemcsak a pénzügyi vámokra hivatkoznak, de hivatkoznak arra is, hogy mi nagyobb mértékben részesülünk a közös vámjövedelemben, mint fogyasztjuk azon cikkeket, melyek a közös vámhatáron áthozatnak s melyekért a közös vámilletéket fizetik. De bátor vagyok arra azt felelni, hogy ami ezen másik állítást illeti: az semmiesetre meg nem engedhető, s jogom van arra hivatkozni, hogy mivel Magyarország kereskedelmi forgalmára nincsenek biztos adatok, én oly okoskodásnak — ez nem a pénzügyminiszter okoskodása — fontosságot nem tulajdonítok magam részéről, oly adatok alapján, amelyekre nézve, ha én ő ellenökben hivatkozom rajok, ők tagadják annak hitelességét. Tehát ez elesik. De ha nem is esnék el: engedjék felemlítenem, hogy ezen közös vám jövedelem felosztási aránya egy igen sajátos kisegítő eszköz a másik alkudozó félre nézve. Nem csak akkor hivatkoznak arra, midőn a fogyasztási adókból eredő, reánk nézve súlyos károsodást igazolni akarják; de még akkor is, amidőn a restituczióban szenvedett sérelmünk orvoslását még akkor is megtagadják, midőn már a czukoradó reformja által az osztrák kincstárt károsítástól megóvjuk. De azt soha sem veszik tekintetbe, hogy piacunk korlátlan odaengedése által oly előnyben részesítjük őket,

melyért igen csekély értékű cserét kapunk. Én tehát ilyen okoknak fontosságot nem tulajdonítok. Hanem mindaddig, tisztelt ház, míg egy más elfogadható, károsításunkat leg-alább nagyobb részben elhárító módozat nem javasoltatik, kénytelen vagyok ezen módozathoz ragaszkodni, s azt a tisztelt háznak ajánlani, mert e módozat az igazság alapján a két kincstár jövedelmei közt a határvonalat meghúzza. Ajánlom a tisztelt háznak ellenindítványomat elfogadásra.

Az indítvány, melyet Molnár Aladár jegyző olvasott fel, így szól:

Mindkét fél területe e szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet egy közös vámhatár vesz körül.

Ennek következtében a szövetség ideje alatt a két fél egyikének sem lesz joga azon forgalmi tárgyakra, melyek az egyik fél területéből a másik fél területére vitetnek, bárminemű beviteli, kiviteli vagy átviteli vámilletéket vetni és e végből közbenső vámvonalat állítani.

A két állam közötti szabad forgalom köréből azonban kivételnek az állami egyedáruság tárgyai, valamint az iparos termeléssel szoros kapcsolatban álló és fogyasztási adó alá eső czikkek, jelesen a sör, a szesz és czukor.

Az állami egyedáruságok tárgyainak egyik államból a másikba vitele egyáltalán tilos; a szabad forgalom köréből kivett és fenn elősorolt czikkek bevitele csak azon fogyasztási adóösszeg megfizetése mellett engedtetik meg, amely fogyasztási adó a belföldön termelt ily czikkek után fizetetik. Bárminemű, és bárki részére szedett belső adókkal az egyik fél a másik fél területéből bevitt czikkeket csak oly mérvben terhelheti, amilyenben ily adókkal saját területe hasonló iparkészítményeit vagy termékeit terheli.

A közös vámhatárból ki vannak zárva a jelenlegi vámkülzetek.

Beadják: Szilágyi Dezső, Horánszky Nándor, Babits István, Dániel Ernő, Orosz Mihály, Molnár Aladár, Bittó Béni, Teleky László, Tarnóczy Gusztáv, Pulszky Ágost, Bernáth Dezső, Kerkapoly Károly, Csiky István,

Hozzászóltak az I. cikkhez és csatlakoztak Szilágyi indítványához: Apponyi Albert gróf, Ráth Károly, Kerkapoly Károly, Pulszky Ágost, Paczolay János, Kállay Béni, Zay Adolf; tőlük eltérőleg Lónyay Menyhért gróf provizóriumot ajánl. A kormány javaslatának védelmére keltek Széll Kálmán pénzügyminiszteren kívül Tisza miniszterelnök és Baross előadó.

Simonyi Lajos báró a vita végén kijelentette, hogy Szilágyi indítványához hozzájárul.

Erre február 21-ikén Szilágyi a zárszó jogával élve szólalt fel:

Szilágyi Tisztelt ház! Én köszönettel tartozom az előttem szóló Dezső tisztelt képviselő úrnak, hogy azon ellenindítványhoz járulni méltóztatik, amelyet benyújtottam. Ezt ő a maga részéről annyival könnyebben tehette, mert indítványomnak a fogyasztási adókra vonatkozó része csaknem szórói-szóra azonos az ő indítványával; az ő hozzájárulása tehát tulajdonképen a monopóliumra vonatkozó pótlásra nézve történt. Ez alkalommal engedje meg a tisztelt ház, hogy megnyugtathassam tisztelt barátomat az előadót arra nézve, hogy az ellenindítvány nem éktelenítené el a törvényt. ő t. i. ezért azon formai ellenvetéssel él, és ezen akarok hamar keresztülesni, hogy ezt az ellenindítványt tulajdonképen a törvényjavaslat XI. cikkelyénél kellett volna megtenni, és pedig azon okból, mert a XI. cikk az, amely a fogyasztási-adó-törvényhozásról rendelkezik. De, tisztelt ház, ezen ellenindítvány a XI. cikkkel semmi kapcsolatban nincs. Mert amit ezen ellenindítvány czéloz, az, hogy az I. cikk második bekezdésében kimondott korlátlan belforgalom alól kivétel állapíttassák meg a fogyasztási területre nézve. És ha itt, az I. cikkknél, ezen módosítás meg nem tétetik: a XI. cikkknél, miután a korlátlan belforgalom eleve elfogadva lett, külön fogyasztási terület felállítása elkésett indítvány lenne. (Élénk helyeslés balfelől.) Ennélfogva azt hiszem, a tisztelt ház meg van nyugodva azon tekintetben, hogy itt a második bekezdés módosítása forog szóban.

És ha mi e módosítást javasoljuk, azon tekintet, melyet a miniszterelnök úr a parlamentarizmus termé-

szetéből felhozott, minket ettől nem tarthatott vissza. Megengedem ugyan a tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy midőn két állam közt, tehát a monarchia két állama közt bizonyos közös rendezésnek kell létrejönnie, akkor a parlamentek közvetlenül nem alkudhatnak, hanem a kormányok útján kell alkudozni. De ebből két dolog nem következik. Először nem következik az, hogy a kormányok közös megállapodásainak eredményei, ha törvényeink különben nem rendelik, úgy tekintessenek, mint nemzetközi egyezségek, melyekre nézve a parlamentet nem a részletek megállapításának joga, hanem egyszerű elfogadás, jóváhagyás vagy elvetés joga illesse.

De másodsor nem következik az sem, hogy bár jogában állana a javaslatot részletesen tárgyalni, de éppen a kiegészítés könnyítése szempontjából önként tartózkodjék a parlament az egyes módosításoktól. Ezen eljárási módnak volna értelme akkor, ha mind a két egyezkedő állam parlamentjében ezen eljárás egyaránt követtetnék. (Helyeslés balfelől.) De ha az egyik egyezkedő állam parlamentjében ezen eljárás nem követtetik, akkor tényleg az volna az eredmény, hogy a kiegészítés megalkotására az előkészítő stádiumban egy másik parlament akaratának lényeges befolyása volna, anélkül, hogy megfelelő befolyás a magyar parlament részéről gyakoroltatnék. És az eredmény csak az lenne, melyet én a lehető legimparlamentárisabbnak tartok: hogy amíg az egyik országnak törvényhozása elvileg tartózkodik minden módosítástól és csak egészében bírálja meg a javaslatot, addig a másik ország törvényhozása, kímélet nélkül félretelva a kormányt, önállólag formulázta javaslatában saját álláspontját. (Élénk helyeslés balfelől.) Hogy ily eljárás esetében a további alkudozások valószínűség szerint melyik államfélnek rovására fognának bekövetkezni, az iránt kételyt nem táplálok. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt indítványom ellenében a miniszterelnök úr két okot hozott fel. Azt mondja: ő ezen indítványomat ellenzi, először mert meggyőződött, hogy igen költséges annak kivitele; másodsor azért, mert ezen indítvány elfogadása által a közös vámterületen belül lévő akadálytalan forgalom előnyét elvesztenők.

Engedtessek meg a miniszterelnök úr beszédje ellenében megjegyezmem, hogy azon idézet, melyet Kerkapoly tisztelet barátom tegnap felhozott és mely idézetre a miniszterelnök úr felel, nem arra hozatott fel, mintha a külön vámterület jogosultságát, lehetőségét abstrakte tagadta volna. Ezt 6 soha sem tette. De felhozatott Kerkapoly tisztelet barátom részéről annak bebizonyítására, hogy a miniszterelnök ismételt nyilatkozataiban az országnak a fogyasztási adókból szenvedett kincstári sérelmét tekintette oly kárnak, amely ha nem orvosoltatik, készebb a közös vámterület alapján való rendezéssel felhagyni, s ezen orvoslást a külön vámterület alapján keresni. (Úgy van! balfelől.) Mi, tisztelet ház, ennél kevesebbet akarunk. Mi ezen módosításunk alkalmával a fogyasztási adók ügyét nem tartjuk elegendő oknak arra, hogy a közösség egészen vettessék el és a külön vámterület alapján való rendezés állapotassék meg.

Amit akarunk és kívánunk, kevesebb annál, tudniillik egy oly külön fogyasztási terület megállapítása csak, amelyet a világ minden törvényhozása szerint egy vámszövetség alapján megállapított vámterületi egységgel összeegyeztethetőnek tartanak, és midőn mi ezen kevesebbet akarjuk, én nem gondolnám, hogy ezen kevesebb ellen elvi kifogás bármely oldalról tehető volna. (Helyeslés balfelől.)

Ami már a költségeket illeti, a pénzügyminiszter úr felszólalása irányában nyíltan elismertem és beismerem most is, hogy igenis például a fogyasztási adóknak közössé tételénél ezen orvoslási mód költségesebb. De engedjen meg, azon költségekre nézve és azok nagyságára nézve tapasztalati tények nyugtathatnak meg.

Először kell ugyan szigorú ellenőrzés, de minden ember tudja, hogy a fogyasztási terület felállításánál nem az a cél, hogy minden itcze sör, minden itcze szesz és minden font cukor, mely áthozatik, csakugyan kinyomozható legyen; hanem az a cél, hogy a nagy mennyiségben való szállítások vettessenek adó alá. (úgy van! balfelől). És mit tapasztalunk azon országokban, melyekre hivatkoznak és azon népnél, melyikhez tanúságvétel végett a miniszterelnök úr ismételve és helyesen utasított bennünket? A külön fogyasztási terület életbeléptetésénél egyszerűen ki vannak jelölve

azon közlekedési vonalak, melyeken a fogyasztási adó alá eső cikkek hozandók, és így van az ellenőrzés szervezve. Hogy ez gyakorlatilag kivihető és a forgalomnak nem lényeges akadályozása: azt részemre minden kétségen felül Németország hat csoportja és a bajor terület példája bizonyítja, mert azt csak senki sem fogja állítani, hogy azon német csoportok és Németország közt az összekötő szálak sokkal ritkábban volnának szöve, mint Magyarország és Ausztria közt. (Úgy van! balfelől.) Ami ott helyesnek és a forgalomra nézve nem károsnak bizonyult, aminek pénzügyi érdeke oly nagy volt, hogy az ellenőrzési vonal fenntartását évtizedeken át az illetők szükségesnek tartották: nem látom át, ha a gyakorlatból okulni lehet, hogy abból más okulást vehessünk, mint azt, hogy nekünk pénzügyi érdekeink megóvására szabad is, lehet is, kell is ez utat követnünk. (Helyeslés balfelől.)

Ami a másik ellenvetést illeti, mely a tisztelt miniszterelnök úr által felhozott, hogy azáltal az akadálytalan belforgalom előnyeit elvesztjük: erre részben már megfeleltem. De ehhez még teszek egy észrevételt, és ez abból áll, hogy a belforgalomnak akadálytalansága abban az értelemben, hogy még a fogyasztási adó alá eső cikkek se vétessenek ellenőrzés alá, nem a mi érdekünk; ez annak a szövetséges államnak érdeke, amely a mi területünkön fogyasztott cikkek utáni termelésnél a fogyasztási adót beszedte. Ez esetben a forgalomnak az ellenőrzés végett kikerülhetetlen korlátozása a mi pénzügyi érdekünkkel van igazolva, és ha a forgalomnak ezen kikerülhetetlen korlátozását el akarjuk kerülni, akkor hozza meg az illető megtérítést azon fél, mely e korlátozás nélkül a mi kincstárunk hátrányára előnyöket húz. (Úgy van! balfelől.)

A német példa azonban, uraim, még egy más tekintetben is nagyon tanulságos. (Halljuk!) Németországban a fogyasztási terület nemcsak az egész fogyasztási adó megvétele végett állítatott fel, hanem a fogyasztási adók különbözetének kiegyenlítése végett is, tehát nem annyira pénzügyi, mint tisztán nemzetgazdasági érdekből. Ha ezen népek az ellenőrzést előbbre valónak tartották, mint a forgalom teljes akadálytalanságát: nem látok okot, tisztelt

ház, honnan vegyük mi a rendkívül nagy félelmet a beiforgalom e szükségszerű korlátozása ellen.

Végre egy harmadik okot is hozott fel az előadó úr. Azt mondja, hogy ez a monarchia másik államát bizonyos ellenintézkedésekre provokálná. Megvallom őszintén, hogy ez ellenvetést nem értem: mert a fogyasztási vonal nem jelent mást és az ellenindítványok nem céloznak többet, mint a belső termelt iparcikkek után fizetendő fogyasztási adónak a határon áthozott cikkektől való megvételét. De ez semmi tekintetben sem védvám. Ha tehát ennek a mi határainkon való megvétele valami intézkedést provokál a másik fél részéről: az az intézkedés igenis egy lehet, sőt egynek kell is lennie, annak tudniillik, hogy az ott megfizetett fogyasztási adó visszatéríttessék. És ez helyes intézkedés, de ennél további intézkedések provokálását sem belátni, sem felfogni nem tudom.

A pénzügyminiszter úr ma azt mondotta: ő megengedi, hogy a fogyasztási területnek elkülönítése a vámterület egységével összeegyeztethető, de ennek a kiegyezésnek a fogyasztási adóügy ilykép való elintézése, amint javaslatik, lényeges és sarkalatos határozata, azért a módosítványt nem fogadhatja el. Én ezt megértem. De ha ez sarkalatos határozata a kiegyezésnek, akkor a kiegyezés maga elfogadhatatlan. De lehetetlen annak is bekövetkezése, aminek a miniszter úr ismét oly nagy fontosságot tulajdonított: hogy jólelkű belenyugvás legyen a monarchia mindkét állama részéről e kiegyezésbe; mert ha ez lényeges, sarkalatos feltétele e kiegyezésnek, akkor méltóztatassanak meggyőződve lenni, lehet rákényszerítve az ország, hogy elfogadja a fogyasztási adónak ily elintézését, s megelégszik a névleges vagy annál valamivel több kompenzációval, amely cserébe ajánltatik; de abból a jólelkű belenyugvásból, amelytől politikai hatást vár a miniszterelnök úr: meggyőződés szerint semmi sem lesz. (Igaz! balfelől.)

De a miniszterelnök úr és a pénzügyminiszter úr ismételt megtámadásában részesült tegnapi indoklásunknak különösen azon része, mely az 1867. XII. törvénycikkre vonatkozott. A miniszterelnök úr azt mondja, hogy ha különbség van ezen törvényjavaslat határozata és a 63. §.

közt, akkor az az eltérés megvolt az 1867-iki szövetségben is, mert ennek megfelelő cikke szóról-szóra azonos az e javaslatban levő cikkel. Teljesen igaza van a miniszterelnök úrnak a tényekre nézve, s abban, hogy azonos a szerkezet; hanem azután nincs igaza abban, hogy lehetne és szabad volna úgy okoskodni, és lehetne — amint ő magát kifejezte, bár ő ezt tenni nem akarja — úgy argumentálni, hogy ha azon két törvénycikk tartalma közt nincs összehangzás, akkor a vámszövetségről szóló törvénycikkkel az 1867: XII. alaptörvény módosítva lett. Nincs pedig ez érvelésnek semmi alapja azért, mert az 1867: XII. tcz. 63. §-a azon általános módozatokat állítja fel, melyeknek az időről-időre megkötendő vámszövetség határozatainak meg kell felelniök, s ha egy ciklusban lejáró törvény ezen alaphatározatnak meg nem felel, abból csak a kettő közti különbség konstatálható, de a törvény-magyarázat szerint azon időhöz nem kötött törvény határozatának eltörlése semmi esetben ki nem hozható.

Egyébiránt, tisztelt ház, nem ez a lényeges kérdés; hanem az: vájjon igaz-e, hogy az 1867-ben megkötött vám- és kereskedelmi szerződésnek ezen szakasza és a jelen! javaslatban a fogyasztási adókra vonatkozó szakasz csakugyan egyenlők-e? Én, tisztelt ház, bátor vagyok ezen egyenlőséget, daczára a szerkezet teljes azonosságának, egyenesen kétségbevonni. Mert tisztelt ház, a törvényeket egyenlőkké vagy egyenlőtlenekké nemcsak azok szószerű szerkezetének egyezősége vagy egyezőtlenesége teszi, hanem teszi azon másik kellék: hogy egyenlő viszonyokra legyenek alkalmazva, mert két egyenlő szerkezetű törvény eltérő viszonyokra alkalmazva a legnagyobb egyenlőtlenesség. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ha tehát kimutatható az, hogy azon tényleges viszonyokban, amelyekre ezen azonos szerkezetű törvények 1867-ben alkalmaztattak és jelenleg alkalmazni akarják, nincs egyenlőség: akkor megdőlt azon állítás, hogy az akkori és mostani törvényes diszpozicióban nemcsak külső, hanem valóságos benső és élő egyenlőség van.

És azt, tisztelt ház, nézetem szerint már a miniszter uraknak eddigi beszédeiből nem nehéz kimutatni, hogy

azon tényleges viszonyokban, amelyekre az egyenlő szerkezetű törvényt alkalmazni akarják: tulajdonképpen egyenlőség nem létezik. Mert 1867-ben, midőn a vám- és kereskedelmi szerződés megkötöttet és midőn azon határozatot, amelyet most tárgyalunk, arra alkalmazni akarták, hogyan állott a fogyasztási adók viszonya?

Az 1867-iki törvényhozás egy tényleges állapotból és a jövőre nézve egy feltevésből indult ki.

A tényleges állapot abban állott, hogy a mi szesztermelésünk és az osztrák szesztermelés aránya kedvezőbb volt 1867-ben, mint amilyen ma; másodsor hogy czukortermelésünk aránya sokkal kedvezőbb volt 1867-ben, mint aminő ma, s harmadszor, — kérem, felolvashatom az adatokat (Halljuk!) — hogy sörtermelésünk aránya 1867-ben kedvezőbb volt, mint ma. Ennélfogva, tisztelt ház, a mi termelésünk aránylag nagyobb volt akkor, mint most; fogyasztásunk pedig mind a három czikkből aránylag kisebb volt, mint most. Ennélfogva mi volt az eredmény?

Az, hogy az 1867-iki állapotok szerint, ha a mi fogyasztásunkat ezen cikkekből a monarchia másik államának fogyasztásához úgy viszonyítjuk, mint a 30 a 70-hez, és senki sem fogja állítani, hogy nagyobb arányban fogyasztottunk: ezen három cikk után a magyar kincstárba befolyt fogyasztási adóösszeg több mint 30%-a volt a monarchia másik államában ugyanezen három cikk után befolyt fogyasztási adóösszegnek. Ez volt az oka, hogy 1867-ben a másik állam részéről a szesznek és czukornak közössé tétele iránti ajánlat megtétetett; mert azokból együttvéve több fogyasztási adót vettünk be, mint 30%-át a monarchia két államában e két cikk után bevett összes fogyasztási adónak. És ez nagyon lényeges dolog a tényleges viszonyok megítélésére.

És mi volt a feltevés 1867-ben a jövőre nézve? A feltevés abban állott, hogy ezen arány folytonosan javulni fog; hogy Magyarország az átvett szabad rendelkezés alapján mind a három termelési cikkben haladni fog, úgy hogy a fogyasztási adók aránya a mi javunkra majd emelkedik. Ebben az 1867-iki törvényhozás tévedett. És hogyan

áll most a dolog? Most kétségtelenül úgy áll, hogy a három cikk közül kettőnek termelésére nézve határozottan hátramentünk, a harmadikban pedig a monarchia másik állama jobban fejlődött, mint mi; fogyasztásunk pedig ma sokkal nagyobb, mint volt 1867-ben. És mi a feltevés ma a jövőre nézve? Az, hogy azon okok, melyek termelésünk csökkenését előidézték, tovább is fognak működni, tehát folytonosan fog növekedni az, hogy több ilyenmű cikket fogyasztunk, mely nem nálunk termeltetik, mely után a fogyasztási adók a másik állam kincstárába folynak.

Ily különbözők lévén a tényleges állapotok, melyekre ugyanazon szerkezetű törvény alkalmaztatik: szabad-e azt mondani, hogy ugyanazon törvény 1867-ben ugyanazt jelentette, amit a megváltozott viszonyok mellett ma jelent?

(Helyeslés balfelől. Igaz! úgy van!) 1867-ben jelentette azt, hogy nagyban és egészben Magyarország a fogyasztási adók terén károsodni nem fog. Ebben csalódott a törvényhozás. De ma, mikor az aránytalanság sokkal nagyobb, mikor egyenesen ellenkező feltevésből kell kiindulni, mikor a kár aránytalansága a miniszteri padokról kétségtelennek van elismerve s két és fél millióra tétetik átlag: ugyanazon törvényhozási intézkedéssel előállanak nem jelenti-e azt, hogy a viszonyok megváltozása mellett is a megnövekedett bajt orvosolni nem akarjuk? Azért, tisztelt ház, nem lehet az 1867-iki és jelenlegi állapotoknak hasonlóságára hivatkozni.

De megengedem, hogy az 1867: XII. tcz. 63. §-a és ezen rendelkezés között a harmóniát más módon is meg lehet állapítani. Ez a mód olyan, amelyhez ebben a törvényhozásban senki sem fogna folyamodni. Ha t. i. a 63. §. módosítása iránt valaki javaslatot nyújtana be, még pedig nem abban az értelemben, hogy az ott kikötött biztosítékok emeltessenek, hanem abban az értelemben, hogy azok lejobb szállíttassanak, egészen a jelen javaslat színvonaláig. (Helyeslés a baloldalon.)

Ami a tisztelt pénzügyminiszter úrnak a monopóliumra vonatkozó nézetét illeti, megvallom, hogy okai engem megnyugtatni nem bírnak; különösen azért, mert a tisztelt pénzügyminiszter úr elismeri, hogy azon forgalmi sza-

badságból, ami itt meg van kötve, a monopólium tárgyai ki vannak véve. Ugyan kérdem, akkor erre a kivételre mi biztosíték pusztán a két kormány konvencziója? mi biztosíték pusztán a két minisztérium esetleges nézetegységére épített intézkedés? amint hogy erre nézve véleménykülönbségek voltak, és mért ne tegyük meg a dolog természete által indokolt kivételt egyenesen a törvényben?

Azt mondja a tisztelt pénzügyminiszter úr: a monopólium tárgyai nem egyszersmind tárgyai a szabad forgalomnak; ennél fogva ezekre az I. cikk második alineája nem vonatkozik. De akkor ezen második alineát tévesen értelmezi a tisztelt miniszter úr; mert ez a forgalmi tárgyakról általában, nem pusztán a szabadforgalmi tárgyakról rendelkezik. Már pedig mihelyt egy monopólcikk a határon behozatott: ez által tényleg már forgalmi tárggyá is vált. Egyébiránt nem is áll nézetem szerint, hogy az állami egyedáruság tárgyai nem szabadforgalmi tárgyak, mert példának okáért a sónál csak a termelés maga a monopólium; de a sóval való kereskedés, tehát a forgalom, teljesen szabad. És ha — mint az előttem szolt egyik volt miniszter úr említette — szükségesnek tartották azt, hogy a sóra nézve a két törvényhozás által egyező törvényes intézkedés történjék, miért ne történjék ez a dohányra nézve? Hiszen hallottam eseteket, hogy Ausztriából áthozott dohány, szivar elkoboztatott, azután a felek felszólására visszaadatott; én pedig sem egyik, sem másik intézkedésnek törvényes, megtámadhatatlan indokát nem ismerem.

A miniszter úr egyetlenegy okot hozott fel, melynek súlyát elismerem. Azt monda, hogy számos részletes intézkedés szükséges ahhoz, hogy a monopólium tárgyai behozatalának ezen tilalma szabályoztassék. De uraim, senki sem kívánja ezt a tömérdek szabályzatot ebbe a vámszövetségbe felvenni. Elég a vámszövetségbe felvenni az elvet, és annak közelebbi módozatait, ha ebben méltóztatnak megnyugodni, akár a két kormány közti konvenczióra, akár további törvényhozási aktusra lehet bízni.

Még egy megjegyzésem van, és ez abban áll, tisztelt ház, hogy ezen cikkelye a gazdasági rendezésnek Ausztria és Magyarország közt kétségkívül azon cikkely,

melyben Magyarországnak sérelme nézetem szerint a legvilágosabb s amelyben az orvoslás a leghiányosabban van elérve. Én részemről semmi tekintetek által kötve nem érzem magamat kimondani, hogy rám nézve mindaddig, míg ezen sérelme Magyarországnak valamely módozat által orvosolva nem lesz, egy ilyen módon kötött egyezés elfogadhatatlan, és ha ezen tekintetben való szavazatunk úgy tekintetnék, hogy az egy lényeges stipulációját bontja fel az eddigi rendezésnek: én azon tudattal adom szavazatomat, hogy ha e részben ellenindítványunk többségre vergődik, akkor az egyezés ezen formája el van vetve. Én ezen tudattal adom szavazatomat és ajánlom az ellenindítvány elfogadását. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

A ház névszerint való szavazás útján 26 szótöbbséggel elfogadta a törvényjavaslat I. cikkét.

A vám- és kereskedelmi szövetség VI. cikkének tárgyalásánál, 1878 február 22-ikén, Baross Gábor előadó indítványozza, hogy a cikk utolsó két pontját tartsa függőben a ház, addig míg a Lloyd hajózási társulattal kötött szerződés le lesz tárgyalva.

A VI. cikk szóban levő két pontja kimondja, hogy: Az osztrák-magyar Lloyd cég alatt működő tengeri postaszállító-és hajózási vállalat a külügyminiszter vezetése alatt áll, ki az ezen intézetet illető tengerészeti, kereskedelmi és postaügyekben a két kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg fog eljárni. Az ezen vállalatnak biztosított állami segély, valamint az általa fizetendő jövedelmi adó a külügyminisztérium költségvetésének egyik részét képezendi.

Ezzel szemben Lichtenstein József indítványozza, hogy az említett két pont egészen hagyassék ki.

Szilágyi Tisztelt ház! E formai kérdésben én is azon nézetem Dezső vagyok hogy a tisztelt előadó úr téved, midőn azt hiszi, hogy e két alinea kihagyása a Lloyd-kérdésnek prejudikál. Ez nem történik, mert azon ügyben intézkedni akarunk, és a ház határozata arra nézve teljesen érintetlen marad. Hanem e két alinea kihagyásával igenis

egy dolognak prejudikálva van, egy dolog eldöntetik most, hogy tudniillik a Lloyd ügye iránti intézkedés nem tartozik e vám- és kereskedelmi szövetség kérdéséhez. (Helyeslés balfelől.)

Ez az, aminek mi és az indítványtevő a legnagyobb fontosságot tulajdonítjuk. Mert mi bajnak tartjuk, ha a vám- és kereskedelmi szövetség oly alkatrészekkel bonyolítottatik össze, melyek azzal elválszhatlan összefüggésben nincsenek és ezáltal azon különben is nehéz alkudozások, kompenzációk és rekompensációknak új táp nyújtatik. Ez ellenkezik eddigi közjogi felfogásunkkal; ellenkezik azzal, hogy mi nem akarunk a Lloyd-szerződés ügyének államjogi fontosságot adni, s nem akarjuk azt a birodalom két állama közti szövetség nélkülözhetlen alkatrészei közé sorozni. (Élénk helyeslés balfelől.) Ezen hibás államjogi intézkedés ellen szólalunk mi fel. Ha e két alinea csak függőben hagyatik és nem hagyatik ki, ez a mi álláspontunknak — bocsásson meg a miniszterelnök úr — prejudikálna. Azok meggyőződésének, akik azt tartják, mint mi, hogy a Lloyd ügye iránti intézkedés a vám- és kereskedelmi szövetségnek alkatrésze semmi esetben sem lehet, hanem ha a birodalom két állama közt e tekintetben egyezség jön létre, intézkedjék arról külön törvény — mondom, azok meggyőződésének prejudikál az, hogy a függőbentartás nyitva hagyja azt az utat, hogy ezen intézkedés mégis itt történjék meg. Igaz, hogy ellenkező is történhetik; de mert ez is történhetik, s mert ide tartozik annak eldöntése, hogy ne történhessék: ez az, ami prejudikál a mi álláspontunknak. (Helyeslés balfelől.)

Mi, kik azon meggyőződésben vagyunk, hogy a Lloyd-ügynek minőségét meg kell saját érdeme alapján Ítélni; kik semmi esetben nem engedhetjük, hogy a Lloyd ügyének a két állam közti vám- és kereskedelmi szövetségbe bevonása folytán az most a kiegyezés alkatrészévé tétessék; kik soha meg nem engedhetjük, hogy a Lloyd ügye államjogi fontossággal ruháztassék fel: e két alinea felfüggesztésébe bele nem nyugodhatunk. Mert akár jön létre a Lloyd ügye iránt egyezség, akár nem: ilyen körülmények közt mindenestire kizárva akarjuk látni azt, hogy a Lloyd

ügyében e szövetség keretében történjék intézkedés. Ez álláspont, azt hiszem, tiszta és érthető, s éppen ezért én pártolom Lichtenstein képviselőtársam módosítványát. (Élénk helyeslés balfelől.)

Szilágyi után még többen szóltak a tárgyhoz. A ház pedig 30 szavazatnyi többséggel elfogadta az előadó indítványát, mely szerint a VI. cikknek a Lloydra vonatkozó rendelkezései függőben hagyassanak.

Ez alkalommal a szabadelvű-pártnak két olyan tagja: Dániel László és Vladár Ervin, kik a kiegyezési javaslatokat elfogadták, az ellenzékkel szavazott; kettő pedig — Házmán Ferencz és Wahrmann Mór, bár jelen volt — tartózkodott a szavazástól.

A kormány javaslatának már az általános vitában erősen megtámadott rendelkezése volt az, mely az 1867: XVI. t.-cikktől eltérőleg, elejti a szövetségre nézve az öt év után való felmondás jogát.

A XXII. cikk tárgyalásánál Bittó István indítványozza, hogy a ház a hatvanhetedik törvény szóban levő rendelkezését iktassa be a XII. cikkbe.

Somssich Pál pártolja, Tisza miniszterelnök ellenzi az indítványt. Meg vagyok győződve, — úgymond a miniszterelnök — hogy a tíz év elfogadása a kiegyezés létrejöhetségének egyik lényeges feltétele.

Helfy, Apponyi gróf, Kerkapoly és még többen az öt évi felmondási időt pártolják. Zsedényi, ki a kormány javaslata mellett szólalt fel, beszéde végén az előtte szolt Kerkapolyra szólva ezeket mondta:

Elöttem szóló tagtársunk, ki hat évvel ezelőtt mint pénzügyminiszter egy 153 millió forintnyi kölcsönt hat év utáni visszafizetéssel negocziált, tán csak nem él máris azon eszményi atmoszférában, hogy miután ezen kölcsön felét folyó év végén, a másik felét a jövő év végén ki kell fizetni, ezt pedig csakis rente-kötvények eladása útján eszközölhetjük, azon hitet táplálná, hogy ezen hitelművelet eszközölhető, ha hitelezőink nem tudják, mire virradnak pár év múlva. Midőn mi most a múlt pénzügyi zavarok ránk nehezedő korát éljük, s úgy látszik, mintha

hivatva volnánk őrt állni, nehogy a jelen nehéz idő eshetőségei által oda sodortassunk, hol a menekülés lehetetlen, azoknak tanácsait nem követhetjük, kik ezen pénzügyi zavaroknak főtenyezői voltak.

Ezután Remete Géza szólt.

Az utána következő Szilágyi Dezső Zsedényinek utolsó szavaihoz fűzi beszédét.

Szilágyi Tisztelt ház! Azon beszédet, melyet Zseduárd.... Dezső (Élénk derűltség.) Ismervén a tisztelt képviselő úr hajlamát mindenben megtakarításokat eszközölni, talán nem lesz csoda, hogy én, midőn róla szó van, nevét akaratlanul is megrövidítem.

Azon beszéd után, melyet Zsedényi Eduárd tisztelt képviselőtársam mondott, nekem eszembe jutott, hogy talán az nem azért volt mondva, hogy a szőnyegen levő tárgy felvilágosíttassék, hanem hogy a tisztelt képviselő úr egyik régi kedvencz vágyát, mely koronként kitörésre vár, kielégíthesse, tudniillik hogy Kerkapoly tisztelt képviselő ellen személyes megtámadást intézhessen. Mert méltányosan senki sem tagadhatja, hogy abban a beszédben tárgyilagos érvek nem voltak; annak czélzata főleg az volt: a tárgytól, az érveléstől eltéríteni a ház figyelmét és arra vonni, ki az, aki itt érvel. (Élénk helyeslés a szélsőjobbon.) S ezt én annál inkább helytelennek tartom, mert olyan veteránjától a parlamentarizmusnak, mint a tisztelt képviselő úr, elvártam volna, hogy minél kényesebb természetű egy tárgy, s minél inkább eshetnek azok, kik a tárgyhoz nem tudják magukat tartani, ilyen hibába, erre példát az ő részéről ne találjanak. E nyilatkozatában a tisztelt képviselő úr elfelejtette, hogy Kerkapoly tisztelt képviselőtársam nem elméleti tanokat hozott fel; tisztán gyakorlati okokkal állott elő, és ime, azon képviselő úr, ki mint par excellence gyakorlati ember akarja magát bemutatni: nem arra figyelt, mi mondatott előtte, nem arra figyelt, hogy a felhozott érveket megczáfolja, hanem egy prekonczipiált, előre föltett eszméből látszott kiindulni. (Helyeslés a szélsőjobb- és a baloldalon.)

Egyébiránt megvallom őszintén, hogy én rendkívül humorosnak találom azt, ha a tisztelt képviselő úr ezen házban a múlt évek pénzügyi politikájára és azok fő tényezőire oly kárhóztató ítéletet mond. Azért tartom ezt humorosnak, mert egyrészt azon egyoldalúságában az ítélet teljesen igazságtalan; ámde másrészt el is felejtette a tisztelt képviselő úr, hogy azon ítéletmondásnak súlya arra is esik,— és pedig igazságtalanul, de az általa felvett elvből szorosán következtetve — aki jelenleg a pénzügyi széklet elfoglalja; (Tetszés szélsőjobb- és balfelől.) mert úgy tudom, hogy ő azon évek pénzügyi politikáját mint a pénzügyi bizottság előadója igen sokszor ajánlotta e háznak, (úgy van! szélsőjobb- és balfelől) s a felszólaló tisztelt képviselő úr, valahányszor nagy összegekről volt szó, mindig pártolta, (Igaz! úgy van jobb- és balfelől.) ismert takarékoságát azonban kisebb, apróbb kiadásokban tanusítá. (Igaz! úgy van! szélsőjobb- és balfelől.) De midőn arról volt szó, — és én megengedem, hogy ebben a meggyőződések különbözhetnek — hogy Ausztria irányában való gazdasági rendezkedésünkkel a mi kincstárunk megkárosíttassék, (filénk helyeslés bal- és szélsőbal felől.) megengedem, hogy ő ezt nem akarta a szakítás okává tenni, de megvallom őszintén, hogy akkor a pazarlás vádját más ellen felhozni, (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) akkor a takarékoság elvét 20—30 frt vagy 100 frt kitörlése által érvényesíteni akarni: ezt én a legfonákabb eljárásnak tartom. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Bátor vagyok a tisztelt képviselő urat még csak arra felkérni, (Halljuk!) hogy ne vegyítsük ebbe a vitába a múltnak pénzügyi politikájáért való felelősség kérdését. Ha ezen kérdést akarjuk vita tárgyává tenni, kész vagyok magam is belemenni; de én részemről azt tartom, a tárgy érdeméhez legjobban illik az, ha az ily személyes támadásokat mellőzve, szorosán azon érvekre szorítkozunk, amelyek a javaslat mellett vagy az ellen felhozhatnak. És hogy én ebbe most, tisztelt ház, belementem, azt csak azon természeteszerű kötelességből tettem, mely szerint nem lehetett elviselni azt, hogy ilynemű felszólalás válasz és visszator-

lás nélkül maradjon, (filénk helyeslés szélsőjobb- és bal-felől.) Ezért én ezen pontnál tovább inmorálni nem akarok.

Én, részemről, tisztelt ház, a beterjesztett módosítványt pártolom, és pedig ugyanazon okokból, melyeket több képviselőtársam előttem már felhozott, amely okokat nem látom megczáfolva, mert az egyetlen czáfolat, mely felhozott, az iparnak és a kereskedelemnek bizonytalansága.

Már, tisztelt ház, ha azon bizonytalanság abból akarna eredni, hogy a tarifa talán változhatik: már ugyan kérem, ugyanazok állítása szerint, akik azt a szerződési politikával módosíthatónak állítják, nem kell-e ugyanazon bizonytalanságnak meglelni? Ha pedig egyéb, általam nem tudott, mert a másik oldalról fel nem hozott körülményekből akarna eredni, akkor egyszerűen azon tapasztalásra hivatkozom, amely az 1867-iki szerződés folytán előállott.

Ha a mostani felszólalásokat hallja az ember, azt kellene hinnie, hogy a hatvanhetediki szerződés után, mint-hogy ezen felmondási klauzula benne volt, az ingatagságnak, a bizonytalanságnak egy nagy korszaka következett; azt kellene hinnie, hogy a vállalkozási kedv meg volt ölve, az iparos és a kereskedő nem tudott mit csinálni. De uraim, mindennek én semmi nyomát nem láttam. S ezzel nyitva van elmém minden érvelésnek. Ha valaki ki tudja mutatni, hogy a felmondási klauzula bevétele a jelen törvényjavaslatba a viszonyokat teljesen ingatag alapra helyezi, azon esetben az érvelésnek súlyt tudok tulajdonítani.

Egyébiránt nézetem az, hogy amint kifejtetett, politikailag teljesen analóg helyzetben vagyunk, mint aminőben képzeltek magukat az osztrákok 1867-ben, és ennél-fogva politikailag ugyanazon eljárás részünkről igazolt, és politikailag ugyanazon eljárásnak el nem fogadása az ő részünkről teljesen igazolatlan.

De én még ezenfelül két előnyt is látok ebben. Az egyik az, hogy én nemcsak azt tartom, hogy a záradék szükséges, tekintve a külfölddel alakulható viszonyunkat; de azt tartom, hogy szükséges azért is, mert ezen szerződésnek netalán időközben való megjavítására, például a

fogyasztási adótörvények megváltoztatására netalán kezdett alkudozások teljesen súly nélkül fognának lenni, ha azokat a felmondási klauzula nem kísérné.

Az mondatik, hogy a klauzulának átvétele izgalmakba fogja hozni az országot. Miféle izgalmakba? Ha az izgalmak alatt azt értik, hogy az ötödik év elteltével talán kívánni fognák a felmondási klauzula használatát: miért állhatna elő ezen izgalom csak akkor, ha a felmondási klauzula stipulálva van? Ha mi érezzük ezen szerződés súlyát; ha előállnak azon súlyos körülmények, melyekről senki itt állítani nem merte, hogy azok abszolúte ki volnának zárva, akkor nem fog-e izgalom keletkezni? Ha előállnak kívülről, ha előállnak talán belülről ezen nyomasztó körülmények: izgalom nem fog-e keletkezni? És nem lesz-e azon izgalom veszélyesebb, mert a felmondási klauzula igénybevételéhez nem lehet folyamodnunk; nem lesz-e azon izgalom éppen reménytelensége által sokkal nyugtalanítóbb?

Egyébiránt azért, hogy a felmondási klauzula stipulálva van, azt hiszem, hogy a felmondási joggal könnyelműen visszaélést űzni senki sem szándékolja. Részemről soha sem láttam jogot biztosítva valakinek, hogy lehető ne lett volna azon joggal való visszaélés; de abból, mert e visszaélés lehető vele: nem következik, hogy a jogban levő biztosítékok elejtessenek. (Helyeslés balfelől.)

Ez vélekedésem a fennforgó klauzulára nézve, és azt még csak egy tekintettel pótolom. Én azt tartom, hogy a felmondási záradéknak elfogadása a vám- és kereskedelmi szerződés lényegét egyáltalában nem érinti, azáltal a szerződésnek minden alap-határozata, úgy, amint az beterjesztetett, módosíthatatlanul, sértetlenül megmarad. Ha tehát ez így van, akkor én azt hiszem, ezen módosítás elfogadását azon tekintetek, amelyek az alap-határozatok módosításának útjában állottak, többé nem gátolhatják, és egy ily rendezés mellett semmiesetre sem tagadhatja akárki annak előnyét, hogy a nemzetnek kedvezőtlen körülmények közt kellvén a szövetséget megkötnie, jogai lekötöttségét a szükségesnél tovább ki ne terjesszük. Ezért pártolom a Bittó tisztelt képviselőtársam által beadott

módosítványt. (Élénk helyeslés a szélső jobb-, a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Utána nyomban Zsedényi szólalt fel személyes megtámadás miatt.

Sokkal tisztábbnak tudom állásomat a hazában, — úgy mond — mintsem hogy szükséges volna felelnem azon személyes ellenvetésekre, azon éles kitörésekre, melyeket ellenem az előttem szólott képviselő úr használt. ..

Csak arra figyelmeztetem az előttem szólott két képviselő urat, hogy a vélemény-harczok mezején meg kell tartam a szükséges határvonalat, meg nem támadni ellenfeleit véleményei és tettei miatt, különben megszűnik személyes kitörések közepette az érdekes politikai értekezés lehetősége. Ezen határvonalat meg nem tartotta sem Remete, sem Szilágyi képviselő úr.

Remete képviselő úr azon személyes kifogással él, hogy én csakugyan takarékoskodtam 20—30 forintokban, a többi milliókat megszavaztam. Jogom van azt viszonzni, és elnézve többi indítványaimtól, azt kérdezni, hogy ki ellenezte az első 65 millióról szóló vasúti kölcsönt? ki ellenezte azt a 4 milliónyi kölcsönt, melyet Kerkapoly mint pészügyminiszter indítványozott a Ferencz-csatornára? ki ellenezte azt a 30 milliónyi keleti-vasúti részvényeknek másod-prioritások nevezete alatti átvételéből származott állam-kölcsönt? Ez utóbbi indítványt éppen Szilágyi képviselő úr védte ellenem, és neki tulajdoníthatjuk azt, hogy nyolcz szavazattöbbséggel az államkölcsön elfogadtatott.

Ohyczy elnök: A tisztelt képviselő úr válaszolt a személyes megtámadásokra és most talán beszédét befejezhetné.

Zsedényi: Szilágyi képviselőtársamnak még külön felelni kénytelen vagyok. Mert ő azt mondta, hogy személyes kifakadásokkal éltem Kerkapoly képviselő úr ellen. Ezt kereken tagadom. Én csak a tényeket említettem, tagadhatatlan tetteire hivatkoztam, semminemű személyeskedésbe nem ereszkedtem; de szemben Szilágyi vádjával, engedelmet kérek, hogy másokat oktadni vágya folytán nekem adott utasítását egyáltalában el nem fogadhatom.

Ghyczy elnök: Ez már nem tartozik a személyes kérdéshez. Figyelmeztetem a tisztelt képviselő urat, hogy a saját személye elleni támadásokra válaszolhat, de tovább nem terjeszkedhetik s nem támadhat másokat.

Zsedényi: Igenis, jóhiszeműségemet vette kétségbe, melylyel Kerkapolynak feleltem, azt állítván, hogy csak személyes rancune vagy boszúból hivatkoztam miniszteri eljárására. Én Kerkapolynál mint pénzügyminiszterrel több ízben szembeszálltam, hanem mondja meg ő maga: vájjon bármikor is valamely személyes szemrehányásokat tettem-e? Én mindig csak nyilvános tettei vagy javaslatai ellen fordultam, ha meggyőződésem szerint károsnak tartottam. (Élénk tetszés és helyeslés a közép. Nagy nyugtalanság és zaj a baloldalon.)

Szilágyi Tisztelt ház! Én szavaim elferdítése miatt és személyes Dezső kérdésben kívánok felszólalni. Nem áll az, hogy én a tisztelt képviselő úrnak tisztaságát megtámadtam volna. (Nagy mozgás a közép. Élénk derűtség a baloldalon.) Nem áll az hogy én a képviselő úr jóhiszeműségét kétségbe vontam volna; nem áll az, hogy én azt mondtam volna, hogy ő tisztán személyeskedik. (Felkiáltás a közép: De bizony! Halljuk! Halljuk!) Hanem azt mondtam, hogy felszólalása egészen személyes élt vett. Hogy pedig ezt tette, azt az egész ház tudja. S amit ellenében mondtam, azt csak nyilvános működéséről mondtam, ezt pedig tisztelettel és határozottan bírálni éppen úgy jogom volt ő irányában, mint neki joga van másnak nyilvános működését megbírálni. (Helyeslés balfelől.)

S végre azt mondja a tisztelt képviselő úr: ő nem támadott meg semmi tekintetben személyesen. Én hivatkozom a gyorsírói jegyzetekre, hogy azt mondta: »bizonyos tagjai ezen háznak a nemzetnek és személyes hiúságnak fényes jövőt mutatnak föl«. ^Személyes hiúságnak«, ez volt az a szó, melyet használt, és kérem, nehogy a képviselő úr ezen szót utólag a beszédben kiigazítsa. Egyenesen ezzel a szóval élt. Ennek a kifejezésnek ha nincs személyes éle, akkor egyáltalán nincs értelme. (Felkiáltások a közép: Nem tartozik ide! Halljuk! Halljuk!)

Végre személyes kérdésben szólalok fel, szavaim helyreigazítása végett. Én nem akartam és nem akarom sem a tisztelt képviselő urat, sem a ház bármely tagját oktatni. Amit tettem, — a tisztelt ház nem lehet tévedésben iránta — az teljesen parlamentáris; az előttem szólott bírálta másoknak a közügyek terén való működését, én is éltem azon visszatorlással, hogy észrevételt tettem az ő működésére a közügyek terén. Ez nem oktatás, ez parlamentáris harcz, melyet azonban én szándékosan élesíteni nem akarok. (Helyeslés balfelől).

Szlávy József az öt évi felmondás ellen, Zichy Nándor gróf, Simonyi Lajos báró mellette szólnak.

Név szerint történt szavazás útján 22 szótöbbséggel a kormány javaslatát fogadta el a ház.

Ez alkalommal a szabadelvű-párt soraiból ismét négyen szavaztak a kormány javaslata ellen.

A Lloyd-szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása után napirendre kerültek 1878 márczius 1-én a vám- és kereskedelmi szövetség VI. cikkének függőben hagyott pontjai, melyek kimondják, hogy a Lloyd-vállalat a külügyminiszter vezetése alatt áll és az állami segély a külügyminisztérium költségvetésébe tartozik.

Lichtenstein József itt újból előterjeszti indítványát a két pont kihagyása iránt.

Apponyi Albert gróf pártolja az indítványt.

Szilágyi Azon okoskodás, melylyel a tisztelt miniszterelnök úr **Dező** a Lloyd-szerződés ügyét a vám- és kereskedelmi szerződés keretébe utalni akarja, nézetem szerint meggyőző erővel a házra nem bírhat. Két ok az, melyből kiindulva, mi nem akarjuk a Lloyd-szerződést a vám- és kereskedelmi szövetség integráns részévé tenni, és ezen két ok egyikét sem czáfolta meg a miniszterelnök úr. Az első ok az, hogy miután tapasztaltuk, hogy a vám- és kereskedelmi szövetség létrejötte mennyi akadályba ütközik: a vám- és keres-

kedelmi szövetség integráns részévé oly dolgokat tenni, melyek természetüknél fogva abba nem tartoznak s abból nem folynak, annyit jelent, mint minden jövő ciklusra nézve a vám- és kereskedelmi szövetség létrejöttét ezen új dolgok belekeverése által megnehezíteni.

Igaza van a tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy mivel a Lloyd-szerződés tíz évre meg van kötve, e tíz év után az a két kormány közt alkudozás tárgya lesz. De nagy különbség van a közt, amit Apponyi gróf képviselőtársam mondott, és a közt, amit a tisztelt miniszterelnök úr czáfolt. Apponyi tisztelt képviselőtársam nem azt állította, hogy a Lloyd-szerződés esetleges megújítása végett a két kormány közt alkudozás ne történhessék; hanem azt, hogy nem czélszerű a Lloyd-szerződés ügyét úgy összekötni a vám- és kereskedelmi szövetségével, hogy a vám- és kereskedelmi szövetség megújításával szükségképen kapcsolatban kelljen a Lloyd ügyét elintézni. Amit eléggé nem lehet a tisztelt háznak ajánlani, az, hogy zárjuk ki a vám- és kereskedelmi szövetség alkatrészei közül ezt az ügyet, hogy a vám- és kereskedelmi szövetség létrejöhhessen, anélkül, hogy a két parlament és a két ország kényszerítve legyen a Lloyd-szerződés ügye iránt is egyezsre vergődni.

Azt pedig a tisztelt miniszterelnök úr felszólalásában méltatva nem látom, hogy nincs ok arra, hogy a Lloyd-szerződésnek oly államjogi fontosság tulajdoníttassák, hogy az a két ország közti gazdasági rendezésnek lényeges alkatrésze legyen.

Már pedig ha a Lloyd a vám- és kereskedelmi szerződés pontjai közé felvételik, akkor az a két ország közti gazdasági rendezésnek oly lényeges alkatrésze lesz, hogy egy új rendezés nem jön létre, anélkül, hogy erre nézve is bizonyos megállapodás történék.

Mivel tehát ezen anyagi okból e két pontnak a vám-szövetségbe való iktatását nem helyeslem, formai okokból pedig könnyen elintézhetőnek tartom a dolgot, mert az a nézetem, hogy a Lloyd igazgatására vonatkozó e feltételek igen czélszerűen áttehetők azon törvényjavaslatba, melybe a Lloyd-szerződés be van iktatva, és annak máso-

dik részét alkothatják, ennélfogva járulok Lichtenstein tisztelt barátom indítványához. Csupán az alakra nézve lépek azon pótindítvánnyal a tisztelt ház elé: mondja ki a tisztelt ház, hogy a vámszövetségi törvényjavaslat VT. czikkéből az osztrák-magyar Lloydra vonatkozó határozatok kihagyandók és az osztrák-magyar Lloyd-vállalattal kötött szerződésről szóló törvényjavaslat végére mint annak második része iktattassanak be. (Helyeslés balfelől.) Ajánlom ezen módosítványomat a tisztelt háznak elfogadásra. (Helyeslés balfelől.)

A szavazásnál a kormány javaslata nyert többséget. Ez alkalommal a szabadelvű-pártból Bánó József, a ház alelnöke, az ellenzékkel szavazott.

A NYOLCZVANMILLIÓS BANKKÖVETELÉS.

A kiegyezési javaslatok közül a még hátralevőt, a nyolczvanmilliós bankadósságról szólót, 1878 június 2-ikán tárgyalta a képviselőház.

A kormány első javaslata ebben állt:

Az országgyűlés tizenöt — tíz képviselőházi, öt főrendiházi — tagból álló küldöttséget választ, s ez az osztrák birodalmi tanácsnak ugyanily számú küldöttségével érintkezve, megkísérli e kérdésnek egyetértő megoldását és eljárása eredményéről az országgyűlésnek jelentést tesz. Ha azután e törvény életbe léptetésétől számított hat hónap alatt a két törvényhozásban a kérdést véglegesen megoldó egyenlő tartalmú törvények nem jönnek létre, a szóban levő kérdésben választott bíróság határoz. A választott bíróság áll a Cuiia semmitőszéki osztályának elnökéből vagy alelnökéből és a bécsi legfőbb törvényszék és 8emmitőszék elnökéből vagy helyetteséből mint tagokból, továbbá az elnökből, kit a két tag választ, a nélkül, hogy az illetőnek állampolgársága tekintetében bármiképen is korlátozva lennének. Ha pedig a két választott bíró az egyik vagy másik kormány részéről hozzája intézett első felhívástól számított négy hét alatt az elnök választására nézve nem bír megegyezni, választott bíróságul a heidelbergi egyetem jogtudományi kara jelöltetik ki.

A ház a javaslatot előzetes tárgyalás végett a bankügyi bizottsághoz utasította.

Az Ausztriában döntő szavú pártok ellenző magatartása következtében azonban utóbb a két kormány közt új megállapodás jött létre, minek következtéseképpen a bankügyi bizottság — elnöke Zsedényi, előadója Márkus István — érdemleges javaslat nélkül előleges jelentést terjesztett elő a háznak, s ebben csupán az eljárási módra nézve tesz javaslatot. E jelentés így szól:

A quota-bizottság utasíttatik, hogy az osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illető nyolczvanmillió forint adósság tekintetében a monarchia másik államának küldöttségével érintkezésbe lépjen s a másik állam által támasztott igényekkel szemben Magyarországnak — különösen az 1867: XII. és XV. t.-ez.-ben kifejezett—jogi álláspontját fenntartván, azta másik féllel elfogadtatni törekedjék és a tárgyalás befejeztével ez ügyben az országgyűléshez jelentést tegyen. Ezen ügy az országos bizottság által az elől idézett határozatokkal hozzá utasított kérdéstől függetlenül lesz tárgyalandó és külön jelentésben előterjesztendő.

A bankügyi bizottság ellenzéki tagjai: Chorin, Kerkapoly, Lichtenstein, Bujanovics, Helfy, ezzel az előleges jelentéssel szemben különvéleményükben azt kérték, hogy a ház a bizottságot a kormány törvényjavaslatának tárgyalására utasítsa.

A képviselőház a főrendiház hozzájárulásával elfogadta a bankügyi bizottság javaslatát és a quota-bizottságot annak értelmében utasította.

A quota-bizottság (elnöke Szlávy, előadója Falk) eljárása azonban nem vitt eredményre.

A kormány ennek következtében új egyezsége lépett az osztrák kormányval, melynél fogva a létesítendő osztrák-magyar bank évi tiszta jövedelméből a két kormány javára eső rész a bank szabadalmának tartama alatt a szóban levő kölcsön törlesztésére fordítandó, illetőleg ebből évenként leírandó; a bank szabadalmának lejártá után törlesztetlenül fennmaradó összeg törlesztéséhez pedig a magyar korona országai akkép fognak járulni, hogy az adósság törlesztetlenül fennmaradt része 30%-ának megfelelő összeget, 50 egyenlő évi részletben, kamat nélkül fognak Ausztria részére lefizetni.

Az egyezmény becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatban — mondja az indokolásban Széll Kálmán pénzügyminisz-

ter — világosan és határozottan fenntartatott azon jogi álláspont, melyet a kormány e kérdésben mindenkor elfoglalt, de egyúttal kiemeltetik azon fontos indok is, amely a kormányt arra bírta, hogy az egyezményt elfogadja, mint azon egyedüli eszközt, mely a gazdasági és pénzügyi kiegyezésnek egyedüli és elutasíthatlan feltétele és egyetlen módja a kibontakozásnak a jelenlegi nyomasztó s valóban tarthatatlan helyzetből.

Az egyezmény értelmében Magyarország a legközelebbi tíz évben készpénzbeli fizetést nem vállal és csakis oly előnyről mond le, melyben eddig sem részesült, fedezetül pedig azon jövedelmek jelöltetnek ki, melyeket a bank a jövő tíz évben fizetne az országnak; a tíz év lejárta után törlesztetlenül fennmaradó összegből Magyarországra eső résznek minden kamat nélküli törlesztésére pedig ötven évi, tehát aránylag oly hosszú időszak van kikötve, mely az elvállalt teher viselését nagyon könnyíti, annál is inkább, mert biztosan fel lehet tenni, hogy a tíz év lejárta után az ország a bank-szabadalom engedélyezéseért annyi pénzbeli hasznot bármily társulattól is fog kapni, amennyit az évi törlesztési járadékok kitesznek.

A rendezés tisztán csak az osztrák kormányynyal kötött egyezmény útján történt, és a kormány a bankkal ez iránt semmiféle szerződési viszonyba nem lépett, miáltal sikerült elérni, hogy a törvényhozásnak a bankszabadalom lejárta után a bankügy rendezésénél e részben teljesen szabad keze lesz.

A quotabizottság jelentése és a kormány újabb törvényjavaslata a bankügyi bizottsághoz utasítatván, ez a törvényjavaslat bevezetésének szövegére nézve módosítást ajánlott.

A törvényjavaslat eredeti szövegében ugyanis a bevezetés így szól:

Habár az 1863. évi január hó 3-ikán az akkori cs. kir. pénzügyminisztérium és a szabadalmazott osztrák nemzeti bank közt kötött egyezés 4. §-ában említett, a szabadalmazott osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illető nyolczvanmillió o. é. forintnyi államadósság, tekintettel az 1867: XII. tcz. 53. §-ára és az ugyanazon évi XV. törvénycikkre, melyekben a méltányosság szempontjának is elég tétetett, a magyar korona országait jogilag semmiképpen sem terheli, s ennek folytán a magyar korona országai annak törlesztéséhez hozzájárulni

nem kötelesek; mégis azon czélből, hogy a Magyarország és ő felsége többi királyságai és országai között függőben levő pénzügyi és gazdasági kérdések törvényes rendezése további késedelmet ne szenvedjen, felhatalmaztatik a kormány, hogy a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok kormányával a következő egyezményt köthesse meg.

Ehelyett a bankügyi bizottság a következő szöveget ajánlotta:

Az 1863. évi január hó 3-ikán az akkori cs. kir. pénzügy* minisztérium és a szabadalmazott osztrák nemzeti bank közt kötött egyezés 4. §-ában említett, a szabadalmazott osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illető 80 millió o. é. forintnyi államadósság az 1867: XII. tcz. 53. §-ának világos kijelentése szerint a magyar korona országait jogilag nem terhelhetvén, az azon törvényczikk 54. és 65. §§-ban elfogadott méltányosság szempontjának pedig a törvényhozás az 1867: XV. tcz. által eleget tévén, a magyar korona országai ezen adósság törlesztéséhez járulni kötelezve nincsenek. Mégis azon czélből stb.

A törvényjavaslat részletes tárgyalásánál 1878 június 23-ikán e bevezetéshez szólt Szilágyi Dezső. Első szavaiban a közvetlenül előtte szólt Somssich Pál beszédére hivatkozik.

Szilágyi Én magam is azon nézetben vagyok, hogy valamint Dezső az a bevezetés, mely javasoltatik, úgy az, mely az eredeti törvényjavaslatban foglaltatik, jellemző világot vet azon egész eljárásra, melyet a 80 milliós adósság körül a tisztelt kormány követett.

A tisztelt miniszterelnök úr részéről tegnap felhozott az, hogy ha 1867-ben lehetett az államadósságokból elvállalni jogfeladás nélkül, miért ne lehetne ugyanezt tenni jelenleg is?

Az előttem szóló tisztelt képviselő úr kimutatta, hogy az 1867-iki és a jelenlegi állapot között óriási különbség van. Mert 1867-ben, mint ezt törvényünk világosan mondja, mint ezt itt a kormánypadokról elismerték, mint ezt azon törvénynek legelső támogatója és szellemi szerzője, Deák Ferencz akkor kifejtette, azt hittük és bona fide azt hittük, hogy az államadósságokra vonatkozó minden tekintetnek, annak, amit nem jogból, nem méltányosságból tartoztunk tenni,

de politikai eszélyből tennünk kellett, teljesen megfeleltünk. Ily módon ajánltuk fel az államadóssági járulék átvállalását, ily módon fogadhatták el ott, és nem másképen.

Aki ezt kétségbe vonná, annak felolvasom Deák Ferencnek éppen az államadóssági járulék ügyében 1867 december 14-ikén tett azon nyilatkozatát, hogy elvállalja ezen államadósságot, elfogadja e törvényjavaslatot azon kijelentéssel, mivel 6 a nemzet és nemzet közti egyezkedést nem úgy kívánja tekinteni, mint vásári alkudozást*, aminek, mellesleg mondva, tekinti a jelen törvényjavaslat, mert ez is egyik ára a gazdasági és pénzügyi kiegyezésnek, és hogy milyen kiegyezésnek, azt nyíltan mondja azon módosítvány, melyet a tisztelt előadó úr előterjesztett. Deák nem úgy kívánta azt tekintetni, hanem kijelentette, hogy »abba soha semmi szín alatt nem tudna beleegyezni, hogy ezen elvállalt összegzen felül utóbb bármi követeléseket elfogadjunk*. (Úgy van! balfelől.) »Mert — úgymond — a súlyos teher is könnyebb, ha bizonyos és határozott, mintha folytonosan marad még valami, ami újabb súrlódásokra adhatna okot, újabb terheket vonhatna maga után.«

Én megengedem, hogy a kormány a saját érdeme alapján védje e javaslatot. De ha valakinek a politikája igazolására lehet Deák felfogására hivatkozni, akkor nekünk lehet ezt tenni és nem a túloldalnak (Helyeslés balfelől.) s legkevésbé a kormányelnök úrnak. (Úgy van! balfelől.) Mert a kormányelnök úr is azon beszédében, melyet az államadósságokról tartott, azt mondotta: »annyit vállalunk el ez államadósságokból, amennyit megbírunk, de annyit elvállalunk teljesen és ezzel a politikai eszély minden kívánalmának örök időkre eleget tettünk. (Úgy van! balfelől.)! És nem adás-vevés tárgyává tették azt, mint tétetik azon módosítványban, melyet a tisztelt előadó úr javasolt, ahol az mondatik: nem tartozunk jogilag és természetesen fenntartjuk a jogunkat, hogy nem tartozunk; (Derütség balfelől.) nem tartozunk méltányosságból; sőt azt mondja a pénzügyminiszter úr, hogy erkölcsi érzetünket bántja e szavazás. Ha sem jogból, sem méltányosságból nem tartozunk, ha erkölcsi érzetünket bántja a szavazás, amint mindezt a miniszterek beismerik: akkor nem valóságos

jugum caudinum-e az, amin a kormány az országot és e házat átvezeti? (Élénk tetszés balfelől.)

És az mondatik, hogy mindezt mintegy előkészíti és enyhíti az a jogi óvás, melyet az előadó úr módosítványában javasol.

A tisztelt miniszterelnök úrnak ritka szerencséje van, mióta elveinek fenntartásával innen odament, (Derültség.) de egyszersmind elveit is hatálytalanokká tette. (Tetszés balfelől.) Minden jog, melyet kezébe vesz, rögtön hatálytalanává válik — de ő azért azt a jogot fenntartja. Ez elég az ő megnyugtatósára. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Ritka szerencséje neki, hogy egész politikai eljárása abban áll: hatálytalaná tenni a jogot és fenntartani, de tenni annak ellenkezőjét és azt mondani: az ország joga meg van őrizve. (Tetszés a baloldalon.) így tett ő a külön vámterületre való joggal; beszélt erről kormányzata elején mint komoly aktuális lehetőségről ünnepélyesen a házban; hanem már a vámügyi vitában úgy beszélt, mint olyanról, melyet foganatosítani nem lehet a nemzeti gazdasági harcz megindítása nélkül és anélkül, hogy egész jelen állapotainkat, sokkal becsebb érdekeinket kockára ne tegyük.

De fenn van tartva azon jogunk; fenn van tartva a külön bankhoz való jogunk, a szabadkereskedéshez való jogunk, s most, midőn ezen adósságból egy részt átvállalunk, fenn van tartva az a jogunk, hogy ezen adósság címén semmi körülmények között sem tartozunk jogilag. (Élénk derültség és tetszés a baloldalon.) Ezek vívmányai azon leleményes politikának, mely arról a helyről hirdettetett és mely szerint senki az ő helyzetükben nem csinálhatott volna ennél jobb kiegyezést. (Tetszés a baloldalon.)

De meg kell vallanom, tisztelt ház, rendkívül sajátos azon egész eljárás, melyet a nyolczvanmilliós adósság kérdésében a tisztelt kormány tanúsít. Midőn 1876-ban a májusi stipulációkkal az összes gazdasági kiegyezés kérdései egy bizonyos végmegállapodásra hoztattak a másik állam kormányával, a kormány ezen megállapodások iránt más helyen is, ezen házban is bizonyos kijelentéseket tett, és azon interpellációra, mely hozzá másutt intéztetett, hozzá intéztetett egyik tisztelt képviselőtársam által, aki

meglehetősen nyugtalan ugyan, de azon padokon foglal helyet, (A középre mutat.) azon feleletet adta a kormány elnök úr, hogy a nyolczvanmilliós adósságról szó sem volt. Már most képzelheti a tisztelt ház csodálkozásomat és megdöbbenésemet, midőn a tisztelt pénzügyminiszter úrtól a múlt napokban azt hallottuk, hogy ezen adósság ügye oly ügy, mely 1868 óta kérdés tárgya volt, és mely nélkül a gazdasági kiegyezést létrehozni nem lehet, s hogy ezt tudta mindenkor minden kormány. Eljutottak a májusi stipulációkig. Azt állították: megvan a kiegyezés teljesen a monarchia két államának kormányai között, a pénzügyi és gazdasági rendezésre, de mélyen hallgatott a kormány arról, hogy a nyolczvanmilliós adósság ügye el volna intézve, kétségtelenül azon meggyőződésben, hogy anélkül nem lehet a kiegyezést létesíteni.

Ez az egyik. A másik az, hogy a tisztelt kormány a magajogi felfogásában már oda jutott, hogy midőn minket ezen kötelezettség nem terhel, mert bona fide ünnepélyesen úgy vállaltuk el az 1867-iki államadóssági járulékot, hogy 1867-ben eleget tettünk annak, amivel a politikai eszólýnek tartoztunk; mondom, a kormány oda jutott a magajogi felfogásában, hogy vitás kérdéssé formálta a két állam közt ezen ügyet, és bizonyos, nem éppen szerencsésen választott bíróság eldöntése alá kívánta bocsájtani. De utoljára is, ez egy bizonyos jogi felfogás, melyet a kormány elfogadott s ezzel legalább az egyszerű hatalomszó és erőszakolás előtti meghajlást pusztán azért, mert gyengébbek vagyunk, ki akarta kerülni s a mi jogi meggyőződésünknek is súlyt szerezni, hogy ne legyen kénytelen a nemzet oly adósság átvállalására, melyre nézve Deák Ferencz azt monda, hogy soha ily vásári alkura ráállni nem lehet. S mint van indokolva ezen jogi álláspont feladása? Egyszerűen azzal, hogy az Ausztriában keresztülvihetetlenek bizonyult be. Beám ez azon benyomást teszi, mintha a kormány nem is annyira ezen álláspont megóvását kívánta volna; mintha a kormány egész eljárásában inkább keresett valakit vagy valamit, akire ráhárítsa a nyolczvanmilliót illető egyezkedésnek összes felelősségét.

Mint a régi zsidó népnél volt egy nagy ünnep, midőn Izrael főpapja a népnek minden bűnét igen élelmesen egy

bak-kecskére ráimádkozta és azt aztán elbocsátotta a pusztába, a nép pedig bűn nélkül és tiszta maradt, majdnem úgy tűnik föl előttem, hogy ez a bűn-bak, melyre az átvállalás javasolásának kimondását vagy kezdeményezését a kormány rá akarta hártani: eleinte lett volna a heidelbergi egyetem jog- és államtudományi kara; miután ez nem sikerült, megkísérelte ugyanezt a quota-bizottsággal; miután bűn-baknak ez sem vált be, akkor történt az, ami történik a fekete felleggel, melyet néz az ember, fél tőle, nem tudja magát megóvni, s egyszer aztán egészen a nyakába szakad. (Derűtség.) Így történt ezzel a kérdéssel is.

Így lévén a dolog, én nem tekinthetem üres formulánál egyébnek a jogfenntartás azon folytonos emlegetését, mintha az 1867-iki törvény, amely azt mondja, hogy minden államadósság iránt a méltányosság és a politikai eszély kívánalmainak eleget tettünk s ez reánk nézve és rajok nézve jogállapotot teremt, a mi jogállapotunkat tisztán nem mutatná. Az ilyen átvállaláshoz hozzákötött jogfenntartás inkább mint gúny hangzik, mintsem komoly törvényhozói kijelentés. (Élénk helyeslés balfelől.)

És én megvallom, hogy az, ami főleg bántó az egész kiegyezési tárgyalás alatt és annak végeredményében, a tartalom kívül főleg az, hogy azon nagy és hetyke kívánatokkal megindult campagne oly véget ért, hogy az északi sark nem áll oly messze a délitől, mint amily messze áll a végeredmény azon pontoktól, melyeket a kormány mint ünnepélyes ígéletben foglalt programot ebben a házban előadott. (Élénk helyeslés balfelől.)

És ha ez így van; ha már consummatum est; ha ezt az árt csakugyan meg kell fizetni: ily merőben haszontalan és értéktelen jogfenntartásokkal és óvásokkal nem akarnám azt a kikerülhetetlen szégyent tetőzni, amelynek elébe a kormány taktikája vezette a nemzetet. Ezért én a bevezetést sem fogadom el. (Élénk helyeslés balfelől.)

Széll Kálmán pénzügyminiszter, miután a közben felszólalt Lónyay Menyhért gróf beszédével foglalkozott, ezekben válaszolt Szilágyi Dezsőnek:

Azt mondja Szilágyi, hogy a hatvanhetedik kiegyezés nem volt adás-vevés, nem volt vásár, ez pedig az.

Szilágyi Dezső: Deák Ferencz mondta.

Jól tudom én, mit mondott Deák Ferencz. Azt mondta, akkor, mikor védelmezte az államadóssági törvényt azok ellen, kik részint kevesebbet akartak elvállalni, részint más alapon akarták elvállalni: ez már nem vásári alku, ez egyezés, mely * meg van kötve, fogadjuk el. És a tisztelt képviselő úr e hivatkozáson felül még a maga Ítéletét is hozzá méltóztatott mondani: hogy ez adás-vevés, ez vásár, és ez a kiegyezés ára. Éppen úgy és éppen azon módon ára, amint ára volt a nagy politikai kiegyenlítésnek az 1867-ben elvállalt államadósság. (Zajos helyeslés jobbfelől.)

Én is részt vettem azon dolgokban, habár igen szerény, igen kis, igen alárendelt szerepkörben, de mégis igen élénken emlékszem mindazokra, miket akkor hallottam, tanultam.

E házban nem volt egy szónok, sem ezen, sem azon oldalon, ki ne abból a szempontból védelmezte volna az elvállalást: vessünk véget a nagy, százados perpatvarnak, állítsuk vissza a békét és csináljuk meg az egyezséget; ennek az az ára, hogy azon terhekhez járulunk, méltányosság szempontjából, melyeket jogilag el nem ismerünk. Mi a jelenleg folyamatban levő perpatvarnak akarjuk végét vetni. Én tiszta öntudattal elvállalom a felelősséget azon tétel igazságáért, hogy az ország és a monarchia érdekében vetünk véget most e perpatvarnak, amint véget vetettünk akkor, midőn az államadósságból a politikai kiegyenlítés kedvéért részt vállaltunk. Ebben az értelemben igenis hasonlít a kettő egymáshoz. Mert ha nem ez lett volna a hatvanhetedik szempont, kérdem: akkor mi volt? (Helyeslés jobbról.)

Szilágyi azt mondta, hogy megindult e minisztérium nagy hetyke ígéretekkel. Ha ez így van, akkor azt a tanácsot adom neki, vizsgálja meg retrospektíve mindazt, amit az ellenzék ezen egyezés helyébe tenni kívánt, és a kettő közt vonja meg a parallelát: hogy mik voltak a kormány követelései, amikről bizonyos mértékig letenni az ország érdekében szükségesnek tartotta, s ha a mi ígéreteink hetykék voltak, méltóztassék egy nyugodt perczen megítélni, vájjon az önök ígéretei nem

voltak-e sokkal nagyobbak, hogy ne mondjam: még sokkal helykébbek. (Hosszantartó élénk helyeslés a középben.)

A ház ezután elfogadta a bevezetést a bizottság által javasolt szövegben.

A KELETI KÉRDÉS.

LÁZADÁSOK A TÖRÖK TARTOMÁNYOKBAN. A SZERB-TÖRÖK ÉS OROSZ-TÖRÖK HÁBORÚ. KÜLÜGYI KÉRDÉSEK A KÉPVISELŐ-HÁZBAN.

Herczegovinából és Boszniából 1875-től fogva, midőn ott a lázadások állandóakká lettek, a felkelők nagy tömegekben átmenekültek határainkon, és segélyezésük éveken át nem csekély mértékben terhelte a közös költségvetést. A külügyminisztérium azzal fenyegetőzött, hogy megvonja tőlük a segélyezést, a porta büntetlenséget ígért nekik; a menekültek mindemellett nem voltak rábírhatók, hogy a fegyvert letegyék és hazájukba visszatérjenek. A külügyminisztérium később Rodich báró tábornokkal, Dalmácia helytartójával is tett a felkelők békítésére kísérletet, de ez se járt sikerrel. (Rodich bárót pánszláv irányú törekvésekkel vádolták Magyarországon, és hivatali működéséből oly tényeket hoztak fel, melyekben Bosznia és Herczegovina okkupációjának előkészítésére irányuló törekvés volt felismerhető. Állították, hogy a lázadás Dalmáciából indult ki; hogy onnan pénz és fegyverek esempésztettek a két török tartományba.)

Egyrészt a török területen a békés állapotok helyreállítása, másrészt az európai béke fenntartása érdekében a háromcsászár-szövetség kormányai, a párisi szerződést aláírt többi nagyhatalmasság hozzájárulásával, diplomacziái lépéseket tettek a portánál, és konzulaik kiküldésével közbenjártak a felkelőknel.

A hatalmak a portánál a fellázadt keresztény lakosság helyzetének javítására reformokat sürgettek. Ennek programját az Andrássy-féle reformjegyzék foglalja magában, melyet a hatalmak képviselői (Ausztria-Magyarország konstantinápolyi nagy-

követe Zichy Ferencz gróf volt) 1876 január havában adtak át a török kormánynak. Ugyanaz volt célja a berlini memorandumnak is, Gorcsakov herceg művének. A berlini úgynevezett bárom-kancellár-találkozás alkalmával 1876 május havában Andrassy gróf és Bismarck herceg, majd Francia- és Olaszország is hozzájárultak e memorandumhoz, fenyegető záradéka miatt azonban Angolország megtagadta hozzájárulását és ezért az nem is közöltetett a portával.

Az Andrassy-féle jegyzék, melyet 1875 december 30-ikáról Budapestről keltezve a külügyminiszter a monarchia nagyköveteihez intézett, a török birodalom integritásának fenntartásából mint alapgondolatból indulva ki, a fellázadt török alattvalók követelései közül a jogosultaknak teljesítését ajánlja a portának. A jegyzékben körülírt reformok ezek voltak: teljes vallásszabadság; az adók bérbeadásának megszüntetése; Bosznia és Hercegovina adói e tartományok érdekében használtassanak fel; a reformok végrehajtását ellenőrző, egyenlő számban keresztényekből és törökökből álló bizottság létesítése; a mezei gazdasággal foglalkozó lakosság helyzetének javítása.

A három-kancellár-találkozással egyidőben kitört bulgáriai lázadást Törökország a maga erejéből leverte. (Bulgáriai kegyetlenkedések; Gladstone röpirata: Bulgárián horrorra and the question of the east; atrocity meetingek.)

1875 márczius havában ő felsége meglátogatta Dalmáciát.

Ugyancsak ezen év őszén a delegációkban Andrassy gróf külügyminiszter ezekben jelölte meg politikája céljait: az általános béke fenntartása; a török birodalomban és a szomszéd országokban komplikációk megakadályozása; biztosítékok oly eshetőségekkel szemben, mint aminők a fellázadt tartományokban beállottak, s a baj krónikussá válásának megakadályozása.

A magyar delegáció a külügyi albizottság javaslatára (elnök Lónyay Menyhért gróf, előadó Falk) ugyanekkor oly értelmű határozatot hozott, hogy a monarchiának nincs oly érdeke, mely Törökország területi viszonyainak megváltoztatását szükségessé tenné. Helyesli a delegáció, hogy a kormány, a porta tekintélyének és a be nem avatkozás elvének épségben tartásával, oly irány-

ban érvényesíti befolyását, hogy a török kormány czélszerű intézkedésekkel megszüntesse azon sajnos állapotokat, melyek a monarchia déli határain meg-megújuló zavaroknak forrásai.

Tisza miniszterelnök Simonyi Ernőnek arra a kérdésére! igaz-e, hogy a keleti tartományoknak magyar és osztrák hadak által való megszállása czéloztatik, 1875 deczember 18-ikán kijelentette, hogy erre nézve a magyar kormány sem nem adta, sem meg nem tagadta beleegyezését.

Az 1876 május 15-ikén megnyílt delegáció külgügyi albizottságában Andrássy gróf külgügyminiszter kijelentette, hogy a berlini összejövetelnek egyik legértékesebb eredménye a nagyhatalmak egyetértése, mely arra irányul, hogy a maguk külön érdekeinek féltetelével, a béke fenntartása iránti törekvéseiket teljes erélylyel keresztülvigyék. A hozzá intézett kérdésre határozottan ellene nyilatkozott az okkupáció gondolatának, s tiltakozott az ellen, hogy Ausztria-Magyarországnak bármely irányban zsandári szolgálatra való készséget tulajdonítsanak. A status quo améioré az, amit a keleten a hatalmak törekvéseinek céljaként jelölt meg, hogy így Európa közös akciójával a paczifikáció eléressék.

A külgügyi albizottság (elnök Festetich György gróf, előadó Falk) jelentésében, melyet a delegáció magáévá tett, kijelenti, hogy a kormány keleti politikája teljes összhangzásban van a delegációnak az előző évben kifejezett nézeteivel.

*

A szerb- és montenegrói-török háború alatt az országnak szerbek lakta vidékén a hatóságok oly jelenségeknek jöttek nyomára, amelyekből azt következtették, hogy ott Szerbiának a háborúban való támogatása céljából jelentékeny katonai erő toborzása és pénzösszeg gyűjtése céljából szövetekezés történt. Ez ellen Tisza Kálmán mint belügyminiszter 1876 június 30-ikán a törvényhatóságokhoz rendeletet adott ki. Azt a törekvést, — mondja a rendelet — melynek célja eszközöket teremteni a velünk békében élő török állam elleni harcz folytatására és hazánk polgárait e harczban való tetteges részvételre rábírn, csirájában el kell fojtani.

Miletics Szvetozár országgyűlési képviselő ellen gyanúok merültek fel, hogy ily törvényellenes cselekményekben bűnös, és ezért őt, mentelmi joga tekintetbe vétele nélkül, tettenérés | alapján 1876 augusztus 5-ikén Újvidéken letartóztatták. Egyidőben hasonló okból Horvátországban is történtek letartóztatások.

Miletics ügye több ízben foglalkoztatta a képviselőházat. Az ellene felségárulás, illetve hűtlenség miatt megindított bűnügy végtárgyalása 1878 január havában folyt le a budapesti törvényszéknél. A bíróság Mileticset öt évi börtönrre ítélte.

A reichstadi találkozón, 1876 július 8-ikán, melyben királyunk Andrássy gróffal, a czár pedig Oorcsakov herczeggel és Novikov gróffal vett részt, megállapodás jött létre a monarchia semlegessége iránt. E találkozásnak bizonyos titkos megállapodásokat is tulajdonítottak s ez iránt többször kérdés intéztetett a kormányhoz, amire ez több ízben kijelentette, hogy a monarchia nem kötötte le magát, hanem fenntartotta elhárítószabadságát. (L. alább Kossuth levelét és egy francia diplomata nyilatkozatát a reichstadi megállapodás tartalmáról.)

A delegációk 1877-ben csak az év utolsó hónapjára hívtak össze és így a külügyi kérdésekben másfél esztendőn át csakis a magyar kormány útján nyerhetett az országgyűlés felvilágosítást. A szerb-török és az orosz-török háború folyamán az interpellációk egész sorozatát intézték, gyakran rövid időközökben, a miniszterelnökhöz; a költségvetési vitában is foglalkoztak a külügyi politikával, s alkalmat adtak erre a törvényhatóságok feliratai is.

Szerbia támadásának előkészítésében és a háború intézésében vezető szerepe volt Tsernajevo orosz tábornoknak. A háború alatt pedig orosz önkéntes csapatok vonultak Szerbiába, előbb Magyarországon, nagyrészt a Vörös Kereszt jelvénye alatt, azután Románián át.

Ez iránt Tisza miniszterelnök Irányi kérdésre 1876 október 6-ikán kijelentette, hogy a visszaélésekről a külügyminisztérium értesítette az orosz kormányt, és a kormánynak van oka hinni, hogy elhárításukra erélyesebb intézkedések tétettek.

Csermátony és Irányi kérdésére ugyanekkor kijelentette, hogy a párisi szerződést biztosító hatalmak mind egyetértőleg járnak el, s ez kilátást nyit arra, hogy az esetleges későbbi bonyodalmakban is bárkivel szemben meglesz az az egyetértés, melyet eddig a külügyi kormánynak biztosítania sikerült.

A török hadsereg győzelmesen haladt előre.

Nagy nyugtalanságot keltett ekkor az Ol szagban a czár hadsegédének, Sumarakov tábornoknak küldetése. Midőn ugyanis a porta a békekötés alapjai iránt az angol kormány részéről 1876 szeptember 21-ikon tett javaslatokat (Szerbiára és Montenegróra nézve a status quo, Boszniára, Hercegovinára és Bulgáriára nézve autonómia alapján közigazgatási reformok) elfogadhatatlannak jelentette ki, a czár hadsegéde útján királyunkhoz küldött levelében közös eljárásra tett ajánlatot. E szerint osztrák-magyar csapatoknak Boszniát, orosz csapatoknak Bulgáriát kellett volna okkupálniok, s ezenkívül a nagyhatalmak egyesült hajóhada a Boszporusba vonult volna. De sem Andrassy gróf, sem az angol kormány ezt az ajánlatot nem fogadták el.

Oroszországnak e terve, különösen Bulgária szándékolt orosz okkupációja, okozta legfőképen a fordulatot az addig török-ellenes angol közvéleményben.

A nyílt szakítás Oroszország és a porta közt már ekkor alig látszott elkerülhetőnek. A török kormány vonakodott a Gorcakov herceg által ajánlott hat heti fegyverszünetet elfogadni, és csakis a czárnak ultimátumszerű követelésére egyezett bele kéthónapi fegyverszünetbe 1876 október 31-ikén.

November 2-ikán a czár az angol nagykövetnek azt a kijelentést tette, hogy Konstantinápoly elfoglalását Oroszországra nézve szerencsétlenségnek tartaná 8 a legkomolyabb és legünnepélyesebb formában legszentebb becsületszavát köti le, hogy nincs szándékában Konstantinápoly birtokát megszerezni; Bulgária megszállásáról is csak ideiglenesen lehetne szó.

A rokonérés Törökország iránt általános volt az országban és török részről viszonzással találkozott. Budapesten az egyetemi ifjúság Abdul Kerim pasa, a győzelmes török hadvezér tiszteletére a török konzulnak 1876 október 23-ikán fáklyászenét akart rendezni; a hatóságok tilalma nagy utcai tünte-

tésekre, majd képviselőházi vitára adott okot. Az ifjúság küldöttsége azután Abdul Kerimnek díszkardot vitt Konstantinápolyba. A szultán ezt a budapesti egyetemnek ajándékuul küldött Corvinnakkal viszonozta. A szofták látogatása, 1877 április havában, már az orosz-török háború folyamán, rendkívüli méretű tüntetésekkel járt Budapesten és az ország több helyén. A képviselőház pedig lelkesedéssel egyhangúlag elfogadta Földváry Mihálynak, a független szabadelvű-párt megbízásából tett indítványát, mely szerint: a török szultán ő felségének nagylelkű tette fölött a nemzet képviselői hálaérzetüket jegyzőkönyvileg megörökítik. Tisza miniszterelnök nyomban az indítvány előterjesztése után kérte a házat, hogy mivel az indítvány csak olyat kíván, amit ő magától is megtett volna, a ház azt mindjárt felállással fogadja el.

A szofták fogadásával szemben ellentüntetésnek tartották, midőn később, 1877 május 9-én, Zágrábban Albrecht főherceg szállása előtt egy zenekar az osztrák néphimnusz után nyomban az orosz himnuszt játszotta.

A költségvetés általános tárgyalásánál, 1876 november 18-ikán, Simonyi Ernő határozati javaslatot terjesztett elő, mely szerint mondja ki a ház, hogy a török birodalom területi épségének és függetlenségének fenntartása érdekében minden megkívánható áldozatra kész. Javaslatát azonban Tisza miniszterelnöknek azon ellenvetésére, hogy nem lehet a külpolitika vezetését határozott utasításokkal megkötni, visszavonta.

Ebből az alkalomból, 1876 december 3-ikán, Kossuth Lajos Simonyi Ernőhöz levelet írt, melyben ezeket mondja: Magyarországnak nem kell, nem szabad magát a keleti kérdésben az orosz politika vontató-kötelére akasztani engedni... Minden kigondolható expedienst, még a rettenetes szerencsétlenségnek vallott háborút is kisebb szerencsétlenségnek tartom, mint az orosz hatalom növekedésének megengedését. E nézetemben annyira nem vagyok ismeretes politikai aspirációim által befolyásolva, miként ha óhajtom, — amint lelkemből óhajtom — hogy e nézet a döntő körökben is elfogadásra találjon, ezt azon tiszta meggyőződéssel teszem, hogy ez esetben hazánk létérdekei az osztrák dinasztia létérdekeivel tökéletesen szolidárisak. (Iratái, IX. kötet, 96. 1.)

Kossuth Lajos 1876 december 12-ikén ugyancsak Simonyi Ernőhöz intézett levelében így ír: A keleti kérdés orosz hatalmi kérdés . . . Amitől mi magyarok félünk, az, hogy ha a török birodalom épsége felbontanék, fennhatósága aláásatnék, mielőtt azon veszély elhárított, hogy ,e felbontást, ez aláásást az orosz hatalom idézze elő, az orosz hatalom zsákmányolhassa ki: az eredmény nem az lenne, hogy a török birodalom romjain ssabad, független nemzetek emelkedjenek fel kiktől bizonyára nem lehetne okunk saját szabadságunkat, saját függetlenségünket félteni, hanem hogy akár foglalás által, akár (ami egyre megyén, sőt veszélyesebb) a szolgaságért, amelylyel jár, kompenzációul »nagysággal« kecsegtető fajrokonság mézes madzagával, az. orosz. hatalom mindezen népeket saját vontató kötelére kötné, s minket ekként diktatoriális befolyásának vasabroncsával szorongatva, oly súlylyal nehezédnek reánk, amely irtózatot küzdelmeknek, végtelen szenvedéseknek és meglehet, Lengyelország sorsának perspektíváját állítaná szemünk elibe. És meg kell jegyeznem, hogy ezen veszély, mely minket fenyeget, hasonló, sőt nagyobb mérvben fenyegeti az osztrák birodalmat. (Iratái, IX. kötet, 106. 1.)

Az Oroszország és Anglia részéről történt harcias nyilatkozatok után, (Disraeli beszéde a lord-mayor-lakomán, 1876 november 9-ikén, és a csárnak másnap egy moszkvai küldöttséghez intézett válasza, melyben először fordul elő a szláv ügy hivatalos említése) a csár, minekutána már korábban egyezséggel biztosította hadserege számára Románián az átvonulást, 1877 április 23-ikán kiadta hadikiáltványát. Május 3-ikán pedig Románia is megüzente a háborút Törökországnak, és 9-ikén a kamarák kimondták Románia függetlenségét.

Kossuth Lajos 1876 december 24-ikén Lukács Gyulához írt levelében ezeket mondja:

A szláv ügynek mint orosz harci programmnak értelme az, hogy a szent-pétervári kabinet mindenütt, hol szlávok laknak, bennük eszközöket keres, miszerint nyugtalankodásaik által egyik-másik hatalom politikáját feszélyezhesse, erejét zsibbaszthassa és bennük ékeket keres, melyekkel államokat

repszthessen szét, ha hatalmi terjeszkedésének útjában állanak, s új idomításokat hozhasson létre, hatalmának akár eszközeiül, akár tárgyául. (Iratai, IX. kötet, 116. 1.)

Közben, hogy a háborúnak elejét vegyék, még két együttes lépés történt a hatalmak részéről. Angolország javaslatából kiindulva, 1876 december végén, a konstantinápolyi konferencia egyrészt a szerb-montenegrói-török békekötésre akarta a portát szorítani, másrészt Bosznia, Hercegovina és Bulgária közigazgatási állapotainak javítása iránt a hatalmak utolsó követeléseit állította fel. A szultán erre az egész birodalom számára alkotmányt adott, s a konferencia megállapodásait nem fogadta el. Ennek következtében a nagykövetek 1877 január végén elhagyták a török fővárost.

A békét a török kormány ezután Szerbiával megkötötte.

Az orosz diplomácia utolsó ténye az 1877 márczius 31-iki londoni jegyzőkönyv volt. Körútjában Ignatiev tábornoknak sikerült a nagyhatalmakat egyesítenie, hogy újból nyomatékosan ajánlják a török kormánynak Montenegróval a békekötést, a reformok életbeléptetését és a lefegyverzést. A porta a hozzájárulása nélkül létrejött jegyzőkönyvre április 9-ikén visszautasító választ adott. Oroszország ekkor már megkezdte a mozgósítást, Románia pedig és Montenegró fegyverben állottak.

Ide iktatjuk az 1856-iki párisi szerződésnek azt a pontját, melyre hivatkozva Savfet pasa külügyminiszter a nagyhatalmakhoz fordult, Nelidov orosz nagykövetnek azon közlése után, hogy a diplomáciai viszonyt megszakítja és Konstantinápolyt elhagyja.

A szerződésnek e pontja így szól:

S'il survenait entre la Sublime-Porte et Puné ou plusieurs des autres puissances un dissentiment qui menaçait le maintien de leurs relations, la Sublime-Porte et chacune de ces puissances, avant de recourir à l'emploi de la force, mettrait les autres parties contractantes en mesure de prévenir cette extrémité par leur action médiatrice.

A nagyhatalmak semlegességüket jelentették ki.

Tisza miniszterelnök 1877 május 4-ikén együttesen nyilatkozott Simonyi Ernő, Chorin és Somssich interpellációira s megismertette a monarchia külügyi vezetésének irányát.

A monarchia magatartása — így szólt — az orosz-török háború kitörése óta megfelel annak, melyet a keleti bonyodalmakkal szemben elejétől fogva elfoglaltunk. A keleti keresztény népek sorsának javítására intézett törekvései ismeretesek és minden oldalon méltányoltattak is. Egyúttal arra törekedett a kormány, hogy a béke megóvassék, vagy ha ez nem lehet, a háború lokalizáltassék. Most két feladatot lát maga előtt a kormány: megelőzni az európai bonyodalmat és hogy a végleges alakulásnál minden körülmények közt érvényre emelkedjék azon befolyás, mely a monarchia helyzetének és érdekeinek megfelel. Ezen érdekek megóvása szempontjából a semlegesség kimondása után is a kormány fenntartja a cselekvés szabadságát. A kormány minden irányban és annak idejében kinyilvánította a monarchia keleti politikájának célzatait és irányát, és ma is azon helyzetben látja magát, hogy a monarchia szavának szükséges számbavételét biztosíthatja katonai intézkedések nélkül is.

Somssichnak a dunai szabad hajózás biztosítása iránt tett kérdésére május 9-ikén kijelentette a miniszterelnök, hogy a külügyi kormány aziránt még az interpelláció előtt Pétorvárra és Konstantinápolyba felszólítást intézett.

Somogy megye és több más törvényhatóság feliratának tárgyalása alkalmából, 1877 június 23-ikán, kevéssel az országgyűlés elnapolása előtt, nagyszabású külügyi vita indult meg a képviselőházban.

A törvényhatóságok azzal a kérelemmel fordultak a házhoz: akadályozza meg a kormány, hogy Oroszország területi nagyobbodást nyerjen és Törökország felosztása útján határainkat szláv országokkal vegye körül. Szivák Imre, mint a kérvényi bizottság előadója, javasolta, hogy a feliratok adassanak ki a miniszterelnöknek.

Általános volt az aggodalom, hogy az akkoriban tett katonai készülődések célja Bosznia megszállása. Ennek adott

kifejezést Apponyi Albert gróf június 26-ikán mondott beszédében.

Ragaszkodom, mondja, azon tételhez, melyet a nemzet közérzete ritka egyhangúsággal vall magáénak: hogy a monarchia érdekei keleten semmi által jobban és biztosabban meg nem óvhatók, mint a török birodalom integritásának fenn tartásával, (Élénk helyeslés.) és amaz európai szerződések érvényben tartásával, melyek ezen integritásnak alapját teszik. (Helyeslés.)

Közvetlenül Apponyi gróf után mondta Kállay Béni nagy feltűnést keltett beszédét, melyben a jobboldali ellenzék padjairól védelmére kelt Andrássy gróf külügyi politikájának. Szerinte Törökország mint állam feltartóztathatatlanul a hanyatlás útján halad; aggodalommal tölténé tehát őt el, ha inkább érzelmeket, mint higgadt megfontolást követve, sorsunkat vele minden áron összekötnék. Bosznia okkupációjáról azt mondja, hogy károsnak tartaná, ha itt, bár mint egyes képviselők, csak egyszerű óhajtsásképen is kimondanák akár azt, hogy akarjuk, akár azt, hogy nem akarjuk okkupálni Boszniát. Az ellenzék e kijelentést élénk ellentmondással fogadta.

Tisza miniszterelnök ugyanekkor újra kifejtette a monarchia külügyi politikáját. Kiemeli, hogy senkivel szemben és semmi irányban arra nézve, hogy mit fogunk tenni érdekeink megóvására, sem szövetségünk, sem kötelezettségünk nincs, hanem teljes mértékben bírjuk önelhatározásunk szabadságát. A döntésre hivatott körökben — folytatja — nincs senki, aki feladatnak azt tartaná, hogy szomszédunkban a birtoklási és/hatalmi viszonyok megváltozzanak, (Hosszantartó általános élénk helyeslés és tetszés) és ily politika érdekében határozatokát hozni a jövőt illetőleg senkinek sincs szándéka. (Hosszantartó általános élénk helyeslés és tetszés.)

Kaas Ivor báró kérdésére 1877 június 30-ikán a miniszterelnök kijelenti, hogy a pánszláv izgatásokat illetőleg a kormány szemei minden irányban nyitva vannak, és ha tudomására jut, hogy izgatás történik, gondja lesz rá, hogy a törvény teljes szigorát éreztesse azokkal, kik hibásak. Kaas bárónak a dunai hajózás szabadságát illető kérdésére kijelenti, hogy a külügyi hivatal részéről a szükséges intézkedések megtétettek.

Kaas Ivor báró: A miniszterelnök június 26-iki beszédében szerinte többek közt az a kijelentés volt, hogy a kormánynak nincs szándékában az okkupáció.

Tisza: Csak azért vállalja a felelősséget, amit mondott, de amit bárki hozzágondol, azért nem.

Az 1877 július 31-ikén tartott közös miniszteri értekezlet felhatalmazta Andrássy grófot, hogy szükség esetén intézkedések tehetők a déli határszélen felállított csapatok erősítésére.

Kossuth Lajos 1877 augusztus 12-ikén B. Molnár Sámuel országgyűlési képviselőhöz írt levelében ezeket mondja:

Az orosz törekvésekből hazánkra és az osztrák birodalomra háruló veszély elhárításának sikeres módja nem a czár szavartatásának élheterlen lesegetésében, nem a béketárgyalások zene-zunás fináléjánál található fel, hanem abban és egyedül csakis abban, hogy amíg nem késő, kezét fogjunk a törökkel, miszerint az orosz támadás győzelmes visszautasításával az ottotnán birodalomnak épsége és függetlensége is megóvassék és az orosz hatalmi terjeszkedés minden alakban meggátoltassák. (Iratái, IX. kötet, 196. 1.)

Augusztus 30-ikán ugyancsak B. Molnár Sámuelhez írt leveléből:

A fennforgó kérdésnél a magyar nemzet kiindulási pontja az, hogy a szomszédunkban dúló háborúban úgy hazánk, mint Ausztria létérdekei koczkán forognak. Én súlyt helyezek arra, hogy ez alkalommal Ausztria létérdekei hazánk létérdekeivel összhangzanak... Egy háborúval állunk szemben, mely hazánkat is, Ausztriát is eventuais-halállal fenyegeti... A török fenhatóság függetlenségének minden csökkentése az orosz hatalomnak reánk és Ausztriára dissolvens méreg gyanánt ható befolyását gyarapítaná, s ennek kimaradhatlan következése az volna, hogy az orosz nyomás által megbomlasztott török birodalom szláv népei nem lennének szabad nemzetek, hanem lennének orosz—eszközök, lennének orosz szolgák, lennének a boa constrictor farka, melylyel az minket körülszorít; lennének a csápok, melyekkel a polyp testünkbe ragad... Indignáció-

val utasítja vissza az összes magyar nemzet azon szántoly erkölcs-telen mint improvidens gondolatot, hogy az osztrák-magyar monarchia a török birodalom bármely részének elfoglalása által hazánk létérdeke megsértésének czinkosává szegődjék. (Iratai, IX. kötet, 208. 1.)

Sok szó esett ő felségének 1877 szeptember 11-ikén, az orosz czár nevenapján, Kassán mondott pohárköszöntőjéről, melyben ő felsége így szólt: Drága barátom és szövetségesem, II. Sándor orosz czár egészségére ürítem poharamat. (Előzőleg, királyunk születése napján, a czár »barátjára és szövetségesére« mondott pohárköszöntőt.)

Erdélyben titkos fegyverszállításoknak jöttek nyomára, és a küldeményeket a kormány elkoboztatta. (Székely puccs.)

A horvát tartománygyűlés 1877 szeptember 22-ikén feliratot fogadott el, melyben kijelenti, hogy számol azzal az eshetőséggel, hogy ő felsége teljes hatalmával tetterősen bele fog nyúlni az eseményekbe a monarchia nagy érdekeinek védelmére, amely érdekek a keletnek újjászületésétől és felszabadításától elválaszthatatlanok.

Tisza miniszterelnök 1877 szeptember 27-ikén újra nyilatkozott a külügyi politikáról, együttesen a hozzá intézett hat interpellációra.

A külügyi politikát — úgymond — megvédi azon tény, hogy a monarchia és különösen Magyarország érdekeit semmi veszély nem fenyegeti, és ez eléretett anélkül, hogy az országtól rendkívüli áldozatok követeltettek volna.

Apponyi Albert gróf kérdésére kijelenti, hogy a háború kitörésekor a külügyi kormány felszólalására az orosz kabinet megígérte, hogy Szerbiát hadviselési területül az orosz seregek nem fogják használni, és ezen ígérettel szemben lett figyelmeztetve a török kormány, nem lenne-e czélszerű, ha ő ugyanezt tevén, ezzel lehetővé tenné, hogy a másik rész is ígéretét beválthassa. A török kormány készséggel engedett ebben, mert nem ítélte magára nézve hátrányosnak külügyi kormányunknak e fellépését. De az iránt, hogy ha Szerbia netalán megtörvén a

tavaly kötött békét, háborúba megy, mit tehessen Törökország, külügyi hivatalunk részéről hozzá semminemű észrevétel vagy intés nem intéztetett, sem egyáltalában az iránt, hogy ezen esetben mit tegyen, semminemű akadály nem tétetett és tétetni nem is fog. (Helyeslés és tetszés.)

Irányi és Simonyi Lajos báró a három-császár-szövetségre vonatkozólag tettek kérdést. Erre kijelenti a miniszterelnök, hogy abból, mert az egyik állam a másik kettő nézetének ellenére a háborúba ment, reánk semminemű kötelezettség a keleti kérdésben nem hárult, sőt mindjárt az első perczen meg volt mondva, hogy bármi legyen a háború vége, a béke megkötésénél olyan, amit mi nem akarunk, történni nem fog.

Andrássy grófnak 1877 szeptember 18-ikán Salzburgban Bismarck herczeggel történt találkozása alkalmából Bauszern kérdésre Tisza miniszterelnök csupán a Németországgal való jó viszonyunk fontosságát emelte ki.

ANDRÁSSY GRÓF NYILATKOZATAI A DELEGÁCZIÓBAN.

A delegációk az orosz-török háború legváláságosabb időszakában, 1877 december 5-ikén ültek össze. A törökökre nézve addig sikerekben gazdag háborúnak döntő fordulata december 10-ikén, az Andrássy gróf külügyi expozéját követő napon volt: az Ozmán pasától védelmezett Plevna elesett. December 14-ikén pedig Szerbia, felbátorítva az oroszok sikerétől, újra hadat üzent Törökországnak és támogatta az oroszok előnyomulását.

December 9-ikén Andrássy gróf külügyminiszter a külügyi albizottságban előadta keleti politikájának irányító elveit.

A három-császár-szövetségben való helyzetünket illetőleg azt mondja, hogy a monarchia szabadon rendelkezik sorsa fölött; nincs hatalom Európában, mely nagyobb biztonsággal számíthatna arra, hogy igazságos és méltányos érdekei érvényesülni fognak. Hiányzik benne a bátorság azon vállalkozásra, hogy a törökországi status quo-ért, azaz a mozgalmak előtti állapótért, helyt álljon, a helyállás alatt nem szavakat, hanem tényeket értve. Az a vád pedig, mintha a Balkán-félszigeti

keresztény népek békés fejlődése és jóléte iránt a monarchiának nem volna szive, jogosulatlan; e fejlődés a monarchia érdekével nem áll ellentétben.

Arra nézve, hogy valamely más hatalom nyomása alatt járunk el, így szól: Európában nincs hatalom, mely más hatalmak nélkül valamit keresztülvihetne; de nincs hatalom, mely a keleti ügyek szabályozásához nélkülünk hozzáfoghatna. Helyzetünk olyan, hogy azt mondhatjuk: mi az európai érdekeket Európával egyetértésben fogjuk megvédeni, de a magunk érdekeiért magunk fogunk helyt állani. Hogy miben állnak érdekeink, azt minden irányban határozottan és világosan megjelölte, még pedig oly módon, amint az nem sérthet s azon meggyőződést keltheti, hogy azért, amit kimondottunk, épp oly határozottan helyt állunk, amily mérséklettel kijelentésünket tettük.

A nyilvános ülésben ezúttal a delegáció tagjai egyértelmű megállapodással eláttattak a külügyi helyzet megvitatásától.

Az osztrák delegációban erős nyomatékkal orosz-ellenes nyilatkozatok tétettek.

A SAN-STEFANÓI BÉKE. HÁBORÚS SZELLEM AZ ORSZÁGBAN.

Az orosz győzelmek hírei erős mozgalmat idéztek föl szerte Európában. Nálunk a képviselőház jelentékeny része, a sajtó és a törvényhatóságok, a fővárosi és vidéki népgyűlések: mind fegyveres beavatkozásra sürgették a kormányt, Törökország integritásának megvédése érdekében és az orosz hatalmi terjeszkedés ellen. A nem hivatalos politikai körök és mondhatni az osztatlan közvélemény egyszersmind az Angolországgal való szövetséget követelte. Angolországban a hagyományos keleti politika kerekedett fölül.

Az oroszok plevnai győzelme után, 1877 december 16-ikán, a budapesti polgárság, Helfy és Eötvös Károly vezetése alatt ritka nagy részvétellel népgyűlést tartott és határozatában fegyveres beavatkozásra szólította fel a kormányt

A népgyűlésnek komoly politikai következményei voltak. A miniszterelnök ugyanis nem fogadta el a több ezernyi tömeg kíséretében jelentkező küldöttséget, s a tömeg elvonulása utcái tüntetésekkel járt. Tisza Kálmán mint belügyminiszter azután 1878 márczius havában a gyülekezési jogot megszorító rendeletet adott ki. Ez előbb interpellációkra (Helfy és Chorin), majd Pestmegye kérvényének tárgyalása alkalmából a képviselőházban nagyarányú vitára adott alkalmat. Az egyesült ellenzék részéről ebben Szilágyi Dezső szerepelt mint vezérlő szónok.

Tisza Kálmán a rendeletet 1878 június 6-ikán visszavonta.

Oroszország és a porta megegyezésével szemben Andrássy gróf még a háborús feleknek erre vonatkozó tárgyalásai folyamán megjelölte az orosz kormány előtt a maga álláspontját, február 3-ikán pedig a nagyhatalmakhoz Bécsben tartandó konferenciára meghívást intézett. (A fegyverszünet, egyidőben békefeltételek lényeges pontjaival, 1878 január 31-ikén íratott alá Adrianápolyban; a formászerű előzetes békeszerződés pedig márczius 3-ikán San-Stefanóban.)

Tisza miniszterelnök 1878 február 19-ikén válaszolt e tárgyban Ürményi, Csernátony, Helfy és Simonyi Ernő kérdéseire. Ugyanazon napon nyilatkoztak a békefeltételekről és az európai konferenciáról Auersperg herceg és Bismarck herceg.

A külügyi kormányzat — mondja Tisza miniszterelnök — jelezte álláspontját, mely szerint azt, ami a monarchia érdekeit vagy a szerződéses hatalmak jogait érinti, kötelezőnek magára nézve el nem ismeri s ez irányban csak oly megállapodásokat tekinthet kötelezőknek, melyek a szerződéses hatalmak egyetértésével hozattak. A külügyi kormány európai konferenciát is kezdeményezett. Mindkét lépéséhez minden hatalom hozzájárult. A feltételek némely része a monarchia érdekeinek nem felel meg. (Mozgás.) Érti ezt azokra, melyek a hatalmi viszonyok megváltoztatását idézhetnék elő a keleten a monarchia rovására. (Élénk helyeslés.) A kormány, szemben a komoly helyzettel, feladatának tekinti a monarchia politikai és anyagi érdekeit, éppúgy mint tekintélyét minden irányban mindenkivel szemben érvényesíteni. (Élénk helyeslés.)

Auersperg herczeg Giskra dr. kérdésére a Tiszáéval egyező értelmű választ adott a reichsratban.

Bismarck herczeg beszédét, mely válasz volt Bennigsennek orosz-ellenes hangú interpellációjára, némely kijelentése alapján sokan úgy fogták fel, hogy az egyértelmű Magyarország és Ausztria érdekeinek a német birodalom részéről való elejtésével. Egyik nevezetes és megnyugvást keltett kijelentése e beszédnek az, hogy a német kancellár Törökországnak az 1856-diki párisi szerződés ellenére való minden területi változtatását az Andrássy gróf által indítványozott konferenzia szentesítésétől teszi függővé. Ebben a beszédében mondta a három-császár-szövetségről azt a később sokat emlegetett megjegyzést, hogy az inkább három-császári viszony.

Azután így folytatja:

Russland würde sich mutmasslich, wenn es die Zustimmung der übrigen Unterzeichner der Traktate von 1856 nicht jetzt erreichen könnte, mit dem Gedanken beati possidentes begnügen. Es tritt dann die andere Frage ein, ob diejenigen, die unzufrieden sind mit den russischen Abmachungen und in erster Linie dabei interessirt sind, wirkliche, materielle Interessen dabei haben, bereit sind, Krieg zu führen, um Russland zu nöthigen, seine Bedingungen abzuschwächen, einen Theil davon aufzugeben.

Arra a kívánságra, hogy határozott programot adjon Németországnak a konferenzián való magatartásáról, így nyilatkozik: Es ist das nicht praktisch, wenn man den Frieden vermitteln will. Die Vermittelung des Friedens denke ich mir nicht so, dass wir nun bei divergirenden Ansichten den Schiedsrichter spielen und sagen: so soll es sein, und dahinter steht die Macht des deutschen Reichs, sondern ich denke sie mir bescheidener, ja — ohne Vergleich im Übrigen stehe ich nicht an, Ihnen etwas aus dem gemeinen Leben zu zitiren — mehr die eines ehrlichen Maklers, der das Geschäft wirklich zu Stande bringen will.

Majd így folytatja: Ich schmeichle mir, dass wir auch zwischen England und Russland unter Umständen ebenso gut Vertrauens-Person sein können, als ich sicher bin, dass wir es

zwischen österreich und Russland sind, wenn sie sich nicht von selbst einigen können . . .

Ich komme nun auf die Notwendigkeit, den übertriebenen Ansprüchen, die man an Deutschlands Vermittlung stellt, hier ganz entschieden entgegenzutreten und zu erklären, dass, so lange ich die Éhre habé, Ratgeber Seiner Majestöt zu sein, nicht die Rede davon ist. Ich weiss, dass ich in dieser Beziehung sehr viele Erwartungen táusche, die sich an die heutigen Eröffnungen anknüpfen; aber ich bin nicht der Meinung, dass wir den napoleonischen Weg zu gehen hatten, um, wenn nicht der Schiedsrichter, auoh nur der Schulmeister in Európa seini zu wollen . . . Wir werden niemals die Verantwortung übernehmen, eine sichere, seit Menschenaltern erprobte Freundschaft einer grossen, mächtigen Nachbar-Nation dem Kitzel einer Richterrolle aufzuopfern.

Németország — folytatja — a szóban levő kérdésekben nincsen érdekelve, és nyíltan kimondja, hogy azért, hogy egy barátságos államnak szívességet tegyen, semmi körülmények közt nem fogja kockára tenni más államokkal való barátságos viszonyát. Kijelenti egyszersmind, hogy a leginkább érdekelt kormányok közül egy sem állott elő ilyen kívánsággal.

Ez alkalommal mondott második beszédében, Windthorstnak válaszolva, ezeket a kijelentéseket tette Bismarck herczeg.

Am allernotwendigsten halté ich die Widerlegung der Insinuationen, dass wir, dass Deutschland oventuell bei einer angeblichen Düpirung österreichs durch Russland mítschuldig gewesen sei ... Ich kann dem Herrn versichern, dass er nicht nötig hat, uns gegenüber die Intereséén österreichs zu vertreten. Unsere Beziehungen zu österreich sind die der Gegenseitigkeit, vollen Offenheit und des gegenseitigen Vertrauens, was eine grosse Seltenheit ist. Nicht bloss von Monarch zu Monarch, nicht bloss von Regiening zu Regierung — nein, ich stehe per-8Önlich mit dem Grafen Andrassy zu meiner Freudé und zu meiner Éhre in demjenígen freundschaftlichen Verháltmiss, welches ihm die Möglichkeit gibt, mir jede Frage, die er für nothwendig hált, im Interesé österreichs offenzustellen, und er hat die Überzeugung, dass ich ihm die Wahrheit antworte, und ich habé die Überzeugung, dass er mir die Wahrheit über österreichs Absichten sagt.

Ein solches Verhältniss ist ein sehr günstiges, wenn man sich gegenüber einen Minister hat, bei dem man von der Wahrheit dessen, was er auf sein Wort versichert, vollständig überzeugt ist. In der angenehmen Lage befinden wir uns mit österreich. In früheren Jahren, — mondja, Beust grófra czélozva, ki akkor Ausztria-Magyarország londoni nagykövete volt és kinek versengése Bismarck herczeggel ismeretes — die dem Herrn Vorredner gefallen mögen, war es anders; da habé ich österreichische Kollegen im Bunde mir gegenüber gehabt, denen habé ich gesagt: es ist mir gleichgiltig, ob Sie reden, oder ob]der Wind durch den Schornstein geht, ich glaube kein Wort von 'dem, was Sie sagen. Der Gráf Andrassy glaubt mir, und ich glaube ihm, was er mir sagt, und wir brauchen zu diesem Verhältniss die Vermittlung des Herrn Vorredners am allerwenigsten, er würde es nur verderben körmén.

Kossuth Lajos 1878 február 17-ikén Helfyhez levelet írt. E levelet Kossuth Ferencz a következő bevezető szavakkal kíséri:

Keleten aggasztó fordulatot vettek a viszonyok. Egész Európa lázban volt. A magyar közvélemény hangosan követelte a háborút. A jelszó volt: megelőzni a muszkát! Legyünk mi a támadó fél, ne várjuk be az ő megerősödését. Ezen impresszió alatt Íródtak e sorok Helfy Ignácához.

Az mégis bizonyos, mondja a levél, hogy bármennyire kedvezőtlenekké segítette is Andrassy — — — a viszonyokat nyakunkra hárulni, a háború az egyetlen, chance, mely még számunkra felmarad. Ha háborúnk nem lesz rögtön, haladéktalanul — elvesztünk menthetetlenül... Háborúval nem mondom hogy megmenekszünk; de lehetséges, legalább nem lehetetlen, hogy igen . . . Tehát háború minden áron, ez nézetem. A háború az oroszszal úgyis kikerülhetetlen, hiszen készen van az étape; majd támad ő. Hát a józan ész nevében, ne hagyjuk az ő tettségére, megválasztani az időt, mikor ránk csaphat, mint d keselyű a védhetetlen galambra. Előzzük meg! (Iratái, IX. kötet, 252. 1.)

A HATVANMILLIÓS RENDKÍVÜLI HITEL.

A delegációk 1878 márczius 9-ikén, midőn az európai kongresszus iránt a diplomacziái tárgyalások még folyamatban voltak, folytatták az előző évben félbeszakadt ülésüket.

A közös kormány, miként a február 24-iki koronatanács elhatározta, előre nem látható kiadásokra hatvan millió forintnyi rendkívüli hitel engedélyezését kérte az első ülésben.

Zsedényi felveti azt a kérdést, nem volna-e helyes, hogy az előterjesztésnek az albizottságban való tárgyalását megelőzze a nyilvános tárgyalás.

Andrássy gróf külügyminiszter éppen a fennforgó körülmények közt nem tartaná ezt czélszerűnek.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Az én igénytelen nézetem Dezső az, hogy a tárgyalásnak azon módja, melyet Zsedényi

bizottsági tag úr ajánlott, sem czélszerű, sem a viszonyoknak megfelelő nem volna; mert úgy ezen bizottság, valamint a világ minden tanácskozó testületének házsabályai szerint a nyilvános vitát mindig bizottsági tárgyalásnak kell megelőznie. E nyilvános vitának csak egy célja lenne, tudniillik hogy az albizottság tájékozza magát a teljes ülés véleménye iránt és hogy feladatának ezen tájékozási alapján megfelelhessen; arra az albizottságra azonban, amelyben a külügyminiszter nézeteit előadni akarja, másnemű feladat hárulni nem fog. Azért én oly nyilvános vitát, mely az albizottsági tárgyalásokat megelőzné, ezen okból nem tartok indokoltnak.

De más okból sem tartom ezt czélszerűnek. Az albizottsági tárgyalásnak fontosságot azért tulajdonítok, mert mindnyájan érezzük, igen különböző mórtékben ugyan, de mégis mindnyájan érezzük, hogy nyilvános diskusszióban e kérdés minden oldala nem beszélhető meg és nem lehet felemlíteni és fejtegetni mindazt, ami albizottsági tárgyalások alkalmával megtehető. Ha már most az előkészítés nyilvános ülésben történik, fesztelen és formához nem kötött kérdéseket intézni teljes lehetetlen volna. Ugyanazért én részemről leghelyesebb módnak és útnak tartanám azt, ha ezen előterjesztések előkészítése és megbeszélé-

lése az egyesült albizottságokhoz utasíthatnák. Ezen egyesült albizottságok lennének azon fórum, amely előtt a külügyminiszter nyilatkozatát megtehetné és amelyben a hozzá netalán intézendő kérdésekre, tudakozódásokra az általa helyesnek tartott mértékben felvilágosítást adhatna.

Én tehát indítványozom, hogy ezen kormányi előterjesztés az egyesült albizottságokhoz utasíttassék. (Élénk helyeslés.)

Apponyi Albert gróf pártolta Szilágyi indítványát és az ülés annak értelmében határozott.

Ugyanazon napon adta elő expozéját Andrassy gróf a külügyi albizottságban. Ekkor még sem a mi kormányunknak, sem a többi kormánynak nem volt hiteles tudomása a sanstefanói békeszerződés pontozatairól, s azért a külügyminiszter csak általánosságban szolt róluk. De még a delegációk tanácskozásai folyamán közölte az orosz kormány a szerződés szövegét a külügyminisztériummal.

Amit a kongresszuson elérni kívánhatunk, — úgymond a külügyminiszter — az, hogy se a magunk, se Európa érdekei károsítást ne szenvedjenek. Európa joga és legfőbb érdeke pedig az, hogy tartós béke legyen, nem pedig oly állapot, mely új bonyodalmak magvát hordja méhében; hogy az eredmény a keleti kérdésnek lehetőleg kielégítő megoldása legyen, nem pedig az európai hatalmi viszonyok változtatása . . . Ha feltennők, hogy az, amiben az orosz főhadiszállás és a porta előzetesen megállapodtak, életbelépne, akkor csak azt tudnók, milyen lenne Törökország egyik fele, de nem nyernénk fogalmat arról, mikép alakulna a másik fele... Véglegesen létrehozott új állapotról, vagy arról, hogy »késő volna« Európa befolyását érvényesíteni, csak az szólhat, ki a keleti viszonyok természetét gyakorlatilag nem bírja áttekinteni.

A kérdések összesége békésen csakis egész Európával egyetemben oldható meg. A kormány feladatának tekinti a béke fenntartását; egyszersmind azonban az osztrák-magyar és az általános európai érdekek határozott megóvását. De egy annyira érdekelt állam kormánya e reményre egyedül nem

alapíthatja minden számítását. Híven kezdettől fogva követett politikájához, a kormány eddigelé nem folyamodott a monarchia népeinek áldozatkészségéhez. Hogy ily későn lép föl, azt a maga érdeméül tekinti. A békekötés pillanatára tartottuk fenn — úgymond — a monarchia befolyásának érvényesítését, összes erejét. E pillanat elérkezett, s a kormány annál kevésbbé haboz a kellő előterjesztést megtenni, minthogy jó lélekkel mondhatja, hogy a monarchia pénzbeli és gazdasági erejét eddig felelősségének legszélsőbb határáig kímélte.

Érzi azon kötelességet, hogy a monarchia érdekeit minden meglepetéstől biztosítsa, s oly perczben, midőn az érdekelt államok mindegyike fegyverben áll, ne legyen kénytelen politikai érveinek súlyában keresni egyetlen támaszát. Az osztrák-magyar érdekek oltalmát a kormány sem más hatalomra nem bízhatja, sem más állam akaratától függővé nem teheti.

Tényleges illusztrációja ez — így végzi szavait — a kormány ismételve kitérített feladatának: hogy a monarchia az európai jogokat Európával egyesülten, saját érdekeit pedig saját erejével fogja megvédeni. A helyzet oly komoly, hogy csakugyan fennforoghat a szükség azon rendkívüli intézkedésekre, melyekre a hitel kéretik, s ennek megszavazása nélkül egy perczig sem vállalhat felelősséget a monarchia biztossága iránt.

Andrássy gróf expozéja után élénk és hosszú vita indult meg.

Az ellenzék nem akart elzárkózni a hitel megszavazásától, de a határozatban garanciát keresett arra, hogy a kért hitel nem fog okkupációra felhasználtatni.

Andrássy gróf nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy a magyar delegáció határozata egyhangú legyen. Ez, ami az ellenzéki tagok magatartását illeti, el is éretett; csupán Szécsen Antal gróf terjesztett elő külön határozati javaslatot. Elfogadhatónak találta az ellenzék azt a szövegezést, melyet az egyesült albizottságokban Falk előadó terjesztett elő és melyhez a kormány is hozzájárult. Ezt azután Szilágyi Dezső az albizottságban és később a nyilvános ülésben is elfogadásra ajánlotta.

Falk javaslata így szólt:

Azon esetre, ha a keleti események további fejlődése a monarchia érdekeinek erélyesebb megvédhetése céljából az osz-

trák-magyar haderő mozgósítását elutasíthatlan és sürgős szükségévé tenné: a közös minisztérium felhatalmaztatok, hogy — haladék nélkül igénybe vévén az alkotmányos képviseleti közegek törvényszabta közreműködését — időközben is a monarchia mindkét államterülete kormányaival egyetértőleg, az ama mozgósításra megkívántató kiadásokat 60 millió forint erejéig saját felelősségére megtehesse. Ezen összeg fedeztetése alkotmányos úton eszközözlendő.

Az ellenzék a határozati javaslat bevezető szavai alapján kizártnak tartotta az olyan részleges mozgósítást, mely nem háború céljából történék. Andrassy gróf azonban az albizottságok zárt ülésében kijelentette, hogy ezt a magyarizatot nem teszi feltétlenül magáévá; a kormány jelzi a maga álláspontját, de nem bocsátkozik a delegáció határozata motívumainak vizsgálatába.

Az ellenzéknek azt a magatartását, hogy a bizalom kérdésének félretételével megszavazta a rendkívüli hitelt, Szilágyi Dezsőnek tulajdonították.

Andrassy gróf után az albizottságban Falk előadó szólalt fel. Véleménye szerint a Bosznia okkupációjára vonatkozó aggodalmakkal szemben ki kell mondani, hogy ezt eshetőségnek talán igen, de célnek elfogadni nem szabad. Garanciákat kivan arra, hogy valóban nagy, komoly akció vétetik célba és hogy az alkotmányos tényezők közreműködése késedelem nélkül igénybe fog vétetni, ha ezen akció szükségesnek bizonyulna.

Szilágyi Osztózik Andrassy grófnak azon nézetében, hogy hitelt Dezső csak ismert és világos célokra lehet kívánni; tudja azt is, hogy nem szabad megkötni a külügyminiszter kezét. De mert ez az első alkalom, hogy a delegációknak külön célokra egészen rendkívüli hitelt kell megszavazniuk, ideje, hogy szellőztessük a fátyolt, mely a kormány politikáját borítja, hogy egész világosan jelöltessenek meg ezen politika céljai és indokai.

Az országot a keleti események évek óta nagyon nyugtalanítják; maga is aggódva néz a további események elé.

Két út áll a külügyminiszter előtt: vagy szabadon cselekszik saját belátása szerint, de osztatlan felelősséggel, és ez esetben a miniszter, ha az alkotmányos képviseleti testületek még bíznak benne, különös meghatalmazás nélkül is megteheti az ily rendkívüli intézkedéseket és fedezheti a netáni költségeket; vagy pedig megkívánja a parlamenti tényezők meghatalmazását, illetve közreműködését, de akkor a meghatalmazás csak úgy adható meg, ha a megkeresés okai és céljai tüzetesen előadatnak.

A javaslat indokolásából és az expozéból inkább azt lehet megtudni, hogy mely czélokra nem fog fordíttatni a hitel, mintsem a kitűzött czélt. A monarchia érdekei, melyeknek védelméről szó van, most sincsenek körülírva.

A miniszter azt mondta expozéjában, hogy érdekeink azonosak Európa érdekeivel és így nem fognak bennünket védelmükben gátolni. Másutt pedig azt mondta, hogy Európa védje meg a maga érdekeit, a magunkéit majd mi fogjuk megvédelmezni. Ez ellentmondás, és bajos kitudni, hogy mely érdekeket tekinti a miniszter a magunkéinak.

Az interpellációkra a képviselőházban adott feleletekben az mondatott, hogy a békefeltételek egy része ellentétben áll érdekeinkkel; de hogy melyek ama feltételek, azt nem tudjuk. Most a miniszter még azt mondja, hogy monarchiánk érdekszférája még azon viszonyokra és területekre is kiterjed, melyek nem vonattak be a békefeltételekbe, azaz: új eshetőségekkel és meglepetésekkel szembeni előre kell gondoskodnunk.

Ügy hiszi, hogy ismert és helyeselt czélokért minden állam kész áldozatokat hozni; tehát mi is készek leszünk. Hanem hogy öntudatos, indokolt szavazatot adhassunk, feltétlenül szükséges, hogy további felvilágosításokat kapjunk s ezért a következő kérdéseket intézi a miniszterhez:

Melyek a mi érdekeink?

A miniszter nézete szerint mely érdekeinkért szavazna velünk Európa vagy valamely hatalom?

A békefeltételeken kívül más ügyek is jutnak-e a kongresszus napirendjére?

Végül kijelenti, hogy fenntartja magának, hogy szavazata okait a nyilvános ülésben kifejtse.

A vitában részt vettek: Csengery, Pulszky Ágost, Apponyi gróf, Bánhidya báró, Szécsen gróf, Wahrmann, Hegedűs, Csernátony és több ízben a külügyminiszter.

Szilágyi Dezső másodsor is felszólalt.

Szilágyi Szintén elfogadja Falk javaslatát, de nem ért azzal Dezső egyet, hogy ez bizalmi nyilatkozat volna, valamint azon nézetet sem fogadja el, hogy a megszavazás formája közbömbös.

A fennforgó javaslatban foglalt felhatalmazást nem tartja megtagadhatónak, tekintve, hogy mindenki kénytelen a jelen helyzet szükségéin határozni, akármik idézték is elő e helyzetet; a határozati javaslatra nem a bizalom vagy bizalmatlanság a döntő, hanem a helyzetből elkerülhetetlenül folyó szükség, továbbá a cél, mely az eszközre kéri, az alkalom, melyre ezen rendszabály szorítva lesz, s maga a rendszabály tartalma.

Kétségtelen, hogy a miniszteri felvilágosításban foglalt érdekek közt egy sincs, melyet el ne kellene fogadni; inkább csak szűk azoknak köre, inkább részben nem eléggé határozottak a nyilatkozatok. De azon érdekek érvényesítésére, ha az egész hadsereg mozgósítására lesz szükség, senki az eszközt meg nem tagadhatja.

A miniszter azt kívánta, hogy politikája a siker mértéke szerint ítéltessék meg. Azon állásban, melybe a dolgok már eljutottak, más már nem is lehetséges.

A miniszteri indoklás és az előadó részéről a határozati javaslat mellett felhozott indoklás, továbbá a határozati javaslat tartalma közt eltérés van. Ez utóbbi, melyet elfogad, csak egy nagymértékű akcióra, csak a teljes mozgósításra vonatkozik. Erre a miniszternek nyilatkozata szükséges, különben oly várakozások gerjesztetnek, melyek nem teljesítettén, a nemzetben megint a csalódás érzetét keltik fel.

Nem látván megtagadhatónak egy oly rendszabályt, mely a helyzetből szükségszerűen foly, elfogadja az előadó határozati javaslatát.

A szavazás előtt Szilágyi megjegyzi, hogy a bizottságnak még nincs tudomása arról, mily álláspontot foglal el a kormány Falk indítványával szemben.

Andrássy gróf erre kijelenti, hogy az indítvány formulázásában nem lát semmit, ami ellen kifogást kellene tennie; de mert nem ismeri még az osztrák delegáció határozati javaslatát, a kormány nem kötheti le magát már előre az egyik delegáció indítványa mellett.

Mindazáltal Szilágyi elnök feltette a kérdést, és az egyesült albizottságok egyhangúlag megszavazták a felhatalmazást, azon alakban, melyben az előadó indítványozta.

Az osztrák delegáció tagjai is, kik csakúgy idegenkedtek az okkupációtól, mint a magyarok, nagy vitát indítottak a költségvetési bizottságban. Giskra, Sturm, Klier, Schaup, Kuranda vettek részt benne. Azt a határozati javaslatot azonban, melyet Falk a magyar delegációban ajánlott, nagyon is élesnek találták és hangját enyhíteni iparkodtak. Így azután az osztrák delegáció más határozatot hozott. Ehhez csak az utolsó ülésben Szilágyi Dezső felszólalására járult hozzá a magyar országos bizottság.

A külügyminiszter az osztrák delegáció költségvetési bizottságában a hozzá intézett kérdésekre, különösen az okkupációt és annexiót illetőleg, fontos nyilatkozatokat tett.

A három-császár-szövetség iránt tett kérdésre így nyilatkozott: A szövetség létezett és nem létezett, amint veszi az ember. Létezett a három uralkodó megbeszélései alapján, és nem létezett, mert határozott, alaki megállapodások hiányoztak. Célja kezdetben a béke fenntartása volt; létezett, mielőtt a keleti háború kiütött, és csak a háború kezdetekor vétetett fel e kérdés a megbeszélendő ügyek sorába. Hogy Oroszország mint hadviselő fél külön állást foglalt el, az természetes.

Giskra dr. részletesen formulázott kérdéseket intéz a miniszterhez.

Andrássy gróf: Azt hiszi talán Giskra, hogy ha a miniszter itt részletesen kifejti, mily veszélyek fenyegethetnek bennünket a keleten történt események folytán, ezzel a béke érde-

kének teszünk szolgálatot? Biztosíthatom az urakat, hogy Törökország feldarabolása iránt Oroszországgal egyezkedni még csak nem is kísérlettem meg, s minthogy ez sohasem történt, feltételeket sem szabtam Oroszországnak.

A hitelkövetelés egyik oka — mondja Andrásy gróf — az, hogy hadseregünk szervezetének előnyei ne váljanak illuzóriusokká. A katonai fellépés mai rendszere mellett a gyorsaság dönt. (L. alantabb a megszállás végrehajtásánál a katonai előkészítés késedelmességéről Beksics információját.)

Egy további ok az, hogy nagyhatalmi tekintélyünk megóvassék és önrendelkezési jogunk minden eshetőség ellenében biztosíttassék. A legkisebb eszköz erre a *pénzügyi* készültség, különben nem marad egyéb hátra, mint a mozgósítás, azaz milliók elköltése szükség nélkül; ezért a kormány nem vállalhat felelősséget.

Arra a kérdésre, hogy a hitel célja az annexió-e, így szólt:

Az annexió sohasem volt politikánk célja és most sem az. Amíg Törökország meg bírja tartani ez országokat; amíg kilátás van rá, hogy az ottani állapotból nem keletkezhetnek újabb zavarok, melyeket eddig oly kellemetlenül éreztünk, addig a kormánynak törekednie kell elkerülni mindent, ami okkupációra vezethetne. De az állam érdekeire nézve hátrányos politikának tartanám ma kijelenteni, hogy minden körülmények közt kizártnak tekintem amaz eszközt érdekeink megvédésére és a kérdésnek eshetőleg ránk nézve kedvező értelemben leendő megoldására. E kijelentés szabad prémiumot adna mindazoknak, kik más értelemben akarják a kérdést megoldani.

Ha elismerik, hogy érdekeinkbe ütköznék ama tartományok egyesítése Szerbiával vagy Montenegróval vagy mindkettővel; ha továbbá kiderülne, hogy az autonómiának ott kevés kilátása nyílik a fennmaradásra; ha kitűnnék továbbá, hogy Törökország nem képes ama tartományokat tovább megtartani; ha eszerint kizárva volna a tartósan békés állapot reménye: mi történnék akkor?

Amíg tehát fennmarad a lehetőség, hogy a kongresszus oly módon oldja meg a kérdést, hogy érdekeink nem károsíthatnak, addig az annexió nem lehet a kormány célja. Az annexióval a hitel semmiesetre sem áll összeköttetésben, ez kitűnik az összegből is, mely annexióra túlságosan sok volna.

A magyar delegáció márczius 18-iki nyilvános ülésében az ellenzékhez tartozó tagok (Pulszky, Bánhidy báró, Bujanovics, Apponyi gróf, Szivák) beszédjökben mindannyian kiemelték, hogy a hitel megszavazása részükről nem bizalom dolga; némelyek határozottan kijelentették bizalmatlanságukat a kormány eddigi politikája iránt, de a fennforgó körülmények közt a monarchia biztonsága érdekében nem tartják a kért összeget megtagadhatónak.

Miután Falk mint előadó előterjesztette az albizottságok határozati javaslatát, és már többen vettek részt a vitában, felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső Azon időpontban, tisztelt országos bizottság, melyben az orosz-török békekötés létrejött, monarchiánkra nézve az akció pillanata érkezett el.

Eddig csak biztosításokat nyertünk az iránt, hogy érdekeink meg fognak óvatni; most azok megóvására, azok érvényesítésére eszközöket kér kormányunk.

A feladat első sorban az: megóvni azokat a kongresszuson, s ha ez nem sikerül, azon kívül is, egyesülten az úgynevezett Európával; ha kell, önerőnkéből is. És hogy ebben ne kelljen csak politikai érvek súlyára támaszkodni; hogy készek legyünk és tudják is rólunk, hogy készek vagyunk: most e hatvan millió forintnyi hitelt kéri tőlünk a kormány a hadsereg esetleges mozgósítására, nem fenyegetésként, — mint mondják — nem üres tüntetésképen, de oly célból, hogy a monarchia önelhatározása minden eshetőségre biztosíttassák, érdekei megóvassanak.

És én nem csodálkozom, tisztelt bizottság, azon, mint Márkus István tisztelt barátom csodálkozik, hogy a bizottságnak oly tagjai, kik a külügyminiszter irányában a múltban követett politikájára nézve vagy személye iránt bizalmatlanságukat világosan kijelentették és kiknek sorába én nem tartoztam, a jelenleg kért hitelt a miniszternek meg akarják adni. Nem csodálkozom ezen pedig azért, mert nem felejtettem el azt, mit Márkus István tisztelt barátom, úgy látszik, elfelejtett: hogy az ellenzéknek gyakran és külö-

nősen kritikus időpontokban kötelessége a kormányt mint kormányt erősíteni; (Helyeslés.) hogy az ellenzéknek, midőn külügyi politikáról van szó; midőn arról van szó, hogy az állam kifelé mint egész jelentkezék: nem szabad párt-czélók elérése tekintetéből, bizalmatlanság érzetéből lefegyverezni azon kart, (Helyeslés.) mely nem egy párt nevében, de az egész ország érdekében van hivatva cselekedni, (filénk helyeslés.) fis nem megrovást, hanem dicséretet és elismerést érdemel azok eljárása, kik ezen időpontot úgy fogták fel, mint amikor a cselekvés terére készül kormányunk lépni, s akarják, hogy hatalma, tehetsége legyen úgy cselekedni, amint a monarchia érdeke megkívánja. (Helyeslés.)

Én, tisztelt bizottság, szintén megszavazom ezen hitelt. Mellőzve itt a bizalmi kérdést, megszavazom azon számos okon kívül, mely felhozott, azon okból is, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy komolyan csak két alapon lehetne ezen hitelt megtagadni, azon állásban, ahová a dolgok jelenleg jutottak. (Halljuk!)

Először megtagadhatják azok, kik azon meggyőződésben vannak, hogy a külügyminiszternek semmit sem kell tennie; ha tehát semmit sem kell tennie, semmi eszközre sincs szüksége. De aki nincs ezen meggyőződésben, az a külügyminisztertől ezen hitelt csak akkor tagadhatja meg, ha van reménye, ha biztos abban, hogy helyébe olyan férfiú fog ülni, kinek azon hitelt megszavazná. De gyöngíteni akarni a monarchia akcióképességét, azért mert bárki más nézetten van a külügyminiszter eddigi politikájának nem céljaira, de eszközeire nézve, annyit tenne, mint a monarchia nagyon is égető érdekeit személyes politikának feláldozni. (filénk helyeslés.)

E kérelemmel szemben önkénytelen is feltolakodik az a kérdés: helyes volt-e a politika, melynek folytán ide jutottunk? Megengedem, hogy e politikának okai és menete részletesen nincs felvilágosítva. Végleges bírálatot tehát nem mondhatunk. De nem tartom azt, hogy bizonyos korlátok közt ne nyilatkozhatnánk felőle, legalább amennyiben arra a lefolyt események világot vetnek. Tennünk kell ezt annyival inkább, mert tagadhatatlan az, hogy ha nem is céljaira, de irányaira nézve azon politika közt,

melyet a külügyi kormányzat követett, és a közt, melyet Magyarország egy tetemes része óhajtott, összhangzat nem volt.

Azon pillanattól fogva, midőn keleten megindult az orosz-török küzdelem, azt hallottuk folytonosan: érdekeink biztosítva vannak; nem most van ideje annak, tetteleg fellépniük, azokat érvényesíteniük; lehető is lesz, készek is vagyunk reá, hogy ezt tegyünk a véglebonyolódás, a békekötés pillanatában.

Mi aggódtunk szemben ezen kijelentésekkel.

Dodonai fülhomály uralkodott azokon. Nem lehet rossz néven venni, mert nemcsak a két háborúzó félnek, nemcsak azon népek érdeke, melyek felszabadítása a küzdelem bevallott célja volt, de tudtuk és éreztük, hogy a mi érdekeink is forognak ott fenn. Midőn a küzdelem nagyobb arányokat öltött; midőn láttuk, hogy Európa teljesen szabad kezét engedett az oroszoknak a hadviseléshez; midőn láttuk, hogy megengedett, hogy a győző mindent kívánjon és a legyőzött mindent megadni kénytelen legyen, akkor kérdeztük: mivel vannak biztosítva azok az érdekek, melyek a mi monarchiánk érdekei? Azt hittük, az úgynevezett háromcsászári szövetséggel. Kiderült, hogy nem. Nem voltak biztosítva sem a mieink, sem Európa érdekei, mert azért kell a kongresszus, azért kell még más lépés is, hogy szemben azokkal, miket a győző feltétlen hatalma kicsikart, a legyőzött teljes tehetetlensége odaengedett, a mi elejtett érdekeink megóvassanak.

Kételyt táplálunk arra nézve: helyes volt-e a folyamárjait szabadon megnőni hagyni, hogy azt majd a teljes megnövekvés pillanatában gátak közé szoríthassuk.

Nem szabadulhatok azon nézettől, hogy e politika a megoldást nem mindenben könnyíté. Az, hogy Oroszország sikereit korlátozni kell, önnön és európai érdekekben, előrelátható volt. E feltétel alatt adtak neki szabad kezét. De vájjon ezen korlátozás olyan könnyű-e, elérhető-e oly fokban ma, midőn az eredmény kétszáz ezer ember élte és ezer millió rubel árán vásároltatott meg, midőn nem remények és szándékok, de elért sikerek korlátozása czéloztatik, mint lett volna akkor, ha félsiker után kell a hadjáratnak megakadnia? E fölött legalább is kételkedni szabad.

Az oly politikának, mely ez utat követte, azon meggyőződésének kellett lennie, hogy az általa választott időpontban lehető lesz az érdekek összeségét megvédeni; hogy becses és vissza nem kerülhető alkalmak nem surrantak el használatlanul; hogy most a kockázat nagyobb, a legyőzendő akadályok erősebbek nem lesznek, mint voltak abban az időpontban, melyben használatlanul maradtak. Azon tudatának és akaratának kell lennie, hogy e politika végeredménye nem a lemondás, nem a belenyugvás, mert nincs erőnk az időközben előállott tényeken változtatni, hanem érdekeink nagyban való megoldása lesz.

Mert ha nem, akkor a felfogás nemcsak az irányra, de a célokra is különbözött; akkor kiderül az, hogy az ország oly várakozásokat táplált, melyek a külügyi kormányzat vélekedése szerint nincsenek erőnkkel összhangban; akkor kiderül az, hogy a keleti állapotok alakulását bizonyos fokig fátumszerű kényszerűségnek tartotta, melylyel szemben érdekeink alakulására elegendő befolyást kifejteni lehetők nem tartotta és azt hívé, hogy nem volt elég erőnk azoknak oly alakulását hozni létre, mely érdekeinknek megfelel.

Az ily politika teljes igazolását nem láthatom abban, ha e pillanatban egyikünk sem tudná megmondani: mely alkalommal s mi mást kellett volna tenni; mert ily kérdésre rendszerint csak az felelhet, aki a külügyi viszonyoknak oly részletes ismeretével bír, minőket megszerezni csak a kormányon ülőnek van módjában. De ha kimutattatnék is, hogy az események általánosan ismert menetében egy időpontot sem lehet megjelölni a kétségtelen eredményes cselekvés elmulasztott pillanatául, még mindig megmarad az a kétely: nem lehetett volna-e az eseményeket úgy alakítani, hogy ily időpont előálljon. Mert a politikának nemcsak az alkalmak felhasználása, de — teremtése is feladata. Lehet, hogy kiderül, hogy emberi számítás szerint ily alkalmat teremteni sem lehetett és akkor meg fog nyugodni mindenki; mert tisztességesen senkinek sem lehet célja a külügyminiszter politikájának eh telesére ürügyet keresni, hanem csak felvilágosítást érni el arra, ami a múltban törtéit. (Helyeslés.)

Említettem, hogy Magyarország egy tetemes része a török birodalom integritásának fenntartásával óhajtotta érdekeink megóvását elérni. Nem a török uralom iránti előszeretet, melynek nyűgét érezzük, melynek visszaélései nem voltak titkok előttünk, sugallta ezt. Nem is, mintha mi közönnyel néztük vagy kívántuk volna a Balkán-félsziget népeinek szolgaságát és nyomorát; nem mintha abban, hogy polgári és politikai szabadságai el legyenek tiporva, kerestük volna érdekeink ily biztosítását. Nem ez volt e felfogás alapja. Hiszen mi tudtuk és éreztük, hogy csak javunkra, hogy önnön felvirágzásunkra szolgáló volna, ha keleti szomszédaink is oly szabad, művelt és vagyonos népek volnának, mint aminők a nyugatiak. A gazdasági összeköttetésnek ezer szála van, melyek természeti erővel szaporodnak közöttünk és ő közöttük, s mindnyájunkra nézve üdvösebb lett volna, ha azon népek szolgaságukból kiemeltetnek. Hisz az a nyomor és elnyomatás, mely őket lesújtva tartá, közvetve visszahatott önnön állapotainkra is, és mi csak örömmel üdvözöltünk volna minden eseményt, mely akár önmagukból fejt ki szabadságukat, akár oly kézből szerzik azt meg nekik, mely ránk nézve nem fenyegető.

A szabadító az, kinek ellenében a török integritás fenntartását érdekeinknek megfelelőnek tartottuk; az a szabadító, kinek hódítási politikája; az eszmék, amelyek élén a Balkán-félszigetbe koronkint berontott; a tervek, melyek hagyományszerűleg neki tulajdoníthatnak; az aspirációk, melyeket a nemzet nagy tömegei táplálnak: bizalmatlansággal töltöttek el és azt a meggyőződést gerjesztették bennünk, hogy a felszabadítás nem egyedüli vagy nem is főczél, hanem az alkalom az orosz befolyásnak és közvetett uralomnak a Balkán-félszigeten való megalapítására, s ami aztán, ha nem is papíroson, de a valóságban Krakótól Cattanaróig az oroszot teszi szomszédunkká.

És ezen a nézeten ma sem változtatok. Elöttem nem kétséges az, hogy azt az űrt, ami a Balkán-félszigeten a török uralom megsemmisítése után támadt, ama népek önnön erejükből nem képesek kitölteni. Natura horret vacuum; a török uralom helyét valami más befolyásnak kell elfoglalnia. És én abban látom a veszélyt, ha ez

az orosz fennhatóság, ha ez az orosz uralom lesz. Ama népek megkapják a török uralom eltávolítását; de csak az oroszszal felcserélve; éppen úgy, mint a görög államok menthetetlen szolgasága azon pillanattól kezdődött, midőn' a szabadságot a phalanxok élén Macedo Fülöptől elfogadták. Ok is maczedon kézből kapják a szabadságot, és bármí álljon a papíroson, ha mi ezen tények ellenében nem teszünk valamit, a mi szomszédunk az Adriai tengerig a muszka lesz.

Már most, uraim, én jól tudom, hogy egy országnak nincs joga arra, hogy önbiztossága érdekében csak szolgaságban és tudatlanságban tartott népeket tűrjön szomszédaiul. De minden országnak joga meggátolni olyan szomszédtságot és oly alakulásokat, melyek biztosságát csökkentik, fejlődését veszélyeztetik. Pedig én — ám czáfoltassam meg — az orosz befolyás és uralom oly kiterjedését és megszilárdulását a monarchia határai hosszában biztosságunkra és fejlődésünkre fenyegetőnek állítom. És e veszély ellenében nem békés biztatásokban, mérsékletet kikötő szerződésekben, nem az uralkodó családoknak — bármily becses legyen is az különben — belső viszonyában és hagyományos barátságában; nem is az időszerinti monarcha vagy miniszter békés és emberszerető érületében keresem a biztosítékokat, hanem a viszonyok élő és fenntartandó tényleges rendezésében.

Ily tényleges rendezés pedig nem fér össze azzal, hogy az orosz befolyás és uralom határaink egész hosszában meggyökerezék. Nem engedi ezt sem politikai, sem gazdasági érdekünk. Politikai érdekünk nem, mert nem tűrhetjük azt, hogy azon teljesen veszélytelen szomszéd helyébe, melyet a törökben bírtunk, egy reánk nézve fenyegető szomszédtság alapíttassék meg. Nem tűrhetjük azt sem, hogy az orosz hatalom egyáltalán úgy megnövekedjék, hogy a kis államok erejével, ha nem is jogilag, de politikailag a maga céljaira rendelkezék.

Nem állítom én, hogy Oroszország monarchiánk ellen fenyegető terveket táplál; nem mondom, hogy maga vagy másnak abból osztályrészt szerezni törekszik; de hacsak valaki az örök békében nem hisz, nem tagadhatja, hogy

támadhatnak bonyodalmak, háborúk, melyekben az orosz nem lesz szövetségeseink, s akkor azon körülmény, hogy északról délig terjedő karjaival átfog, a monarchiának védelmi képességét, erejét meg fogja bénítani.

Ne is állítsa senki, hogy a Balkán-félszigeten keletkező apró államok nem lesznek lényeges segítségére az orosz politikának. Hogy mit nyomhat segítségük: megmutatta a jelen hadjárat története. Vagy azt hiszik, hogy a rumániai hadsereg segítése, a montenegróiak párhuzamos harca, a szerbek fenyegető állása nélkül a hadjárat eredményei az oroszokra ugyanazok lettek volna? Aztán monarchiánknak arra kell törekednie, hogy népei létezősők súlypontját annak belsejében találják, s ennél fogva nem tűrhet nyugodtan oly alakulást, mely határainkon apró államokat teremtve, azokat oly befolyás alá helyezi, mely azok természeti növekvését monarchiánk felé mutatja nekik, de nem úgy, hogy ők csatlakozzanak a monarchiához, hanem hogy abból egészítsék ki magukat.

De fenyegető gazdaságilag rá. Kereskedésünk, gazdasági érdekköreink terjesztése kelet felé van, s engedhetjük-e visszaszoríttatni azokat oly hatalom befolyásának meggyökerezésével, amely hatalom e tartományokat prohibitív rendszerének körébe bevonni igyekszik? De arra nézve se tápláljunk csalódást, hogy a gazdasági érdeket meg lehetne óvni, anélkül, hogy politikai befolyásunkat a Balkán-félszigeten maradandó alapokra fektessük. Bármint képzeljük is gazdasági összeköttetésünket a Balkán-félsziget apró államaival, biztosítva azok csak úgy lesznek, ha a felett egy erős politikai befolyás áll őrt. Ily politikai befolyás nélkül a homoknál is röppenőbb alapra volna az felépítve.

A feladat tehát, mely a keleti események következtében politikánkra háramolt, nem kevesebb — és ezt jelenti érdekeinknek nagyban való megóvása — mint meggátolni azt, hogy a felszabadítóból protektor s majdan uralkodó legyen, s ha azon népek azt az úrt, amit a török uralom megsemmisülése maga után hagyott, önerejükből kitölteni nem képesek, s ha az orosz befolyás, amint természet-szerű is, egészen ki nem szorítható, önnön befolyásunkat

oda kell mellé tenni, és azt természetszerű alapokra fektetve, önnön befolyásunk kiterjesztésével lehetőleg veszélytelen arányokra szorítani az orosz hatalom befolyását.

Ebben, és nem egyes apró, kétségenkívül érdekeinknek megfelelő rendszabályokban keresem én politikánknek célpontjait. Nem nyilatkozom részletesebb alakulások iránt, melyeket a Balkán-félszigeten önnön befolyásunk meggyökerezése céljából kívánatosnak tartok. Pulszky Ágost tisztelt barátom ez iránt bővebben nyilatkozott. Nézetéhez én is járulok. A külügyminiszter ítéleg meg: nem jött-e el máris az az idő, hogy a Duna szabadsága megvédessék Rumániának azon kifosztása ellenében, melyet Oroszország Besszarábia elvételével célba vesz?

Mindent nyújthatunk mi ama népeknek, amit az orosz nyújtani képes, és nyújthatjuk úgy, hogy az fejlődésökre még kedvezőbb lehet. Én, hogy e célzt elérjük, még az annexiótj aem riadok vissza. Elfogadom azt, ha a célza kikerülhetlen eszköz; de csak az olyat, mely a célzt valóban elő is mozdítja. Mert egyiránt nem fogadok el oly annexiót, akár Európa nyújtsa nekünk, akár magunk vegyük magunknak, mely belenyúl ugyan az ottani alakulásokba, de szilárd állást és befolyást nem szerez a monarchiának; mely a monarchiának csak. -sebezhető helyeit szaporítja, csak oly színben tünteti föl a monarchiát, mint amely gátja az ottani apró államok kikerekedésének; amely folytonosan vágyakat és aspirációkat táplál bennök és kielégítésökre az orosz barátságra utasítja őket; amely minden zavarba, midőn kitörhetnek, „belebonyolít” minket, de nem nyújt oly állást, hogy befolyásunkat biztosan és teljesen érvényesítsük. Az ily annexió olyan volna, mint a magtalan felhő, mely a napot is elfedi, a földet sem termékenyíti meg.

Még egy nézetről kell megemlékezmem, melyet itt és talán nálunk is némely körben táplálnak, melyet röviden úgy fejeznek ki, hogy ez nem a monarchia, ez Magyarország érdeke. Én ezt, tisztelt bizottság, tévesnek és következményeiben veszélyes tévtannak tartom.

Ha valamiben egységes ezen monarchia, úgy külviszonyaira nézve az. Ha annak a politikai kapcsolatnak, mely

a monarchia két államát összefűzi, van valami természetes és felbonthatatlan alkatrésze: a közös védelem kapcsa az. Ha valamiben az összetartozóság érzete kifejezését leli, bizonyára azon érzetben, hogy a monarchia mindkét államában az egésznek hatalmát és biztosságát mint önnön hatalmunkat és biztosságunkat érezzük, és természetellenesnek tartjuk azt, hogy valamely azt érintő bármely esemény mint a monarchiának csak egyik államára tartozó tekintessék. Amely pillanatban e felfogástól eltérünk, ez iránt érzelmeink elhidegednek: elhidegültek a monarchia iránt, és eltaszítjuk századok tanúságát és intő szavát magunktól; és — mély meggyőződéssel mondom — ezt a közönyt mindnyájunkra nagyobb veszélynek, leverőbb jelenségnek tartanám, mint minden bajt, mely kívülről érhet bennünket.

A koczkarázás napjai csakhamar megkezdődnek. Mennyiben várhatni érdekeink megóvását a kongresszustól, mennyiben nem, ezt megítélni nincs elegendő támaszpontom. Azon információk alapján, melyeknek birtokában vagyunk, nem várhatni tőlem, hogy az előbb körvonalozott cél megtestesítésének alapjait részletesen vázoljam.

Egyet azonban beszédem befejezése előtt nem hallgathatok el, és ez azon különféle eshetőségekre vonatkozik, melyek szerint a kongresszuson a török-orosz békekötés feltételei és az azok által nem érintett területek viszonyai elintézését nyernek.

Nem magam állítottam fel ezeket, hanem az európai politika élő legnagyobb mesterének szavaiból merítem: három eset lehetséges, melyre a kongresszus tárgyai vezetnek. Vagy sikerül érdekeinket lényegökben békés úton megóvnunk, s ez dicsőséges eredménye lenne külügyi politikánknak, annyival dicsőségesebb, mert a tetteges eredményhez áldozatok nélkül és oly úton vezetett bennünket, melyen való megmaradásra és sikeres kitartásra nem kis erkölcsi erő volt szükséges. Vagy nem fog sikerülni a békés megoldás, s ez csapás lesz, ez szomorú kénytelenység lesz; de a monarchia népei a tisztán tudott és felfogott célok érvényesítésére vér- és pénzáldozatot meghozni készek lesznek. Érezni és tudni fogjuk, hogy létérdekeink

forognak koczán, és ha most némi habozás, ha az esélyek és következesek szorgos megfontolása mutatkozik: ez csak kezesség arra, hogy a döntő pillanatban elfoglalandó állásunk annál határozottabb, áldozatképességünk annál korlátlanabb leend. Vagy — van még egy harmadik eshetőség is, amit az ügy mocsárban való elveszésének lehet nevezni, s ez abban áll, ha az Oroszország által elért és célba vett eredmények nem nyerik ugyan meg Európa elismerését, de senki kart nem emel, hogy azt, ami benne monarchiánkra és Európára veszedelmes, megváltoztassa; ha Oroszország az elért eredmények tényleges birtokában maradván, a beati possidentes jelszavával megtart mindent, a mit neki odaengedni nem akartak. (Ügy van! Ügy van!)

Ez az, miben én megnyugodni soha sem tudnék; ez az, a mi külügyi politikánk teljes sikertelenségével egyértelmű volna. A monarchiának ily önmegadása egy veszélyt sem háritana el rólunk, csak elodázná azokat, csak időt engedne a reánk fenyegető alakulások teljes megszilárdulására, s csak csökkentené azon erkölcsi erőt. Ez az, mit minden áron elkerülni óhajtok, s ha megtörténnék, teljesen elítélném az ily politikát, ami ugyan magában véve nem sokat jelent.

S mert a kért hitelben és ennek megadásában is egy eszközt látok arra, hogy ez ne történjék, mert ily célra és ily körülmények közt a kormányt mint ilyet erősítendőnek tartom: a hatvan milliónyi hitel elfogadására adom szavazatomat. (Élénk helyeslés.)

Csemátony: Arra nézve, hogy a kért hitel meg nem tagadható, nem lehet erősebb érvelni, mint azon ténnyel, hogy azt az ellenzéki tagok is mindnyájan megszavazzák, és pedig igen hazafias szempontból. E tekintetben Szilágyi Dezső tagtársammal értek egyet, Márkus István ellenében. Azt tartom, hogy vannak pillanatok, amikor az ellenzék, bármily éles harcot vívjon is különben, de szemben a külfölddel, mikor meg van győződve a monarchia törvényhozó testülete, hogy itt az idő, melyben tettel kell megvédeni az állam érdekeit: akkor minden pártszínvonalon felülemelkedve, tisztán csak a hazafiság szempontjából itéli meg a kérdéseket.

Falk előadó, a vita végén Szilágyinak válaszolva, így szól: Szilágyi három lehetőséget állított fel, melylyel szemben állhatunk. Első az, hogy sikerülhet a kongresszuson a monarchia érdekeit megvédeni. Azt mondotta, ez esetben hervadhatlan babérokat szerzett magának a külügyminiszter. Tehát még a képviselő úr is koncedálja azt, hogy jöhet a dolgoknak oly fordulata, mely azt fogja mutatni, hogy jó politika volt az, mely kímélte a monarchia vérét és pénzét s annak érdekeit mégis meg tudta védeni. Ennél többet a jelen pillanatban az ellenzékttől várni nem lehet, és én lojális eljárásnak tartom, hogy ámbár a miénktől eltérő egyéni nézetét nem titkolja, de koncedálja annak lehetőségét, hogy nekünk van igazunk.

Ándrássy gróf külügyminiszter: Zsedényi kérdésére kijelenti, hogy a szentpétervári kabinet határozottan kimondta abbéli szándékát, hogy az előleges békeszerződés összes pontjait még a kongresszus összefüvetele előtt fogja a hatalmak tudomására hozni, és így módja lesz minden hatalmasságnak a kongresszus alkalmával nyilatkozni az iránt, melyek azon pontok, amelyeket európai érdekeknek tart, és melyek nem azok.

Ha Bismarck herczeg beszédének értelmére nem két kiszakított szóból, a beati possidentes szavakból történt volna következtetés, világos lenne, hogy a német kancellár annyit mondott, amennyit mondania lehetett és kellett akkor, midőn őszintén és határozottan azon szándékát jelentette ki, hogy a hatalmak közt netaláni különbözetek esetében feladatának fogja tartani a közbenjáró szerepét elvállalni, azon reményben, hogy az sikerre is vezessen. Nem várható attól, ki ily szándékot jelent ki, hogy ugyanekkor egy vagy más kormány, egy vagy más érdek mellett nyilatkozzék. (Helyeslés). Bismarck herczeg nem vállalkozott volna a kongresszus elnökségére, ha ennek nem lenne más feladata, mint a feltételeket regisztrálni.

A helyzet ma a külügyminiszter szerint röviden jellemezve így mutatkozik: a béke ma még fennáll; fenntartása a kormány politikája, és a kormány reményli, hogy fenn lesz tartható.

Az érdekeket illetőleg — folytatja — tagadom, hogy ma még csak egy érdeke is lenne a monarchiának, melyről azt lehetne mondani, hogy fel van adva, el van vesztve. Ha más politikát követtünk volna, azt, melyet Magyarországnak ellen-

zéke kijelölt, t. i. a török status quo és integritás fenntartását, hogyan állana akkor a mérleg ma? Ez egy szomszéd nagy állammal biztos és ki nem kerülhető háborúra vitt volna, mely talán generációkon keresztül tartana, akkor, midőn semmi ok sem volt reá, úgy amint ma sem látok reá okot; de másrészről az összes keleti kereszténység engesztelhetlen gyűlöletére azok irányában, kik jövőendő boldogságuknak vagy legalább megváltozott állapotuknak útját állották. És ennek következménye csak az az egy lett volna, de ez biztos: hogy még győzelem esetében is az egész monarchia sorsa oly állapot fenntartásához köttetett volna, melynek fenntartása, úgy amint volt, békében is a monarchia erejét túlhaladja s összes verés és pénzbeli tehetségének igénybevételével mindenkor lehetetlennek mutatkozott volna.

Ha tehát bevégzett tényekről beszélünk, csak egyetlenegről lehet szó: hogy a monarchia s vele együtt Magyarország is meg lett mentve attól a veszélytől, hogy ismét egy elveszett ügyszökösse sorsát. (Derűtség, helyeslés.) Más bevégzett tényt ma nem ismerek.

Beszédét e szavakkal fejezi be: Midőn ezeket a kormány állásának védelmére elmondottam, kötelességemnek tartom azt is kijelenteni, hogy szemben azzal a véleménykülönbséggel, mely egyes szónokok közt s köztem, valamint a többség közt mutatkozik, mint miniszter csak a legnagyobb elégtétellel konstatálhatom, s mint magyar csak büszkeséggel említem fel azt, hogy daczára azon különbségeknek, melyek a pártok otthoni állásában a személyes kérdésekben és a külpolitikai tények megítélésében felmerülnek, Magyarországon akkor, midőn a monarchia nagy érdekeiről van szó, pártkülönbség nincsen. (Élénk helyeslés.)

A delegáció ezután elfogadta az albizottságok javaslatát.

Az osztrák delegáció e tárgyban a magyartól eltérően ezt a határozatot hozta:

Azon esetre, ha a keleti események további fejlődése az osztrák-magyar monarchia lényeges érdekeinek megóvása céljából a haderő kifejtését elutasíthatlanul szükségessé tenné, a közös minisztérium felhatalmaztatik, a két államterület kor-

mányával egyetértőleg az e célra sürgetőleg szükséges kiadásokat hatvan millió forint erejéig megtenni. Az ezennel megszavazott hitel igénybevétele alkalmával a delegációknak haladéktalanul kimerítő jelentés teendő. Ezen összegek fedezetése az illetékes képviselőtestületek közreműködése mellett eszközendő. Midőn a jegyző bejelentette a fennforgó eltérést, felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Mindig azon felfogásban voltam, hogy a határozati Dezső javaslatoknál nem annyira az egyes szavakban, mint azok tartalmában van a lényeg. Miután a tisztelt külügyminiszter úrnak alkalmá volt erre nézve a magyar delegáció felfogását megismerni; miután mindnyájunknak volt alkalmá a követendő politikára nézve nyilatkozni, én azt hiszem, hogy azon szerkezeti különbségek, melyek a magyar és az osztrák delegáció határozati javaslata közt vannak, nem lehetnek akadály ránk nézve, hogy az ő véleményükhöz hozzá ne járjunk. (Helyeslés.)

E véleményem támogatására csak azt hozom fel, hogy azon lényegesebbnek látszó változtatás, melyet e szerkezet a mienkkel szemben mutat, abban áll, hogy a mi szerkezetünkbe felvett ezen mondat: »haladék nélkül igénybe veendő az alkotmányos közegek törvényszabta működése« ki van hagyva és helyettesítve van egy másikkal, mely azt mondja, hogy a delegációnak, mihelyt igénybe véteik ezen hitel, a külügyminiszter által azonnal jelentés teendő.

Én azt a célt, hogy ezen hitel igénybevétele alkalmával a delegáció a követendő politikára nézve az ellenőrzést gyakorolhassa, azon formulával teljesen elérve látom. (Helyeslés.) A többi pedig, amit a formula jelent, hogy t. i. a további lépéseknek és a pénzhez vagy a politikára nézve szükséges egyéb eszközöz való nyúlásnak az alkotmányos faktorok hozzájárulásával kell történnie, alkotmányunkon alapszik és így ezt a határozatba belefoglalni nem szükséges. (Élénk helyeslés.)

Ezen értelemben én elfogadom azt a határozati javaslatot, melyet a hetes albizottság arra nézve terjeszt élénk,

hogy az osztrák delegáció által elfogadott szövegezéshez hozzájáruljunk. (Helyeslés.)

Ezután Szláv elnök kijelenti, hogy a delegáció hozzájárul az osztrák országos bizottság határozatához.

A delegációk annak következtében, hogy a kiegyezést minden részében még nem fogadták el a törvényhozások, ezúttal sem állapították meg az egész évre szóló költségvetést. Ezért két hónap múltán, 1878 május 25-ikén, harmadízben is össze kellett ülniök.

A KOCZKARÁZÁS NAPJAI

A san-stefanói előzetes békeszerződés hatása alatt tárgyalta a képviselőház 1878 márczius 30-ikán Szepes vármegye közönségének feliratát, mely »a monarchia fenyegetett érdekeinek haderőnk felhasználásával is megvédelmezését« kérelmezi.

A kérvény tárgyalása összeesik Ignatiev tábornok bécsi küldetésével, melynek azt a czélt tulajdonították, hogy a monarchia és Oroszország közt a san-stefanói békefeltételek alapján megállapodást létesítsen és hogy izolálja Angolországot. Szilágyi Dezső erre czéloz beszéde kezdő szavaival, hogy: a koczkarázás napjai most folynak Bécsben.* Ugyanekkor lépett ki az angol kabinetből Derby lord külügyminiszter, midőn Disraeli kormánya a tartalékosok behívását határozta el. Az új külügyminiszter Salisbury lord lett.

A kérvény körül kifejlődött vitában az összes szónokok kijelentették abbeli véleményüket, hogy a most folyó napok a keleti kérdésben Magyarországra nézve a legválságosabbak. A kongresszust általán meghíusultnak tekintették, és sürgetőleg követelték a kormánytól, hogy keresse vagy fogadja el Angliá-

* Ignatiev tábornoknak az orosz-török háború körül való szereplését így jellemzi a keleti kérdés történetének egy írója: A cselszövényeknek, machinatióknak és titkos szervezeteknek szálai az ő kezében folytak össze.

Különben a külföldi pánszláv komiték közt a legfontosabbak egyike Bécsben tartotta székhelyét és maga az ottani orosz nagykövet volt annak elnöke.

val a szövetséget s a monarchia menjen háborúba érdekei megvédésére. Egyértelműleg tiltakoznak az osztozkodás politikája ellen és Ignatiev bécsi tartózkodásának célját mindannyian erre irányzottnak tekintik. Ilyen értelemben nyilatkoztak: Simonyi Ernő, Kaas Ivor báró, Madarász József, Csemátory Lajos, Apponyi Albert gróf. Helfy még külön rámutatott Romániának reánk nézve becses szövetségére. A pártok vezetői kijelentik, hogy a feszült politikai helyzetre való tekintetből tartózkodnak attól, hogy bármily irányban indítványt tegyenek. Tisza Kálmán miniszterelnök méltánylással szól arról, hogy minden oldalon tekintetbe veszik a helyzet komolyságát; de kéri, hogy tőle se kívánjanak bármely irányban nyilatkozatot. Hogy a kongresszus meghiúsultnak volna tekinthető, az még nem konstatált tény.

Szilágyi Tisztelt ház! (Halljuk!) Én ugyan nem vagyok azon Dezső nézetén, hogy mert a koczkarázás napjai most folynak Bécsben: a parlamentnek politikánk irányának megbeszélésétől tartózkodnia kell. Ellenkezőleg, azt hiszem, hogy e körülmény nem lehet feltétlen akadály arra, hogy a parlamentben illő mérséklettel nézetek nyilváníttassanak. Mert minden ország közéletében minél erősebb parlamenti ellenőrzés alatt áll a külpolitika vezetése, annál gyakrabban tudok példát mutatni arra, hogy kivált akkor, midőn az eddigi politikát bizonyos homály vagy habozás látszott jellemezni, a parlamentek a kellő pillanatban nem ugyan határozatokkal, de véleménynyilvánítással tájékoztatást nyújtottak a kormánynak arra nézve, hol keresi a parlament az érdekeket és minő irányban keresi ezen érdekek megvédésére vezető eszközöket. (Helyeslés és tetszés.)

De ha már azon nézet látszik most érvényre jutni, hogy ez alkalommal inkább rövid nyilatkozatok tétessenek, mintsem a fennforgó kérdésnek mérsékelt, óvatos, de mégis határozott megbeszélése: én részemről csak egyet óhajtanék kiemelni. (Halljuk!)

Minthogy eddigi külügyi politikáknak alapja az volt, hogy szabad folyás engedessék az eseményeknek, és az mondatott, hogy a békekötés pillanatában a monarchia összes erejével és mindennemű erejével érdekei meg lesznek

óva, s minthogy a közösügyek tárgyalására hivatott bizottság ülészése alatt a külügyek vezetése részéről azt hallottuk, hogy a mi érdekeink egyszersmind Európa érdekei is és alapos reményünk van Európával karöltve azoknak megvédésére s ezt a kongresszus által gondoltuk első sorban elérni: igen természetes, hogy mihelyt a kongresszus létrejött több mint kétszázé vált, erre nézve a helyzet megváltozott, és a helyzet eme változása, a nélkül, hogy a külföldi kabinetek politikájának irányára nézve találgatásokba bocsátkozni akarnék, abban van, — erre mutat legalább minden jel — hogy az orosz politika Ausztria és Angolország szétválasztására van irányozva. (Élénk helyeslés.) Minthogy pedig a mi meggyőződésünk az, hogy a keletnek a békekötésben foglalt rendezése az orosz befolyást túlnyomóvá, csaknem kizárólagossá teszi a Balkán-félszigeten, s az orosz befolyásnak ezen kizárólagossága és túlnyomósága egyik komoly és állandó veszély ezen monarchia létérdekeire és jövőjére nézve: (Élénk helyeslés.) mi nem tudhatnánk semmiféle olyan politikát helyeselni, mely anélkül, hogy az orosz befolyásból származó veszélyt teljesen elhárítaná, megfosztana bennünket azon egyetlenegy támogatástól, azon egyetlenegy hatalomtól, mely bátor szóval és úgylátszik tettel is kész ezen irányzatnak ellenszegülni.

E nyilatkozatunk szükséges azért, hogy ne lehessen a külügyi kormányzat vezetőjének kételye, milyen irányban óhajtjuk és kívánjuk érdekeink megvédését, és ne legyen a magyar kormány elnökének se kételye, hogy az alkotmány által reá ruházott hatalmat: a külügyi politika irányzatára befolyást gyakorolni, minő felfogás érvényre juttatására használja fel.

Ezt óhajtjuk ma tett nyilatkozatainkkal elérni. (Élénk helyeslés.)

Én tehát ezek kijelentése után és annak ismétlésével, hogy óhajtottam volna a behatóbb diskussziót, lemondok minden indítvány tételéről. (Általános élénk helyeslés.)

Ebbe az időbe esik az egyesült ellenzék pártjának megalakulása. Ennek ismertetését I. alantabb.

A BOSZNIAI MENEKÜLTEK.
ANGLIA ÉRDEKEINEK KÖZÖSSÉGE A MIENKKEL.
A HATVANMILLIÓS HITEL RENDELTETÉSE.

Szilágyi Dezső 1878 május 1-én a boszniai menekültek
ügyében interpellációt intézett a miniszterelnökhöz.

Szilágyi Tisztelt ház! Az utóbbi napokban, éppen azon időpontban, midőn a magyar kormánynak tagjai innen távol voltak és Bécsben tartózkodtak, számos komoly körben és azóta ismételve a lapokban is felmerült az a hír, hogy a monarchia közös kormánya kijelentette a fényes porta irányában, hogy a boszniai menekültek hazájokba» vissza fognak küldetni. E hír megtoldatott azzal a további hírrel, hogy ha a fényes porta nem képes biztosítékot nyújtani arra, hogy ezek otthon minden erőszak ellen meg lesznek védve: a monarchia nemcsak a visszakísérését, hanem a menekülteknek saját hazájokban való megvédését is önnön erejével fogja teljesíteni; sőt oly hírek is jelentek a hírlapokban, melyek szerint egyes magas állású férfiak ezen tartományokban bizonyos kormánymisszió átvételére felszólítottak volna.

T. ház! Oly komoly oldalról jönnek e hírek, melyeket nemcsak hírlapi közleményekből merítettem, hanem más tudósításokból is, hogy igénytelen nézetem szerint is elég alapot nyújtanak a tisztelt miniszterelnök úrhoz egy interpellációt intéznem. (Halljuk!) Az interpellációt nézetem szerint szükségessé teszi az a körülmény is, hogy nem gondolható, hogy ennek az intézkedésnek a monarchia kormánya részéről a pénzmegtakarítás tekintete volna az alapja; mert a felett ugyan kételkedni nem lehet, hogy ha ezen boszniai menekültek ma hazájokba visszakísértet-1 nek, ott ahol semmijök nincs, ott ahol legalább az első hónapokban megélni nem tudnak, ha még hozzá fegyveres erő is küldetik tetteges megvédésükre: a tartásukra eddig fordított összegből valami megtakarítás nem lesz lehetséges. Ha tehát pénzmegkímélési motívumok nem vezetnék a monarchia közös kormányát és ha a kormány mégis el van határozva, hogy ezen menekülteket hazájokban

megvédje: tényleg oly lépést készül tenni, mely Bosznia okkupációjának neve alatt ismeretes, és készül tenni azon bevallott szándékkal, hogy ama keresztényeknek védelmét, kiket önnön törvényes felsőbbségük, a török, megvédeni nem képes, ő vegye át.

Én nem tartom sem a jelenlegi időpontot, sem azon információkat, melyekkel bírok, alkalmasoknak és elégségeseknek arra, hogy ezen lépés fontossága és helyessége iránt nyilatkozzam, mindig föltéve, hogy e hír való. De annyit mindenesetre kifejezhetni vélek, hogy még ha a körülmények a közös kormány ilyennemű lépésének szükségét tüntetnék is fel: igazolva az csak akkor lehet, ha nem lesz az a fontossága, hogy bennünket eltávolítson azon hatalomtól, amelynek érdekei a mi érdekeinknek természetes társai; amelynek törekvése a keleti kérdésben hasonnemű czélokra van irányozva, mint a mi törekvéseink; szóval, ha e lépés bennünket Angliától el aem távolít. (Helyeslés.) Azt ugyanis a legveszedelmesebbnek tartanám s azért fel sem tételezem, hogy ezen lépés az Oroszországgal való megegyezésnek következménye, s azon irányzatnak, melyet Anglia a keleti politikában követ, ellenére vagy ignorálásával történék.

Az előadottak után a miniszterelnök úrhoz egész tisztelettel a következő kérdéseket intézem:

I. Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak azon hírről, hogy a boszniai menekültek május elseje után hazájokba visszaküldetnek, s ha a török kormány elegendő biztosítékokat nem nyújt, a monarchia védelme alatt fognak visszakisértetni s ott maradni?

II. Való-e ezen hír?

III. Ha való: mik a monarchia közös kormánya ezen elhatározásának indokai? és vájjon a visszaküldött menekültek további védelmének Boszniában való átvétele a magas porta beleegyezésével s a garantírozó nagyhatalmak, jelesen Angolország belenyugvásával történik-e? (Helyeslés.)

Midőn Tisza miniszterelnök május 23-ikán Szilágyi Dezső interpellációjára, a keleti kérdést illető több más interpelláció-

val együttesen, érdemleges válasz nélkül rövid nyilatkozatot tett, utalt arra, hogy a szóban levő kérdések iránt más alkalommal már megadta a választ.

A boszniai menekültek dolgában, miről Szilágyi interpellációja szólt, azon alkalommal nyilatkozott a miniszterelnök, midőn a kormány a rendkívüli hadiköltségekre a delegációk által megszavazott hatvanmilliós hitel fedezését kérte az országgyűléstől. (A quota szerint Magyarországot ebből 18,800.000 frt terhelte.) Az erről szóló törvényjavaslat tárgyalásánál május 14-ikén három napig tartó külügyi vita indult meg a házban. A delegációk újabb egybeülése közel volt és nem távol az országgyűlés feloszlátása. A san-stefanói békefeltételek bő anyagot nyújtottak a vitára; az európai kongresszus iránt a diplomaciai tárgyalások még folyamatban voltak. Az ellenzék a hitel célja felől határozott nyilatkozatra akarta szorítani a kormányelnököt és Tisza Kálmán ez irányban több nevezetes nyilatkozatot tett.

A tárgyalás első napján Ürményi a mérsékelt ellenzék megbízásából határozati javaslatot nyújtott be, mely kimondja, hogy a ház megszavazza a hitel fedezetét, de egyszersmind kijelenti, hogy károsnak tart oly politikát, melynek célja... a török birodalom területén való osztozkodás, s mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmasságokkal, melyek Oroszország kísérletének ellentállanak, s ily politika kezdeményezésének tekintené és ennél fogva helytelennek tartaná a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére eszközölt megszállását.

Tisza miniszterelnök összefoglalva azokat, amiket a kormány külügyi politikájáról már többször elmondott, kijelenti, hogy azon feltételek, melyeket érdekeinkkel megegyeztetetőknek nem találunk, a Balkán-félsziget keleti részében épp úgy megvannak, mint nyugati részében, és egyáltalán soha semmi néven nevezendő alapja azon annyiszor hallott inszINUÁCIÓNAK nem volt, hogy a külügyi kormányzatnak szándéka lenne a Balkán-félsziget nyugati részében eszközzendő parallel foglalás vagy kompenzacionális okkupáció útján megegyezni abban, hogy a Balkán-félsziget keletén mi történjék; (Helyeslés.) mert semmi szín alatt semmi néven nevezendő lépés általunk a Balkán-félszigetnek egyik vagy másik részében nem történhetik azon az

áron, hogy érte belenyugodjunk abba, hogy a félsziget másik részében érdekeinkkel ellenkező alakulások előálljanak vagy fönntartassanak. (Helyeslés.)

Szilágyi Dezsőnek a boszniai menekültek ügyében tett interpellációjára e beszédében így nyilatkozott a miniszterelnök:

A külügyi kormányzat gondoskodik arról, hogy hacsak lehetséges, a menekültek tartásának terheitől a monarchia két állama megszabaduljon. Eljár ebben úgy, hogy értekezik és tárgyal a török kormányval és e tárgyalások alapján fog, ha lehetséges lesz, intézkedni. A kérdés oly természetű, hogy semmi-estre sem fog oly valami történni, ami Európa többi hatalmának ellenzését vonhatná maga után. így tehát azon hír, mintha a kormány Törökország ellenére fegyveres erővel szándékolná a menekülteket hazakísértetni, minden alapot nélkülöz.

Ugyanezen beszédében nyilatkozott a miniszterelnök Simonyi Ernő kérdésére az iránt, hogy hatvanezer főre menő orosz sereg szállotta meg Romániát és az intézkedésekből arra lehet következtetni, hogy az ott állandó vagy legalább hosszú ideig tartó állást akar elfoglalni. Kijelenti erre nézve, hogy azoktól, amiket Simonyi felhozott, minden alapot meg nem tagadhat... és avégett, hogy bármint forduljon a koczka, a monarchia és hazánk határai ellenséges meglepetéseknek kitéve ne lehessenek, intézkedni szükséges. És azon intézkedések, — folytatja — melyek Erdélyben szükségesek, nemcsak részei azoknak, melyek miatt ma a hitel megszavazása kívántatik, de megmondom egyenesen, a teendőknek oly részeire nézve, melyek valamivel több időt vesznek igénybe, jelesen az erdélyi szorosoknál teendő munkálatokra nézve máris megtörténtek az intézkedések. Egészben véve pedig a cél, melyre a hitel kéretik: a monarchiának déli, délkeleti és északi határain teendő oly intézkedések s az itt netalán szükségessé válható oly csapatzaporítások, amelyek múlhatatlan szükségesek arra, hogy minden körülmények közt biztosítva legyen a monarchia a meglepetések ellen.

Újabb felszólalásában a miniszterelnök, azon szemrehányással szemben, hogy a kormány a békét czéljaként tekint a politikájára csak abban áll, hogy a monarchia határai megvédessenek, így nyilatkozott:

Ha azt látnám, hogy a béke fenntartása csak a monarchiának határain kívül is nyilvánuló érdekei feláldozása mellett lehetséges, bármennyire sajnáljam is a háború veszélyeit: vagy fogom ezen helyről kérni az országot, hogy adja meg már most a módot, hogy amit ígértünk, be is válthassuk és védjük meg most már fegyverrel is az ország érdekeit, vagy nem fogok e helyről a tisztelt házhoz szólni.

Az ellenzék és különösen a mérsékelt ellenzék magukban a miniszterelnök kijelentéseiben kifogásolni valót nem talált, de Ürményi határozati javaslatát szükségesnek tartotta, mert az, amint Kaas Ivor báró mondta, kizárja Bosznia okkupációját, garanciát követel a kormánytól és megköti a kormány kezét. Apponyi Albert gróf szerint pedig nincs a kormány nyilatkozataiban annyi világosság, hogy a ház megnyugvását fejezhetné ki a külpolitika céljai iránt.

A miniszterelnök erre válaszolva kijelenti, hogy a kormány az országgyűlés eloszlása előtt azt, amit az állami érdek veszélyeztetése nélkül mondani lehet, meg fogja mondani.

Ürményi végül, tekintettel arra, hogy a legközelebb összeülő delegációban magának a külügyminiszternek is alkalma lesz nyilatkozni a maga politikájáról, visszavonta határozati javaslatát.

Szilágyi a miniszterelnöknek május 23-ikán az ő interpellációja tárgyában tett nyilatkozatára ezekben válaszolt: Szilágyi Tisztelt ház! Azon kérdés, melyet a miniszterelnök úrhöz Dezső intéztem, a boszniai és hercegovinai menekültek erőhatalommal való visszakísérésére és a porta ellenére hazáj okban való megtartására vonatkozik.

Alig van ügy, tisztelt ház, mely, mióta a keleti háború foly, annyira különböző alakban és célokkal kapcsolatban felemlítettett volna, mint Bosznia és Hercegovina okkupációjának vagy annexiójának kérdése. Majd az mondatott: szükséges ezen okkupáció és annexió avégből, hogy az orosz hatalmi növekedés és túlsúly ellenében az ellensúlyt, a kompenzációt a monarchia megkapja. Majd

az mondatott: ezen rendszabály alapja és célja abban rejlik, hogy a monarchia foglaljon oly állást a török tartományokban, amely az orosz hatalmi befolyás ellensúlyozására szükséges. Majd ismét egy másik cél kíséretében merült fel, az mondatván, hogy az azon védnöki hivatásból következik, mely a keleti keresztények sorsa felett a monarchiát éppúgy megilleti, mint a másik nagyhatalmat, Oroszországot. Legújában azonban azután e bevonulás azzal a czéllal hozatott kapcsolatba, hogy az osztrák monarchiában levő és eddig általunk költségünkön fenntartott menekültek visszakísértessenek és biztosságuk feletti a monarchia hadereje álljon őrt.

Mondani sem kell, tisztelt ház, hogy ezen czélok és verziók egyike sem volt képes — bátran merem mondani, a monarchiának sem amaz, sem emez államában — azon tényezők belenyugvását megnyerni, amely tényezők a politikára befolyást gyakorolni hivatva vannak. Mert a monarchia mindkét államában túlnyomólag azon meggyőződés uralkodott és uralkodik, hogy érdekeink védelmére ilyen rendszabályok teljesen elégtelenek; hogy beállapotainkra alkotmányi és pénzügyi tekintetben pozitive károsak, és végre hogy olyan irányokba bonyolítanak a monarchia keleti politikáját, amely irányban való haladását nyugtalanság nélkül nem szemlélhetnők.

A legutolsó verzióra a tisztelt miniszterelnök úr határozott tagadással felelt. Én legalább feleletét másképen nem értelmezem, mert határozottan kimondotta, hogy nincs alapja ama hírnek, hogy a kormánynak szándéka ezen menekülteket Törökország ellenére hazájokba visszakísértetni és ott benn megtartatni. Ismételve kimondatott, hogy egyáltalában a monarchia külügyi vezetésének szándéka az: egyetértőleg jární el mindazon hatalmakkal, amelyek czélzatul ugyanazt tűzték ki maguknak, amit a tisztelt miniszterelnök úr mint politikájának hivatását jelölt ki, t. i. a san-stefánói békekötésnek reánk és Európára veszélytelen mértékre szorítását.

Így lévén a dolog, t. ház, minthogy a tisztelt miniszterelnök úr mai nyilatkozatában ezen nyilatkozatokra utal; miután azon hírt, amelyre alapítva kérdésemet tettem,

határozottan alaptalannak nyilvánítja: nem marad számomra egyéb hátra, mint hogy a miniszterelnök úr válaszát tudomásul vegyem. (Helyeslés.)

A KONGRESSZUS ELŐTT.

A delegációk 1878 május 25-ikén Szlávy József elnökle alatt harmadik ülészakra ültek össze.

Az ellenzéki pártok egyesülésük kimondása után ezúttal vettek először részt a delegációban.

Csak az országos bizottságok tanácskozásai folyamán háruelt el a kongresszus megtartásának minden akadályá.

Márczius havában az összes hatalmak hozzájárultak ugyan a kongresszuson való részvételhez, de Derby lord angol külügyminiszter ezt ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a békeszerződésben érintett összes kérdések a kongresszus tárgyalásaiba bevonhatók legyenek, míg Gorcsakov herceg csak az európai érdekű kérdéseket akarta a kongresszus határozata alá bocsátani.

Andrássy gróf e tárgyban Beust gróf londoni nagykövethoz intézett táviratával az angol kormány előtt azt a kijelentést tette, hogy támogatja azt a kívánságot, mely szerint a békefeltételeknek az európai érdekeket érintő összes pontjai tárgyalatassanak a kongresszuson, de — mondja Andrássy gróf — amint Gorcsakov herceg az osztrák-magyar külügyi kormánynak kijelentette: a kongresszus fogja elhatározni, hogy a szerződés egész szövege közöltetvén a nagyhatalmakkal, melyek az európai érdekeket érintő pontjai, és mindazon pontok, melyeket a kongresszus európai érdekűeknek talál, tanácskozás alá fognak bocsátatni és nem tekinthetők érvényeseknek mindaddig, míg az összes hatalmak hozzájárulását el nem nyerik. Ezzel, úgy látja Andrássy gróf, el van érve Angolországra nézve az a cél, melyet Derby lord említett, t. i. hogy fenntartja cselekvése teljes szabadságát, s ily körülmények közt az a véleménye, hogy sem Angolországnak, sem Ausztria-Magyarországnak nem áll érdekében e kérdés körül nehézségeket támasztani.

A megegyezés mindazáltal ezen az alapon nem jött létre.

Ily helyzetben Beaconsfield lord április 1-én a mozgósítás iránt előterjesztést tett a parlamentnek és e hónap folya-

mán meg is tétettek a legnagyobb arányú hadikészületek. A kormány különben is e célból már januárban nagyobb összeget szavaztatott meg magának, az angol hadihajók pedig »az angol alattvalók védelmére« február óta Konstantinápoly előtt álltak, szemben a San-Stefanóban állást foglalt orosz hadsereggel. Egyszersmind a kormánynak a végső elhatározásra mutató lépései miatt Derby lord külügyminiszter megvált állásától és helyét Salisbury márkfi foglalta el. Ugyancsak április 1-jéről van keelve az új külügyminiszternek nagyhírűvé vált távirata Angolország külügyi képviselőihez. E távirat a békeszerződés tüzetes bírálatát foglalja magában. Főpontjai ezek:

Kimondja, hogy a katonai és polgári kormányzatában orosz ellenőrzés alatt álló Bulgária, mint egy nagy szláv állam, melynek a Fekete-tengeren és Archipelagusban kikötői lennének, Oroszországnak a két tengeren túlsúlyt biztosítana. Bulgária területe elválasztaná a török uralom alatt maradó tartományokat Konstantinápolytól; ez megnehezítené kormányzatukat, és e tartományok a fejtelenség veszélyének lennének kitéve. Batum kikötőjének megszerzése, Besszarabiának Romániától Oroszországhoz való visszacsatolása, Bulgária területének kiterjesztése egészen a Fekete-tenger partjáig, hol a lakosság leginkább törökökből és görögökből áll, Oroszországnak túlsúlyt biztosítana ezen a területen. A hadikárpótlás meghaladja Törökországnak fizető képességét, ami veszélyeztetné e birodalom önállóságát és vagy új területek átengedését vagy Oroszországgal külön egyezkedést vonna maga után.

Midőn végül Anglia és Oroszország az 1878 május 30-ikán kelt két memorandumban megállapították a békeszerződésnek ama módosításait, melyekre nézve egymással megegyeztek (londoni memorandum), a kongresszus egybehívásának nem volt többé akadálya. A megegyezést megelőzte Suvalov gróf londoni orosz nagykövet utazása Szent-Pétervárra és tanácskozása Bismarck herczeggel oda- és visszautaztában.

Suvalov grófnak e küldetésével kapcsolatban egy volt francia diplomata, d'Avril, *Négociations relatives au traité de Berlin* című munkájában ezt írja:

La mission du comte SchouvaJov est le fait capital dans cette dernière phase de la question, comme Fentre srue de

Reichstadt, ou du moins l'accord qu'elle consacra, Tavait été au début. En désintéressant l'Autriche et l'Allemagne, l'accord fait á Reichstadt avait rendu possible la guerre. La mission du comte Schouvalov, en désintéressant l'Angleterre, rendit possible la paix.

Kossuth Lajos 1878 október 19-ikón Helfyhez szóló levelében azt írja, hogy az okkupáció és a háború együtt, egy napon lettek elhatározva Beichstadtban. (Iratai, IX. kötet, 300. 1.)

Andrássy gróf nevezetes kijelentéseket tett a magyar delegációban a hatvanmilliós rendkívüli hitel felhasználásának eshetőségeiről, a külügyi kormány feladatáról a kongresszuson, továbbá a san-stefanói békefeltételeknek a monarchiára sérelmes némely pontjáról. Egyszersmind Bánhidý báró kérdésére kijelentette, hogy kész a külügyi kormányval hivatalos úton közölni a san-stefanói szerződés szövegét a delegációnak rendelkezésére bocsátani. Bejelentette továbbá, hogy a kormány a hatvanmilliós hitelt a delegáció határozata értelmében részben felhasználásra igénybe veszi. Andrássy nyilatkozataival foglalkozik Szilágyi Dezső beszéde.

A kormánynak — monda Andrássy gróf — kötelességévé vált a hitel földözését és igénybevételét azon perczen kívánni, midőn ama kérdés eldöntése, hogy a válság kongresszusra vagy újabb összeütközésre fog-e vezetni, tovább nem volt elhalasztható. A monarchiának nem volt szabad oly helyzetbe jutnia, mely erkölcsi függőségbe ejtene bennünket az érdekelt államok egyikével vagy másikával szemben. Ez államok érdekeik megóvásáért a legnagyobb áldozatokat hozták, s a monarchia a kongresszuson vagy azonkívül csakis mint egyenjogú és egyenlő hatalmú fél szerepelhet.

A kongresszuson pedig a kormány feladatának fogja ismerni, mint eddig is tette, ezentúl is az európai béke fenntartását, egyszersmind pedig az európai, valamint az osztrák-magyar érdekek határozott megóvását. (Helyeslés).

Bánhidý báró kérdésére adott válaszában Andrássy gróf a san-stefanói egyezmény megítélésénél főszempontnak azt mondja, hogy az, ami a háborúból következik, valódi béke legyen, ne pedig oly állapot, mely új bonyodalmak magvait

hordaná magában. E szempontból tekintve, azon kiterjedés, melyet a békeelőzmények Bulgáriának szántak, alapos aggodalmakra ad okot. Szükséges, hogy az új Bolgárország határai ne terjedjenek ki annyira, hogy ezáltal a török birodalom tarthatlanná váljék. Hasonló szempont alá esik a szerződésnek azon pontja, melynek értelmében az orosz hadsereg Bulgáriát a békekötés után is két évig megszállva tartaná, ami azt is feltételezi, hogy ugyanannyi ideig az orosz csapatok a szomszéd Rumánia területén való átvonulást igénybe fogják venni.

Fontos ellenvetések merülnek fel — folytatja — a szerződés oly pontjai ellen, melyek közvetlen szomszédságunkban a területi viszonyok átalakítását fogják előidézni. (Úgy van!) E pontok módosítása kívánatos. Tiltakozik azon feltevés ellen, mintha ebben a szomszéd népek elleni rosszakarat vezérelné.

Szerbia és Montenegró területi nagyobbodása ellen általában ezúttal sem szándékozik a kormány kifogást tenni. Ellenben kívánni kell, hogy e nagyobbodás ne oly irányban és ne oly mértékben létesüljön, hogy ezáltal kereskedelmünk és a kelettel való természetes összeköttetésünk útjai elzárassanak és hogy tartós állapot helyett oly helyzet keletkezzék, mely új bonyodalmak csiráit rejtjené magában.

A magyar delegáció a június 2-ikán tartott ülésben tárgyalta a külügyi költségvetést.

A külügyi albizottság nevében Falk mint előadó, (elnök Péchy Manó gróf volt), tekintettel a válságos pillanatra, nem tartja opportunusnak, hogy a maga részéről vitát kezdjen.

Aponyi Albert gróf: Ámbár teljes mértékben osztozik azon felfogásban, hogy a kongresszus létrejövetelének ténye a mi külügyi kormányzatunknak sikere, és ámbár ellenzéki állásában is ezen elért siker fölötti elégtételben nem csekélyebb mértékben osztozkodik, mint a kormányt támogató bizottsági tagok bármelyike, (Helyeslés) mégsem felejtethi el, amit különben az előadó jelzett: hogy e siker egyelőre csakis alaki, hogy annak végleges értéke azon iránytól függ, melyet a kongresszuson érvényre emelni sikerülni fog.

Zsedényi indítványát, mely szerint fejezze ki a delegáció azt a kívánságát, hogy Bosznia és Hercegovina megszállása

és elfoglalása mellőztessék, Andrassy gróf a miniszter felelőssége szempontjából ellenzi s a delegáció mellőzi.

A san-stefanói előzetes békeszerződésnek ama pontjai, melyekre beszédében Szilágyi hivatkozik, a következők:

Article II. Une convention sera conclue entre la Sublime Porte et le Monténégro pour régler les questions se rattachant aux rapports entre les habitants des confins des deux pays et aux ouvrages militaires sur ces mêmes confins. Les points sur lesquels une entente ne pourrait être établie seront résolus par l'arbitrage de la Russie et de l'Autriche-Hongrie. Dorénavant, s'il y a discussions ou conflit, — sauf les cas de nouvelles réclamations territoriales — la Turquie et le Monténégro abandonneront le règlement de leurs différends à la Russie et à l'Autriche-Hongrie, qui devront statuer en commun arbitralement.

Article XIV. Seront immédiatement introduites en Bosnie et en Herzégovine les propositions Européennes communiquées aux Plénipotentiaires Ottomans dans la première séance de la Conférence de Constantinople avec les modifications qui seront arrêtées d'un commun accord entre la Sublime Porte et le Gouvernement de Russie et celui d'Autriche-Hongrie. Le paiement des arrières ne sera pas exigé, et les revenus courants de ces provinces, jusqu'au premier mars 1880, seront exclusivement employés à indemniser les familles des réfugiés et des habitants, victimes des derniers événements, sans distinction de race et de religion, ainsi qu'aux besoins locaux du pays. La somme qui devra revenir annuellement après ce terme au Gouvernement central sera fixée ultérieurement par une entente spéciale entre la Turquie, la Russie et l'Autriche-Hongrie.

Szilágyi Tudva azt, hogy a tisztelt országos bizottság némi Dezső türelmetlenséggel várja a vita befejezését, ez okból, de mert egy bizonyos fokig, de csak egy bizonyos fokig nem tartom alapnélkülinek az albizottság azon nézetét, hogy a jelen helyzet nem alkalmas széles keretekben mozgó vita előidézésére: álláspontomnak rövid kifejezésére kell szorítkoznom, némi vonatkozással arra is, amit a tisztelt külügy-miniszter úr éppen most mondott.

Először kifogásának személyes oldalát óhajtom megérteni. A külügyminiszter úr Apponyi gróf bizottsági tag irányában azon kifogást emelte, hogy retrospektív beszédében szándékosan mellőzött tényeket, melyek a keleti válság keletkezését más, a kormányra kedvezőbb világításban tüntetik elő. Min e kifogást indokoltnak nem tartom. Eleget ült a külügyminiszter úr az ellenzék padjain, hogy tudja, hogy az ellenzék igenis célzatosan kritikus, anélkül, hogy szándékosan hamis színben tüntetné elő az ügyeket. Ausztria szerepe a keleti válság keletkezése körül, még a vörös könyv szétosztása után is, a legkülönbözőbb megítélés tárgya volt, s teljesen téves volna azt állítani, hogy ez eltérő megítélés jóhiszeműség hiányából ered.

Áttérve a költségvetésre, én azt elfogadom és ma nem látok semmi okot arra, hogy eltérjek azon állásponttól, melyet a múlt alkalommal is elfoglaltam a külügyi politika eddigi folyamának megítélésében.

A külügyminiszter úr az eredmények világánál kívánja politikáját megítéltetni, abban keresi igazolását annak, amit tett s aminek mulasztásával vádoltatik.

Ám legyen. E pillanatban nem látok okot arra, hogy az események fejlődésének ítéletmondással eléje vágiak.

Nem látok okot most különösen azért sem, mert az újabb időben biztos jelenségek arra utalnak, hogy a külügyi vezetés oly irányban halad, melyre nézve csak erélyt és kitartást lehet neki kívánni s melyben való megmaradásra ösztönözni minden alkalommal óhajtánám.

Ez irány kettős vonással jellemezhető.

Az egyik az Angolországgal, ha nem is az érdekközöségnek és kölcsönösségnek általam óhajtott alapján, de legalább párhuzamos irányban és egyenlő alapon való eljárás; a másik visszautasítása minden -külön- egyezkedésnek a san-stefanói békekötésre nézve .Oroszországgal.

És ehhez kell függesztenem azon sikert, mely a kongresszus létrejöttében áll, s melyet, tekintve az azt kísérő körülményeket, pusztán formainak nem tartok, mint nem voltak pusztán formaiak azon akadályok sem, melyek, annak létrejöttét gátolták.

De midőn sem én, sem előttem szólott Apponyi gróf tisztelt barátom ott, ahol a külügyi vezetést helyes irányban szemléljük, ezt elismerni nem vonakodunk: másrészt reá kell mutatnunk, habár futólag is, azon homályos pontokra, melyek külügyi politikánk láthatárán még mindig megvannak, melyek reánk, talán másokra is, nyugtalanítólag hatnak s melyek végzetesek lehetnek monarchiánkra nézve.

Ily homályos pont az, hogy nincs biztosítékunk az iránt, hogy a kongresszuson s azonkívül is érdekeink érvényesítésében a sikert biztosító támogatásban részesülünk. Legalább én a rendelkezésekre álló forrásokból megnyugvást ez iránt egyáltalában nem meríthetek.

Pedig Oroszországgal szemben, melynek szabad eljárását az ú. n. három-császár-szövetség nagyban biztosítja, s mely azon ünnepélyes ígélet mellett, hogy sem területi, sem hatalmi nagyobbodásra a hadjáratot felhasználni nem fogja, lépte át a török birodalom határait, és amely győzelmei eredményét önnön érdekében a végsőig kizsákmányolta: ezzel szemben érdekeink méltányos tekintete vételére számítani teljes lehetetlen. És kételyt nem táplálhatni az iránt, hogy azon állam, mely a san-stefanói szerződésben monarchiánk érdekeit, melynek legalább is jóakarátú semlegessége súlyos helyzetében oly nagy hasznára vált, oly tekintetben részesítette, hogy a szerződés II. és XIV. cikkelyében való megemlítés inkább gúnynak tekinthető, mint egy barátságos hatalom kíméletes eljárásának; nem lehet kétkedni, mondom, hogy ezen állam az általa tetteleg elért vagy a szerződésben igénybe vett eredményekből Európa vagy monarchiánk érdekében éppen csak annyit fog engedni, amennyiről tudja, hogy azt fegyverrel is kij fogják csikarni kezéből. (Élénk helyeslés.)

Ezért főfontosságú, hogy ama kongresszuson, mely Oroszország elért és igénybe vett eredményeit európai érdekekben, tehát monarchiánk érdekében is megszorítani hivatva van, minél erősebb támogatás mellett jelenjünk meg.

A három császár szövetsége előnyeit a keleti válságra nézve eddig főleg Oroszország élvezte; most eljött az idő-

pont arra, hogy annak politikai becse reánk nézve is nyilvánuljon.

A kongresszus, nézetem szerint, Németországgal való viszonyunk politikai értékének tűzpróbája lesz, azon Németországnak, melylyel való összeköttetésünk oly mértékben határozólag folyt be politikánk irányára, melyért más szövetezések kereséséről lemondtunk. Mindezt csak azon meggyőződésben tehattuk, hogy azt a támogatást, melyre önnön erőnkön felül szükség van, elvégre is tőle meg fogjuk nyerni.

De bár Németország sokat tehet a kongresszuson, lefegyverezhet sok gyanút, elháríthat sok érzékenységet, mérsékletre, engedékenységre bírhat: de mert mindkét állammal, melynek érdekei keleten szemben állanak, barát? ságos viszonyban óhajt maradni, nem gondolom, hogy támogatása elegendő sikert biztosító lehet.

És ha ezt tőle nem várhatni, akkor a lehető legnagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk annak, hogy nemcsak az egyértelmű eljárásnak, de az érdekközösségnek és kölcsönösségnek legszorosabb köteléke fűzzön ahhoz a hatalomhoz, mely ugyanazon czélokra törvén, erejét a miénkkel egyesítheti a siker biztosítására.

E tekintetben nem nézhetem nyugtalanság nélkül, — legalább a rendelkezésemre álló értesítések ide vezetnek — hogy ha megvan is az egy irányban való haladás Ausztria-Magyarország és Anglia között, de az érdekközösségnek és kölcsönösségnek azon erős köteléke, mely nélkül sikeres fellépés lehetetlen, még mindig hiányzik.

Ennek máris mutatkozik bizonyos káros hatása az érdekek szétválasztásában s egy oly érdek elejtésében vagy lanyha felkarolásában, amely érdeket nagyra kell tartanunk. Értem Rumánia integritását.

A másik homályos pont vonatkozik azon probléma megoldására, mely a külügyminiszter úr részéről úgy lón megjelölve, hogy azon béke és rendezés, melyet a kongresszuson el kell érni, legyen tartós béke állapota s nem olyan, mely már keletkezésénél újabb bonyodalmak magvát hordozza magában.

Ez az, aminek valóban mindnyájunk részéről a legnagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk.

De ne legyünk azon csalódásban, hogy ha mindaz, amit Anglia és Ausztria-Magyarország a san-stefanói szerződésben foglalt orosz eredmények megszorításául eddig mint kívánalmat formulázott, ha mindez — feltéve a legkedvezőbb esetet — békés úton eléretik: akkor ama cél, t. i. az új bonyodalmak magvát magában nem rejtő állapot is el van érve. Egyáltalában nincs.

És miért?

Mert békés úton Oroszországot sikerei egy részétől meg lehet ugyan fosztani, lehet sokat elvenni abból, amit elért vagy amit igénybe vesz; de azért egyetlen egy törekvéséről sem fog lemondani, melyet századok óta táplált s fokként valósított, és egyetlen egy sincs azon elemek közül más irányba terelve, melyek törekvésének támogatói, természetes szövetségesei voltak.

Ennélfogva ha a kongresszus sikerre vezet is, az állapot, ami a reformált san-stefanói békekötés következtében előáll, nem más, mint nyugvó pont az orosz politika előhaladásában, nem oly nagy sikerek birtokában, minőket a szerződésben formulázott és elérni kívánt, hanem eddigi állásához mérve mindenesetre nagyobb hatalom és kedvezőbb állás birtokában.

Ezért, igen tisztelt országos bizottság, nagyon fontos annak felismerése, hogy a fő politikai nehézség nem az eredmények megszorításában, hanem a békét biztosító, a bonyodalmak magvát kizáró amaz állapot létrehozatalában áll. Már ez szükségessé teszi azt, hogy Törökország, melynek életképességét most már az európai diplomácia is kénytelen elismerni, megcsonkított területén oly módon szereztessék és oly állapotba, helyeztessék, hogy ugyanazon zavarok, ugyanazon politikai mozgalmak ott többé ne ismétlődhessenek, melyek a jelen és ezt megelőző minden krízist Oroszország érdekében létrehozták. Ez az egyik.

A másik pedig az, hogy ha, amint európai érdekek másképp nem lehet, Törökország elszakasztott részei apró államokká, alakíttatnak, gondoskodni kell arról is, hogy azok politikai gyámság alá helyeztessenek mindnyájan, hogy Európa békéjét fészkelődésökkel s az orosz által mindig szítandó terjeszkedési törekvéseikkel ne zavarhas-

sák. Rögtöni bonyodalmak elkerülése pedig csak úgy érhető el, ha a politikai gyámság Oroszország kezéből kivéttetik, (Élénk helyeslés.) és ha kivéttetik azon politikai gyámság is, amelyre tört eddig és törni fog ezentúl is a san-stefanoi szerződés reformálása után a megcsonkított Törökország felett. (Helyeslés.)

Ez pedig mindenesetre azt kívánja meg, hogy azon nagyhatalmak közt, melyek érdekelve vannak, hogy ily maradandó békét biztosító állapotok jöjjenek létre, ezen célra az összeköttetés is maradandó legyen. (Helyeslés.)

És ez az, tisztelt bizottság, ami a politikának nehéz problémája, de aminek egy vagy más alakban való biztosítása és elérése nélkül én mindig úgy tekintem a kongresszus eredményeit, mint amelyek ezen állapotot idézték elő, és amelyek csak nyugvópontot jelentenek az orosz törekvésekben, hogy Oroszország ezeket megújíthassa kedvezőbb alkalmakkor, kedvezőbb eredmények elérése végett. (Élénk helyeslés.)

A tisztelt külügyminiszter úr a hatvanmilliós hitel mellett ejtett egyik nyilatkozatában hivatkozott arra, hogy ez azért szükséges, hogy más hatalmaktól erkölcsi és politikai függésbe a monarchia ne jöjjön érdekei érvényesítésére nézve.

Ez helyes és az ettől való megmenekülésre, azt hiszem, a tisztelt bizottság nagyobb áldozatokra is kész. De van a politikai függésnek egy neme, mely sokkal veszélyesebb annál, mint amelyre a tisztelt miniszter úr célzott, és amelyet a hatvanmilliós hitellel részben elhárítani óhajtott. Ez a politikai függés előáll akkor, midőn oly állapotok teremtetnek, melyek telvék a jövő bonyodalmak magvaival, és midőn a monarchia figyelme és ereje le van kötve, hogy őrkdjék és ellensúlyozza egy másik hatalomnak azon állapotok felhasználására irányzott törekvéseit; le van kötve úgy, hogy azt a maga erejéből ellensúlyozni nem képes, és kénytelen lesz a küzdelmet felvenni kedvezőtlenebb, a sikert sokkal veszélyeztetőbb körülmények között, vagy pedig önmaga romlásával megadni magát. Ez, tisztelt bizottság, a politikai függésnek a legveszélyesebb neme. (Úgy van!)

És most, tisztelt bizottság, azon reményem kifejezésével zárom beszédemet, (Halljuk! Halljuk!) hogy valaminem lehet öröm és meglegedés nélkül fel nem említeni azon irányzatot, melyben külügyi politikánk jelenleg vezetetik, úgy külügyi politikánk — akár vezet sikerre a kongresszus, akár nem — ne feledkezzék meg célpontjának előttünk ünnepélyesen adott formulázásáról, hanem törekedjék átmeneti, veszélyekkel telt állapot helyett, habár nagy áldozatok és elhatározások árán is, azon másik állapot elérésére, melyet a tartós békének oly állapotaként mutatott fel, mely a jövő bonyodalmak magvait nem hordja magában. (Helyeslés.)

Emellett megszavazom a külügyminisztérium költségvetését. (Élénk helyeslés.)

A BERLINIKONGRESSZUS.

A kongresszus 1878 június 13-ikán ült össze és tárgyalásait július 13-ikán fejezte be. Az elnöklőt Bismarck herceg vitte; az első sorban érdekelt nagyhatalmakat képviselték: Andrassy gróf, Károlyi Alajos gróf berlini és Haymerle báró római nagykövettel; továbbá Beaconsfield lord, Salisbury márkival és Hüssel lorddal; végül Gorcsakov herceg Suvalov gróf és Oubril nagykövetekkel. Törökország képviseletében Karatheodory pasa, Mehemed Ali pasa és Sadullah bey vettek részt a kongresszuson.

Június 15-ikén hadügyi kormányunk rendeletére megkezdett a részleges mozgósítás.

A kongresszus június 28-iki ülésében Salisbury marquis e szavakkal javasolta Bosznia és Hercegovina megszállását:

Ha a hatalmaknak nem sikerül e vidékeken állandó és erős közigazgatást helyreállítani, felelősek lesznek azon szenvedések megújulásáért, melyek Európának élénk részvétét fölkellették és oly súlyos eseményeknek voltak okai. Ezen tartományok geografikus helyzete nagy politikai jelentőséggel is bír. Ha ezek tetemes része a szomszéd hercegségek hatalmába kerülne, ekkép a szláv államoknak a Balkán-félszigeten átterjedő láncolata alakulna és ennek katonai ereje a félsziget déli részén

lakó más népfajokat fenyegetné. Nem szenved kétséget, hogy ily alakulás a porta függetlenségét inkább veszélyeztetné, mint bármely más kombináció. És ezen eredmény mégis nagyon lehetséges azon esetben, ha eme távol eső tartományok védelmének súlyával a porta tovább is terhelve maradna. Nagy veszélyektől lehetne tartani mind ezen tartományokra, mind a portára nézve, ha ez utóbbi folytatná azok megszállását és közigazgatását. A porta tehát nagy bölcseségnek bizonyítékát adná, ha nem terhelné magát többé oly feladattal, mely erejét túlhaladja, és a török birodalomtól aggasztó veszélyeket hártana el, midőn ezt azon hatalomra bízna, mely azt teljesíteni képes. Ezen indoknál fogva a királyné kormánya az egybegyűlt hatalmaknak azon javaslatot teszi: határozza el a kongresszus, hogy Boszniát és Hercegovinát az osztrák-magyar monarchia fogja megszállani és adminisztrálni.

Ezután Beaconsfield lord a következő nyilatkozatot tette: Ha a kongresszus a szóban levő tartományokat azon helyzetben hagyja, melyben jelenleg léteznek, a szláv faj uralma előtérbe fog lépni, oly fajnak uralma, mely mások iránt igazságos lenni kevés hajlammal bír. El kell ismerni, hogy lord Salisbury javaslata nem tétetett Angolország érdeke miatt, hanem az egész Európa békéje tekintetéből. Nincs egy nemzet sem, mely inkább lenne képes, mint az osztrák-magyar birodalom, arra, hogy ezen tartományok okkupációja által teljesíthesse jelenleg azon nagy kötelességet: fenntartani és biztosítani a rendet, megalapítani jólétét és végleg megerősíteni a portát, nagyobbítván súlyát az európai ügyekben.

A berlini szerződés 25-ik cikke, mely a megszállást ki mondja, így szól:

Les provinces de Bosnie et d'Herzégovine seront occupées et administrées par l'Autriche-Hongrie. Le gouvernement d'Autriche-Hongrie ne désirant pas se charger de radministration du Sandjak de Novibazar qui s'étend, entre la Serbie et le Montenegro, dans la direction sud-est jusqu'au delà de Mitrovitza, Tadministration ottomane continuera d'y fonctionner. Néanmoins, afin d'assurer le maintien du nouvel état politique ainsi que la liberté et la sécurité des voies de communication, l'Au-

triche-Hongrie se réserve le droit de tenir garnison et d'avoir des routes militaires et commerciales sur toute l'étendue de cetté partié de l'ancien vilayet de Bosnie.

A cet effet, les Gouvernements d'Autriche-Hongrie et de Turquie se réservent de s'entendre sur les détails.

AZ EGYESÜLT ELLENZÉK MEGALAKULÁSA.

A közjogi alapon álló ellenzéki pártok: a jobboldali ellenzék és a független szabadelvű-párt, továbbá a szabadelvű-pártból kilépett ama képviselők, kik más párthoz nem csatlakoztak és Szilágyi Dezsőben látták vezérüket, 1878. április 12-ikén Pest vármegye székházában egyesülésük kimondása végett gyűlést tartottak.

E pártegyesülés előzményeit ismerteti Beksics Gusztáv, »I. Ferencz József és Kora« című munkájában.

Miután szólt Sennyey báró visszavonulásáról, s elmondta, hogy a konzervatívok és független szabadelvűek közt mindig nagyobbá váló közeledést Apponyi gróf 1878 április 4-ikén a képviselőházban is jelezte, így folytatja:

A pártonkívüliek csoportja, melyhez Bittóék is nagyon szítottak, a Deák-párt orthodox hagyományait képviselte, teljesen liberális s magasabb felfogás alapján. Simonyi független szabadelvű-pártja inkább balközépi, különösen megyei emlékeket őrzött s a közjogi felfogás által nyerte egyéniségét, melyet azonban most már csak a gazdasági kiegyezésre alkalmazott s amely miatt kilépett a szabadelvű-pártból. A konzervatívoknak legalább egy része épp azon ponton volt, hogy szakítson a Sennyey-féle programmal, s így különösen alkalmas volt a régi vezér s a régi eszmék helyett újakat találni. Az egyesülésre való indítvány, Apponyi biztatása mellett, Simonyi pártjából indult ki, s egy ízben való meghíúsult tanácskozás után 1878 április végével mégis létrejött. A közös programra megállapítása hosszú vajúadások után úgy történt, hogy az csak nagy általánosságokat érint, míg a részletek tekintetében minden csoport fenntarthajta saját meggyőződését. És a meggyőzések a legélesebb ellentétekben álltak. Ezért mondta Apponyi Albert az egyesülés napján, Szilágyiékra és Simonyiékra ezé-

lozva, egyik konzervatív barátjának: Ezek az urak messzebb stációra váltottak jegyet, ami azonban minket nem akadályoz abban, hogy a mi állomásunkig ugyanazon a vonaton utazzunk.

Az április 12-iki gyűlésen, mely kimondta a pártok egyesülését, Szontágh Pál (gömöri) elnökölt, a jegyzői tisztelet Tomcsányi László vitte.

A párt programjának felolvasása után sorra nyilatkoztak a vezérférfiak: Simonyi Lajos báró, Szilágyi Dezső, Apponyi Albert gróf.

Simonyi Lajos báró: Nem kompromisszumról van szó, mert ez vagy némely elvek feladását vagy módosítását involválná. Nincs a nyilatkozatban megemlítve a közigazgatás nagy kérdése. Erre nézve ugyanis nemcsak az egyes pártárgyalatok, hanem ezek egyes tagjai között is eltérők a nézetek. De nem akarták egy általános frázissal e kérdést eltakarni. Erre nézve mindenki fenntartja magának meggyőződése teljes szabadságát.

Szilágyi Az egyesült ellenzék pártjába azok közül, akik a kormánynyal a kiegyezési javaslatokra nézve nem voltak egyenlő nézetben, már is többen beléptünk. Tettük ezt főleg két okból. Először tettük azért, mert az imént felolvasott pontokban kezdetleges ugyan, de elegendő alapot látunk az együttműködésre, (Helyeslés.) és tettük másodszer azért, mert az a felfogásunk, hogy ebben az országban nemcsak a kormánynak, nemcsak a parlamentnek, hanem az ellenzéknek is megvan a maga alkotmányos kötelessége, (Tetszés.) amely alkotmányos kötelesség alól, hacsak meg nem akarja sérteni kötelességét, ki nem vonhatja magát, és ez alkotmányos kötelesség az, hogy a kormányzat irányában hatályos ellenőrzést és ösztönző elemet alkosson és így megadja a parlamenti kormányzás nélkülözhetlen elemét. (Helyeslés.)

Nagy pártok, tisztelt értekezlet, azon szerencsés helyzetben vannak, hogy a maguk erejéből képesek ezen feladatot teljesíteni. De kis pártok erre nem képesek. Ezért a kis pártokra nézve természeti törvény, az alkotmány szelleméből folyó politikai kötelesség: megkísérteni az egye-

sülést, hogy ezen nagy, az alkotmány szelleméből folyó kötelességnek eleget tehessenek. (Helyeslés.) És ha az ellenzék árnyalatai és pártjai szerencsések voltak valódi alapot találni, ezen alap elől elzárkózni és ezen alapon a lehető egyesülést meg nem alkotni meggyőződésem szerint kötelességsértés lenne. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Ez a másik ok, tisztelt értekezlet, mely bennünket a belépésre bírt. Ezen téren mi egyébiránt nem idegenekül találkozunk. Mert az ellenzék árnyalatai már hónapok alatt, anélkül, hogy egyesültek volna, együtt működtek, és ezen együttműködés által tanúsított összetartás, az érdekeknek ezen együttműködés alatt tanúsított felfogása, az én szememben és talán többek szemében is kezesség a jövőre nézve, és az a meggyőződésem, hogy ez nem maradt az országban sem visszhang nélkül.

Igen tisztelt barátom Simonyi Lajos báró nagyon sen emelte ki, hogy azon czélok és elvek, melyekre szünk és melyekben egyesülünk, e pontozatokban vonalozva vannak. De ezenkívül vannak más kérdések. Van különösen egy főfontosságú kérdés, amelyre Simonyi Lajos báró nyilatkozatához teljesen hozzájárult. Én úgy értem az egyesülést, hogy az egyesülés reális alapjai e nyilatkozatban le vannak rakva.

Amely kérdések e nyilatkozatban nem foglaltatnak, azok tekintetében fennáll reánk nézve azon kötelesség, hogy keressük a nézetek kiegyeztetését (Élénk helyeslés.) az együttlét által megerősödő sympathiák által. (Tetszés.)

És én már magában az egyesülés tényében kezességet látok arra, hogy ezt igen sokban meg fogjuk találni. (Élénk helyeslés.) Amire meg nem találók, arra nézve fennmarad mindenkinek saját vélemény szabadsága, meggyőződésének szabad követése. (Élénk helyeslés.)

Én nem is tartom alaposnak azt, amit ellenünk felhoznak: hogy mert egyes kérdésekre nézve nem tudunk megegyezni, nincs elegendő alapja az egyesülésnek. Nem tartom pedig azért, mert amely kérdések itt fel vannak sorolva, amely czélok itt ki vannak jelölve, mind gyakorlati, a közel jövőben megoldásra váró feladatai országunknak. (Úgy van!) És mert Magyarországon az utolsó tíz év

alatt nem ismertem és jelenleg sem ismerek egy nagy pártot sem, mely képes lenne minden kérdésre nézve egyöntetű nézetek alapján fennállani. (Igaz! Úgy van!)

És ezek után, igen tisztelt értekezlet, két óhajjással zárom be rövid felszólalásomat. Az egyik az, hogy óhajtom és a magam részéről törekedni fogok, hogy az egyesülésből folyó politikai rokonszenv és politikai barátság köztünk folytonosan erősödjék, (Élénk helyeslés.) és ezt várom nemcsak azon küzdelmeiktől, melyeknek neki fogunk indulni, de várom azon mindnyájunk részéről szükségkép tanúsítandó kölcsönös méltányosságtól és szívéllyességtől, mely nélkül a politikai barátság, a politikai együttműködés alapjait nélkülöznék.

Másik óhajom pedig az, hogy miután mi, amint előttem szólott tisztelt tagtársunk, báró Simonyi Lajos kifejezte, távol fényes, kecsegtető Ígéretektől, valódi alapokon, komoly célokra egyesültünk: komoly törekvésünket az ország komoly támogatással viszonzozza. Ezen reményben szívesen üdvözlöm az egyesült ellenzék pártjának megalakulását. (Élénk helyeslés és éljenzés.)

Apponyi Albert gróf: Nem könnyen hoztuk meg azon határozatot, hogy a külön zászlót egy közös zászlóval cseréljük fel, amelyen ha nem is látjuk mindazt, ami eddig külön zászlónkon állott, de nem is látunk semmit, ami azzal ellentétben áll. Egyes kérdésekben a nézeteknek teljes egyöntetűségét elérői nem sikerült. Köszönetet mond Simonyi bárónak és Szilágyi Dezsőnek azért, hogy ők e kérdést szóba hozták és előre kijelentették, hogy azon tény, hogy mi e részbeli meggyőződéseinkhez ezentúl is tántoríthatatlanul ragaszkodni fogunk, nem akadályozza az egyesülést.

Az elnök ezután a programot elfogadottnak s az egyesült ellenzék pártját megalakultnak jelentette ki.

Az egyesült ellenzék pártjának a megalakulás alkalmával elfogadott programja csak általánosságban jelzi a párt céljait és törekvéseit. A Közvélemény, melynek szerkesztője a független

szabadelvű-párthoz tartozó Lukács Béla volt, április 17-iki számában a program pontjainak bővebb kifejtését tartalmazza*

Bevezetésül ezeket írja:

Az egyesült ellenzék nyilatkozata csak egyes jelszavakban jelzi azon kérdéseket, melyekre nézve az ellenzék megállapodásra jutott. A következőkben, nem ugyan kimerítőleg, de mégis határozott körvonalakban akarjuk jelezni azon irányt, melyet ezen ellenzék követni akar, s mintegy indokolni, kibővíteni azon programot, mely az egyesült ellenzék április 13-iki nyilatkozatában le van fektetve. Tesszük ezt azon feljegyzések alapján, melyek az ellenzéki árnyalatok egyesülésére kiküldött képviselők értekezletei alapján nem ugyan mint határozatok, de mégis mint oly eszmék, melyek közös érintkezési pontokat és egy akció alapját és irányát képezik, papírra tétettek, és az április 13-ikán kiadott nyilatkozatnak mintegy alapjául szolgáltak.

Ezen értekezleten a független szabadelvű-pártot Simonyi Lajos báró, Chorin Ferencz, Bánhidy Béla báró, Lukács Béla; a jobboldali ellenzékét Apponyi Albert gróf, Berchtold László gróf, Bujanovics Sándor; a pártonkívüli képviselőket Horánszky Nándor, Molnár Antal, Szilágyi Dezső és Kaas Ivor báró képviselték.

Az egyesült vagy mérsékelt ellenzék programját Szilágyi Dezső tüzetesen kifejtette az általános választások alkalmából mondott programbeszédében. (L. alantabb.)

Szilágyi Dezső a program megállapításának előzményeiről s abban a maga részvételéről igazságügyminisztersége idején, 1891 október 17-ikon, a képviselőházban ezeket a kijelentéseket tette:

Midőn az egyesült ellenzék a maga programját formulálni kívánta, a közigazgatási program felállítását én vettem magamra, a közgazdaságít pedig tisztelt képviselőtársam Apponyi Albert gróf. Amint a programot előadtam, a pártban ellenmondásra talált; sokan helyeselték; hanem mert voltak elemek, éppen Simonyi Lajos tisztelt képviselőtársam és barátom is, akik azt ellenezték: Chorin Ferencz tisztelt képviselőtársam indítványára ezt a párt tanácskozása napirendjéről levette s én

itt a házban néhány nappal később a saját felelősségemre terjesztetem elő, nem mint a párt programját, nem mint párt-határozatot,

A jobboldali ellenzék április 11-iki üléséből, Berchtold László gróf elnök és Tomcsányi László jegyző aláírásával, nyilatkozatot adott ki, mely e pártnak a közjogi alapon álló pártokkal való egyesüléséről ezeket mondja:

Ma a nemzet legelső érdekei veszélyeztetve vannak; a nemzeti közérzület az ország kormányzatában és törvényhozásában érvényesülni nem tud.... Nem a rendes parlamenti élet ellentétei körül, hanem a nemzeti és alkotmányos élet legmagasabb elvei érdekében kell küzdelmet folytatnunk. És hogy ezt hatályosan folytatnunk lehessen, szükséges, hogy szorosabban egyesüljenek mindazok, kik a veszélyt látják. Ily körülmények közt sem járulhattunk volna ugyan oly egyesüléshez, mely elveinkkel ellenkező törekvéseket tűzött volna ki; de viszont nem tekinthetjük az egyesülés akadályául azt, hogy vannak törekvéseink, melyeket mindeddig egyedül képviseltünk a hazai pártok között. Nézeteink a parlamenti és a közigazgatási reform szükségéről nem változtak; őszintén és nyíltan fogjuk keresni jövőre is ezeknek érvényesülését...

Apponyi Albert gróf a mérsékelt ellenzéki árnyalatok egyesülése alkalmából április 20-ikán nyílt levelet intézett a bobrói kerület választóihoz.

A jobboldali ellenzék — így szól levelében — az 1867-iki közjogi alapon álló többi ellenzéki elemekkel «egyesült ellenzék» neve alatt egy pártba olvadt... E változást nemcsak utólag tettem magamévá, de mint a párt végrehajtó bizottságának tagja, annak egyik előmozdítója, egyik tevékeny tényezője voltam.

Történnek néha egyesülések akként, hogy kiki meggyőződéseiből annyit elfogad, amennyi szükséges, hogy valami egyetértés mesterségesen létrehozassék. A mi egyesülésünk nem így történt, hanem a pártok küldöttjei, megbeszélvén a legéletbe-vágóbb kérdéseket, konstatálták, miben egyeznek és miben térnek el a nézetek, és ekkor kiderült, hogy a mai pillanat

válságos föladványaira való tekintettel, sokkal több és sokkal fontosabb az, miben egyetértünk, mint az, amiben különböztünk; hogy tehát parlamenti életünk égető szükségének, egy számarányainál fogva is kormányképes, hatályos ellenőrzésre alkalmas, politikai mérséklete által mindenféle megnyugvást előidéző tömör ellenzék megalakításának mi sem áll útjában ... Azon pontokra nézve pedig, melyeknél eltérő felfogások találtak, mint a közigazgatás alapjainak újjászervezésére nézve, a velünk szövetkező pártok belenyugvása mellett fenntartottuk eddig vallott elveinket és azok érvényesítésének szabadságát...

Erős, mérsékelt, ma már tette képes ellenzék: erre volt szükség, hogy közéletünket az egymással ellentétes irányú, de egyaránt veszélyes szélsőségek lejtőjén megállíthassuk; egyetlen út volt e célra képzelhető: az egyesülés. Kérdés csupán az lehetett, lehetséges-e ezen egyesülés? Mihelyt lehetőnek bizonyult, köteleességünké vált.

Sennyey Pál báró megrongált egészségi állapota miatt április 30-ikán lemondott képviselői megbízatásáról. A jobboldali ellenzék tagjaihoz intézett levelében visszavonulásának, kedvezőtlen egészségi állapotán kívül, azt az okát is adja, hogy köztük a szorosabb pártkötelék megszűnt. Választóihoz intézett levelében pedig, rámutatva programja főbb pontjaira, annak okául, hogy törekvései nem részesültek a kívánt támogatásban, azt mondja, hogy az utolsó három év alatt a politikai életben minden felett a kiegyezés és a keleti válság uralkodott.

Sennyey Pál báró ezentúl nem volt többé a képviselőház tagja.

A jobboldali ellenzék tagjai azonban nem csatlakoztak mindannyian az új pártalakuláshoz. Többen, köztük Kállay Béni, a szabadelvű-pártba léptek be.

Megalakulásakor az egyesült ellenzék pártja száztizenöt tagból állt.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS VÉGSŐ NAPJAI.

Általánosan tudva volt, hogy a kormány az országgyűlést megbízatása törvényszerű lejárta előtt fel fogja oszlatni.

1878 június 27-ikén tárgyalta a ház több törvényhatóság feliratát, melyekben hazánk és Románia biztosítása végett, ha kell, fegyveres erő alkalmazását és Angolországgal szövetség kötését kérelmezik.

Helfy e tárgynál szóba hozza a Times közleményét, mely szerint Ausztria-Magyarország a kongresszuson megbízást fog nyerni Bosznia és Hercegovina megszállására. Ha ez megtörténnék, mondja, bizonyos, hogy Oroszország hadüzenete ellenünk nemsokára bekövetkeznék.

Tisza miniszterelnök Helfynek válaszolva ezt a kijelentést tette: Hogy déli határainkon a szláv államok egymással kezert fogva, folytonos lánczolatot képezzenek lábaink körül, ezt Magyarország érdeke sohasem kívánta, amint ő ezt hónapokkal ezelőtt is mondta.

Másnap, június 28-ikán, Helfy a miniszterelnök e nyilatkozata következtében interpellációt terjesztett elő, melyben kérdi, hogy mivel a miniszterelnök szavaiból aligha lehet egyebet következtetni, mint hogy Bosznia és Hercegovinának haderőnk által való megszállása a kormánynak megállapított szándéka, hajlandó-e a miniszterelnök általános aggodalmat keltett szavait megmagyarázni?

A következő napon, június 29-ikén, tartotta a képviselőház utolsó ülését; június 30-ikán pedig az országgyűlés királyi trónbeszéddel berekesztetett.

Június 27-ikén történt a reichsrat elnapolása.

A VÁLASZTÁSOK.

Az új országgyűlés október 17-ikére hivatott össze.

Az általános választások az augusztus 6-ikétől 15-ikéig terjedő időben, az okkupáció végrehajtása közben folytak le. A választások első napján már ismeretes volt a magláji szerencsétlenség.

A megszállás feladatának katonai végrehajtásáról Beksics már említett munkájában ezt írja:

Bizonyos, hogy mint az új védszervezet próbája, a mozgósítás elég szépen sikerült. Katonailag mégis az előkészítés annyiban el volt hibázva, hogy elkésett. Andrássy közvetlenül a berlini kongresszus után akarta a bevonulást a két tartományba. Hite szerint ekkor tetemesen kevesebb vér- és pénz-áldozattal lehetett volna célzt érni. De a katonai hatóságok késlekedtek, eközben pedig a két tartományban szerveződött az ellenállás, föltámadt a muzulmán fanatizmus, s magával ragadta a török seregeknek még egyes részeit is. Ekként lényegesen megváltozott a helyzet, midőn tényleg a bevonulásra került a dolog. Annál kívánatosabb lett volna pedig gyors föllépésünk, mert a helyzetenél fogva lehetetlen volt azt elérni, hogy Törökország az okkupáció keresztülvitelénél nekünk segédkezet nyújtson.

*

Az egyesült ellenzék május 26-ikán felhívást bocsátott ki, melyben ekképen foglalja össze programját:

Nemzeti érdekeinknek megfelelő és határozott irányú külpolitika, a káros kiegyezésnek, ha még lehetséges, meggátolása, a magyar állameszme és nemzeti közmívelődés kifejtése, az anyagi érdekek ápolása, az egyensúly helyreállítása, a pénzügyi zsarolások és hivatalos visszaélések ellen pártatlan igazságszolgáltatás, törvénykezési és közigazgatási reformok a kormányzat minden ágában — ezek azon célok, melyeket az egyesült ellenzék programjában kitűzött és az ország előtt kihirdetett. Teljesíthetetlen ígéretet e párt nem tett. Népámítással nem fog-

lalkozik, mert sem szószegővé lenni nem akar, sem a hazát zavarokba ejteni szándékában nem lehet.

A választási mozgalomban az éppen befejezett gazdasági kiegyezésen kívül főképpen a külpolitikai kérdések foglalkoztatták az elméket; nemcsak az ellenzéki, hanem a kormánypárti jelöltek nagy része is, egyezően a közhangulattal, az okkupáció politikája ellen foglalt állást. Szlávy és Somssich kijelentették, I hogy visszavonulnak a politikai élettől. A legkiválóbb politikusoknak egész sora nem jutott mandátumhoz. Tisza Kálmán! régi kerületében, Debreczenben, Simonyi Ernő ellen kisebbségben maradt. A főváros törvényhatóságának bizottsága és példájára több más törvényhatóság elhatározta, hogy felíráttal fordul az országgyűléshez a kormány vád alá helyezése iránt.

Az új országgyűlésen a mérsékelt ellenzék 74 szavazattal, a függetlenségi és a negyvennyolczas párt 72 szavazattal volt képviselve; pártonkívüli volt 26; a szabadelvű-párt többsége az országgyűlés megnyíltával 77 volt.

Szilágyi Dezsőt a budapesti józsefvárosi egyesült ellenzék egyhangúlag jelöltjéül kiáltotta ki és Jókai ellenében augusztus 5-ikén 69 szótöbbséggel meg is választotta. Ezenkívül a jáász-jákóhalmi kerület is megválasztotta őt, Nagyváradon * pedig Szilágyi és Teleszky közt a mérkőzés az első választáson eldöntetlen maradt; mindketten egyenlő számú szavazatot kaptak. Az újabb választáson Teleszky győzött.

Programbeszédét, melyben a politikai életen uralkodó összes kérdéseket tüzetesen és behatóan tárgyalja s pártja programját kifejti, a főváros VIII. kerületének választói előtt július 21-ikén tartotta.

Szilágyi Midőn, uraim, az Önök megtisztelő felhívására a Dezső jelöltséget elfogadtam, tudtam, hogy e város polgárságánál nem személyes tulajdonaim voltak a döntők, de bennem a mérsékelt ellenzék egyik tagját óhajtnák kijelölni. Ebben a főváros polgársága részéről a nemzeti önérték erőteljes felébredését üdvözlöm, mely az utolsó három év sor-

vasztó és apathiába taszító politikája után vonakodik az ország ügyeit azon kormány kezében hagyni, mely bizalmára méltatlannak mutatkozott. (Zajos éljenzés.)

E meggyőződést merítettem én és merítették Önök, uraim, a múlt országgyűlés folyamata alatt, s bár e helyen most nem szándékom annak menetét részletesen kifejteni, (Halljuk! Halljuk!) de mivel az ellenzéki árnyalatok keletkezésére annak folyama adott alkalmat, nyilatkoznom kell két nagy kérdésről: a gazdasági rendezés és a keleti bonyodalmak ügyéről. Mindkettőben követett eljárás az, amely miatt a kormány a nemzet bizalmát elvesztette. (Igaz! úgy van!)

A kiegyezés.

A gazdasági rendezés kérdése már a múltat megelőző országgyűlés folyama alatt lényeges hatással volt a pártviszonyokra, s ama nagy párt, mely a szabadelvű név alatt a múlt országgyűlés végén létrejött, e gazdasági kérdésekben nagyrészt egyöntetű nézetekre vergődött. Két érdek volt az, melyet ennél meg akartunk óvni. Az egyik, hogy a monarchia mindkét államának gazdasági fejlődési feltételei megóvassanak; a másik, hogy mindegyik kincstár megkapja azon jövedelmeket, melyekre természetes joga van. És ha a gazdasági rendezés, amint ezt túlnyomólag óhajtottuk, a közös vámterület alapján jön létre, kívántuk, hogy ezen érdekeknek a vámközösség kikerülhetetlen következményeként jelentkező csorbitása — de csakis ez — kölcsönösen kompenzáltassék.

E nézetekkel egyetértésben voltak a kormány vezérférfiai, s maga annak tényleges alkotója, a jelenlegi miniszterelnök, február 3-iki beszédében, melyben a közjogi ellenzékről lemondott, nyíltan kifejezte, hogy hármában kívánja a vámszövetség reformját a közös vámterület alapján: szabadkereskedelmi irányú vámpolitikát, a fogyasztási adók restitucziójánál szenvedett kár megszüntetését és a fogyasztási adók elszivárgása által szenvedett károsodásunk orvoslását. A bankkérdésre pedig úgy nyilatkozik, hogy minden esetben, minden körülmények között csakis egy valóban független és nemcsak névleg és színleg önálló

magyar bankot tart olyannak, mely az ország érdekeit kielégítheti. (Igaz! úgy van!)

1875 március 3-ikán, midőn megalakult* az új kormány, kijelölte azon pontokat, melyeket a vámszövetség reformjára nézve szükségesnek tart és melyek keresztülvitelére vállalkozik, és a 8. és 9. pontokban így nyilatkozik: Történjenek meg a fogyasztási adókra nézve a magyar kincstárnak érdekében levő s az igazságnak és méltányságnak megfelelő intézkedések. A bankügy rendezése pedig eszközöltessék az ország senki által kétségbe nem vont jogainak és érdekeinek megfelelőleg.

1875-ben november 30-ikán, midőn a vámszerződés felmondása iránt a jelenlegi miniszterelnökhöz kérdés intéztetett, két fontos nyilatkozatot tett.** Kijelenté, hogy ha a fogyasztási adók tárgyában a másik alkudozó félnek merevsége miatt Magyarország igényei kielégítést nem nyerhetnének, sajnálkozva bár, de kénytelen leendő a külön vámterület alapján a két állam közötti gazdasági viszonyt rendezni. S midőn az iránt kérdezett, miért adta beleegyezését a külállamokkal kötött kereskedelmi szerződések felmondásához és ezáltal a Magyarországra kedvező status quo megváltoztatásához, azt felelte: nem volt szabad szem elől téveszteni azt, hogy megvan a lehetősége annak, hogy a jelen egyezkedés folytán Ausztria és Magyarország külön vámterületet fognak alkotni és ez esetre nagy igazságtalanságot követett volna el Ausztrián, hogy az, midőn már külön vámterületet alkot, még egy évig kénytelen legyen tűrni oly szerződéseket, melyeket érdekében levőknek nem tart. (Élénk derűtség.)

Azután jött 1876-ban az úgynevezett májusi kiegyezés. A két kormány megegyezett, természetesen az említettek-től teljesen eltérő alapon. (Élénk derűtség.)

A közös vámterület fenntartott; a szabadkereskedelmi irány védvámossá változott át; a restitúcióra vonatkozó igényeink megorvosoltattak; a fogyasztási adókra nézve régi károsodásunk megmaradt. (Zajos felkiáltások:

* A Wenckheim-kormány bemutatkozása a házban.

**Horánszky Nándor interpellációjára.

Igaz! úgy van!) Alkottatott két külön, de mégis összefüggő bankintézet, mely nem az ugyan, amelyet a miniszterelnök minden körülmények között és minden esetben létesítendőnek tartott, de Magyarország hitelügyét a bécsi körök befolyásától a jelenlegi banktörvénynél jobban függetlenítette.

Kérdés tétetett ez alkalommal a nyolczvanmillió bankadósság ügye iránt, és a miniszterelnök azt felelte, hogy arról említés sem történt, az az egyezkedésnek tárgya sem volt. Csakhamar azonban az osztrák parlamenti körök előtt, különösen a bankügyre nézve, az osztrák kormány eltérőleg nyilatkozott és azoknak értésükre adni látszott, hogy e kikötések, különösen a bankügyre, még módosítás szenvedhetnek, s midőn ez iránt kérdés intéztetett, a miniszterelnök azt felelte, hogy ő azon megállapodások érdemére nézve a monarchia másik államának kormányával érintkezni igen, de alkudozni nem fog. (Zajos derűtség.)

S midőn egy, aránylag véve lényegtelen kérdésben, a bankkormányzati tanács összealkotása ügyében, a két kormány megegyezni nem tudott, a jelen kormány lemondott és 1877 február 10-ikén a miniszterelnök a lemondás okairól úgy nyilatkozott, hogy megegyezni nem tudván, kísérletet kellett tennie, nem lehetne-e egy önálló bank létesítését kezébe venni, »azonban oly nagyok voltak a Magyarország jólétén aggódó fejedelem aggályai, hogy azokat nekünk — meglehet, saját gyengeségünk miatt — elhárítani nem sikerült*. Illy körülmények között kötelezve érezte magát lemondását beadni.

Ekkor senki sem vállalkozván kormányra, a jelen kormány az ügyet befejezésig vitte. (Felkiáltások: Fájdalom!)

Az eredmények ismeretesek. A közös vámterület alapján megkötöttünk egy vámszövetséget, amely szakít a szabadkereskedelmi iránynyal, megnehezíti — ha ki nem zárja — a szerződési politikát, Magyarország piacát még nagyobb mértékben engedi át az osztrák ipar versenymentes kibányászásának, anélkül, hogy azon nagy előny, mely ezen piacz védett átengedésében rejlik, bármilyen tekintetben kompenzálatnék vagy csak el is ismertetnék. (Zajos felkiáltások: Igaz! úgy van!)

A restituczió nál szenvedett károsodásunk meg van orvosolva, de az Ausztriában termelt s nálunk fogyasztott iparcikkek, jelesen a sör és czukor fogyasztási adója továbbra is az osztrák kincstárba vándorol. (Igaz!) Magyarország hitelszükséglete máig sincs függetlenül az ausztriai pénzkörök döntő befolyásától s az annak kielégítésére rendelt dotáció az ő nézetük szerint is elégtelen, különösen elégtelen lesz akkor, ha kedvezőbb helyzet és önerőlködésünk folytán iparunk és kereskedésünk e tíz év alatt lendületet vesz. (Zajos, élénk helyeslés.)

Adópolitikánk, a közvetett adókra nézve legalább, le van kötve. Járultunk volna az osztrák-magyar Lloyd-vállalathoz, mely kilencztizedrészben ausztriai érdekeknek szolgál, 700.000 forinttal többel, mint régebben, és hogy mindezen eredményeket élvezhessük, kaptunk éppen annyi kamatnélküli adósságot, mint amennyi kamatnélküli kölcsönt 1875 február 3-iki beszédében a jelenlegi miniszterelnök a bankügy rendezése alkalmából biztos kilátásba helyezett. (Zajos derűtség és éljenzés.)

Ez nem elég. Magyarország e vámszövetségben jobban le van kötve, mint volt a monarchia két állama az 1867-iki szerződés szerint. Az öt év utáni felmondási záradék innen kihagyatott, ezenfelül az osztrák-magyar Lloyd-vállalat szubvencionálása, mely sem természeténél fogva, sem állam jogilag a vámszövetségnek alkatrésze nem volt, most annak alkatrészévé van nyilvánítva s vele minden bekövetkező rendezés jövőre megnehezítve.

A jövő előkészítése még más szempontból is elhanyagoltott. Egyik főnehézség úgy a közös vámterület alapján való alkudozásoknál, mint a külön vámterület esetleges felállítására következményeinek megbírálásánál abban állott, hogy Magyarország forgalmára megbízható adatok nem léteztek. A kormány ugyan javaslatai indokolásában egy egész tömegét az adatoknak hozza fel, de midőn azok alapján a rendezési javaslatokat bírálni kezdték, kijelentette, hogy azok teljesen megbízhatatlanok, (Élénk derűtség.) hogy azokra építeni egyáltalában nem lehet. (Derűtség.)

Magyarország főérdeke volt tehát, hogy jövőben ne kényszeríttessünk oly eljárásra, mely a sötétben való ugrás-

hoz hasonlít, (Élénk helyeslés.) hogy ismerjük önnön viszonyainkat és megítélhessük rendszabályaink horderejét. De a kormány az ellenzéknek minden erre irányzott indítványát visszautasította, anélkül, hogy a szükségesnek megfelelő rendszabályt maga hozott volna javaslatba. (Felkiáltások: Igaz! úgy van!)

Azt kérdehné az ember: hogyan jutott ünnepélyesen kijelölt programjától ennyire a minisztérium? (Halljuk! Halljuk!) Talán új, előre nem látott vagy nem láthatott tényezők jöttek közbe, melyek lehetetlenné tették, hogy a vámviszony és a bankügy rendezésének másik alternatívájához, melyet mint komoly és aktuális lehetőséget ünnepélyesen felállítottak, folyamodhassunk? Nem úgy van, uraim, és hogy nincs úgy, mutatják saját nyilatkozataik. (Igaz!)

A miniszterelnök még 1877 februárban is a külön bank felállítását lehetőnek, sőt szükségesnek tartotta és mert az el nem fogadtatott, lemondott. (Zajos derűtség.) Annál csodálatosabb legközelebbi beszédében tett azon nyilatkozata, melyben kijelenti, hogy a kereskedelmet és ipart azon romlástól, melyet a két különféle pénzjegynek változékony árszija reá hozott volna, megóvni határozottan kötelesség volt. (Hosszantartó zajos derűtség és viharos taps.) Ha ez így van, akkor kötelességsértés volt tőle 1877 februárban a külön bank felállítását javasolni; (Zajos helyeslés és tetszésnyilatkozatok.) akkor kötelességsértés volt tőle az igazgatótanács összeszerkesztésének kérdését, melyben valódi paritást úgy sem értünk el, erőszakkal a nemzeti önérték és méltóság kérdésévé felfújni. (Hosszantartó zajos éljenzés és viharos tetszés.)

Nem akarom azzal gyanúsítani, hogy azon kettős ok a visszalépésre csak taktika volt, mert ha csakugyan alakul egy új minisztérium és csakugyan megcsinálja a közös bankot, akkor úgy tűnt volna fel a lelépő, mint a nemzeti önértéknek, mint a külön bank felállításának mártírja; (Élénk, hosszan tartó derűtség és zajos tetszésnyilvánítások.) pedig maga mondja most, hogy az azzal járó veszélyeknek a nemzetet kitenni nem volt szabad. (Zajos helyeslés.) Ha pedig, amint bekövetkezett, újra kezébe veszi a kormányt, akkor megcsinálta az aranyhidat azon mester-

kélten nagygyá tett vívmány alakjában, hogy nem valódi, de névleges paritás a két állam polgárait nézve létezik, (Hosszas, élénk derűtség és tetszés.)

A kormány mindig úgy beszélt a külön vámterületről, mint komoly és aktuális lehetőségről; csak midőn javaslatait a házban ajánlotta, akkor hozattak fel az ellen oly érvek, hogy az a gazdasági harcz felidézése, a politikai kapcsolat kockára tétele lenne a monarchia két állama közt; oly érvek, melyek nemcsak most, de minden időkre kizárják, hogy mint komoly gyanánt számbavételessék és így a közös vámterület alapján méltányos rendezést számunkra biztosítson. (Élénk helyeslés.) A kormány feje, aki még 1875 november 30-ikán, éppen a külön vámterület közvetlen bekövetkezhetése céljából, oly gyengéd és méltányos gondoskodást tanúsított Ausztria iránt, (Élénk derűtség.) a külföldi kereskedelmi szerződések felmondásához adott beleegyezése által a vámszerződés tárgyalásakor a külön vámterületre való jogot úgy tekintette, mint egy alvó jogot, melyet szorgalmasan bepólyázva, (Derűtség.) anélkül, hogy most valami hasznát vehetnők, utódainknak át kell szolgáltatni, hogy vegyék majd ők hasznát. Tette ezt egy oly okoskodás kíséretében, mely ha áll: míg a monarchia két állama közt a kapcsolat fennmarad, e jogot mindenkorra hasznavehetetlennek nyilvánította. (Igaz! úgy van!)

Még két becses vallomást köszönünk a legutóbbi vitáknak. (Halljuk!)

A pénzügyminiszter a 80 milliós adósság tárgyalásakor teljes őszinteséggel két jelentős nyilatkozatot tett. Az egyik az, hogy már kezdettől fogva tudva volt, hogy a 80 milliós adósság elintézésének ügye a gazdasági rendezés mellőzhetlen feltétele volt. Ha ez úgy van, akkor mit tartunk azon eljárásról, mely 1876 májusban a két kormány közötti befejezett egyezmény eredményeivel megjelent ét a 80 milliós adósság ügyéről úgy nyilatkozik, hogy az még szóba sem hozatott, (Élénk derűtség.) és ezáltal azon alapos hitet gerjeszti a nemzetben, hogy e részben terhek elvállalása nem kívántatik. (Zajos derűtség és viharos tetszés.)

Másik nyilatkozata abban állott, hogy a kiegyezési tárgyalások kezdetétől fogva egy körülmény volt, mely nyo-

masztólag hatott Magyarország álláspontjának érvényesítésére: ez a 76% milliós váltóadósság konverziójának kikerülhetetlen szüksége. Ennek nyomása alatt sem az alternatívákhoz nyúlni, sem a kifejezett álláspontokhoz ragaszkodni nem lehetett. De ha ez úgy van, akkor miért állítottak fel oly fennhangzó követeléseket, melyekről tudták, hogy keresztülvitelük csak a másik fél engedékenységétől függ? (Igaz! úgy van!) Miért mondták a legfontosabbnak a bankkérdést midőn tudták, hogy annak megoldása oly értelemben, mint ők azt programjukban felállították, éppen azon körök ellenzésével fog találkozni, amelyek a váltóadósság konverziójára döntő befolyással bírnak? (Igaz! úgy van! Élénk tetszés.) Miért mondták fel a vámszerződést és indították meg a harcot minden kérdésben egyszerre, a rendezetlen váltóadósság terhével vállukon? (Élénk helyeslés.)

Az a politika, uraim, mely mindkét kérdésben az ország előtt ünnepélyesen alternatívákat állít fel, anélkül, hogy azok egyikét komoly lehetőségnek tartaná; az a politika, mely kijelöli a határokat, ameddig az egyik alapon menni lehet, de tudja, hogy ha reá nem állanak, tovább kell mennie; az a politika, mely igazságos követeléseket állít fel és azokhoz szilárdul ragaszkodni ígérkezik és hasonlóba vonja bele a törvényhozás tagjait, az egész országot és azután azokat oly körülmények alapján, melyeket kezdettől fogva tudott, megtarthatatlanoknak állítja; az a politika, mely mint óriás beszélt, de mint törpe cselekedett: (Zajos helyeslés és tetszés.) az nem céljaival, eszközeivel, erejével tisztában levő, öntudatos, a nemzet iránt köteles őszinteséggel viseltető államférfiak eljárása; (Zajos, hosszan tartó helyeslés.) hanem a kapkodás, a kísérletté vés, hogy ne mondjam: a szédelés politikája volt. (Viharos helyeslések és tetszésnyilvánítások. Hosszan tartó taps és éljenzés.)

Csoda-e, ha az ily kormány iránt önnön pártjában a bizalom folytonosan apadt; ha minden egyes fordulat a pártnak egyes részeit új és új elválásokra kényszerítő? Csoda-e, ha az ily kormány kezében az ügyek vezetését hagyni, nyugalommal hagyni még akkor sem lehetne, ha különben egyéb tekintetben kielégítő lett volna vezetése, amint hogy nem volt, (Zajos helyeslés.) amint azt az egyesülési jog tekinteté-

ben való erőszakos eljárása, a gyámügy, a kisebb polgári peres ügyek szabályozásánál felmerült kísérletei, azon hanyagság, melyet az ipar és kereskedelem érdekei emelése ügyében mutatott, elegendőleg bizonyítják. (Zajos helyeslés és tetszés.)

De ennek a politikának megvolt kettős káros erkölcsi hatása. Megrendítette a bizalmat a nemzetben az adott politikai szó komolyságában és sérthetetlenségében, (Zajos helyeslés és felkiáltások: Igaz! úgy van!) az apathiát, az alkotmányos élet iránti közönyt mozdító elő és a nemzet egy részét túlzásokba kényszerítette. (Igaz! úgy van!)

A politikai bizalom a nemes érez a nép kedélyében: pártok és államférfiak ennek kincseiből élnek; de ki azt értéktelen holmiként elvesztegeti, az ne igényelje magának, hogy e kincses bánya az ő számára nyitva tartassék. (Élénk tetszés és éljenzés.) És ha az események hatása alatt azt az elszomorító tüneményt látjuk, hogy éppen jelesebbjeink közül nem egy a politikai élettől visszavonulni készül, nem ez is egyik káros erkölcsi eredménye-e a múlt évek politikájának? (Élénk helyeslés.) Bár én azon a nézetem vagyok, hogy minél inkább hanyagoltattak el a nemzet ügyei, annál óhajtandóbb, hogy éppen a nemzet jelesebb fiai a küzdelmet, a munkát tovább is folytassák. (Tetszés és helyeslés.)

Igazágtalannak tartanám jóakaratumat vagy azt kétségbe vonni, hogy jobb rendezést létrehozni sem akartak de ily előzmények után politikájuk iránt bizalommal nem viseltetem. (Hosszantartó zajos helyeslés.)

Felhossa a kormány azt, hogy a nemzetet ezen eljárásuk nem kompromittálta, mert aki egyezséget akar kötni, az nem azon kezdi, hogy mindjárt megmondja azt a legkevesebbet, amelylyel beéri, mert akkor azt sem adják meg, amit különben bizonyosan megadtak volna. (Derűlség.) Ezt én minden védelem közt a legkevesebbé tartom sikerültnek; mert nem egyes zárt ajtók mögötti alkudozásokról van szó, hanem a nemzet előtt ünnepélyesen felállított programról, melyet létesíteni szükségesnek tartottak, melynek keresztülvitelére vállalkoztak, és csak csodálattal értesülünk, hogy az, ami így felállított, csak alkudozási fogás, hogy úgy mondjam: furfang volt. (Hosz-

szasan tartó zajos helyeslés és tetszés. Viharos taps és felkiáltások: Éljen Szilágyi!)

Hanem aztán az osztrák államférfiak, úgy látszik, még fúrfangosabbak voltak. (Perczekig tartó derűtség. Élénk felkiáltások: Halljuk! Halljuk!) Nem hitték, hogy az, ami felállított, a vámközösség mellőzhetetlen feltétele, és oly szerencsések voltak, hogy éppen eltaláltak, mennyire kell abból reáállani. (Élénk derűség és tetszés.)

Képzhetni, hogy ha ezen nyilatkozat után újra alkudozásra kerülne a dolog, beszélhetne az ily államférfi, tethetne ünnepélyes nyilatkozatokat, azt mondanák: ez nem utolsó szó, ez csak alkudozási fogás lehet. (Élénk helyeslés és derűség.)

De elég ennyit a kiegyezésről.

Még csak két ellenvetésre kívánok megfelelni. (Halljuk! Halljuk!)

Azt mondják, hogy senki ennél jobb kiegyezést nem kötött volna; (Élénk derűség.) hiszen többen megkínáltattak 1877-ben és senki sem vállalkozott a kormányzat elfogadására. (Élénk derűség.) De én ez ellenvetést elfogadhatónak nem tartom, mert 1877 februárban egy teljesen elrontott helyzet, sokkal rosszabb annál, mint amelyben 1875-ben a minisztérium a kérdést kezébe vette, jutott volna utódjának. (Igaz! úgy van!) 1877 végével, tehát tíz hó múlva, az addigi állapotok törvényes rendezése végét éri; az idő, mint egy sötét labirintból kivezető gyertya, végelfogyáshoz közeledett; a status quo, amennyiben 1875-ben Magyarországra kedvező volt s amennyiben alkalmas lett volna a másik féltől viszongedmények kieszközlésére, a külföldi kereskedelmi szerződések felmondásával Magyarország hátrányára meg lett változtatva. (Igaz! úgy van!) Midőn minden érdek provokálva lett, minden kérdés összekapcsoltatott, a magyar kormány által megtett engedmények mint jogos vívmányok tekintettek; midőn minden tényező, melynek befolyása volt, már e kérdésben állást foglalt: akkor senki sem vállalkozhatott arra, hogy ezen műnek rövid idő alatt új alapokon való létrehozását elvállalja. (Élénk helyeslés.)

Egy közbeneső úgynevezett provizórium mellőzhetetlen volt. Oly provizórium, mely előkészítse a végleges megoldást s amely elegendő egy új alapokon felépítendő rendezés előkészítésére, még pedig szétválasztásával a mesterségesen összekötött kérdéseknek. De azt mondják, — és ez a főellenvetés — hogy a gazdasági elválás kikerülhetetlenül gazdasági harczra vitt volna a monarchia két állama között és e gazdasági harcz állami létünk alapjainak megrendülésével járt volna, s ismételtetett ezen ellenvetés oly helyen is, ahol különben e monarchiában úgy az abszolútizmus, mint az összpontosítás behozatalát teljes lehetetlennek tartják.

Már most, uraim, az a kérdés: mit értünk gazdasági harcz alatt? (Halljuk! Halljuk!) Ha azt értjük, hogy a monarchia mindkét állama úgy rendezi önnön gazdasági ügyeit, amint saját érdekei kívánják, tehát önnön gazdasági érdekeit veszi döntő alapul, akkor ez nem gazdasági harcz, hanem természetes állapot, mely a békés megférésre kell hogy vezessen. Ily viszony áll fenn Európa minden művelt állama között, anélkül, hogy az államrendítő harcz és küzdelem volna. De ha azt értik, — és úgy hiszem, ez értelemben veszik a kifejezést — hogy a monarchia két állama nem önnön érdekében való, hanem boszu-politikát és a másik megrontására irányzott gazdasági politikát folytat; ha egyik sem törődve azzal, mennyiben árt vele önmagának, elérendő eredményül csak a másik megrontását tűzi ki: akkor azt állítom, hogy ily politika a mai időben még egészen idegen művelt államok között is lehetetlen, (Helyeslés.) és teljesen lehetetlen oly államok között, melyek állandó politikai kapcsolatban vannak s a történeti szükség által a közös védelemre, közös egyesülésre vannak utalva, (Élénk helyeslés.) melyeknek közös fejedelmök van, közös ügyeik vannak, (Helyeslés.) s melyeknek polgárai a gazdasági élet ezer és ezer, naponkint megújuló vonatkozásaival vannak egymáshoz kapcsolva. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Ily harczot egyetlenegy alkotmányos tényező sem engedett volna meg, de nem engedett volna meg az, ami a gazdasági ügyek rendezésénél döntő, a jól felfogott önérdék sem. (Élénk helyeslés és tetszés.) Történtek volna ingerült

nyilatkozatok, talán bűnös kísérletek is, melyeket a magyar kormány részéről tett ily meggondolatlan nyilatkozatok (Élénk helyeslés.) a természetesség, majdnem a legitimitás ürügyével ruháztak volna fel; (Élénk tetszés.) de gazdasági harcot az említett értelemben sem most, sem a jövőben lehetőknek nem tartok. (Élénk helyeslés.)

De azoknál, kik más véleményben vannak, egy dolgot nem tudok érteni. (Halljuk! Halljuk!) Miért nem karolták fel a vámszövetségnek az ellenzék által javasolt azt a pótlását, hogy azon esetre, ha tíz év múlva a közös vámterület alapján az egyezség létre nem jöhetne, melynek létrehozására én a törekvést első sorban mindig irányzandónak tartom, a monarchia két állama biztosítja egymásnak azt, amit kereskedelmi politikájában a legtöbb kedvezményben részesülő országoknak megad?

Ez egyszer-mindenkorra végét veti a gazdasági harc lehetőségének; lehetővé teszi a megnyugtatót az aggodók számára. Mi indítványoztuk ezt, és éppen azok, kik a gazdasági harc rémképét felállították, lehetetlenné tették azt, hogy ezen kikötéssel Magyarország a monarchia másik államát megkínálja. (Zajos helyeslés.)

Mi, a mérsékelt ellenzék különböző árnyalatai, különböző mértékben ugyan, de javíthatónak tartottuk a kormány előterjesztéseit, amint hogy ezt a Lloyd-szerződés javaslata bizonyítja, melyből a kormány által javasolt indokolatlan segély-felemelés kitöröltetett. És ha a kormány kezében a nagy parlamenti többség a gyengeség forrásává nem válik; ha a kormány nem azt akarta volna főképen, hogy mindent változatlanul keresztülvigyen, e törekvés egyben-másban czélt is érhetett volna. (Igaz! úgy van!)

Így megint előnyben volt a monarchia másik állama, melynek parlamentje önállóan megtette a módosításokat, azután következett egy utólagos alkudozás éppen azon módosítások felett.

Ma már, midőn mindezek törvényyé váltak, reánk kettős feladat hármod. (Halljuk! Halljuk!) Az egyik az, hogy igyekezzünk a felállított kereteken belül mindazt megtenni, ami gazdasági erősödésünkre vezethet. (Helyeslés.) Nem állítottam én s nem állította senki a mérsékelt

ellenzék köréből, hogy országunk pusztulása meg van pecsételve; de állítom és állítják mások is, hogy megkettőztetett erőre van szükségünk, ha kincstárunknak károsodásait pótolni, gazdasági fejlődésünk feltételeit emelni akarjuk. (Helyeslés. Felkiáltások: Fájdalom, igaz!)

A másik ellenvetés, melyre még felelni kívánok, az, hogy az ellenzék gazdasági programja kell hogy hagyó mányul megmaradjon mindazok számára, kik a jövő rendezést előkészíteni és létrehozni hivatva lesznek. (Helyeslés.) Az ellenzék fellépése a nemzet öntudatába erősen átvitte ezen eszméket, s ha időközben mindent megteszünk, ami bennünket gazdaságilag és politikailag erősíthet, az annak valószínűsítésére vezető küzdelmet majd akkor sikerebben újra felvehetjük. (Élénk helyeslés.)

A magyar állam megszilárdítása.

Áttérve a jövő országgyűlés feladataira, ki kell emelnem azt, hogy az alkotás nagy művét annak is azon irányban kell folytatnia, amit az ellenzék programja élén álló cél kifejez: a magyar államot megszilárdítani s a képvisleti kormányforma alatt az alkotmányos szabadságokat kifejteni. A magyar állam megszilárdítása nem elnyomása a más ajkú honpolgároknak, de megtétele mindannak, ami nélkül egy határozott jelleggel bíró erős állam lehetetlen, mely nemcsak megengedi, de meg is kívánja, hogy a nem magyar ajkúak alkotmányos szabadságukban és kulturális fejlődésükben egyiránt előmozdítottassanak. Nem ismerek egységes államot Nyugat-Európában, mely egy határozott jelleget nélkülözhetne; de viszont nem ismerek olyat sem, mely a benne egyesült különféle fajú honpolgároknak kulturális fejlődésére tágabb tért engedne, mint a magyar állam. E célokra való törekvést nem tartom egy párt kizárólagos feladatának, hanem szeretném, hogy ezt, mint hagyományos nemzeti politikát, egyik párt a másiknak, midőn a kormányon felváltja egymást, átszolgáltassa. (Helyeslés.)

Gazdasági politika.

Összes belreformjaink alapjának, amennyiben azok közvetlen foganatosításáról van szó, pénzügyi viszonyainknak kell lennie. (Helyeslés.)

A takarékosagot, de a valódi takarékosagot ernyődetlenül fenn kell tartanunk, és ez nem a közigazgatás költségeinek aprólékos megnyirbálásában áll, hanem a célok megválasztásában és abban, hogy a szükséges eredményt, de jól és minél olcsóbban érjük el. Ennek alkalmazása mellett azonban kevés kilátásunk lenne nagyobb mértékű és kiadásokat igénylő reformokra, ha főgondunkat arra nem fordítjuk, hogy a nemzeti vagyonosodásnak előmozdítása, amennyiben azt a törvényhozás és igazgatás létesítheti, megtörténjék. (Helyeslés.)

A főteendők a közigazgatás terén fognak fölmerülni. Nem mintha alkotmányunk kiépítése és javítása körében teendőink nem lennének, de mert ma már általánosan ismert igazság, hogy még az alkotmány nagy elvei is csak akkor nyernek életet és foganatot, ha az igazgatási rendszabályok és intézmények azokat megvalósítják. (Élénk helyeslés.)

Reformművünk általános irányára nem hallgathatom el, hogy törekednünk kell mindazon igényeket kielégíteni, melyek kielégítését más művelt államokban a kormányzatok az államtól nyerik. Mi nem szigetelhetjük el magunkat, közállapotainkat nem tarthatjuk alantabb színvonalon, mint a szomszéd művelt nemzetek. A mai időben minden művelt országban többé-kevésbé analóg szükségek fejlődnek ki, többé-kevésbé analóg feladatai vannak az államhatalomnak s nekünk sok okunk van rá, hogy országunkat e részben is a művelt országok sorába emeljük. (Élénk helyeslés.)

Nemcsak gazdasági felvirágzásunk függ részben ettől, hogy az idegen tőke vállalkozási kedve megszilárdítsa, de erre egy más tekintet is ösztönöz. Nagy országok és nemzetek elismertetésük és fennmaradásuk biztosítékát önmaguk erejében bírják; kisebb népeknek és országoknak ezenfelül törekedniök kell a nemzetek nagy világgözösségében a politikai hivatásukba vetett hitet fenntartani, és ezt csak úgy

érhetik el, ha államukban teremtenek oly állapotokat, melyek az európai művelődés jelen igényeinek megfelelnek. (filénk helyeslés.)

Tanulnunk kell tehát más államoktól. Hogy törvényeink czéljuknak jobban megfeleljenek, azok megalkotásánál ismernünk kell önnön viszonyainkat, jobban mint eddig, s fel kell használnunk mások tapasztalásait, nagyobb mértékben mint eddig történt.

Ne is legyen haladásunk a kapkodó felforgatás műve* Amit alkottunk, várjuk be eredményeit s tapasztalás alapján igyekezzünk megjavítani, nehogy a folytonos kapkodás által az átmeneti állapotok bajait folytonosan érezzük, a megszilárdult állapotok minden előnye nélkül*

Az utolsó évek az anyagi téren való haladásnak nem voltak kedvezők sem nálunk, sem másutt, bár nálunk káros hatásuk nagyobb volt, mert bennünket a szervezés munkájában lepott meg, míg fejlettebb népeknél lassította a haladást és létező értékeket semmisített meg, s ma, midőn törvényhozásunk újra a gazdasági fejlődés emelésére fordítja figyelmét, ma se feledjük el, hogy nem minden az, amit a törvényhozótól várhatunk. Az eredmény főrészből öntevékenységnek s a gazdasági erények kifejtésének lehet következése.

Mezőgazdaságunknak most, midőn a vasúti hálózat terjedése mindennap, különösen a kenyérterményekre, új versenytársakat állít velünk szembe a világpiacra, törekednie kell termelése mértékét és módját átalakítani. A körülmények intenzívebb művelésre hajtának, s ezzel szemben a közigazgatás feladata, hogy előmozdítsa a földhitel nagymértékű alkalmazását és észszerűbb haszonbéri viszonyok előállítását.

Aki ismeri az utolsó harmincz év alatt az európai államok közgazdasági politikáját, annak fel fog tűnni, hogy különösen két nagy tévedés az, amely csaknem általánosan uralkodó volt s amit lassanként észrevesznek és helyrehozának. Az egyik, hogy egy sajátságos áramlat azon tetszetős frázist hozta forgalomba, hogy az egyedüli figyelmet a legolcsóbb piac megteremtésére kell fordítani. Elfelejtették azonban, hogy mindenki nemcsak fogyasztó, hanem termelő

is, és midőn koczkára teszik azt, hogy mint termelő állandó piacot találjon, lehetetlenné teszik, hogy fogyasztó legyen. (Helyeslés.)

A gazdasági politika másik tévedése abban állott, hogy abból indult ki, hogy minden nép bizonyos termelési ágra van hivatva, s így az egyes foglalkozás túlhajtásából származó bajt mesterségesen felidézték. Ma már alig lehet kétkedni azon, hogy a helyes gazdasági politika a termelési ágak összehangzatos fejlesztésében áll és hogy nálunk éppen e miatt a kereskedelem és ipar emelése sürgős feladat; ez általános, ma már mindenütt uralkodó nézet. E célból első sorban vámpolitikánkban szerződések kötésére kell törekednünk, (Helyeslés.) nemcsak azért, hogy a tarifából azon tételek kiessenek, melyek sem védvámi, sem pénzügyi szempontból nincsenek indokolva, melyek csak azért vétettek fel, hogy a szerződő állam irányában engedményekül adhatók legyenek; hanem azért is, hogy így talán némely védvamos tétel leszállítható lesz, és Magyarország kivitele jobban biztosíttatik.

Azok, amik ma Ausztria és Németország, másrészt Francia- és Olaszország közt történnek, megint csak azt bizonyítják, hogy szerződési politika nélkül a kereskedelem szabad menete biztosítva nincs.

A másik főteendő a kereskedelem emelésére, hogy vasúti hálózatunk dél, kelet és észak felé a szükséges kapcsolatot megnyerje; hogy az országutak kiegészítése által a meglévő hálózat a belországgal jobb összeköttetésbe jöjjön, és ez utóbbira a közmunkaügy rendezése jelentékeny emeltyű lesz.

De mindez félmunka marad, ha a déli vasút átvétele és az osztrák államvasút monopóliumának megtörése, és pedig az erre szükséges apróbb vonalak kiépítése által, be nem következik.

A legújabb időkig a vám- és a hajózási különbözeti tarifák voltak az államok legerősebb fegyvere a kereskedelmi harcban. Az újabb idő egy új erős fegyvert adott még kezükbe, és ez a vasúti tarifa. De itt is a vezérszeret hazánkra nézve az osztrák államvasút ragadta magához; a magyar kormány e fegyverrel vajmi gyarlón élt. Pedig

ez az, ami károsítja az országot, különösen a főváros érdekét, melytől a forgalmat rendszeresen eltereli. (Igaz! Úgy van!)

Az ipartörvény revíziója.

Az ipar előmozdítása terén az első, a főfeladat az ipartörvény revíziója.

Midőn 1872-ben az ipartörvény az iparszabadságot törvényesen meghonosította, felbontotta a régi szervezetet, anélkül, hogy az új rendezési elvnek megfelelő újat tett volna helyébe; pedig nem lehet kétkedni azon, hogy az iparnak éppen a szabadság elve mellett bizonyos azervekre van szüksége, melyek az önkormányzat körén belül annak érdekeit szolgálják. Csak körül kell tekintenünk, hogy észrevegyük, hogy halljuk a sok panaszt, melyeket ez állapot ellen emelnek, itt, a magyar ipar gyűpontjában, de mindenütt az országban. Nem halljuk-e, hogy napról-napra szaporodik a kontárok és szédelgők száma, kik a tisztességes iparost keresetében megcsorbítják? (Úgy van! Igaz!)

És kielégítő-e a tanoncok ügye? Nem látjuk-e minden nap, hogy kontárok fogadnak tanoncokat, nem azért, hogy bizonyos mesterségre kitanítsák, hanem azért, hogy olcsóbb munkásokkal dolgozván, bár rossz, de olcsó árút hozhassanak a piacra. (Zajos helyeslés és tetszés.)

Elkerülhetetlen tehát, hogy egy közeg teremtsék, és pedig az érdekletekből magukból, az ipari érdekek előmozdítására. Erre igen alkalmas eszköz lenne az ipartársulatokban az iparosokat szorosabb szervezetbe hozni, s az előbbieket jogokkal, különösen a tanoncok kiképzésére való felügyeleti joggal ruházni fel. (Helyeslés.)

Az ipar emelésére szolgálna a kisiparos kiképzéséről való gondoskodás.

Midőn a negyvenes években először fordult a figyelem e feladatra, reáliskolák felállítása által hitték az ügyet előmozdíthatni; de a reáliskola inkább a nagyiparos foglalkozására előkészület, vagy éppen a technikai foglalkozás felé vezet. Már most, uraim, azon egyének száma, kik a nagyiparral foglalkoznak, még oly országban is, mint Poroszország, igen csekély azokhoz képest, akik a kisiparra adják

magukat. Az eddigi iparostanítás lánczolatába tehát egy új szemet kell beilleszteni, mely főleg a kisiparos kiképzésére szolgál. Ilyenek a kisebb ipariskolák; ilyenek a tanműhelyek, melyek Belgiumban sikerrel megpróbáltatván, ma már mindenütt, különösen Ausztriában is meghonosítottak. (Élénk helyeslés.)

De fel kell használnunk az ipar fejlesztésére minden más eszközt, ami a közös vámterület mellett kezünkben van. Nem volna-e indokolt például, a határainkon létező gyárállalatokat, különösen oly ágakban, melyeknek nálunk talaja van és még nem léteznek, hosszabb időre biztosított adómentesség alatt átédesgetni? (Helyeslés.) A kincstár semmit sem vesztené, mert az illető adótárgyak nem léteznek, de nemzetgazdaságilag sokat nyernénk vele, s ha tudunk áldozatokat hozni más célok elérésére, ez sem volna indokolatlan, nem volna meddő. (Élénk helyeslés.)

Téves az a tan, mely még a legújabb időben is a kormány részéről hirdtetik: hogy a nagyipar meghonosulása megrontaná a kisipart, mert a kettő közötti ellentét csak az ipar némely ágában van, míg ellenben számos iparágban a nagyipar egyenesen a kisiparra támaszkodik. (Helyeslés.)

A főrendiház reformja.

Engedjék meg, hogy most alkotmányi viszonyaink köréből kettőt emeljek ki, amelyek szabályozása jövő országgyűlésünk feladata lesz. (Halljuk! Halljuk!)

Az egyik főrendiházunk szervezete.

Mióta a rendi alkotmány helyébe nálunk a képviseleti kormány lépett, a nagy államorgánumok közül csak egy van, amely megmaradt abban az állapotban, amelyben a negyvennyolczadiki változások találták. Ez az egy a főrendiház. Aki ezen intézménynek azóta való működését figyelemmel kísérte, az csak egy meggyőződésre jöhetett: hogy az jelen szervezetében nem hagyható, hacsak a két-kamara-rendszer előnyeit alkotmányunkban illuzóriusokká tenni nem akarjuk. (Helyeslés.)

A főrendiház reformját én halaszthatatlannak tartom. (Élénk helyeslés.) Fenn akarom tartani a két-kamara-rend-

szert, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy az a törvényhozó testület szervezetének leghelyesebb formája; de hogy valóban politikai súlya legyen a második kamarának, az ma már nem lehet kizárólag az egyházi és világi főrendek gyűllhelye. (Élénk helyeslés.)

Új és más elemeket kell a felsőházba hozni, hogy politikai súlyban és alkotmányos feladatára való képességben növekedjék, és azzá legyen, aminek talán mindnyájan óhajtjuk: letéteményese a független, alkotmányos és dinasztikus érzésnek és egy hagyományos magyar politikának. (Élénk helyeslés.)

De erre a célra szükséges az is, hogy azon hivatali elem, mely annak eddig tetemes alkatrészét tette; a főispánok abban helyet ne foglaljanak. (Zajos helyeslés és tetszés.)

A főtisztviselői karnak számos tagját ismerem, kik bármely törvényhozásban méltán ülhetnek. De aki azon viszonyt, amelyben a mindenkori kormányzattal állanak, figyelembe veszi s másrészt meggondolja a létező — s ha ez intézmény egyáltalában fennmarad — szükségkép előálló közigazgatási hatáskörüket: az nem kételkedhetik, hogy ily hivatali elem nem ülhet a törvényhozásban, amelynek egyik főadata az államkormány működését ellenőrizni. (Élénk helyeslés.)

Egyesületi és gyülekezési jog.

A másik feladat a szabad egyesületi és gyülekezési jog szabályozása. És ennek szükségére engem a múlt országgyűlés tapasztalatai tanítottak, midőn megértük azt, hogy a gyülekezési jog szabadságára fennálló és folytonosan követelt alkotmányos gyakorlat miniszteri rendelettel fölfüggesztetett, és megkísérlették ily módon a nemzet száját lepecsételni. (Zajos tetszésnyilatkozatok. Igaz! Úgy van!)

Közigazgatási reform.

A szoros értelemben vett közigazgatás és igazságügy szervezeténél egy feladat az, amelynek megoldása nemcsak nekünk, de Európa minden művelt államának a legtöbb ne-

hézséget okozza, bár az élet azt legsürgősebben igényli, s melyet ennél fogva minden irányban mihamarább meg kell oldanunk. S ez az, hogy az élet apró, de leggyakrabban előkerülő bajaiban, melyekben az állampolgár a hatóságok működését kénytelen igénybe venni, mikép teremtsék egy könnyen hozzáférhető, könnyen működő hivatali szervezet s miképp alapítsák meg oly eljárás, mely a gyors elintézést biztosítja, egyszerű, lehető költségkímélő formák közt. (Halljuk! Halljuk!)

Én különösen közigazgatási szervezetünkben egy nagy hiányt látok, mely miatt legjobb törvényeink éppen a fogantatás végső stádiumában megtörnek, és ez az, hogy a legapróbb adminisztratív egységek: a községek élén nincs oly közeg, mely tekintélyvel és az apró ügyek elintézésére elegendő értelmiséggel rendelkeznek. És én ma sem tudok jobb módot e részben, mint megalkotni éppen e célból az adminisztratív községeket. (Helyeslés.)

Két nagy elv az, amely az adminisztráció újjászervezésére nézve a még mindig nem eléggé tisztult közvéleményben vitatás alatt van: a választás és a kinevezés elve. Elismerem ezeknek fontosságát, de állítom, hogy ezzel a kérdés minden oldala kimerítve nincs. Míg egyrészt ma már nem táplálhatok kételyt az iránt, hogy az adminisztratív teendők helyes végzése oly tudományos előképzettséget kíván, mely azt egy élet feladatává teszi, másrészt ennek természetes következménye, hogy ezt a pályát biztosítottá kell tenni. (Élénk helyeslés.)

De a közigazgatás szervezetének politikai jelentősége is van, és én részemről sohasem tudnék megnyugvással fogadni oly szervezetet, mely a műveltebb és vagyonos osztályokat az abban való tevékeny részvételből és ellenőrzésből kihagná. (Helyeslés.) Ha mi a közigazgatás szervezetét valóban fel akarjuk használni a magyar állam erősítésére, amint hogy ezt tennünk kell, akkor ez az érintett osztályok részvétele nélkül el nem érhető, mert bármint forgassuk is a dolgot, a legerősebb alapja a magyar államnak ezen osztályok magyar érzése és a közügyekbe való tevékeny befolyása lesz. (Hosszantartó élénk helyeslés és tetszés.)

Két reformot azonban a jövő országgyűlésnek meg kell valósítania. (Halljuk!) Az egyik az adóügykezelés jelenlegi állapotának átvizsgálása, a másik a minisztériumoktól függetlenített bíráskodás vitás közigazgatási ügyekben. (Halljuk! Halljuk!)

Adókezelési bajok.

A legerjedtebb baj ez országban, mely ellen panasz-szál mindenütt találkozunk, abban áll, hogy az adók behajtása körül a polgárok illetéktelenül zaklattatnak. (Élénk helyeslés.) Kétszer követeltetik ugyanaz vagy olyasmi, amivel az illető nem tartozik, s még mindig nem értük el, hogy az adózók idejében biztosan tudják, mi a tartozásuk az állam irányában; (Igaz! Úgy van!) pedig a legkevesebb, amit az állampolgár megkövetelhet, hogy különben is súlyos terhei egy zavaros és rendetlen kezelés által még súlyosabbakká ne váljanak. (Élénk helyeslés.)

Közigazgatási bíráskodás.

A közigazgatási bíráskodásról szólva, megmondom röviden, miért tartom azt mihamarább rendezendőnek.

Napról-napra hozzuk a törvényeket, melyek a polgárokra új meg új teljesítéseket, új meg új kötelességeket rónak. Ezen törvények a viszonyok szabályozását nem is meritik ki; sok van kormányrendeleteknek fenntartva. Már most, uraim, a közigazgatási viszonyok terén a törvényszerű, az egyenletes igazgatás biztosítandó annak ellenében, amit adminisztratív önkénynek nevezünk. Biztosítanunk kell a polgárokat az iránt, hogy más, mint törvényszerű tartozás nem kívántatik tőlük, és sérelmeik a pártkormányzat befolyása alatt orvoslás nélkül nem maradnak. (Élénk helyeslés.)

A főváros érdekei.

És itt van helye, hogy a fővárosról is megemlékezzem. (Halljuk!)

Budapestnek, uraim, Magyarországra nézve kettős jelentősége van: mint főváros és mint egyetlen város hazánk

ban, mely nagyvárosi jelleggel bír. Mint főváros, központja a politikai, a kulturái, a társadalmi életnek; mint nagyváros, főpontja a magyarországi iparnak és kereskedelemnek.

Ezen körülmények indokolják azt, hogy a főváros érdekei nagyrészen egyszersmind országos érdekek s hogy azoknak felkarolása országos szempontokban leli igazolását; (Helyeslés.) de egyszersmind nagyvárosi jellege bizonyos tekintetekre inti a törvényhozást. Nagy városokban keletkeznek és legtöbbször ezekre vonatkoznak az új kor legfontosabb közigazgatási és közgazdasági kérdései. A népesség sűrűsége, a foglalkozások összefüggése egy igen mesterséges és jól működő kormányzati gépezetet követelnek, mert ily viszonyok közt a társadalom, amely nagy élénkséggel és fogékonysággal fogad minden javítást, másrészt oly érzékenyen szenved minden kedvezőtlen befolyás alatt.

Ezért bizonyos tekintetben igazolva van, az egyes törvényhozási intézkedéseknél a főváros viszonyára különös figyelemmel lenni, és országos érdek kívánja meg, hogy megtörténjenek azon intézkedések, amelyek a fővárost a magyar forgalmi hálózat, kereskedelem és hitelügy központjává emelik. És amint megvárhatja és meg is vagyok győződve, hogy várakozásában nem csalódik az ország, hogy a főváros polgárai magyar nemzeti szellemben és áldozatkészségben előljárjanak, másrészt csak természetesnek találok, hogy a főváros érdekei iránt a törvényhozás és a kormányzat rokonszenves felkarolást és figyelmet tanúsítson. (Élénk helyeslés és tetszés.)

De még egy pár szorosán vett helyi ügyről is meg kell emlékezni. Tudom, hogy főleg az apróbb keresetágak nehéz körülmények közt működnek. Sokban, de fájdalom, nem mindenben segíthet ezen a törvényhozás vagy a kormány. Az ipartörvény reformjáról már szóltam. Ezzel egyidejűleg elintézhető lesz a házalási üzlet pontosabb szabályozása is.

Kész vagyok figyelembe venni s lehetőleg támogatni az Iparegyesület kérvényében kifejezett kívánalmakat, s amennyiben a polgárságnak nem a törvényhozás, de a közigazgatás körébe eső egyes igazságos kívánalmainak támogatásom használhatna, én szívesen megteszem a lehető. (Tetszés.)

Igazságügyi reformok.

Mielőtt egy más tárgyra áttérnék, engedjék meg, hogy tekintetbe véve már nagyon is igénybevett türelmüket, szóljak az igazságügyi reformokról. (Halljuk!)

Hosszabban szerettem volna ezt tenni, de részint az előbb jelzett ok, részint a miatt, hogy erre nézve az országban a nézetek sok tekintetben megegyeznek, rövidre szabhatom mondandóimat.

Két irányban veszi igénybe a törvényhozás figyelmét az igazságügy rendezése. Ki kell építeni bírói szervezetünket, és az eddigi tapasztalásokon okulva, fejleszteni és javítani az ügyvédi és közjegyzői szervezetet.

A bírói függetlenséget, melynek a múlt országgyűlésen való felfüggesztését azon mértékben és annyi ideig, amint az történt, sem szükségesnek, sem helyesnek nem tartottam, fenn akarom tartani. (Helyeslés.) E függetlenség nemcsak a bírói karnak, de még sokkal inkább a társadalomnak van érdekében. (Élénk helyeslés.)

De kimondom azt is, hogy e függetlenség csak úgy van igazolva, ha maga a bíróság szigorú fegyelmet tartva, örködik a karnak tisztasága és pontos köteleességteljesítése felett.

Nagyobb mértékben, mint eddig, foglalkozhatik a törvényhozás anyagi és alaki jogunk kodifikációjával. Óhajtanám, hogy a rendszeres javaslatok elkészítésére, különösen azok előzetes tüzetes megvizsgálására nagyobb figyelem fordítottassák mint eddig, mert a tapasztalás mutatja másutt is, nálunk is, hogy azon finom és aprólékos munkára, mit a részletes javítások kivannak, egy nagy testület, minő a törvényhozás, csak bizonyos fokig alkalmas.

Haladni kell azon az úton, hogy a hitel megszilárdítására szükséges törvényeink, amennyiben még hiányoznak, megalkottassanak és hogy a mindennapi forgalom peres és nem peres apró ügyeiben egyszerű és olcsó formák és gyors elintézés legyenek biztosítva, mire a telekkönyvek fokozatos decentralizációja szintén szükséges. (Helyeslés.)

És most, uraim, bár szerettem volna a vallás- és oktatásügyről szólni, melyre nézve a jövő országgyűlésen

szintén sürgős feladatok várnak, ezúttal azokat mellőzőm. Pártunk más, s talán nálam hivatottabb tagjai e részben, hiszem, kipótolják kényszerű mulasztásomat.

De engedjék meg, hogy mielőtt megválnánk, még két tárgyról megemlékezzem: az egyik a keleti ügy, a másik a mérsékelt ellenzék ellen felhozott kifogások. (Halljuk!)

A keleti kérdés.

Azon ügy, mely három év óta Európát és hazánkat is izgalomban tartá, első nyugvópontját elérte a berlini kongresszus befejezésével. Ma még nem vagyunk ugyan abban a helyzetben, hogy egy valóban európai fontosságú esemény, minő a berlini békeszerződés, jelentősége és hatása felett részletes ítéletet mondhatnánk, de már is mondhatunk egyet: hogy azon várakozás, amelyet a külügyminiszter folytonos hivatkozásaival az eredményekre, amelyek világnál kívánta politikáját megítéltetni, gerjesztett, nem teljesült. (Élénk felkiáltások: Úgy van!)

Egyetlenegy lépés volt az, amelyet, mióta a keleti ügy forrongásba jött, mindig emlegettek, s melyet a monarchia mindkét állama mindig ellenezett, ez Bosznia és Herzegovina megszállása.

Egy pontra nézve — ami érdekeink felfogását illeti — a monarchia két államában egyetértés volt, és ez abban állott, hogy területi nagyobbodás kelet felé, foglalási politika sem pénzügyileg, sem politikailag érdekeinkkel meg nem egyezik. És most ott állunk, hogy ezen politikába be vagyunk taszítva, és nagy csalódásban lenne az, aki azt hinné, hogy jelen állásfoglalásunk mellett megmaradhatunk.

A kormány részéről ezen rendszabály indokolására csak egy nyilatkozatunk van: az, melyet a miniszterelnök Debreczenben tartott beszédében tett. ő, akinek hivatása volt, és elismerem, sokszor sikerrel tette, a külügyi kormányzat tetteit a magyar szemnek tetszetős színben feltüntetni, (Derütség.) úgy indokolja e rendszabályt, hogy Bosznia a pánszlávizmus fészke; hogy az, ha a monarchia hadserege meg nem szállja, a pánszlávizmusnak napról-napra erősödő gyűlhelye és gyűpontja lett volna, mely elsősorban

minket fenyeget. Azon pánszlávizmusé, melynek, szerinte czélja, hogy minden önálló egyes szláv fajok egy nagy olvasztó kemenczében a pánszlávizmus nagy tömegévé olvadjanak össze, azután Európa békéjét fenyegezzék és más népfajok szabadságát és lételetét tegyék kétségessé.

Már most, uraim, ha ez való volna; ha való volna az, hogy ezen tartományok megszállásával az előbb jelzett értelemben vett pánszlávizmus fészke került hatalmunkba; ha mi ezzel nemcsak magunkat, hanem, amely ránk nem igen szorult, Európa népei szabadságát és létét védjük, akkor ez a lépés igazolva volna, (filénk helyeslés.)

De nem így áll a dolog.

Ezek Jákobnak a magyar fülre nézve kedves csengésű szavai, de a tetten, amelynek igazolására felhozhatnak, fizsau keze látszik meg. (Élénk derűtség és helyeslés.)

Lássuk csak: megszűnik-e ama népek törekvése az egyesülésre, ha mi közjük a megszálló hadat éknek verjük? Megszűnik-e Oroszországnak egyetlenegy aspirációja a a Balkán-félszigetre vagy Konstantinápolyra?

Nem fog-e ezután is, mint eddig, újabb sikerei által megerősödve mindazon népekre hatást gyakorolni? Nem lesz-e Bolgárország az ő befolyása alatt? Nem fog-e ez Ruméliáért, nem fog-e Szerbia és Montenegró továbbterjeszkedésért, úgy mint eddig, hozzá mint természetes protektorához folyamodni? Ha a pánszlávizmus veszélye abban van, hogy Oroszország szítogatja e törekvéseket, támaszt ígér és nyújt nekik, e népeket törekvései eszközeiül használja s azok hozzá ragaszkodnak és reá vannak utalva: mondhatni-e, hogy amaz okkupáció által e veszély ellen védve vagyunk? (Hosszantartó zajos helyeslés.)

Aki azt állítja, hogy a pánszlávizmus fészket megszállta s ezzel annak veszélyei ellen monarchiánkat, sőt Európát védi, annak kezét oda kellett volna tennie, ahol a baj forrása, fészke van: az orosz törekvések gyökerére. (Zajos helyeslés.) fin nem mondom, hogy indítsunk Jiáborút; kalandom kívánságokban sohasem, telt kedvem; de midőn látom, hogy bizonyos tetteket természetes jellemökből kiforgatnak s nagy vállalkozások és eredmények ál-dicsfényével ruháznak fel, csak azért, hogy a magyar nemzetet

ismét csalódásba ringassák, akkor azt mondom: ne hallgassatok arra, amit Jákob beszél, hanem nézzétek meg, mit művelt Ézsau keze. (Zajos taps és helyeslés.)

De szinte el is felejttem, hogy nekünk nem szabad szólnunk, nekünk, mérsékelt ellenzéknek, nem lehet megtámadnunk e rendszabályt. így kívánja azt a miniszterelnök. (Zajos derültség.) Nem szabad pedig azon határozati javaslat miatt, melyet május 14-ikén beadtunk.*

E határozati javaslatban kettő lett mondva. Az, hogy minő politikát tartunk károsnak: az olyat, melynek célja nem az orosz túlerjeszkedés meggátlása és az európai nemzetközi jogállapot biztosítása, hanem a török birodalom területén való osztozkodás és mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmakkal, melyek Oroszország ama kísérletének ellentállanak.

És azután ki van mondva az is, hogy az ily politika kezdeményezésének tekintenők és helytelenek tartanak a török birodalom bármely tartományának ama hatalmaságok ellenére eszközölt megszállását.

Már most azt mondják a kormány részéről: Bosznia megszállását az angol indítványozta, Európa bízta reánk, tehát ama határozati javaslat értelmében helyes.

De ez nem úgy van. (Halljuk!) Én azt mondhatnám: abból, hogy az akkori körülmények közt Boszniának Anglia ellenére való megszállását helytelenek tartottuk, még nem következik, hogy más körülmények közt minden megszállást helyesnek tartunk, amely Nagy-Britannia meg egyezésével történik. (Élénk helyeslés.)

De egyet elfelejt a miniszterelnök felemlíteni, ami azon határozati javaslat értelmére vonatkozik. És ez az egy: a körülmények, amelyek között az keletkezett, melyek annak értelmét megadják. (Helyeslés.)

Május 14-ikén még igen kétes volt, vajjon létrejő-e a kongresszus, hogy a san-stefanói szerződésből rögtön nem kél-e ki egy új háború? Oroszország ezen időtájban külön akart egyezkedni a monarchiával is, és híre járt, hogy Bosz-

* A hatvanmillió hitelfedezetének tárgyalásánál Ürményi által beadott határozati javaslatot érti.

nia van odaigérve, hogy az osztozás fel van ajánlva. Amit mi akkor kifejeztünk, az abban állott, hogy kárhoztassunk minden oly politikát, mely az osztozás terére lép, s ne engedjük, hogy a monarchia elválassza politikáját Angolországétól. (Élénk helyeslés.)

És ma, a béke megkötése után; ma, midőn a kormány azt hirdeti, hogy állandó állapotoknak nézünk elé a Balkán-félszigeten, ahol a nyugalom biztosítva van: ma hivatkozik a miniszterelnök arra a határozati javaslatra, amely a kongresszus létrejötte bizonytalanságában, egy kilátásban levő háború előestéjén s azon, egész a döntő körökig nyúló áramlat ellen volt irányozva, mely bennünket az oroszszal való külön egyezkedés felé hajtott. (Hosszantartó zajos helyeslés.)

De hát ha olyan nagy figyelemben tartá ama határozati javaslatot, miért nem ügyelt annak első részére?

Hát az, ami történt, meggátlása az orosz hatalmi túlterjeszkedésnek, biztosítása a jogállapotnak? vagy pedig osztozkodás, még pedig kisszerű, aprólékos osztozkodás, a nyugalomfenntartás szükségének ürügyével felruházva? (Viharos helyeslés.)

Odadobták Romániának, az egyetlen államnak érdekét, mely a Balkán-félszigeten monarchiánkra van utalva; odaadták a Dunát; az Új,-Bulgáriában az orosz befolyás a mindenható, az lesz a dolog természete szerint Montenegróban és Szerbiában is, és elfoglalnak egy darabot Törökország területéből. (úgy van! úgy van!)

Mert hiába mondják, hogy ez csak múltó, csak ideiglen tartó megszállás; az okok, melyekből azt a kongresszus Salisburynek javaslatára elfogadta, mutatják, hogy ez csak kendőzés, ez csak álszín, mert a valót bevallani nem merik. (Élénk helyeslés.)

Az a javaslat, melyet Salisbury márkí monarchiánk memoranduma alapján tett, három okot hoz fel, amelyből Európa a megszállást szükségesnek látta. Az egyik az, hogy a porta nem képes a rendet és békét ott fenntartani és nincs ereje arra sem, hogy jó közigazgatást létesítsen; a másik, hogy ha tetemes részük a szomszéd fejedelemségek valamelyikének kezébe esnék, a szláv államok oly lánczolata

állna elő, mely csakhamar kiterjedne a Balkán-félszigetre, s melyeknek hadereje a más eredetű népeket fenyegetné, melyek a déli vidékeket lakják; a harmadik: a portának több ereje marad megmaradt tartományai biztosítására.

De vájjon, uraim, ezen okok olyanok-e, melyek múló, vagy olyanok, melyek maradandók lesznek? (Élénk helyeslés.) Vájjon a szláv államok láncolata csak az első években állhat-e elő? Vájjon a porta tartományainak biztosítása csak bizonyos évekig szükséges-e? Hihető-e az, hogy monarchiánk, ha ott rendet, közigazgatási szervezetet alkotott, utakat épített, békét teremtett, egy fokát a jólétnek létrehozta, hihető-e, hogy akkor ki fog menni és átadja e tartományokat a portának további kormányzatra? Nem lázadnának-e fel ez uralomcsere ellenében nemcsak ezen, de a szomszéd népek is? Nem szegülne-e ellene maga Oroszország? Lehet-e a töröknek visszamenni oda, ahonnan egyszer Európában kiverettet? (Zajos helyeslés.)

Vagy talán amint most fegyverrel kísérjük vissza a boszniai menekülteket, hogy az ottani muzulmán népesség nyakukat el ne vágja: majd akkor fegyverrel fogjuk a törököt visszahozni, hogy aztán őrizzük szomszédai ellenében? (Hosszantartó derűtség és éljenzés.)

Már most vizsgáljuk meg, mik ezen rendszabály közelebbi és távolabbi következései? (Halljuk!)

Mi lesz helyzetünk ebben az állásban, szemben az apró államokkal? Helyzetünk az éké, amely egyesülésüket akadályozza; helyzetünk a gáté, amely egy délszláv állam felépítését meggátolja; helyzetünk tehát azon nemzetek aspirációjának ellensége. De ellensége az oroszoknak is, mert semmi el nem hitetheti velünk, hogy Oroszország újabb sikerei által megerősödvé le fog mondani arról, hogy hatalmát az egész félszigetre kiterjessze, ahol természetes szövetségeseit nyeri azokban az államokban, amelyek nagyobbdásra várnak és amelyeket abban mi gátolunk.

Az ily helyzet azután tarthatatlan. Mert vagy ezen ellenséges állást ott kell hagynunk, vagy tovább kell mennünk és fennhatalmunk alá kerítve az elfoglalttal rokon minden népfajt, le egész a görög fajig terjeszkednünk. És, akkor kikerültük, igaz, egy nagyobb délszláv államnak

határainkon való alakulását. De mi áron? Nem nő az fel határainkon mert megalkotjuk önmagunkban. Ez az, ahová az események kérelhetlenül hajtanak bennünket. De mielőtt ezt elérnök, egy nagy harczot kell kivívunk azzal, aki hasonló célra törekszik, azzal, akinek úgyszólván örökébe beavatkozunk: Oroszországgal.

De ez még nem áll magában, mert amely mértékben nő monarchiánk kelet felé, abban a mértékben fognak nyugot felől más államok is kompenzációkat kérni, s míg erőnk, figyelmünk keleten le lesz kötve, talán kettős harczot kell megvívunk: egyet itt a terjeszkedésért, egyet nyugaton a konzerválásért.

De mik a következmények belállapotainkra nézve?

Alig egy pár éve, hogy a monarchiában az abszolutizmus végmaradványai elenyésztek a határőrvidék feloszlatása által; most egy új területet nyerünk, melyben e már véggépp elenyészettnek hitt-regimet —újra felépítjük.

Azután megindul idebenn a monarchiában az új belső alakulásokra irányzott vágyakozás és mozgalom, mely, tartok tőle, végeredményében a monarchia jelen alapszerkezete, a dualizmus ellen lesz intézve, s ezzel a viszály új magvát oltottuk be a monarchia testébe. (Élénk helyeslés.)

És örökké csak nem lehet e tartományokat minden állam jogi kapcsolaton kívül hagyni.

Egyszer csak le kell hullani a lepelnek és ki kell derülni a valónak. És akkor mi történik vele? A magyar korona ősjogán a magyar államhoz csatoljuk-e s vele belső átalakulásunkat forrongásba hozzuk? Vagy az ausztriai államnak engedjük át? Vagy egy új, a monarchia szerkezetében nem ismert állapotot alkotunk?

Mit mondjak e rendszabály nemzetgazdasági és pénzügyi oldalához?

Ha a konzuli jelentéseket nézem; ha azon csekély forgalmat, azon primitív állapotokat tekintem, amelyek e tartományokban uralkodnak: csak tömérdek költsékezés szükségét látom felmerülni. A bevételek a kiadásokat csak nemzedékek után fogják lassan visszatéríteni, és most van-e bármelyik állama a monarchiának, különösen a magyar állam, abban a helyzetben, hogy ilyen új feladatokkal ter-

helje magát? S a monarchiának melyik állama lesz hajlandó önmagától elvonni a beruházásokat, hogy ily kétes értékű és jövőjű foglалásokra fordítsa? Azzal is hiába áltatjuk magunkat, hogy ezen lépés után erszényünket bezárhatjuk és ama tartományokat önnön jövedelmükre utaljuk. Minden lépésnek megvannak kikerülhetetlen következményei. Ilyen az, hogy nemcsak a foglалási sereg fenntartása, de ott a rendnek behozatala, a tartomány hozzáféri hetővé tétele elmaradhatatlan költség. S ki fogja viselni ezeket a költségeket? Ez új viszály tárgya a monarchia két fele közt.

Mindaddig, míg e tartományok csak megszállva vannak, azok államjogi kapcsolatba hozataláról szó nem lehet, s tegyük fel, közös kiadások tárgyát képezik. De mi történik azután, ha lehull a lepel, ha a megszállásból visszakapcsolás lesz? A magyar koronát ősi jogon a királyi eskü értelmében fogja érni ezen szerencse, és annak fejében talán átvétele azon összes adósságoknak, amelyek J-ezen tartományokra költettek? Azon helyzetben vagyunk-e, hogy így könnyedén engagírozhatjuk országunk pénzerejét ily vállalatokra? (Zajos helyeslés.)

Bármely oldalról forgassam eszemben e kérdést, én csak káros, csak reánk nézve ártalmas eredményeket látok, s nagy felelősség terheli azt, aki ezen politikai eredmények előidézője volt.

Az az ok, amelyet a miniszterelnök felhozott, nézetem szerint csak ürügy, csak kendőzés. Mi fogja igazolni azt a politikát, amely ide vezetett, a monarchia mindkét államának óhajtása ellenére? mi fogja igazolni azon politikát, amely szabad folyást engedett az eseményeknek és nem hártott el egy veszélyt sem monarchiánkról, amely meg nem volt azelőtt, és belesodort egy oly vállalkozásba, melynek végkimenetelére senki megnyugvással nem tekinthet l (Hosszantartó élénk tetszésnyilatkozatok.)

A jövő országgyűlés feladata lesz, szigorúan számon kérni ezen politika okait, ezen lépés szükségének igazolását. És azután ítélni, s ha kell, elítélni. (Zajos helyeslés.) De feladata lesz az is, hogy azt következményeiben, amennyire már lehetséges, enyhítse, s ne engedje, hogy a

monarchia, hogy az ország jóléte és nyugalma egy helytelen terjeszkedési politikának még nagyobb mértékben feláldoztassék. (Helyeslés.)

Az egyesült ellenzék és a függetlenségi párt.

Azon pártra nézve, amelyhez én tartozom, többféle nyilatkozat történt; azt mondták, hogy ennek nincs, csak a függetlenségi pártnak van létjogosultsága. Azt mondták, hogy a negyvennyolczasok egy fogható eszméért küzdenek, ők zászlójukra egy kivihetetlen ugyan, de nemes eszmét tűztek ki, amelyet e hazában ápolni kell. Távol van tőlem, hogy a függetlenségi párt ellen egy szót szóljak, fin jogosultnak tartok minden pártot, mely alkotmányunkon belül a nemzet aspirációiban és szükségeiben alappal bír s amely a képviseleti alkotmány működéséhez szükséges.

Már most, ha valaki azt akarja, hogy a kormánypárt örökké uralkodjék, míg önmagában minden egyetértésre képtelenné nem válván, szét fog mállani; ha valaki azt akarja elérni, hogy a kormánypárt uralma a római pretoriánusokéhoz hasonlítson, akik önmagukból választották az imperátort és azután, ha megunták, letették, az imperátorok pedig igyekeztek magukat fenntartani kegyosztogatással és deszpotizmussal; aki azt akarja, hogy csak olyan ellenzék legyen, amely céljainál fogva, legalább ma, túlzó állásponton áll és így igen kényelmes, mert a kormánypárt uralmát nem fenyegeti és így nyomatékos ellenőrzést nem gyakorolhat, és amely kívánságaiban nem állván a közvetlen valóság felelőssége alatt, menthetetlenül-túlzásba sodortatik, mert hacsak elveit fel nem függeszti, nem veheti át a kormányzást, az igenis azt mondhatja: egy mérsékelt ellenzéknek, mely a kormánypárttal ugyanazon közjogi alapon áll, nincs létjogosultsága. (Élénk tetszésnyilatkozatok.)

De ez aztán annyit jelent, mint a képviseleti alkotmánynak teljes megbénítása; ez annyit jelent, mint kényszerítése a nemzetnek, hogy vagy minden kormányt támogasson, vagy a jelen állapot alapjait megváltoztatni szándékozó ellenzékhez szegődjék; ez annyit jelent, mint lehe-

tétlenné tenni egy hatályos parlamenti ellenőrzést, mert hatályosan ellenőrizni csak oly ellenzék tud, mely a kormányzat átvételének közvetlen felelőssége alatt cselekszik. (Helyeslés.) A kormánypárt erre önmagában nem képes inkább azt tartja hivatásának, hogy annak hibáira és visszaéléseire fátyolt vessen, mint azt, hogy működését erős ellenőrzés alatt tartsa. (Zajos helyeslés.) Hiszen tapasztaltuk, hogy a szabadelvű-párt még a nemzet szabadságjogait megtámadó miniszteri rendeletet is tudomásul vette. Egy ily állapot kifejti a képviseleti kormány egyik nagy betegségét: az egy-pártiságot, a mindenáron való kormánypártiságot; a szabad és bátor diskusszióknak ösztöne és ereje kihal s a kötelesség-érzet meggyengülésének, a kényelmes belenyugvásnak és a politikai elbátortalanodásnak ad helyet, (filénk helyeslés és tetszés.)

De ha egy párt jogosultságát merítheti abból, hogy bizalommal a kormány iránt nem viseltetvén, mert tettei arra érdemtelennek mutatták, az ország ügyeire önálló fel-fogás és eljárás alapján akar befolylni s teljesíteni a képviseleti kormányzat nélkülözhetlen elemének, az ellenzéknek kötelességét: akkor igenis egy oly pártnak, mely a kormánypárttal egyazon közjogi alapon áll, nemcsak jogosultsága van, de szükségességét is csak az tagadhatja, aki Magyarországon nem a képviseleti kormányt, hanem az ellensúly nélküli s így a legkárosabb pártdeszpotizmust, mely a legtöbbször a vezérek deszpotizmusa, (Zajos helyeslés.) akarja meghonosítani. (Zajos tetszés és helyeslés.)

Azt is mondják, hogy ezen párt heterogén elemekből áll.

De elfelejtik, hogy ma már sem nálunk, sem sehó, ahol parlamenti kormány létezik, nincs oly nagyobb párt, melynek összes elemei minden kérdésre egyöntetű nézetekkel bírnának. Nem is ez a döntő. Hanem a döntő az: képes-e arra a fokára az egyetértésnek és együttműködésnek, mely az ellenzéki feladatok helyes teljesítésére szükséges? Ha képes, akkor az egyesülés mindig igazolva van, mert csak egyesült erővel lehet feladatainak helyes megoldását remélni. (Élénk helyeslés.) Nagy pártok kivonhatják magukat az egyesülés szüksége alól, de kis pártoknak ez a természeti törvénye: keresni az egyesülést, való alapon, s ha megtalál-

ták, elfogadni; különben a parlamenti élet apró, egyenkint tehetetlen töredékek küzdelmévé válik. (Élénk helyeslés és tetszés.)

De a legsajátosabb, ha ily kifogás a kormánypárt köréből történik. Mert hiszen általánosan ismert tény, hogy éppen a belügyi kérdések legtöbbször ama pártban egyetértés nem volt, a múlt országgyűlés alatt sem s nincs jelenleg sem. (Úgy van! Igaz!)

Hiszen nyíltan, az országgyűlésen hirdették a kiegyezési viták alatt, hogy ha a gazdasági rendezés műve befejeztetett, új pártalakulások elkerülhetetlenek. Mennyi kedvet fognak ehhez mutatni az új országgyűlésen, (Élénk derűtlenség.) nem tudom s csak azt jelentem ki, hogy nem kérjük a kormánytól vagy más pártiaktól jogosultságunkat, (Zajos helyeslés.)

Tetteinkből ítéljenek meg bennünket. (Zajos tetszés és helyeslés.) Ha mi erélyvel és függetlenül, önálló felfogással magasan hordjuk a nemzeti czélok és érdekek zászlaját; ha híven és szigorúan teljesítve az ellenőrzést és azon kötelességünket, hogy a kormányt a nemzet szükségének megfelelő rendszabályokra ösztönözzük; ha a pártérdekeket az ország érdekének nem helyezzük fölébe: akkor, de csakis akkor, erről meg vagyok győződve, számíthatunk a nemzet, és hogy önökről szóljak, a Józsefváros polgárainak támogatására. (Hosszantartó viharos tetszés és éljenzés.)

Ezen irány harcosául vállalkoztam, midőn önök előtt mint ellenzéki képviselőjelölt megjelentem s midőn támogatásukat ügyünk diadalra juttatására kikérem. (Hosszantartó viharos éljenzés és felkiáltások: Éljen Szilágyi!)

AZ OKKUPÁCZIÓT KÖVETŐ ORSZÁGGYŰLÉS.

SZÉLL KÁLMÁN PÉNZÜGYMINISZTER LEMONDÁSA. A BERLINI SZERZŐDÉS ELŐTERJESZTÉSE. FELIRAT A DELEGÁCZIÓK ELHALASZTÁSA IRÁNT.

Szell Kálmán pénzügyminiszter még az országgyűlés megnyílta előtt, 1878 szeptember 28-ikán, beadta lemondását. Ennek következtében az egész kormány ugyanerre határozta el magát. A kormány lemondását ő felsége elfogadta s ezt a hivatalos lap október 7-iki száma közölte. (Időközben, mindjárt az országgyűlés berekesztése után, Perczel Béla igazságügy-miniszter helyét Pauler Tivadar foglalta el).*

A király ezután kihallgatáson fogadta Szlávty, Mailáthot, Sennyey bárót, Bittót, Simonyi bárót és Ghyczyt.

Az országgyűlés megnyitásakor nem volt végleg kinevezett kormány.

Szell Kálmán lemondásának okát általában abban keresték, hogy a pénzügyminiszter azon költségek miatt, melyeket Bosznia és Hercegovina megszállása igénybe vett, veszélyeztetve látta a közel négy évi kormányzata alatt a rendezés útjára terelt pénzügyi helyzetet.

A pénzügyminiszter ebbeli elhatározásának tulajdonképen való oka azonban ezzel így egyszerűen nem fejezhető ki.

Lemondása — amint e kötet szerkesztőjével közli — igen összefüggött a pénzügyi rendezkedéssel, annyiban, hogy amint a miniszterelnök nyilatkozatában, bár szűkszavúan, de nyíltan ki is fejezte: aggodalommal nézett »a még bekövetkehető« költségek elé. Másrészt azonban elhatározásának politikai rugói is voltak.

Az anyagi áldozatok okából, melyeket a katonai akció követelt, a pénzügyminiszter nem gördített adadályokat a már elhatározott és elkerülhetetlenné vált megszállás elé. Az okku-

* Az Auersperg-kormány júliusban szintén beadta lemondását és csak ideiglenesen vitte a kormányzatot.

páczió előtt és végrehajtása közben is sűrűn tartattak Bécsben miniszteri tanácskozások, melyeken mindig újabb meg újabb költségeket kértek, s a pénzügyminiszter, belátva a szükségét, egyszer sem tett ellenük kifogást. Ha csupán csak ezekről a pénzbeli áldozatokról lett volna szó, melyek súlyosak voltak ugyan, de melyeket az európai megbízás alapján szerinte is elkerülhetetlen akció érdekében maga is szükségeseeknek ítélt: nem határozta volna el magát a visszavonulásra, annál kevésbbé, mert tisztában volt azzal, amint Tisza miniszterelnök beszédében elő is adja: hogy lemondásával általános kormányválságot fog felidézni. De okszerűen azért sem lehet a pénzügyminiszterről feltételezni, hogy a már végrehajtott okkupáció költségei voltak reá döntő hatással, mert hiszen a katonai akció egész ideje alatt megtartotta állását, szóba sem hozta lemondási szándékát, amint hogy ennek időpontjául beszédében Tisza miniszterelnök is szeptember közepét jelöli meg. Sarajevó elfoglalása augusztus 19-ikén történt és a pénzügyminiszter még azon túl is helyén maradt.

Elhatározása a lemondásra csak akkor érlelődött meg benne, mikor látta, hogy katonai részről — s itt különösen Filippovich tábornagyt említi — Bosznia és Hercegovina egyszerű megszállásánál messzebb-menő terveket táplálnak, s attól kellett tartania, hogy e tervek végrehajtása újabb komplikációkat fog támasztani és újabb kiszámíthatatlan és nemcsak az akkori körülmények közt, hanem még később is mindenesetre — alig elviselhető terheket fog az országra róni.*

Egyéb jelenségeken kívül az említett czélzatot az is bizonyítja, hogy mikor a katonai feladat már befejezettnek volt tekinthető, a katonaságot a szükségesnél tovább is a megszállott tartományokban tartották, s a végrehajtott megszállási akció után megisméltődött az, hogy újra meg újra költségeket kértek.

A katonai részről támasztott költségkövetelések oly nagyok voltak, hogy csak többletük is ötszörösen-hatszorosán meghaladta azt az összeget, amelylyel utólag, a pénzügyminiszter visszalépése

* Filippovich tábornagy november 18-ikán, a felirati vita folyamán, fölmentetett Bosznia és Hercegovina főparancsnokságától.

után, megelégedtek és mint amennyit a megszállásból eredő terhek kitétek.

Ezek tartoznak a pénzügyminiszter lemondásának az ország anyagi erejével összefüggő okaira.

Lemondásának politikai oka pedig ugyanezen tervekben gyökerezik, mert alaposan fel lehetett tenni, hogy a sokszorosan nagyobb költség mögött messzebb menő katonai terv és akció szándéka lappangott.

Ennek a kettős terjeszkedési irányzatnak, melynek fennforgása a pénzügyminiszter előtt nem volt kétséges, útját állani, azt megghiúsítani, amennyire erre állásának elhagyásával hatni képes volt: volt a pénzügyminiszter lemondásának politikai oka, és bár a nyomatékos marasztásban nem volt hiány, okai alaposágának tudatában ragaszkodott elhatározásához.

Czélját visszalépésével el is érte: az említett tervek nem valósultak meg; az akció visszaterelődött a maga természetes medrébe: a megszállás végrehajtásának s a megszállott tartományok megtartásának feladatára.

A volt pénzügyminiszter, a hozzá intézett abbeli kérelemre, hogy bocsássa e beszédgyűjtemény rendelkezésére azokat az okiratokat, melyek lemondásának itt előadott motívumaira vonatkoznak és melyekről említést tett, kijelentette, hogy közzétételüket ma még időelőttinek tartja és a diszkrétció szempontját elébe helyezi annak, hogy a maga eljárása valódi okait a kishitűség látszata ellen bizonyítékokkal erősítse. Különben is — úgymond — nem az ő eljárásának, hanem az azon időbeli politikai körülmények és célok megítélésének szempontjából van e kérdésnek jelentősége.

A ház megalakulási teendőinek elvégzése után az október 30-iki ülésben felolvastatott a trónbeszéd, s ennek kapcsán Zsedény válaszfelirati bizottság kiküldését indítványozta.

A megnyitó trónbeszédnek az a része, melyről a következőkben szó lesz, így hangzik:

A berlini kongresszuson Bosznia és Hercegovina megszállására és kormányzására európai mandátumot fogadtunk el.

Sajnálattunkat kell kifejeznünk a felett, hogy a feladat megoldása békés úton nem volt eszközölhető . . . Hála vitéz hadseregünk legnagyobb elismerést érdemlő magatartásának, a feladat első része ma már befejezettnek tekinthető. Megnyugvástunkra szolgál tudatni önökkel, addig is, míg külügyminiszterünk meg fogja legközelebb az arra hivatott testületek előtt adhatni a beható felvilágosítást, hogy a jó viszony, melyben az összes hatalmakkal állunk, reménylenünk engedi, hogy a feladat hátralevő része kedvelt népeink áldozatkészségének legnagyobb kímélésével lesz végrehajtható.

Zsedényi után Tisza miniszterelnök nyilatkozott a kormányválságról. Előadta, hogy szeptember közepén a kormány amiatt jutott a válság küszöbére, mert a pénzügyminiszter tudatta vele, hogy tárczáját letenni szándékozik. Az ok, — úgymond — mely a pénzügyminisztert erre indította, az volt, hogy az okkupáció által okozott és az előreláthatóknál nagyobbaknak bizonyult költségek által a pénzügyi rendezést, melyet oly nagy buzgalommal és szakértelemmel folytatott, megzavarva látja; sőt aggodalommal néz a még bekövetkehető költségek elé. Én, kinek ő ezen szándékát nyilvánította, nem vontam tagadásba azt, hogy e váratlan költségek Magyarország pénzügyei szempontjából igen sajnosak és hogy azok a rendezés munkáját kétségen kívül nehezíteni fogják. Szükségét éreztem vele együtt annak, hogy óvakodnunk kell, nehogy azok a legszükségesebbeken felül terjedjenek, és ezért egyéni nézetemként úgy nyilatkoztam, hogy illető helyen fejezzük ki határozott nyíltsággal, hogy szükséges ezen költségeket az elkerülhetetlenek korlátai közé szorítani és szükséges magát az elvállalt ideiglenes közigazgatást úgy berendezni, hogy ebből, ha háramolnék is, nagyon csekély teher háramoljék a monarchia két államának pénztárára, és végül, hogy oly módozatokról lesz szükséges gondoskodni, hogy ezáltal azon pénzügyi műveletek, melyekhez a mindnyájunk előtt ismeretes kincstári utalványoknak annak idején való beválthatása kötve van, meg ne zavartassanak és lehetlenné ne tétessenek. Ha — amint hittem — ez irányban támogatásra találunk, akkor, mondám, nézetem szerint kötelességünk lesz, a törvényhozás összejövetelét bevárva, itt az ügyis mindjárt a működésünk elején kínálkozó válaszfelirati vita alkalmával

felfejteni a dolgoknak úgy politikai indokait, mint teljes őszinteséggel elmondani azt, mi ezeknek pénzügyi tekintetben a következése; jelezni, mily úton hisszük mi, hogy az adott viszonyok közt tovább vezetni lehet és kell az ország ügyeit, és azután a válaszfelirati vita eredményétől tenni függővé azt, hogy parlamentáris értelemben mi legyen tovább a teendő.

Fájdalom, az én igen tisztelt barátomat e tekintetben meggyőzőnm nem sikerült, és ő azon meggyőződése mellett maradt, hogy a jelen viszonyok közt a pénzügyi tárczát tovább nem vezetheti.

Ekkor mi többiek azon nézettől vezéreltettük magunkat, hogy ha oly viszonyok közt, mint a mostaniak, valamely kormánynak nemcsak az általa viselt tárczánál, de egyéniségénél fogva is kiváló tagja kilép: akkor a kormánynak kötelessége módot adni arra, hogy mentől előbb egy más, oly kormány által váltathassék fel, mely teljes egyetértésben az ország ügyeinek vezetését mennél előbb kezeibe vehesse. E nézettől vezéreltetve, nyújtottuk be lemondásunkat... A felség által meghallgatott politikusok pedig egyhangúlag azt a véleményüket nyilvánították, hogy a kormányt véglegesen megalakítani az országgyűlésnek küszöbön álló összeülése előtt csak úgy lesz helyes, hogy előbb a képviselőházban történendok által a helyzet tisztáztassék.

A miniszterelnök után Szilágyi Dezső szólt.

Szilágyi Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Azon indítványt, me-Dezzóffy Zsedényi Eduárd képviselő úr tett, pártolom arra nézve, hogy egy felirati bizottság küldessék ki, és az ellen sincs semmi ellenvetésem, hogy annak megválasztása már holnapra tüzessék ki napirendre. De engedje meg a tisztelt kormányférfiú, ki a miniszterelnökség ideiglenes vezetésével meg van bízva, hogy ezzel kapcsolatban egy kérelmet, illetőleg egy kérdést intézzek hozzá. (Halljuk!)

Alkotmányunk szerint a külfölddel kötött szerződések az országgyűlésekkel közlendők.

Azon időköz alatt, mely a múlt országgyűlés feloszlását a mostani országgyűlés megnyitásától elválasztja, létrejött a berlini szerződés, melyben monarchiánknak keleten teljesítendő végzetes megbízás adatott.

A tisztelt ideiglenes kormány előtt nem lehet titok az, hogy ezen felirati bizottság a maga tárgyalásiban és ennek folytán az országgyűlés is a monarchia külügyi politikájával és annak aktsaival foglalkozni fog; hiszen maga a miniszteri válság ezen külügyi politikának folyamánya. Nem tartja-e már most kötelességének az országgyűlés elé terjeszteni ezen szerződést, úgy mint a törvények rendelik, hogy az hivatalosan is úgy a felirati bizottság, mint az országgyűlés előtt fennforogjon? Ezt én részemről annál inkább szükségesnek tartom, mert parlamentünknek, úgy mint a monarchia másik parlamentjének e részben való jogai törvényen alapulnak.

S midőn a parlamentek hivatta vannak éppen azon politikával foglalkozni, melynek egyik főmozzanata a berlini szerződés, akkor, megvallom, menthetetlen mulasztásnak látnám a kormányzat vezetésével ideiglenesen megbízottak részéről, ha ezen előterjesztést megtenni vonakodnának.

Bár azt hiszem, tisztelt ház, hogy azon rövid nyilatkozatra, melyet a kormányzat vezetésével ideiglenesen megbízott miniszterelnök úr (Derülség.) tett, ezen oldalról megfognak az észrevételek tétetni; de mivel, bár nem e célból, már felszólaltam, néhány észrevételt magam sem hallgathatok el, már azért sem, hogy a válság okainak bővebb magyarázatát nyerjük. Egyik észrevételem az, hogy a volt pénzügyminiszter úr részéről, kinek kilépését mint az egész kabinet leköszönésének egyedüli okát említette a miniszterelnök úr, helyesnek és a parlamenti alkotmány szelleméből folyónak tartanám, ha ő maga is lemondásának okait ezen ház előtt kifejtené. (Helyeslés balfelől.) Ezt annál inkább szükségesnek tartom, mert azon nyilatkozatból, melyet hallottunk, az tűnik ki, hogy a volt miniszterelnök úrnak nem volt lehető a leköszönő pénzügyminisztert a rendes parlamenti forma természetének megfelelő azon eljárásra bírni, hogy az összejövendő parlament elé lépjen és annak eljárásától és magatartásától tegye függővé további magatartását.

Ez volt az, amire a volt miniszterelnök úr a volt pénzügyminiszter urat rábírti igyekezett. Kétségkívül fontos és súlyos okai lehettek a pénzügyminiszternek, hogy

erre rá nem állott s a kabinet sorsában való osztozásra s a közös minisztérium további politikájában való részvételre bírható nem volt. Pedig a háznak érdeke és joga volna megtudni, mik voltak a volt miniszterelnök részéről rendkívülinek kijelentett eljárás okai. A volt pénzügyminiszter úr elhatározása annál súlyosabb volt e tekintetben, mert a kabinet feloszlását vonta maga után, mert maga a volt miniszterelnök sem tartá lehetőnek a kabinet megmaradt részével azt az eljárást követni, melyet a pénzügyminiszternek ajánlott, ő is egyszerre megváltoztatta nézetét, nem maradt helyén és csak mint ideiglenes kormányvezető jött a ház elé önmagát igazolni.

Ez az eljárás anomalikus. Ennek indokai ki nem elégittek, homályosak. És annál inkább okunk van ebben a részben bővebb magyarázatot kívánni, mert komoly oknak kell annak lenni, hogy a volt pénzügyminiszter úr azon eljárási módba, melyet neki a miniszterelnök úr mint egyedül helyest ajánlt, bele nem nyugodott. Valamint még komolyabb oknak kellett lenni, hogy a volt miniszterelnök úr indítatva érezte magát ezen eljárási mód következtében saját személye részéről is lemondani. Ennélfogva azon nézetben vagyok, hogy erre nézve bővebb felvilágosításokra van szükség, és ezen bővebb felvilágosításokat, azt hiszem, a volt miniszterelnök úr most a maga részéről megadni nem fog vonakodni. (Helyeslés balfelől.)

Tisza miniszterelnök ismételve rámutat arra, hogy a kabinet lemondásának oka csakis az a felfogása volt, ami szerinte a parlamentarizmus szempontjából teljesen helyes: hogy ha a kormány a maga egészében nem állhat meg vagy nem tudja pótolni a kebelében támadt hiányt, kötelessége azonnal, mentül előbb tért engedni annak a kísérletnek, hogy mások foglalhassák el helyét és hogy minél előbb mint konstituált kormány léphessen a törvényhozás elé.

Apponyi Albert gróf: A miniszterelnök nem nyilatkozott Szilágyi Dezső abbeli kérelmére nézve, hogy a berlini szerződés a ház elé terjesztessék oly időben, hogy az a felirati bizottság tanácskozásának egyik szubsztíátuma, nyilatkozásainak egyik alapja legyen.

A ház ezután elhatározta, hogy a másnap tartandó ülésben fogja megválasztani a válaszfelirati bizottságot.

A reá következő napon, október 31-ikén a miniszterelnöknek a delegációk összehívásáról szóló átirata volt napirendre kitűzve. A delegációk november 7-ikére hivattak össze.

Madarász József indítványozza, hogy az átirat tárgyalása halasztassék el akkorra, mikor a ház válaszfeliratát fölterjesztette és végleges kormány alakul. Szükséges ez azért is, — mondja — mert a királyi megnyitó beszédből látjuk, hogy ami az alkotmány szaruit csakis a képviselőház elé való tárgyalás, az a delegáció elé tartozónak van mondva.

Tisza miniszterelnök: A trónbeszéd azzal, hogy külügyi kérdést hoz szóba, nem hogy elkerültetni akarná az országgyűlésen ez ügyek tárgyalását, hanem mintegy felhí arra, hogy a válaszfeliratban ezekre nézve a háznak nyilatkoznia lehessen. A fejedelemnek alkotmányszerű joga a delegációk összejövetelének napját kitézni, és a képviselőház nem térhet ki a választás elől. De nem is iendkívüli dolog az, hogy a válaszfelirat elkészülte előtt történik a delegációk összehívása; így történt 1872-ben és 1875-ben is.

Szilágyi Tisztelt ház! (Halljuk!) Abban kétségkívül igazat Dezső k_eu adni a miniszterelnök úrnak, hogy a királyi jogok közé tartozván a delegáció helyének és összegyűlte időpontjának meghatározása, s az országgyűlésnek az alkotmány által megszabott kötelessége lévén ezen királyi meghagyás értelmében a választásokat teljesíteni: nem volna helyes semmi olynemű intézkedés, amely a királyi jognak ezen gyakorlatát és az országgyűlés ezen kötelességének teljesítését kijátszana vagy annak megkerülésére vezetne. Ebben igazat adok neki, s azt hiszem, e házban talán mindenki igazat fog adni. De én úgy fogom fel azon indítványt, hogy annak célja nem is az. És megvallom, fontos okokat látok fennforogni arra, hogy míg azon indítvány szószerinti szerkesztéséhez az általam előadott okokból is nem járulhatok, nem fogadhatom el a jelen viszonyok közt azon indítványt sem, melyet a miniszterelnök

úr előterjesztett és amely abban összpontosul, hogy a ház szombati ülésében a királyi leirat értelmében a választásokat teljesítse.

Kérem a tisztelt házat, méltóztassék álláspontomat ebben a részben jól megítélni. (Halljuk!) Én el vagyok tökéletes kötelességünknek tartom a királyi felhívásnak engedelmeskedni. De az engedelmeskedés és megtagadás közt még van egy más út, amely utat én a jelen körülmények között egyedül tartok helyesnek, és ez az út az, hogy az általunk előadandó okokból ő felsége kéreessék meg, hogy ha ezen okok elegendő súlyosaknak mutatkoznak, a delegáció megnyitását elhalasztani méltóztassék, (Helyeslés a baloldalon.) elhalasztani azon időre, amíg azon fölirat, melyet a királyi trónbeszédre e ház adni készül, ő felsége színe elé fog jutni és ő felségének elhatározásainál tekintetbe vehető lesz.

Ez az eljárás az, melyet — meg vagyok győződve — a miniszterelnök úr is teljesen alkotmányszerűnek tart, amely a háznak jogai közé tartozik, s éppen csak az a kérdés: ha vájjon a jelen viszonyok között ezen lépést megtenni helyes-e vagy sem?

Rendes viszonyok között, tisztelt ház, azon nézetten volnék, hogy a miniszterelnök úr indítványát habozás nélkül teljesíteniünk kell, s ha oly viszonyok forognának fenn, aminők közt azon előzetes esetek történtek, melyekre a miniszterelnök úr hivatkozott, azt hiszem, e házban egyetlen egy szó sem emelkedett volna, mely a delegáció tagjainak szombaton való megválasztását helytelennek tartaná. Ha volna állandó kormányunk, mely azon súlyos helyzetben, melyben az ország van, határozott politikával bírna; ha ezen állandó kormányt egy nézeteiben kifejelett és vele egyetértésben levő többség támogatná; ha a delegációkra — hogy úgy mondjam — nem várnának más teendő, mint azok, melyek a közös ügyek rendes igazgatása körében felmerülnek; ha külügyi politikánknak eddigi eredményei az országban a legszélesebb körökben elégtelenséget és a jövő irányra nézve nyugtalanságot nem gerjesztettek volna: akkor igenis azt mondanám, hogy azon precedensek, melyekre a tisztelt miniszter-

elnök úr hivatkozott, analogont képeznek a mai helyzethez. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De hogyan állunk mindezen viszonyokra nézve? Éppen ellenkezője áll ezeknek. Nekünk nincs állandó kormányunk; a kormánynak csak ideiglenes vezetői vannak, oly ideiglenes vezetői, kik azokra, amik jelenleg a közös ügyek körében és a külpolitikában történnek, jogos befolyást alkotmányunk szerint nem is gyakorolhatnak, különösen annak jövő irányára nézve. (Igaz! a baloldalon.) S azonfelül nincs egyáltalán oly többség, mely a helyzetre és ezen helyzetből való kibontakozási módokra nézve, amelyek ezen országgyűlésnek legégetőbb feladatát teszik, s amelyek nyughatatlanságban, várakozásban tartják az országot, mondom, nincs oly többség, mely erre nézve határozott nézetekkel, még kevésbé egy állandó kormányval való egyetértéssel bírna. S midőn ez nincs, s midőn külpolitikánknak eddig követett iránya és eredményei, melyeknek keserű gyümölcseit most már ízlelni kezdi az ország, a legszélesebb körökben nyugtalanságot gerjesztenek; midőn annak jövőjében követendő irányra iránt semmi felvilágosítással nem bírunk, s még kormány sincsen, mely ezen irányt képviselhetné és tolmácsolhatná a ház előtt, mely ezen irányra jogos és alkotmányos befolyást gyakorolhatna: akkor azt állítom, hogy ezen ház, ezen ország ügyei rendkívüli állapotban vannak és ezen rendkívüli állapot szükségessé teszi azt, hogy ő felségét kérjük meg, engedje meg, hogy saját ügyeink, saját létünk, fennmaradásunk felett az első szó minket illesse, ne pedig az országgyűlés egy választott bizottságát. (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Tulajdonkép, tisztelt ház, miért jutottunk ezen ideiglenes állapotba; miért vagyunk arra kárhoztatva, hogy válságos körülmények közt válságos feladatok, saját kormányának direktívája és tájékozása nélkül, vezetessenek a képviselőház elébe? Miért jutottunk mi oda, hogy midőn a parlamenti kormány természetének megfelelő irányadást és felelősséget a lehető legnyomatékosabban kellene itt érvényesíteni, akkor a kormánynak ideiglenes vezetőivel állunk szemben s ezen ideiglenes vezetés alatt ajánlta-

tik az, hogy mielőtt az országgyűlés a helyzetet diszkussziálná, hagyjuk megtörténni, hogy országunk érdekeire és jövőjére kiható fontos lépések a közösügyi bizottságban megtéssenek, azon biztosíték nélkül, amelyet állandó felelős kormányban és ez állandó felelős kormányt ellenőrzése alatt tartó fölvilágosított többségben és abban bírunk, hogy e kormány ama lépések következményeire tervvel bír, s ezen terv a többség támogatását bírja? (Élénk helyeslés balfelől.)

Mi ennek az oka? Ennek oka abban rejlik, mert tulajdonképpen külpolitikánk sem pénzügyi, sem politikai eredményéhez a jelenlegi külügyminiszter nem kapott pénzügyminisztert. Aki eddig Magyarország pénzügyeit vezette, az ott hagyta ez állást és készebb volt a parlamenti szókásokkal nem egészen megegyeztethető eljárást követni, mintsem beleegyezni abba, hogy ezen politika eredményeivel a ház előtt megjelenjen s azt tovább vinni segítsen. (Helyeslés a baloldalon.)

De mert a külügyminiszter nem kapott pénzügyminisztert ezen politika folytatására, ma már e külpolitika és ennek eredményei, pénzügyi és politikai következései miatt nincs kormányunk, nincs direktívánk, nincs tájékozásunk. És mily teendőök várnak erre a delegációra? Ez a delegáció nemcsak, hogy úgy mondjam, rendes foglalkozását fogja végezni, nemcsak a közös ügyek rendes viteléből felmerülő ügyekkel fog foglalkozni; e delegáció hivatva lesz arra, hogy azon külpolitikának a múltban követett iránya és eredményei fölött ítéletet mondjon, jövő irányára befolyást gyakoroljon, azon külpolitika eredményei fölött, mely bennünket a parlamenti kormány rendes állapotától megfosztott és melyre nézve nem vállalkozott kormány, mely megjelenjen az országgyűlés előtt, hogy annak szószólója legyen, annak jövő irányára, a kibontakozásra azon helyzetből, melybe vitte, a ház előtt a felelősséget elvállalja.

Ennek a delegációnak kell majd határoznia oly közös költségvetés fölött, melyben a közösügyek vitelének nemcsak rendes költségei foglaltatnak, de melylyel indemnitit kérnek, és indemnitivel politikai helyeslést mindazokra, amik

két országgyűlés közt, egyiknek elosztatása után, a másiknak összejötte előtt történtek, és amely közös költségvetés számokban mutatja fel és jövőre is felmutatja azon eredményeket, melyek elől a pénzügyminiszter székét elhagyta. Nekünk pedig fedeznünk kell azon közös költségeket, melyeket a delegáció rendes vagy rendkívüli címen szavaz meg. És van itt minisztérium, amely ezen fedezetre tervvel, amely ezen tervhez többséggel, amely eszmével bír kibontakozni ebből a helyzetből? (Úgy van! Élénk helyeslés balfelől.)

Hát tűrjük, hát hagyjuk azt, hogy odafenn — tulajdonképp nem odafenn, hanem a delegáció körében — egy magyar kormány, egy magyar országgyűlés törvényes befolyása nélkül vettessék meg pénzügyi és politikai alapja egy oly állapotnak, amely a bevégzett tények hatalmával lépvén élénk, az országgyűlésnek nem marad más választása, mint vagy meghajolni a bevégzett tények előtt, vagy az összeütközések beláthatatlan sorába bonyolódni, amely ránk nézve végzetes lehet? (Úgy van! balfelől.)

Ily körülmények között, midőn a delegációkra ez' a feladat vár; midőn nincs pénzügyminiszter, aki azok fedezeteért és következményeért, amiket a delegációktól kérni fognak, itt a felelősséget elvállalja és a fedezetet javasolja; midőn nem lehet kabinetet kapni társul azon politikához, amelyet a külügyekre nézve a mostani külügyminiszter visz — mert ha lehetne kabinetet kapni, a trónbeszéd nem czélzott volna rendkívüli viszonyokra, melyek nem engedik meg, hogy más mint csak ideiglenes vezetők előttünk megjelenjenek; midőn, mondom, ily rendkívüli körülmények között vagyunk: akkor mit jelent, tisztelt ház, azon indítvány, melyet az ideiglenes miniszterelnök úr tett?

Jelenti először azt, hogy most, midőn leglényegesebb érdekeinkről, midőn azon helyzetből való kibontakozásokról van szó, amely fennállásunkat, amely mondhatom, állami létünket is fenyegeti: az országgyűlés vonuljon vissza második sorba és első sorban engedje a delegációkat cselekedni; engedje a bevégzett tényeket megszorítani, hogy azzal szemben azután a bevégzett tényeknek megszorí-

tása folytán a kényszerhelyzet még nagyobb legyen. (Helyeslés a baloldalon.)

Jelenti másodszer azt, hogy épp azon rendkívüli körülmények folytán, amelyeket kiemeltem, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy oly delegációt választhassunk, amely delegáció alkotmányunk szelleme szerint kell hogy létezzék, amely delegációban alkotmányunk szerint kell hogy biztosítékot találjunk. És kérem a tisztelt házat, hogy e tekintetben ne méltóztassék félreérteni.

A mi alkotmányunk határozatai szerint a delegációk nem önálló orgánumai a monarchiának, nincsenek önálló jogokkal felruházva, hanem a monarchia mindenik állama parlamentjeinek képviselői, és nem a maguk jogait gyakorolják, hanem ezen parlamentek által átruházott jogokat mint képviselők gyakorolják, és hatáskörük megsabására a korona és a delegációk beleegyezése nem elégséges, mert hatáskörük megsabása, amennyiben megállapítva nem volna, a két állam törvényhozását illeti. (Úgy van! balfelől.)

Ha tehát a delegációk nem önálló jogon léteznek ott, mint a monarchia orgánumai, hanem képviselői a két ország parlamentjeinek, akkor ezen jogállásukból, de még inkább az alkotmány szelleméből következik az, hogy a reájuk átruházott és képviseleti módon gyakorlandó hatáskörben úgy kell eljárniok, hogy eljárásuk az őket kiküldött parlamentek irányával nagyban megegyezzek és harmóniában legyen. (Helyeslés a baloldalon.)

Már most, tisztelt ház, ha ily rendkívüli körülmények közt választja a delegációt egy oly többség, amelynek határozott nézetei nem fejlődtek ki, melynek határozott politikája nincs; amely parlamentáris kormányforma alatt a mellőzhetlen vezetést, egy állandó és bizalmát bíró kormány biztosítékát nélkülözi, kérdem: vájjon ezen delegáció nyugalommal vállalkozhatik-e arra, hogy oly határozatokhoz járuljon, amelyek országunk állapotaira oly mély hatással bírhatnak? Vájjon várhatni-e, hogy oly határozatokban el fogja találni a harmóniát a magyar parlament irányával? Vagy ha a delegációnak iránya netalán eltérne attól, a mely később a felirati vita alatt kifejlő-

dik a magyar parlamentben: vájjon ezt a politikai össze-
 ütközést könnyelműen előidézzük-e? Vájjon akkor azt
 állítsuk-e, hogy hajoljon meg a magyar parlament olyan
 általa megnyugvással nem fogadott irány előtt, a melyben
 a delegációk mentek, vagy állítson-e helyette más irányt,
 amely a politikai összeütközést a monarchia alkotmányos
 tényezői közt meg fogja teremteni? (Helyeslés a baloldal-
 lon. Igaz! Úgy van!)

Azért állítom én azt, hogy midőn a parlamenti kor-
 mányt nélkülözzük; midőn új országgyűlésben vagyunk,
 a melynek kebelében még ezen életbevágó kérdésekre nézve
 nézetek nem fejlődtek: a parlament vitájának, melynek
 különben törvényben biztosított befolyása van a külügyek
 irányára, meg kell előznie a delegációkat, mert csak így
 lehető, hogy a delegációk — nem hogy utasításokat kap-
 janak, mert azokat adni nem akarunk — az alkotmányunk
 szelleme által kijelölt állást elfoglalhassák, amely abban áll,
 hogy ezek a reájuk ruházott hatáskörben mint képviselők
 azon általános irányban mozogjanak, amely nagy kérdé-
 sekre nézve az őket kiküldő parlamentben kifejlődött. (Élénk
 helyeslés a baloldalon. Igaz! Úgy van!)

Ez az első ok, amely miatt azt tartom, hogy ezen viszony
 miatt nem lehet elfogadni a tisztelt miniszterelnök indít-
 ványát. De van még egy második és egy harmadik ok is.

A második ok abban áll, hogy törvényeink szerint az
 egyik alkotmányszerű biztosíték a külügyek vitelére, külö-
 nösen abban a tekintetben, hogy a monarchia egyik államá-
 nak érdekeivel is homlokegyenest ellenkező politika ne foly-
 tattathassék: hogy a külügyi politika vitéléhez a monarchia
 két állama kormányának megegyezése és befolyása szüksé-
 ges, és a kormánynak ezen befolyását a külügyi politika
 irányára szükségszerűleg kíséri az illető parlamentnek befo-
 lyása is. Mert kormányt semmi általános befolyás meg nem
 illethet, amely nem egyszersmind azé a parlamenté is, és
 a kormány ezen befolyását helyesen csak úgy gyakorolja,
 ha azt e parlamenti többség értelmében érvényesíti.

Már most, tisztelt ház, mi nélkülözzük ezen biztosítékát
 annak, hogy a külügyek vitele oly kormány befolyása alatt
 történik, amely annak következményei iránt számot vetett

magával, amely a következmények viselésére tervvel bír és ezen tervhez a parlamenti többség beleegyezését és ezáltal az országnak gyanítható beleegyezését megnyerte. Míg nekünk ez alkotmányos biztosítékunk nincs, és ha a delegációkat tájékozás nélkül hagyjuk arra nézve, mi lehet Magyarország jogos orgánuma és ezáltal a Magyarország által elfogadott helyes politikai irány: tartok attól, hogy éppen ezen legfontosabb kérdésekre nézve részint felmentés adatik, részint alkotmányos ellenőrzés gyakoroltathatik, részint azok bizonyos irányba terelgetnek, éppen akkor, mikor a magyar országgyűlés alkotmányában biztosított befolyását egyik úton sem gyakorolhatja. (Élénk helyeslés a baloldalon. Igaz! Úgy van!)

És engedjék meg nekem, hogy ehhez még egy harmadik tekintetet is fűzzek. Ez abban áll, hogy — én nem állítom ugyan határozottan, csak homályos benyomásokról beszélhetek, de ezen háznak igen számos tagja van, akik ugyanazon benyomás alatt állanak — úgy a trónbeszédnek tartalma, mint azon királyi leiratoké, melyeket éppen az imént hallottunk, arra látszanak mutatni, hogy ő felségének különböző és nem ideiglenes kormányait (Derűtség.) azon nézet vezeti, mintha a berlini szerződésben átvállalt és csak egyik felében teljesített feladat további keresztülvitelére nézve az előterjesztések csak a delegációk elé tartoznának.

Én nem mondom, hogy ez nézete az ideiglenes kormányának; ámbár megvallom, hogy nézetének nem tulajdonítok oly jelentőséget, mint tulajdonítanék akkor, ha állandó minőségből ülne itt; de minden jelenség erre mutat. Nézzük, tisztelt ház, hova visz ezen felfogás.

Nem tekintve azt, helyes-e azon mandátum vagy nem, végre kell-e azt egészen hajtani vagy nem, de felteszem a közös külügyi kormányzatról, hogy ő, amit maga kért és elvállalt, végre is akarja hajtani. Felteszem azt is, hogy mindazon intézkedéseket fogja a monarchia két államának orgánumaitól, tehát a delegációktól is kérni, amely intézkedések szükségesek a foganatosításra. Már most, tisztelt ház, én azon nézetben vagyok és azt hiszem, hogy igen sokan vannak e házban azon nézetben, sőt többet mondok: nem mondtam le azon reményről, hogy

a ház többsége is ily véleményen lesz, hogy mindazon intézkedésekre, melyek a mandátum második részének teljesítésére szükségesek, a delegációk jogköre nem terjed ki. (Úgy van! balfél.) Ez egy felfogás, melynek tisztáztatnia kell. De már most mi történik, ha mindezen javaslatok a delegációk elé fognak terjesztetni? Mi fog történni, ha ezek érdemleges tárgyalásába — éppen mert a delegációknak a kormány direktíváját, az országgyűlés irányának ismeretét nélkülözniük kell — belebocsátkoznak? Akkor esetleg történni fog két eset: vagy a bevégzett tények előtt meghajol a monarchia két államának törvényhozása, és ez volna a legsajnosabb, mert a legsajnosabb volna, ha alkotmányunk világos rendelete ellenére, amely kizárja azt, hogy a delegáció a koronával egyesülten önnön hatáskörét csak egy hajszállal is kiszélesíthesse, habár oly ügyekre is, amelyek természetüknél fogva legcélszerűbben közösen intéztethetnek el, de a közösek közt világosan felsorolva nincsenek; mondom, ha alkotmányunk ezen világos rendelete ellenére megalkottatnék azon veszedelmes precedens, hogy a delegáció akár analógia, akár okoskodás útján hatáskörét önnönmaga szélesítené. (Úgy van! balfél.) Ha pedig az országgyűlés ebbe bele nem nyugodnék: akkor előállna a jogi összeütközéseknek egész sorozata a korona és az országgyűlés között. Kell-e ügyeinknek visszasz állapothoz még ezen új alkotmányos bonyodalmat is hozzá venni, hogy abból azután ki ne tudjunk vergődni? Tisztelt ház, a legsajátságosabb helyzetben van a magyar törvényhozás. Ideiglenes itt minden, ideiglenes a kormány, ideiglenes — hogy úgy mondjam — a trónbeszéd szelleme, mert hisz a trónbeszéd is azt mondja, hogy nem léphetünk az országgyűlés elé állandó programmal ezen súlyos helyzetben; majd lesz állandó kormány, majd elő fogja terjesztetni az. Ezen ideiglenes helyzetében mindennek, amidőn nélkülözünk több fontos biztosítékot, melyet alkotmányunk nyújt arra, hogy ez országgyűlésnek a külügyekre való befolyása érvényesüljön: akkor nyujtsunk-e módot arra, hogy a legfontosabb kérdések elintézésének, a helyzet tisztázásának egyedüli súlypontja — az országgyűlés félrevonulásával — kizárólag a dele-

gáczióba tétessék át? Várjunk, míg majd megszaporodott bevégzett tényekkel állnak elő, s még lehető befolyásunkat se gyakoroljuk? (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Engedje meg az ideiglenes kormány elnöke, hogy ezen aggodalmam kapcsolatában egy már tegnap felmerült kérdést itt újólag felemlítsek. (Halljuk!) Én a tisztelt ideiglenes miniszterelnök urat úgy ismerem, hogy a ház legéberebb figyelmű tagjai közé tartozik. (Derűtség.) Csak tegnap történt az az eset, hogy kétszeri figyelmeztetés után is állhatatosan vonakodott figyelembe venni azt a kérelmet, amely ezen oldalról hozzá tiszteletteljesen intéztetett. (Igaz! balfelől.) És ha netalán elhomályosodott volna emlékezetében, (Derűtség.) engedje meg előhoznom, hogy kérelmünk az volt, szándékozik-e a berlini szerződést ezen országgyűléssel közölni, úgy amint azt törvényeink és alkotmányunk rendelik; közölni most, nem pedig később; közölni azon okból, amelyet mostani beszédében maga is mondott, mely szerint maga a trónbeszéd nemcsak nem zárja ki, hanem indirecte fel is hív bennünket arra, hogy az, ha nem is apró részleteivel, de általános irányával a külpolitikának foglalkozzék? Reménylem, hogy erre nézve a megnyugtató választ még ma megkapjuk.

És ezen inczizum után beszédem végéhez közeledem. (Halljuk! Halljuk!)

Mi lesz az eredménye annak, ha azon az úton indulunk, melyet a tisztelt miniszterelnök úr javaslott? Az eredménye az lesz, hogy mindazon vitális kérdésekre egy neme az elintézésnek, egy neme a bevégzettségnek, egy neme a változhatatlan tényeknek még nagyobb fokban áll elő, mint ezen pillanatban létezik, és mert mi azon az úton haladunk, önként elzárjuk magunk elől ama befolyás útját, melyet alkotmányunk fenntartott és amelyre körülményeink sürgősen intenek bennünket. És akkor azután megtörténik az, hogy eljő majd azon végleges kormány, melyet a trónbeszéd és az ideiglenes miniszter úr kilátásba helyezett. (Halljuk!) Ezen végleges kormány vagy a jelenlegi lesz, negyedik, javított kiadásban, (Derűtség balfelől.) vagy egy egészen új lesz. Ha egészen új lesz, akkor

az azt fogja mondani, midőn a ház előtt megjelen: itt van egy súlyos szituáció, amelybe egy helytelen politika juttatott bennünket, de én nem csináltam, én ártatlan vagyok, most itt van a nyakunkon a következménye, jertek, segísetek bennünket ebből kimenekülni. (Derültség.) Ha pedig nem akad új kormány, hanem a jelenlegit fogjuk új kiadásban tisztelhetni, (Derültség balfelől.) akkor ezen kormány fog előállani s azt fogja mondani: gondolom, nem valami nagyon szívesen láttok, (Derültség balfelől.) sőt meglehet, hogy azt is hozzá fogja tenni: magam sem nagyon szívesen jelenek meg, (Derültség balfelől.) de ha nem vagyok is kívánatos, nélkülözhetetlen vagyok. (Derültség.) Itt van egy oly helyzet, amelyet én kezdtem csinálni, mint állandó kormány, amelynek közepét engedtem megtörténni, mint ideiglenes vezetője az ügyeknek, itt van annak vége is, jertek, segísetek ki, s ha kezünkbe szakad a vége, legalább mindnyájan elesünk.

Vájjon, tisztelt ház, helyes, országunk iránti kötelességünknek megfelel-e ezen az úton indulni? Nem sürget-e az ország, és pedig az ország teljesen higgadt közvéleménye, nem sürget-e önnön felfogásunk is arra, hogy a bevégzett tények számát befolyásunk gyakorlása nélkül szaporítani ne engedjük? Ne vonjuk magunkra azon szemrehányást, hogy mi akkor, midőn még talán lehetett volna befolyást gyakorolni, lemondunk ezen befolyásról, mintegy kikerültük a nehézségeket, hogy több ürügyünk legyen azután a számunkra nélkülünk készített szituációba egyszerűen belenyugodni. (Helyeslés a baloldalon.)

Nem ez az út az, amelyen indulnunk kell. A baj orvoslását ott kell kezdeni, ahol a legerősebben jelentkezik: itt a parlamentben. Az országgyűlésnek kell tisztáznia a helyzetet, s ha már másként nem lehet, parlamenti kormány nélkül. De kezdjük azt itt benn. E vitáknak egy parlamenti kormány megalkotására kell vezetniök, amely a többségnek bizalmát itt megnyerje; amely egyetértésre tud jutni a külügyi kormányzattal a helyzetből való kibontakozásra, külügyi politikánk irányára; amelynek azután kész érvényesítője és kész szószólója lesz e ház előtt; amely a fennforgó viszonyok közt a lehető legjobb terv-

vei lép fel. De, hogy ezt elérjük, annak nem az a módja, hogy a bevezégtt tények számát szaporítsuk; nem az a módja, hogy önmagunk zárjuk el befolyásunk csatornáit. De a módja az, hogy ha előbb nem történhetett meg; ha oly kormány nem ül jelenleg ama padokon, milyenek ülnie kellene: a ház a felirati vitához minél előbb hozzáfogjon és annak fejleményei a kellő eredményre vezessenek.

Ezen okok azok, amelyeknél fogva, azon készségemnek kijelentése mellett, hogy a királyi leiratban foglalt meghagyásnak alkotmányos kötelességemnél fogva engedelmeskedni el vagyok tökéelve, a háznak tisztelettel a következő két pontból álló ellenindítványt terjesztem elő. Az egyik abban áll, hogy kéressék meg ő felsége egy hozzá intézendő felirat útján, hogy a delegációk tanácskozásainak megnyitását azon időpontra elhalasztani méltóztassék, míg azon felirat, melyet a legmagasabb trónbeszédre ezen ház neki felküldeni készül, színe elé fog jutni. Másik pontja pedig indítványomnak abban áll, hogy ezen felirat szerkesztésére küldjön ki a ház egy kilencz tagú bizottságot. Ez az indítványom.

S most bátor vagyok még érinteni végül azt a nyilatkozatot, melyet megnyugtatóul a miniszterelnök úr tett és mely sem reám, sem igen sok tagjára e háznak nem hatott megnyugtatókig. Ez abban áll, hogy a delegációk úgylis az előkészületekkel foglalkoznak, úgy hogy mire a delegációk megkezdik érdemleges tanácskozásait, akkor itt a felirati vita már javában folyamatban lesz. De én, mint érveléséből méltóztatott látni, ezt félrendszabálynak, semmi értékű rendszabálynak tartom. Én részemről megnyugtatónak csak azt tartom, ha tekintettel azon körülményekre, melyek közt vagyunk, ezen országgyűlésnek tanácskozásai azoknak várható és kívánatos eredményeivel a delegációk érdemleges tárgyalásait megelőzik. Hogy ezen közreműködünk, kérem a tisztelt házat, méltóztassék indítványomat elfogadni.

Az indítvány így szól:

Határozza el a ház, hogy felirat útján kéressék meg ő felsége, hogy a delegációk megnyitását azon időpontig

elhalasztani méltóztassék, míg a trónbeszédre adandó felirata e háznak ő felsége színe elé jut. Méltóztassék kiküldeni egy kilencz tagú bizottságot ily tartalmú felirat szerkesztésére.

Alá vannak írva:

Szilágyi Dezső, Ürményi Miksa, gróf Apponyi Albert, báró Bánhidy Béla, Dessewffy Kálmán, Chorin Ferencz, Bujanovics Sándor, Lesskó István, br. Simonyi Lajos, Beöthy Ákos, Molnár Aladár.

Másnap ugyanezen vita keretében Molnár Aladár — többek közt Szilágyi Dezsőtől is aláírt — határozati javaslatot nyújtott be, mely szerint a képviselőház felhívja az ideiglenes minisztériumot, hogy a berlini szerződést az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a értelmében haladéktalanul közölje az országgyűléssel.

Irányi Dániel hasonló értelmű indítványt jegyzett be az indítványkönyvbe.

Tisza miniszterelnök: A külügyek szempontjából az ausztriai kormány nyal bizonyos összhangzó eljárást kell követni. Két-három nap alatt talán esetleg tehet oly nyilatkozatot, mely a berlini szerződés előterjesztésére vonatkozólag minden további követelést feleslegessé tesz. Amit a törvény követel, annak eleget tenni bizonyosan kész lesz. Az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a szerint úgy a politikai, mint a kereskedelmi nemzetközi szerződéseket mindenik kormány a maga törvényhozó testületével közli; a politikai szerződésekről azonban a hatvanhetedike törvényekben több szó nincs. Azon szerződésekre nézve, melyeknél a hatvanhetediki törvényhozás többet akar, a XVI. t.-cz. megmondja, hogy azokhoz a törvényhozások jóváhagyása szükséges. Amit az ellenzék kíván, az a gyakorlatban arra vezetne, amire Szilágyi okoskodása elméletben vezet: a dualizmus abszurdá tételéhez. Kéri mindazokat, kik a dualisztikus szerkezetet addig legalább, míg helyette jobbat minden faktor beleegyezésével létesíteni nem lehet, elfogadják: gondolják meg, hogy ennek olynemű megrázkódtatása, aminő ama teória elfogadásából következnek, nem vezet oda, amit sokan kívannak és amit — mondja — némi mértékben, ha lehetne, magam is óhajtanék; hanem vezet az ellenkezőhöz, oda, amitől Magyar-

országot a gondviselés mentse meg: a cenzalizációra. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás és nyugtalanság a baloldalon.)

Kéri, hogy a delegáció megválasztását ne késleltesse a ház; nem lehet megtagadni, hogy a felvilágosításokat az is adhassa meg, aki ezt teljes részletességgel teheti. Még az alkotmányos aggályok szempontjából is, melyek a kormányzat ideiglenessége alapján felhozattak, szükséges, hogy a delegációk mielőbb összejöhessenek. Mert nem hiszi, hogy legyen a házban csak egy ember is, aki azt akarná, hogy a Boszniában levő hadsereg ellátásáról gondoskodva ne legyen. Ha pedig nincsenek együtt a delegációk, erről a kormány köteles gondoskodni.

A következő napon, november 2-ikán, miután Helfy is határozati javaslatot nyújtott be a berlini szerződés előterjesztése és a delegációk elhalasztása iránt és még mások is szóltak a tárgyhoz, Tisza miniszterelnök előterjesztette a berlini szerződést. Beszédében bővebben kifejti az előző napon mondott szavait. A ház szerinte a kormánnyal szemben a külügyi politika kérdéseiben gyakorolja a feleletrevonás jogát, akkor, midőn felvilágosításokat kér és a kormány iránt esetleg bizalmatlanságot nyilvánít. De mivel a monarchia külügyi közösek, teljes lehetetlenség, hogy a jövőt, a követendő politikát illetőleg két oly törvényhozó testületben hozassanak a határozatok, amelyek közt nem lévén mód azt megállapítani, hogy a monarchia összes népeinek többsége mit akar, lehetlenné válik a külügyi politikát vezetni. Ez ügyek illetékes fóruma a delegáció.

Azon értelmezéssel, — folytatja — hogy egy perczig sem vonom tagadásba, hogy a nemzetközi szerződéseket az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a szerint mindegyik kormány az illető törvényhozással közölni köteles; de aminek jelentőségét abban látom, hogy — amint ma Simonyi Ernő mondta — az a kormány politikájának megítélésénél alapul és kiindulási pontul szolgáljon és a kormány irányában hozandó határozatot alaposabbá tegye ezen tegnap bővebben kifejtett és törvényeinkben gyökerező nézet megújításával ezennel van szerencsém a berlini szerződést előterjeszteni.

Szilágyi Tisztelt ház! Azon ünnepélyességek közül, melyek a ber-Dezső üni szerződés létrejöttét és annak megszületését kísérték, nem utolsó volt azon ünnepélyesség, amelylyel a tisztelt miniszterelnök úr a berlini szerződést beszéde közepén a háznak előterjesztette. (Derűltég.) A megalégedést, melylyel azt a ház túloldala fogadta, részemről csökkenteni nem akarom.

Csak sajnálatomat kell kifejezmem a felett, hogy a miniszterelnöknek annyi nógatásra volt szüksége, (Igaz! balfelől.) hogy alkotmányunknak és törvényeinknek egyszerű rendeletét teljesítse. (Helyeslés balfelől.) Csak sajnálatomat fejezhetem ki a felett, hogy még tegnap nem volt azon helyzetben, hogy az iránt, amit törvényeink és alkotmányunk világosan megkívánnak és követelnek, határozott nyilatkozatot mert volna tenni. És nem hallgathatom el azt a véleményemet sem, hogy ezen átnyújtásnak értékét csökkentette előttem az a kommentár, amelylyel az kísértetett és amely kommentárban kizárólag a kormánynak lón követelve azon időpont meghatározása, melyben bármely nemzetközi szerződés a háznak előterjeszhető. Mert a felett ugyan, tisztelt ház, alig lehet kétség, hogy miután a berlini szerződés nem tartozik a titkos diplomaciai okiratokhoz, hanem létrejötté pillanatában azonnal világot látott, a helyes időpont annak előterjesztésére az lett volna, mielőtt az abban vállalt megbízás foganatossítottatott, hogy alkalom adassék a háznak nyilatkozata megtételére. (Helyeslés.)

Az, amire a miniszterelnök úr hivatkozott: hogy minden kormánynak jogában áll meghatározni, mely időpontban terjeszsze elő a külfölddel kötött szerződéseket, teljesen áll azon diplomaciai iratokra, melyek titkosak és melyeknek nyilvánosságra hozatala az ország kára nélkül nem teljesíthető. Ennek megítélése a kormányt illeti. De nyilvánosság elé került és oly szerződés előterjesztésére nézve, amelynek előterjesztését maga a törvény rendeli, a kormánynak kötelessége azt benyújtani a háznak, mielőtt foganatossítottatnék; mindenesetre akkor, midőn a ház vele foglalkozni akar, s e tekintetben én egy, hábár ideiglenes magyar miniszterelnöktől nem

habozást, nem nógatás bevárását, hanem határozott nyilatkozatot vártam. (Élénk helyeslés balfelől.)

Már most engedje meg a tisztelt ház, hogy röviden szóljak indítványom mellett. Mert részint azon izgalmas jelenetek hatása, részint az idő rövidege int arra, hogy bármily indokoltnak látszanék különben, bővebb fejtegetésektől tartózkodjam.⁴¹

Ez alkalommal csak két érv megezáfolására szorítkozom, melyeket ezen országgyűlés állása és joga érdekében érintetlen hagynom nem lehet. Az egyiket az ideiglenes miniszterelnök azon kijelentése tartalmazza, — és ez volt egyetlen és főérve indítványom ellen — hogy ha a magyar országgyűlés a külügyi politika jövőben követendő irányára határozatot hoz, akkor a dualizmus ad abszurdum van vive, akkor a külpolitikának egységes vezetése lehetetlen. Ennélfogva alkotmányunkból kifolyólag tagadta azt, hogy az országgyűlés a külügyi politika jövő irányára határozatokkal befolyást gyakorolhasson. Nézzük meg, tisztelt ház, az-e ad abszurdum vitele a dualizmusnak, amit én állítottam fel s amit egy időben igen helyeselt a miniszterelnök úr, vagy pedig azon felfogás-e felforgatása a dualizmusnak, melyet tegnap felemlített s ma nyomatékosan ismételt az ideiglenes miniszterelnök úr.

Alkotmányunkban s nem amint a tisztelt miniszterelnök úr mondta, a dualizmusnak eszméjében, hanem formájában azért van megszabva a külügyi politikára való befolyása a két állam kormányának és országgyűlésének, hogy kizárja egy oly külügyi politika lehetőségét, amely a monarchia egyik államának életérdekeit feláldozza. Ez világos célja; ez volt kifejezve az 1867: XII. t.-cz. tárgyalásakor. Már most kérdem: mi módon gyakorolhatna a két államnak országgyűlése a külügyi politikára befolyást, ha nem határozatok vagy feliratok útján? Mi módon gyakorolhatna befolyást, ha egyáltalában ki akarjuk lehetőségét zárni annak, hogy azok egymástól különböző irány-

* Az izgalmas jeleneteket Orbán Baláznak ugyanazon ülésben tett nyilatkozatai idézték elő, melyeket a választások körül Erdélyben állítólag elkövetett visszaélésekről tett.

ban nyilatkozzanak? Aki tehát ennek lehetőségét ki akarja zárni; aki tagadja a jogot, tagadja helyességét annak, hogy az országgyűlés határozatokba is öltöztethesse véleményét a külügyi politika jövő iránya felett: az meg akarja fosztani az országgyűlést a külügyi politika irányára való befolyásától, (Helyeslés balfelől.) és édes-kevés vizsgálatást és rendkívül kevés biztosítékot nyújt az, ha azután — amint a miniszterelnök úr mondja — utólag a minisztert helyéből el lehet távolítani, hozzáteszem: vád alá helyezni,, sőt meg lehet büntetni; mert mindez azon nagy érdekek nagy sérelmét nem fogja jóvátenni. (Helyeslés balfelől.)

Ennélfogva én a dualizmus kiforgatásának tartom azon tant, amely ki akarja zárni az országgyűlés befolyását a külügyi politika jövő irányára nézve. Nem akarom állítani, hogy ez könnyelműen gyakoroltassák; hogy az országgyűlés minden alkalommal határozatokkal lépjen elő; de alkotmányunknak azon tételét, országgyűlésünknek azon jogát én élő és gyakorolható jognak nézem.

Ez igenis lehetetlenné tesz oly egységes politikát, mely az egyik állam érdekeit eltiporja. De éppen az a célja, (Helyeslés balfelől.) midőn kívánja azt, hogy a külügyek vezetője oly politikát kövessen, mely bizonyos kedvencz eszmék valósítását, egyik vagy másik, vagy mindkét állam érdekének feláldozása árán létesíti. (Helyeslés a baloldalon.)

A miniszterelnök felfogása, mely nem azoké, kik a XII. t.-czikkhez járultak s azt ajánlották, oda visz, hogy következetesen ki kellene zárni azt, hogy a monarchia két államának minisztériumai befolyást gyakoroljanak a külpolitikára, mert egyik minisztérium sem gyakorolhat oly befolyást, melyet az őt követő országgyűlés nem kísér és nem támogat. (Helyeslés balfelől.) A miniszter befolyásának az országgyűlés befolyása nélkül értelme nincs; a minisztérium köteles az országgyűlés többsége értelmében és csakis így van jogositva befolyást gyakorolni, amely országgyűlésen ő mint felelős miniszter ül. Aki tehát el akarja tagadni, hogy az országgyűlés befolyást gyakorolhat a külpolitikára, az vagy oly befolyást akar adni a miniszterelnöknek ezen politikára, melyet az országgyűlés

nem ellenőrizhet, vagy meg kell engednie lehetőségét annak, hogy a miniszter befolyása kizárassék. és mi történék akkor, ha a két minisztérium iránya eltér? Jól tudom, hogy más alkalommal már mondta a miniszterelnök úr, hogy az egyik minisztérium elbocsáttatik s így lesz helyreállítva a harmónia. De miniszteri válság nem lehet ezen kérdésben sem, az országgyűlés befolyása nélkül. S mi történik, ha nem az új, hanem a lelépő minisztérium politikáját helyesli az országgyűlés?

Ott állunk a kollízió előtt, melyet a miniszterelnök úr minden áron ki akar zárni; ami egyedül oda vezet, hogy az országgyűlést minden befolyástól, tehát az országot minden biztosítéktól meg kell fosztani, (filénk helyeslés a baloldalon.)

A miniszterelnök úr felfogása oda visz, hogy nem a külügyi politika vezettetik az ország, a két parlament kívánsága figyelembe vételével; hanem készül egy politika, amelyhez aztán parlament és miniszter kerestetik. (Tetszés balfelől.) Ez a felfogás oda visz, hogy a felszínen, a fórumokban az ellenmondást elsimítsa; de hogy azon ellenmondás gyógyíthatatlan, orvosolhatatlan, megvan magukban a viszonyokban, megvan a sértett érdekekben, azzal semmit sem törődik. (Helyeslés balfelől.)

his ha valami gyengíti a monarchiát, az nem az, hogy a különböző befolyással bíró tényezők surlódnak, hanem az, hogy el lévén zárva a nemzet befolyása, megvan a sérelem, megvan a ki nem békített ellentét orvosolatlanul, magában a két állam népeinek érzelmeiben és figyelembe nem vett érdekeiben. (Élénk helyeslés balfelől.) A dualizmus nagy nehézséggel kezelhető műszer. De kezelhető e műszer, csak szellemét kell érteni, fel kell azt fogni, his az ilyen dualizmus megadja igenis a negatív biztosítékot arra, hogy a monarchia egyik állama érdekei sem áldozhatok fel a külügyi politikával. De azon dualizmus, melyre a tisztelt miniszterelnök úr hivatkozott; mely a monarchia mindkét államát megfosztja attól, hogy hivatott orgánuma által befolyást gyakoroljon: az a dualizmus lehetővé tesz oly külügyi politikát, amelyet nem is lehet másképpen védeni, mint ahogy egy más ügyet azon padon védeni hallottunk:

hogy azon politika helyes voltának legnagyobb bizonyítéka az, mert a monarchiának egyik állama sem hajlandó azt elfogadni, egyik állama a monarchiának sem hajlandó azt helyeselni. (Derűlség a baloldalon.)

Nem fejtegetem ezen tárgyat tovább, ámbár megvallom, oly fontosnak tartom, hogy még más alkalommal is szándékozom erre a tisztelt ház figyelmét felhívni. De azt hiszem, hogy meggyőzhetem erről azokat, kikre a tisztelt miniszterelnök úr argumentációja hatást tett, két teljesen kifogástalan tanúnak előállításával. Az egyik tanú a háznak tisztelt elnöke, a másik tanú nem lesz más és nem lesz kisebb, mint maga Tisza Kálmán akkori képviselő. (Halljuk!)

1870-ben, midőn a porosz-francia viszály kitört a spanyol trónörökösödési kérdés miatt, a külügyi politikának jövőben követendő irányára nézve a háznak ezen és túlsó oldalán számos helyesléssel kísért interpelláció tétetett, hogy a külügyi politikának nem a múltban elkövetett tényei, hanem jövőben követendő iránya ezen háznak véleménye és határozata által befolyásoltassák. Kik voltak a leghatározottabban nyilatkozók amellett, hogy ezen háznak joga van, nem a múltra nézve, hanem a külpolitika jövő irányára befolyást gyakorolni, ha kell, határozatok által? Senki más, mint az általam igen tisztelt azon két férfiú, kiknek véleményére kivált ily kérdésekben mindig nagy súlyt helyezek: az általam előbb említett két képviselő. Felolvasom a tisztelt ház előtt ezen két nyilatkozatot. (Halljuk! Halljuk!) Az egyik nyilatkozat 1870 július 13-ikán történt, midőn gróf Csáky Tivadar és Horn Ede képviselő urak éppen a semlegesség megőrzésére és a külügyi kormánynak jövő politikájára nézve interpellációt intéztek az akkori miniszterelnökhöz, gróf Andrassy Gyulához. Ez alkalommal a ház akkori tagja, jelenlegi elnöke, a következő nyilatkozatot tette:

»Nekem magukra azon kérdésekre nézve, melyeket Csáky Tivadar és Horn képviselő urak most a minisztériumhoz intéztek, semmi észrevételem nincs és nem is lehet. Miután azonban Horn Ede képviselő úr egy észrevételt tett itt, melyre nézve nem tartanám jónak, hogy minden megjegyzés nélkül hangozzék el e házból: szük-

ségesnek tartom megjegyezni azt, hogy erős meggyőződésem és az 1867. évi XII. t.-cz. 8. §-a szerint az ily, főleg itt, nagyfontosságú diplomatikai kérdések, melyek itt megemlítették, úgyszintén különösen a háború és béke kérdései és azoknak tárgyalása törvény szerint ezen házat megilletik. (Általános helyeslés.) E megjegyzést szükségesnek tartottam részemről e házban megtenni.« És erre a háznak akkori elnöke a következő kijelentést tette: »A tisztelt ház bizonyára megnyugszik abban, hogy ezen nyilatkozat a naplóban helyt foglaljon.« (Élénk derűlség a baloldalon.)

Így gondolkoztak akkor a külpolitikáról, annak legfontosabb kérdéseire nézve, a jövő irányra való befolyás gyakoroltatására nézve e ház jogáról.

De hogy még ennél is kifogástalanabb tanút állítsak: méltóztassanak figyelembe venni azon interpellációt, amelyet 1870-ben július 19-ikén Tisza Kálmán képviselő úr gróf Andrássy Gyula miniszterelnökhöz intézett, amely interpellációnak második pontja következőleg hangzik:

»Szándékozik-e egész erélylyel a magyar kormány és ha kell, az országgyűlés szavának is mérlegbe vetésével, továbbra is megtenni mindazt, ami szükséges arra, hogy Magyarország teljesen semleges maradjon a kitörendő háborúban U

Már most, tisztelt ház, miért idéztem én ezeket? Pusztán azért, hogy kimutassam azt, hogy a háznak azon tagjai részéről, akik az ellenőrzési jogot egy időben éber figyelemmel gyakorolták; akik közül az egyik ma a miniszter* elnöki széket foglalja el, helyesnek, czélszerűnek, sőt alkalmasnak szükségesnek tartották, hogy az országgyűlés ne csak a külpolitika múlt tényeit vegye bírálat alá, hanem kijelentéseivel, határozataival befolyást gyakoroljon a külügyi politika jövő irányára is.

Ezt vitatták, ezt sürgették oly időpontban, midőn Európa két nagyhatalma közötti viszály háború kitörésével fenyegetett.

Így vélekedett akkor Tisza Kálmán képviselő és jelenlegi miniszterelnök úr. És ma, midőn ő van a kormányon és ő irányában kell az ellenőrzést gyakorolni, azt mondja: az istenért, óvakodjatok a politika jövő irányára nézve

határozatokat hozni, mert ez a dualizmust veszélyezteti, (Derűtség.) akkor tönkre megy az ország, akkor a centralizáció, vagy ami még annál is rosszabb, a monarchia teljes megbénítása előtt állunk. Akarja-e, hogy azt következtessen, hogy ő centralizációra, vagy a monarchia teljes megbénítására törekedett? Akarja-e, hogy felszólítsam: akkor magyarázza meg, hogy a dualizmus természetében, intézményeinkben rejlő biztosítékot mi okból akarja ma a ház részére elzárni? (Élénk helyeslés balfelől.)

Így lévén a dolog, t. ház, én azt hiszem, hogy teljesen súlynélküli azon érvelés, amely el akarja zárni e házat attól, hogy a külügyi politika általános irányára nézve akár felirat, akár határozat által nyilatkozhassak. És éppen ily súlynélkülinek tartom a miniszterelnök úr azon másik érvelését is, melylyel az én indítványomat megtámadta és amely abban áll, hogy a Boszniában levő megszálló sereg élelmezéséről folytonosan gondoskodni kell és nem lehet azt kívánni, hogy midőn a delegációkat össze lehet hívni, akkor azt a közös kormány saját felelősségére tegye. Megrovást érdemel — úgymond — azon kormány, amely midőn módjában volt a delegációkat összehívni, ezt még sem eszközölte.

Erre nézve nekem egy észrevételem van. (Halljuk! Halljuk!)

Pulszky Ágost tisztelt képviselőtársam tegnap már megfelelt ez érvre; kiemelte, hogy azért a tíz-tizenkét napi elkerülhetetlen élelmezési költségért, amelybe ezen haladék kerül, senki sem fog ezen, sem a másik kormánynak szemrehányást tenni. (Úgy van! balfelől.) De kérdem: miért ezen legújabb dátumú alkotmányosság iránti skrupulusa a kormánynak, melynél fogva meg nem szavazott pénzeket nem akar elkölteni? (Élénk helyeslés balfelől.) Miért osztatták fel az országgyűlést anélkül, hogy a megszállt bejelentették és erre költséget kértek volna? (Úgy van! balfelől.) Hisz lehető volt szeptemberben azt összehívni, hogy a további költségeket ezen országgyűléssel és a delegációkkal megszavaztassák. (Felkiáltások balfelől: Úgy van! Tessék most tapsolni!) Akkor skrupulusaik nem voltak, s ma felkél bennük ez az érzés és úgy aggódnak e

tizennégy nap iránt, mintha azon nagy vállalatra a háromhónapi költségeket nem saját felelősségükre adták volna ki. (Élénk tetszés balfelől.)

Azt hiszem, tisztelt ház, hogy az ellenem felhozott okokat tovább fejtegetni nem szükséges; mert inkább ürügyek azok és nem okok, amelyekkel indítványom megtámadtatott. (Úgy van! balfelől.) Én részemről komoly okok előtt szívesen meghajoltam volna, de miután ürügyeket látok felhozva és ezek is oly rosszul választvák meg, hogy a kormányt kimondhatatlan ellenmondásokba hozzák: megmaradok indítványom mellett és ajánlom azt a tisztelt háznak elfogadásra. (Élénk helyeslés balfelől.)

Miután Molnár Aladár és Helfy visszavonták a maguk indítványát, a ház a miniszterelnökét fogadta el és a közelebbi napok egyikére kitzúzte a delegáció tagjainak megválasztását.

A november 5-iki ülésben fejtette ki Simonyi Ernő a kormány vád alá helyezése iránt pártja megbízásából beadott indítványa okait. Az indítvány a vád alá helyezést a kormánynak a keleti háború lefolyása alatt a külügyi politika intézésében elkövetett alkotmányellenes tényeire és törvénysértéseire alapította* A ház névszerinti szavazással (95 igen, 170 nem) mellőzte az indítvány tárgyalását. Szilágyi Dezső az indítvány tárgyalása mellett szavazott.

A reichsratban, mindjárt az ülésnek október 22-ikén történt megnyílta után, napirendre került a külügyi politika. A kormány azon előterjesztése kapcsán, melylyel 25 millió forintnyi hitel engedélyezését kérte, a képviselőház költségvetési bizottsága Giskra előadó indítványára azt a határozatot hozta, hogy a hitel tárgyalását egyelőre függőben tartja, mert a reichsrat nem is szavazhatná azt meg, mielőtt a kormány a törvényhozás, illetőleg a delegációk előtt nem igazolta a kiadást, melyre a fedezetet kéri. Felhívta egyszersmind a kormányt, hogy alkotmányos tárgyalás végett haladéktalanul terjeszse elő a berlini szerződést, megjegyezvén, hogy a kormány tar-

tozott volna ezt az európai mandátum végrehajtása előtt megtenni. November 4-ikén Auersperg herceg a képviselőházban elő is terjesztette a szerződést. Az erre következett felirati vitának, úgy mint magának a feliratnak is főtárgya a keleti politika bírálata volt. E bírálat a megszállás végrehajtásánál a törvényhozás mellőzése, a megszállott tartományok jövődjöi helyzete és a megszállásból eredő pénzügyi terhek körül forgott. Rendkívüli hatást keltett Hausner, a lengyel kisebbséghez tartozó képviselőnek nagy ékesszólással előadott beszéde, melyben az okkupációt országablásnak mondja és Oroszországot okolja érte. Mint állampolgár, mint lengyel és mint ember — így szólt — az okkupációt elítélő felíratra szavaz, mert a szövetség Oroszországgal, mely ehhez a lépéshez vitt, a szabadság és felvilágosodás végét jelenti.

FELIRATI VITA.

A válaszfelirat szerkesztésére kiküldött bizottság, melynek elnöke Szlávy József, előadója Szontágh Pál (nógrádi) volt, 1878 november 11-ikén mutatta be javaslatát a házban. Ugyanekkor terjesztették elő az ellenzéki pártok a maguk felirati javaslatait. Mindenik felirat majdnem kizárólag az okkupációval foglalkozik.

A vita az ideiglenes Tisza-miniszterium és az egyesült ellenzék közt valóságos mérkőzés volt, s eredményét a kormány és a pártok alakulására döntőnek tekintették.

A többség javaslata kompromisszum útján jött létre, azok közt, akik az okkupációt elítélték és akik a kormánnyal egy nézetben voltak. A vélemények különbözőségére való tekintetből szövegező bizottságra ruházták a felirat elkészítését. A javaslaton a külügyi politika eredményeivel szemben aggodalmak kifejezése vonul végig, de e politika és a kormány irányában határozott ítélet vagy bizalmatlanság nyilvánításától tartózkodik.

A felirati vitában a szabadelvű-párt részéről is többen a legtekintélyesebb politikusok közül, mint Hodossy, Horváth Lajos, Szlávy, Wahrmann, nyíltan elítélték a követett keleti politikát; Zsedényi a többség felirata ellen szavazott; Ernuszt Kelemen pedig az Apponyi gróf javaslatát fogadta el. A kormány politikája védelmére keltek: Tóth Vilmos, Kemény János báró, Hegedűs Sándor.

A november 27-ikén történt szavazásnál a kormánynak mindössze 22 szótöbbsége volt.

A szabadelvű-párt legközelebbi értekezletén pedig az elnök bejelentette négy tagnak, köztük Ernuszt Kelemennek, kilépését.

Felirati javaslatokat az 1878 november 11-iki ülésben mutatták be a pártok.

A többség javaslata a trónbeszédnek azon részére, mely szerint a külügyminiszter az erre hivatott testületek előtt meg fogja adni a beható felvilágosítást, így nyilatkozik:

Nem kételkedünk benne, hogy Felséged magyar kormánya is minden kínálkozó alkalomkor meg fog felelni törvényszabta kötelességének a magyar törvényhozás előtt; mert míg a delegációk a külügyminiszter eljárása felett vannak hivatva ítélni: a magyar kormány viszont a magyar törvényhozás előtt tartozik számolni azon befolyásról, melyet a külügyek vezetésére törvényadta jogánál és kötelességénél fogva gyakorolt. Megnyugvással ismerjük el, hogy ezen kötelességét a magyar kormány a jelen alkalommal már tényleg is teljesítette azáltal, hogy a berlini békeszerződést az országgyűlésnek bemutatta.

A felirat, miután ő felsége figyelmét azon mély nyugtalanságra irányította, melyet a hadjárat az országban keltett, így folytatja: Nincs jogunk, nem is akarjuk ez idő szerint kétségbe vonni a megszállás ideiglenes jellegét. Megértettük Felséged kijelentéséből, hogy a monarchia csupán a kérdéses tartományok megszállására és kormányzására nyert megbízást. Meg vagyunk győződve, hogy Felséged bölcsesége és alkotmányos érzülete mindenkor vissza fogná utasítani ezen állapot minden olynemű változtatását, mely hű népei többségének és a politikai tényezők nagy részének ismeretes óhajával ellenkezne. De már maga a megszállás is, melyről a törvényhozás előzetesen nem értesülhetett, egész sorát teremte a bevégzett tényeknek, melyek az általunk említett nyugtalanság forrását képezik. Tudjuk, hogy e tekintetben egy bizonyos határon belül össze kell egyeztetnünk hazánk érdekeit a trón méltóságával, a monarchia nagyhatalmi állásával és a megszálló hadsereg biztosságával. De bármilyen szűkre méresek is e határ: a bevégzett tények

következéseit nem egy tekintetben az ország már ma is sajnosan megérzi.

Szól ezután a felirat arról, hogy a múlt országgyűlés egyik fővíványa volt a közeledés pénzügyeink rendezéséhez, most pedig ez irányban a továbbhaladást veszélyeztetve látja.

Kijelenti, hogy a megszállott tartományok közigazgatásának rendezését nem lehet a két törvényhozás illetőségétől elvonni.

Foglalkozik a felirat azon lehető visszahatással, melyet egy új elemnek a monarchiába való beillesztése a hatvanhetedik műre gyakorolhatna. Alkotmányunk ezen alapjának csonkítatlan fenntartása, mondja, Magyarország leghőbb vágya; neki nincsenek oly aspirációi, melyek területének nagyobbítására vannak irányozva; egész erejét a belreformok munkájára, közgazdasági viszonyainak javítására kívánja fordítani, mely nélkül nem vagyunk képesek akár csak az eddigi terheket is huzamosabb ideig elviselni. Végül kifejezi reményét, hogy ő felsége magas belátásának és hű Magyarországa iránti jóakarátának sikerülni fog a boszniai és hercegovinai ügy oly megoldását találni, mely a nemzet rétegeiben a palotától a kunyhóig elterjedt és a jelen pillanatban is tiszteletteljesen tolmácsolt aggodalmakat megszüntetni és hazai állapotaink javítására irányzott már-már tünező reményeinket újból feléleszteni alkalmas leendő.

A mérsékelt ellenzék felirata, melyet Apponyi Albert gróf terjesztett elő és melynek aláírói közt Szilágyi Dezső is szerepel, a külügyi politikát egész teljességében határozottan elítéli.

A kormány ideiglenes helyzetéről e szavakkal emlékszik meg: Az idők válságos jellege kifejezésre jut a kormány állapotában is. A kormány összeroskadt a helyzet súlya alatt, és nincs, ki a parlamenti kormányzás magasabb feladatát, a törvényhozás vezetését teljesítse.

A felirat további része a monarchia keleti politikájával és az okkupációval foglalkozik s lényegben ezeket mondja:

Nem találunk megnyugvást a megszállás címében, az európai mandátum kieszközlésében. Ha a megszállás saját érdekeink szempontjából szükséges nem volt, akkor az európai megbízás alakja sem kárpótlást, sem mentséget nem nyújt a hozott áldozatokért; ha pedig a monarchia érdekei azt elkerülhetlenné tették, akkor a cselekvési szabadság korlátozása, minő az európai

mandátumból következhetik, káros bonyodalmakra adhat alkalmat. Már ma is tapasztaljuk, hogy idegen hatalmasságok miniszterei a monarchiánkra ruházott jogkör kiterjedésének és időtartamának magyarázatával foglalkoznak, és nem láthatjuk aggodalom nélkül, hogy a mandátum formája által alap teremtett, melyen idegen felfogások beavatkozást igényelhetnek monarchiánk magatartásába.

Súlyos aggodalmakkal tekintünk továbbá a megszállás pénzügyi következményeire...

A keleti kérdés veszélye: Oroszország hatalmának kiterjesztése délkeleti határaink alá. E veszély megszüntetésére nem kívántatik egyenes hódítás. Ha oly területi viszonyok alakulnak a Balkán-félszigeten, hogy orosz hadak oda akadálytalanul bevonulhatnak és ott úgy mint saját területükön akadálytalanul mozoghatnak, akkor, bárminő legyen a határszéli államok hivatalos elnevezése, tényleg Oroszország lett délkeleten is szomszédunkká, és monarchiánk egész szárazföldi határa három katonai nagyhatalom közé szorult. Ily állapot nem egyedül az akcióképesség teljes megbénítását, de adott körülmények közt a biztonság fenyegetését is jelenti. Oroszország illetően hatalmi terjeszkedésének meggátlása tehát a magyar-osztrák keleti politikának szükségképeni célja, és az Al-Duna völgye, mint Oroszországnak a Balkán-félszigetre vezető útja, annak természetszerű geográfiai súlypontja. Nem fajgyűlölet tűzte ki e célt, sem rendszeres ellenszenv Oroszország irányában, hanem a hatalmi viszonyok és azok föltételeinek akarunktól független természete. Fölsimerték azt az abszolutizmus államférfiai minden magyar befolyás nélkül; törekedtek arra hatalmas európai koalíciók. Mert e cél biztosítása nem kizárólag Magyarország érdeke, hanem az összes monarchiáé, és nem is kizárólag osztrák-magyar érdek, hanem az európai egyensúly követelménye. Ebben pontosul össze a nemzetközi létfeltételek azon szolidaritása és az európai hivatás azon közössége, mely hazánkat és Ausztriát természetszerűleg egymáshoz fűzi. . .

Bosznia és Hercegovina megszállásából alig lehet mást következtetni, mint azt, hogy külügyi hivatalunk a kizárás helyett az ellensúlyozást tűzvén ki céljául, az Oroszországnak megnyitott keleti Balkán-félszigetért a monarchia számára fenntartott nyugati részekben keres kárpótlást. Akik ez irányban indulnak, feledik,

hogy monarchiánk a Balkán-félszigeten nem találja a faj- és vallásrokonság oly mérvű támaszait, minők ott mindenütt Oroszország útjait egyenetlik, és hogy ily különböző feltételek mellett a párhuzamos foglalás ellensúlyozást nem jelenthet. ..

Felséged tanácsosai, igaz, hivatkozhatnak arra, hogy ezen általunk oly határozottan elítélt politikát az alkotmányos testületek folytonos támogatásával vezették. Ámde Felséged tanácsosai soha sem tettek oly nyilatkozatot, mely politikájuk irányát és célját jellemezte volna; bátran mondhatjuk, hogy azt sem országgyűlés, sem delegáció nem ismerte soha. A támogatás, mely ily körülmények közt nyújtatik, nem szentesítheti magát az ismeretlen irányt, hanem csupán a személyek iránt jelent bizalmat, azon feltevés alapján, hogy céljaik helyesek, és nem zárja ki ezen bizalom visszavonását, midőn utólag a feltevés tévesnek bizonyult. Már e körülmény is elegendő arra, hogy az előbbi alkotmányos testületek magatartása ítéletünk teljes szabadságát érintetlenül hagyja. De ezenfelül előttünk van egész sora a múlt országgyűlés alatt tett kormánynyilatkozatoknak, melyek együttes benyomásukban és jóhiszemű magyarázat mellett alig egyeztetethők össze a berlini mandátumban kifejezésre jött politikai eszmével... Közsabadságunk első öréke Felségedet ismerjük, s ezért Felséged előtt emelünk panaszt az alkotmány formaságainak oly alkalmazása ellen, mely által az alkotmányosság szelleme súlyosan megtámadatik. Az ily eljárásból támadó erkölcsi veszélyekért még a leghelyesebb irányú politika sem nyújthatna kárpótlást ...

Az aggodalmakat, melyeket bennünk Felséged tanácsosainak az országgyűlés elkerülésére irányzott eljárása gerjesztett, fokozza azon körülmény, hogy a legmagasabb trónbeszéd azon magyarázatra ad alkalmat, hogy a berlini szerződésben elfogadott megbízás végrehajtására vonatkozó összes intézkedéseket a két állam törvényhozása nélkül Felséged kormánya megteheti, és hogy az erre szükséges összes eszközöket a közösügyek tárgyalására hivatott bizottságok jelen hatáskörükben megadhatják. Ily aggodalomra indít bennünket azon tény, hogy a legmagasabb trónbeszéd ilyenmő intézkedésre az országgyűlés munkásságát fel nem hívja; míg másrészt nyomatékosan kiemeli, hogy a megbízás végrehajthatlan második felére vonatkozó felvilágosítások a közösügyi bizottságok előtt fognak megadatni. Az ily felfogás alapján

való eljárást mi alkotmányosnak nem tartanók. Mert alkotmányunk nem tartalmaz oly intézkedést, melynek alapján bármely idegen terület, ennél fogva a megbízásban említett két tartomány kormányzatának vitele és azok közigazgatási szervezetének megállapítása a monarchia közös kormányát illetné; ép úgy nincs abban oly határozat, mely szerint e teendők ellenőrzése és az azokra szükséges költségek megszavazása a közösügyi bizottságok hatásköréhez tartoznék. Alkotmányunk értelmében mindezek iránt csak a monarchia két államának törvényhozását tartjuk az intézkedésre illetékesnek.

Felséges Urunk! Súlyos bajokat voltunk kénytelenek feltárni, melyekből a kibontakozás minden tényező közreműködése mellett lehetséges, de a vezetés a kormánynak feladata; és azért a helyzet első következménye oly kormány megalakulása, melyre a nemzet bizalommal tekint. Nem szabad tehát Felséged előtt elhallgatnunk, hogy Felséged jelenlegi tanácsosai ezen bizalmat többé nem bírják, és hogy megmaradásuk az ország ügyeinek élén minden megnyugvást kizár ...

Óhajtjuk, hogy öntudatosan és határozottan az alsó Duna völgyének állandó megvédése és ezzel azon veszélyes összefüggés megakadályozása tűzessék ki keleti politikánk czéljául, mely Oroszország és a Balkán-félsziget új alakulásai közt létesülni készül. Ezen törekvések akadályát látjuk Bosznia és Hercegovina megszállásában, mely cselekvésünk súlypontját más irányba vonja és erőnket félreeső feladatokra leköti; azért óhajtjuk, hogy külügyeink vezetése a nevezett két tartományban oly állapotok létesítését tűzze ki célul, melyek a monarchia népeit a megszállás terheitől, a monarchia politikáját a megszállás veszélyétől minél hamarabb megszabadítsák. Ezen óhajtásunk teljesülésére pedig annál nagyobb súlyt kell helyeznünk, mert félünk, hogy a megszállás hosszú tartamából a megszállt tartományok valóságos bekebelezése fejlődhetnék, melyben új és még súlyosabb veszélyek kútforrását látnók.

Midőn így külpolitikánk irányának gyökeres megváltoztatását kívánjuk: érezzük azon tudat súlyát, hogy az eddigi irányzatok foganatosítása már áldozatokat követelt. De ezen áldozatokért, melyek helyrehozhatatlanok, nem láthatunk kárpótlást abban, ha ugyanazon tévedések folytatására újabb áldozatokat hozunk. Erezzük a nehézségeket is, melyek az eddigi irányok

elhagyásával egybekötvék, sőt nem tagadjuk súlyos veszélyek lehetőségét. De mostani külpolitikánk veszélyei bizonyosak, és ha választani kell az önmegadás és az önvédelem veszélye közt: életerős nemzetek nem haboznak. Csak térjen vissza a hit, hogy a monarchia érdekeinek megvédése helyes irányban eszközöltetik, és Felséged meg fogja találni hű magyar nemzetében azon erkölcsi erőt, mely hatalmas államokat épít. Ezen hit helyreállítását kérjük Felségedtől; ezen támasz biztosítását hozzuk Felségednek, és él reményünk, hogy király és nemzet egymást bizalommal támogatva, meg fogják teremteni egy szebb jövő alapját.

Polit Mihály felirati javaslata ellene nyilatkozik az okkupációnak, mert ez veszélyezteti a békét a szomszéd népekkel.

Verhovay Gyulának a szélsőbaloldal nevében előterjesztett javaslata: Az ország vészthozónak tartja a követett politikát. A nemzet, ha teljes élvezetében lenne szabad és független állami-ságának, nem lett volna áldozata az érdekeinek meg nem felelő politikának.

Mihalovics Károly a horvátországi képviselők nevében nyújtott be felirati javaslatot. Ez helyesli és szükségesnek mondja az okkupációt. Beszédében Mihalovics megjegyzi, hogy az övé az egyetlen kormánypárti javaslat.

A november 14-ikétől 27-ikéig folyt vita első napján a pártok megbízottai fejtették ki a maguk felirati javaslatát.

Apponyi Albert gróf Szontágh Pál néhány bevezető szava után a többség felirati javaslatáról ezeket mondja: Nem tehetem ugyan, hogy aziránti megnyugvásomnak és öröömömnek ne adjak kifejezést, hogy az az események előterében álló egy kérdésre, a boszniai megszállás ügyére nézve, oly felfogásoknak ad kifejezést, melyek az enyéimtol, ha valamiben, legfeljebb a hévmérő fokában különböznek. Az okkupacionális politika iránt számos aggályt látok abban kifejezve, sőt azt oly világosan kárhoztatva látom, hogy egyéni felfogásom szerint elfogadása esetén azon kormánynak, mely ezen okkupacionális politikát keresztülvitte, megmaradása erkölcsi lehetetlenség. (Elénk helyeslés balfelől.)

Beszédét így végzi: Kérem kiterjesztetni a háznak nyilvánulását e veszélyes perczen a trón előtt mindarra, ami a nemzetet aggasztja, nem csupán annak egy részére; kérek oly nyilatkozatot, mely a parlamenti helyzetnek tisztázására alkalmas legyen, az által, hogy nemcsak nemzeti aggodalmaknak, de egy elhatározott nemzeti akaratsnak is adjon kifejezést. (Élénk helyeslés balfelől.)

Tisza Kálmán miniszterelnök elfogadja a bizottság feliratát, mert nem tartja gátolandónak, hogy az aggodalmak a trón előtt kifejezést nyerjenek. Hogy aggodalmak keletkezzenek, midőn világeseemények folytak le és vannak folyamatban, oly világeseemények, melyek e monarchiát és ebben hazánkat közelről érintik, az természetes; kérdés csak az, hogy az aggodalmak az események természetzerű következményei-e, vagy következményei a követt politikának.

E politikát illetőleg azt tartja ma is, hogy ránk nézve nem lehet jobb, mint hogy a török hatalom regenerálni tudja magát; de ügyelnünk kell, hogy az ottani néptörzsek mindegyikében megerősödjék az a hit, hogy nem ama nagy északi hatalom, hanem monarchiánk az, mely sorsukra a legnagyobb befolyást gyakorolhatja. Ezzel lehet csak meggátolni az érdekeinkkel ellenkező alakulásokat és biztosítani ott a közgazdasági és kereskedelmi szempontokból oly fontos összeköttetéseinket. E cél elérésére szereztük meg a szükséges alapot. Feladatnak csak azt tartja: mindig és minden körülmények közt következetesen e célra törekedni. Elismeri, hogy ez az alap lehet kiindulópontja egy más cél felé törekvő politikának is. De ezt a politikát azok, kik a bonyodalmak óta vezetik külügyeinket, folytatni nem fogják. És ha mások ezt az eddigivel ellentétes politikát folytatnák, nem azokat fogja sújtani a felelősség, kik megszerezték az alapot arra, hogy helyes irányban haladhassunk, hanem azokat, kik e politika továbbvitelét kezükből kivéve, olyanokéba tették, kik ellenkező irányban akarják azt vinni.

Beszédét így végzi: Nyugodt vagyok az iránt, hogy ezen, célzataiban helyes, mert az orosz hatalom túlkapásainak meggátolására és monarchiánk keleti befolyásának biztosítására irányult politika e célra úgy törekedett, hogy minden más lehető eszközzel szemben sok és sok ezer honfinak életét kímélte meg,

ép úgy, amint sok és sok száz millió tehertől mentette meg az országot.

Szlávy József, a felirati bizottság elnöke kijelenti, hogy ő és elvtársai elfogadják a feliratot, mely kifejezést ad az aggodalmaknak és eloszlátásukat várja a kormánytól. Az okkupáció ellen három irányban vannak aggályai: az eddigi és még várható pénzbeli áldozatok arányban állanak-e az elért eredménnyel s nem fogja-e e teher túlfeszíteni a nemzet erejét? Nem leszünk-e kénytelenek, hogy biztosíthassuk az okkupált tartományokat és &z okkupációnak némi hasznát láthassuk, tovább terjeszkedni? Állami gépezetünket a két tartomány beillesztése nehezíteni fogja és a monarchiát alkotó népek számarányára és egyensúlyára zavarólag hathat. Terjeszkedési politikára készületlenek vagyunk. Időszerűtlennek és fényűzésnek tartaná, egyelőre legalább, minden terjeszkedést délkeleti határainkon.

Szilágyi Dezső november 20-ikán Pauler igazságügyminiszter után mondott beszédet.

Szilágyi Tisztelt ház! (Halljuk!) Ritkán hallottam a miniszteri Dezső padokról a mostanihoz hasonló olyan beszédet, amely azon felirat álláspontját, amelynek elfogadását ő is ajánlotta a háznak, jobban gyengítette volna. Megvallom, nem egészen értem, mi volt célja a tisztelt miniszter úrnak, midőn emlé-f kezttette a házat arra, hogy 1848-ban az országgyűlés aj külügyekre befolyással nem bírt és e jogot az 1867: XII t.-cz. szerezte meg, hacsak nem az, hogy nem a jelenlegi miniszterelnök az, akinek az országgyűlés ezen befolyását köszönheti. (Derűtség balról.) És ha a tisztelt miniszter úr felemlítette azt, hogy a magyarok igen jártasak a jogban, igen jártasak talán a történelemben, de újonczok a diplomá-cziában: hogy miért mondta ezt, annak egyéb okát nem képzelhetem, minthogy külügyeink jelen vezetőit ezzel is védeni akarta és azt enyhítő körülmény gyanánt kivan ja föltüntetni. (Élénk helyeslés és derűtség balfelől.)

Áttérve azon javaslatra, mely a tárgyalás alapjául szolgál, én azt tartom, hogy a parlamentnek oly viszonyok között, mint a jelenlegiek, midőn a trón magas-

ságáról felszólíttatik az országgyűlés, hogy tanácsait adja elő, kettős kötelességet kell teljesítenie. Az egyik kötelessége abban áll, hogy nyíltan és határozottan fejezze ki nézetét a múlt politika cselekvényei és az azok eredményeként jelentkező mostani helyzet felett; és hogy ép oly nyíltan és ép oly határozottan nyilatkozzék a jövőben követendő irányzatokra nézve. Ez kötelessége a parlamentnek a nemzet iránt, a melynek szava szól belőle és amely sorsa intézését reá bízta; kötelessége a korona iránt, mert a koronának legilletékesebb tanácsadója és mert a korona kénytelen elhatározásaira befolyást engedni a parlament véleményének; de kötelessége a leendő kormány iránt is, mert csak a parlament határozott nyilatkozata teszi lehetővé a leendő kormányra, hogy annak tudatával vállalkozzék, hogy politikája a nemzet nyílt akaratával megegyező. S azért, uraim, ezen kötelesség alól a parlamentnek ma magát semmi okból, semmi ürügy, semmi személyes tekintet miatt nem szabad kivonnia.

De ezzel a helyzettel szemben a kormánynak is megvan a kötelessége. Ez abban áll, hogy mennél teljesebb felvilágosítást nyújtson a helyzetről, hogy minél tájékozottabbá tegye a parlamentet. Egy másik kötelessége a kormánynak pedig az: nem fogadni el semmi határozatlan és kétértelmű kifejezést a múltra nézve és nem használni fel ezt arra, hogy a múlt cselekményeiért való felelőssége alól menekülhessen; (Úgy van! Úgy van! balfelől.) hanem követelni határozott nyilatkozatot, vagy helyeslőt, vagy kárhoztatót, de egymással ellentétes két értelmezést megtűró nyilatkozattal önmaga és a parlamenti kormányforma érdekében nem szabad megelégednie. (Úgy van! balfelől.)

Tisztelt ház! Ezen kötelességnek a felirati javaslatokkal akarnak a pártok eleget tenni. A felirati javaslatok közt van azonban egy s ez éppen a legfontosabb, mert a legtöbb kilátással látszik bírni arra, hogy a többség elfogadja, — amennyiben annak kebeléből keletkezett — amely ezen szempontoknak nem felel meg. Mert e felirati javaslat tartalmára nézve két oly ellentétes magyarázat nyilvánított ezen parlamentben, amelyeknek — megengedem —

mindenike lelhet annak szövegében alapot, de amit helyeselni nem tudnék, az, hogy ezen két ellentétes magyarázat mellett azt a felirati javaslatot bármely párt is elfogadhassa,

Az egyik magyarázat élén a tisztelt miniszterelnök úr minisztertársával és hogy a képviselők közül nevezek valakit, Tóth Vilmos képviselő úrral áll. Ezen magyarázat szerint Bosznia és Hercegovina megszállásának a többségi felirati javaslatban kifejezett kárhoztatása és e vállalkozás pénzügyileg és politikailag káros és vészt hozó következményei csak a természeti elháríthatatlan eseményeket illeti, melyek kikerülhetetlenek lévén, megtörténtükért ennél fogva senkit felelőssé tenni nem lehet, senkit megrovás vagy dicséret ezért nem illethet.

És csakis így érthetem, hogy a miniszterelnök úr ezen felirati javaslatot elfogadta. Csakis így érthetem, hogy ezen felirati javaslatot tisztelt barátom Tóth Vilmos elfogadta, abbeli meggyőződésének kifejezéseként, hogy az okkupáció kikerülhetetlen és ennél fogva helyes; sőt, hogy még az annexiónak is vannak oly módjai, melyek mellett ő azt megnyugvással fogadja.

Egy másik magyarázat szerint, mely ma Horváth Lajos, a múlt napokban pedig Szláv József képviselő úr beszédében található: mindezt a kormány szabad cselekményeinek kell tekinteni, melyeket megtenni vagy elkerülni egyiránt lehetett; mert különben nem volna értelme annak, hogy úgy mint ma Horváth Lajos képviselő úr mondta, külpolitikánknak cselekvényeit a berlini kongresszus óta nem helyesli; nem volna értelme a felirat azon részének, mely a megszállás folytán előálló aggodalmak megszüntetését! a fejedelemtől várja s melyben kétségesnek állíttatik, vájjon) ha ezen cselekmény minden célját elérjük is, az előálló \ előnyök felérnek-e az abból származó hátrányokkal. Mert kikerülhetetlen eseményeket e szempontból megbírálni cél-talan töprengés volna. Nem érteném a felirati javaslat ezen és számos más kifejezését, ha az nem tekintené az ott említett tényeket a kormányzat szabad cselekményeinek.

Már most mindkét felfogásnak megvan a maga természetzerű következménye, fis politikai, taktikai okokból lehet ezen következményeket elhallgatni; de ezen követ-

kezmények logikai szükségszerűséggel, az emberi ész természetében levő kényszerűséggel előállanak.

Az egyik felfogás természetszerű következménye az, hogy a kormányzat saját politikáját, saját cselekményeit érintve nem látván: a politikának még jövő irányára nézve is csak annyiban érzi magát a feliratban kifejezett irányhoz kötve, amennyiben ezt a természeti események lefolyása lehetővé teszi.

A második felfogás következménye az, hogy ha abban az értelemben fogjuk fel a felirati javaslatot: azt a jelen kormány el nem fogadhatja, amelynek cselekményeiről ott szó van, anélkül, hogy magát arra ne Ítélje, hogy jugum caudinumon áthajtassék, (Élénk helyeslés a baloldalon.) oly jugum caudinumon, amelyen túl nem kísérheti őt azok bizalma, kik azon átkergetik. (Helyeslés a baloldalon.)

Komoly és őszinte emberekről én nem tehetem fel, tisztelt ház, hogy oly felirati javaslathoz fognának ragaszkodni, amely meggyőződésüknek meg nem felel. S ha mégis azt tapasztalom, hogy egy és ugyanazon felirati javaslat ily különböző és egymással ellenkező két értelmezéssel fogadtatik el, akkor ebből egyet kell következtetnem (Halljuk!) és ez az, hogy ezen felirati javaslat nem szabatos, abban valami hiba van. És ha azok, kik e felirati javaslatot elfogadják, a parlamentnek jelen viszonyai közt való kötelességét teljesíteni akarják: akkor ezen szabatosítás elkerülhetetlen; akkor elkerülhetetlen annak megmondása, hogy az egymástól eltérő két értelmezés közül melyik fejezi ki tulajdonképpen a párt véleményét. (Helyeslés a baloldalon.) Ez elől nincs kitérés, tisztelt ház. A kitérés ez elől annyit jelentene, hogy a jelen körülmények közt azon párt legelső kötelességét, t. i. határozott és őszinte vélemény nyilvánítását a helyzetről és a jövő irányáról nem akarja teljesíteni. (Helyeslés a baloldalon.)

Ezzel pedig, tartok tőle, megsértetnék a nemzet iránti kötelesség, sőt megcsorbíttatnék az is, mely a korona irányában fennáll. Mert midőn a parlament a trón magasztaláról felszólítatik, hogy úgy a helyzetről, valamint az irányra nézve véleményét adja elő, nem szabad tévhitben ringatni

vagy abban megtartani a koronát az iránt, hogy meggyőződése szerint mi a nemzet érdeke. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

És egy ily — ellenkező értelemben felfogható és magyarázható — felirat elvonná alapját egy parlamenti kormány alakításának, mert azon vállalkozó kormányra nézve nem volna alap, amelyről megítélje: vájjon azon politika, amelyre vállalkozik, a képviselőház többsége által elfogadott iránynak megfelel-e vagy sem. És egy ily felirat a helyzet tisztázásához semmiben sem járulna.

De van még egy más tekintet is, mely nézetem szerint lehetlenné teszi e felirati javaslatnak nem szabatos állapotban való hagyását. És ezen tekintet ama képviselőket illeti, a kik nem szólnak fel e teremben, hanem meggyőződésüket egyszerű szavazással jelentik ki. Komoly, önértetes férfiről nem tehetem fel, hogy ily fontos ügyekre nézve, ily válságos körülmények közt némán adja szavazatát oly felirathoz, mely a legilletékesebb részről éppen a leglényegesebb kérdésekre nézve ellentétes értelemben magyaráztatik. Ha tehát nem akarjuk a ház véleménye nyilvánulásának minden súlyát és befolyását venni; ha nem akarjuk a házat és a háznak tagjait azon helyzetbe hozni, hogy ily eljáráshoz folyamodjanak: akkor egy elkerülhetetlen s ez azon felirat értelmének szabatosítása. S ez — meg fogja engedni Tóth Vilmos képviselő úr — nem ezen pártnak házi ügye, hanem igenis legfőbb érdeke azon pártnak, melynek kebeléből a felirat keletkezett; (Élénk helyeslés a baloldalon.) legfőbb érdeke főleg azért, mert különben azt kellene mondanunk, hogy még ma is azt tapasztaljuk, hogy ezen pártot, amennyiben véleménye nyilvánulásait látjuk, nem a múltra nézve közös meggyőződés, a jövőre nézve közös irány, hanem csak a helyzetre vonatkozó különféleleképi magyarázott aggodalmak kötik össze; (Helyeslés a baloldalon.) hogy még ma is azt tapasztaljuk, hogy ezen párt nem a bizalom kapcsa által van a kormányhoz fűzve, hanem a töprekedés tartja a kormány oldala mellett,} (Élénk helyeslés a baloldalon.) azon kormány oldala mellett, melynek tagjai felállanak e teremben és éppen azon cselekmények következményeire, melyek azon párt aggodalmai-

nak tárgyai, és mely cselekményeket azon párt egy része a kormány szabad cselekményeinek tekint, kijelentik, hogy azok kikerülhetetlen világeseményeknek természeti erővel előálló következményei, hogy ennél fogva őket sem a múlt, sem a jövőre nézve azok következményeiért felelősség nem terheli. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Áttérve már most, tisztelt ház, a felirat tulajdonképi tartalmára, én érzem azt, hogy azon terjedelmes előterjesztéssel szemben, melylyel a miniszterelnök úr a kormányzatnak keleti politikáját igazolni és felvilágosítani törekedett, nekünk feladatunk bővebben kifejteni feliratunk hármas álláspontját. Először azt, mely a kormány keleti politikájának általános irányát megnyugtatónak és helyesnek nem tartja, mely azon keleti politika végcselekményét, Bosznia és Herzegovina megszállását helytelennek és a monarchia kül- és belérdekeire vészthozónak látja és végre azon harmadik álláspontját feliratunknak, hogy ezen utóbbi cselekménye kormányunknak történt oly módozatok közt, melyekkel a parlament befolyása kijátszatott és ez által az alkotmány szelleme súlyosan megsértetett. Ami az elsőt illeti, tisztelt ház, a kormány előadja, hogy kezdettől fogva politikájának hármas célpontja volt. Az egyik az, hogy a török birodalom a lehetőség korlátai közt — így méltóztatott mondani — fenntartassák; a másik az, hogy az orosz túlterjeszkedés meggátoltassék; a harmadik az, hogy a Balkán-félszigeten levő szláv népek eltöltessenek azon öntudattal, hogy sorsuk urai és azok, akiktől, ami méltányos és kívánatos reájuk nézve, függ, azok mi vagyunk, és nem amaz északi hatalom.

Tisztelt ház! Ezen czélokot én helyeseknek és jogosaknak tartom. De midőn a kormány ezeket előadja, kiemeli azt, hogy ő az egész keleti válságot oly világeseménynek tekintette, melynek irányát megváltoztatni és feltartóztatni hatalmunkban nem állott. (Helyeslés balfelől.)

Nem volt megmásítható az, hogy a keleti keresztények felszabadítója az orosz legyen, hogy azon egyesült erő ellenében, melylyel a szabadító orosz s a felszabadulni vágyó keresztény népek rendelkeztek, ránk nézve nem marad egyéb hátra, mint a dolgoknak ezen menetéhez

alkalmazkodni és azok menete mellett monarchiánk érdekeit megóvni. Ebben, uraim, én bevallását látom annak is, hogy a keleti válság tárgyát képező viszonyok rendezésére monarchiánk pozitív tervvel nem bírt; „hogy úgy látta, hogy amennyiben a felszabadítás a keleten kikerülhetetlen, azt csak az orosz teljesítheti, s természetesen túlnyomólag önnön hatalmi terjeszkedésével, és hogy mi mindössze arra szorítkozhatunk, — ez a negatív célú politika — hogy a túlterjeszkedést lehetőleg meggátoljuk. (Élénk helyeslés balfelől.) Csak ebből magyarázhatom azon vélekedését, hogy még abban az esetben is, hogyha az orosz ellen sikerrel keresztülvitt háború után monarchiánk mint győztes állott volna, a győzelem eredményeül a kelet egész rendezetlenségét tünteti fel, mert úgy fogta volna fel a háborút, mint amely nem pozitív tervekért és célokért, hanem csak negatív eredményekért vívatik. (Élénk helyeslés balfelől.) De ezzel kimondva látok még valamit: azt, hogy ama válságnak ily körülmények közötti lefolyása okvetlen érdekeink sérelmére kellett hogy vezessen. Ez bizonyos volt; bizonytalan csak az, hogy mily fokú, mily hatású lesz ama sérelem. (Helyeslés balfelől.) Ennek beismerésével, tisztelt ház, — és én örülök, hogy ily őszinte vallomásokot kaptunk — nehezen tudom meggyeztetni a jelenségeknek két különmű sorozatát. Ha valaki, tisztelt ház, azt hiszi, hogy valamely végzetleges esemény következményei és valamely végzetleges lefolyás megindítása nem áll érdekében, akkor neki nem kell ennek megindítására tettelesen közreműködni; (Élénk helyeslés balfelől.) akkor neki nem kell oly cselekvényeket tenni, ha érzi is, hogy nem gátolhatja meg a megindított görge-tegeket, melyekről tudja, hogy érdekeinek egy részét összetöri, csak azt nem tudja, hányadrészét. (Élénk helyeslés balfelől.) És a jelenségek egész sorozata arra mutat, hogy monarchiánk külügyi politikája pozitív cselekvényekkel ezen végzetszerű lefolyás megindításához és előmozdításához hozzájárult. (Igaz! balfelől.) Mert különben miként magyarázom meg magamnak a külügyi politikánkban felmerült egész sorozatát a jelenségeknek, melyek a török monarchia hatalmát, befolyását és tekintélyét ott lenn

rendszeresen aláásták; (Igaz! Úgy van! balfelől.) miként tudjam megmagyarázni, hogy minden alkalommal azon álláspontot foglalta el külügyi kormányzatunk, mely a török monarchia gyöngítésére vezetett? Midőn felvételt a kereskedelmi szerződések kötésére való jogosultság a vazall-államoknál: elvileg döntetett el azon kérdés, ha vájjon azon jogcím, melynél fogva a szultán fensége alá tartoznak ezen kis államok, azt jelenti-e, amit kelljen jelenteni a nemzetközi jog szerint, vagy pedig félretétetik éppen monarchiánk által; (filénk helyeslés balfelől.) vagy miként magyarázzam meg magamnak egész sorozatát a jelenségeknek határainkon, melyeknek egy része öntudatosan, a többi pedig homályos, eddig meg nem magyarázott célzattal, meglehet akaratlanul, de hatásában szította és bátorította az ottani felbomlási törekvéseket; miként magyarázzam meg azt, hogy a török-szerb-montenegrói háborúban a semlegesség monarchiánk részéről oly módon lőn alkalmazva, hogy minden kedvezmény megadatott az egyik hadviselő félnek; megengedett, hogy tömegesen vonuljanak keresztül országunkon fegyveresek (Igaz! Úgy van! balfelől.) s minden megtagadtatott a másik féltől, sőt minden alkalom megragadtatott a másik félnek korlátozására. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Miként magyarázza meg külügyi kormányzatunk azon cselekményt, hogy a győzelem pillanatában az ő karja tartóztatta fel Törökországot abban, hogy ellenfelét kellő módon megfékezhesse.

Szaporíthatnám ezen jelenségek elősorolását; lehet azokat eltagadni, lehet magyarázni: de egyről bizonyos vagyok és merem előre kimondani: hogy majd a jövő történet minden nyomozás után azt fogja mondani, hogy monarchiánk külügyi kormánya az események ezen végzeteszerű lefolyásának egyik megindítója és előmozdítója volt. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

De van még a jelenségeknek egy másik sorozata és ez abban áll és mely a kormány azon másik állításával ellenkezik, hogy midőn az orosz felszabadítás, mint az események kényszerű folyama megindult, akkor éreztük, hogy a mi érdekeink kockára vannak téve, de ezen érdekek biztosítására nem tehattünk egyebet, mint fenntartani erőnket a

békekötés pillanatára, abban a pillanatban érvényesíteni érdekeinket és védeni meg azokat az eltiportatástól.

Tisztelt ház! Én ebben bevallását látom annak, hogy míg a koczkarázás hónapokig tartott, addig sem külügyi, sem belügyi kormányzatunknak nem volt megnyugvása arról, hogy érdekeink biztosítva lesznek, nem lehetett megnyugvása arról, hogy érdekeink megóva lesznek. Mert ha ő, aki gyenge, aki tehetetlen volt arra, hogy az események kényszerű folyamát megakassza az orosz és keresztény népek ellen, és aki tudta azt, hogy ezen orosz hadjáratnak eredményei a mi érdek-ellentétünknek, az oroszoknak hasznára fognak kizsákmányoltatni: az hogyan képzelhette, hogy majd a békekötés pillanatában ő eléggé erős lesz, annyi százezer élet és annyi ezermillió rubel árán megvásárolt eredményeket a győztes kezeiből kiragadni, (filénk tetszés a baloldalon.)

fis azon Európa, melyet hol egy, hol más alakban méltóztatott szerepeltetni, és mely nem volt alkalmas arra, hogy az események megindulása pillanatában az ő és a mi érdekeink biztosítására a várakozásnál egyebet tehessen: mi-féle biztosítéka volt a külügyi politikának arra, hogy a békekötés egyetlen cselekményénél ezen Európa hatályos támogatást lesz képes nyújtani, (filénk helyeslés a baloldalon.)

De nemcsak ezt látom ama bevallásban. Jelenségekre vagyok utalva, mert soha még egy parlamentnek tájékoztatlanabbal és a külügyi kormányzat mulasztása miatt, tájékoztatlanabbal nem kellett e kérdéshez szólni, mint nekünk, mert nem kaptunk, csak alkalmoszerű felvilágosításokat, amelyek gyakran azon czéllal adattak, hogy majd valamely fkényelmes értelemben vétetnek a sokféle lehető között. (filénk tetszés a baloldalon.) De egy jelenséget látok, amely arra mutat, hogy külügyi kormányzatunk nem is törekedett más biztosítékokat szerezni arra, hogy a harc kitorése után érdekeink megóvattassanak, mint amely biztosítékok a három császári hatalmasság viszonyában és abban voltak, hogy — aminőt ismételve hallottunk — e nagyhatalmaknak érdekeink tudtul adattak, fis ez a jelenség az, hogy úgy e házban, mint e házon kívül mindig prokla-

múlva hallottam a legmegszorítottabb értelemben vett érdekpolitikát; minduntalan hallottam itt a miniszterelnök úrtól, hallottam másoktól másutt, hogy minékünk feladatunk saját érdekeinket saját erőnkkel megvédeni, hogy ezen érdekeink tudtul vannak adva az illető helyeken, és ezen tudtuladásban és saját erőnkben találjuk fel azok védelmének biztosítékát.

De kérdem: egy hatalomnak, mely érzi azt, hogy ő ellene is, legalább az ő érdekei kockáztatásával is megindult egy végzetes világesemény; érzi azt, hogy e megindításban szereplő tényezőknek érdeke ellentétes az övével s ő azok ellen gyöngye: vajjon ennek szabad-e önnön érdekeinek elszigeteltsége terére állni, s nem-e természetes hivatása az érdekközösség, az érdekkölcsönösség alapján szövetségeseket, támaszokat, biztosítékokat keresni? (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Mert az a felfogás, melynek a miniszterelnök úr és a külügyi kormányzat kezdettől fogva kifejezést adott, kizárja keresését az ily támasznak és szövetségnek. így azután az ily legszűkebb értelemben vett érdekpolitika folyamán, mely már kezdettől fogva kizárta az érdekközösség, a kölcsönösség elvét, melynek ennél fogva lohasztólag és bátortalanítólag kellett hatnia mindazon hatalmakra, melyek az északi hatalom ellenében érdektársaink lehettek volna, mondom, ezen politika folytán jutott el Anglia, a maga kezére cselekedve, Cyprusig és az ázsiai-Törökország feletti védnökségig, s ezen politika alapján jutottunk el mi ahhoz, ami egyetlen eredményünk: Bosznia és Hercegovina okkupációjához. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Hallottuk azonban ezen tényekkel szemben azon büszke, határozott kifejezéseket, melyekkel a miniszterelnök úr a házat annyira felvillanyozta. Nem hallottuk-e kimondani a miniszterelnök úrtól az 1877. év július 26-ikán, hogy a monarchiának döntésre hivatott köreiben nincsen senki, ki a külügyi politika feladatának tartaná, hogy szomszédságunkban a birtoklási és hatalmi viszonyok megváltozzanak és hogy ily politika érdekében határozatokat hozni a jövőt illetőleg senkinek sincs szándékában. (Derűtlenség a baloldalon.)

Emlékszik-e a miniszterelnök úr arra a lelkesedésre és tapsviharra, mely e kifejezéseit fogadta? És emlékezik-e a miniszterelnök úr, hogy a közvélekedés akkor, hogy ez a ház akkor egészen más értelemben fogadta ezeket, mint amily magyarázatot később megengedni méltóztatott? (Igaz! a baloldalon.) De ez alkalommal elhallgattatott az, hogyha monarchiánknak nincs érdekében, hogy a birtoklási viszonyok keleten szomszédságunkban megváltoztassanak, már folyamatban van egy roppant világesemény, mely elkerülhetetlenül ezen változásra vezet, s mi gyöngék, mi képtelenek vagyunk nemcsak arra, hogy ezeket megváltoztassuk, de arra is, hogy magunk erejénél és a jó reménynél egyébire támaszkodhassunk a jövőre nézve. (Élénk helyeslés balfelől.) Ezt akkor elhallgatta.

Hallottuk e teremben: a mi érdekeink a Balkán félsziget kelet-északi részeiben épp úgy vannak, mint a déli részekben. Hallottuk e teremben határozott hangon, hogy a monarchia készen áll a pénzügyi s katonai erejének érintetlenségében és majd a békekötés pillanatában mindenki ellen minden érdekeit megfogja óvni. De sejtelmét is közölték-e velünk annak, hogy ezen érdekek, éppen a legfontosabbak, a félsziget keleti felében létezők, kockára vannak téve, és féltő, hogy az által, amit ma a világesemények kényszerű hatalmának neveznek, éppen e leglényege-«ebb érdekeink el fognak tiportatni és mi le fogunk kerülni az Adriáig, hogy ott egy kis kompenzációt kereshetünk* (Úgy van! balfelől.) Vájjon mondták-e akkor, hogy igenis hajlandók és készek vagyunk minden érdekeinket mindenki ellen megvédeni, de vérmes várakozásokat nem szabad táplálni, mert vis majjossal állunk szemben, és ha gátolni nem tudtuk a kő megindulását, lehetett-e mondani, hogy az a kar, mely gyenge volt az indulót feltartani, meg fogja azt állítani rohanásában, midőn ereje a rohanó sebesség által megnövekedett?

Mindezt hallottuk akkor. Így aztán, tisztelt ház, ma látjuk, ma érezzük, ma a kormány bevallása alapján konstatálhatjuk, mily igaza volt akkor a közvéleménynek, mely ezen büszke, ezen fennen hangzó kijelentések daczára makacsul vonakodott megnyugodni; milyen igaza volt

azon közvéleménynek, melyet az aggodás az egész országban vonaglásban tartott, mely megkereste az eszközöket, a módokat monarchiánk és hazánk érdekeinek megvédésére; kereste t nézetem szerint is sokban tévesen, kereste hibásan, kereste túlzással; de abban az egyben tökéletesen igaza volt, hogy azon büszke, biztató nyilatkozatoknak, melyeket itt és másutt hallott, megnyugtató hitelt adni nem lehet. (Ügy van! balfelől.)

Még ha minden, igen tisztelt miniszterelnök úr, ami történt, kényszerüleg történt volna, még akkor is szükségesnek és jónak tartottam volna, hogy a kormány már kezdettől fogva őszintén felvilágosítsa a nemzetet; jónak tartottam volna, ha a kormány ily biztos és nagyfokú biztatásokkal nem lép elő, melyekről mai előterjesztése alapján tudnia kellett, hogy azok beválthatlanok. Mert így támadt az úr aközt, amit a kormány ígért és amit tőle a közvélemény várt és ami teljesült; s ezen úr igenis nagy erkölcsi romlással jár minden nemzetre nézve, mert vagy arra bírja a nemzetet, hogy nem nyugodva meg ezen biztatásokban, ha ereje van hozzá, áttöri a korlátokat és a végzet kereke elé dobja magát, vagy arra bírja, hogy majd a kiábrándulás pillanatában oly csüggedés szállja meg, mely minden érdekeink sérelménél talán még veszedelmesebb. (Ügy van! balfelől.) És legyen meggyőződve a tisztelt kormány, hogy ha hivatkozik arra, hogy a választók keleti politikáját szentesítették: ezen választások eredménye azon ismert okokon kívül, melyekre talán vissza fogok térni s melyeket a miniszterelnök úr nagyon jól tud, azon oknak is tulajdonítható, mert azon események a nemzetet oly csüggedésben és oly erkölcsi lehangoltságban találták, — hová politikája juttatta — hogy ez gátolta a nemzetet abban, hogy érzelmeinek és érdekeinek megfelelőleg elítélje a miniszterelnök úr eljárását. (Ügy van! balfelől.)

Büszkén hivatkoznak a berlini szerződésre és a benne foglalt vívmányokra, a san-stefanói szerződésben megkísértett orosz hatalmi túlterjeszkedés ellen. Pauler, mélyen tisztelt miniszter úr, e szerződésnek még azon nagy tekintélyek által sem sejtett előnyét mutatja fel, akikre

oly diadalmasan hivatkozott. (Derűtség balfelől.) Ebben a szerződésben körül van írva, mi az orosz természetes hatalmi terjeszkedése. Csak az a túlterjeszkedés, ami azt meghaladná. Ha a berlini szerződés kevesebb hatalmi terjeszkedést engedett volna az oroszoknak: az természetellenes megszorítás volna. (Élénk derűtség balfelől.)

S itt méltóztassanak megengedni, hogy mellékesen kiigazítsam azon époly felületes, mint határozott állítását és igazítását gróf Szapáiy Gyula képviselő úrnak, amelylyel ez oldalon felszólalt több képviselőt illetett, mintha Szerbiának több területet és több lakosságot a berlini szerződés nem adott volna, mint a san-stefanói előleges kötés. Én részemről — és hivatkozom e részben minden forrásra — úgy tudom, hogy a berlini szerződésben Szerbiának adott terület nagyobb és majdnem kétszázezer lélekkel több lakosságot foglal magában, mint az, melyet a san-stefanói béke szánt Szerbiának. De ez mellékes. A kormánypolitikának eredményét abban látja, hogy a berlini szerződés az orosz befolyást a jogos határok közé szorította, azon határok közé, melyekben Pauler igazságügyminiszter úr piacidus nyugalommal látja az oroszot és az ő igazságszeretetével őrt fog állani amellet, hogy az oroszot ezen jogosan megillető befolyás jövőben valami módon meg ne csorbíttassék. (Derűtség a baloldalon.) Nagy szó. Azon egész összeköttetés, mely a három-császári szövetség viszonyában ki van fejezve, csak ezen egyetlenegy tényében tette meg monarchiánk kormányának, de nem monarchiánknek a szolgálatot, abban, hogy San-Stefanóban a jóból nagyon is sokat vett, mert ezáltal úgynevezett szövetségesének megadta a jogot arra, hogy a parlament előtt sikerrel kérkedhessek, míg enélkül ilyesmivel fel nem léphetett volna.

De vizsgáljuk meg, mi itt a döntő szempont. Ha azt akarjuk megítélni, hogy keleti politikánk folyama folytán mi az orosz hatalom túlterjeszkedése, minő a határainkon fennálló veszélyeknek az a gyarapodása, amelyet meggátolni keleti politikánknek hármás czélzata volt: akkor uraim a berlini szerződés által teremtett állapotokat nem a papíron levő san-stefanói szerződéssel, hanem azon reális állapotokkal kell összehasonlítani, amelyek a háború előtt

fennállottak. Ha ezekkel vetjük össze, akkor megtudhatjuk azt, hogy mi az a túlterjeszkedés, melyet az orosz hatalom elért, mi az a tudat, melyet a mi hatalmunkról a Balkán-félsziget népei táplálnak, és mik a Törökország biztosítására tett azon intézkedések, melyek a berlini szerződésben foglaltatnak.

És ha ezt a szempontot vesszük, tisztelt ház, akkor látnunk kell, hogy a berlini szerződés folytán Törökország és Oroszország közt minden gát és akadály megszünt. Akkor látnunk kell az orosz befolyásnak azon ijesztő terjeszkedését, amely egész keleti Rumélia határait is magában foglalja; akkor látnunk kell azt, hogy hatalmi körébe Romániát is bevonta és látnunk kell, hogy ennek a szerződésnek következménye az, hogy ezen orosz hatalmi befolyás megjelenik ott is, ahol mi okkupálni megjelentünk, a Balkán-félsziget déli részén. És ezen terjeszkedés meg fog maradni akkor is, mikor egyetlenegy orosz katona sem marad Bulgáriában vagy keleti Ruméliában, mert megmarad az érdekekben, a meggyőzésekben, az aspirációkban, melyeket semmiféle berlini szerződés ki nem írhat., Ha ezen orosz hatalmi túlterjeszkedést méltóztatik a háború előtti állapottal összehasonlítani, megmérhetjük, hogy a keleti ügyekben követett politikánk annak első célját, az orosz hatalmi túlterjeszkedés meggátolását mily fokban tudta elérni. De egyszersmind ezzel kapcsolatban megmérhetjük azt is, hogy második célját mily fokban érte el, t. i. a szláv népek rokonszenvének megszerzését számunkra, a szláv népek eltöltését azzal a hittel, hogy mi ellenségek nem vagyunk, hogy sorsuk javítását és jövő aspirációikat nem Oroszországtól, hanem tőlünk kell várniok. Megmérhetjük ezt abból, hogy a Balkán-félszigetnek nemcsak keleti, hanem déli részén is minden erkölcsi tényező az orosz befolyás mellett áll, és mi bennünk nem látnak egyebet, mint akik az orosz sikerek, a keresztén népek feldúlási törekvéseinek megnyirbálására beavatkoztak; de a mi hatalmunkról valami nagy fogalmuk nem lesz, mert megvolt ugyan az akarat, hogy ezt meggátoljuk, de kénytelenek voltunk a siker legnagyobb részét birtokában hagyni Oroszországnak. Megmérheti a tisztelt miniszterelnök úr azt, mily fogalma van

egy megkísérlett, de nem sikerült meggátolás folytán a szláv népnek a monarchia hatalmáról és befolyásáról a keleten és a Balkán-félszigeten. (Helyeslés balfelől.)

És ha ez nem volna elég, akkor igaz, politikánk hivatkozhatik valami más eredményre. Én ugyan keleti politikánk egész folyamában, legalább az eddigi felvilágosítások szerint,— meglehet, talán titkos közleményeket kaptunk — pusztán negatív irányt látok. De egy pozitív eszme kimagaslik az egész törekvésben, és ez az, hogy mi ezen visszatartóztathatlan válságnak keresztelt eseményt fel akartuk használni arra, hogy amit a monarchia egyik állama sem akar, amit annak képviselőtestülete és közvéleményének, bátran mondhatjuk, túlnyomó nagy része visszautasított: területünk terjesztessék. Ezt az egy pozitív célját látom keleti politikánknak, s ez teszi némileg megmagyarázhatóvá, miért proklamáltuk mi ridegen az elszigetelt érdekek politikáját, miért óvakodtunk mi ezen világesemények meggátlására vagy módosítására szövetségesek keresésétől. Mert mi tartottunk attól, hogy ha netán ilyeneket kapunk és ezek idejében elibe állnak az eseményeknek: akkor elesik politikánk egyetlen céljától, a terület terjesztésétől. (Úgy van! balfelől.)

De azon sokféle kísérlet közt, melyeket különösen a tisztelt miniszterelnök úr részéről tapasztaltam Bosznia és Hercegovina okkupálásának igazolására s czélszerű és helyes voltának bizonyítására, nem legutolsó és nem kevésbé elmés az, melyet a miniszterelnök úr minapi beszédében a házban kifejtett. (Halljuk!) Ezen felfogás szerint e tartományok megszerzése tulajdonkép egyik alapja lenne keleti politikánknak, oly alap, amelyről kiindulva, azon hármast célzt, amelyet én is ismertem és helyesnek ismertem el, sikeresen foganatosíthassuk. Nem szólok arról, vájjon ezen hármast cél kimerítő-e, vájjon feladataink minden oldalát magában foglalja-e. De én ráállok arra a térre, melyen a miniszterelnök úr ezen terjeszkedési politikát igazolta és kívánom, ha a ház megengedi, megvizsgálni, mennyiben alapszik ezen két tartomány megszállása s a berlini mandátum azon alapon, melyen az orosz túlterjeszkedést jövőre meggátoljuk, hogy az életképessé csonkított Törökorszá-

got (Derütség balfelől.) jelen állapotában fenntartsuk és hogy a szláv népeket a Balkán-félszigeten azzal az öntudattal töltsük el, hogy mi nem vagyunk ellenségei, de azon hatalom, mely sorsukra legnagyobb befolyást gyakorol, nem az orosz hatalom: az mi vagyunk.

T. ház, ezen külügyi politika legközelebbi célja, amint azt a trón magasságáról hallottuk, amint azt a t. miniszterelnök úr ismételte, a berlini szerződés végrehajtása.

Én azt állítom, ezen legközelebbi céljára politikánknak, hogy ezen két tartomány megszállása fizikailag és erkölcsileg inkább gyengít, mint erősít bennünket.

Fizikailag inkább gyengít, mert ezen szerződés végrehajtásának utolsó biztosítéka azon hatalmak akcióképessége és fizikai ereje, amelyek annak végrehajtását kikényszeríteni el vannak tökéelve; egy oly vállalat, amely éppen ezen időre erőnkjegynegyed vagy helyesebben egyharmadrészét-lekötöti, alkalmas fizikai erősítés nem lehet.

De gyengít ez bennünket erkölcsileg is. Mert bármiként nyilatkozott is Pauler Tivadar t. miniszter úr; bármennyire biztosított is, hogy a megszállásból azért nem lesz annexió, mert a berlini szerződésben csak az okkupáció foglaltatik; mindazon okok, melyekkel ezen lépés indokoltatik, mindaz, amit mi ott teszünk, elutasíthatlanul arra int bennünket, ami a berlini mandátum betűjében nem foglaltatik ugyan, de aminek feltételezésére az előzmények kényszerítenek, t. i. az annexióra. (Úgy van! balfelől.) És mert minden cselekményeink oly törekvést kell hogy eláruljanak, melyek a berlini szerződés keretén kívül esnek, ezáltal erkölcsileg gyengíti álláspontunkat mások ellenében, hogy a berlini szerződés pontos, jóhiszemű végrehajtását tőlük követeljük és ha majd egyszer eljön az idő, hogy le fog hullni a fátyol, mely az okkupáció címe alatt ily szemérmesen takarja az annexió törekvéseit; (Derütség balfelől.) ha egyszer be kell vallani, hogy csakugyan megvan a cél monarchiánkhoz csatolni e területeket, azt hiszik-e, hogy nem kell nekünk azért valami árt fizetni, hogy e tányért, mely a berlini szerződésben kikötve nincs, amely Pauler miniszter úr szerint egyenesen ellenkezik azzal: nem kell egyéb koncesszió árán megvenni azon hatalmak jóvá-

hagyását, melyek a Balkán-félszigeten a mi érdekeink elleni terjeszkedésüknek bennünk ellenzőjét látják? (Úgy van! balfelől.)

Igazat mondok tehát, tisztelt ház, ha azt mondom, hogy a berlini szerződés végrehajtására ez bennünket sem fizikailag, sem erkölcsileg nem erősít; de nem erősít ez bennünket azon további hármass célra sem, amely mint egy fényesen ragyogó meteor megjelen és amelyet a miniszterelnök úr e házban mindannyiszor körülhordoz, valahányszor egy ingadozó többséggel áll szemben. (Derütség balfelől.) Ezen hármass célát sem fogja előmozdítani, mert nézzük, mi a mi helyzetünk ezen megszállás által a Balkán-félszigeten? és mi az orosz hatalom helyzete? Azok az államok, melyek a Balkán-félszigeten a háború következtében keletkeztek vagy nagyobbodtak, tehát Bulgária, Kelet-Rumélia, Montenegró és Szerbia, érzik és tudnak egyet: hogy jelen állapotaikat aspirációik jelen teljesülését nem önnön erejüknek köszönhetik; hogy az orosz kard teremtette meg azt és azoknak igazi biztosítéka csak az orosz kard élében van és az orosz hatalom eltökélésében rejlik. Érzik és tudják ezek a népek, hogy jelen állapotaik létrejöttének mi részben gátja, de részben tehetetlen gátja voltunk; (Helyeslés balfelől.) érzik és tudják ezek a népek és azért minden erkölcsi tényező az orosz felé fordul, hogy nemcsak ezen állapotaikat túlnyomólag neki köszönik, de jövő aspirációikkal is hozzája kell fordulniok. Széltében hirdetik az orosz tábornokok és orosz államférfiak, — Szlávy képviselő úr is kijelentette — hogy az orosz egész Bulgáriát fel akarta szabadítani; hogy nem rajta múlt, hogy egyetlen* egy keresztény lélek a padisah hatalma alatt van. És méltóztassanak meggondolni, hogy azok jövő aspirációik teljesítése iránt nem főleg azon hatalom felé fordulnak-e, amelynek jelen sikerüket, állásukat köszönik?

Ha ez így van, akkor kérdem a tisztelt miniszterelnök úrtól, mennyiben fogja ezen törekvéseket, mennyiben fogja az orosz hatalomról fennálló képzeteket Bosznia okkupációjáról a mi javunkra fordítani? Nézzük meg, minő állást szerez nekünk Bosznia okkupációja a Balkán-félsziget déli részén? A mi helyzetünk ott-egy-ék, mely az ottani

nép-aspirációkat széjjel választja; mi odamentünk, hogy ezen nép törekvéseinek, vágyainak, természetének megfelelő fejlődést gátoljuk; annál fogva hatalmunk addig terjed, ameddig szuronyaink hegye ér, és oly erős, amilyen erős szuronyaink hatalma. (Úgy van! balfelől.) De mihelyt a mi szuronyainkkal szemben egy még nagyobb szuronytömeg áll, azonnal ki fog törni mindezen szomszédoknak, sőt az elfoglalt tartományok népének eltitkolt, elrejtett ellen-szenve ellenünk. (Úgy van! balfelől.)

Ez tehát a helyzet, amelyet ott mi magunk teremtettünk; ez minden erkölcsi tényezőt az orosz karjába visz; ez eltöltötte bizalmatlansággal apró szomszédainkat. Mert ha ezen népeknek van valami jellemző érzésük az egyesülési törekvésen kívül, akkor ez azon vad függetlenségi érzet, amelynek ők még anyagi javukat is feláldozzák.

De talán azt fogják mondani és megengedem, hogy lehet így okoskodni, hogy mi majd ott rendezett állapotokat teremtünk, jöllehet a Boszniában való uralkodásunk egyik oszlopát, a mohamedán elemet széttörtük; ha majd jó köz-l igazgatással egy oly nemét a rendnek és jólétnek honosítjuk meg azon tartományokban, hogy majd akkor a rokonszenv irántunk felébred és majd akkor a szomszédok vágyva és bizalommal néznek azon állapotokra, amelyeket mi ott teremtettünk; mert mi szabadságot is biztosítunk nekik ' és így végkép elvonjuk az orosz hatalom iránti rokonszenvtől.

T. ház, akik így okoskodnak, azok a világtörténet tanúságát egyszerűen figyelmen kívül hagyták. Mert ha van valami a világtörténetben, úgy kétségtelen az a tanúság, hogy ifjú népeknél, amelyek ébredő nemzeti öntudattal bírnak, a művelődés és jólét csak fokozza ezen érzetet és csak gyarapítja a törekvést annak valósítására, nem csökkenti, nem fogja kiirtani. (Helyeslés balfelől.) És ha talán egy egészen tanulságos példa kell, gondoljanak Lombardiára és Velenczére. Hiszen ismeretes, hogy a mi kormányzatunk jobb volt Olaszországban mint a piemonti, az igazságszolgáltatás különb, az adózás kevésbé súlyos vala, mert hiszen valóban elkényeztetett gyermeke volt e két tartomány a monarchiának. És mégis azon egységi moz-

galom, amely ép oly kényszerű fejlődés volt, mint aminőt a Balkán-félszigeten a miniszteri előterjesztés állít, Olaszország egyesülési törekvése hol jelentkezett legerősebben, hol jelentkezett éppen az ellentétek által fejlesztve a legleküzdhetetlenebbül? Azon tartományokban, amelyeket Ausztria elfoglalt, akár mint sajátját, akár mint Toscanát megbízás alapján. (Úgy van! balfelől.) Ne méltóztassanak tehát azt gondolni, hogy az áldozatok nagy összege, az elkényeztetés, amelylyel mi azon tartományokat illetni fogjuk, valaha azt fogja eredményezni, amit a t. miniszterelnök úr állított: a szláv népek rokonszenvének megszerzését és azoknak azon öntudattal való eltöltését, hogy sorsuk tőlünk függ. Azt hiszem, az erre a célra sem fog szolgálni, sőt hogy ezen kettőből következőleg a harmadikra sem, t. i. a megcsónkított Törökország fenntartására sem, mert e tartományok megszállása természetes visszahatást fog gyakorolni azon népek érzelmeire, még a muzulmánokéra is, melyek a fényes porta uralma alatt tetteleg megmaradtak. A fájdalomkiáltások a rossz igazgatás miatt szaporodni fognak, és azon a czímen, amelyen mi megszállva tartjuk Boszniát és pedig teljes joggal, a többi keresztény tartomány hasonló elválást fog kívánni a török birodalom testéből.

E visszahatás, melynek nyomai máris érezhetők, annál nagyobb lesz, minél tovább fog tartani az okkupáció és minél inkább válik az azzá, amivé a felhozott indokoknál fogva, ha azok fenn is tartatnak, kell hogy váljék: annexióvá.

Ha tehát ezen három cél elérésére nem szolgál, talán szolgál arra a célra, amit Tóth Vilmos t. képviselő úr és Szapáry Gyula képviselő úr is kiemelt, aki újabb időben a kereskedelmi ügyekkel újra feléledő érdekekkel foglalkozik. (Derűtség balról.) Ok azt mondták, hogy a mi nemzetgazdasági fejlődésünk és kereskedelmi érdekeink kívánják ezen politikát, és mert annak lényeges és kiegészítő része Bosznia és Hercegovina megszállása, ezeket az érdekeket mozdítja elő ezen tartományok okkupációja. Érdemes, t. ház, ezeket a várakozásokat egy kissé közelebből megvizsgálni. (Halljuk!)

Nem akarom tagadni, tisztelt ház, hogy ha mi ezen két tartományt monarchiánk vámterületéhez csatoljuk,

ezáltal a belföldi ipar, nagy védvámokkal védve, Boszniában is piacot nyer. De ezen piacra valami vérmes módon nem kell gondolnunk. Elöttem vannak a konzuli jelentések, amelyek tisztán azt mondják, hogy Hercegovínának összes bevitele 1,200.000 frtot, Boszniáé pedig 6,300.000 frtot tett 1874-ben. És ezen 6,300.000 frt közül 4 millió szövetárúkra esik. Már most, uraim, megengedem, hogy a háziipar lassanként ezen tartományokban szűkebb körre fog szoríttatni és hogy az anyagi prosperitás előidézésével és nagy áldozatokkal részünkről ezen tartományok fogyasztási képessége nagyobb és nagyobb lesz. Ennélfogva az iparcikkeknek ott jobban biztosított piacza — mert hiszen szükségletüket eddig is Bécsen és Trieszten át fedezték — szintén nagyobb lesz. De kérdem, áll-e ez arányban azon áldozatokkal, amelyeket e tartományokért kell hozni. Erős, hatalmas és mindenekfelett nagyon gazdag országok követhetik azon politikát, hogy egy sokkal szegényebb országot magukhoz foglalva, ott beruházásokat tegyenek, mert később kamataival visszafizeti a beruházásokat. De hogy Ausztria-Magyarország volna erre hivatva ily kilátások mellett, azt még a kormánypadokról sem merte állítani senki. Ha pedig valaki azt hiszi, hogy a boszniai megszállás oly kereskedelmi politikára fog alapot szolgáltatni, amelynek folytán mi a szomszéd kisebb tartományokat vámterületünkbe bevonjuk, ennek ellenében nem szabad elhallgatni, hogy ezen okkupáció inkább szaporította, mint csökkentette az ezt gátló okokat.

Két ok gátolja főként, hogy kereskedelmi politikánk a vámterületi közösségre szert tehessen: az egyik azon tartományok pénzügyi érdeke, mely nem fogja megengedni, hogy azok az önálló vámterületről s az ezzel járó jövedelemről lemondjanak; a másik ok az orosz befolyás, mely ezeket minden ilyennemű összeköttetéstől visszattartani igyekszik. Ezen két okhoz járul még egy harmadik, az tudniillik, hogy a boszniai okkupáció felgerjeszti azon kis államok féltékenységét önállásuk és függetlenségük fenntartása iránt, mert oly fenyegető állást foglalunk el, hogy a velünk kötendő vámszövetséget politikai egyesülés

előkészítésének tekintik, s ez is hozzá fog járulni ahhoz, hogy e kis államok óvakodjanak velünk oly vámszövetiséget kötni, mely könnyen a politikai kapcsolatra volna felhasználható. (Helyeslés a baloldalon.)

Különben is, tisztelt ház, ha azon közlekedési vonalak kapcsolatának könnyebb kieszközlésére véljük e politikát czélszerűnek, akkor kérdem, hogy a szerb vasúti csatlakozás keresztülvitelére használ-e valamit ezen okkupacionális politika, előmozdítja-e azt? Nem. De előmozdít és talán szükségessé tesz más valamit, t. i. a novi-szeraje ó-mitrovitz-szalonikii vasutat, és ha ez létesül, akkor azon remélt nagy keleti for_gfdom, amelyre gr. Szapáry képviselő úr czélezott, amitől oly sokat vár, vajjon nem térítették-e el hazánktól? (Helyeslés a baloldalon.) Ez tehát éppen hazánk kereskedelmi érdekeinek ártana. (Helyeslés a baloldalon.)

És most röviden feladatom utolsó részére tértem át, (Halljuk! Halljuk!) azon részére, mely a kormány eljárására vonatkozik. (Halljuk!)

Abba nem bocsátkozom bele, tisztelt ház, mennyire jogosult a korona, mennyiben nem, nemzetközi szerződések megkötésére; nem fejtegetem, mennyiben volt jogosított a berlini mandátum átvállalására. De tisztelt ház, midőn a parlamenti kormányforma természete szerint a koronának a szerződéskötési jog túlnyomólag gyakorlati okokból megadatott, minden alkotmány szellemében ezen jog jóhiszemű használata tételeztek fel. Valamint a korona méltán kívánhatja a parlamentektől, hogy az általa kellő körültekintéssel vállalt nemzetközi kötelezettségek foganatosítására a parlament az eszközöket adja meg, úgy méltán megvárhatni a korona minisztereitől, hogy a koronának szerződéskötési jogát igyekezzenek azon értelemben gyakorolni, melyben a korona jogát kell gyakorolni, t. i. a parlamentben elfogadott politikai iránnyal összhangban. (Helyeslés a baloldalon.) Ennélfogva nem szabad azt oly politika megkezdésére, oly politikának bevezetett tényekben való megtestesítésre használni, melyről tudják, melyről feltették, hogy a parlament belenyugvását és helyeslését nem fogja bírni. S hogy ez így van s hogy az a szerződési politika a parlament-

nek nem bírja megnyugvását, arra egyetlenegy bizonyítékul azt hozom fel, hogy a horvát tisztelt képviselőtársaim által benyújtott felirati javaslaton kívül minden javaslat f ő tartalma abból áll, mily káros és vészthozó a berlini mandátum folytán megtörtént okkupáció monarchiánkra és hazánkra nézve. (Helyeslés a baloldalon.) Tehát már a parlamenti kormányforma természeténél fogva kötelezve lett volna a kormány arra, hogy azon szerződést az országgyűléssel közölje annak végrehajtása előtt; mert azon közlés lehető volt, anélkül, hogy emiatt az állam érdekei csorbát szenvedtek volna. De mindenesetre kötelezve kellett volna éreznie a kormánynak magát a mandátum végrehajtására szükséges eszközöket a parlamenttől kérni, nem pedig oly eszközökkel hajtani azt végre, melyek a kormányférfiak nyilatkozatai alapján más célra szavaztattak meg. (Úgy van a baloldalon.) A kormány nemcsak hogy ezen kötelezettséget nem teljesítette, de hogy ezen kötelezettsége megsértéséért, hogy azon politikáért a parlament mindaddig fel ne szólalhasson, míg az a megváltozhatlannak hirdetett tényekben megtestesítve nincs: a tisztelt kormány feloszlatta az országgyűlést és összehívta oly időben, midőn már bevégzett tények súlya alatt volt képes csak határozni.

Ebben, tisztelt ház, az alkotmány szellemének megsértését és biztosítékának kijátszását látom; mert a koronának ilyenmő szerződések megkötésére vonatkozó jogával szemben a parlamentnek egyetlenegy biztosítéka van s ez az, hogy az eszközök megszavazása annak fogantatására tőle függ. Ha ezen jogától is megfosztatik a parlament; ha kijátszatik a parlament, akkor azon helyzetbe jön, hogy befejezett tényekkel kell számolnia, s csak az lehet a kérdés, hogy az ily tényleges állapotok rögtöni megszüntetése vagy azok fenntartása jár-e nagyobb veszélyekkel. Az ily eljárás a parlamenti kormányzatban levő garanciáknak teljes kijátszása.

De nem volna annak kijátszása, ha állana az, amit a miniszterelnök úr mondott. A miniszterelnök úr azt mondotta, hogy ezen politika nem ellenkezik, sőt megegyezik a múlt törvényhozás nézeteivel; hogy ezen politikát az

országgyűlési választások alkalmával a választók helybenhagyták és hogy az országgyűlésnek túlkorai feloszlatása és túlkésői összehívása nem azért történt, hogy a berlini mandátumhoz annak végrehajtása előtt szólhasson, hanem történt azért, hogy a választóknak alkalom nyujtassék a boszniai expedíció ismerete mellett a kormány politikáját helyeselni vagy kárhozatni...

Én gyakran gondolkoztam, tisztelt ház, arról, hogy mi módon fogja a kormány azon cselekvényét igazolni, hogy egy más célra megszavazott összeget e megszállásra fordította és hogy a parlamentet elhárította útjából, hogy fel ne szólalhasson. De arra a meglepetésre nem voltam elkészülve, hogy a kormány azt állítsa, hogy mindaz, ami történt, a múlt törvényhozás nézetének megfelel és a választók által szentesített. (Derűtség balfelől.) A miniszterelnök úr azt mondja: a hatvanmillió hitel megszavazása alkalmával beadott egy határozati javaslat az egyesült ellenzék részéről és ebben a határozati javaslatban az van mondva, hogy az egyesült ellenzék kárhozatna minden olyan politikát és ilyen politika kezdeményezésének tartaná a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére való megszállását, mely hatalmasságok az orosz túlterjeszkedésnek akarnak gátat vetni. Már most azt mondja a miniszterelnök úr: igaz, a határozati javaslatból semmi sem lett, nem fogadtatott el, de azon el nem fogadott határozati javaslat mégis az egész ház véleménye. Mert a többség nem támadta meg tartalmát; ő maga helyesnek állította, csakis alaki okokból kérte annak visszavonását. Én azt hiszem ugyan, hogy nem alaki okokból vonatott az vissza, hanem más okból, amint a vitából kitűnik, de mert a többség nem tiltakozott ezen határozati javaslat ellen, a miniszterelnök úr pedig csak alaki szempontból tett ellene kifogást, mi meg indítványoztuk azt: ezen három tény a miniszterelnök szerint arra mutat, hogy a ház nézeteivel Bosznia okkupációja megegyez. (Élénk derűtség balfelől.)

Ha én azon magyarázatmódot szeretném követni, melylyel a miniszterelnök úr élt ezen határozati javaslattal szemben, akkor így okoskodnám: el nem fogadott hatá-

rozati javaslat nem lehet a háznak nézete, és abból, hogy ezen időpontban nem helyeseltünk oly okkupációt, mely Anglia és Törökország ellenére történt: nem következik, hogy egy másik időpontban egészen más viszonyok közt egy ilyen okkupációt kötelesek vagyunk helyeselni. (Zajos helyeslés balfelől.)

De, tisztelt ház, ez logikai okoskodásból folyna, s ha a tisztelt miniszterelnök úr nem ürügyet keresett volna benne, hanem törekedett volna megérteni azon határozati javaslat célját és tartalmát: akkor az azt kísérő beszédekben meggyőződhetett volna, hogy ezen határozati javaslatnak minden értelmet lehet tulajdonítani, csak olyat nem, melyet a miniszterelnök úr szeretne, tudniillik Bosznia okkupációjának helyeslését. (Élénk helyeslés balfelől.)

Mert milyen körülmények közt jött létre ezen határozati javaslat? 1878 május 14-én bizonytalan volt még hogy a kongresszus létre fog-e jönni vagy sem? és a miniszterelnök úrnak — felolvasom nyilatkozatát, ha kívántatik — szavai szerint kétes volt: ha vájjon a koczkatvés ezen napjaiban nem háború fog-e köztünk és Oroszország közt kitörni? Itt mellékesen jegyzem meg, hogy teljesen igaza volt azon tisztelt képviselő úrnak, — gondolom Bánhidyt tisztelt barátom mondotta — hogy valahányszor valamely összeg megszavazásáról vagy a kormány rendelkezése alá bocsátásáról volt szó: egy vagy más alakban az orosz elleni háború lehetősége mindig olyan nyájas intés formájában felszínre hozatott. (Tetszés balfelől.)

Már most, tisztelt ház, azon időpontban, midőn a kormány szavai szerint is egy háború eseményei előtt állottunk, esik Oroszországnak azon törekvése, hogy az Angliához közeledni kívánó monarchia, különféle missziók által, Ignatieff missziói által, Angliától eltéríttessék; (Igaz! Úgy van! balfelől.) azon időpontra esett az a hír is, hogy a monarchia kormánya alkudozik a török birodalommal és kész volna annak ellenére is a menekülőket Boszniába visszavinni, azon ürügy alatt, hogy nem itt, a mi határainkon belül, hanem jobbnak tartja ott, Boszniában őrizni őket. (Derűltség a baloldalon.) E hármasság lehetőség ellen volt intézve

az a határozati javaslat, s hogy ez ellen volt intézve, a beszédek bőven magyarázzák.

Felolvasom a határozati javaslatot: »A képviselőház, midőn megszavazza a rendkívüli hatvanmilliónyi költség fedezetét, egyszersmind kijelenti, hogy károsnak tart oly politikát, melynek célja nem a san-stefanói előzetes békekötésben megkísérlett orosz hatalmi túlterjeszkedésnek meggátlása és ezáltal az európai nemzetközi jogállapot biztosítása, hanem a török birodalom területén való osztozkodás s mely a monarchiát ellentétbe hozza azon hatalmasságokkal, melyek Oroszország ama kísérletének ellenállanak: és ily politika kezdeményezésének tekinté és ennél fogva helytelennek tartaná a török birodalom bármely tartományának ama hatalmasságok ellenére eszközölt megszállását. Én ilyen politika kezdetének tartaná Törökország tartományának azon megszállását, amely ezen hatalmak ellenére történnék.

Ebből méltóztatnak látni, hogy ha nemcsak abstrakte vesszük a határozati javaslat szövegét, de az azt kísérő beszédek is ismerjük és abból hozzuk ki az értelmet, akkor a miniszterelnök úr feltevésének minden alapja hiányzik. (Helyeslés balfelől.)

Meglehet, hogy Bosznia okkupációját minden esetben és minden körülmények között ki kellett volna zárni. De józanul lehetett-e ezt tenni akkor, midőn a kormány szerint az Oroszországgal kitörhető háború előtt állottunk? Lehetett-e mondani, hogy még a hadviselés céljaira sem szabad azon tartományt megszállani?

Ez észellenes lett volna. Már pedig aki a kísérő beszédek atolvassa, meggyőződhetik, hogy más megszállást, mint ami hadindítás céljára s annak műveletei végett történt volna, mi nem helyeselhettünk. (Élénk helyeslés balfelől.)

Egyébiránt, ha oly nagyon emlékezik a miniszterelnök úr arra, hogy mi történt május 14-ikén, nem fogja őt kellemetlenül érinteni, ha emlékeztetem azon szavakra, melyekben határozottan és ünnepélyesen körülírta a 60 millió hitel célját. Azt hiszem, a ház megengedi, hogy ezen szavait felolvassam: (Halljuk!) »Magában véve a cél, melyre kéretik

a hitel megszavazása, a következő — egyszerű és rövid, mert hisz azt gondolom, hogy egyes pontok megjelölését ily dolgokban senki tőlem nem fogja kívánni: kéretik ez a monarchiának déli, délkeleti és északi határain teendő oly intézkedésekre és az itt netalán szükségessé válható oly csapat-szaporításokra, amelyek múlhatlan szükségesek arra, hogy minden viszonyok közt biztosítva legyen a monarchia a meglepetések ellen.» (Derültség a baloldalon.) Egyedül ez a cél, — mondja a miniszterelnök úr — miért e hitel kéretik, s ezért egyelőre csakis fele fog igénybe vétetni.

Kiegészíti ezen nyilatkozatát a miniszterelnök úr azon további nyilatkozatával, hogy: »Azt tartom, bármint forduljon is a koczka, — festve azon bizonytalan állapotot, mely a kongresszus létrejötte előtt volt, amint csakugyan volt — monarchiánk és hazánk határai ellenséges meglepetésnek kitéve ne lehessenek, erre eszközök szükségesek.«

Most jön azután a czukor. (Derültség.) »És azon intézkedések megtétele, melyek ez irányban Erdélyben szükségesek, nem csekély részét képezik azoknak, amelyek miatt ma a hitel megszavazása kívántatik; hanem — és itt egy hathatós közleményt tesz — a teendők oly részére nézve, melyek valamivel több időt vesznek igénybe, jelesen az erdélyi szorosoknál teendő munkálatokra nézve (Derültség.) máris megtörténtek az intézkedések, és itt azon meggyőződésben vagyok, hogy nem lehetséges, hogy ezért az abszolutóriumot bármely miniszternek ne adja meg a törvényhozás. No, ha a czélnek ezen körülírását összehasonlítjuk Bosznia okkupációjával: akkor a dolgok és a szavak természete szerint, amint azt Aristoteles óta veszik, ebbe bele nem illik Bosznia okkupációja. (Helyeslés és taps balfelől.)

De én megmondom önöknek, mi módon lehet nemcsak ezt, hanem minden mást beilleszteni. (Halljuk!) Az volt mondva, hogy a cél egyszerű és rövid, mert ilyen dologban egyes pontok megjelölését senki sem fogja kívánni. (Derültség balfelől.)

Talán az elhallgatott egyes pontok alatt Bosznia okkupációja értetett. (Derültség balfelől.) És így mondani

lehet, hogy ez világos szavakkal nem volt kizárva. (Élénk derűtség balfelől.)

Igaz, hogy a beszédnek az az értelme, hogy a határon megtéessenek az intézkedések. De Bosznia a határon van. A ház azt hitte, mikor a fődözetet megszavazta, hogy a felajánlott összegből a határon történnek csapatfelállítások, de azt hiszem, nem gondolta azt, hogy határainkhoz csatoljuk Boszniát és arra céloznak az intézkedések. A ház azt hitte, hogy a monarchiánk meglepetések elleni biztosítása végett van szükség a hitelre. Csodáltuk és helyeseltük a miniszterelnök úr bölcs előrelátását, hogy Erdélyt máris biztosította az orosz ellen. (Nagy derűség balfelől.) De azt a ház nem képzelhette, hogy míg mi odanéznünk, arra a megerősített erdélyi szorosra: addig ő a 60 millióval szépen bevonul Boszniába, (filénk tetszés, derűtség és taps balfelől.)

Ha tehát a miniszterelnök úrnak oly nagy kedve van visszaemlékezni arra, ami május 14-ikén történt, miért fordította összes elmeerejét a mi határozati javaslatunknak nagyon téves és alaptalan magyarázatára? Sokkal inkább van helyén ezen figyelem most is, máskor is, ha saját szavait, a parlamenttel szemben tett ünnepélyes ígéreteit, a 60 milliós hitelnek az emberi közönséges értelem szerint formulázott célját hozza vissza elméjébe. Ha ezekről emlékezik meg és azt mondja: mindez nem történt, uraim; azon 60 milliós hitel másra költetett el, olyanra, amit akkor a parlament előtt kifejtetni nem láttam célszerűnek. Tette azt a közös kormány és tettem én, hozzájárultam saját felelősségemre, tettem ezen és ezen okból. Most itt vagyok, hallgassátok meg okaimat és ítéletek felettem. (Helyeslés balfelől.) Az a miniszter, ki nem fél találkozni a parlamenttel, ki helyesnek tartja azt az ügyet, melyet elvégzett és bízik abban, ezt az utat követné. De annak a miniszternek, ki fél találkozni a parlamenttel, ki nem egészen bízik az ügy erejében, melyet végzett, annak a miniszternek ürügyeket kell keresnie mindenféle nyilatkozatokban és el nem fogadott határozati javaslatokban, hogy eljárása helyességére okot találjon. (Tetszés balfelől.)

Különös parlamenti módot honosít meg a miniszterelnök úr. (Halljuk!) Képzelem, mennyire meglepetve hallják ezt és hallják a miniszter úr szavait azok, akik a múlt országgyűlésnek többségéhez tartoztak. A miniszterelnök úr ugyanis azt mondja: az a határozati javaslat, mely az ellenzék részéről jött, melynek tartalma helyeseltetett a kormány által, melynek tartalmára nézve magam is ki mondtam, hogy hozzájárulok, de melynek visszavonását alaki okokból kértem, tartalmazta ezt, s mert ezt tartalmazta, nem lehet mondani, hogy nem a ház megegyezésével történt a boszniai okkupáció. Már most, tisztelt ház, a többség azon tagjai, kik sem ezen határozati javaslat indítványozásában nem vettek részt, sem a vitában föl nem szólaltak, hanem egyszerűen hallgattak, mennyire meg lesznek lépetve, ha hallják, hogy abban az ő hallgatásukban akkor, mikor lelkük ártatlanságában azt hitték, hogy csak azon határozati javaslatról van szó: helyeslése, elfogadása volt a boszniai okkupációnak. (Zajos tetszés és taps a baloldalon.)

Ha a miniszterelnök úr ilyen logikával él a parlament tagjaival szemben, akkor ők semmi meglepetés ellen nincsenek biztosítva; (Derűtség a baloldalon.) akkor én nem tudom, hogy valamely ártatlan alkalommal, pl. a házszabályok magyarázatánál való hallgatásukból a miniszter úr majd később nem fogja-e kihozni, hogy mert hallgattak, a ház nézetével iránta való bizalmat fejeztek ki. (Derűtség a baloldalon.)

De engedje meg a tisztelt ház, hogy áttérjek (Nyugtalan* ság a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) azon második állításra, mely abban áll, hogy az általános választás eredménye .. . (Zaj a jobboldalon. Halljuk! balfelől.) Ha a tisztelt ház kívánja, én elhalasztom beszédemet holnapra. (Halljuk! Halljuk!) Mondom, áttérek a miniszterelnök úr azon állítására, hogy a választások eredménye helyeslése az okkupacionális politikának.

Igenis, tisztelt miniszterelnök úr, nem tagadom, hogy e választások a szabadelvű-pártnak többséget adtak, de kérdem, vájjon e választásoknak lehet-e azon jelentőséget tulajdonítani, melyet a miniszterelnök úr azokra ruház?

vájjon a szabadelvű-párt tagjai a boszniai okkupáció helyeslése miatt választattak-e meg? Vájjon a háznak tisztelt elnöke, Ghyczy Kálmán, vagy az, ki jelenleg helyét elfoglalja, Várady Gábor, vájjon Szilágyi József, vájjon Wahrmann Mór, Horvát Boldizsár, vájjon Horváth Lajos, vájjon sok mások helyeselték-e az okkupációt? És vájjon azért lettek-e megválasztva, mert helyeselték az okkupációt? Vagy azok, kiket nem említek, kik tartózkodtak minden véleménynyilvánítástól, ez ügy felett csak megdöbbenésüket jelentették ki s fenntartották Ítéletüket a jövőre, és ezeknek száma légió: vájjon ezeknek megválasztásában az okkupacionális politika helyeslése van-e?

Ha azonban a választások eredményének csakugyan az az értelme, amelyet annak a tisztelt miniszterelnök úr ad, akkor én nem tudom, miért fogadja el a többség válaszfelirati javaslatát, azt mely — akárhogy takargassuk, akármennyi kifejezési árnyalat van is abban elrejtve — elítéli az okkupacionális politikát. Hy esetben egy parlamentáris miniszter a parlament véleményének ilyen nyilatkozatát azon képviselőktől, akik egyenesen ezen politika helyeslésevel lettek megválasztva, nem fogadná el, hanem azt mondaná: vagy nyíltan helyeslitek azon politikát, melyre én már a választók szentesítését bírom, vagy folyamodom azon alkotmányos eszközökhöz, melyeket ily körülmények közt minden kormány igénybe vehet. (Élénk helyeslés a baloldalon.) önérzetes miniszter arra nem vállalkozik, hogy eltakart alakban elfogadja megrovását azon politikának, melyet a választók nyíltan helyeseltek. (Élénk tetszés a baloldalon.)

De bár július 29-ikén történt a bevonulás s augusztus 5-ikétől 15-ikéig folyt le a választások legnagyobb része: mégis merem állítani, hogy az ország közvéleménye abban az időben még kellőleg kifejlődve nem volt. Nem mintha nem tudták volna, hogy okkupáció készül, nem mintha a hírlapokat nem olvasták volna, melyek a kérdést bőven fejtegették; de azt minden ember tudja, hogy arra, hogy azon nagy rétegeket, melyekből a választók kikerülnek, valamely dolog ismerete és a jelentősége iránti vélemény áthassa, arra öt-hat napnál, arra tíz napnál sokkal több szükséges,

különösen a nyári munka idejében. És oly országban, hol nem úgy akarják a választók helyeslését megnyerni, mint ahogy a miniszterelnök úr állítása szerint az elmúlt országgyűlésnek nézetét megnyerte Bosznia megszállására, hanem előkészítve viszik a kérdéseket a választók elébe; ahol a választásnak előre bevallva az a célja, hogy valamely kérdésben a nemzet véleménye felől tájékozza a koronát és kormányt: ott nem így viszik a kérdéseket a választók elé; ott kifejtetnek előbb a kérdések a parlamentben, hónapokkal előbb előkészítetnek, hogy a legutolsó kunyhóban is mindenki tájékozhasa magát, s midőn azok tisztán állnak a közvéleményben és átszivárogtak annak minden rétegeibe, akkor igenis elfogadom, hogy a választás dönt a felett, vajjon helyeseli-e az ország a feltett kérdést, a kormány politikáját vagy nem? De a kérdésnek a választók elé oly módon való vitele, amint történt, nem tekinthető olyannak, mint amely a választók megfontolt véleményének kifejezésére vezethetne. (Úgy van! a baloldalon.)

Egyébiránt, tisztelt ház, még ha így van is, — engedjünk a miniszterelnök úr felfogásának — még azon esetben is semmi mentsége sincs arra, hogy ezen vállalkozás oly eszközökkel foganatosított, amelyek más célra adattak. Semmi mentség nincs arra, hogy a parlament természetében levő biztosítékok, a költségek kívánása a mandátum foganatosítására önkényesen, szándékosan mulasztatott el, és készítették oly bevégzett tények, amelyekre nézve ebben a házban a horvátországi tisztelt képviselőket kivéve, mindnyájan azt mondjuk: nem kellett volna, hogy történjenek, mert vészesek az ország pénzügyeire, politikájára. Ha pedig talán a ház tagjainak egy része más nézetten volna, akkor ezen nézetet kijelenthetik azáltal, hogy a horvát képviselők feliratához hozzájárulnak. De akik az okkupációt helyeslik, azok a többség feliratát nem fogadhatják el.

Tisztelt ház! Most már a miniszterelnök úr beszédjének csak utolsó részéről akarok szólani. A miniszterelnök úr a politikának jövő irányára nézve nyilatkozott. Azt mondta, hogy azt a hármast politikát, melyet már említettem, ezen az alapon, melyhez Bosznia is tartozik, folytatni lehet. Csak ezen hármast célú politikára vállalko-

nak a kormánynak jelenlegi vezetői. De arról az alapról — tette ő hozzá — lehető egy más politika is; az egy más cél felé vezető politikának is lehet kiindulópontja; de ezen utóbbi politikát azok, kik jelenleg a monarchia ügyeit vezetik, folytatni nem fogják, és ha mások az eddigivel ellentétes ezen politikát akarnák folytatni: nem azokat fogja sújtani a felelősség, kik a helyes irányban haladhatásnak szereztek meg az alapot, hanem azokat, kik e politika tovább vezetését kivéve kezükből, öntudatlanul olyanok kezébe tették, kik ellenkező irányban akarják azt vezetni.

Tisztelt ház, ebben a nyilatkozatban én kifejezését látom a kormány részéről annak, hogy az az alap, melyet ő szerzett, egy ránk nézve káros politikának alapja is lehet. Ha ez így van, akkor nagyon kár volt, tisztelt miniszterelnök úr, ily homályosan szólani, mert ha ezen alapról ismeretlen veszélyek fenyegethetik a nemzetet, annak, ki ez alapot szerezte, aki ezen alap ily természetére mutat, kötelessége volna arra itt nemcsak homályosan célozni, hanem a veszélyeket világosan kifejtteni, hogy védekezhessünk ellenük.

S azután, ha ezen az alapon, melyet ők szereztek, az országra nézve veszedelmes politika követhető, s annak, hogy ily veszedelmes politika ne követtessék, fő biztosítéka a kormányzat jelen vezetőinek személye és helyükön való megmaradása, akkor engedjenek meg, de a felelősség azokért a veszélyekért, melyeket ez az alap az országra nézve netalán előidéz, nem minket fog érni, kik a kormányzat jelen vezetőiben nem bízunk, mint akik e Pandora-szelenczét a monarchiának megszerezték, hanem illetni fogja azokat, kik magát az alapot teremtették és a felelősség alól semmi sem vonhatja ki őket s legkevésbbé volnék hajlandó hazánk ügyeinek vezetését ezen az alapon bizalommal meghagyni a miniszterelnök úr kezében.

A miniszterelnök úrnak idézett beszéde általánosan van intézve a házhoz, s megvallom, én is azt hittem, hogy azokhoz kell számítnom magamat, kiknek e hazafiúi motívum szólt. Ha a hazafiság indoka az, amiért a kormányzat jelen vezetői megtartandók: akkor abban a hazafiságban

én is óhajtanék részesülni. (Tetszés balfelől.) De tisztelt ház, mit jelent e nyilatkozat? Azt, ami sokszor visszatér a miniszterelnök úr beszédében, hogy a nemzetnek, hogy a monarchia két államának sorsára a parlamenteknek befolyásuk nincs; hogy nem azért lehetetlen valamely politika, mert a parlamentek azt az ország érdekében károsnak tartják; de valamely politika lehető és lehetetlen aszerint, hogy milyenek azon egyének, kik a kormányon vannak; hogy ezen okoskodás szerint a személyekben van a garancia és nem a parlamentekben. Mert, ha a parlamentekben van, akkor nem látom át, miért tartja lehetőnek a miniszterelnök úr azt, hogy a parlamentek ellenére ezen az alapon más személyek veszedelmes politikát fognak folytatni. Mert vagy van biztosíték a parlamentben, vagy nincs. Ha van, akkor a jelenlegi vezetés személye iránt való külön biztosítéknak sem szüksége, sem értelme; ha pedig nincs a parlamentben biztosíték, akkor a jelenlegi vezetés személyeit alkotmányunk fő biztosítékai pótlékaul nem fogadhatom el. Ám tegyék azok, kik nem az intézményekben, de a személyekben keresik a biztosítékot a nemzet érdekének megfelelő politikára. És akik a kormányzat jelen vezetőjéhez oly bizalommal fordulnak, mert elhiszik, hogy nemzetünk érdekére az ő személye a biztosíték.

Mi e bizalmat nem valljuk; de hogy az a túloldalon sem áll erős lábon, az abból is kiderül, hogy szerfelett óvakodott a túloldal feliratában is annak kifejezést adni. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Egyébiránt nem tudom helyeselni, tisztelt ház, azt, ha ebben a házban minduntalan homályos és nehezen felfogható czélzások történnek arra, hogy ismeretlen veszélyek fenyegetnek bennünket; hogy ezen veszélyek urai nem vagyunk; hogy parlamenti rendszer, parlamenti ellenőrzés mellett is nem lehetünk e részben nyugodtak; mert a személyek változásával a veszélyek ismeretlen nemei is előállanak. Ezek a czélzások — és ez talán nem is jutott a miniszter úrnak eszébe — végeredményükben az ellenében való gyanúra magyaráztatnak, akit én itt megemlíteni nem akarok, akinek megemlézése Pauler Tivadar minisz-

ter úr részéről is helytelen volt. Mert nézetem szerint sem miniszternek, sem parlamentnek nem lehet arra hivatkozni, hogy aziránt, vajjon az okkupációból lesz-e annexió, vagy nem lesz, a fejedelem szavában és akaratában van a biztosíték. Arra nézve, hogy mi fog történni, nem szabad garantiául a fejedelem személyét odaállítani. Mert a fejedelem a maga kötelességeivel igenis egyik biztosítéka az alkotmánynak: de azért mindig ott vannak a miniszterek és ezekkel a miniszterekkel van tulajdonképpen az ellenőrző testületnek dolga és ezek a miniszterek tartoznak az ellenőrző testületnek felelősséggel.

Fontoljuk csak meg, hogy végeredményükben az ilyen czélzások ki ellen fordulnak? Az ellen, akire nézve, ha ilyesmi a ház bármely oldaláról kimondatnék, a miniszterelnöknek kellene felkelni és az ilyen nyilatkozatot visszautasítania. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Nem lévén, tisztelt ház, megnyugtatta azon felvilágosítás által, melyet a miniszterelnök úrtól kaptunk, nem lehetek megnyugtatta azon okok által sem, amelyeket Pauler Tivadar miniszter úr különben nagy érdekléssel meghallgatott és ékes beszédében előadott, ő ugyanis — és megvallom, nagy élvezettel hallgattam — kissé a theológia modorában akarta bizonyítani, hogy Bosznia és Herzegovina reánk nézve mily jó, mily üdvös. És valamint a theológiában, midőn a tétel vitás, egyik főérvelési módnak tartják, ha Aquinói szent Tamásra és szent Ágostonra s az ő megegyezd vélekedésükre történik hivatkozás. (Élénk derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.) De megvallom, sokkal kevesebb súlylyal bír a politikában az érvelésnek azon neme, mely abból von következtetést, hogy: mert Salisbury, Gambetta és Laveleye — hozzátehetette volna úgy rövidség okáért, hogy Bismarck is — hiszik, hogy Magyarországra és Ausztriára nézve nagyon üdvös Bosznia és Herzegovina elfoglalása: ez nagyon megmakacsodott színben tünteti fel Szlávy József és Zsedényi Ede képviselő urakat, akik e nagy tekintélyek daczára annak üdvös voltában kételkedni merészkednek. (Élénk derűtség és taps a baloldalon.) Meg vagyok győződve, a tisztelt miniszter úr — mert nem ezek voltak egyedüli érvei — legkevésbbé azon az alapon szerezte magának a

megnyugvást a szóban levő lépés következményeire nézve, s bármennyire elismerjem ama férfiak tekintélyét, mégis oly ügyben, mely legközelebről minket és jövő sorsunkat érinti súlyosan, inkább önnön meggyőződéseimre, melyet az ő okaik figyelembevételével akarok formálni, mint külső tekintélyre hallgatok s bármely külföldi tekintély helyeslő véleménye fölébe helyezem s talán helyezi a tisztelt miniszter úr is azon okokat, amelyek részben a többség felirati javaslatában is ki lévén fejezve, a kormány által is elfogadtatnak, (Élénk derűtség a baloldalon.) úgy hogy tulajdonképen, tisztelt ház, nemcsak azon képviselő urak vannak az idézett tekintélyekkel ellentétben, kiket megneveztem, hanem van a miniszter úr maga is, aki elfogadván a felirati javaslatot, maga is aggódik ott, ahol az általa idézett nagy tekintélyek megnyugodnak. (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Tisztelt ház, talán túlbőven is kifejtettem azt, hogy azon érveléssel szemben, amely ellenünkben felhozott, nincs okunk megváltoztatni felirati javaslatunknak egyik tételét sem; nincs okunk megváltoztatni azon felirati javaslatot, amely igen sokban megegyezik a többségi felirati javaslattal, de egyben azután előnyösen különbözik tőle, t. i. abban, hogy az előzmények következményeit egész nyíltsággal és határozottsággal ki is fejezi. (Élénk helyeslés a baloldalon.) És ha igaz az, amire Szlávy József tisztelt képviselő úr a múlt napokban mondott beszédében emlékeztette a házat: hogy Magyarország befolyása a dualizmusban azon tőzsdei árfolyam szerint mérlegeltetik, amelyen állami papírai jegyeztetnek, akkor ez azt bizonyítja, hogy ma még bírjuk azt a véleményt és hitet a külföldön, hogy állami hajónk minden részében ép s hogy azon csak egy rés van. De ezen a résen betódulhat a víz és képes a hajót elsüllyeszteni. Ha azonban, tisztelt ház, az erkölcsi erőtlenség; ha a férfias eltökélésnek azon hiánya, melyet a kormány politikája a nemzetben előidézett, még nagyobb elterjedést nyerne, és ha ez hullámaival kívülről ebbe a házba is átsapna: akkor a közerkölcsi erőnek ezen csökkenése az én nézetem szerint állami hajónkon még egy sokkal végzetesebb és sokkal betölthetlenebb részt fog ütni,

olyan rést, amely mellett ama másik és annak veszélyei egészen eltűnnek. Hogy ez ne történjék, én azt remélem a tisztelt háztól, hogy bármily különbözők is nézeteink, de azok határozott kifejezésének útjából kitérni nem fogunk egyik oldalról sem, és nem fogunk kitérni az elől, hogy ezen határozottan kifejezett nézeteknek következményeit elfogadjuk és érvényesítsük itt benn a házban. És mert ebben a tekintetben az én meggyőződésemet Apponyi Albert tisztelt barátom felirati javaslata a legjobban és teljesen kifejezi, én az ő felirati javaslatát fogadom el. (Hosszas élénk helyeslés és tetszésnyilvánítások balfelől.)

Tisza miniszterelnök: Az orosz túlerjeszkedés, melynek a kormány külügyi politikája gátat akart vetni, abban állna, ha megengedtetnék, hogy az összes keleti alakulások most vagy jövőben az orosz hatalmi szférán belül kizárólagos orosz befolyás alatt történjenek; továbbá ha az orosz hatalom állandóan megvethetné lábát a Duna jobb partján. A veszélyt nem abban látja, hogy egyes szláv törzsek az ő egyediségükben fejlődni tudnak, hanem abban, ha e törzsek a maguk érdekeik ellenére is egy tömbbé tömörülhetnének a muszka vasvessző alatt, elfojtva a keleten köztük lévő nem szláv népfajokat. Ezeket meg kell győzni arról, hogy reánk támaszkodhatnak, hogy a tenger a nyakukra ne szakadjon, hogy ők románok, görögök stb. maradhassanak; a szláv törzseket pedig arról, hogy bennünk láthatják egyediségüknek, jólétüknek, szabadságuknak előmozdítóit. Az okkupációval védekezni kellett a szlávtság ellen, mert Bosznia és Herzegovina volt azon tűzhely, hová részint a szomszédok, részint a messze északról, összehordva a gyúanyagot, felgyújtották a keletet.

Szilágyira vonatkoztatva így szól: Az mondatott, hogy igen erőltetett magyarázatot adtam az egyesült ellenzék részéről május 14-ikén beadott határozati javaslatnak. Azon tisztelt képviselőtársam, ki ezt szokott ékesszólásával és elmeéllal kifejtette, idézte néhány szavamat; de nem állott meg azoknak Aristotelesnél is hiába keresett magyarázatánál, hanem azt is mondta, hogy a kormánynak sem a delegációban, sem a törvényhozásban tett nyilatkozatából azt, hogy okkupáció célzóztatik, soha nem lehetett sejtteni, s ennél fogva nem lehet mondani, mintha azon határozati javaslat az okkupációt implicite bizonyos feltételek mellett helyeselte volna.

Szilágyi Dezső: Nem azt mondtam!

Engedelmet kérek, ezt méltóztatott mondani. De ha nem is volt sejtető, hogy lehetnek körülmények, midőn a kormány valamely okkupáczióba belemegy, akkor mi értelme és célja volt azon határozati javaslatnak? Hiszen e téma már előbb hónapokon át volt megbeszélés tárgya úgy a lapokban, mint a népgyűléseken és a választógyűléseken. Meglepetésről tehát nem lehet szó. (Úgy van! jobbról. Felkiáltások balról: De a kormány mindig tagadta!) Ismételve hivatkozom arra, hogy mindannyiszor és már 1877-ben rámutattam, hogy ily esetek bekövetkezhetnek, s midőn ellenkező magyarázatot kísérlettek adni beszédemnek, ez ellen tiltakoztam.

A közjogi nehézségeket illetőleg azt tartja a kellő tapintattal megoldható feladatnak, hogy segítsünk a nehézségeken, úgy hogy ez által se az egész rendszer össze ne roskadjon, se ne konstatáltassék az, hogy a monarchia képtelen külügyi akcióra.

A főrendiház felirata e testület azon való fájdalomát fejezi ki, hogy a megszállás véráldozatot követelt s hogy az államháztartás egyensúlyának helyreállítása elé új akadályokat gördített; azután kifejezést ad az országban elterjedt nagymértékű aggályoknak: hogy az okkupáció az ország benső erejének üdvös kifejlesztésére késleltető visszahatással lesz.

A horvát országgyűlés feliratát Krestics elnöktől és Vuscics alelnöktől ő felsége 1878 november 2-ikán vette át a budai várpalotában. A felirat az európai mandátum elfogadásáról szólva, reményét fejezi ki, hogy sikerülni fog lefektetni azon sziklaszerű alapot, melyen Európa keleti részében is a monarchia ereje és dicsősége biztosan fog nyugodni, védbástyájául Európának és jól tevőjeként a Balkán-félszigeti népeknek, melyek innen lesve várják és hálával fogadják majd az oltalmat, szabadságot, művelődést, szellemi és anyagi felvirágzást. Monarchiánk, alkotmányos intézményei érintetlenül hagyatván — mondja azután — és csakis az új viszonyokhoz mérten fejlesztetvén, áldadni fognak azok által, kik vele együtt a legnagyobb javakat a világon nyerték: szabadságot és művelődést.

Ő felsége erre a küldöttségnek adott válaszában így szólt: Fejedelmi kötelmeimhez számítván az állami illetékességek és törvényes intézmények megóvása iránti különös gondoskodásomat is, nem hagyhatom észrevétel nélkül, hogy Horvát- és Szlavonországok országgyűlése oly kérdések fejtegetésével is foglalkozott, melyek, mint különösen a monarchia külügyei, törvényes hatáskörének korlátain kívül esnek. Elvárom ennél fogva, hogy jövőre ezen korlátokat szigorúan figyelembe veszi.

AZ ÚJ TISZA-KORMÁNY.

Az ügyek ideiglenes vitelével megbízott kormány újabb kinevezéséről és kiegészítéséről a királyi kéziratok 1878 deczember 7-ikén tétettek közzé. Az új kormányban Széll Kálmán ' utóda Szapáry Gyula gróf lett, a rég üresedésben volt földművelés-, ipar- és kereskedelmi tárczát pedig e minisztérium addigi államtitkárával, Kemény Gábor báróval töltötték be.

Megelőzőleg a szabadelvű-párt deczember 4-iki értekezletén Tisza Kálmán kifejtette kormánya programját, azzal a kijelentéssel, hogy a megbízást csak abban az esetben vállalja, ha a program a párt helyeslésével találkozik. Utána Wahrmann a maga és több elvbarátja nevében kérdést tett aziránt, hogy mivel az annexiót nem helyeselhetik, a pártnak tagjai maradhatnak-e? A miniszterelnök erre azt a választ adta, hogy: öszinteség parancsolta kötelességből nem tagadja az annexió lehetőségét, amire nézve azonban határozottan kijelenti, hogy ő abban közreműködni nem fog; de ez szerinte a jövő kérdése, melyet, ha beállana, az akkori körülmények szerint a törvényhozások hozzájárulásával kell majd megítélni.

A legközelebbi értekezleten, deczember 7-ikén, Szontágh Pál elnök bemutatta Horvát Boldizsár, Horváth Lajos, Hpdossy Imre, Wahrmann Mór, Péchy Manó gróf és Fröhlich Gusztáv közös levelét, melyben bejelentik, hogy a kormány keleti politikája miatt a pártból kilépnek.

Az új kormány 1878 deczember 7-ikén mutatkozott be a házban.

Beköszöntő beszédében a miniszterelnök azt a nyilatkozatot tette, hogy a megszállott tartományok ideiglenes kormányzata iránt szükséges oly intézkedést tenni, mely az okkupáció termé-

szetével megegyezik. Ez iránt, egyetértésben a másik állam kormányával, javaslatot fog a kormány előterjeszteni ... A kormány a berlini szerződés alapján áll; az annexió kérdése nincs és nem lehet napirenden; de — úgymond — biztosíthatom a tisztelt házat arról, hogy ha e kérdés bármikor napirendre kerülne, afelett a törvényhozások és a korona együtt fognak határozni. Közvetlenül a miniszterelnök után szólt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Én nagy figyelemmel hallgattam végig a miniszterelnök nyilatkozatát, amelyben jövő politikája körvonalait vázolta, és ha ebben a nyilatkozatban én azokat az aggodalmakat, amelyeket a többség a maga feliratában kifejezett, méltányolva láttam volna; ha tapasztaltam volna, hogy a pénzügyi és politikai veszélyekből való kibontakozásunkra nézve a miniszterelnök úr a ház feliratában jelzett irányokat elfogadja és arra nézve rendszabályokat helyez kilátásba, akkor azt mondanám, hogy a miniszterelnök úr kabinetje, tekintve múltját, a javulás útjára tért kabinet. (Mozgás a középén. Balfelől: Halljuk!) Ismétlem, mert eddigi politikájával ellenkező irányban halad, tehát a javulás útjára tért kabinet, (Balfelől: Úgy van!) és okulva a múlton, mely üdvös bizalmatlanságra tanított minket, oly gyakran mutatva fel a különbséget, mely a miniszterelnök ígéretei és tettei közt szokott lenni, mi egyelőre várakozó állást foglalnánk el és időt engednénk a kabinetnek, hogy ígéreteit tetteikkel igazolja.

De mindez, tisztelt ház, nem történt, s azt hiszem, hogy nemcsak az én véleményemet, hanem talán a ház minden tagjának véleményét fejezem ki, midőn felemlítem azt, hogy a miniszterelnök beszéde után az általános vélemény az: hogy valamint a jelen kabinet tagjai legnagyobb részében és fejében a régi, úgy annak jövőbeli politikája minden ízében a régi marad. (Úgy van! balfelől.) Igenis, tisztelt ház, csak a régi marad ezen kabinet politikája, még abban is, hogy az, amit kilátásba helyez, igen nagy valószínűség szerint nem fog bekövetkezni: jelesen az okkupacionális pénzügyi bonyodalmainkból való kimene-

külésünk, államhittelünk sérelme nélkül; valamint arra nézve is, hogy amit nem helyez kilátásba, de aminek bekövetkezését nem akarja kizárva látni, tekintve eddigi nyilatkozatait, azt kell hinnünk, hogy annak bekövetkezésére minden bizonynyal számíthatunk, t. i. az annexióra. (Helyeslés balfelől.)

Tisztelt ház! Ez az első szó és az első eset, hogy az annexió lehetősége ezen házban hivatalosan meg van engedve. (Úgy van! balfelől.) Első eset, és én megvallom, hogy azt a körülírást, melylyel a miniszterelnök úr méltóztatott élni, hogy a berlini szerződés alapján állunk és hogy az okkupáció addig fog tartani, míg azok az okok tartanak, melyek azt szükségessé tették, s összevetve a miniszterelnök nyilatkozatát a külügyminiszternek egy más helyen adott nyilatkozatával, azt kell hinnem, hogy ez az egész kecségtetés azzal, hogy az okkupáció netalán csak okkupáció marad és annexió nem lesz belőle, a gyengébbek megvigasztalására van szánva. (Úgy van! balfelől.) Mert valamint azon okok minden emberi előre látás szerint mindig fognak létezni, úgy azon állapot, melyet mindig létező okok tesznek szükségessé, gondolom, az ideiglenes okkupáció nevével helyesen nem jelölhető meg. Egy dolog azonban, megvallom, teljesen világosnak látszik előttem a kormány mai programja után, az t. i., hogy ez az első keserű gyümölcse azon kétértelműségnek, amelybe a ház többsége feliratában véleményét öltöztette. (Úgy van! balfelől.)

Ezen kormánynak megalakulása és ezen kormánynak programja, amelyre semmi befolyást sem gyakoroltak a ház feliratában kifejezett aggodalmak és kért irányok, e kormány programja, mondom, a legjobb bizonyíték arra, hogy a miniszterelnök úr jövő politikája megállapításánál sem tekintette a feliratot másnak, mint amivé nyilvánította a válaszfelirati vita alkalmával: ártatlan lelkek töprenkedésének a dolgok kikerülhetlen menete felett. (Élénk tetszés és derűtség a baloldalon.)

Ez az első gyümölcse azon kétértelműségnek, melybe a ház többsége véleményét öltöztette: a parlamentet megfosztotta azon befolyástól, hogy a kormány alakulására

és a kormány programjára a maga természetes hatását gyakorolhassa. (Úgy van! balfelől.)

De azonfelül, tisztelt ház, egy dolog előttem megmagyarázhatlan maradt. Megmagyarázhatlan az, hogy ez a miniszterelnök úrnak programja, és ha a ház feliratát csakugyan az események kényszerű, menete feletti meddő aggodalomnak tekinti, akkor miért mondott le s miért nem egészítette ki épp úgy kabinetjét mindjárt a pénzügyminiszter leköszönése alkalmával, mint ahogy kiegészítette jelenleg? (Élénk tetszés balfelől.) Azt nem tehetem fel, hogy abban az időpontban, midőn a kiegészítésről szó volt s midőn a miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy nem volt képes kabinetjét kiegészítem, a miniszterelnök úr válogatósabb lett volna; (Zajos tetszés balfelől. Mozgás jobbfelől.) valamint azt sem tételezem fel, hogy a kormánynak ama tisztelt tagjai, kik ma vállalkoztak azon helyeket elfoglalni, akkor ne vállalkoztak volna; (Derűtség balfelől.) mert a kormány politikája ugyanaz, ami volt akkor, és a két időpont közé csak a többség felirata esik. Már pedig hogy valaki egy ily programú kormányba való belépésre a többség aggodalmaiból merítsen magának okot, azt nem értem. (Hosszantartó helyeslés és taps balfelől.) Valamint azt sem, hogy abban rejlett volna az akadály, mert az annexió lehetősége oly határozottan bevallva nem volt akkor, mint az ma történt. (Tetszés balfelől.) Mert én az igazságügyminiszter úron látom, hogy ebben a részben az ő aggodalmai igen könnyen eloszlottak; (Élénk derűtség.) mert míg a válaszfelirati vita alkalmával az annexió lehetőségét teljesen kizártnak tekintette, sőt a legmagasabb garanciára hivatkozott, hogy annexió nem lesz: (Úgy van! balfelől.) ma ugyanazon placidus nyugalommal foglal helyet azon kabinetben, (Zajos derűtség balfelől.) amely ezt az eshetőséget programjából nem zárja ki. (Élénk helyeslés és derűtség balfelől.)

Ennélfogva én, tisztelt ház, megvallom, magyarázatát annak, hogy az ország várakozásban tartatott egynéhány hétig, csak egy körülményben találok és ez az, hogy maga a miniszterelnök úr sem hitte, hogy a háznak túlsó oldala, a többség, meg fog elégedni azzal, hogy aggodalmait

meddő töprenkedésnek kereszteltesse. (Élénk helyeslés bal-felől.) maga a miniszterelnök úr sem hitte, hogy a válaszfelirati vita biztosan oda fog vezetni, hogy egy ily politika többségre számíthasson annak idejében. Én megengedem, hogy a miniszterelnök úr csalódott; de azt is állítom, vagy úgy hiszem legalább, hogy az ország is igen keservesen csalódott. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Most már, tisztelt ház, világos előttem ama szavak értelme, midőn a miniszterelnök úr monda, hogy a válaszfelirati vitától várja a helyzet tisztázását; nem azt értette alatta, amit mi hittünk: hogy fejezze ki a ház meggyőződését a helyzet felett, fejezze ki aggodalmait s kívánatait a kibonyolítás iránya felett és ő kezébe veszi azt a feliratot és annak tolmácsa, szószólója leszen a trón előtt.

Nem ezt értette alatta, hanem azt, hogy keresni kell az utat és módot arra, miként volna lehetséges lehetővé tenni a régi kabinetnek fennmaradását, a régi politikának tovább folytatását, anélkül, hogy a többség a kormány múltját nyíltan helyeselni vagy elkárhoztatni kénytelen volna. (Helyeslés baloldalon.)

És megvallom, hogy a kétértelmű feliratban a feladatnak első része teljesen meg van oldva; feltalálták, hogy a képviselőház nem mond véleményt, nem fejez ki nézetet, hanem csak aggódik. Hátra van még a feladat másik része és ez abban áll, miként lehessen a többségnek oly politikai irányú kormányt és annak politikáját továbbra is lehetővé tenni, amelynek veszedelmességére nézve a feliratban a leghatározottabban nyilatkozott. Mennyi időre lesz a ház többségének szüksége, hogy a feliratban kifejezett óhajait és kívánságait maga is tetteivel egy meddő aggódássá súlyessze alá? Ezen problémának, a feladat második részének megoldása a tisztelt túloldaltól függ.

De mi, tisztelt ház, kik a kormány iránt a múltban nem viseltettünk bizalommal és most azt látjuk, hogy ugyanazon politikával jelen meg előttünk, amely bennünket eddig tőle elválasztott: mi, amily határozottan követi e kormány múlt politikáját, éppen olyan határozott politikai bizalmatlansággal fogadjuk a minisztereket azon a helyen. (Helyeslés a baloldalon.)

És megengedjük azt is, el is vagyunk határozva arra, hogy politikai kötelességünket teljesítjük: hogy mindazon egyes rendszabályokat, melyeket az ország javával meg egyeztethetőknak tartunk, teljes készséggel támogatni fogunk; egész irányára nézve azonban, mint aki pénzügyileg és politikailag romlás elé viszi az országot, bennünk továbbra is határozott ellenfeleit fogja találni. (Helyeslés a balon.)

Igen tisztelt képviselőház! Körülbelül négy éve múlt annak, hogy a tisztelt miniszterelnök úr részint feje, részint főtámasza a magyar kabinetnek. (Halljuk!)

Midőn négy év előtt e kormány, melynek lelke a miniszterelnök úr volt, megalakult, akkor az ország adott neki egy olyan többséget, amelyhez hasonlóval soha még kormány nem dicsekedett.

Akkor az ország várakozással és bizalommal nézte, hogy miként fog e nagy hatalommal élni azon államférfiú, aki a legkíméletlenebb, a legkövetelőbb és legszigorúbb volt elődei iránt és a leghatározottabb volt a jövőre tett ígéreteiben. (Helyeslés a baloldalon.) Ezen négy év alatt azonban mind a három nagy kérdésben, melyek ezen idő alatt felmerültek, tökéletesen ellenkezőjét hozta létre annak, mint amit a miniszterelnök úr ünnepélyes programokban odaállított a nemzet elé. Úgy a gazdasági kiegyezésre, mint az államháztartás egyensúlyának helyreállítására, és a keleti bonyodalmak folytán felmerülő kérdésekre nézve a tények éppen ellenkező értelemben következtek be, mint azt a tisztelt miniszterelnök úr programjában ígérte, és ma ott állunk már, hogy a programban üdvözölt régi jó ismerőseink közt — mert egy része ezen ígéreteknek régi jó ismerőseink — azon egy ígéretet, amelyre oly büszkén hivatkoztak mindig: az államháztartás egyensúlyának helyreállítását, maguk sem merték politikai programjukba most felvenni.

E három kérdésben kitűzött célok voltak azok, melyekben találta politikai és erkölcsi alapját ama pártegyesülés, mely a miniszterelnök úr kormányait támogatta.

Most, midőn a kitűzött célok megghiúsultak, midőn bizonyos az, hogy többé azok egyike sem érhető el; külö-

nösen nem az eddigi úton: elenyészett a politikai, az erkölcsi alap, melyen ama nagy pártegyesülés, melyen a miniszterelnök úr kormányai állottak.

Felismerik-e azt a túlsó oldalon, azt nem tudom, de bármint vélekedjenek ott: mi az ellenzék kötelességeit erélylyel és mérséklettel fogjuk teljesíteni.

Ivánka Imre: Persze mérséklettel!

Igenis mérséklettel; hanem ebből természetesen nem következik, hogy ezen fogalomra nézve arra törekszünk, hogy Ivánka képviselő úrral legyünk egy véleményen. (Derűtlenség balfelől.) Mi egész erélylyel ellene fogunk szegülni azon káros iránynak, mely ellen küzdöttünk a múltban, s melyet a miniszterelnök úr folytatni akar a jövőben is, és reméljük, hogy ezzel legalább azt az egyet elérjük, hogy azon kikerülhetetlen romlásban, amelyre a kormány politikája az országot vezeti, a hazának javaiból és a hazának jövőjéből minél kevesebb rész legyen eltemetve. (Helyeslés balfelől.)

Szilágyi után a miniszterelnök bemutatkozó beszédéhez hozzászóltak még: Irányi, Helfy, Eötvös Károly; a pártonkívüliek csoportja nevében pedig Hoffmann Pál.

AZ OKKUPÁCIÓ A KÖZÖSÜGYI BIZOTTSÁGOKBAN.

A delegációk 1878 november 27-ikén ültek össze Budapesten, de érdemleges tárgyalásaikat csak a képviselőház felirati vitája után kezdték meg. Közben történt az új Tisza-kormány kinevezése.

Minthogy az okkupációval kapcsolatos költségek tárgyalásába sem a magyar, sem az osztrák delegáció nem bocsátkozott addig, míg a törvényhozások a nekik akkor már előterjesztett berlini szerződés iránt határozatot nem hoztak, a delegációk később, egy újabb ülészakban intézték el az ezúttal függőben hagyott előterjesztéseket.

A delegációk fogadása alkalmával ő felsége a Szlávny elnök beszédére adott válaszában ezeket mondta:

A Berlinben egybegyűlt hatalmak megállapodtak abban, hogy Bosznia és Hercegovina megszállása és kormányzása

Ausztria-Magyarországra bízassék. Én e megbízást elfogadtam...

A helyzet súlyos áldozatokat kíván önkötől. Történeti nagyszabású események, melyeket elhárítani egyetlen állam hatalmában sem állott, rendkívüli igényekkel állították szembe a monarchiát. Bízom benne, hogy népeim honszeretete, képviselőinek belátása egy színvonalon állandó a történeti pillanat nagyságával...

A november 21-iki ülésben Andrassy gróf külügyminiszter két előterjesztést mutatott be, melyekkel a közös kormány 1878-ra a már kiadott hatvan millió forinthez mint póthitel 41,720.000 forintot, 1879-re pedig a megszállás következtében szükséges rendkívüli hadi szükségletre 33,560.000 forintot kér. Később, 28-ikán azonban bejelentette Andrassy gróf, hogy a póthitelre vonatkozó előterjesztést visszavonja.

Ennek előzménye az volt, hogy az osztrák delegáció tagjainak egy része, élükön Herbsttel, a költségvetési bizottság elnökével, e bizottságban határozottan állást foglalt Andrassy gróf keleti politikája ellen és tizennégy szóval hat ellenében elfogadta Herbst határozati javaslatát, mely kimondja, hogy: mivel a póthitelben kért összeget a kormány a berlini szerződés végrehajtására fordította, e szerződés érvényességéhez pedig alkotmányszerűleg a birodalmi tanács hozzájárulása szükséges, a delegáció a közös kormány szóban levő előterjesztése felett napirendre tér.

Andrassy gróf erre hosszabb beszédben válaszolt. Hogy az európai államok areopágja, monda, a világbékét fenyegető kérdésben döntő megállapodásokat hozhasson, ez csak úgy lehetséges, ha az államok képviselőinek meghatalmazása abszolút érvényességű, mely semmi részről többé kérdésessé nem tehető. A két állam szóban levő törvényeit és jogát nem lehet Európára alkalmazni. A berlini szerződés a békeszerződésnek speciális jelentőségével bír. A békeszerződésnek bizonyos határidő alatt ratifikálnia kell. Az az állam már most, melynek uralkodója a meghatározott idő alatt az alkotmánynál fogva nem ratifikálhatná a szerződést, ily kongresszuson nem érvényesíthetné a maga érdekeit. Az olasz kormány csupán tudomásulvétel végett terjesztette elő a szerződést; Franciaországban is ez a felfogás és a kormány ott csak a sárga könyv-

vel terjesztette azt elő. Angolországban még az ellenzék sem gondol reá, hogy a szerződés elfogadásának vagy elvetésének kérdését tárgyalni kívánná. A parlamenteknek joguk van visszautasítani az okkupáció költségeit és ebben az alakban inkább megóvhatják jogukat. Ez azonban nem tartozik a külügyminiszterre; ezt a két parlamentnek és kormánynak egymás közt kell eldöntenie.

Ugyancsak az osztrák delegáció költségvetési bizottságában 1878 november 30-ikán kimerítően kifejtette Andrassy gróf keleti politikájának okait és céljait. Ezen exozé szolgált azután a magyar delegációban is a tárgyalások alapjául.

Andrassy gróf konstatálja kifejtésében, hogy ma már elnémultak az ellenzéknek tavaly hangoztatott vádjai: hogy a kormány elmulasztotta a kellő időpontot a monarchia érdekeinek megvédésére. Ma csak azt mondják, hogy helytelen irányban érvényesítette befolyását. Ez vonatkozik az európai megbízás elfogadására.

Azon váddal szemben, hogy a kormánynak elejétől fogva kitűzött célja volt a két török tartomány megszállása, hivatkozik összes diplomaciai lépéseire: mindenikből világosan kitűnik, hogy azokat az az alapgondolat sugallta, hogy elkerülje azt, amit mint politikája végső célját akarnak némelyek feltüntetni. Hivatkozik különösen egy táviratra, melylyel a döntő, az utolsó perczben, midőn a porta a londoni jegyzőkönyvet visszautasítani készült és az orosz hadüzenet már útban volt, kísérletet tett a béke megmentésére. Ez a Konstantinápolyba küldött következő távirata:

Andrassy gróf Herbert bárónak. Bécs, 1877 április 6. Jelentse ki, hogy a protokollumban nem látunk semmi megalázót vagy veszedelmest a portára nézve, s hogy annak visszautasítását — egész Európával együtt — az európai béke oly veszélyeztetése gyanánt tekintenők, melyért a portára kellene hárítanunk a felelősséget. Emelje ki, hogy fölfogásunkat sem szerzői hiúság nem sugallja, minthogy a protokollum szerkesztéséhez nem járultunk, sem a jövőendő eseményektől való félelem, minthogy török-orosz háború esetén mindig képesek leszünk saját érdekeinket minden irányban sértetlenül megóvni,

hogy tehát senki másnak, mint Törökországnak érdekében határozottan ezt kell tanácsolnunk . . .

A válasz így szólt: Herbert báró Andrassy grófnak. Konstantinápoly, 1877 április 10. Midőn Kosjek úr ma reggel Savfet pasához ment, hogy Exczellenziád táviratát vele közölje, a miniszter úr azt felelte, hogy Exczellenziád önzetlen szándékáról meg van győződve s élénken sajnálja, hogy a Porta a birodalomnak politikailag és pénzügyileg a végső határig megfeszített helyzete által kényszerítve látta magát a tegnapi határozatot hozni, hogy a már teljesen tarthatlan helyzetnek döntőbb fordulatot adjon.

Hogy e tanács őszinte és jóakaró volt, hogy a háborút talán évekre elodázhatta volna, bizonyítja egyik legkiválóbb török államférfiú, Mithad pasa, ki egyik közzétett levelében nem habozott kimondani, hogy a tanácsnak meg nem fogadása a török politikának egyik legnagyobb hibája volt.

Ez volt magunktartása a háború kitöréséig. Mindent elkövettünk, semmit el nem mulasztottunk, hogy a Török- és Oroszország között kitörendő háborút megakadályozzuk. A reformokat azon mértékre kívántuk szorítani, melyet a porta békés úton elfogadhatott. A végrehajtást a portára magára akartuk bízni, még pedig határidő kitűzése nélkül.

A kormány álláspontja az okkupációt illetőleg ez volt: Minthogy a monarchia elég nagy arra, hogy nagyobbodásra ne szoruljon; minthogy pénzviszonyaink az adózók kíméletét parancsolólag követelik; minthogy a monarchia belalkatánál fogva minden annexió szükségkép jelentékeny nehézségeket okozna: ezért mindaddig, míg kilátás volt reá, hogy Törökország mint jogszerű birtokos, hatóságát és tekintélyét amaz országokban bármely formában fenntartja, mindent el kellett kerülni, ami szükségkép okkupációhoz vezetne.

Mihelyt azonban ki találta derülni, hogy Törökország nem képes ama tartományok feletti uralmát fenntartani; mihelyt ez országok azon pontra jutnának, ahol kikerülhetetlen volna, hogy gazdát cseréljenek: magunk iránti kötelességnek kell tekintenünk a kérdésnek foglalás útján való megoldását is szemügyre venni.

Ez volt a kormány álláspontja. Ez fejt meg minden talányt, minden látszólagos ellenmondást a kormány eljárásában. A kormány ki akarta kerülni Bosznia és Hercegovina elfoglalását;

nem mondhatott tehát egyebet, mint hogy az nem célja politikájának. De azt sem mondhatta, hogy az okkupáció mindenképen kizártnak tekinti, mert kellett bírnia azon előrelátással, hogy az okkupációra az események reá is kényszeríthetik . . .

De lehető volt-e az adott körülmények közt kitérni az okkupáció elől a monarchia életbevágó érdekeinek feladása nélkül? Az adott helyzet a san-stefanói béke volt. Ezzel szemben kell szemügyre venni a kongresszus eredményeit.

Némelyek oly véleményen vannak, hogy tisztán határaink védelmére szorítkozhattunk volna. Akik ezt hiszik, számításon kívül hagyják az ily eshetőség visszahatását a mi határos tartományainkra*

Dalmáciai tenger mellékünk keskeny, hosszúra terjedő ország, melyet kerítéshez lehet hasonlítani. Ez a kerítés, amíg ingatlan szilárd talajra támaszkodhatott, megállhatott. A török uralom, amíg Boszniában és Hercegovinában fenn bírta magát tartani, megadta a szükséges támaszt. De ha a török uralom helyébe más alakulás lép, még pedig oly alakulás, mely már eredeténél fogva a fajrokonság szerinti terjeszkedésre volna utalva, akkor a mi gyenge védfalunk tarthatatlanná válik és Dalmáciának elvesztése — ma, a veszély elmúltával nyíltan kimondhatom — csakis idő kérdése lett volna.

Benső meggyőződés, hogy az osztrák-magyar monarchiának, hacsak maga nem akarja megrendíteni a fönnállásában való hitet, egy talpalatnyi területet sem szabad többé elvesztenie. Ha ez áll általában, akkor áll legelső sorban tenger melléki birtokainkról. Mert ha arról lehetne is még vitatkozni, hogy nagyhatalom megtud-e lenni tenger mellék híjával, az semmi esetre sem lehet kérdés tárgya, hogy oly hatalom, melynek tenger melléke volt s mely azt elvesztette, hatalomnak lenni megszűnt ....

Minden szakember kénytelen beismerni, s a nem-katona is belátja, hogy ha Montenegró tenger mellékünket fenyegetni akarta, annak megvédése már azon okból is aránytalan nagy áldozatba került volna, mert e vidéken a katonák nagy tömege inkább baj, mint előny. Hogy ottani erődítéseinknek semmi értéke sem volt, azt ma, mert Boszniában állunk, nyíltan kimondhatom ....

Boszniából és Hercegovinából egészen más az állás, melyet elfoglaltunk. Innen jó barátságban élhetünk szomszédainkkal, s nem kell gyanúval vagy rossz szemmel néznünk természetes fejlődésüket. De van módunkban netaláni veszélyek ellen, melyek ez oldalról támadhatnának, sikerrel föllépni.

Ott mostan a mi állásunk dominál.

Nagy állam nem is élhet jó viszonyban kisebbel, amíg az által fenyegetve érzi magát. Azon állás nélkül, melyet ma elfoglalunk, ha belbékénk nem, de mindenesetre határtartományaink nyugalma a kisebb szomszédállamok jóakaratótól függött.

De nemcsak katonai és politikai, hanem kereskedelmi érdekeink szempontjából is minden más megoldás folytonos ellentétbe hozott volna szomszédainkkal....

Megengedhettük-e, hogy határaink *mellett*, vagy a földrajzi helyzethez képest helyesebben szólva, határainkon *belül egy* délszláv föderáció alakuljon? Vagy lehetett volna-e arra szorítkoznunk, hogy az ily alakulás ellen eleve tiltakozzunk és negatív politikára szorítkozzunk?

Némelyek ezt lehetőnek tartják. Én nem. Nekem meggyőződése, hogy minden oly politika, mely a tények hatalmával szemben a merő tagadás terére áll, mely a kor áramlatait nem vezeti, hanem egyszerűen csak föl akarja tartóztatni, ahelyett, hogy pozitív, gyakorlati politikával azokat megelőzze, hogy minden ily politika olyan, mint az agyagedény küzdelme a vasedény ellen. El van az veszve, még mielőtt megkezdődnék.

A megszállás költségeire nézve ezeket mondja a külügy-miniszter:

Igaz, a terhek kétszerannyit tesznek, mint amennyit a delegációk a véderő kifejtésének esetére megszavaztak. De nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy felét sem teszi annak, amibe a hadsereg egyszerű mozgósítása került volna — az első hónapok alatt.

S kérdem: ha oly időben, midőn az egész Balkán háborúban lángolt s minden szomszéd állam abban résztvett, a kormány, az akkori általános nyugtalanságnak engedve s felelősségének terhe alatt, melyet a honi sajtó egy része nem éppen könnyített, a hadsereg mozgósítását kívánta volna: kinek lett volna bátorsága azt megtagadni?

Az ily eljárás pillanatnyilag sok vádat és szemrehányást elhárított volna a kormánytól, annak igen erélyes színe lett

volna, — de sem politikai, sem pénzügyi tekintetben azt nem lehetett volna lelkiismeretünkkel megegyeztetni. *

Mert az ily eljárás, ha csak hadifölvonulásra szorítkozik is, legalább háromszoros költségbe került volna, — ha pedig háborúra talál vezetni, pénzügyeink teljes romlására, politikailag ellenben, semmiesetre jobb eredményre, mint amit a kongresszuson értünk el, nem vezetett volna, ama két tartomány elfoglalását pedig semmiképpen nem tette volna kikerülhetővé...

Noha a pillanat a kormányra nézve nem kedvező, amennyiben eddig a politikának csak terhei érezhetők, míg az eredmény csakis a béke keresztülvitele után fog teljesen kiderülni, még sincs kifogásom az ellen, hogy összes hivatalos működésem felett a berlini kongresszus eredménye után ítéljenek.

Hogy ezt tehessék, anélkül, hogy minden egyes stádiumot föl kellene sorolnom, csak két helyzetet konstatalok:

azt, melyben a monarchiát hivatalba léptemkor találtam,

s azt, melyben azt kifelé ma találjuk...

Hogy milyen a monarchia mai helyzete kifelé, arról nem kell részletes előadást tartanom; elégnék tartom a berlini szerződés előterjesztését.

Magam konstatalok, hogy a monarchia azon állásában, melyet a kongresszuson elfoglalt, hét éves működésem főeredményét találják.

Ha ezen eredmény a monarchiára nézve rossznak mondható, akkor nem érdemes magamat bármely részlet miatt a felhozott vádak ellenében védelmezni.

A veszély, mely Európa békéjét és a mi érdekeinket fenyegeté, a keleti háború eredményeiben rejlett, melyek a sanstefanói előzetes békében jutottak kifejezésre. E béke módosítása képezte a berlini kongresszus feladatát. ..

Az országos bizottság május 29-ikén tartott ülésében volt szerencsém egy interpellációra válaszolva, hogy melyek a kormány által a kongresszuson főleg szemmel tartott érdekek — két pontot kiemelni:

először, hogy ami a háborúra következik, az béke legyen, nem pedig oly állapot, mely új bonyodalmak magvait rejtené magában;

másodszor, hogy amit a béke a török birtokában hagy, a fennállhatás kellékeivel bírjon.

Mindkét szempont a berlini szerződésben meg van valósítva.

Igaz, hogy a kongresszus nem zárkozhatott el teljesen a győztes Oroszország érzelmeinek és kívánságainak tekintetbe vételétől. Ezért a krimi háborúban elvesztett területének, Besszarábiának visszacsatolásába bele kellett nyugodni. Oroszország a háború ozéljául a porta keresztény alattvalói sorsának javítását mondta. Ezért jóváhagyta a kongresszus nemcsak egy új, önálló, noha hűbéres Bulgária alkotását, hanem Ruméliának is keresztény kormányzót biztosított és bizottságot rendelt ki, mely ezen és más török tartományok számára új közigazgatási rendszert dolgozzon ki, hogy Európa ellenőrzése mellett a keresztények minden visszaélés és erőszak ellen megoltalmaztassanak. Oroszországnak még hadi kárpótlásul több ázsiai terület engedtetett át.

De a kongresszus megóvta Európa jogait is. Az európai béke érdekében nem lehetett megnyugodni abban, hogy fennálló szerződések fegyveres erő által megszűnjenek s helyükbe egyoldalúlag oktrojált új alakítások térjenek. A kongresszusnak tehát fel kellett állítania azt az elvet, — s ezt érvényesítette is — hogy európai szejzódéseken tett változtatás csak akkor érvényes, ha abba a hatalmak beleegyeznek. E szempontból történt, hogy Románia, Szerbia, Montenegró függetlenek lettek ugyan, de önállóságukat Európa akaratóból nyerték.

A kongresszus második célja, hogy a török uralomnak megmaradt birtok a fennállás lehetőségével bírjon s hogy újonnan megjelölt határai közt meglegyen benne az életképesség, mely tol a san-stefanói béke megfosztotta. E szempontból a kongresszus azon országoknak nagy részét, melyekről a san-stefanói békében Törökország maga lemondott, még pedig az átengedett területnek harmadrészét, Törökországnak visszaadta. Bulgária határai a szófiai kerület kivételével a Balkán vonalára szorítottak; a san-stefanói békében a tengerig menő, Bulgária által ketté szakított török birtok ez által egy kormányzatilag és katonailag tartható egészszé alakítottatott. így Törökország az új alakulások visszahatása ellen támaszt nyert, és Konstantinápoly birtoka, melyet a san-stefanói béke kérdésessé tett, biztosítottatott.

Ez a kongresszus műve — mondja a külügyminiszter — európai szempontból. Megvan már eddig is azon érdeme, hogy

az európai békét fenntartotta, hogy Törökországnak a fennmaradás lehetőségét megadta.

A speciális osztrák-magyar érdekekben a san-stefanói béke Szerbia és Montenegró számára területi nagyobbodást állapított meg. E nagyobbodás iránya és mértéke minden más hatalomra nézve másodrangú kérdés volt; de nekünk abban legfontosabb politikai, katonai és kereskedelmi érdekeink veszélyeztetését kellé látunk. A kongresszus mindezen érdekeket a legkomolyabban számba vette. Szerbia megnagyobbítását Novibazár és Mitrovicza felől keletnek, Bulgáriának fordította, ahol az stratégiai és kereskedelmi körünket nem érinti. Hasonló tekintetből megszorította a Montenegrónak szánt kiterjesztést. A Szerbiát és Montenegrót elválasztó közt, melyet a san-stefanói béke oly szűkre szorított, hogy abban monarchiánk elzárását lehetett látni a kelettől, a kongresszus jelentékenyen kiterjesztette. Az így nyert tért Törökországnak visszaadta, de egyszersmind nekünk az új állapot fenntartása és közlekedési vonalaink biztosítása céljából megadta a jogot, hogy ott utakat építsünk s helyőrségeket tarthassunk. A Montenegrónak szánt tenger melléket a kongresszus Antivarira szorította; ellenben Spizza kikötőjét nekünk adta át. Montenegrónak hadihajók tartását nem engedte meg, a tenger melléken meglévő erődítmények lerontását elrendelte, újak építését kizárta, a montenegrói kereskedelmi zászlót a miénk oltalma alá helyezte, tengeri rendőri törvényeink érvényét Montenegróra kiterjesztette, s végül megadta nekünk a jogot, hogy a montenegrói tenger melléken át vasutat és országutat építhessünk. A kongresszus továbbá fenntartotta mindazon jogainkat, melyekre kereskedelmünk és közlekedésünk érdekében a keleten szert tettünk. Bulgáriát, úgy mint Szerbiát, világosan leköti mindazon kötelezettségek elismerésére és megtartására, melyeket e tekintetben a porta velünk szemben elvállalt. A kongresszus végre elismerte a Duna szabadságát, fenntartotta az európai Duna-bizottságot, de ezenkívül, tekintettel azon kiváló fontosságra, melylyel e folyó monarchiánkra nézve bír, a Vaskapu szabályozásának kivitelével kizárólag Ausztria-Magyarországot bízta meg.

Minden érdekekben, úgy politikai mint anyagi érdekekben, európai szentesítést nyertek, a szerződés határozmányai által európai érdekeknek lettek elismerve. Az összes kérdések közül,

melyek tárgyalás alá kerültek, a legteljesebb összhangzat azoknál mutatkozott, melyekben osztrák-magyar érdekek voltak érintve. Midőn a hatalmak Bosznia és Hercegovina megszállását és kormányzását reánk bízta, nemcsak keleti állásunk legitimitását ismerték el; határozataik által világosan kijelentették azt is, hogy egy nagy és erős osztrák-magyar monarchia európai szükség, s hogy e birodalom, éppen mert támadó vagy terjeszkedő politikát nem követhet és követni nem akar, természetes missziójának végrehajtásában Európa bizalmára és támogatására számolhat.

Az alapfeltétel azonban, mely nélkül a szerződés végrehajtása nem volt képzelhető, Bosznia és Hercegovina megszállása volt. E lépés elkerülhetetlen volt azon célból, hogy Törökországot új határai közt fenntartani egyáltalán lehető legyen; de szintoly szükséges volt azon esetre, ha ez — amit nem remélünk — belső elgyengülés folytán nem találna sikerülni; mert ez esetben Bosznia és Hercegovina azon védelmi állás, melyre szükségünk van politikai és anyagi érdekeink oly védelme céljából, mely ne kényszerítsen bennünket kalandos politika esélyeinek tenni ki a monarchiát.

Hogy mindezek után — így végzi fejtegetéseit Andrassy gróf — az én politikám jelszava nem lehet más, mint a berlini szerződés végrehajtása a magunk és mások részéről, az magától értődik.

Az európai béke érdekében nem lehetett abban megnyugodni, hogy fennálló szerződések a fegyveres erő által megszűnjenek, s azok helyébe egyoldalúlag oktrojált új alakítások lépjenek. A kongresszusnak tehát fel kellett állítania azt az elvet, — s ezt érvényre is juttatta — hogy európai szerződéseken tett változtatás csak akkor érvényes, ha abba a hatalmak beleegyeznek. E szempontból történt, hogy Románia, Szerbia, Montenegró függetlenek lettek ugyan, de önállásukat csak Európa akaratából nyerték.

Az osztrák delegáció költségvetési bizottsága 1878 december 3-ikán tartott ülésében Herbst előadó indítványára nagy többséggel kimondta, hogy nem bocsátkozik az 1879-re szóló okkupációs hitel tárgyalásába, hanem a Boszniában álló csapatok ellátására mint rendkívüli hadi szükségletet, egyelőre 15 millió

forintot szavaz meg, a további szükséglet iránt pedig az alkotmányos hozzájárulást kérje majd ki a kormány.

Herbst indítványának elfogadása után tárgyalta a költségvetési bizottság Schaup jelentését a külügyi költségvetésről. E jelentés éles bírálat alá veszi a kormány külügyi politikáját.

A jelentés előterjesztése után Andrássy gróf kijelenti, hogy az legtöbb pontjában oly kérdésekről mond ítéletet, melyek a bizottságban egyáltalán soha nem érintettek. Kérdenie kell, korrektnek mondható-e ez az eljárás, és lehet-e loyálisan mondani, hogy e jelentés az eddigi diskusszió eredményeit tünteti fel. Formájában és tartalmában, mondja, ez az irat nem jelentés, hanem vádirat és bizalmatlansági szavazat s azt mint ilyet teljes szívből üdvözli. A bizalmatlansági szavazattal szemben dokumentálni fogja büszkén vallott alkotmányos felfogását.

A szavazásnál 12 szóval 6 ellenében elfogadta a bizottság a jelentést.

Az osztrák delegáció teljes ülése azután a költségvetési bizottság által ajánlott 15 millió helyett 20 millió forintban szavazta meg az 1879-re szóló megszállási költséget és mellőzte a Schaup-féle jelentésnek bizalmatlanságot kimondó részét.

A magyar delegáció egyesült albizottságai (elnök id. Szögyény László) az 1879-re szóló megszállási hitel tárgyában elfogadták Hegedűs Sándornak azt az indítványát, mely szerint az országos bizottság ezúttal nem bocsátkozik a kormány előterjesztésének tárgyalásába, hanem átalány-összegűi, utólagos elszámolás terhe mellett, húsz millió forintot szavaz meg. A többi esetleges szükségletre nézve pedig az alkotmányos jóváhagyást annak idején kell kikérni.

Szilágyi Azt a kijelentést tette Szilágyi Dezső itt, hogy szerinte Dezső az egész kérdés nincs kellőleg előkészítve. Véleménye szerint a berlini szerződésből folyó kérdések nem tartoznak a delegáció illetőségi körébe, vagy ha ezen ügyeket a delegációk elé akarják vinni, akkor előbb törvényes úton ki kell szélesíteni a delegációk illetékességét.

A bizottság határozatával szemben Pulszky Ágost különvéleményt terjesztett elő. Aláírták ezt rajta kívül még: Szilágyi Dezső, Apponyi Albert gróf, Simonyi Lajos báró, Vécsey József báró, Zichy Nándor gróf, Bánhidy Béla báró, Horvát Boldizsár, Horváth Lajos, Ernusz Kelemen, Wahrmann Mór.

A különvélemény kifejti, hogy fel kell vetnie azt a kérdést, vajjon az országos bizottság megszavazhat-e oly összeget, melynek jogalapjára nézve az országgyűlés még nem határozott. Elismerik a különvélemény aláírói, hogy a megszállott csapatok teljes ellátásáról gondoskodni kell s ezért készek e célra minden szükséges összeget megszavazni, illetőleg ennek e célra fordítását utólag jóváhagyni, mihelyt biztosítékot nyernek az ország érdekeinek megfelelő politika követése iránt.

A külügyi költségvetés részletes tárgyalásánál a delegáció 1878 december 5-iki ülésében a rendelkezési alap és részletes számadás alá nem eső költségek tudósításokra cziménél Szilágyi Dezső ezt a kijelentést tette:

Szilágyi Tisztelt bizottság, én azon nézetben vagyok, hogy Dezső bizonyos körülmények közt a rendelkezési alap tekinthető olyannak, mely próbaköve azon politikai bizalomnak, melylyel az ellenőrző testület a kormányzat vezetése iránt viseltetik. A jelen esetben azonban én és azok, kik a külügyi miniszter és a külügyi politika vezetése iránt bizalommal nem viseltetnek, e tételnél nem akarunk alkalmat keresni nézetünk kifejezésére és elhalasztjuk ezt azon tétel megvitatására, amelyben a külügyminiszternek azon politikája, melylyel egyet nem értünk, pregnáns kifejezést nyer. Abból tehát, hogy mi a rendelkezési alapot itt megszavazzuk, kérem és kérjük, ne méltóztassanak azt a következtetést vonni, mintha mi a külügyi vezetés irányával egyetérténénk és mintha e tétel megszavazásával a külügyminiszter irányában bizalmat akarnánk tanúsítani. Megszavazzuk ezt, úgy mint a többi tételket, pusztán és egyedül abból az okból, mert mi ezt kormányzati szempontból a külügyi vezetés egy lényeges és kimaradhatlan költségének tartjuk, azzal a különbséggel, hogy e tétel felhasználásánál a dolog termé-

szete szerint a külügyi hivatalnak nagyobb diskreczió van engedve, mint a többi tételnél.

Ebben az értelemben s ezzel a fenntartással megszavazzuk e kiadási tételt. (Helyeslés.)

A berlini szerződés életbeléptetésével támadt 95.560 forint rendkívüli diplomaciai kiadások tételénél (Diplomaciai képviselet a berlini szerződés alapján Bukarestben, Belgrádban és Montenegróban) Zsedényi indítványozza, hogy mivel a berlini szerződés végrehajtására szükséges törvényhozási intézkedések a delegáció hatásköréhez nem tartoznak s így addig, míg e szerződés életbeléptetésével összekötött költségek felett a törvényhozás nem nyilatkozik, a delegáció ily költségeket meg sem szavazhat: az országos bizottság függessze fel az érdemleges tárgyalását.

Falk előadó: Elvileg nem osztozik ugyan Zsedényi nézetében, de mivel ezen ügy az országgyűlésen két-három nap múlva úgysis eldőlni, el kellene fogadni az indítványt.

Tisza Lajos: A kormánynak hitelt kérő két előterjesztése, melyek a berlini szerződéssel kapcsolatosak, az egyesült albizottságokhoz utasítottak; a szóban levő költséget is, ha a delegáció ma nem akarná azt megszavazni, oda kell utasítani.

Ivánka Imre: A tétel megszavazásával a legtávolabbról sem lehet szó arról, hogy ránk nézve a berlini szerződés érvényesnek ismertetik el.

Baross Gábor indítványt terjeszt elő, mely szerint a delegáció a tétel érdemleges tárgyalását addigra, míg a törvényhozás a berlini szerződés tárgyalása felett nem határozott, ideiglenesen felfüggeszti.

Szilágyi Azon indítvány, melyet Zsedényi tisztelt bizottsági tag Dezsti úr előterjesztett, ezen országos bizottság hatáskörére vonatkozik, és én sem abban a körülményben, melyet Tisza Lajos bizottsági tag úr felemlített, sem a kiadások természetében, mire Ivánka Imre bizottsági tag úr hivatkozott, nem látok elegendő okot arra, hogy mielőtt a berlini szerződés iránti hatáskörére nézve a magyar országgyűlés nyilatkozott volna, mi határozatainkkal eléje vágjunk a magyar országgyűlésnek. Mert magában véve az a körülmény, hogy azon elő-

terjesztés a négyes albizottsághoz utasított, még nem foglalja magában az országos bizottság részéről annak kijelentését, hogy mindazokra nézve, amik azon előterjesztésben foglaltatnak, magát illetékesnek tartja, valamint a kiadások természete egyáltalában nem dönthet a felett, hogy ma a tárgyalásokba belebocsátkozhatunk-e vagy nem; nem dönthet azon okból, mert kétségtelen az, s ezt az előadó úr is kiemelte,— hogy a berlini szerződéssel szemben a magyar országgyűlés jogköre még az országgyűlés nyilatkozatával precizírozva nincs. Ellenkezőleg, ezen ügy függőben van. Mi tehát, mint kifolyásai a magyar országgyűlésnek, mindaddig, míg a berlini szerződéssel szemben, tehát az abból folyó kiadásokra nézve is a magyar országgyűlés a maga álláspontját ki nem fejtette és ki nem mondotta, nézetem szerint abba a veszélybe esnénk, ha a berlini szerződésből kifolyó kiadások felett ily czímen határoznánk, hogy esetleg az országgyűlés jogkörével kollízióba jönnénk. Ezen eshetőség kikerülése az, amire a tisztelt indítványozó úr czélzott s e tekintet és semmi egyéb az, amely okból az előadó úr is az indítványt elfogadta.

Nagyon kérem tehát a tisztelt országos bizottságot, nem azért, mintha netalán azon kiadások szükségessége kétségbe vonatnék; nem is azért, mintha mi a monarchiát azon ügyekbe képviselői útján való befolyásától elzárni akarnók, hanem azért tartaná elhatározását függőben, mert alkotmányunk értelme szerint az országgyűlést illeti az első szó és határozat arra nézve, hogy a berlini szerződés irányában álláspontja és jogköre miben áll, s mindaddig, míg erre nézve az országgyűlés határozata nem létezik, ezen tisztelt bizottság, melynek az országgyűléssel harmóniában, politikai harmóniában kell lennie, határozatai által nem vághat eléje azon megállapodásoknak.

Ha tehát méltóztatnak elfogadni az indítványt, ezzel nem prejudikálunk a kérdésnek sem az egyik, sem a másik irányban. Nem is döntünk a kiadások helyessége és czél-szerűsége felett, de alkotmányosan, teljesen korrekté és úgy járunk el, mint talán később nagyobb kérdésekben is kell majd eljárunk. A jelenleg fennforgó kis kérdésben az óvatosságot azért ajánlom, mert igenis veszedelmes

preczedenst alkotnánk, ha a delegáció eléje váгна az országgyűlésnek. Ez okból ajánlom az indítvány elfogadását.

Falk előadó: Nem az itt a kérdés, hogy a költségek megszavazása a delegáció elé tartozik-e; ebben nincs kétség. A kérdés az, hogy azt a nemzetközi szerződést, melynek a szóban levő költségek következményei, előbb el kell-e az országgyűlésnek fogadnia. Ezt a bizottság nem döntheti el.

Márkus István azt tartja, hogy bármiként nyilatkozzék az országgyűlés saját hatáskörében a berlini szerződésről, nyilatkozata ezen diplomaciai költségekre semmiféle hatással nincs. Az ok mellőzésével mondja ki a bizottság, hogy a szavazást ezen diplomaciai költségek felett elhalasztja.

Szilágyi Én részemről azon okokat, melyeket előttem szólott Dezső felhozott, tarthatóknak nem látom s egyedül azon okoskodást tartom helyesnek, melyet az előadó úr előterjesztett. Mert az országos bizottság intézkedési jogát, tehát illetőségét nemcsak a kiadások terjedelmére, hanem a kiadások jogalapjára is szem előtt kell tartani. Kétségtelen, hogy ha megvan a jogalap a diplomaciai kiadásokra, akkor azokra nézve az országgyűlés soha, hanem a törvénynek megfelelőleg, mindig ezen bizottság illetékes. Igaz, hogy érvényes szerződés létében e bizottság van hivatva azon szerződésből származó költségek felett határozni, de ha nem bizonyos, vájjon egy szerződés érvényes-e, vagy ha annak érvényessége kétes, tehát nem bizonyos, vájjon a szerződésnek jogalapja nem hiányzik-e, mindaddig az abból eredő költségek felett ezen bizottság nem határozhat. (Helyeslés.)

Ez az, amit az előadó úr kifejtett. És Zsedényi tagtársunk indítványa nem azt jelenti, hogy a diplomaciai költségek megszavazását jelen törvényeink szerint a delegáció magának igényelheti-e, hanem azt jelenti, hogy tartsuk meg a helyes egymásutánt. Minthogy ezen kiadások jogalapja a berlini szerződés maga: szükségkép következik, hogy a berlini szerződésből folyó ezen költségek felett az országos bizottság csak akkor határozhat, ha a szerződés minden alkotmányszerű kellékkal el lesz látva. A kér-

dés, mely függőben van, éppen az, vajjon el van-e látva a berlini szerződés minden alkotmányszerű kellékkel arra, hogy azon, mint egy teljes jogalapon az országos bizottság a költségeket megszavazhassa. Azt hiszem, a bizottság tagjai közül senki sem akarja itt eldönteni azt, vajjon hát el van-e látva a berlini szerződés az alkotmányszerű kellékekkel, vagy sem; de hivatkozom azon tényre, hogy e kérdés függőben van, és ezért nem szabad prejudikálnunk sem az országgyűlés, sem ezen bizottság jogkörének, és mindaddig, míg az országgyűlés egy vagy más irányban nem nyilatkozott és teljesen tisztázva nincs azon kérdés, vajjon a berlini szerződésnek alkotmányszerű jogalapja megvan-e, ezen bizottság nem határozhat a költségek kérdésében. Ha e felfogásból indulunk ki, akkor teljesen korrekt Zsedényi tagtársunk indítványa, és teljesen korrekt azon magyarázat, melyet az előadó úr hozzáfűzött. (Helyeslések.)

Éber Nándor indítványozza, hogy a tétel az egyesült albizottságokhoz utasíttassák.

Szécsen Antal gróf: Oly intézkedésről van itt szó, mely a külügyminisztérium természetes hatáskörébe tartozik és csak abból a szempontból ítéltető meg, akarja-e a delegáció azt megszavazni vagy nem, tekintet nélkül a berlini szerződésre.

Az országos bizottság Éber indítványát fogadta el.

Az osztrák delegáció e tételt a kormány hozzájárulásával mellőzte, olyformán, hogy mint belső szolgálati szükségletet, póthitel alakjában fogja azt a kormány előterjeszteni.

Az okkupáció következtében 1879-re előírányzott szükségletet a magyar delegáció 1878 december 12-iki ülésében vette tárgyalás alá. Ennek kapcsán, a delegáció illetékességi körének megvitatásán kívül, a kormány külügyi politikája volt a tanácskozás főtárgya.

Hegedűs Sándor mint az egyesült albizottságok előadója ajánlotta a bizottságok határozatát.

Arra nézve, hogy a delegáció az országgyűlésnek a berlini szerződésre vonatkozó határozata előtt tárgyalhatja-e azon előterjesztéseket, melyek e szerződéssel kapcsolatosak, azt tartja az albizottság, hogy ha a delegáció e tárgyban meghozza ugyan határozatát, de ennek érvényességét az országgyűlés határozatától teszi függővé és csak azután bocsátja szentesítés alá, a delegáció nem lépi át hatáskörét és nem prejudikál az országgyűlés elvi álláspontjának. (A berlini szerződés ekkor már elő volt terjesztve az országgyűlésnek.)

Pulszky Ágost kifejti különvéleményét.

Szilágyi Azt gondolom, hogy az előttem felszólaló által ezen Dezső bizottság kompetenciája van felvetve. Ezen kérdés pedig ügyrendünk szerint olyan, mely a további tanácskozás felfüggesztésével külön vitatandó és intézendő el.

Falk Miksa: Itt kettőről van szó: a kormány előterjesztéséről és az albizottság jelentéséről, a kettő közt pedig lényeges különbség van. Tudni kell, mire nézve döntsük el a bizottság illetékességét? Az előirányzott összegek megszavazására ugyanis oly értelemben, mint a kormány kívánta, a delegáció nem illetékes, de amint az albizottság előterjesztette: a politikai vonatkozást figyelmen kívül hagyva, és csak azt nézve, hogy a megszállt területen a katonáknak exisztálniuk kell, erre a költséget megszavazni a delegáció illetékes. (Helyeslés.)

Szilágyi Tisztelt országos bizottság! Én ugyan megvallom, óhaj- Dezső tottam volna, ha ezen kérdés jobban megvilágíttatik e bizottságban, de azon felületes észrevétellel, melyet Falk t. bizottsági tag úr tett, megvallom, a kérdést kifejtettek nem tartom. (Halljuk!)

Én részemről nagy figyelemmel kísértem, hogy minő előterjesztés indokolásából méltóztatott felolvasni és ha nem csalódom, a minisztérium azon előterjesztéséből olvasott, mely a 60 milliót tárgyalja, amelyről itt szó nincs; azon másik előterjesztésből, amely visszavétetett, nem pedig abból, melynek a jelen napirendről való levétele kéretik. Pedig ez van napirenden, erre pedig t. barátom semmi figyelemmel nem volt. Ennélfogva én megvallom, hogy

azon indokolásra, mely a visszavont előterjesztésben foglaltatik, semmi súlyt nem helyezek. Jelenleg a minisztérium másik javaslata vehető tekintetbe, amelynek célja, hogy 1879-re rendkívüli hadseregi szükségletül, a Bosznia és Hercegovina megszállása folytán előállott szükségletül előterjesztett 33,560.000 forint megszavaztassák. Ez a minisztérium előterjesztése.

Ennek helyébe az albizottságok ajánlják a következő határozati javaslatot: »A Boszniában és Hercegovinában álló csapatok 1879. évi rendkívüli hadi szükségletének fedezésére megszavaztatik 20 millió forint.«

Már most, ami előttem érthetetlen, az az, hogy némelyek azon véleményen vannak, hogy a kormány előterjesztésének megszavazására a bizottság nem illetékes, de ezen határozat megszavazására igenis illetékes, holott a kormány előterjesztésének s a bizottság előterjesztésének lényege az, hogy az okkupációt teljesítő, a Boszniában és Hercegovinában állomásozó csapatok szükségletére bizonyos összeg adassék meg. Én részemről — jól méltóztassék megjegyezni — illetékesség szempontjából a két előterjesztés közt lényeges különbséget nem tudok fölfedezni, s ez az, aminek bebizonyításával még eddig Falk t. barátom adós maradt s adós maradt a t. előadó úr is.

De igenis nagy okot látok arra, hogy a bizottság mindkét előterjesztéssel szemben — mert illetékesség tekintetében a kettő közt lényeges különbség nincs — tartózkodjék a további elhatározástól. És pedig két irányban látom ez okokat.

Először nem zárhatjuk el magunkat ama tény elől, hogy azon költségek, melyeknek megadása itt kértik, mind a berlini szerződésben átvett mandátum teljesítésére rendeltetvék, tehát a berlini szerződésből folynak. És ezen költségek természetét nem változtatja az meg, akár így, akár amúgy kereszteljük el azokat. Ez az egyik.

A másik pedig az, hogy a mélyen tisztelt bizottság előtt ismeretes, hogy a kormány a 60 millió forintra vonatkozó előterjesztést nálunk is, egy másik helyen is, visszavonta és kénytelen volt visszavonni azért, mert kétségbe vonott, hogy vajjon a berlini szerződés bír-e mindazon alkotmá-

nyos kellékekkel, melyek szükségesek arra, hogy az egy ilyen eljárásnak jogalapját alkothassa. Mert a felett csak nem lehet kétely, hogy ha az a jogalap, melyből ezen kiadások folynak, nem bír minden alkotmányos kellékkel, akkor a delegációk az abból folyó költségeket — hiányozván a jogalap teljessége — meg nem szavazhatják. Már most ugyan kérem, változtat-e az valamit a kiadások természetén, ha azok nem arra rendeltetvék, hogy a megszállás teljesíttessék, hanem hogy az tovább folytattassék? Hogyha amott alkotmányos illetékességi kérdések gátolták a tárgyalást, nem ugyanazon erővel áúanak-e ezek a megszállás továbbfolytatására szükséges költségekre nézve is? És hogyha ugyanezen tekintetek állanak, nem látom át, hogy ezen tekintetek erejét el lehetne venni a czímen való bármí változtatással.

De bátor vagyok még egy más körülményre is figyelmeztetni, s ez az, hogy nemcsak kétségbe vonott, vájjon ama szerződés bír-e minden alkotmányos kellékkel, ami kétségbe vonott a magyar országgyűlésen is, és ezt nem vizsgálom, de — s ezt azután határozottan állítom: mihelyt államjogi kételyek merülnek föl, akkor az illető törvényhozások határozatát be kell várni és ennek megtörténte előtt nem helyes, ha ezen bizottság tesz lépéseket, melyek annak a határozatnak esetleg prejudikálhatnának.

Ne méltóztassék feledni azt sem, mire Pulszky tagtársam czélt: hogy a berlini mandátumban foglalt feladat kettős; nemcsak azon tartományok katonai megszállását foglalja magában, hanem azok igazgatását és kormányzását is; arra pedig, hogy kit illessen meg ezen kormányzat, kit illessen meg ennek ellenőrzése, kit illessen meg az erre szükséges költségek megbíralása s az azok hovafoordítása iránti ellenőrzés, törvényeinkben intézkedés nincs; világos tehát, — anélkül, hogy e fórum előtt, mely ezen államjogi kérdések megoldására nem kompetens — ezek bővebb fejtegetésébe ereszkedném, világos egy dolog, s ez az, hogy a közös kormány nem készítette elő kellőleg az ügyeket, midőn a kiadások kérésével ezen bizottság előtt megjelent, mert a közös kormánynak kötelessége lett volna mindazon államjogi aktusokat

bevégezni, a jogalapot kétségtelen világításba helyezni és azután jönni ezen bizottság elé a költségek iránti kívánalmával.

Mindez nem történt meg, mindezen tekintetben kételyek uralkodnak, esetleg konfliktusok keletkezhetnek.

Én tehát nem ajánlhatok a t. bizottságnak egyebet, mint hogy a maga részéről tartózkodjék a határozathozattól, nehogy a kormány mulasztása által máris igen tetemes bonyolódást még nehezebbé és a zavart még nagyobbá tegye. (Helyeslések.)

Falk Miksa: Ha nem járnánk közel az év végéhez, legkorrektebbnek tartaná azt, amit Szilágyi javasol. De január elsején túl nincs gondoskodva a megszálló csapatokról. Ezért, ha a kompetencia kérdését mellőzve, egyelőre az 1879-iki rendkívüli szükségletre egy összeget megszavaz a delegáció, azon világos hozzátevéssel, hogy az a megszálló csapatok élelmezésére van szánva, ezzel illetékességének határát nem lépi túl.

Horvát Boldizsár: E kérdés sok tekintetben még fontosabb, mint az okkupáció kérdése. Itt alkotmánykérdésről van szó. A delegáció erre nézve már preczedent állított fel a hadügyi rendes költségvetés tárgyalásakor, midőn kimondotta, hogy a költségek megszavazását azon feltételhez köti, hogy a törvényhozás továbbra is kiterjessze a véderőről szóló törvény hatályát. Ezzel elismerte, hogy csak azon véderő és azon létszám számára szavazhatja meg a költségeket, melyeket a törvényhozás már elfogadott és megállapított.

De — folytatja — van még egy ok, melynél fogva a bizottság nem bocsátkozhatik bele az általán megszavazásába. A *pragmatica sanctio* kétoldalú szerződés fejedelem és nép között. E kétoldalú szerződésnek bármilyen olynemű változtatása, mely a közös és kölcsönös védelem tárgyainak határait kiterjeszti vagy szűkebb körre szorítja, csak mindannyi szerződő fél beleegyezésével történhetik. A berlini szerződés kétségkívül fokozta a monarchia államainak eme védelmi kötelezettségét és szaporította a közös és kölcsönös védelem tárgyait; nem vonható tehát kétségbe az, hogy a szerződés érvényességéhez nem elég a fejedelem egyoldalú hozzájárulása, hanem a népek jóváhagyása is megkívánatik. Ezen jóváhagyást azonban nem

adhatják meg a delegációk, amelyek hatáskörét az 1867: XII. t.-cz. szabja meg, és amely hatáskörben a nemzetközi szerződések fölötti intézkedés joga nem foglaltatik. Pártolja a különvéleményt.

A szavazásnál a többség amellett döntött, hogy a tárgyat a delegáció hatáskörébe tartozónak tekinti.

Erre a kormány külügyi politikájáról nagy vita indult meg, melynek folyamán Andrassy gróf 1878 december 14-ikén tüzetesen válaszolt a politikája ellen irányuló bírálatokra.

Szécsen grófnak válaszolva ezeket mondta:

Jellemző, hogy az első szónok, ki nem csupán a kritika terén marad, hanem a pozitív térre lép, velem elvileg, t. i. az okkupáció érdemére nézve egyetért. Amire nézve tőlem eltér, az a mód; azt mondja, hogy a megszállást megbízás nélkül kellett volna végrehajtani. Midőn én az első utat tartottam helyesnek, hármias cél lebegett előttem és mondhatnám a kongresszus tagjainak nagy része előtt: hogy az okkupációval az európai béke veszélyeztetve ne legyen; hogy e lépés Törökországot ne gyengítse, hanem birodalma azon részének, melyet a berlini szerződés neki meghagyott, megtartását lehetővé tegye és oltalma legyen mindazon veszélyek ellenében, amelyek ez irányból birodalmát fenyegethetnék; hogy továbbá a szerződés végrehajtása a Balkán-félsziget e részén az okkupációval biztosítsák; végül, hogy a megbízás elérése által elkerüljünk minden önhatalmú tény, mely másnak akár példát, akár jogcímet adhatna arra, hogy Törökország bármely tartományát Európa akarata nélkül elfoglalhassa és elfoglalva tarthassa.

Apponyi Albert grófnak arra az állítására, hogy a parallel akció és osztozkodás volt politikája célja, rámutat a külügyminiszter a berlini rendezés eredményeire és hivatkozik Salisbury és Beaconsfield lordoknak a kongresszuson tett nyilatkozataira, (L. fentebb.) melyek mutatják, hogy a megszállás az európai béke érdeke, a szláv terjeszkedés meggátlásának érdeke és magának a portának érdeke volt.

Szólt Apponyi gróf — folytatja a külügyminiszter — a háromcsászári szövetségről is, és abból akarta kivonni azon tételének megerősítését, hogy orosz politikát követtünk. Hogy a háromcsászárság úgynevezett szövetségének célja nem a keleti kérdés

megoldása, hanem az európai béke fenntartása volt, s hogy e tekintetben sikeresen működött, azt ma elismeri egész Európa.

A berlini memorandumot illetőleg előadja a külügyminiszter, hogy Oroszország azon időben igen messzemenő intézkedéseket hozott javaslatba, a török kormánytól tényleges garanciákat követelt és általában nézetei az első impresszió nyomása alatt (a német és francia konzulnak Salonikiben történt meggyilkolásakor) sokkal messzebb mentek, hogy sem azokat az osztrák-magyar kormány elfogadhatta volna. Tehát visszautasította azokat s e visszautasítás eredményeképp jött létre az úgynevezett berlini memorandum, melynek lényege az, hogyne a három hatalom egymás közt alkosson ilyen messzemenő intézkedéseket, amelyek következése talán éppen az lenne, amit ki akarunk kerülni, t. i. a vérengzések ismétlődése, hanem esetről esetre egyezzenek meg a többi aláíró hatalommal arra nézve, amit tenni kell. A három hatalom közt szándékolt radikális elhatározások helyett tehát így jött létre az az elv, hogy esetről esetre az összes európai hatalmak fognak a követendő eljárásban megállapodni. Ez az eredete a híres szálló igének, az »esetről esetre« való politikának. Épp e memorandum tette az európai intézkedést a három kabinet elé terjesztett gyökeres intézkedések helyébe.

Apponyi gróf és általában az ellenzék egészen számításon kívül hagyják azon képet, melyet ma nyújtana Európa, különösen pedig a Balkán-félsziget, ha az, ami történt, nem történt volna. Mindazon veszélyeket, melyek előbb léteztek, úgy tekintik ma, mintha nem léteztek volna. Ezen veszélyekről ma mindenkit kézzelfoghatólag meggyőzni a kormánynak módjában nincs. De maga az, hogy ma e veszélyek nem léteznek, bizonyítéka annak, hogy sikerült őket elhárítani. Csak egy módon lehetne ama veszélyek realitását bebizonyítani: ha pl. Boszniából ma kivonnók seregeinket.

Én a veszélyek közepette — folytatja Andrássy gróf — azon homályban, melyet a kiszámíthatlan érdekek és szenvedélyek idéznek elő, úgyszólván éj idején voltam kénytelen az ország hajóját bizonyos fenyegető sziklák között vezetni. Ott, hol előre nem látható veszélyek között jártam: ma, fényes nappal, tisztán láthat az ellenzék. Vártam volna tehát az ellenzékétől azt, hogy felhasználva a helyzet ezen előnyét, megmondja, ha a kormány politikája nem volt helyes, mi hát az, amit tenni kel-

lett volna, mi a czélszerű, mi a helyes. Az ellenzéknek a képviselőházban előterjesztett felirata azt mondja, hogy ma már Oroszország bátran és akadálytalanul mehet Rumánián át ki és be, mintha csak saját területén volna. Ezt ismételték itt is. Ha az ember ezeket hallja, azt gondolná, hogy ott, ahol Rumánia van, a berlini szerződés előtt oly ország volt, mely kész volt azonnal, amint Törökország integritását fenyegetve látta, kardot rántani és azt megvédeni; (Derülség.) hogy oly állam volt ott, melynek területére már közjogi czíménél fogva is az északi szomszéd nem léphetett. Mindezt pedig a kormány helytelen politikája és a berlini szerződés megváltoztatta. De a tényállás egészen más. Rumánia a háború előtt vazallus állam volt, tehát területi kiegészítő része a török birodalomnak. Minden háborúban tehát, mely Orosz- és Törökország között folyt, Oroszország első lépése török területre vezetett, és minthogy Rumánia tényleg török terület volt, a hadviselőnek némileg megvolt az ürügye e terület elfoglalására.

Ami ma a berlini szerződés alapján létezik, az egy független Rumánia, mely nem része a török területnek, amely a Fekete-tengerig megy, mely válaszfal Törökország és Oroszország közt. Ezen tényt egészen ignorálják akkor, midőn azt mondják, hogy rajta keresztül nyitva vannak az utak, és hogy legkönnyebb Oroszországra nézve ma ezen országon keresztül Törökországba menni. Én látom, hogy a berlini szerződésben említés van utakról, melyek nekünk engedettek a két ország közti szoroson Novi-Bazár felé; van említés oly utakról is, melyek nekünk engedettek stratégiai és kereskedelmi szempontokból, Montenegro határán keresztül; hanem hogy a berlini szerződésben valahol oly utakról lenne szó, melyek Oroszországnak engedettek volna Rumánián keresztül, azt nem látom; sőt ennek éppen ellenkezője áll, mert mint egy legújabbán előfordult esetben is konstatáltatott, ez a szerződés szerint ki van zárva. Az egész érvelés tehát — pedig ez volt az ellenzék által a magyar képviselőház elé terjesztett felirati javaslatoknak is egyik főalapja — teljesen hamis föltevéseken nyugszik.

Átment Apponyi gróf a belpolitika terére is. Mondotta azt, hogy a magyar kormány nem támogatatik meggyőződéssel a magyar parlament kebelében a külpolitika terén és más téren sem. Soha sem tudtam helyesnek tartani azt, midőn valamely kor-

mányt oly téren támadnak meg, ahonnan ő ki van zárva, és amely helytelennek tartottam részemről azt, hogy a külpolitika ott támadtatott meg, ahol a külügyminiszter jelen nincsen, épp oly kevésbé ismerhetem el tökéletesen helyesnek azt, hogy belpolitikai kérdésben itt történjék támadás.

Az ellenzék azt jósolta, hogy a külügyminiszter politikája izolálni fogja a monarchiát. Az elért eredmény pedig az lett, hogy az egész kongresszus tartama alatt Ausztria-Magyarország és a többi hatalmak voltak az egyik oldalon és egy másik hatalom egymaga a másik oldalon.

Aggodalom nyilvánult arra nézve, hogy az okkupáció a dualizmus alapját fogja veszélybe dönteni. Az elfoglalt két tartománynak sem geografikus, sem etnografikus helyzete, sem egyébként való fontossága nem olyan, hogy képes volna e monarchiát megrázkódtatni s annak súlypontját máshová helyezni. A dualizmusnak alapja törvényeinkben van, őre pedig, és biztos őre: ő felsége a király. Nem képzelhető tehát, hogy e tartományok elfoglalása veszélyessé válhatnék a dualizmusra nézve. De bekövetkezhetett volna e rendszerre nézve a veszély akkor, ha ellenkező politikát követünk. Mert ha annak kellett volna kiderülnie, hogy úgy európai érdekek, mint saját monarchiánk biztossága, területi épsége, hatalmi állása, kereskedelmi és katonai érdeke parancsolólag követelik e két tartomány okkupációját, és erre csak azért nem szánhattuk volna el magunkat, mert féltettük a dualizmust: ezzel világossá vált volna az, hogy a dualizmus nem azon forma, mely e monarchia érdekeinek, fennállásának, nagyhatalmi állásának megfelel. (Hosszas élénk tetszés.) Szerencsére nem így van, és hogy nem így van, e részben hivatkozom a tényekre. E tények azt mutatják, hogy míg azon időben, midőn Magyarországnak jogai annyira oldalról kétségbe vonattak, elvesztett a monarchia egy tartományt; míg tavábbá azon időben, midőn a centralizáció intézte volt a monarchia sorsát, elvesztett egy másik tartományt: akkor a dualisztikus rendszer mellett sikerült Európa jelenlegi nagyon súlyos állapotában politikai és katonai győzelmet kivívunk. (Élénk tetszésnyilvánítások.)

Andrássy gróf után Szilágyi Dezső, az utolsó szónok a vitában, mondott beszédet.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság, én a vita ezen stádiumában Dezső ban érzem azt a kötelességet, hogy egy fejtegető beszédbe ne ereszkedjem, és számomra csak a tarlózás maradt.

De mielőtt egyes észrevételekre átmennék, megemlítem, hogy a külügyminiszter úr előterjesztésében bizonyos sajnálkozást fejezett ki afelett, hogy ily későn találkozik az alkotmányos testületekkel, amelyekhez mint jobban informáltakhoz, a rosszul informált közvéleménytől politikáját felelőbbre hozza. Biztosítom a tisztelt külügyminiszter urat, hogy az ellenzék hasonló vágygyal nézett ezen találkozás elé, és ha, jóllehet megvolt e közös vágyakozás, mégis ily későn történt meg: annak oka nem más, mint a közös kormány és a két állam külön kormányai. Nem gondolnám, hogy a külügyminiszter úr tudta nélkül történt, hogy a magyar országgyűlés feloszlatott azon időpontban, midőn a berlini kongresszus végeredményeihez közel állott; ezzel megdőlt a gátolva a delegációk összehívása; ők azok, kik kieszközölhették volna az országgyűlések korábbi összehívását, és így, ha ezen találkozás ily későn történt: megvolt a kormánynak és — engedje meg, hogy gyanúsítsam — a külügyminiszternek is, oka, jó oka, hogy az alkotmányos testületekkel egyhamar ne találkozzék, legalább addig, míg azon megszállás, melyet a monarchia Berlinben elvállalt, a bevezetett tények erejével nem léphetett fel. Felszólalásában még egy más csodálatos félreértést látok, azt t. i., hogy a külügyminiszternek tulajdonképpen nincs pártja. Ez nem úgy van. Mert a külügyminiszternek, legalább a dualisztikus államforma szerint, a mindkét államban fennálló többségben kell pártjának lennie, mert alkotmányunk szerint nem szabad oly külügyi politikának folytatnia, melybe mindkét országgyűlés többsége bele nem nyugszik.

Egyébiránt a dualizmusra nézve még egy tévedésre figyelmeztetem, mely mai beszédében előfordul. (Halljuk!) És ez az, hogy a külügyminiszter úr rosszalja, — éppen Apponyi Albert gróf bizottsági tag irányában emelte ki

— hogy a külpolitika diskussziója ott is megtörténik, ahol a külügyminiszter jelen nincs, s értette ez alatt, ránk alkalmazva, a magyar képviselőházat. Csodálom, hogy figyelmen kívül hagyja, hogy erre a magyar képviselőháznak joga van s hogy a dualizmusnak alapja az, hogy azon legitim befolyás, melyet a külügyminiszter működésére mindkét állam miniszterelnökei gyakorolhatnak, az illető országgyűlésen ellenőriztessék; azon ellenőrzés pedig a külpolitikának diskussziója nélkül teljesen lehetetlen. Andrassy gróf: De nem határozhat!

Nem fogadhatom el a kijavítást sem, mely fülemhez jutott, mert határozatok is lehetőek a külpolitikában, és hogy lehetőek, meg fogja engedni a tisztelt külügyminiszter úr, hogy saját önmaga gyakorlataival bebizonyítsam. (Halljuk!)

1870-ben, midőn a magyar miniszterelnöki helyet foglalta el s midőn a porosz-francia viszály kitörőben volt, a mostani magyar miniszterelnök, akkor az ellenzék vezére, interpellációt intézett a mostani külügyminiszterhez, amelyben azt kérdezte: szándékozik-e még a képviselőház véleményének közbevetésével is megakadályozni azt, hogy a kitörendő viszályban a monarchia semlegessége fenntartassák? S az erre adott válaszbán, amely egyenesen arra czéloz, hogy a ház véleménye közbevetessék, — amely vélemény pedig másképp ki nem fejezhető, mint határozattal vagy felirattal — a külügyminiszter úrnak mint akkori miniszterelnöknek minden más válasza volt, csak az a válasza nem volt, hogy ez a ház hatáskörét túlhaladja. S nem akarnám azon okot, hogy a ház működését ma kisebb körre szeretné szorítani, mint az akkor gyakoroltatott, abban keresni, mert midőn ő állott a magyar minisztérium élén, ő az akkori külügyminiszter irányában önállóbb állást foglalt el, mint talán elfoglal azon miniszter, ki jelenleg vezeti a magyar minisztériumot.

A külügyminiszter úr nyilatkozataiból nem tudom magamnak megmagyarázni: hogyan hivatkozhatik arra, hogy politikájának eredménye egy oly béke, mely jövő bonyodalmak magvait nem foglalja magában s egyszersmind biztosítja Törökországot abban az állapotban, amelybe területét ezen béke helyezi.

A berlini szerződésről és az abban foglalt határozatokról minden dicséretet el lehet mondani; megengedem azt is, hogy azon mindenesetre sajtóságos módon igazolja a külügyminiszter, hogy mindent elért, amit elérni kellett és lehetett, és semmit el nem ért, amit elérni nem kellett és nem lehetett; de azt, hogy a berlini szerződésben megszabott állapotok jövő bonyodalmak magvait nem foglalják magukban, ezt én, szelíden mondva, az állítások legmerészebbjének tekintem. Nem hivatkozom arra, hogy a berlini szerződés határozatai szerint az orosz elfoglaló seregnek ma 50.000 főből kellene állania és mégis háromszor, talán négyszer is annyi e pillanatban; nem hivatkozom arra, hogy azért, hogy a berlini szerződésnek Montegróra vonatkozó pontjai végrehajtassanak, talán önnön alattvalói ellen kellend a szultánnak véres háborút folytatnia, ha mi a béke érdekében el nem végezzük azt helyette. Mindezt nem akarom felemlíteni. De aki megnézi a berlini szerződésnek Görögországra vonatkozó pontját és hozzáveszi még Lord Baconsföldnek azon nyilatkozatát, hogy a türelem rózsát terem: hiheti-e hogy ebben jövő bonyodalmak magva nem foglaltatik?

És azután az összes alkotások, melyek a Balkán-félszigeten a berlini szerződés folytán keletkezöben vannak, maradandó békés fejlődésnek eléje néző alkotások-e? Bulgária, keleti Rumélia: mind egy nyugalmas fejlődés alapjait foglalják-e magukban, azt fogja-e bennök előkészíteni az orosz megszállás? Oroszország felhagy-e agresszív törekvéseivel s nem talál-e támasztékot, sőt egyenes kihívást az ottani állapotokban?

Az autonómia, melyet Európa küldöttei kidolgoznak, ott csodákat fog-e tenni, midőn Boszniára nézve annak teljes lehetetlenségét állítják?

Majd megszüntet minden aspirációt, elaltat minden egyesülési törekvést és nem is lesz Európában senki, aki meghallja és felkarolja az ottani fájdalomkiáltásokat, mint meghallotta s felkarolta Boszniában és Herczegovinában?

Vagy azon megszállás, melyet mi foganatosítottunk, már elérte célját s továbbhaladásra nem fogunk ösztönöztetni?

Ha azon czélokot nézem, melyekkel a megszállás indokoltatik, előttem világos az, amire Pulszky Ágost tisztelt barátom hivatkozott: hogy azon ok, melylyel Novi-Bazár megszállását indokolják, agresszív természetű; mert ugyanazon körülmények, melyek eddig vittek bennünket, tovább fognak hajtani.

Nem állhatnak-e elő azon ponton túl éppen olyan zavarok, mint amelyek miatt Bosznia állandó megszállása vált szükségessé? Nem állhatnak-e elő oly bonyodalma, hogy hacsak nem akarjuk magunkat stratégiailag és kereskedelmileg elzárni, hacsak bele nem nyugszunk abba, hogy a tengertől elszorítottassunk: akkor a megszállási politikát tovább kell folytatni és lejjebb vinni?

Hivatkozom a miniszter úr saját nyilatkozatára. Azt mondta ő, hogy egyik oka és szüksége a boszniai okkupációnak: azon délszláv konföderációnak meggátlása, amely okvetetlenül előállott volna, ha mi azon tartományokat meg nem szálljuk. Már most azt kérdem, vajjon nem fog-e kényszeríteni éppen ezen politika a továbbterjeszkedésre? A miniszter úr a pusztán negatív politikát értéktelennek bélyegezte. Ily értéktelen marad a mi megszállási politikánk, míg célja csak az egyesülési aspirációk meggátlása, oly törekvéseké, melyeket kiirtani pusztán e tény által nem tudunk; valamely határozott, nem pusztán negatív állást kell foglalnunk ezen aspirációk irányában, ha mi politikánkat az agyagedény szerepére nem akarjuk kárhóztatni. És ezen álláspont lehet-e nem agresszív? Mindezekben — ha tekintem a berlini szerződés által teremtett állapotokat — Törökország első felosztását kell látnom, de egyszersmind azokban magvait és előkészítését a második felosztásnak.

Ez alkalommal megemlékezem azon nyilatkozatokról, melyek a két elfoglalt tartomány jelen állapotaira itt tétettek.

A kalocsai érsek ő nagyméltósága s lényegében maga a miniszter úr fényes képet rajzol arról, hogy minő érzelmekkel viseltetik az újonnan elfoglalt tartományok lakosságának mindkét eleme irányunkban, és ebben a fényes beszédben, amelyet én is nagy élvezettel hallgattam és amelynek egyedüli, de nézetem szerint lényeges hiánya az

volt, hogy végeredményében bebizonyította azt, hogy Bosznia megszállása, mennyire helyes és kívánatos a bosnyákokra nézve, de nem tudott megnyugtani bennünket afelől, hogy mennyire szükséges és kikerülhetlen volt az a mi érdekeinkre nézve; ebben a fényes beszédben a miniszter úr helyeslése mellett kimondatott az, hogy úgy a keresztény, mint a muzulmán elem, az egyik felszabadításának biztosítását, a másik tulajdona és személyes szabadságának megvédését tőlünk várja és reményli. Ebben az irányban a miniszter úr váratlan szövetségest nyert abban, akire beszédében hivatkozott, Hadzsi Lójában, aki a miniszter úr szerint úgy nyilatkozott, hogy ha ő gondolta volna azt, hogy ily ezé ja van a megszállásnak, abban az esetben fegyverfogáshoz nem folyamodott volna. Ha én ezeket a megnyugtató nyilatkozatokat hallom, és tapasztalom azt, hogy a kalocsai érsek ő exczellenciája mennyire hitelt ad azon feliratoknak, melyeket a különféle küldöttségek ide felhoztak, mennyire helyesli tartalmukat, — mellékesen megjegyyezve, talán maga sem fogná azokat minden részében helyeselni, talán maga sem kívánná tartalmuk minden részének megvalósítását, ha figyelmeztetem reá, hogy az határozottan és kizárólag felekezetiesség nélküli iskolák mellett nyilatkozott... (Derültség.)

Haynald érsek: Kívánságokról nem szóltam, hanem csak tanúságtételekről az ottani állapotok felett.

Bocsánatot kérek, de ha csak a tanúságtétel szempontjából méltóztatott szólni, megvallom, hogy azokat az ottani állapotok és érzelmek hú képenek nem tartom. Mert nem tudom ítéletemet elzárni két tény előtt: arra, hogy ezen lojális meggyőződés és megnyugvás keletkezzék, egy példátlan vérengzésű háború kellett, és arra, hogy ezen lojális érzelmek erősödjenek, százezer szuronyt kell ott tartanunk. De vájjon az ottani állásunk olyan-e, hogy az aspirációkat és a morális szimpátiákat nem tereli az ellenkező irányba, és nem ad-e nekünk éppoly állást, mint Agesilaus szavai szerint a spártaiak állása volt, akiknek hatalmuk és befolyásuk addig terjedt, ameddig lándzsájuk vége ért.

Ha így tekintjük a dolgot, akkor megmérhetjük azon erőgyarapodást és azon befolyást, melyet a berlini szerződés folytán elfoglalt állásunkból magunknak szereztünk. Ha áll az, amivel a miniszter úr politikája a magyar képviselőházban mindig és legközelebb is védelmezett: hogy annak az orosz hatalmi túlterjeszkedés meggátolása volt a célja, akkor megmérhetjük az érintett tényekből azt is, mely fokban volt képes politikánk ezen célját elérni.

Ha így tekintem a dolgot, akkor egyet, gondolom, mint kétségtelen valóságot mondhatok, s ez az, hogy a berlini szerződés által teremtett állapot minden inkább, mint jövő bonyodalmak magvait kizáró rendezés. Több oldalról, sőt részünkről is Apponyi Albert gróf tisztelt barátom által mondatott, hogy azon eredmény, melyet a berlini szerződés felmutatott, az osztozkodás politikája, osztozkodás a Balkán-félsziget egyes részein és az ottani befolyás felett. Ezen kijelentését tisztelt barátomnak a külügyminiszter úr a lehető legalaposabb czáfolatban részesítette. A berlini szerződés jegyzőkönyveiből bizonyította be, hogy abban nincs megírva az, hogy az osztozkodás politikája ezen eredmény. Megvallom, nagy tisztelettel viseltetem a diplomacia iránt és a mai diplomáciát őszintébbnek tartom, mint a múlt századbelit; de elegendő naivitással még sem bírok arra, hogy azt higgyem, hogy politikai motívumaikat az államok egy konferencia jegyzőkönyvében teljesen és őszintén kimondják. És e tekintetben nem kell más bizonyítékra hivatkoznom, mint magára a miniszter úrra. Mert én szorgalmasan végig néztem a jegyzőkönyveket, de nem találtam benne, hogy a miniszter úrnak Bosznia okkupációja indokolására vonatkozó előterjesztésében benne foglaltatnék azon fő érv, melylyel bennünket most felvilágosított, hogy t. i. e nélkül Diplomácia tarthatatlan volt; valamint azon jegyzékekben, melyek a vörös könyvben közölve vannak, sem találtam a külügyminiszter úrnak azon véleményét sem kifejezve, melyet beszédében felemlített, hogy t. i. a konstantinápolyi konferencia megállapodásai, melyeket mi is elfogadtunk, az ő nézete szerint túlságosak, ennél fogva igazságtalanok, ennél fogva helytelenek voltak.

Nem a jegyzőkönyvekből, hanem a tényekből kell megítélni: osztozási politika volt-e, amely folytatott, vagy sem. Nekünk, kik így ítéljük meg a tényeket, ebben a részben segítségünkre jó ékes beszédében a kalocsai érsek ő nagyméltósága. Mert ő, midőn nézetem szerint igen elmésen okoskodva, meg akarta erőltetni azon érvet, hogy miképpen van az, hogy Oroszország belenyugodott ezen tartományok megszállásába, holott minden officziózus és nem officziózus kormánypárti nyilatkozat szerint ez éppen ő ellene intézett akció, kiemeli, hogy ezért Oroszország nem maradt kompenzáció nélkül és illő hatalmi gyarapodásban részesült.

Haynald érsek: Nem mondtam, hogy illő!

Nem ragaszkodom a szóhoz, de azt méltóztatott mondani, hogy Oroszország szintén hatalmi gyarapodásra tett szert; egyébiránt nem nagy a különbség.

Andrássy gróf: De nagy a különbség!

Bocsánatot kérek, nem nagy a különbség. Mert mihelyt meg van engedve, hogy ő viszont önnönhatalmi gyarapodása fejében egyezett bele abba, amit mi önhatalmunk növelésének tartunk: megvan az osztozási politika. Az érsek úrral szemben nem akarok félreértetni, nem akarok arra a következtetésre jutni, hogy az érsek ő nagyméltósága helyeselte; de mint meglevő tényre utalt ő nagyméltósága: hogy Oroszország szintén hatalmi gyarapodásban részesült, visszanyerte Besszarábiát, befolyást nyert Bulgáriában és közvetett befolyást Kelet-Ruméliában; természetes, hogy így gyarapodván, el kellett néznie, hogy a mi hatalmi körünk is növekedjék. Ha ez nem osztozkodás politikája; ha ez nem azt jelenti, hogy én a Balkán keleti részét nyitva hagyom az orosz befolyásnak, de ő aztán ne zavarja az én köreimet a Balkán-félsziget déli és nyugati részeiben: akkor az osztozkodásnak oly más jelentésének kell lennie, melyet én megérteni nem tudok, s e véleményt megerősíti az, hogy teljesen találkozik a tényekkel.

A külügyminiszter úr politikáját minden oldalról úgy fogják fel. . .

Andrássy gróf: Nem mondhatnám!

. . . úgy fogták fel, amint most mondani fogom, hogy annak célja Oroszország terjeszkedésének, keleten és délen hatalmi növekedésének meggátlása. Ezen cél nem sikerült. Mert hogy Oroszország hatalmi befolyása ott van, ahol a háború előtt nem létezett, ez tény. Igaz, hogy a mi hatalmi befolyásunk is ott van, ahol a háború előtt nem volt. Tehát mindketten terjesztettük hatalmi befolyásunkat a Balkán-félszigeten. Ha ez nem parallel terjeszkedés vagy nem osztozkodás, akkor valóban nem tudom, mit jelentsen e szó.

Engedje meg most a tisztelt bizottság, hogy áttérjek azon nyilatkozatokra, melyeket a külügyminiszter úr részint mai beszédében, részint korábbi előterjesztéseiben azon célból tett, hogy az okkupáció szükségességét és kikerülhetetlenségét igazolja.

Megvallom, hogy ha a külügyminiszter úr nyilatkozataiban azt találom, hogy neki soha sem volt célja ezen két tartomány megszállása s csakis mint kénytelenséget, — ezek nem ugyan az ő szavai, de szavainak értelme ez — mint szomorú kénytelenséget fogadja el, mert azt mondja: tudta, hogy a monarchia elég nagy arra, hogy nagyobbásra ne szoruljon, hogy a monarchia belső alkatánál fogva minden annexió szükségkép jelentékeny nehézséggel jár, tehát ezt mint kénytelenséget fogadta el, akkor egy irányban homályban hagyott bennünket: hogy mi volt hát tulajdonképpen célja külügyi politikájának? Mert azt a célt, hogy Boszniát elfoglalja, tagadja. Azt a célt pedig, melyet bevall: hogy ne jöjjünk abba a kénytelenségbe, hogy e tartományra hatalmi körünket kiterjeszteniünk kelljen, nem érte el. Ezenkívül kellett még más céljának is lenni s ha nem volt, akkor ez nyílt bevallása volna annak, hogy a politika egyetlen célja teljesen meghiúsult.

Különben nagy figyelemmel olvastam előterjesztését, de azon állítását, hogy mindent megtettünk, hogy a háború ki ne törjön, hogy a terjeszkedés szüksége reánk nézve elő ne álljon, igazolva nem találom. Amit tett, mind merő platonikus cselekmények, jó tanácsok, közbenjárások, kollektív akcióra való ráállás — azt jóformán mind megtette az orosz is, és ha ennél több nem állott hatalmunkban,

akkor csodálom, hogy azt bizonyítékul hozza fel arra nézve, hogy nem törekedett terjeszkedésre. Állítom, hogy mindezt meg lehetett tenni azzal az erős szándékkal, hogy e válságot osztozásra használja föl. Mert csak nem élt abban a csodás csalódásban, hogy mind e lépések hatályos eszközök voltak a béke megőrzésére?

Sőt előterjesztésében bevallását látom annak, hogy ahol valóban tehetett volna valamit, és pedig olyat, ami hathatott volna: ott önmaga vonult vissza s átengedte a tért annak, aki a béke megbontására egyenesen törekedett. Mert egyetlen egy pontot találok, hol maga az előterjesztés szerint az van mondva, hogy a bosnyák felkelőknek oly reformok ajánlottak, melyeket Európa elegendőknek ítelt, a porta elfogadott, a felkelők is elfogadtak, de ők külön garanciákat kívántak. Mi e kívánságot, úgymond a miniszter úr beszédében, helytelennek tartottuk, felhasználtuk a rábeszélés minden nemét, kényszer nem volt módunkban, azon egyszerű okból, mert a felkelők mások hatalmi köréhez közelebb állottak mint a mienkhez. Itt kettős vallomás foglaltatik. Egyik az, hogy egy maroknyi felkelő csapatnak sikerült az összes keleti válság kitörésének meggátolását lehetetlenné tenni, és hogy azon bosnyák felkelők irányában, mert azok más hatalom körében tartattak, nekünk kényszerhatalmunk nem volt. De ki az a más, akinek hatalmában tartattak? ki az a más, ki miatt a boszniai felkelőket nem lehetett kényszeríteni, hogy Európa nyugalma veszélyeztetésének vége szakadjon? Az a másik a porta nem lehetett, annak a másnak tehát olyannak kellett lennie, akivel szembeszállni nem mertünk, és mert vele szembeszállni nem mertünk, szabad folyást engedtünk az eseményeknek.

Nem az a kérdés tehát, mit tett Konstantinápolyban, ahonnan a béke fenyegetve nem volt; hanem az, hogy mit tett Pétervárott, ahol a bonyodalom fészke volt, mit tett úgynevezett szövetségesénél? Ez az, amire felvilágosítást kérünk; ez az, ami felderíthetné, mily komolyan törekedett a béke megerősítésére.

Ez annyival szükségesebb volna, mert egész sora van a jelenségeknek, melyek arra mutatnak, hogy egyene-

sen közreműködött a keleti válság megindításában; hogy rendszeresen kedvezett azon törekvéseknek, melyek a porta hatalmát aláásták, és a három-császári-szövetségbe lépés által lemondott alkalmak kereséséről és felhasználásáról arra, hogy érdek-kölcsönösség alapján, velünk egyéredkü más hatalmakkal lépjen összeköttetésbe.*

Azt mondja a miniszter úr, hogy a három-császárszövetségnek nem volt célja a keleti bonyodalom megoldása; célja az európai béke fenntartása volt. De fenyegette-e valami oly erősen a békét, mint éppen a keleti bonyodalom? Vagy azt jelentette, hogy szabad kéz biztosítsák az oroszoknak a többi hatalmak ellenében, azon hiú reményben, hogy majd a mi tudtul adott érdekeinket is kímélni fogja?

Az a politika, tisztelt országos bizottság, amely a kényszerűséget, melyet maga is szomorúnak és helytelennek nevez, nem tudta megátolni, lehetett kikerülhetetlen, lehetett kényszerű politika, de sikeres politikának egyáltalában nem nevezhető.

Az úgynevezett európai mandátum szükségét Szécsen Antal gróf ellenében azzal bizonyítja a miniszter úr, hogy ha anélkül történik a megszállás, a portával háborúra vezet, s talán egyik vagy másik nagyhatalom felhasználja az alkalmat, hogy maga is foglaljon. E vallomás mellett igen furcsa színben tűnik fel az, amivel a miniszter úr kérkedett, amit szokása szerint a kongresszusi jegyzőkönyvekkel diadalmasan be is bizonyít: hogy az európai nagyhatalmak európai érdekeknek tekintették az okkupációt. Ha ez igaz, akkor miért elleneztek volna, ha formyszerű beleegyezések nem kéretik? De a leglényegesebb ebben az önkénytelen bevállása annak, ami ellen a külügyminiszter úr tiltakozott, hogy t. i. a porta csakugyan kényszerítve volt az okkupáció elfogadására.

Mert mindazon előny, amit szemben a san-stefanói előleges békével Berlinben elért: az által, hogy az okkupáció is ugyanazon szerződésben lön kikötve, ez utóbbinak elfogadásához köttetett.

* Andrassy gróf egy más alkalommal kijelentette, hogy a három-császárszövetséget nem ő hozta létre, hanem hivatalba lépésekor készen találta.

A porta természetesen, ha szabad választása van, vizonszolgálat nélkül nem áll reá az okkupációra. E vizonszolgálatot pedig az orosz ellen követelte volna. És mert mi erre reá állani nem akartunk vagy nem mertünk, ezért kellett az európai mandátum, szemben egy oly igazolással, melyből a mondottak elismerése elutasíthatlanul következik: csak nem fogják most már tagadni, hogy Törökország beleegyezésére oly diadalmasan hivatkozni még sem lehet. (Helyeslések.)

Megrója a miniszter úr az ellenzékét, hogy miért használ oly érvelést, hogy mert Oroszország oly szívesen beenyugodott ezen okkupációba, nem tekinthette azt a maga irányában károsnak. Ezen érvnek én nem tulajdonítok fontosságot. De engedjen meg, ha egyszer politikáját mindenütt azzal védelmezték, hogy annak eredménye az orosz befolyás korlátozásában állott, és ha politikájának kimagasló pontja, egyetlen kézzelfogható eredménye ebben a megszállásban áll: nem bennünket kell hibáztatni, ha e lépést ezen szempontból is bírálat alá vesszük.

Mindazon okok egyébiránt, melyekkel az okkupáció ma is igazoltatott, egyetlen egyben összpontosulnak, és ez az, hogy Törökország abszolúte képtelen volt azon területeken önmaga erejéből rendet tartani. Ha ezen feltevés elesik, elesik az arra épített minden érvelése és okoskodása a külügyminiszteri előadásoknak. (Helyeslések.)

De már most engedje meg a tisztelt külügyminiszter úr, hogy egyet kérdezzek itt: (Halljuk!) ha Törökország igazán képtelen volt a rend fenntartására és ha abból az okból volt képtelen, amit a miniszteri előterjesztés előad: hogy ott két faj van, melyek egy autonómia alatt meg nem élhetnek, a keresztének mahomedán autonómiát, a mahomedánok keresztén autonómiát nem tűrtek volna; ha ez az ok, amiért a porta uralma tarthatatlanná lett, akkor azt kérdem, nem állott-e ezen ok a háború előtt éppen úgy, mint a háború után? És ha állott a háború előtt is, akkor a konstantinápolyi konferencián hozott megállapodások közt, melyekben a boszniai kérdés autonómia alakjában van elintézve, vajjon ezen autonómia komoly ajánlata volt-e a többek közt a külügyminiszter úrnak? Vagy abban

a föltevésben ajánlotta-e, hogy a porta úgy sem valósíthatja meg, és ha nem valósíthatja meg, akkor úgyszólván előáll az okkupáció szüksége? Az ily ajánlatot nevezi a béke fenntartására, az okkupáció szüksége elhárítására irányzott törekvésnek? Ha pedig az akkor komoly és valószínű ajánlat volt, nem látom át, hogy a berlini szerződés következtében előállott változás folytán miért vált az valószínűtlenné? És mit tettünk mi arra, hogy a portát valóban képesítsük, hogy ezen feladatának megfeleljen? Van-e kormányunknak egyetlen felmutatható törekvése, mely arra célzott volna, hogy kikerültessek azon feladat ránk háramlása?

A miniszter úr hivatkozik végül arra, hogy téves tan az, ha állítják, hogy ezen politika a dualizmust veszélyezteti. A dualizmusra szerinte veszélyes csak az lenne, ha bebizonyíthatnánk, hogy oly akció, amely védelmünkben és , érdekünkben szükséges, a dualizmus mellett lehetetlen; más szóval, a miniszter úr felfogása szerint, ha bebizonyosodnék, hogy Bosznia megszállása a dualizmus mellett lehetetlen.

De engedje meg a tisztelt miniszter úr, hogy azon biztosíték, amit ő a dualizmus mellett felemlített és amire hivatkozott: hogy a dualizmus biztosítéka a törvény és őre a király, mi lett volna akkor, ha a dualizmus intézményében kifejezett nemzeti akarat Bosznia okkupációját nem engedte volna meg? Hát akkor e biztosítékok semmit vagy kevesebbet értek volna?

Hát a törvény és az, akit őréül említ, csak addig védik a dualizmust, míg a nemzeti akarat érvényesítését meg nem kísérli? és elhagyják akkor és veszélyeztetve van a dualizmus, ha bebizonyosodott volna, hogy a külügyi politikában nem lehet olyat kezdeni, ami a monarchia népeinek határozott akaratával ellenkezik?

Nem veszélyezteti a dualizmust, ha olyan politikát nem lehet folytatni, melyet mindkét állam népei károsnak ítélnék; veszélyezteti a miniszter úr politikája és ennek eredménye.

Bizonyos tartózkodással szólok ezen veszélyekről. Teszem ezt azért, mert minél inkább előtérbe állnak a bevégzett

tények, annál kevésbé akarom káros hatásukat még fokozni államintézményeink megrendülésének felemlítésével. De ha bővebb felvilágosítást kíván, kérdezze meg azt a többséget, mely ezen delegáczióknak is többsége és amely a trón elé oly feliratot terjesztett, melyben e veszélyek és aggodalmak ki vannak fejtve.

De két szempontot mégis kiemelek. Egyik az, hogy az oly politika, mely a monarchia mindkét államában vagy legalább az egyikben megszilárdítja azon meggyőződést, hogy lehetséges oly külügyi politika, mely a legvégzetesebb hatással van a belügyi politikára és belügyi viszonyokra; hogy lehetséges az ily politika a két állam népeinek határozott akarata ellenére és a dualizmus intézménye mellett: az ily politika veszélyezteti a dualizmust azért, mert közel visz azon meggyőződéshez, amit én elkülni kívánék: hogy a dualizmus intézménye mellett a külügyi politika hatályos ellenőrzése lehetetlen; másrésről veszélyezteti a dualizmust azért, mert, hogy a pénzügyi oldaláról ne is szóljak, máris tapasztaljuk, hogy e politika, hogy ennek legújabb ténye, bizonyos erjedést indított meg e monarchia némely alkatelemeiben: új törekvések keletkeznek, vagy eddig lappangók nyíltan fejlődnek ki. És minél inkább táplálja ezt külpolitikánk iránya, annál inkább fognak azon elemek új államjogi és politikai alakulásokra törekedni.

Aztán minden hódítási, minden oly politika, mely e monarchia területét gyarapítja, nemcsak új elemeket illeszt népei sorába, hanem megzavarja az eddigi viszonyt azon két állam között, melyekből e monarchia áll. És hogy e megzavarást a dualizmussal meg nem barátkozott elemek új alakulásra használják fel, azon ma már senki sem kételkedhetik. Nem mondom, hogy eredményre fog vezetni. Hatásuk és erejük ma ki sem számítható; de ki az, aki annak komoly veszélyeit tagadhatná?

Reátérek végül arra az ellenvetésre, melyet ezen oldalon ülő egyik tisztelt barátom ellen intézett a miniszter úr, mondván, hogy ő sokszor, midőn külügyi politikáról beszélt, a belügyire gondolt, és midőn a belügyi politikával foglalkozott, a külügyire gondolt. Ezt a miniszter úr hibának

tartja. Én pedig ezt mellőzhetlennek vélem. És egyik gyökéréé hibája a miniszter úr egész politikájának az, hogy nincs s talán nem tud figyelemmel lenni a belügyekre. És ha e mulasztás károsága valaha kitűnt, úgy kiderült ez a keleti ügyben követett politikánál.

Ha ennek bizonyítékát keresi, olvassa el csak önnön többségének a feliratát. Tehát nemhogy szemrehányást kell ebből ellenünk formálnia, hanem kérnünk kell a külügy-miniszter urat, hogy külügyi politikája intézésénél kövesse a mi példánkat és legyen több és komolyabb tekintettel annak kikerülhetetlen belpolitikai következményeire, melyeket mi is érezünk, és hova-tovább a jelen politika következményei mint megoldandó feladatok a két állam törvényhozásai elé kerülnek, annál súlyosabban érezni fogunk.

Különben elfogadom a kisebbségi véleményt. (Helyeslések.)

Az erre következett szavazásnál a delegáció az albizottságok javaslatát fogadta el.

A közös költségvetés függőben tartott részeit a kormány az 1879 február 27-ikére ismét összehívott delegációk elé terjesztette. A függőbenhagyás oka az volt, hogy az osztrák delegáció a berlini szerződéssel kapcsolatos költségek tárgyalásába mindaddig nem akart bocsátkozni, míg a reichsrat a berlini szerződés iránt határozatot nem hoz. Időközben a reichsrat elintézte ez ügyet; a magyar országgyűlésen azonban csak később került az napirendre.

Az egyesült albizottságok (elnök id. Szögyény László, előadó Hegedűs Sándor) javaslata az volt, hogy a delegáció az okkupáció következtében 1878-ban rendkívüli hadi célokra szükségessé vált 46,720.000 fjt erejéig póthitelt engedélyezzen. Egyszermind magukévá teszik az egyesült albizottságok a hadügyi albizottság javaslatát, mely kimondja, hogy: az okkupáció kezdetén mutatkozott nehéz helyzetben a költségek természetét alig lehetett ugyan elkülöníteni s ezért a tett költségezt a múltra nézve hadügyi kiadásoknak kell tekinteni; a jövőre azonban

a hadügyminiszter nem terjeszkedhetik túl a hadsereg élelmezése és ellátása körül mulhatatlanul szükséges ideiglenes intézkedéseken; állandó befektetésekre pedig a delegációktól hitelt nem vehet igénybe. A határozati javaslat további része több speciális rendelkezést foglal magában a befektetési költségek kizárására.

A megszállás következtében felmerült 35,440.000 forintnyi rendkívüli hadi szükségletet illetőleg a jelentés megjegyzi, hogy az előterjesztés némely tétele csak hozzátétőleges számításra van alapítva, s magáévá teszi a hadügyi albizottságnak azt az indítványát, hogy az előirányzatból 5,440.000 frt mint megtakarítható összeg törültsék. A már korábban megszavazott húsz millió forinthez tehát még tíz millió szavazatnék meg*.

Az egyesült albizottságokban Szilágyi Dezső kifogást tett az ellen, hogy a delegáció tárgyalja a póthitelt, még mielőtt az országgyűlés a berlini szerződés iránt határozatot hozott.

Andrássy gróf külügyminiszter szerint a delegáció azzal, hogy e költségeket tárgyalja, nem prejudikál az országgyűlés határozatának.

A delegáció 1879 márczius 14-iki ülésében a hatvanmilliósz hitelhez kért póthitel tárgyalásánál felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság, a tisztelt előadó úrnak az Dezső 1878-iki költségvetésre vonatkozó határozati javaslata szükségessé teszi egy előzetes kérdés eldöntését. Ez előzetes kérdés abban áll, vajjon a tisztelt delegáció mindaddig, míg az 1878-iki költsékezésnek jogalapja, t. i. a berlini szerződés, országgyűlésileg tárgyalva és jóváhagyva nincs, az annak alapján teljesített költségeket megszavazhatja-e vagy nem?

Már többször volt szerencsénk ezen helyről és ezen párt köréből kinyilatkoztatni, hogy mi azt tartjuk, hogy a tisztelt országos bizottságnak jogalapja erre hiányzik, s egyenesen azt lehet mondani, hogy azon habozás s hogy úgy mondjam, a tiszta álláspontnak azon teljes hiánya, melyet a kormány a berlini szerződés tárgyalására nézve tanúsi-

tott, oka annak, hogy a magyar delegáció ma is azon helyzetben van, hogy ezen jogalapot elhatározásában nélkülöznie kell.

Mert ha a kormány az első pillanattól kezdve teljesen tisztában lett volna magával az iránt, hogy a berlini szerződéshez az illető képviselő-testületeknek alkotmányos jóváhagyása szükséges-e vagy nem; ha egészen helytelenül a magyar országgyűlésre nézve álláspontját nem tette volna függővé attól, ami a monarchia másik államában történik, akkor erről a hiányról, erről a mulasztásról nem kellene panaszkodni.

Nem a dualizmus tehát és ennek formái, hanem egyenesen a tisztelt kormány eljárása, mely szerint szilárd elvi álláspontot elfoglalni kezdettől fogva nem akart vagy nem tudott, oka annak, hogy azt az előzetes kérdést ma is fel kell vetnünk, hogy a tisztelt bizottság ne ereszkedjék ezen költségek megszavazásába addig, míg a berlini szerződés a magyar országgyűlés részéről alkotmányos jóváhagyással ellátva nincs.

Igaz, hogy a tisztelt előadó úr maga kifejtette és a négyes albizottság többsége részéről az javasoltatik, hogy tartassék fenn ezen határozat szentesítés alá terjesztése addig, míg jogalapja a magyar delegáció határozatára nézve is létrejön. Azonban, megvallom, ezen eljárást formailag aggályon kívülnek nem tartom, kielégítőnek pedig semmiesetre sem tekintem. Mert ilyen fenntartással a belebocsátkozás ezen költségek megszavazásába annyit jelent, mint bizonyos tekintetben azon várakozás kifejezése, hogy a jóváhagyás bizonyosan meg fog adatni. Mert hogy egy testület többsége magát arra kárhoztassa, hogy egy egészen inane opust, egy egészen haszontalan munkát végezzen, erre azt képesnek nem tartom. Az alkotmányos formák összes becse, a bennök rejlő biztosíték abban áll, ha a dolgok természetes rendjét megtartják. Ha felforgatjuk ezen rendet, amint itt ezt akarják, az alkotmányos formák nem szolgáltatnak többé biztosítékot, nem egyebek, mint üres formaságok.

Különben a jelen közös kormány tisztelt tagjaira bízom annak megítélését, vajjon nem létezik-e bizonyos

tekintetben aggályos precedens abban, ha a delegáció kimondja, hogy határozatait, melyeknek minden jogi kelteke már megvan, a szentesítés alól visszatartja? Én ezt oly kétségkívül aggálytalannak nem tartom, s amit most a delegáció a tisztelt közös kormány belenyugvásával, sőt nyílt helyeslésével megtehet: eljöhet az idő, midőn az egész közös kormány fel fog állani, hogy tiltakozék azon eljárás ellen, melyet a jelen precedens szentesít.

Ami már most maguknak a határozati javaslatoknak lényegét és formáját illeti, megvallom, tisztelt országos bizottság, hogy a négyes albizottságtól és jelentésétől megvártam volna azt, hogy a határozati javaslatban minden előtt alkotmányos kötelességét teljesíti. Már pedig, ha van ennek a testületnek valami alkotmányos kötelessége s ha e testület van valamire kötelezve, hogy szigorúan teljesítse *s> úgy kötelessége abban áll, hogy meghallgatva a kormánynak igazolását arra, miért költetett el az a hatvanmillió forint, ami nem arra a célra lett, ami nem Bosznia megszállására és elfoglalására lett megszavazva, adja meg utólag, vagy tagadja meg a kormánynak azon tettéért a politikai felmentést. Valamint kapcsolatban ezen kérdéssel azután a további 47 milliót illetőleg is, mely összeg már szintén elköltetett s egyáltalán megszavazás nélkül költetett el, ne bujtassa az alkotmányos felmentést a póthitel formája alá, hanem egyenesen és nyíltan tagadja meg vagy adja meg.

Ez annyival inkább szükséges, mert én 1867 óta nem ismerem sem a közös kormányzatban, sem országunk kormányzatában a kormánynak egyetlen oly tettét, melyet a maga felelősségére terhesebb következmények mellett tett volna meg. Ez az a tette, amelynek következése az lett, hogy Magyarországon kormányválság állott be; hogy Magyarország pénzügyminisztere ezen expedíció pénzügyi eredményei elől helyét odahagyta. Ez a tette az, amelynek következménye, hogy Magyarország, amelyre nézve semminemű kormány meg nem tudja mondani, hogy mi módon fog kibontakozni pénzügyi bajaiból, amelyek esetleg politikai válsaggal is fenyegetnek, Magyarország szintén nem mérheti meg az áldozatoknak azt a mértékét, melyet a bevezetett tényeknek ily módon való megteremtése jövő-

ben reá fog róni. S ez a lépés annál nagyobb felelősséggel jár, mert oly bevégzett tények alakjában jelentkezik, melyeknek bizonyos következéseit, követelményeit senki sem utasíthatja vissza; tehát nemcsak ma, hanem jövőre és talán hosszú ideig a törvényhozásra magára bizonyos tekintetben kényszerhelyzetet teremtenek.

Ha a közös miniszter urak, — mert az egész minisztérium tettéről van szó — mielőtt ezt a lépést megtették, megjelentek volna itt a bizottságban s azt mondták volna, hogy erre meg erre a lépésre 107 millió forintot kívánunk, akkor valószínűleg a felhatalmazást ennek az összegnek elköltésére nem kapták volna meg. Mert én másképp nem érthetem a tisztelt többség álláspontját, mely kifejezést nyert a magyar országgyűlés feliratában, melynek passzusai egyenesen azon értelemmel bírnak, hogy elhatározására döntő súlyt tulajdonít annak a tekintetnek is, hogy itt már jóvá nem tehető bevégzett tényekről van szó. Midőn a tisztelt közös kormány ily körülmények közt önnön felelősségére cselekedett; midőn, mint hozzá merem tenni, az alkotmányos ellenőrző testület homályban volt — nem akarom mondani, hogy homályban tartatott — arra nézve, hogy ezen terv itt fennforog, hogy ily körülmények közt a tisztelt országos bizottság hallgasson és a póthitel egyszerű megszavazásával mintegy hallgatag szentesítse azt az összes eljárást — ezt én, megvallom, a delegációhoz való ellenőrzési jog és kötelesség kijátszásának tartom.

Ennélfogva soha sem járulhatnék oly határozati javaslathoz, ha különben más alap és ok nem is volna, mely ezen kérdést nyílt és határozott megoldás elé nem viszi, hanem a póthitel megszavazása alakjába ezen politika helyeslését rejti.

Mert hiába tiltakozik ellene a tisztelt előadó úr, hogy ebben a megszavazásban nincs meg a politikai helyeslés, hanem amint ő magát kifejezi, a budgetjog szempontjából, majd a zárszámadásoknál, az egyes kiadási tételek megvizsgálásánál adható meg a budgetjog szerinti felmentés.

Ugyan kérdem, ha ezen két tartománynak a múlt évben történt megszállására kiadott összeg, 107 millió,

bármily alakban megszavaztatok, ennek a megszavazásnak — eltekintve a részletektől — mi a politikai, mi a pénzügyi értelme? Politikai értelme mindenesetre az, hogy jóvá van hagyva az a lépés és el vannak fogadva azok a célok, amely célokra és amely lépéssel e nagy összeg kiadása megtörtént. Ami még a zárszámadás szempontjából fenntartatok, az nem egyéb, mint annak megvizsgálása, hogy az ily megszavazott összegnek keretén belül is arra a célra azon költségek részletei miként történtek. Ennek az összegnek egészben való megszavazásában, ha annak egyáltalában valami értelme akar lenni, ha az valamit jelenteni akar, a politikai helyeslés, a politikai felmentés meg van adva; elrejtve, nem nyíltan és határozottan, amint megadni szükséges.

De még abban az esetben is, tisztelt bizottság, ha a zárszámadásoknál eszközzendő megvizsgálás alkalmas volna arra, hogy a politikai felmentés kérdése szellőztettség, azon nézetem vagyok, hogy a jelen alkalommal és a jelen határozat alkalmából kell e kérdést felvetni. Mert hogy még egy évig legyen e kérdés függőben, szaporodjanak a bevégzett tények s csak azután vesse fel e testület azon kérdést, hogy helyes volt-e a kormány eljárása, hogy meg nem szavazott összeget elköltött s megszavazott összeget oly célra költött el, melyre nem szavaztattak meg: ez annyit jelentene, mintha e testület maga lemondana ellenőrzési jogának minden komoly gyakorlatáról. Én tehát azon nézetem vagyok, hogy a t. többség álláspontjából is e határozati javaslat a politikai felmentésre nézve minden tekintetben pótlendő.

Ami a kiadások többi részét illeti, én ezeknek részletezésébe nem bocsátkozom, nem bocsátkozott a tisztelt előadó úr sem, és igen helyesen. Mert hisz ezen kiadásokban egy pár tényező biztos megállapításán felül a többi szám mind csak előirányzat, és pedig oly előirányzat természetével bír, amelynél ma már bizonyos, hogy több tényező behatása alatt módosul.

Mielőtt azonban e kérdésben szavazatomat adnám, két dolgot hallgatással nem mellőzhetek. Egyik az, hogy ezen roppant költségeknek, magának a négyes

albizottságnak jelentése szerint, egyik oka egy körülményben van és ez így hangzik: »Az 1878 július 5-én történt mozgósítás elégtelennek bizonyult az ellentállás előre nem látott mérve következtében.«

Midőn, tisztelt országos bizottság, az albizottságban a hadügyi kormányzatot kérdeztük, hogy miért kerül a szállítás oly enormis összegekbe, — a közlekedési eszközök tizenkét milliót meghaladó összegben — hogy miért történnek különböző címek alatt rendkívüli nagy kiadások, akkor a hadügyi kormányzat részéről mindig azt a feleletet kaptuk: nem láttuk előre a nehézségeket, nem képeltük, hogy ily ellentállással találkozunk, tehát arra sem voltunk elkészülve, hogy oly természeti viszonyok közt kell ottan működnünk, és mert sem az ottani körülményeket nem ismertük, sem az ellentállás mértékét nem láttuk előre, kénytelenek voltunk ezen óriási költségekre.

Ezeket mint tényeket elfogadva, tisztelt bizottság, lehetetlen kötelességszerű vizsgálat és megítélés nélkül hagyni, hogy maga a körülményeknek ezen nem ismerése, az ellentállás előre nem látott mértéke hibából történt-e s kinek a hibájából? Mert ha egyszer a kormányzat részéről nyíltan kimondatik, hogy oly ellentállással találkoztak, amelyre nem számítottak, és ez okozta a költségeknek igen tetemes részét, az ellenőrző testület első kötelessége erre nézve vizsgálatot indítani és erre nézve teljes ismeretet szerezni. Fájdalom, a dolgok jelen állása mellett határozottan nyilatkozni nem lehet. De kötelessége lett volna az albizottságnak, különösen azoknak, kik ezen összegek elfogadását ajánlják, erre nézve a lehető legnagyobb felvilágosításokra törekedni. Mert ami az eddigi nyilatkozatokból kitűnik, az abban áll, hogy a hadügyi kormányzat nem tétetett abba a helyzetbe, nem láttatott el a kellő információval arra nézve, minő akadályokkal fog ezen tartományok megszállásánál küzdeni, és mert az ilyen informálás és a helyzetnek megismertetése mindenekelőtt annak feladata, aki a külügyi kormányzat élén áll, sajnálattal konstatom, hogy az eddigi nyilatkozatok eredménye oda látszik mutatni, hogy a külügyi kormány hiányos adatokkal, hiányos felvilágosítással szolgált, és így nem

tétetett a hadügyi kormányzat abba a helyzetbe, hogy feladatát kellő előkészüléssel teljesíthette volna. Miután, tisztelt bizottság, politikai felmentésről van szó, erre nézve is kell nyilatkozni. És mert erre nézve a jelentés semmi határozott nyilatkozatot, sőt célzást sem tartalmaz, azt hiszem, hogy e tekintetben az ellenőrzési jogot a határozati javaslatot ajánlók nem teljesítették kellőleg.

Mindezen okoknál fogva, tisztelt bizottság, én és politikai barátaim ezen határozati javaslatot nem fogadjuk el azért sem, mert abban, akár nyíltan, akár elrejtve, ezen akciónak elfogadása, ezen akciónak utólagos helyeslése foglaltatik; erre nézve pedig véleményünket indokoltan már bőven kifejtettük és így elállhatok ennek ismétléstől. És mert mi ezen állásponton állunk és mert mi az ettől különböző álláspontot csak azon következményekre fogadhatjuk el, amelyek későbbi időben fognak előállni és amelyek kikerülhetetlen következményei megváltozhatatlan tényeknek, ezért a határozati javaslatot nem fogadjuk el és ajánljuk, hogy a tisztelt országos bizottság többsége se fogadja el. (Helyeslések.)

Andrássy gróf Szilágyival szemben kifejti, hogy a kormány a póthitel megszavazásával nem kér politikai indemnitást. Egyébként — mondja — Szilágyi az előrelátás hiányának vádját emelte a kormány ellen. E vádat el nem fogadhatom és visszautasítom. Nem is tudnak erre semmi bizonyítékot felhozni. Szilágyi maga mondta, hogy 60—70 ezer volt a bevonuló sereg száma. E létszám alapja azon politikai meggyőződés volt, hogy egyetlen nagyhatalom a végrehajtás ügyeibe beleavatkozni nem fog; hogy a szomszéd kisebb országok is ellenséges módon azt akadályozni, veszélyeztetni nem fogják. Mind e két feltevés — és ebben rejlik a kormány előrelátásának vagy előre nem látásának politikai próbája — teljes mértékben teljesült. Tehát hogy az oda küldött katonai erőnek meg kellett felelnie a lehető inzurrekció ellentállási erejének. Ha azután különösen az elemi események és az első akadályok folytán nagy készüléteket sürgető általános pesszimizmus következtében az ellenállás és a hadi készület is növekedett, még pedig oly mértékben, melyet nem lehetett előre látni, ezért valakit jogosan vádolni nem lehet.

Lehet igenis olyképen, amint itt néha történik. Bírálatképen egyszer azt mondják, hogy elégtelen volt a katonai erő, nagyobb erővel kellett volna fellépni; másszor meg azt mondják: túl nagy volt a költség. A szállítás nagy költségeire azt mondják: előbb meg kellett volna csináltatni az utakat. De hiszen ehhez az kellett, hogy előbb ott legyünk. (Derűtség.)

A kormány a berlini szerződés törvényhozási tárgyalását illetőleg azon nézetből indult ki, s én részemről — mondja — magamra veszem az egész dolgot: hogy egy Európa által elfogadott, ő felsége által ratifikált szerződést bizonyos formalitás alá lehet még vonni különböző fogalmak szerint, hanem az azért érdemleg eldöntöttek tekintendő, és így a kormány nagy jelentőséget a formának nem tulajdonított. Hogy azonban az a forma, melyet a magyar kormány kívánt, nézetem szerint is helyes, azt is megmondom.

Szilágyi másodszer is felszólalt Hegedűs Sándor és Éber Nándor után.

Szilágyi Tisztelt országos bizottság, azokra nézve, amik azon Dezső álláspont ellen, melyet elfoglalok, részint a külügyminiszter úr, részint a felszólalt két képviselő úr által felhozottak, csak néhány észrevételre kérem a bizottság engedelmét. (Halljuk!)

Ami a minisztérium álláspontját illeti, megvallom, hogy azon sok álláspont közt, melyet Falk tisztelt bizottsági tag úr felszámolt, nem csodálom, hogy a külügyi miniszter úr elfeledte saját álláspontját. (Halljuk! Halljuk!) Nejn csodálkozom azon, hogy a külügyminiszter úr, előterjesztéseinek és álláspontjának számos cserélgetése közben, már nem emlékszik arra, mit kért a delegációtól legutolsó előterjesztésében. Azt mondja, hogy a kormány nem kért felmentést, mert hogyan kérhetett volna akkor, midőn az elköltött összegek számszerinti részletes kimutatása elő nem adható. Már kérem, aki a kormány legutolsó előterjesztését olvasta, az láthatta, hogy abban az van kimondva: hogy a közös minisztériumnak a hatvanjünlíoni rendkívüli hitelen felül 1878-ban hadseregi célokra igénybe vett 41,720.000 forint felhasználására nézve a felmentés megadatik. Tehát a két eset közül egyik áll.

Andrássy gróf: Felhasználására.

Engedelmet kérek, tudom mire méltóztatik célozni. A felhasználásra? De hiszen önmaguk mondják, hogy egy jelentéktelen összegig mind fel van használva, csakhogy most nem képesek kimutatni, mi módon. A két eshetőség közül tehát az egyik áll. Vagy meg volt érve ez ügy a felhasználás részleteinek ki nem mutatása mellett is, akkor midőn megtétetett az előterjesztés arra, hogy felmentés kéressék, s akkor meg van érve az ma is; vagy nem volt megérve, s akkor helytelen volt a kormány előterjesztése a felmentés kérésére. Ennélfogva, minthogy nem tehetem fel, hogy a kormány olyasmit kér, amit kénytelen maga is helytelennek elismerni, azt kell hinnem, hogy a minisztérium azon nézetben volt és van ma is, hogy a felmentés erre kérhető és megadható.

Egyébiránt engedje meg, hogy az elvi álláspontra nézve megjegyezzem, hogy a megkülönböztetés a politikai és pénzügyi felmentés közt a jelen esetben nem lényeges. A pénzügyi felmentés egyszersmind politikai felmentési is. A pénznek megszavazása egyszersmind a politika helyeslése is. S e tekintetben elég utalnom arra, amit Éber Nándor tisztelt képviselő úr mondott, t. i. hogy ő azért szavazza meg ezen összegeket, és mikor megszavazza, helyesli is azt, hogy a miniszter úr a meg nem szavazott összegeket e célra fordította, helyesli, hogy a hatvanmilliót nem arra fordította, amire megszavaztatott. Hegedűs tisztelt bizottsági tag úr pedig azt mondja, hogy az nincs kimondva, amit Éber képviselő úr állít, hanem arról valamikor beszéltek, — hogy mely alkalommal beszéltek és határoztak, azt nem tudja megmondani — hogy mindazon sokféle alkalommal, miről oly gúnynyal és sajnálattal emlékezik meg a külügyminiszter úr, oly szertelen sokat tárgyalták a berlini szerződést.

Én azt tartom, hogy egy határozott álláspontjának kell lennie az alkotmányos ellenőrző testületnek, t. i. annak: hogy nem egyszerű költségvetési tétel megszavazásáról van szó, hanem a budget-jog ellenére önnön felelősségére a kormány által elköltött összegekről. A kormány a budget-jog ellenére, önnön felelősségére 107 millió forintot elköl-

tött s most azt mondja: határozzátok el, hogy megadatik ez összeg, minden számadás fenntartásával a részletes hováfordítás kimutatása iránt. Amikor a kormány ezen kívánsággal jön ide: ha ez nem eminenter politikai cselekmény; ha ezen megszavazással nincs helyeselve a kormány cselekménye; ha ebben nincs felmentés a kormány elkövetettéért, akkor annak semmi értelme sincs. (Ellenmondás.) Azt méltóztatnak mondani, hogy benne van a felmentés? De hát miért nem fejezik ki nyíltan? Akkor választottak volna olyan előadót, aki az önök nézetével jobban összhangzásban van, mert az előadó úr azt mondta, hogy ilyesmi abban nem foglaltatik. A többség azt mondja, hogy ez az értelme; az előadó úr meg azt mondja, hogy nem. Tehát mi lesz az értelme? (Mozgás.) S éppen ez az összeütközése az önök véleményének szükségessé teszi, mint a dolog természete szerint szükséges is, hogy ne bujtassák az összeg megszavazása alá és ne is fogadják el a külügyminiszter úr véleményét, ki azt mondja, hogy mikor a 107 milliót elköltötte és aztán egy nagy malomkövet akasztott a monarchia nyakába, akkor meg kell várni, hogy az ellenzék bizalmatlansági szavazattal álljon elő, s ha ez megbukik, abból nem az következik, hogy az nem fogadtatott el, hanem benne van hallgatólag a maga politikájának helyeslése. Én azt tartom, mikor a budget-jog megsértetett, mikor nagy összegek elköltettek felhatalmazás nélkül, talán helyes és alkotmányos volna nyíltan kérni azon túlhágásnak jóváhagyását és nem zavarni ezt össze a zárszámadások jóváhagyásával. (Helyeslések.)

Egyébiránt a tisztelt külügyminiszter úr megtisztel azzal bennünket, hogy sajnálkozik, hogy a bizalmatlansági vótum, melyet benyújtottunk, már a múlt alkalommal megbukott. Engedje meg, hogy emlékébe visszahívjam: mi nem azt állítjuk, hogy mi nem fejeztük ki e politika fölötti ítéletünket, hanem azt, hogy a többség nem fejezte ki, pedig nemcsak a kisebbségnek van kötelessége a kormány saját felelősségére tett tényével szemben, hanem az őt támogató többségnek még nagyobb kötelessége van. (Helyeslések.)

Ha egyébiránt oly szerencsés eseménynek tartotta volna a mi vótumunk elfogadását, mert akkor sok gondtól

megmenekült volna, ezt a könnyebbülést a mi segítségünk nélkül is elérheti; nem szükséges, hogy mi bizalmatlansági vótummal lépünk elő.

Azután megró bennünket a külügyminiszter úr azzal, hogy egész Európában nem volt ország, ahol a berlini szerződés annyi oldalról tárgyalatott volna, és mi mégis felépünk és azt mondjuk, hogy a delegáció, melynek egyedül felelős a külügyminiszter, nem mondotta ki eljárása fölött politikai ítéletét.

Engedjen meg a külügyminiszter úr, talán egész Európában, Török- és Oroszországot kivéve, melyeknek nincs parlamentjük, minket érdekel legközelebről a berlini szerződés, mert abban a kitüntetésben, hogy ily mandátumot kapjon, csak mi részesülhetünk; ha az minden alkotmányos testületben szóba hozatik, az természetes, mert a többi országot a berlini szerződés nem érdekli oly fokban. De ez egyébiránt azért is természetes, mert monarchiánk oly sajátágos szerkezettel bír, hogy van neki két, és ha a házakat számítjuk, négy parlamentje, két delegációja és ezek mindegyikében azért ülnek az emberek, hogy a közügyekről beszéljenek. (Derűltség.) Mindegyikben ülnek oly miniszterek, akik a közügyek vezetéséért vagy az ahhoz való hozzájárulásért felelősek. Mikor a külügyminiszter úr állt a magyar országgyűlés minisztériumának élén, akkor abban befolyását bőségesen gyakorolta, és ha a magyar országgyűlés a külügyi cselekvényeket diskusszió alá vette: akkor nem volt azon a véleményen, hogy az ily eljárás csak türt, de helyes nem lehet. Akkor, emlék szem, hogy a most hátamögött ülő miniszterelnök úr interpellálta az iránt, hajlandó-e, ha kell »az országgyűlés szavának mérlegbevetésévek odahatni, hogy a monarchia a francia-német háborúban semleges téren maradjon. Ez az interpelláció az egész politika irányát érintette, úgyszólván annak alapjára tapintott, mégis a külügyminiszter úr akkor azt teljesen az országgyűlés jogkörébe esőnek tartotta, esetleg annak megvitatását is.

Andrássy gróf: Soha!

Engedelmet kérek, olvastam a külügyminiszter úrnak akkor adott válaszát, ha kell, ki is kereshetem, de a kül-

ügyminiszter úr soha sem mondotta, hogy ily interpelláczió-nak nincs helye.

Andrássy gróf: Igenis mondotta.

Nem mondotta soha. Egészen más volt a felelete, és így megvallom, hogy én abban, ami a magyar országgyűlésen történt, csak a természetes jogkör igénybe vételét s nem túlterjeszkedést látok, már csak azért is, mert ott ül a miniszterelnök, kinek befolyásával kellene a külügyi politika irányát a külügyminiszternek vezetnie, és hogy mi akkor, midőn a külpolitikát a házban szóba hozzuk, hozzáfordulunk, az csak természetes. (Helyeslések.)

Egyébiránt, hogy oly gyakran jött elő ezen berlini szerződés és a vele összefüggő boszniai okkupáció ügye, annak igenis a kormány az oka. Mert ha nincs birodalom Európában, melyben ezen ügy oly gyakran vitattatnék, mondhatom, nincs is birodalom, melynek kormánya négyszer cseréli álláspontját három hó alatt azon szerződésre nézve. Ezen álláspontok folytonos összecserélése, előterjesztések folytonos beadása és visszavonása, és folytonos elhalasztása a dolgok tárgyalásának és eldöntésének, ez a tisztelt kormány eljárásának következménye, s ez az oka, hogy ezen ügy mintegy átokvert kósza lélek mindig feljár és soha sem tud nyugalomra térni.

Méltóztatott végül még megróni vagy legalább helytelennek tartani azon észrevételemet, mely a hadfolytatás vezetésére vonatkozik, s azon ellenészrevételt tenni, hogy az vagy nagyon sok vagy nagyon kevés, két miniszter között egyhez kellett volna intézni a megrovást, nem kettőhöz. Megvallom, és ki is emeltem, hogy a dolog teljesen kiderítve nincs, hogy melyik oldalról, mily fokban történt a mulasztás. De hogy történt, arra nézve egyenesen, határozottan fogok egy példát fölhozni, és azt kell mondani, hogy e tekintetben a hibát a külügyminiszter követte el. Ott van a dálya-bródi vasút. Ha a tisztelt külügyminiszter úr tudta, hogy a megszállást eszközölni fogja, akkor azon vasút előleges elkészítését ki kellett volna eszközölnie; ez az okkupáció költségeit tetemesen csökkentette, a nehézségeket e részben enyhítette volna. (Felkiáltások: Igaz! Úgy van!) Ez tagadhatlan, s mégis semmi sem

történt. Pedig nem függött senki mástól, mint saját kormányunktól; országos törvényünk volt azon vasút kiépítésére, tehát a legkisebb, amit tőle követelni lehet, az, hogy amit ezen vasút elkészítése által megtehetett volna, mi a hadjárat veszélyeit és költségeit csökkentette volna, azt el ne mulasztja. (Felkiáltások: Igaz! Úgy van!) Mégis elmulasztotta, s e tekintetben a mulasztás határozottan a külügyminisztert terheli, s amiért én megróttam eljárását, szerintem az, hogy midőn a hadügyi kormányzat a maga részéről bevallja, hogy ott a viszonyok minőségével nem voltunk ismerősek, nemcsak azért, hogy a lázadás milyen mértékűt ölthet, de minő fizikai és természeti körülmények közt leszünk kénytelenek ott okkupálni, s midőn a költségek nagysága ezzel indokoltatik: azon kérdés állhat elő, lehetett-e azon állapotokról tudomást szerezni, és ha lehetett volna és nem történt meg, kinek a hibája ez. Mert hiba, mulasztás mindenesetre történt.

Egyébiránt, tisztelt országos bizottság, nincs okom álláspontunkat bővebben tovább fejtegetni, különösen nincs azon támadás ellenében, amely Éber Nándor tisztelt tagtárs úr részéről jött, amelynek összege arra irányult, — amit különben is tudunk — hogy bebizonyította, hogy az olyan eljárás, amely a miniszterek nyakát levágja és egyéb ilyen ádáz dolgokat mivel, a jövőre nézve a visszaélések ellen egyáltalában nem biztosít. Erre megtanított bennünket. De megvallom, ezt a mi álláspontunkra támadásnak nem tekinthetem. Mert mi egyenesen arra törekedtünk, amit a tisztelt külügyminiszter úr szerencsés esélynek nevezett volna, t. i. hogy őt eltávolítsuk onnan, ami azonban nekünk nem sikerült. És hogy most azon politikai ítéletünkhöz ragaszkodunk, melyet a múltkor kimondtunk, midőn megtagadtuk a húsz millió megszavazását abból az okból, mert azon politikában nem bízunk — hogy ehhez most is ragaszkodunk, ez, gondolom, nem egy kimondott politikai ítéletnek nagyon fölösleges ismételtetése, hanem álláspontunknak természetes következése, amelynek elfogadására már most a tisztelt országos bizottság minden tagját kérjük. (Helyeslések.)

Andrássy gróf külügyminiszter: Téved Szilágyi, midőn azt mondja, hogy a külügyminiszternek fájdalmasan esik külügyi politikájának bírálata. Ellenkezőleg, örömmel hallja e vitákat. Mert — mondja — mindannyiszor azon szomorú politikai s pénzügyi helyzet tűnik fel előttem, mindannyiszor azon sok véráldozatra gondolok, mely okvetlenül bekövetkezik vala, ha a kormány más politikát követ, és mert mindannyiszor élém áll azon helyzet képe, melyben a kormány más politikának követezése esetére az ellenzékkel szemben állana. Akkor Bosznia helyén a határainkon vagy egy autonóm ország alakult volna idegen befolyás alatt, velünk ellenséges irányban, vagy pedig egy más szomszéd ország foglalta volna azt el. És akkor ma nem ilyen általános észrevételek, nem indokolhatatlan támadások, hanem, amint az ellenzékéről fölteszem, rendes pörbeidőzés előtt állana a külügyminiszter, melylyel szemben a védelem bizonyára sokkal nehezebb volna.

Nincs oly forma, — folytatja ezután — mely egy minisztert, ki a maga felelősségét a fejedelemmel, a törvényhozó testülettel, de a történelemmel szemben is helyesen fogja fel, arra bírhatna, hogy másképp cselekedjék, mint ahogy cselekedni meggyőződése szerint, ha nem akarja az országot veszélyeknek kitenni, jónak és szükségesnek látja.

Szilágyinak a dálya-bródi vasutat illető megjegyzésére így nyilatkozik a külügyminiszter:

A kormány még két héttel az okkupáció előtt nem lehetett tisztában az iránt, vajjon végre fog-e az hajtatni vagy nem. A berlini kongresszus alkalmával sem lehetett tudni egy ideig, várható-e a dolgok békés megoldása, és egy európai általános misszió fog-e adatni, vagy pedig európai háború fog-e bekövetkezni. Hy körülmények közt nem lehetett biztosan számítani arra, hogy mi fog történni, s ezért az említett vasút tekintetében nekem mint külügyminiszternek tett szemrehányást el nem fogadhatom. (Helyeslés.)

A szavazásnál a delegáció általánosságban elfogadta az egyesült albizottságok jelentését. Ellene szavaztak: Apponyi Albert gróf, Bánhidly Béla báró, Ernuszty Kelemen, Fröhlich Gusztáv, Horváth Lajos, Pulszky Ágost, Simonyi Lajos báró,

Szilágyi Dezső, Vécsey József báró, Wahrmann Mór, Zichy Nándor gróf.

Elfogadta továbbá az egyesült albizottságoknak azon javaslatát, mely szerint határozatait a delegáció csak akkor terjeszti legfelsőbb szentesítés alá, midőn az országgyűlésnek a berlini szerződés iránti megállapodása létrejő. Kimondta ezt a külügyminisztérium által kért póthitelre is. (Diplomaciai képviselet, a berlini szerződés alapján Bukarestben, Belgrádban és Montenegroban.)

A megszállott tartományokban levő csapatok szükséglete címén 1879-re előírányzott harmincz millió forint tárgyalásánál Simonyi Lajos báró azt a kérdést intézte a hadügyminiszterhez: gondolja-e, hogy ezen összeggel ez év végéig ki fog jönni?

Maywald tábornok Bylandt-Rheidt gróf hadügyminiszter nevében kijelenti, hogy a miniszter minden irányban iparkodni fog ezzel az összeggel kijönni, ha ezt az uralkodó viszonyok és körülmények megengedik. (Derültség.)

Szilágyi Tisztelt bizottság, csak egész rövideggel óhajtom Dezső kijelenteni elvtársaim nevében is, hogy azon 1879-ik évre előírányzott összeget, mely hogy nagyon gyarló előírányzaton alapszik, méltóztattak már abból a válaszból is megérteni, amely a közös hadügyminisztérium részéről tétetett, azon okoknál fogva, amelyeket már korábban előadtam s amelyek közé a formai okokat számlálom első sorban, amelyeket ismételni nem akarok — nem fogjuk megszavazni. S én részemről ezen felszólalással azt akarom megértetni, hogy mivel a közös kormány részéről a négyes albizottság előtt határozott és pozitív ígéret tétetett arra nézve, hogy Bosznia adminisztrációjára, sem az adminisztráció tetteges vitelére, sem adminisztratív beruházásokra neki költség megszavazására szüksége nincs: kívánom azon nyilatkozat ismétlését. És kívánom egyszersmind a közös kormánynak megjegyezni, hogy mi ezen nyilatkozatot abban az értelemben kívánjuk venni és vesszük is, hogy a hadügyi kiadások, vagy a

hadsereggel összeköttetésben lévő kiadások czímén adminisztratív beruházások vagy adminisztratív költségek tételni nem fognak, hogy mi ennélfogva jövőre minden ily kiadást megtámadni tartjuk kötelességünknek. Mert azt hisszük, hogy a delegáció nem kompetens egy krajczárt sem megszavazni az adminisztracionális költségekre.

óhajtjuk tehát azon határozott nyilatkozatot, hogy sem adminisztratív beruházásokra, sem pedig adminisztrációra egy krajczár sem fog költeni, s mi ezen nyilatkozatnak azt az értelmet tulajdonítjuk, hogy a hadügyi kiadások czímébe nem fognak ily kiadásokat bejuttatni.

Mérey Sándor Hoffmann báró közös pénzügyminiszter nevében kijelenti, hogy az 1879-ről szóló zárszámadásokban semmiféle pénz sem lesz kimutatva adminisztracionális kiadások vagy beruházások czímén.

Szécsen Antal gróf a parlamentáris budget-tárgyalás komoly-ságával nem tartja megegyeztethetőnek a hadügyminiszter nyilatkozatát.

Maywald tábornok erre kijelenti, hogy a hadügyminiszter mindenesetre ki fog jönni, ha az általa kért összeg minden törlés nélkül szavaztatik meg.

Apponyi Albert gróf: A közös pénzügyminiszter képviselője Szilágyi felszólalása folytán azon biztosítást adta, hogy az 1879-iki zárszámadásokban nem fognak oly összegek előfordulni, melyek adminisztratív vagy beruházási czélokra fordítottak. Én — mondja Apponyi gróf — arról meg vagyok győződve, a tett nyilatkozat nélkül is, hogy mivel ily költségek tétele visszaélés lenne, ilyenek a zárszámadásokban tényleg kimutattatni nem fognak; ily nyilatkozat azonban a kormány részéről semmi megnyugvást előidézni nem fog. De határozott kinyilvánítását kívánom annak, hogy általában semmi összeg nem fordítottatik tényleg adminisztratív és beruházási czélokra, és különösen, hogy a hadi szükséglet czímén megszavazott összegek közt ilyenek elrejtve nincsenek. Ilyen nyilatkozatot kívánok én és kívánunk mi, és ily nyilatkozat loyálisában természetesen megnyugodnánk; de ily nyilatkozatot kérünk. (Helyeslések.)

Mérey: A közös kormány előbbi nyilatkozata alatt nem értett mást, mint amit Apponyi gróf mondott. Kiegészíti ezt

azzal, hogy a megszavazott összegek semmiesetre sem fognak más célra fordíthatni, mint amire meg lettek szavazva.

A delegáció elfogadta az egyesült albizottságok határozati javaslatát.

1879 márczius 31-ikén, miután az országgyűlés a törvénytárba már becikkelyezte a berlini szerződést, történt a delegáció szentesített határozatainak kihirdetése.

A BERLINI SZERZŐDÉS BECZIKKELYEZÉSE.

A berlini szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot Tisza Kálmán miniszterelnök 1879 márczius 1-én, a javaslat indokolását pedig 6-ikán terjesztette elő.

A törvényjavaslat és indokolása így szólak:

Az ő felsége Ausztria császára, Csehország királya stb. s Magyarország apostoli királya, továbbá ő felsége a német császár R Poroszország királya, a Francia-köztársaság elnöke, ő felsége Nagy-Britannia és Irland egyesült királyság királynője és India császárnője, ő felsége Olaszország királya, ő felsége minden oroszok császára és ő felsége az ottománok császára között a Berlinben tartott kongresszus folytán ugyanott 1878. évi július 13-ikán kötött és ő felsége Ausztria császára, Csehország királya stb. s Magyarország apostoli királya által a Bécsben 1878. évi július 26-ikán kiállított jóváhagyási záradékkal helybenhagyott szerződés tudomásul vétetvén, ezennel az ország törvényei közé iktattatik.

Az említett szerződés szövege a következő . . .

Indokolás: Mindenki ismeri az eljárást, melyet más alkotmányos országok törvényhozásai az ezen szerződéshez hasonló nemzetközi szerződésekkel szemben követni szoktak. A tisztelt ház válaszfeliratában ki is fejezte már, hogy érzi a különbséget, mely a nemzetközi szerződésekkel szemben azok természetéhez mérten követtetni szokott, és amely szerint a berlini szerződés becikkelyezése nem volna mulhatatlanul szükséges. A dolgok

mai állásában azonban, a monarchia két állama közötti közjogi viszony és a felmerült alkotmányos aggályok elhárítása tekintetéből, a becikkelyezés célszerűnek mutatkozik, de egyszersmind az államközi viszonyok, a magyar-osztrák monarchiának helyzete a nagyhatalmak között okvetlenül megkövetelik, hogy ez oly modorban történjék, amely mellett, szemben más államokkal, a monarchia nem hozatik hátrányos helyzetbe a nemzetközi szerződések kötését illetőleg.

A ház a miniszterelnök indítványára a törvényjavaslatot előzetes tárgyalás végett az osztályokhoz utasította.

Az I. osztályban Dárday Sándor azt az indítványt terjesztette elő, hogy a tudomásul vételre vonatkozó szavak hagyassanak ki, mire az osztály a törvényjavaslatot ezen módosítással elfogadta. A többi osztály is, egynek kivételével, mely változatlanul fenntartotta a szöveget, az elsőéhez hasonló határozatot hozott. A IX. osztályban Szilágyi Dezső a törvényjavaslat elvetését indítványozta.

Az 1879 márczius 24-ikén megindult vita két fő kérdés körül forgott: hogy mennyire terjed a törvényhozás joga a nemzetközi szerződésekre nézve, és hogy helyes volt-e, általános politikai, azután különösen közjogi és pénzügyi szempontból, a kormány külügyi politikája.

Az osztályok előadóiból alakult központi bizottság részéről Perónyi Zsigmond báró képviselte a házban a törvényjavaslatot.

A függetlenségi párt megbízásából Eötvös Károly határozati javaslatot terjesztett elő, mely szerint a ház a törvényjavaslatot elutasítja, a berlini szerződést el nem fogadja és törvénybe nem iktatja, s egyúttal utasítja a kormányt, hogy a Bosznia és Herzegovina elfoglalása által előidézett káros és veszélyes katonai, pénzügyi, nemzetiségi és államjogi helyzet mielőbbi és gyökeres megszüntetésére vonatkozólag, az érdeklett népek önrendelkezési jogának, s egyúttal a török szultán törvényes uralkodói jogának is figyelembe vételével, javaslatát haladéktalanul a törvényhozás elé terjessze.

Eötvös után Ormay Károly szólt a törvényjavaslat mellett; közvetlenül utána Szilágyi Dezső, mint a mérsékelt ellenzék megbízott szónoka.

Szilágyi Tisztelt ház, ami érvet az előttem szóló képviselő úr Dezső felhozott a kormány álláspontjának védelmére, arra beszédem illető helyén vissza fogok térni. Itt csak egy észrevételt kell, ha udvariasságból is, viszonzásképpen mondanom.

Akik vitatják, hogy a magyar országgyűlésnek a szerződés irányában jóváhagyási joga van, azokról nem hiszi, hogy komolyan vegyék ez állításukat, csak abban a nyugalomban mondják ezt, mert nem gondolják, hogy valaha a sor rájuk kerül, ez állításnak tetteleg érvényt szerezni. Én beszédem folyamán talán kimutathatom, hogy álláspontunkat igenis komolyan vesszük; de udvarias akarok lenni és felteszem a képviselő úrról is, hogy álláspontját teljesen komolyan veszi; felteszem, hogy komolyan hiszi, hogy ennek az országgyűlésnek, a kereskedelmi szerződéseket kivéve, semmi más, bármily tartalmú nemzetközi szerződés irányában jóváhagyási joga nincsen. Én ezt felteszem a képviselő úrról. De akkor csak arra figyelmeztetem, igyekezzék nézetére téríteni a miniszterelnök urat, igyekezzék nézetére téríteni az egész kormányt; mert elfeledte a miniszterelnök azon ünnepélyes nyilatkozatát, mely országgyűlésünk eddigi gyakorlatával megegyezik: hogy pl. kölcsönös jogsegély iránti szerződések, büntettesek kiszolgáltatásáról szóló szerződések, hogy mindazon nemzetközi szerződések, melyek államunk területét csökkentik vagy gyarapítják, országgyűlési jóváhagyás alá tartoznak. E kettő közül tehát egyik vagy másik áll a tisztelt képviselő úr álláspontjára nézve, melyre, mint mondja, szoros következetességgel jutott. De ebből aztán logikai szoros következetességgel foly az is, hogy a képviselő úr, midőn a kormány álláspontjának pártolására vállalkozott, azt tulajdonképpen nem ismeri, és ebből meglehet, logikai következetességgel foly az, hogy majd állítását a tisztelt képviselő úr vissza fogja vonni. De még valami más is következik ezekből: az, hogy mielőtt a képviselő úr ebben a részben a másik pártnak komoly meggyőződését vonná vizsgálat alá, nagyon ajánlatos, hogy saját pártjának és a kormánynak álláspontjával és a magyar közjoggal komolyan foglalkozzék. (Igaz! Úgy van! és derűtség balfelől.)

Ami már most azon törvényjavaslatot illeti, melyet a kormány a berlini szerződés becikkelyezése tárgyában előterjesztett, az a tisztelt képviselőház elé két kérdést hoz megfontolás és eldöntés végett. Az egyik kérdés ezen országgyűlés jogkörére vonatkozik a berlini szerződéssel szemben; a másik kérdés vonatkozik arra, hogy a berlini szerződés tárgyalása alkalmával Ítéletet kell mondanunk azon kormánynak eljárása felett, mely törvényben megállapított befolyását úgy használta fel, hogy ezen szerződésben foglalt mandátum elvállalásához és annak foganatosításához hozzájárult, mielőtt az országgyűlés az eszközöket megszavazta, mielőtt az országgyűlés annak a hiányzó alkotmányos kelléket megadta volna. (Helyeslés balfelől.)

Jól tudom, hogy mindkét kérdés fennforgott már a tisztelt ház előtt, de egyikben sem történt döntés, *s ezért e kérdéssel ismételve bár, tüzetesebben kell foglalkoznunk.

Sajnálom, hogy midőn az országgyűlésnek jogköréről van szó, a tisztelt kormány egy határozott, egy világos, egy következetes álláspontot nem tudott elfoglalni és álláspontját ma sem tudja úgy megmagyarázni, hogy legbüzbőbb párhívei félre ne értsék. És amit még inkább sajnálok, abban áll, hogy a parlament többsége, ezen parlament jogainak első öre, nem tartotta érdemesnek e törvényjavaslatot, mely az országgyűlés jogát egyenesen kétségbe vonja, előadója által kimerítőleg indokolni. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Én, tisztelt ház, azt tartom, hogy midőn a kormány kétségbe vonja a parlament jogát, akkor magának a többségnek első kötelessége e jogkört féltékenyen őrizni. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Oly parlamentek, melyek e kötelességérettel bírnak, — és ez mindenekelőtt a többség hivatása — még egy siker nimbuszával megjelenő kormánynyal szemben sem hajlandók arra, hogy a kormány politikájának lábaihoz jogaikat letegyék. De hogy a magyar parlament többsége azt tegye, hogy egy oly politika előtt áldozza fel a maga jogát, anélkül, hogy ezt az ország színe előtt indokolná, amint hogy a t. előadó úr indokolni nem tudta vagy érdemesnek nem tartotta, amely politika nem mert másként

e házban megjelenni, mint a bevégzett tények alakjában; (Igaz! Igaz! balfelől.) amely politikára a többség feliratában nem tudott egyebet mondani, mint következményei feletti sajnálkozását: (Helyeslés balfelől.) hogy ezen politika lábaihoz teszik Magyarország alkotmányossága jogát, ez nézetem szerint a parlamenti jognak az önök kezében, a szabadelvű-párt kezében gyászos lehangolása. (Élénk helyeslés balfelől.)

És annival nagyobb kötelessége volna önöknek e tekintetben féltékenyen őrködni, mert hiszen a kormány maga hívta föl erre önöket. S ez a kormány, melynek elnöke a felirati vita alkalmával egyenesen kijelentette, hogy a magyar országgyűlés a berlini szerződésre nézve egy alkotmányos kellék megadására hivatva nincs; hogy ezen szerződés nemzetközileg és közjogilag teljesen érvényes, és hogy az országgyűlés joga csak a politika ellenőrzésére és ezen szerződés végrehajtása végett netalán törvényhozásilag szükséges eszközök megadására szorítkozik; ez a kormány, amely ezen álláspontot foglalta el, már 1878 december 9-ikén Apponyi Albert gróf tisztelt barátom azon sürgetésére, hogy mikor fog kitűzteni a berlini szerződés e házban tárgyalásra, amely berlini szerződés előterjesztésének kieszközlése a miniszterelnök úrtól oly nagy erőlködésünkbe került és amely berlini szerződés egész színpadias ünnepeességgel adatott be, (Derűtség a baloldalon.) a kormány és a miniszterelnök úr akkor azon álláspontot, melyet a magyar kormánynak és a magyar törvényhozásnak e tekintetben el kell foglalnia, egyenesen attól tette függővé, hogy a monarchia másik államában, Ausztriában, a jóváhagyási jogot mint az érvényesség szükséges kellékét igénybe veszik-e ezen szerződéssel szemben, vagy nem. (Igaz! Igaz balfelől.)

És erre nézve, hogy felidézzem emlékezetében, nyilatkozatát fel is fogom olvasni. Ezt mondta: tartózkodjunk most mi arra a térre lépni, hogy a jóváhagyási jogot igénybe vesszük; hanem azon esetre, ha csakugyan a monarchia másik törvényhozása másként magyarázná, akkor, miután alkotmányunk fő alapja a paritás, igenis meg kell fontolnunk, hogy a paritás helyreállítása szempontjából

mit kelljen cselekednünk.« (Fölkiáltások jobbfelől: Nagyon jól volt mondva!) És beszédének végén még egyszer visszatért erre és azt mondta: »De azt hiszem, hogy helyes és célszerű azon fenntartás, hogy akkor, ha a monarchia két államának törvényhozási jogköre közt levő paritás, a másik államban érvényben álló törvény értelmének magyarázata által megzavartatnék, akkor a magyar törvényhozásnak joga és kötelessége lesz arról gondoskodni, hogy ezen paritás megzavarása ne állandósíttassék, hanem hogy annak helyrehozására intézkedések tétessenek.«

Ma, t. ház, teljesen ismeretes, ami a monarchia másik államában történt, teljesen ismeretes az, hogy ez államban az alkotmány törvény alapján a berlini szerződés érvényességéhez a jóváhagyási jog igénybe vétetett és mindkét háznak együttes határozata által gyakoroltatott is. Tehát bekövetkezett azon feltétel, melynek esetére a miniszterelnök úr itt a házban — fel akarom róla tenni — komolyan megfontolt ünnepélyes ígéretét adta: hogy annak bekövetkeztével meg kell fontolni, mit kell a paritás helyreállítása tekintetéből cselekedni. Két út volt a t. kormány előtt, hogy ezen kívánalomnak eleget tegyen. Az egyik út volt, megvizsgálni törvényeinket, s ha törvényeink megengednek oly értelmezést, melynek alapján, ha nem is ugyanazon formában, de ugyanazon jogot gyakorolhatja a magyar országgyűlés, melyet alkotmánya alapján a lajthántúli parlament gyakorolt: akkor törvényeinknek ezen értelmezését, ha az magán nézetével ellenkezik is, mint hivatalos, mint a korona által elfogadott értelmezést, itt e házban képviselni és a háznak elfogadásra ajánlani — ez egyik módja lett volna a törvényeinkbe beiktatott paritás megzavarása helyreállításának.

Vagy ha a t. miniszterelnök úr azon meggyőződésben volt, hogy törvényeink értelme ezt meg nem engedi, akkor ünnepélyes ígérete alapján kötelessége lett volna a kellő törvényhozási intézkedéseket itt a házban javaslatba hozni; mert komolynak kell vennem azon nyilatkozatát, hogy alkotmányunk sarkalatos alaptételének tartja a paritást, és ennek helyreállítását a törvényhozás mulaszthatlan kötelességének.

A t. kormány sem az egyik, sem a másik utat nem követte, hanem benyújtott egy törvényjavaslatot, mely úgy szerkezetében, mint indokolásában a homály és rövideg, ha nem is a bölcsesség tekintetében a delphosi orákulumokra emlékeztet.

Az egész törvényjavaslat és indokolása, úgy látszik, arra van egyenesen számítva, hogy a felületesen vizsgálókban azon meggyőződést költse fel, mintha a kormány értelmében ajánlott törvénybeiktatás által ezen parlament valamely hasonló jogot gyakorolna ahhoz a joghoz, melyet a lajtántúli parlament gyakorolt; de másrészt szerkezetében és indokolásában be van csúsztatva minden, ami szükséges arra, hogy kimagyarázható legyen, hogy midőn e szerződés törvénybe iktattatik, nem egy annak érvényéhez szükséges alkotmányos kellék adatott meg, hanem egy már különben teljesen érvényes kormánycselekvény öltöztetik törvényformába.

Ha azokhoz akar fordulni, kik, mint az előttem szóló, úgy vélekednek, hogy a koronának, a kereskedelmi szerződések kivéve, minden szerződést, tehát ezt is, feltétlenül érvényesen megkötni kizárólagos joga van: azok akkor a törvényjavaslatban ezen álláspont teljes elismerését látják, mert úgy van szövegezve, mintha a tudomásulvétel az országgyűlés összes jogkörét kimerítené s a törvény beiktatás csak annak természetes következménye volna. Megerősíti ezt az értelmezést azon csodálatos kifejezés, mely az indokolásban előfordul, s melyben az mondatik: a berlini szerződés becikkelyezése nem volna múlhatatlanul »szükséges«, de a monarchia két állama közti viszonyra való tekintettel a becikkelyezés czélszerű.

Azok, kik a korona kizárólagos joga mellett vannak, az ily czélszerű becikkelyezésbe egészen belenyugodhatnak. Mert a törvény beiktatásnál az dönt, minő jogot gyakorol a parlament, vájjon annak jóváhagyása a szerződés érvényességéhez szükséges-e, vagy nem? Azon miniszteri nyilatkozattal, mely a jóváhagyást szükségtelennek, csak czélszerűnek mondja, megengedem, az előttem szólott t. képviselő iürrel egy felfogáson lévők a lehető legnagyobb lelki nyugalommal elfogadhatják a javaslatot. (Tetszés a bal-

oldalon.) De, t. ház, kérdem, hogyan fogadhatják azt el azok, akik ezen törvényjavaslat előterjesztésében a miniszterelnök úr azon ünnepélyesen adott ígéretének beváltását várták, hogy Magyarországra nézve a paritás helyreállíttassák?

Akik felületesen vizsgálva a dolgot, netalán hajlandók volnának ezen törvénybeiktatáshoz járulni, ha azzal a paritás helyre van állítva s ha meggyőződnek arról, hogy az országgyűlés itt az osztrák parlamentéhez lényegében analóg jogot gyakorol — ezek számára is foglaltatik valami az indokolásban, és foglaltatik valami a törvény szövegében is. Legalább annyi, amennyi felületes vizsgálat mellett egy téves nézet alapja lehet. A törvény szövegében van ezen kifejezés: »Ezennel az ország törvényei közé iktattatik«; az indokolásban van azon kifejezés, hogy: az ország törvényei közé iktatás ajánltatik abból az okból, mert »a monarchia két állama közötti közjogi viszony és a felmerült alkotmányos aggályok elhárítása tekintetéből a becikkelyezés czélszerűnek mutatkozik.«

Már most, t. ház, azt kérdem, teljesítette-e a miniszterelnök úr komolyan ígéretét e törvényjavaslattal? Hogy ezt megbírálhassuk, tisztába kell jönnünk a paritás fogalmával. A paritás, tisztelt ház, az 1867: XII. t.-cz. 28. §-ában van körülírva, és jelenti azt, hogy a közös ügyek azon részeire nézve, amelyek a kormány elintézése alá nem tartoznak, amelyek tehát a kormányzottak, a népek részvételével intézendők el, a monarchia mindkét államát teljesen egyenlő jogi befolyás illesse. A paritás nem a formában, amelyben ezen jogi befolyás gyakoroltatik, hanem a jognak teljes egyenlőségében áll.

Már most kérdem, hogy midőn a monarchia egyik államában az alkotmányos jóváhagyási jog, ezen szerződésnek különösen azon részei érvényességéhez, amelyek monarchiánkra terhet és teljesítést vállalnak el, mint szükséges kellék adatott meg, és pedig azon állam alkotmánya alapján, s ezzel szemben a miniszterelnök úr megtanít bennünket arra, hogy a magyar országgyűlés jóváhagyása és becikkelyezése csak czélszerű, de nem szükséges, az egyiknél tehát az érvényesség van felfüggesztve jóváhagyástól, a másiknál a törvénybeiktatás csak czélszerű, de jogilag

nem szükséges: van-e ebben egyenlő jog? van-e ezen jog lényegében paritás? (Tetszés balfelől.) Ha nincs, abban az esetben megengedhető-e, hogy a parlament tisztelt többsége a kormány ezen eljárásával szemben, a kormány által elismert azon szükséggel szemben, hogy a paritás helyreállítassák, hallgatással mellőzze az egész ügyet? Nem kötelessége-e a háznak abban az esetben egészen világos, határozott álláspontot kérni a kormánytól? Nem kötelessége-e a többségnek, melynek irányában a kormány ünnepélyes Ígéretet tett, tőle ezen Ígéret beváltását követelni % És ha nem teszi, nem kötelessége-e a parlamentnek önmagának óvni meg azon jogát, mely a kormány kezei között összetörik? (Élénk helyeslés balfelől.)

Akik ezen a véleményen vannak, tisztelt ház; akik azt hiszik, hogy az országgyűlés a törvénybeiktatás által a paritás kívánalmainak tesz eleget, azoknak ajánlom, hogy a becikkelyezést a kormány által ajánlott formában utasítsák vissza. Mert ha az országgyűlés önnön cselekvényével teljesíti azt, hogy megad egy oly törvénybeiktatást, melylyel szemben a törvényhozás másik tényezője, a korona nevében a kormány kijelentette, hogy az nem szükséges, hanem csak czélszerű; hogy midőn egy alkotmányos kelléket kellene megadnia, megelégszik egy feleslegesnek nyilvánított törvénybeiktatással, akkor önnön cselekvénye által tanúsította azt, hogy a paritás jogát, melyet törvényeink értelme alapján igénybe kellene vennie, maga sem tartja igénybe veendőnek. (Úgy van! a baloldalon.)

His ezen cselekvény annál veszélyesebb lesz, mert most egy kétségbe vont jog tisztázásáról van szó. Mert erre mint előzetes esetre fognak hivatkozni, s ki biztosít, hogy nem lesz-e oka keservesen megbánni egykor az országgyűlésnek, hogy jogai fenntartását ily könnyelműen vette? (filénk helyeslés a baloldalon.)

Egyébiránt, tisztelt ház, nemcsak ebből az indokból kell visszautasítani a becikkelyezést a kormány által felajánlott formában, de a parlamentnek nézetem szerint egyenesen igénybe kell vennie ezen jogot, saját törvényeink alapján. Nem azért, mert az a lajtántúli államokat is illeti, — nem az ő alkotmányuk a mi jogunknak forrása — de önnön törvé-

nyeink alapján. Ennek alapján kell ahhoz ragaszkodnunk, hogy a berlini szerződés azon határozatainak érvényessége, melyek monarchiánkra bizonyos terhet és teljesítést rónak, az országgyűlés hozzájárulása nélkül létre ne jöhessen. (Helyeslés.)

Engedje meg a tisztelt ház, hogy ebben a tekintetben röviden kifejthessem álláspontomat. (Halljuk!)

Az előttem szólott tisztelt képviselő úr, ellentétben ugyan a magyar kormányelnökkel, de mégis az ő nyomdokán járva, egyenesen azt állítja, hogy az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a alapján, összevetve azt a XVI. cikkely 2. §-ával, Magyarországon csakis a kereskedelmi szerződésekre van fenntartva az országgyűlésnek jóváhagyási joga.

Tisztelt ház, ezt az elméletet én a tisztelt miniszterelnök úrtól hallottam. De a tisztelt miniszterelnök úr sokkal óvatosabb volt, mert ő még hozzátette, hogy a büntettek kiszolgáltatása iránt kötött szerződések, amint magát kifejezte: a magánjogi nemzetközi szerződések — pedig azok szó szerint nem léteznek — érvényességéhez az országgyűlés jóváhagyása szükséges. De ugyan kérdem a tisztelt miniszterelnök urat, és elvárom a feleletet e kérdésre: honnan származtatja a magyar országgyűlés azon jogát, hogy a büntettek kiszolgáltatását tárgyozó szerződéseknek, az általa magánjogiaknak nevezett nemzetközi szerződéseknek érvényességre emelkedéséhez az országgyűlés jóváhagyása jogilag szükséges? Honnan származtatja az országgyűlés jóváhagyási jogát az állam területé* ben eszközölt változásokra? Honnan származtatja ezt a jogot? Az 1867: XVI. t.-cikkből nem származtathatja, mert annak 2. pontja világosan csak a kereskedelmi szerződésekről szól. Tehát másutt kell feltalálni azon jogtételt, és pedig legközelebb az 1867: XII. t.-cz. 8. §-ában. Ahonnan tehát a tisztelt miniszterelnök úr származtatja a többi szerződésekre, onnan kell származtatni a magyar országgyűlés jogát az azoknál sokkal fontosabb, végzetesebb berlini szerződésre nézve is. (Helyeslés a balon.)

De teljes tévedésben van az előttem szólott tisztelt képviselő úr, aki a házat a magyar közjog alapján akarta meggyőzni arról, hogy ennek az országgyűlésnek csak a kereske-

delmi szerződésekre van jóváhagyási joga; teljes tévedésben van ő és vele a tisztelt miniszterelnök úr is, aki azt más alkalommal állította, mintha ennek az országgyűlésnek a kereskedelmi szerződések iránti jóváhagyási joga az 1867: XVI. t.-cz.-ből, vagyis a múlt évben most már helyébe tett 1878. évi XX. t.-cz.-ből eredne. Ez nagy tévedés, tisztelt ház. Mert azt kérdezem: hány évre vannak hát meghozva ezen törvénycikkek? Meg vannak hozva tíz esztendőre. És ha a magyar országgyűlés joga ezen tíz évre hozott törvényekből származnék, akkor a magyar országgyűlést ez csak tíz évről tíz évre illetné meg (Helyeslés balfelől.) s attól lenne feltételezve, lép-e Ausztriával kereskedelmi szerződésre vagy sem. (Zajos tetszés balfelől.) De mert e jog a magyar országgyűlést már az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a alapján megilleti, azért vétetett az fel ezen tíz évre kötött kereskedelmi szerződésbe is. (Helyeslés balfelől.) És az 1867: XII. t.-cz. 8. §-a hol tesz kivételt és különbséget a kereskedelmi szerződésekre nézve? Általában rendelkezünk minden szerződésről; sem a kereskedelmi, sem a jogsegély iránti, sem a bűnösök kiszolgáltatására vonatkozó szerződéseket nem említi fel külön; nem említi azokat sem, amelyeknek hogy alkotmányos jóváhagyásra van szükségük, nem hiszem, hogy a kormány padjain valaki merné tagadni: azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyek országunk területét vagy gyarapítják vagy csonkítják. Azt kérdem tehát, tisztelt miniszterelnök úr, ha mind ezen szerződésekre nézve elismeri az országgyűlés jóváhagyási jogát, ámbár természetesen azon jóváhagyási jog a 8. §-ban nincs megemlítve, miért kívánja épp csak a berlini szerződésre nézve, hogy azon jóváhagyási jog világosan legyen kikötve, mert különben az az országgyűlést nem illeti meg? (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)

Egyébiránt én szolgálhatok egy felvilágosítással és megjelölhetem azon jogelvét a magyar alkotmánynak, amely-nél fogva a berlini szerződésnek Bosznia és Hercegovina megszállására és kormányzására vonatkozó része, állítom a magyar alkotmány alapján, közjogilag nem érvényes, az országgyűlés jóváhagyása, törvénybe való iktatása nélkül. (Halljuk! Halljuk!)

És ez elve a magyar közjognak, amely ismételve számos törvényben el van ismerve és alkalmazva, abban áll, hogy államjogi kapcsolatot létrehozni a magyar állam és más területek közt; hogy a magyar államnak állami hatalmát kiterjeszteni ily államjogi kapcsolat alakjában lehetséges; arra rendeleti vagy kormányi hatalma a monarchiának nem létezik. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Méltóztassék törvénykönyvünket végignézni: mikor idegen terület államjogi kapcsolatba hozott velünk, vagy területünkől egy darab elválasztott és más területekkel, pl. az akkor külön Erdélylyel némely magyar megyék bizonyos időre, Rákóczy fejedelem életére, államjogi kapcsolatba hozattak, akkor minderre törvényhozási intézkedés volt szükséges. (Úgy van! balfelől.) Már most kérdem, tisztelt ház, vajjon ezen közjogi elv nem terjed-e ki a berlini szerződésben foglalt azon kikötésre, hogy Bosznia és Hercegovina meg nem határozott időre a monarchiának, tehát Magyarországnak és Ausztriának államjogi hatalma alá vettetik, hogy ott az államuralmi jogokat e két államból álló monarchia gyakorolja és ez által a monarchiával, tehát a mi országunkkal is állami kapcsolatba hozzátik? (Helyeslés balfelől.)

Ebből az elvből, a magyar alkotmány ezen elvéből származtatva azon állításmat, támogatom azt az 1867: XII. t.-cz. 8. §-ával és támogatom az 1878: XII. t.-cz. 28. §-ábanh megírt megszorítással: hogy a berlini szerződésben foglalt és megállapított államjogi kapcsolat monarchiánk s Bosznia és Hercegovina közt — amely államjogi kapcsolat áll abban, hogy azok határozatlan időig monarchiánk uralma alá helyeztetek, hogy ott a kormányzatot és megszállást monarchiánknak kell gyakorolni, — közjogunk szerint Magyarországra jóváhagyás nélkül nem érvényes. (Helyeslés balfelől.)

És ha ezen törvények értelme iránt, igen tisztelt ház, némi kétely volna; ha zavaros idők folyamában az ellenkezőre is lehetne, amint lehet, gyakorlatot felmutatni; ha ezek az általam felhozott jogelvek kétféleképen volnának magyarázhatók: a 28. §-ban megírt paritás, mely alkotmányunk sarkalatos jogtétele, arra kötelez bennünket, hogy

a két lehető értelmezés közül azt fogadjuk el, amely által a paritás helyre van állítva. Már pedig állítom, hogy a paritás csak oly értelmezés által van helyreállítva, mely az ezen szerződésben foglalt kikötések érvényességéhez a mi jóváhagyásunkat éppen oly szükségesnek tartja, mint a lajtántúli parlamentnek jóváhagyását. (Helyeslés a baloldalon.)

Ezek az okok azok, amiért én kérem a tisztelt házat, hogy még azok is, akik különben helyeslik a kormány politikáját; hogy még azok is, akik hajlandók a Boszniára és Hercegovinára vonatkozó záradékot elfogadni, a kormány által ajánlott törvényjavaslatot ne fogadják el, hanem követeljék a kormánytól azt is, hogy vétessék be a törvénybe magába kifejezése annak, hogy e törvénybeiktatás történik azon célból, hogy a magyar országgyűlés az érintett stipulációk közjogi érvényességéhez szükséges alkotmányos jóváhagyását megadja. Ha ez kifejeztetik a törvényben, akkor az országgyűlés jogát fogja gyakorolni; de ha nem fejeztetik ki, akkor az országgyűlés nem egy alkotmányos kelléket ad meg, nem a paritást állítja helyre, hanem csinál valamit, amit a tisztelt miniszterelnök úr úgy jelölt meg, hogy a becikkelyezés nem szükséges, de célszerű. (Derütség balfelől.) Már most vizsgáljuk meg, mit jelent az, hogy: nem szükséges, de célszerű. Annyit jelent, hogy az országgyűléstől kéretik oly államjogi aktus, melyre jogilag szüksége a szerződés érvényességének nincs, hanem bizonyos célokat akarnak elérni vele, mert bizonyos célokra jó. (Halljuk!) Ez jelenti azt, hogy a jelen helyzetből fölmerülő szükség nem kívánja a becikkelyezést, hogy a kormány a szerződéssel, úgy amint van és egyéb rendelkezésére álló alkotmányos eszközökkel, a helyzet szükségének megfelelően becikkelyezés nélkül is. önöktől tehát olyasmi kéretik, amit önöknek csak akkor szabad megadniok, ha meg vannak győződve, hogy annak megadása célszerű; ha meg vannak győződve, hogy ennek nincsenek káros, nincsenek az állam jogára, nincsenek az ország politikájára prejudiciózus következményei.

Ha még a tisztelt kormány a becikkelyezés alakját, világosan kimondva, csak arra használná fel, hogy ez a berlini

szereződés mint valami nevezetes és rendkívül üdvös dolog Magyarországra nézve és mint fényes tette azon kormány-
nak, melynek élén a jelenlegi miniszterelnök állott, az utó-
dok épülésére és nagyobb lelki nyugalmára örök emlékül,
de csakis e célból beiktattassék a törvénybe; ha, mon-
dom, ez volna kifejezve, hogy azzal nem törvényes erő
adatik a szerződés határozatainak, hanem az az utódok épü-
lésére és hogy valamiképen feledségbe ne merüljön, iktat-
tatik be, arra azt mondanám, hogy ha csak arra fáj a
szive a tisztelt többségnek, hogy a magyar kormánynak ezt
a dicső cselekvényét örök időkre benn ragyogni lássa a
törvénykönyvben, ám ezen célból, »pro aeterna memoria«
iktattassék be a törvénybe. (Zajos tetszés a balolda-
lon.) Vagy ha ezt a beiktatást még saját, a feliratban
kifejezett — nézetekkel és érzelmekkel is kísérsni akarnák
és úgy teljesítenék, uraim, mint ahogy a Gergely-féle nap-
tárt 1588-ban elfogadta a magyar országgyűlés, midőn kijelen-
tette, hogy ámbár a rendek csak a régi Julianus-féle nap-
tárt tartották helyesnek; ámbár a szegény és gazdag egyedül
ahhoz szokott és annak megtartását óhajtja és kívánja,
de pusztán és egyedül azért, mert ő felsége nagyon kérte
a rendeket, hogy tegyék ezt a neki kellemetes dolgot,
fogadják el a Gergely-féle naptárt: ők elfogadják, beczi-
kelyezik, kijelentve azonban, hogy nem annak helyességé-
ről való meggyőződés, hanem pusztán ő felségének kérelme
bírija őket arra, hogy ezen beczi-kelyezést teljesítsék;
(Élénk tetszésnyilvánítások balról. Felkiáltások a jobb-
oldalon: Hát nem jó dolgot czi-kelyezett be?) ha önök
ily alakban akarnák ezt a beczi-kelyezést, azt mondanám,
hogy a törvény formáját, alapját sokféleképen felhasznál-
ták a magyar törvénykönyvben nemcsak jogszabályok
megállapítására, de emlékezetes tettek megörökítésére is,
ám örökítsék meg ezen emlékezetes tettet és örökítsék
meg mellette azon érzelmeket, amely érzelmekkel és véle-
ményekkel ezen tett iránt viseltetnek. (Élénk derűtség
és helyeslés a baloldalon.)

De nem ez kívántatik, hanem az, hogy a berlini
szerződés az ország törvényei közé iktattassék egyszerűen.
Ez pedig nem jelent egyebet, mint azt, hogy annak

határozatai azután országos törvény erejével bírnak és annak határozataiból előállnak mindazon következtetések, amelyekkel országos törvényeink idebent az országban mint szükségeszerű következményekkel élénk lépnek. Ez a becikkelyezésnek értelme. Én értem azt, hogy ezt a becikkelyezést czélszerűnek tartja a tisztelt miniszterelnök úr s miután ő maga nem tartotta megint czélszerűnek megmondani, hogy miért, én bátor leszek ebben a részben az ő mulasztását pótolni. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Czélszerű ez, tisztelt ház, mindenek előtt azért, mert vannak oly aggódó lelkek, akik egy álmeignyugvást nyernek törvénybeiktatás által arra nézve, hogy megvan a paritás; mert a lajtántúli parlament valami jogot gyakorolt, annálfogva cikkelyezzük be mi is, mi is gyakoroljunk valami jogot, mert ha azok tesznek valamit, háti mi is tegyünk; ebbe helyezik a paritást. És hogy így van, hivatkozom az osztály-tárgyalásokra, ahol azon osztályban, amelynek én is tagja vagyok, egyenesen azzal indokolták ezen törvényjavaslat elfogadását, hogy rendkívüli nagy vívmányt látnak ezen becikkelyezésben, hogy Tisza Kálmán tisztelt miniszterelnök úrnak sikerült az ország részére egy új jogot megszerezni. (Derűlség balfelől és felkiáltások: Szép jog!) Kiszámították, hogy hány száz esztendeje annak, hogy békekötés nem volt törvényeinkbe becikkelyezve, most megszereztük ezen jogot, beiktatjuk; ezen új jog megszerzését azonnal fogamatba kell venni.

De van még egy másik ok is, tisztelt ház, t. i. az, hogy a kormány e becikkelyezés által a legünnepélyesebb alakban megnyeri azt, amit nyíltan kérni még eddig önnön pártjától sem mert, t. i. összes eddigi cselekedeteinek feltétlen helyeslését. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Most sem meri ezt nyíltan kérni; most is oly fénybe öltöztetik a dolgokat, mintha a magyar országgyűlés valami újonnan megszerzett vagy felélesztett jogot fogamatossítana, s csak miután ezen úgynevezett jogot gyakorolta, akkor veszi észre, hogy igazi jogát eltemette s megtette azt, mit tenni nem akart: ünnepélyesen helyeselte, törvénybe iktatta a miniszterelnök úr politikáját. (Úgy van! balfelől.)

Van azután még ennek egy harmadik következése, amittől a tisztelt háznak nem ezen oldala, hanem a többség eddig mindig tartózkodott. (Halljuk!) És ez abban áll, hogy a többség, amint felirati javaslatában is kifejezte, a legmélyebb aggodalmakat érezte és érzi Bosznia megszállása felett és azon reményét fejezi ki a fejedelem irányában, hogy sikerülni fog ezen ügynek, amely a kunyhóktól a palotáig aggodalommal tölti el az embereket, oly megoldását találni, amely az aggodalmakat megszünteti és hazai állapotaink javítására irányzott, már-már tünedező reményeinket újra feléleszti, his ezen aggodalmak, amelyeknek megszüntetését a fejedelemtől várja az önök felirata, ezen aggodalmak azon pénzügyi terheltetésre és azon bonyodalmak elviselhetetlenségére vonatkoznak, melyeket a boszniai okkupáció idézett elő és amelyeket azoknak hosszantartása vagy megörökítése még nagyobb mértékben fog fokozni. A politikai aggodalmakra hivatkoznak azért, hogy egy új elemnek a monarchiába való, bár ideiglenes beillesztése, minő zavaró és felforgató hatást gyakorol azon nagy műre, melyet a miniszterelnök úr ellenezett, amely kezei közt lassankint elkopik és rombadől, az 1867: XII. Törvény-cikkre. (Úgy van! balfelől.)

Már most, igen tisztelt túloldal, mit jelent az, hogy önök megszavazzák feleslegből a berlini szerződés törvénybeiktatását, mert a kormány kijelentette, hogy nincs szüksége reá, hanem csak czélszerűnek tartja a megszavazást! (Halljuk! Halljuk!) Jelenti azt, hogy megteremtik azt, ami eddig nem létezett és ha be nem czikkelyezik, nem is fog létezni: az állam jogi kapcsolatot a monarchia, tehát Magyarország és Bosznia közt. (Úgy van! balfelől.) Az állam jogi kapcsolat abban fog állani, (Halljuk! Halljuk!) hogy most önök ünnepélyesen törvény által vállalják Magyarországra és a monarchiára azon kötelességet, amely ezen államot is arra kötelezi, hogy a szultán felfüggesztett állami uralmi jogait Bosznia és Hercegovina területén egész terjedelmükben gyakorolja. Ha abban, hogy valamely terület egy másik állam uralmi jogainak feltétlenül, kizárólag és teljesen alávetetik és hogy ezen államnak joga van e területről minden idegen állami uralmat kizárni;

ha ez törvénybe lesz iktatva és ha ebben államjogi kapcsolat nincs az uralkodó állam és ezen terület közt, amelyre nézve az uralkodást átvette, akkor az államjogi kapcsolatnak nincs értelme. (Úgy van! balfelől.) Már most első következtése a becikkelyezésnek az, hogy már most megteremtetik az államjogi kapcsolat Bosznia, Hercegovina és Magyarország között. (Úgy van! balfelől.) Ezen jogi kapcsolatnak megteremtése által megteremtik önök az alapot arra, hogy az ezen jogi kapcsolatot megállapító törvényből folyó minden kötelesség úgy tekintessék, mint törvényes kötelesség. Ekkor Bosznia adminisztrációjára és megszállására való minden költség irányában nincsen az országgyűlésnek az a szabad rendelkezése, azon meg nem kötött állása, ami volna akkor, ha azon kapcsolat nem volna országos törvény által reánk róva. (Úgy van t balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) És én már szinte látom, hogy fog felkelni a miniszterelnök úr, midőn megszavazása kéretik a boszniai megszállási és adminisztracionális költségeknek, és azt fogja mondani, hogy most már nem egy kormányselekmény alapján kérek költséget, melyet a parlament megadhat vagy elvethet, hanem az önök által törvénybe iktatott szerződés alapján. (Úgy van! balfelől.) Ha önök ezt a törvényt nem akarják kijátszani, akkor meg kell adniok a szükséges költségeket. (Úgy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.)

Azon jogi kapcsolat tartamának véget vetni, jelenleg, midőn az országgyűlés semmi tekintetben sincsen megkötve ezen befejezett tény irányában, a mi akaratunktól, erős elhatározásunktól és a nemzet többségének akaratától függ, ha annak fenntartását a helyzet által parancsolt szükségnek s hazánk és a monarchia érdekeivel megegyezőnek nem tartja. De ha egyszer a kapcsolat köztünk és azon tartományok között egy államjogi törvényben van kifejezve, akkor annak végét vetni az országgyűlés összes hatalma nem elegendő, ha még oly szükségesnek tekintse is, ha még annyira meg van is győződve, hogy megengedik, sőt követelik a, körülmények — ahhoz a korona beleegyezése lesz szükséges.

Tehát ezen körülmények közt is az országgyűlés helyzete még megkötöttebb lesz. Van még egy másik körülmény

is. Ezen berlini szerződésben monarchiánknak egy joga van adva a novi-bazári szandzsákságra vonatkozólag, s az van mondva, hogy ott katonai őrizetet tarthatunk és kereskedelmi utakat és közlekedést nyithatunk. Mily biztosítékunk van nekünk arra, hogy ezen czikk részén át új terjeszkedési politika nem fog követtetni? Mi biztosítékunk van nekünk, hogy majd egy szép reggelen megint egy világesemény nem történik, mely ezen szandzsákságnak nemcsak megszállását, hanem Boszniához csatolását is a miniszterelnök úr ajkai által mint kikerülhetlen szükségét jelenti be a háznak? Az is biztosíthat, ha mi nem nyújtunk alapot arra, hogy a kormány ezt a lépést törvény alapján teljesíthesse. Most iktassák be a törvénybe ezen cikket, s akkor a kormány azt mondja: én végrehajtottam egyszerűen azon törvényencikket, nem is kértem előre költséget rá; nem kételedhettem, hogy a törvény foganatosítására utólag is meg fogják adni.

Ily jogi következtetésekre adhat alapot s gyakran ürügyet a törvénybeiktatás. Ezzel az annexionális politika nyeri meg jogi alapjait.

Van ezenfelül, tisztelt ház, egy politikai következmény is, melyre már céloztam és melyet én igen röviden fogok megemlíteni. (Halljuk!) Ez abban áll, hogy a becikkelyezés által a legünnepélyesebb alakban jóvá van hagyva a kormány politikája. Már most kérdem a tisztelt túloldalót: a tisztelt túloldal azt mondja feliratában, ezek aggodalmaink, ezek a kormány politikájának gyászos következményei; főtörekvésünk arra van irányozva, hogy ezektől meneküljünk; aztán azt mondták a túloldal szónokai: majd elvárjuk, hogy az országot meg fogják nyugtatni a politikai következmények iránt; elvárjuk, hogy a pénzügyminiszter a budget-tárgyalásnál meg fog nyugtatni a pénzügyi következmények iránt, és akkor fogjuk ítéletünket kimondani.

Már most azok, amik azóta történtek, olyanok-e, hogy önök ezen ünnepélyes alakban utólagos jóváhagyásukat azon politikára ráadhatják? Azon pénzügyi következmények, melyek kiderítették, hogy a múlt évben 107 millió firtot költöttek, hogy ez évben 30 millió firt vétetik igénybe, és a hadügyminiszternek a delegációban adott nyilat-

kozata szerint előre látható, hogy ez nem lesz elég, és a hadügyminiszter előterjesztései szerint kedvező esetben a jövő években 20—20 millió lesz szükséges Boszniában — talán ezek oly körülmények, hogy amire önök ezelőtt három hónappal a helyeslést meg nem adhatták, most már e körülmények alapján azt oly könnyen megtehetik? Vagy talán bátorítva az által, hogy a kormánytól megnyugtatót kaptunk arra nézve, hogy a pénzügyi következmények és egyéb terheink súlya alatt nem fogunk összeroskadni? Hiszen hallottuk mi, mit mondott a pénzügyminiszter úr. A pénzügyminiszter úr azt mondotta, hogy ő még nincs tájékozva és teljesen tisztában a kibontakozás rendszabályai iránt; nem is lehet tőle kívánni, hogy most tervet adjon; majd ha tanulmányozhatta a helyzetet, reményli, megnyugtató tervvel léphet elő. Ha önök azon pozitív tervet veszik tekintetbe, amit a pénzügyminiszter úr elmondott, ugyan miben áll e terv? Áll-e egyébben, mint abban, hogy ha ezen már úgylis velejét izzadó országból sikerülni fog még 12 millió frotot kiteremteni, akkor azt hiszi, hogy összes finanziaális mizériáink meg lesznek orvosolva. De a pénzügyminiszter úr annak fejtegetésébe, hogy ezen 12 millió frot előteremtése mellett is, terheink óriási növekedése által az úr nem fog-e újra előállani, melynek betemetésén most fáradoznak, nem mert bocsátkozni. Vagy talán azok, amik azóta történtek, olyanok, hogy Magyarország saját belkormányzatára kevesebb erőfeszítésre lesz kötelezve?

Azon nagy elemi csapások, amelyek milliókat semmisítettek meg és melyekből való kiépülésre milliókat fog kelleni fordítani, elfogadhatóbb.á tesz a kormány politikáját?* Talán ez bátorítja önöket arra, hogy egy oly politikára utólagos helyeslésüket kimondják, melyet helyeselni ezelőtt hónapokkal egyáltalában vonakodtak? (Helyeslés balfelől.) Ha ez nem bátorítja önöket, t. ház, akkor én azt tartom, hogy mindenek előtt az a többség kötelessége, hogy következetes maradjon; hogy a felirathoz hű

* 1878 tavaszán súlyos árvíz-csapásokat szenvedett az ország több vidéke; Szeged pusztulásának napja márczius 11.

maradjon; annak első kötelessége egyenesen megtagadni egy oly becikkelyezését e szerződésnek, melyet maga a kormány is csak czélszerűnek, az előadott okokból czélszerűnek, de nem szükségesnek tartott.

Engedjék meg, hogy beszédem végén megemlítssem azon második szempontot, mely e törvényjavaslatnál fennforog és mely e törvényjavaslat tárgyalásánál kikerülhetlen.

A tisztelt miniszterelnök úr, midőn bevezetett a felirati vita, úgy nyilatkozott, hogy a felirat sem helyeslését, sem kárhóztatását a kormány politikájának nem foglalja magában, de arra alkalma van a háznak mindig, és a berlini szerződésről úgy nyilatkozott, hogy a berlini szerződésnek különösen politikai felelősség szempontjából való tárgyalása ajánlatos.

Tisztelt ház! Azt tartom, hogy a kormány eljárása sokszor és kimerítőleg fejtegettetett; a részleteket tehát ismételni felesleges. Ennek daczára azt tartom, hogy ki nem térhet a ház a berlini szerződés tárgyalása alkalmával annak nyílt kijelentése elől, hogy a kormány azon eljárását, melylyel Magyarországot saját felelősségére ily helyzetbe sodorta, helyteleníti és megrója. Erre nézve én csak egyetlen egy tekintetet bocsátok az egész ház megfontolására.

Mióta az alkotmány visszaállítatott, én nem hiszem, hogy kormány végzetesebb lépést, az országra súlyosabb lépést mert volna tenni, mint tett a magyar kormány akkor, midőn az országgyűlések jóváhagyása nélkül, midőn anélkül, hogy az illetékes testületektől arra az eszközök megadattak volna, a boszniai és hercegovinai expedíció foganatosításához hozzájárult; ez oly lépés, melynek keserű gyümölcse évről évre világosabban fog a ház előtt állani; ez oly lépés, amely kormányválságot idézett elő és a miniszterelnök saját kollégáját a pénzügyminisztert nem tudta ennek következei iránt megnyugtatni, mint ezt maga bevallotta.

És most, t. ház, midőn látjuk azt, hogy a berlini szerződésben ígért mindazon előnyök rendkívül ingadozni kezdenek; midőn kezd meghiúsulni a remény, és a megszállás folytán remélt gazdasági előnyök mindig kéteseb-

beknek mutatkoznak, minőnek tartatott a Balkán-félszigeten levő kisebb államokkal való közös vámterület . . . (Zaj.)
Tisza miniszterelnök: Micsoda?

Az, hogy egy vámterületet képezhessünk az ottani kisebb országokkal, és más gazdasági előnyök, melyeket a miniszterelnök úr pártolói, pl. Tóth Vilmos képviselő úr, a boszniai okkupációnak várható következményei gyanánt felhozott; midőn látjuk, hogy azon feldicsért nagy vívmány is ingadozni kezd, melyre oly büszkén hivatkoztak, mely Kelet-Bumélia elválasztásában és a török uralom alá helyezésében áll; midőn látjuk, hogy másfelől a pénzügyi következmények és politikai bajok hatványozottabb mértékben állanak elő: most vonakodják a ház az ily politika előidézői és szerzői felett kárhoztató Ítéletét kimondani?

Ez bátorítás volna jövőben hasonló lépésekre; ez meggyökeretné nemcsak ebben, de talán más kormányban is azt a hitet, hogy tegyenek bármit, legyen eljárásuk bármi vészthozó az országra nézve: a felelősségre vonástól egyáltalában semmi okuk nincs félni. (Igaz! Úgy van! balfelől.) És ha az alkotmányos formák összes értéke abban áll, hogy az azokat kezelő tényezők a formákban rejlő biztosítékot komolyan veszik: akkor mi értékük van, mi biztosíték van a mi kormányunkban, ha ily lépések után a parlament a kormányt semmi tekintetben, még a politikai felelősségre vonás legenyhébb nemével sem akarja illetni, sőt ellenkezőleg, tettei törvény által helyesletnek; akkor ezen parlament maga lemond jövőre arról, hogy akarata és ellenőrzése komolynak tekintessék. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Teszi ezt oly körülmények között, midőn a kormánypadokon ama csodálatos dicsekedéssel és felfogással találkozunk; midőn azt halljuk, hogy gúnyolódva, kihívólag emlegetik föl nekünk, hogy hiszen azon helyzetből, mit a törvényhozás kikerülésével teremtettek, az ellenzék sem lesz képes kimenekülni; midőn különös gyönyörűséggel és kéjérzettel említik föl, hogy már azon láncokat, melyeket sikerült nekik kovácsolniok, senki ki nem kerülheti; (Nyugtalanág jobbfelől.) midőn, mondom, ily dicsekedésekkel találkoztunk és midőn ezen országgyűlés mindezt elhallgatja és még csak egy komoly szava sincs

az ily eljárás ellen: akkor a parlament erejének, ellenőrzési hatalmának ezen lehanyaglására lehetetlen szomorúság nélkül gondolni. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

A történet mutat fel kormányt, mely megsértette a törvényt, de nagy előnyök, nagy nemzeti vívmány fedezte eljárását és igazolta; mutat a történet oly kormányt és alkotmányos testületeket, melyek meghajoltak a vas-kényszerűség előtt, azt mintegy szomorú kényszerűséggel fogadták el.

De olyan kormányt és ennek olyan híveit, akik dicsekedjenek azzal, hogy sikerült az országot oly végzetes bonyodalmakba sodorni, hogy azokból ezen ország nem szabadulhat, és hogy azok, akik ezért megróják őket, magok kénytelenek lesznek ezen bonyodalmak közepette működni: az ilyen kormánytöbbség nevezheti magát parlamentinek, de eljárása csak a nemzet romlásában van megírva. (Igaz! Élénk helyeslés balfelől.)

Ezek az okok, tisztelt ház, melyek bennünket arra bírnak, hogy egy határozati javaslatot terjesszünk eléje, melynek szövege a következő:

Határozati javaslat. Tekintve azt, hogy a berlini szerződés becikkelyezéséről szóló 108. számú törvényjavaslat úgy szerkezetében és indokolásában, mint előterjesztésének időpontjánál fogva a magyar törvényhozás jóváhagyási jogára nézve kételyeket hagy fenn;

tekintve tovább azt, hogy a megszállásra vonatkozólag ama szerződésben foglalt megbízásnak a törvényhozásnak előleges jóváhagyása nélkül történt végrehajtása máris oly tényeket teremtett, melyeknek elutasíthatlan következményeivel a törvényhozás további intézkedéseiben számolni kénytelen;

tekintve végre azt, hogy a szerződés becikkelyezése a törvényhozás elhatározási szabadságát még a teremtett tények e hatásán túl is korlátozná, a követett helytelen eljárásnak pedig, mely az országot szükség nélkül súlyos pénzügyi és közjogi bonyodalmakba sodorta, utólag jóváhagyását eredményezné:

a képviselőház a 108. számú törvényjavaslatot nem fogadja el;

a berlini szerződés ezen intézkedésének fogantatásától jóváhagyását utólag sem adja meg; és

azon eljárást, hogy a magyar kormány a szóban forgó megbízásnak a törvényhozás jóváhagyása nélkül történt végrehajtásához hozzájárult, helyteleníti.

Ajánlom a tisztelt háznak elfogadásra. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps balfelől.)

A határozati javaslatot aláírták: Szilágyi Dezső, Bittó István, gr. Apponyi Albert, báró Simonyi Lajos, Horváth Lajos, Hoffmann Pál, Bessenyei Ernő, Chorin Ferencz, Ragályi Aladár, Pulszky Ágost, Gulner Gyula, Le8skó István, Schmerzing Tádé, Molnár Aladár, Beniczky Ferencz, Farkas Elek, Szabó Sándor, Csapó Kálmán, Scitovszky János, báró Bánhidy ^Béla, Kossuth Mihály, Hedry Ernő, Lázár Mihály, Juraszek Ferencz, Dessewffy Kálmán, Szontagh Pál (gömöri), gróf Pongrácz Adolf, Potocky Dezső, Tomcsányi László, Nagy István, Hodossy Imre, Orosz Mihály.

Nyomban Szilágyi után Tisza miniszterelnök szólalt fel, s beszéde első részében kizárólag Szilágyi Dezsővel polemizált. Megjegyzi, hogy az eredeti törvényjavaslatban foglalt tudomásul vétel kifejezés az ő hozzájárulásával hagyott ki. A paritás megóvására Ausztriával szemben mindig nagy figyelemmel volt; ezért választotta azt a módozatot, mely nálunk állandóan gyakorlatban van. Valameddig a többi parlamenti és szabad államok más eljárást követnek: az az állam, mely egymaga azt a gyakorlatot léptetné életbe, hogy a korona által kötött nemzetközi szerződések végrehajtása iránt a törvényhozás ratifikációja előtt semmit sem lehet tenni, eljárásana európai helyzetét, egész befolyását, senki nem tartana vele kongresszust, nem kötne vele szövetséget. Törvényeink szerint különben a koronának abbeli jogát, hogy nemzetközi szerződéseket érvényesen köthessen, kétségbevonni nem lehet. A parlamentek gyakorolják befolyásukat a kormány útján előzetesen és utólag, és azzal, hogy a szükséges eszközöket megadják vagy megtagadják. Az okkupáció helyébe az ellenzék se tudna ma mást tenni.

1879 márczius 27-ikén, miután még többen szólottak a tárgyhoz, Szilágyi Dezső záróbeszédére került a sor.

Szilágyi A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat feletti vita, Dezső (Halljuk! Halljuk!) tisztelt ház, eddig két kérdés körül forgott. Ezen két kérdés egyike államjogi kérdés, másika politikai bíráló kérdés, és vonatkozik arra, vajjon azon keleti politika, melynek végeredményeképp a berlini szerződés van bemutatva és melyhez a magyar kormány hozzájárult, e szerződés becikkelyezésével helyeseltessék-e vagy sem? Erre beszédem végén vissza fogok térni és megteszem észrevételemet Polit képviselő úr beszédére.

Az ügy államjogi része szintén két kérdésben összpontosul: az egyik abban áll, vajjon a ház a berlini szerződést törvénybe iktassa-e; a másik, amely ettől elválhatatlan: vajjon a berlini szerződés némely részeinek érvényességéhez, kötelező erejéhez szükséges kellék-e a háznak hozzájárulása, vagy sem?

Én a berlini szerződésnek némely részeiről beszéltem, mert én azt tartom és erre talán nem lesz közöttünk véleménykülönbség, hogy midőn itt a jóváhagyási jog felett vita foly, a berlini szerződésnek csak azon részei értetnek, melyek állami területünket gyarapítani akarják, és azon részei, amelyek a monarchiára s ezáltal államunkra bizonyos teljesítést, bizonyos kötelezettséget róznak, államjogi-kapcsolatba hozva vele idegen kerületeket. És éppen ezért, tisztelt ház, míg egyrészt a berlini szerződés többi részeire nézve a politikai bíráló jogát teljes mértékben követeljük, ezen részeire nézve a berlini szerződésnek, anélkül, hogy tartanánk attól, hogy európai hahota fog bennünket kísérni, a legteljesebb joggal igénybe vesszük a jóváhagyás jogát. (Helyeslés balfelől.) Mert a berlini szerződésnek azon része, mely állami területünket gyarapítani akarja, mely velünk idegen területeket államjogi kapcsolatba hoz, a mi bel' ügyünk, a mi államjogi rendszerünk kérdése, és ha egy ország erre nézve a törvény alapján a korona abszolút rendelkezési hatalmát nem ismeri el: kell, hogy ez Európa mindazon országai részéről, hol az alkotmányjogot komolyan

veszik, nem hahotával, hanem teljes elismeréssel kísértessék. (Helyeslés balfelől.)

Téves ennél fogva az a nézet, amit Jókai és Polit képviselő urak felhoztak, különösen az utóbbi képviselő úr: hogy a jóváhagyási jognak vitatása itt tisztán elméleti értékű, hogy annak gyakorlati fontossága nincs. Ez, tisztelt ház, teljes tévedés a fennforgó törvényjavaslat jelentősége iránt. Mert midőn ezen szerződés törvénybe iktatásáról van szó, az alkotmánykérdés, ezen országgyűlés jogkörének kérdése, egyenesen s elsősorban fel van állítva, és téved Polit képviselő úr, ki azt hiszi, hogy mert mint az állam képviselője a szuverén szerepel a nemzetközi érintkezésekben, ebből az következik, hogy minden szerződés jogérvényes megkötésére korlátlan joga van. És nem mi állítjuk az alkotmánykérdést előtérbe, de maga a kormány állította előtérbe; mert gondoljanak csak vissza arra, mivel van indokolva e törvényjavaslat a kormány által? A kormány egyedül és kizárólag indokolja azt azzal, hogy célszerű a törvénybeiktatás, mert alkotmányos aggályokat nyugtat meg, a megzavart paritás helyreállítása szempontjából.

Kérdem, lehet-e az alkotmányi jogkérdést nyomatékosabban, tisztábban odaállítani, mint ezt a kormány tette? Én jól értem, tisztelt ház, nagyon értem azt, ha Polit képviselő úr ezen jog fölötti vitatkozást elméleti értékűnek mondja, és szomorúan tapasztaltam, hogy ezen szavai éppen azon oldalról bizonyos helyeslést és élénk helyeslést keltettek. (Ellenmondások jobbfelől. Igaz! Úgy van! balfelől.) A kormány érdemének, a szabadelvű kormány érdemének tulajdonítom én azt, hogy a magyar parlamentben a többség némely tagjainak keblében jogaink értéke és érvénye iránti hit és bizalom annyira megcsökkent, hogy az ország egy meglévő jogának gyakorlata, annak létezése fölötti vita, abszolút elméleti kérdéssé törpül. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Annyiszor hallottuk már e házban a miniszterelnök úrtól, hogy mily sok joga van ennek az országnak! Ennek van joga — hiszen bele van írva törvényeinkbe — külön vámterülethez; ennek van joga független bankhoz; (Derűtség balfelől.) ennek az

országnak van joga arra, hogy a 80 milliós adósságban részt ne vegyen: hanem óvakodjunk e jogot használni, takargasuk be pólyába szorgosan, hogy utódaink hasznát vehessék. Mindezt, mondom, annyiszor hallottuk, hogy utóljára meggyengítette a jogaink értéke iránti bizalmat. Hiszen a jogok értékére nézve a miniszterelnök úrnak az a véleménye, hogy jogom lényege nem abban áll, ha meg egyezésem nélkül valami nem jöhet létre, hanem abban, hogy beszélhetek és hozzászólhatok. (Úgy van, úgy! balfelől.)

Akik a szabadelvű kormány fejétől éveken át ily tanokat hirdetve hallottak; kik lépésről lépésre cselekvényekbe bonyolítottak bele, melyek nem jelentettek egyebet, mint a jog üres fenntartását, de hatálytalanná tételét, azok helyeselhetik, hogy itt jelenleg egyébről nincs szó, mint egy elméleti kérdésnek gyönyörűség végetti megvitatásáról. (Zajos helyeslés balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) De mert mi azt hisszük és úgy vagyunk meggyőződve, hogy egy országnak alkotmányos érzékét ily tények elhomályosíthatják; hogy nagy ügyességgel, nagy erélyvel, következetesen hirdetett elméletek alkalmasak arra, hogy egy nemzetben megingassák a hitet jogainak komolysága és becse iránt: de a nemzet szeretete és ragaszkodása alkotmányához nem veszhet el, azt ki nem lehet irtani bármilyen szolgálatkészséggel felfelé és bármilyen ügyességgel lefelé. (Zajos helyeslés balfelől. Nyugtalanág jobbfelől.) És hogy ez el ne homályosíttassék, hogy ez ki ne irtassék, mi minden egyes alkalommal, nem midőn mesterségesen kell azt a ház elé hozni, de midőn ezen kérdések megvitatása egyenesen a kormány által indítványoztatik, komolyan szót emelünk és komolyan igénybe vesszük az ország ezen jogát. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Ami már, tisztelt ház, a törvénybe iktatást illeti, mi azt megtagadjuk, azért, mert az a kormány által oly formában ajánlatott, amely az országgyűlésnek jogkörét kétségbe vonja. Már pedig midőn az országgyűlés egy törvényhozási aktust teljesít, ennek jelentősége iránt a törvényhozás mindkét tényezőjének véleménye, a kormány nyilatkozata nagy fontossággal bír. Mert én a dolgot úgy tekin-

tem, hogy a kormány itt a korona képviselőjében beszél; mert ha nem abban beszélne, valóban nyilatkozataival ily kimerítőleg nem foglalkoznám; mivel tehát a korona képviselőjében beszél: mi óvni akarjuk az országgyűlést, hogy ráálljon a kormány által is feleslegesnek nyilvánított aktusra, akkor midőn alkotmányos joga éppen a korona részéről a miniszter által kétségbe vonatik; de megtagadjuk, mert ez a kormány összes eljárásának politikai helyeslését involválja magában; megtagadjuk elvégre ismét azért, mert ezen cselekménye által az országgyűlés az okkupáció és adminisztráció tényével szemben megköti magát, szükségén túl köti meg magát.

Ezek az okok, amelyeknél fogva megtagadnék a hozzájárulást is, akkor ha kellő alakban javasoltatnék; de akkor legalább az okok elseje elesnék.

Engedjék meg azonban, hogy a formára még egy észrevételt tegyek. (Halljuk! Halljuk!) Általában a szerződésnek törvénybe iktatása a berlini szerződésre nézve sine discrimine javaslatatik; ez által azon -színe van a dolognak, mintha a berlini szerződésnek minden határozatai országos törvényerővel ruháztatnának fel.

Már most állítom, hogy ehhez hasonló eljárást törvénykönyvünkben nem találok. Mert igaz, tudok eseteket, hivatkozás is történt rá, hogy béke-szerződések és külföldi államokkal kötött szerződések is egész terjedelmükben törvénykönyvünkbe iktattattak, de azok e két kategóriába tartoztak: vagy olyanok voltak, amelyek a benső jogrendet, az alkotmánynak jogrendét módosították, vagy pótolták; vagy olyanok voltak, melyek a köztünk és egy másik állam közti viszonyokat szabályozták. De hogy oly szerződés, minden határozott kifejezése nélkül annak, hogy a törvénykönyvbe iktatás annak mely részére vonatkozik; amely szerződés idegen államok keletkezéséről és azok kötelezettségeiről rendelkezik; amely Bulgáriát, Ruméliát megállapítja; amely a Török- és Oroszország közötti viszonyokat rendez; amely Montenegrót, Szerbiát gyarapítja, — hogy ilyen szerződés minden határozata törvényerővel ruháztassék fel, az a törvény formájának könnyelmű felhasználása. (Helyeslés balfelől.)

Ha a tisztelt miniszterelnök úr komolyan veszi a törvénybeiktatást, és ha megint egy csodálatos magyarázatra utólag nem számíthatunk a miniszterelnök úr részéről, mely lényegében úgy fog hangzani, hogy az örök emlékezet: megőrzése végett iktattatik törvénybe; ha, mondom, komolyan veszi: akkor hogyan magyarázható meg a törvénycikk végén a fejedelem nevében az ünnepélyesen odaiktatott azon nyilatkozat, hogy mindazt, ami ezen törvényben foglaltatik, helyesnek, jónak, kedvesnek és elfogadottnak vallja a fejedelem és ő mind maga megtartja, mind mások által meg fogja tartatni. Tehát a fejedelmet azon helyzetbe akarja juttatni, hogy a berlini szerződés ezen ünnepélyes becikkelyezése által annak minden pontjának mások által való megtartására eskü által legyen kötelezve; (Úgy van! balfelől.) vagy pedig fenntartja magának a miniszterelnök úr, hogy minden egyes alkalommal az általa nagy ügyességgel alkalmazott idők és körülmények maximája szerint (Derültség.) majd ki fogja szemelni, hogy mely határozatok azok, amelyekre czélszerű kimondani, hogy a becikkelyezés által törvényerőre emelkedtek melyek azok, amik csak az utódok épülésére vannak beiktatva. (Élénk helyeslés balfelől)

Vagy mit gondol a miniszterelnök úr, ha a berlini szerződésnek — ami legalább is nem valószínűtlen — némely részei módosítás alá jönnek, akkor e módosítás folytán majd ezen törvények változtatása lesz szükséges? Még akkor is, ha államunk területét, államunk viszonyaitf e módosítások egyáltalában nem érintik? (Tetszés balfelől.) Hiányosnak és könnyelműnek tartom a kormány eljárását, mely a törvény formáját ily félreértéseknek teszi ki.

De nem foglalkozom tovább a forma kérdésével. Rátérek azokra, amik a törvénybeiktatás következményei iránt felhozattak. Senki eziránti következtetésem alaptalanságát nem mutatta ki, még a miniszterelnök úr sem. A miniszterelnök úr e következtetések nyugtalanító voltát megkísérelte egy nyilatkozattal gyengíteni, és mint magát kifejezni méltóztatott, megnyugtató nyilatkozatot kívánt tenni, mely a következőkben áll: Én legalább, míg e helyen leszek, azért, hogy a berlini szerződés becikkelyez-

tetik, akár annexióról, akár egyes részeknek a monarchiához való csatolásáról, akár bármely állandó intézkedésről legyen szó, soha sem fogom mondani, hogy már most a becikkelyezés folytán a törvényhozásnak ezt meg kell tennie; ahhoz többé hozzászólnia nem lehet — s hozzátette, és ez mint fenyegetés hangzott ellenünkben: és nem fogja engedni, ha ott ül valaki más, hogy ez a más mondjon ilyeneket.

A miniszterelnök úr tehát mindenekelőtt meg akart nyugtatni. Kérdem, tisztelt ház, nem jutott-e eszébe, hogy midőn itt megnyugtató végett Ígéretet tesz, aligha számíthat az eddig történetek után sikerre? (Tetszés balfelől.) Hiszen annyiszor hallottuk a miniszterelnök úrtól, hogy ám mulassák magukat, kik múlt Ígéreteit és nyilatkozatait idézni szokták, mulassák magukat, ha kedvök telik az ilyen gyönyörűségben, idézetekkel: ő biztosítja őket, hogy még jövőre is sok alkalmuk lesz ilyes idézetekre. (Élénk derűtség balfelől.) Midőn ilyen gúnyos közönyt tanúsított önnön, a múltban tett ígéretei iránt, lehet-e azt alaposan gondolni, hogy ha azoknak hosszú sorát megtoldja még egygyel, ez a házban vagy a házon kívül megnyugtatót fog szerezni? (Ügy van! balfelől.)

Különb, ha ezen nyilatkozatok ebben az eredendő bűnben nem szenvednének is, két nagy körülmény van, ami azokat minden értéküktől megfosztja. Egyik az, hogy, ha ezek a nyilatkozatok ellenkezének a törvénybeiktatás természetes és szükségszerű következményeivel, s ha azokat mindenki az előzmények után is teljes bizalommal vehetné: azok akkor sem nyújtanának semmi biztosítékot; mert a törvény szükségszerű következményei ellenében olyan ígéret, hogy én nem fogok erre hivatkozni, merő szavaknál, miket az első szellő elragad, több jelentőséggel nem bírnak. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt megvallom, a nyilatkozat nagyon óvatos, mert ami a törvénybeiktatás következményei gyanánt bennünket nyugtalanít, erre nem méltóztatott semmi ígéretet tenni; az pedig, amire ígéretet tett, bennünket éppen nem nyugtalanít. Mert nagyon jól tudjuk azt, hogy a szerződésbe az okkupáció mint ideiglenes, határozatlan

ideig tartó, de nem mint annexió van beiktatva; nagyon jól tudtuk, hogy ahhoz, hogy abból annexió legyen? törvény szükséges. Nagyon jól tudtuk azt is, hogy az úgynevezett állandó intézkedésekhez, melyekre mindig mondhatja a miniszterelnök úr, hogy ideiglenesen tartó okkupáció alapján nem is lehet állandó intézkedés, hogy azon állandó intézkedésekhez kell külön törvény. De az én aggodalmaim arra vonatkoztak, hogy a törvénybeiktatás által megteremtetik egy államjogi kapcsolat Bosznia és Hercegovina idegen területe és a monarchia közt, törvény erejére emelkedve. Törvénynyel vállalja át a monarchia, tehát a magyar állam is, hogy azon idegen területeken az összes állami uralmi jogokat gyakorolja és kötelezéseket teljesíti, azokat kormányozza és megszállva tartja, és akkor e törvényes köteletségnek teljesítésére vonatkozó költségek azon törvényből folyó költségek lesznek. És ha egyszer azon — mondjuk — határozatlan ideig tartó kapcsolat törvény által van megállapítva monarchiánk, tehát államunk és azon területek között: akkor az országgyűlés keze meg van kötve, és arra, hogy ezen kapcsolatnak vége vettessék, a törvényhozás minden tényezőjének beleegyezése lesz szükséges. (Igaz! balfelől.) A tisztelt miniszterelnök úr sem ígéretet, sem nyilatkozatot eziránt nem méltóztatott tenni. Egyébiránt kérem, ne is tegyen. Mert ha ez a szerződés be is iktattatik, mi legalább, s azt hiszem, mások is, örködni fogunk a felett, hogy annak legszükségesebb, legszorosabb magyarázata alapján való elkerülhetetlen következményein túl többet el ne ismerjen az országgyűlés. Ennyit kénytelen elismerni; de csak a legszükségesebb, legszorgosabb magyarázaton alapuló következményeket, és ha azokat az országra nézve prejudiciózusnak tartják, azt hiszem, lesznek e házban mindig elegendő számúak, kik tudni fogják védeni és megóvni annak ellenében az országot is. (Helyeslés balfelől.)

És itt, tisztelt ház, át kell térnem arra, amit a dolog államjogi oldalának másik részére említ a miniszterelnök, t. i. amit elméleti értékűnek nyilvánított, de amit én a legfőbb fontosságú alkotmányjogok közé sorozok: hogy

vájjon a berlini szerződés említett részeinek kötelező erejéhez, tehát érvényéhez szükséges kellék-e ezen országgyűlés jóváhagyása, vagy nem szükséges? És itt engedje meg a miniszterelnök úr, hogy mindenekelőtt szóljak arról, amire oly nagy diadalérzettel czéltott beszédében: hogy egész múltkori felszólalásom kibékíthetetlen ellenmondásban szenved.

Azt mondta ugyanis és ezek voltak nyilatkozatai: »Ez igazán különös egy törvényjavaslat«, mert az én nyilatkozatom szerint »egyszer semmit sem mond, máskor ott, midőn bekebelezésről nincs szó, megteremti azt a jogi kapcsolatot, melynek megteremtése még nem is tartozik a lehetőségek közé«. Ámbár megint azt mondja, hogy ellentmondás van abban, midőn beszédemben egy helyen azt mondtam: »nincs meg a paritás«, mert a berlini szerződés Ausztriával jóváhagyatott, mi pedig nem akarjuk jóváhagyni; majd ismét azt állítom, hogy ha e törvényjavaslat elfogadtatik, az országgyűlés többé nem is mozdulhat.

Ezt ugyan így, amint a miniszterelnök úr idézni méltóztatott, nem mondtam; nem mondtam, hogy az országgyűlés nem mozdulhat. De igenis állítottam kettőt, t. i. azt, hogy a javasolt becikkelyezés által nincs helyreállítva a megzavart paritás, pedig ő nem tudott annak indoklására egyebet felhozni, mint azt, hogy meg akar alkotmányos aggályokat nyugtatni és a paritást helyre akarja állítani. Ehhez ragaszkodom most is. És másodszor állítom: igenis, e becikkelyezés olyan, hogy törvényerőre emeli a berlini szerződés némely részeit és ezeknek azon következményei, amelyekre czéloztam, előállnak.

Hogy az első, t. i. a paritás, nincs meg, tisztelt ház, én csak egyetlen egy körülménnyel akarom bizonyítani, mert hisz erről sokat hallott a tisztelt ház. Kérdem: mi volna következménye annak, ha megtagadtatnék e törvényjavaslatnak becikkelyezése itt, és mi lett volna következménye annak, ha megtagadtatott volna Ausztriában a berlini szerződésnek jóváhagyása? Ha Ausztriában megtagadtatott volna, akkor a következményt megszabja az alkotmány 6-ik czikkelye, amelyet fölolvassok: (Halljuk!) »Zur

Giltigkeit der Handelsverträge und jener Staatsverträge, welche das Reich und Theile derselben belasten, ist die Zustimmung des Reichsrathes erforderlich.« Tehát »zur Giltigkeit«. Ausztriában e szerint az lett volna a következője, ha a jóváhagyás megtagadtatik, hogy akkor ezen része a berlini szerződésnek nem érvényes. Nálunk, ha a miniszterelnök úr okoskodása szerint és az ő törvényjavaslata szerint járunk el: ha megtagadtatik a becikkelyezés, a miniszterelnök úr azt mondja: önök nem teljesítettek egy oly dolgot, melyet én czélszerűnek gondoltam, de azért a szerződés minden részében érvényes és kötelező erejű. (Tetszés balfelől.) Ezt nevezi a miniszterelnök úr paritásnak. (Zajos tetszés balfelől.) Ezzel akarja a miniszterelnök úr pártjában az aggódókat megnyugtatni. (Élénk helyeslés és taps balfelől.)

Már most uraim, én csak azt kérném, hogy miután a kormánynak nem sikerült megmutatnia, hogy a paritás helyreállítása, az alkotmányos aggodalmak megnyugtatása elérhető ez úton: ugyan mondja meg most, midőn más senki sem veheti bírálat alá beszédét, mivel már vége van az egész vitának, ugyan mondja meg, hogy mi az igazi célja a becikkelyezésnek? Mi képzelhető célja van? Mondja meg, ha másért nem, úgy saját pártjára való tekintettel. (Zajos tetszés balról. Mozgás és felkiáltások jobbról: Mi meg vagyunk nyugtatva! Derűtlenség a baloldalon.)

Hisz hallotta a tisztelt ház, hogy azon oldalon a felszólalók közül — gondolom hárman voltak, akik felszóltak — kettő: Ormay Károly és Apáthy István képviselő urak, kijelentették, hogy ők ezt a becikkelyezést formalitásnak tekintik; Jókai Mór tisztelt képviselő úr egy kissé szórakozott figyelemmel, de megengedem, annál elmésemben, egész beszédében arról beszélt, mintha a fejedelmek békekötési és hadindítási jogának korlátozásáról lenne szó, és nem arról, hogy lehet-e ezen államra terhet és teljesítést vállalni az országgyűlés beleegyezése nélkül.

Hárman pártolták a miniszter urat. Ketten azt mondták, hogy ez pusztán formalitás, de nem tudták megmagyarázni, hogy mire szükséges, vagy miért czélszerű e forma.

A harmadik félreértette. Buzgón pártolta, az szent igaz. Egyfel azonban e félreértések után, a vita végén, tartozik a miniszterelnök úr saját pártjának: azzal, hogy mondja meg saját pártjának, mire kívánja a becikkelyezést? (Helyeslés a baloldalon.) De egyáltalában nem lehet állítani, .nem állíthatja a kormány sem, a túoldal sem, azt az egyet, hogy ezzel a paritás miatt felgerjedt aggodalmak meg lesznek nyugtatva.

Azt az egyet ne állítsák, hogy a megzavart paritás, mely iránt ünnepélyes ígéretet tett a miniszterelnök úr, helyre lesz állítva; ez lehetetlen. De ha nyilatkoznijónak látja, akkor bátor vagyok arra figyelmeztetni, hogy amiket eddig tett a kormány s amiket eddig mondott, azok leküzdhetlen erővel annak elismerésére sodorják a kormányt, hogy a berlini szerződés kötelező erejéhez ennek az országgyűlésnek jóváhagyása szükséges.

Nem akarok itt a kormánytól idegen érveket felhozni. Hivatkozom csak önnön tetteire és nyilatkozataira. A tisztelt miniszterelnök úr úgy nyilatkozott, hogy az országgyűlés jogát a berlini szerződéssel szemben a paritás szempontja alá tartozónak tartja. Különben nem mondotta volna, hogy mert Ausztriában bizonyos jogkört vettek igénybe, ebből a paritás megzavarása következik.

Már most, tisztelt ház, világos törvény, az 1867. évi XII. t.-cz. 28. §-a megmondja, milyen ügyek azok, melyek a paritás szempontja alá esnek. Azt pedig a tisztelt miniszterelnök úr ismételtelen elismerte, most sem fogja kétségbe vonni, hogy ezen ügynél az országgyűlés jogköre a paritás szempontja alá esik. Már most a törvény azt mondja: ... a közös-ügyek azon részére nézve, melyek nem tisztán a kormányzat köréhez tartoznak ... mellőzhetlen feltétel a teljes paritás. Tehát oly ügyekről van szó, melyeket a kormányzat a maga hatalmával el nem intézhet, amelyeknek elintézéséhez az országgyűlés közreműködése szükséges, amelyek jogi létrejöttéhez éppen e törvény alapján az alkotmányos testületeknek közreműködése lényeges kellék.

Kérdem tehát: ha a jóváhagyás nem lényeges jogi kellék ezen szerződés részeinek kötelező erejéhez, ugyan mire való az országgyűlés működése a paritás alapján?

Azután még egyet említék, tisztelt ház. (Halljuk!) Akik a delegációk tárgyalásait figyelemmel kísérték, azok tudják azt, hogy a közös kormány, kétségtelenül egyetértésben a magyar kormányval, bizonyos álláspontot foglalt el. Beadta a költségvetést a múlt évre, amennyibe a boszniai és hercegovinai okkupáció és adminisztráció került, és beadta a jelen évi költségvetést is. Aztán az ausztriai delegációban elébb, de csak azért, mert elébb tárgyalták, udvariasság által meghonosodott szokás levén, hogy annál a delegációnál jelennek meg elébb a miniszterek, amelyik a másik állam fővárosában van, az a kifogás emeltett: ezen költségeket nem lehet megszavazni, mivel nincs meg a jogalapjuk, mivel a berlini szerződésből egy alkotmányos kellék hiányzik, t. i. az országgyűlés jóváhagyása. És mi történt? A külügyminiszter úr visszavonta azon javaslatokat. Akkor a reichsrat összegjött Bécsben, megadta a jóváhagyást a berlini szerződéshez. Ismét egybegyűltek a delegációk. A visszavont javaslatok újra előterjesztettek, megszavazták a költségeket az ausztriai delegációban; de minthogy a magyar országgyűlés a berlini szerződés felett még nem határozott, ebből az okból, mert helyes jogalapja ezen költségek megszavazásának még nem létezik, felfüggesztették a delegáció határozatainak szentesítés alá terjesztését. Két dolog közül tehát az egyik áll, de előle kitérni nem lehet. Vagy szükséges feltétel az országgyűlés határozata arra, hogy a berlini szerződésből folyó költségeket a delegáció megszavazhassa, vagy nem szükséges. Ha a jóváhagyás nem szükséges kellék, akkor miért függesztették fel a delegáció tanácskozásait, miért függesztették fel a határozatoknak szentesítés alá terjesztését? Akkor miért kívánják, hogy az országgyűlés teljesítse ezen szerződés iránt az alkotmányos becikkelyezést? ha csak czélszerű a becikkelyezés, mi értelme van ezen eljárásnak? Ha pedig az az álláspont a helyes, amelyet a külügyi kormány elfogal: akkor azt kell tapasztalnunk, hogy a külügyminiszterben a magyar országgyűlés jogai iránt, a magyar alkotmány integritása iránt több tekintet és több érzék van, mint a magyar miniszterelnökben. Pedig kinek volna hivatása

éppen ezen szempontokat érvényesíteni, ha nem ő neki? és kinek kötelessége eljárását, nyilatkozatait a közös kormányának kétségtelen hivatalos tettével összhangzatba hozni?

Egyébiránt, tisztelt ház, a jóváhagyási jog közjogi pozitív alapjaira bőven nyilatkoztam beszédemben, kiegészítette ezeket tisztelt barátom Hodossy képviselő úr kitűnő beszédében; ezeket nem ismételem, nem bővíttem.

Engedjék meg azonban, hogy ezzel kapcsolatosan a tisztelt miniszterelnök úrnak még egy észrevételére feleljek. Ezen észrevétel abban állott, hogy hivatkozott arra, hogy 1809-ben, gondolom, a schönbrunni békekötés alkalmával, Magyarország kapcsolt részeinek egyes darabjai elszakítottak a magyar birodalomtól, átengedettek idegen államnak s ezt még sem találjuk törvényeinkbe beczikkelyezve. Én nem tudom, mit akar ezzel a tisztelt miniszterelnök úr bizonyítani. De annak az elvnek megdöntését, hogy a magyar államnak állami uralmát idegen területre kiterjeszteni, sem ideiglenesen, sem állandóan, vagy a magyar állam uralma alól sem ideiglenesen, sem állandólag területet elvonni nem lehet másként, mint törvény által: ennek az elvnek megdöntését e példa nem foglalja magában. Mert ha mi minden jogi tételnek és elvnek, mely a zavaros idők folyamában erőszakos kormány által megsértetett, érvényességét kétségbe vonjuk, akkor alkotmányunknak egyetlenegy tétele sem állana fenn. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Azon felfogást sem értem és helyességét határozottan kétségbe kell vonnom, hogy a linczi békekötést, mely gondolom az 1647-iki dekrétumok között foglaltatik, úgy tekinti a tisztelt miniszterelnök úr, hogy ezen békekötésnek stipulációi teljesen érvényesek voltak beczikkelyezés nélkül is. Engedelmet kérek, nem voltak érvényesek, mert legnagyobb részükre, melyekben az alkotmánynak pótlása, módosítása foglaltatik, ráállhat ugyan a magyar fejedelem más fejedelemmel szemben, a békekötés érvényes is; de az egyes határozatok kötelező érvényességet nem azért nyertek, mert a magyar fejedelem jogosan köthetett békét más fejedelemmel, hanem kötelezővé váltak egyedül a beczikkelyezés által. Ennélfogva, ha ez a példa bizonyít valamit, bizonyítja azt: hogy valahányszor oly állami intézkedések

ról van szó, mely intézkedések jogrendünket módosítják, vagy a magyar állam hatalmának kiterjesztését vagy megszorítását területi tekintetben magukban foglalják: ahhoz, hogy azok törvényerőre emeltessenek és hogy azoknak kötelező erejük legyen, a beczikkelyezés alkotmányunkban mindig szükségesnek tekintett.

Már most elejtem a jogi oldalát a kérdésnek és bocsánatot kérek, hogy figyelmüket ezzel annyira fárasztottam. (Halljuk! Halljuk!)

A jogok értéke abban áll, hogy bár néha érvényesítésükre, a körülmények összetalálkozása következtében, a nemzet gyöngye lehet: jöhetnek idők, midőn azok a jogok erősebb kezekben a nemzet érdekeire nézve becses biztonsítékot nyújtanak. (Helyeslés a baloldalon.)

Nem tartom tehát elveszettnek az időt, nem tartom elveszettnek azon fejtegetéseket és azon fáradságot, mely az országgyűlés jogkörének tisztába hozására egy ily gyakorlati eset alkalmával fordítottak. (Helyeslés.)

Most már rátérek, tisztelt ház, azon két utolsó rendjére az érveknek, melyek felhozattak azok ellen, amik határozati javaslatunkban foglaltatnak. És itt, mivel ez nem pártkérdés; mivel annak megvitatásánál, hogy mi a jogköre az országgyűlésnek és mi nem, a vonal, mely elválaszt bennünket, kell hogy eltűnjék — hogy aztán önök miként gyakorolják azt a jogot, azt tegyék meggyőződésük szerint: arra kérem a tisztelt házat, hogy ezen kérdés feletti ítéletmondásnál vessen ki elméjéből minden mellékkörülményt; különösen pedig ne helyezzen súlyt azon nyilatkozatokra, amelyeket a tisztelt miniszterelnök úr tett. Ő t. i. azt mondja, hogy a korona törvényes szerződéskötési jogát fenn akarja tartani; hogy ő a parlament befolyását ilyen vagy olyan értelemben ismeri el.

Nem arról van itt szó, tisztelt ház, hogy a koronának a nemzetközi szerződések megkötésére vonatkozó joga elismeressék. (Úgy van! balfelől.) Ezt elismerjük mi is mint szabályt. (Halljuk! Halljuk!) Arról van itt szó, hogy a szerződéseknek némely neméig, nézve a monarcha e joga bizonyos korlátoknak van alávetve. Azon jogot tehát fenntartani nem volna szükséges, és ne is cresszkedjünk abba, hogy

minő kategóriájú szerződések azok, melyeknek létrejöttéhez az országgyűlés közreműködése szükséges. Szorítkozunk tisztán annak megítélésére, vajjon ezen egy szerződésnek, amely előttünk van, t. i. a berlini szerződésnek (Halljuk! Halljuk!) jogi érvényességéhez, mindig szem előtt tartva, hogy tulajdonkép annak némely határozatairól van szó, szükséges-e az országgyűlés beleegyezése, vagy sem?

Ha ily körben fogjuk fel a dolgot, akkor elesik azon érvek legnagyobb része, melyeket politikai szempontokból ellenünk felhoznak.

Egyik része azoknak az érveknek ez volt: nem kell e monarchiát előnytelen helyzetbe hozni a többi külföldi államokkal szemben; nem kell e monarchiát oly helyzetbe hozni, hogy az ő képviselője nemzetközi érintkezésekben kötöttebb kezekkel jelenjék meg, mint a többi nagyhatalmaké, mint a többi államoké. (Halljuk! Halljuk!)

Hogy minden ellenvetés közt ez a legalaptalanabb, ki lett mutatva Pulszky Ágost és Hodossy Imre tisztelt barátaim által. Ha méltóztatnék kívánni, ismételném újra az általuk mondottakat; de mert én ezzel nem akarom untatni a tisztelt házat, ezt elhagyom. (Halljuk! Halljuk!)

Én Oroszországon kívül, melynek alkotmánya nincsen, csak egyetlen egy nagyhatalmat ismerek, s ez Anglia, amelynek — erre önök oly nagy önérettel hivatkoztak és én is fogok rá hivatkozni — szuverénje ezen szerződést korlátlanul megköthette volna. Sem Németország, sem Olaszország, sem Franciaország, sem Poroszország, és hogy az apróbb államokat is említsem, sem Belgium, sem Dánia szuverénjei nincsenek jogosítva terheket átvállalni és terhes, pénzbe kerülő kötelességeket vállalni országaik parlamentjének beleegyezése nélkül. Hodossy Imre tisztelt barátom felolvasta tegnap, ha jól emlékszem, a Németországra, Poroszországra és Belgiumra vonatkozó alkotmánytételket, és arra a körülményre vagyok bátor figyelmeztetni a tisztelt házat, hogy azon alkotmánytételek mind csaknem úgy hasonlítanak egymáshoz, mint a tojás a tojáshoz, a francia a belgához, az osztrák az olaszhoz, ez a némethez és a poroszhoz. Igen, mert valamennyinek

egy közös politikai szempont, egy közös alkotmányi bizto-
síték megszerzése szolgált alapul.

De Franciaország és Olaszország alkotmánytété-
leit nem idézték tisztelt barátaim. Franciaországnak
1875-ben hozott törvénye: »sur les pouvoirs publics«, azt
mondja, hogy az elnök, tudniillik a köztársaság elnöke,
jogosítva van alkudozni és megkötni szerződéseket, »sauf
l'approbation législative pour ceux, qui engagent les
finances, les états des personnes, ou la propriété des
français et des étrangers, et pour ceux, qui concerneraient
l'échange ou cession des biens domaniaux«. Engedje meg
tehát a tisztelt ház, ismételnem, hogy mindazon szerző-
désekre nézve, melyek Franciaország pénzügyeit igénybe-
veszik, a kamarák jóváhagyásához van kötve a francia
köztársaság elnöke.

Olaszországban hasonlóan a kamarák jóváhagyása
szükséges az ország pénzügyeit igénybevevő szerződések
kötéséhez. Az olasz törvénynek 5. §-a ezt mondja: »Les
traités qui entraîneraient une charge pour les finances, ou
une modification du territoire de l'état, n'auront pas
d'effet qu'ils n'aient obtenu l'approbation des chambres«,
azaz: amely kötések az állam pénzügyi megterhelését vonnák
magok után, csakis a kamarák jóváhagyásával hatályosak.

Már most, tisztelt ház, állapotjunk meg itt egy
perczig. Jól tudom, hogy midőn arról van szó, mi jog-
köre van ezen országgyűlésnek, nem jogforrások az idegen
alkotmányok, s erre nézve megjegyzem, hogy éppen csak
a kormánypárt s csak Ormay képviselő úr állította fel
azon tételt, hogy az országgyűlési jogkörre nézve döntő
szempontul a nemzetközi szokások szolgálnak, holott az
nem is nemzetközi jog, hanem az alkotmány belső kérdése.
(Úgy van! Úgy van! a baloldalon és a szélsőbaloldalon.)
Igen jól tudom ezt. De midőn a miniszterelnök azon érvvel
él velünk szemben, hogy ne hozzuk a monarchiát kötöttebb«
helyzetbe, mint amilyenben más államok vannak: ki kellett
mutatni, hogy amely államokban igazi alkotmányosság
van, és a nagyhatalmak közül Franciaországban, Német-
országban és Olaszországban, azon államok fejei nem bírják
korlátlanul e jogot, sőt épp olyanmú korlátolásnak vannak

alávetve, minő korlátolásokat az osztrák állam igénybe vett és milyeneket törvényeink alapján mi is igénybe veszünk. (Helyeslés a baloldalon.)

De tisztelt képviselőház, van egy drága és becses hivatkozása a tisztelt túloldalnak: Angolország. Erre akarok néhány szót szólni. Elismerem, — és ebben igazat adok a miniszterelnök úrnak — hogy Angliában a szerződések pusztá, de érvényes megkötése a királyi formai praerogatívák közé tartozik. Igenis oda tartozik, de aztán itt meg is áll a dolog; mert midőn ezeknek végrehajtásáról van szó: akkor amit rendeleti úton tehet a kormány, igenis megteszi; mihelyt törvény vagy parlament által megszavazandó összeg szükséges, azt a parlamenttől kérik.. (Úgy van! a baloldalon.)

Azt mondja a miniszterelnök úr: hiszen Anglia alkotmányos állam, miért feszítjük túl törvényeink értelmét, hogy Angolországnál több joggal bírjunk? Itt észrevétlenül fogalomcsere történt. A miniszterelnök úr nemcsak a mi szuverénünket hozta párhuzamba az angol szuverénnel, de a mi parlamentünket párhuzamba hozta az angol parlamenttel. Ez végzetes tévedés. (Tetszés a baloldalon.) Nem akarok arra hivatkozni, hogy a kormány rendeleti joggal sokkal kisebb körben mozog Angliában, mint a kontinensen, s hogy az az ügy, mely törvénnyel intézendő el, Angliában sokkal több, mint a kontinensen, úgy hogy alig van jelentékenyebb szerződés, melynek végrehajtásához törvényhozási intézkedés nem volna szükséges. Erre nem akarok hivatkozni, hanem áttérek a dolog lényegére. (Halljuk!)

Midőn, t. ház, beszélünk a királyi praerogatívákról itt és Angliában; midőn beszélünk a parlament jogköréről itt és Angliában: azalatt két nagyon különböző dolgot értünk. Angolországban a képviseleti kormány a legteljesebb kifejlődésben van. Ott a legnagyobb politikai hatalom, merem mondani, az egyetlen politikai hatalom} a parlament. Miért ne hagyná meg a parlament a formai praerogatívákat a fejedelemmel, mikor a fejedelem csakj oly miniszterek által gyakorolhatja azokat, kik újabb időben soha és semmi körülmények között a parlament akarata-

tól el nem térnek. S ha egy példa kell, ilyet is idézek. Gondolják-e a tisztelt ház tagjai, hogy ha egy angol miniszter, úgy mint a múlt országgyűlés végén a miniszterelnök úr, megjelent volna az angol parlamentben és azt mondta volna: ezen országnak joga van külön vámterületre, de nem lehet gyakorolni e jogot, mert a törvényhozás másik tényezője nem engedte, (Nyugtalanság jobbról.) nincs megnyugtatta; (Mozgás.) ennek az országnak joga van az önálló bankhoz, de én nem tudom a törvényhozás másik tényezőjét megnyugtanni annak káros következményei iránt; gondolják-e, hogy ily kijelentéssel megjelenhetne egy angol miniszter és beszélhetne így az angol parlamentben, és az angol parlament ezen nyilatkozat előtt, mint fátumszerű szükségesség előtt, meghajolt volna-e úgy, mint ezen parlament tette? (Élénk helyeslés a baloldalon. Mozgás.) S ha nem hiszik, akkor ismerjük el, hogy a királyi praerogativa ott és itt két különböző dolog; hogy a parlament politikai hatalma ott és itt megint két különböző dolog. Hogy pedig ne csak a hüvelyére, külső színére, a hasonlatosságra kelljen hivatkozni: ültessék át ide a parlament azon döntő erejét, azt a kétségtelen, soha senki által meg nem támadott hatalmat, ültessék ide át azt az engedelmességet kikényszerítő hatalmát a parlamentnek, melyet ott a kormányok elismernek: akkor szívesen átvesszük az azzal együtt járó királyi praerogatívákat. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

De amíg itt arra hivatkoznak, hogy a parlamentnek csak utólagos ellenőrzése van, és hivatkoznak épp egy oly ügyben rá, midőn, amint Polit képviselő úr tegnap mondotta, az utólagos ellenőrzést kijátszták; — én ugyan azt mondom, hatálytalanná tették — midőn azt mondták, hogy az ily irányú szerződésre nézve abban áll joga a parlamentnek, és biztosítéka a nemzet befolyásának, hogy az eszközöket megszavazza, de azután végrehajtották meg nem szavazott eszközökkel, és most azzal dicsekednek, hogy ezen senki sem változtathat: (Helyeslés balfelől.) akkor ne kívánják tőlünk, hogy mi könnyelműen, hogy mi idegen, más körülmények közt élő országok analógiája alapján mellőzzük kétségtelen jogunkat. (Helyeslés balfelől.)

De van még egy és ez — hogy már udvariasságból is nem mellőzzem — tisztelt képviselőtársamnak Jókainak beszéde. (Halljuk!) Tisztelt képviselőtársam tegnap úgy nyilatkozott, hogy ő egyszerű józan eszével ugyan nem tartja helyesnek, hogy a békekötés és különösen hadizenet tekintetében az államfő a parlamentnek előleges beleegyezéséhez legyen kötve, és efölött humorizált hosszasan, azon boldog illúzióban, mintha a jelen törvényjavaslatnál ily jog vitatása forogna kérdésben. (Derűtség balfelől.) De ma már észrevehette, hogy azon beszédet bátran elhallgathatta volna, mert nem azon jogról van szó, nem azt a jogot vesszük igénybe, hanem egészen mást. De nem ezért akartam szólni ehhez, hanem hogy tisztelt barátomat, kinek beszédében, mellesleg mondva, beszédeinek három rendes ingredienciáját láttam, (Derűtség balfelől.) hogy tisztelt barátomat megnyugtassam. E három ingrediencia abban áll, hogy először soha sem mulasztja el hízelegni önöknek ott a függetlenségi párton. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem kértük!) önök nem tehetnek róla, de legyenek udvariasak, ne tiltakozzanak ellene. (Nagy derűtség balfelől.) Tehát megdicséri mindig önöket és most is tévé. Miért? Mert önök nagyon tiszteletreméltó emberek, mert önökről azt hiszi, hogy nem törekszenek a kormányra. (Derűtség. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Dehogyan nem!) önök nem törekszenek arra, hogy amint egyik képviselő úr a budget tárgyalása alatt felhozta, hogy a hollótól kiragadják azt, mire ő az önök közbeigazgatása daczára nem akarta elhinni, hogy csak sajt, hanem makaesul vitatta, hogy az konc, t. i. a kormányhatalmat. (Élénk tetszés balfelől.) Második ingredienciája beszédének az orosz elleni kifakadás; de természetesen mindig azon hozzá-tétellel, hogy még csak a tizenegyedik órája van a cselekvésnek; ezen orosz elleni politika tettleges foganatosítására akkor jön el az idő, midőn az ő belátása szerint itt lesz a tizenkettedik óra. Ez a második ingredienciája.

A harmadik részét beszédének teszi a keble mélyéből eredt pozitív nyilatkozat. Azt monda: hogy ha csak egy nagyhatalom van, legyen az bár Franciaország vagy Németország, amely a háborúindítás jogát a parlamentnek előle-

ges beleegyezéséhez köti, ő rögtön azt mondaná, hogy legyünk mi a második hatalom. No, tisztelt ház, én felteszem, hogy a képviselő úr komolyan veszi ezt, és minthogy panaszkodott, hogy milyen fájdalmasan esik szívének, hogy a néptől meg kell tagadni ezt a jogot, mert nincs egyetlenegy hatalom, mely elismerné, s ezért meg kellett tagadni azt a jogát, hogy a vérével és pénzével indítandó háború előleges beleegyezésétől függjön: én, tisztelt ház, azt hiszem, szíve fájdalmát eloszlatom, mert igenis van egy ilyen nagyhatalom, és pedig azon nagyhatalom, melyet óhajtott, Franciaország. Franciaország alkotmányának, t. i. az 1875-iki törvénynek, 4. pontjában az van mondva, hogy a köztársaság elnöke jogosítva van háborút indítani, de csak a két kamara előleges beleegyezésével: »il a le droit de faire la guerre, mais seulement avec le consentement préalable des deux chambres*. íme megvan azon feltétel, amelytől függővé tette a képviselő úr elhatározását; már most reménylem, indítványozni fogja, hogy monarchiánk a második legyen. (Élénk tetszés és helyeslés balfelől.) Én, tisztelt ház, indítványát nem fogom pártolni; hanem talán pártolni fogja a miniszterelnök úr, mert oly jó egyetértésben vannak, hogy nem tehetem föl, hogy egy ily fontos lépésre nézve egészen könnyelműen lekötötte volna a jövőre nézve eljárását.

Elvárjuk tehát ezen indítványt tőle; elvárjuk, hogy komolyan veszi a nép jogai iránt oly érzékenyüléssel kifejezett szimpátiáját; (Derűtség balfelől.) vagy ha már azt gondolja, hogy azt is csak a tizenkettedik órában kell neki teljesítenie, most pedig a tizenegyedik óra van, addig én neki egyet ajánlok. (Halljuk! Halljuk!) Ne azon törje a fejét, hogy nemzetünknek új jogokat szerezzen, hanem igyekezzék meglévő jogainkat megóvni; (Élénk helyeslés balfelől; ellenmondás jobbfelől.) különben könnyen azon gyanúba jön, hogy az országnak ígér oly jogokat, melyek megszerzése, tudja, hogy nem tőle függ, de elhanyagolja azokat, melyek léteznek, és nem veszi a nemzet jogait komolyan. (Élénk helyeslés balfelől.) Valamint úgy látszik, hogy tisztelt képviselőtársam nem veszi politikai nyilatkozatait komolyan, mert kijelentette, hogy ő egész nyugalom-

mal szavaz e törvényjavaslatra. Pedig az az egy kétségtelen, hogy Bosznia és Hercegovina okkupációja foglaltatik e törvényjavaslatban; (Igaz! Úgy van! balfelől. Ellenmondás jobbfelől.) kétségtelen, hogy azon tartományok valami közelebbi viszonyba hozatnak velünk. És ő mit mondott 1878 július 21-ikén választóihoz tartott beszédében? (Halljuk! Halljuk!) Ünnepelesen kinyilatkoztatta, hogy neki nem kell az annexió s azt kikerülendőnek és kikerülhetőnek tartja, és még azt sem kívánja, hogy ott járt katonáink talpaikon azon föld porát az országba behozzák. Aki ily borzalmas dolognak tartja azon tartományokkal a közelebbi viszonyba lépést; aki azok porát, talán még azok szilváját sem akarja az országba behozatni; (Zajos derűtség balfelől.) aki így nyilatkozik, és mégis, anélkül, hogy világosan értesülve volna, hogy miről van szó, egész nyugalommal elfogadja a törvényjavaslatot, mely jogi ténynyé teszi az okkupációt, közelebb hozza az annexiót monarchiánkhoz és törvény által hártja az országra az okkupáció költségeit: (Zajos helyeslés balfelől.) az korábbi nyilatkozatát nem vette egész komolyan.

Az utolsó érv, melyre a tisztelt miniszterelnök úr czéloz, ebben áll: a dualizmus által alkotott szerkezete ezen államnak olyan, hogy az nem engedi meg, hogy ily jog érvényesíttessék, mert ha e monarchia azon helyzetbe jönne, hogy az egyik állam azt a szerződést jóváhagyja, a másik állam azon szerződés érvényét megtagadja, ki lépjen ilyen monarchiával viszonyba, ki lépjen ilyen monarchiával szövetségbe?

Tisztelt ház, ezek oly tételek, melyek egy meghozandó törvényre nézve lehetnek irányadók. De midőn a miniszterelnök úr maga elismeri, hogy a Lajtán túl ezen jog igénybe vétetett; hogy a paritás megzavartatott: kérdem, ha valaki ezen jogot oly veszélyesnek tartja, hogy amellet a monarchia számára politikát üzni nem lehet, nem az-e a kötelessége, rábírn mindkét államát a monarchiának, hogy ezen jogról lemondjon? (Helyeslés a baloldalon.) De elismerni e jogot az egyiknél, és határozottan elvetni a másíknál, ez felforgatása a dualizmusnak. (Helyeslés balfelől.)

Egyébiránt nyugodjék meg a miniszterelnök úr, legalább én e tekintetben aggodalmainak alaposágát nem látom át. Mert nem azt teszi ez lehetetlenné, hogy egyáltalában valami politika követtségén ezen monarchia számára; nem akcióképességét teszi lehetetlenné, mert felhoztam más államok példáját, azok akcióképesek, még Franciaországgal is lépnek szövetségbe, amely pedig háborút sem indíthat a kamarák beleegyezése nélkül; hanem egyet lehetetlenné tesz, és célja az, hogy ezt lehetetlenné tegye: nem lehet oly szerződést kötni, amely a monarchiára terhet ró, amely a monarchia bármelyik államára elengedhetlenül káros. (Helyeslés balfelől.) És ehhez annál inkább kell ragaszkodnunk, minél inkább tapasztaljuk, hogy a külügyi kormányzatot közvetlenül ellenőrizni hatályos módunk és eszközünk alig lehet. És ha állna az, amit oly sokszor felhozott a miniszterelnök úr: hogy ha a külügyi politikára két állam gyakorol befolyást, akkor lehetetlen egységes politikát üzni — ha ez állna, csak azon politikára áll, mely egyiknek vagy másíknak érdekét határozottan sérti. De mi azt kívánjuk: gyakoroltassák oly politika, amely sem egyiknek, sem másíknak érdekét tönkre nem teszi. És ha erre mondják, hogy ilyen politika is lehetetlen, akkor ez kettőt bizonyít. (Ezt senki sem mondja! jobbfelől.) Ha senki sem mondja, akkor nem mondom, mit bizonyít. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Mert ez kettőt bizonyít: vagy azt bizonyítaná, — ilyféle hivatkozás történt is — hogy azok, akik jelenleg intézik a monarchia politikáját, nem képesek olyan politikát folytatni, amelybe mindkét állam egyenlően bele-^{*}nyugodjék, vagy azt bizonyítja, hogy ilyen politika folytatása egyáltalában lehetetlen. És akkor ez által kimutattatnék egy olyan szomorú dolog, amit én nem hiszek, t. i. hogy a monarchia ezen két állama nem volna együvé váló. (Úgy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.) Azért óvatosan kell bánni az ilyen tételek felállításában; mert az ilyen tételek könnyen odavezethetnek, amikben nem osztozom én, nem osztozik a miniszterelnök úr sem: hogy a monarchia két állama közötti kapcsolat tűnék úgy fel, mint amely a két állam érdekével nem egyeztethető össze. (Helyeslés a baloldalon.)

A miniszterelnök úr nem kis élel hozta fel ellenünk, hogy annyiszor emlegetjük Boszniát, hogy ő már azt hiszi: nekünk nem is a politika megváltoztatása, hanem a kormány és ellenzéki helyzet felcserélése igazi célunk.

Tisztelt ház! Midőn azt találom, hogy ha valaki hibás politikát üzött; ha valaki belevitte, saját felelősségére bonyolítja a nemzetet olyan helyzetbe, amelyről ő maga is bevallja: ki kell abból bontakozni s állítja, hogy erre van mód, de nem tartja czélszerűnek, hogy megnyugtasson ennek előadásával: ezen politika hibás következményeit és az által a reánk hozott romlást mindannyiszor, midőn annak egyik következménye napirenden van, kötelességünknek tartom fejtegetni; kötelességünk a nemzet lelkébe bevésni annak tudatát, hogy minő kezek által s minő utakon idéztettek elő ez eredmények; még akkor is kötelességünk, ha sikerült a kormánynak a helyzetet úgy elrontani, hogy azt lényegesen, legalább rögtön, vagy mások meggyőződése szerint később sem lehet megváltoztatni. (Ügy van! balfelől.)

De kérdem, ha élesen azzal gyanúsítottunk, hogy ez eljárásunknak, mely nézetem szerint teljesen jogos, csak az lehet a célja, hogy kormányra jussunk: mi volt a tisztelt miniszterelnök úrnak célja akkor, midőn ezen a helyen hét esztendeig követelt olyan dolgokat, melyeknek, mihelyt arra a helyre jutott, megcsinálta éppen az ellenkezőt? (Tetszés balfelől.) Mi volt célja akkor, midőn a Bittó István és Ghyczy Kálmán minisztériumát megbuktatta, megtagadván adójavaslataiknak szükségét; midőn azt vitatta, hogy adóemeléssel nem szabad addig előlépni, míg az ország gazdasági erejének emelésére intézkedések nem tétetnek? (Ügy van! balfelől.) Ez volt a főök, amiért a budgetet el nem fogadta, s az ő erélyes ellenzése és ellenszegülése eltávolította azon urakat a kormányról. Azután odaült azokra a székekre. És mi volt első tette? Csaknem változatlanul behozta ugyanazon javaslatokat. (Élénk tetszés balfelől.) Mi volt célja akkor, midőn a kormányra jutás időpontjában óriási ígéreteket tett? Tisza miniszterelnök: Nem tettem!

Kijelentette, hogy csak olyan vámszövetségről lehet szó, mely Magyarországnak a fogyasztási adókban való

károsodását megorvosolja és szabad-kereskedelmi irányt követ; kijelentette, hogy minden körülmények között és minden esetben csak egy valóban független nemzeti bank elégítheti ki az országot. És azután, midőn kormányra lépett, megkötetett egy ellenkező irányú vámszerződés.' És később lemondott amiatt, mert a törvényhozás másik tényezőjének a független bank felállítása iránti aggodalmait nem lehetett megnyugtania.

Tisza miniszterelnök: Az se így van!

Én midőn vádoló, lelkiismeretesen óvakodni akarok hamis adatok felhozásától. De azt állítom, s ha tagadtatik, rögtön bebizonyítom a ház naplóival, hogy a miniszterelnök úr nem ezen az országgyűlésen, hanem még a kiegyezési tárgyalások folyama alatt, lemondásakor utólag így nyilatkozott: Én ilyen körülmények között a független magyar bank felállítására nézve azt gondoltam, azt létesíteni kell, de a fejedelem aggodalmait eloszlatni nem bírván, lemondottam. Ezek voltak akkori nyilatkozatai.

És 1878 július 16-ikán Debreczenben hosszasan bizonyítja, hogy nem lehetett független nemzeti bankot felállítani 8 a végén ezt mondja: Mindezen bajok előállottak volna, ezen bajoktól azonban a kereskedelmet és ipart megóvni, azt hiszem, határozottan kötelességem volt. Ivánka Imre: Igaza volt!

Azt mondja Ivánka képviselő úr: igaza volt. De én azt kérdem: hát a fejedelem közbeavatkozására volt szükség, hogy Magyarország miniszterelnöke ezt a kötelességet teljesítse? ő neki kellett ellentállania, hogy ezen bajokba ne sodorja belé az országot? A kettő közül az egyik áll: vagy e bajok nélkül felállíthatónak tartotta a független bankot, és ha annak tartotta, akkor nem volt szabad Debreczenben azzal dicsekednie, hogy a független bank felállításának kimaradásával nagy bajok hárrítottak el; vagy pedig ha nem tartotta felállíthatónak, szabad volt-e annak felállítására egyenesen az engedélyt kérni? És mi volt czélja ezen eljárásnak, amely lemond a bank felállításának kérdésében, azután visszamegy és minden lényeges különbség nélkül fölállítja ugyanazon bankot, amely miatt előbb lemondott? (Élénk helyeslés balfelől.)

Én nem szaporítom ezeknek sorát, csak azt mondom, midőn a miniszterelnök úr találgatja a mi ellenzésünknek céljait, — pedig már, erőseket vagy gyengéket, de érveket szoktunk felhozni álláspontunk mellett — midőn találgatja és azt mondja: csak az vezet bennünket, hogy kormányra akarunk lépni, akkor ő, ha gyanúsít, gyanúsít célzatainkban; jól van, tegye, joga van hozzá.

De én nem gyanúsítok. Én az idézett tények alapján állítom, hogy midőn a miniszterelnök úr hét esztendeig itt és azután négy esztendeig ott működött, azon sok ellenmondás kimagyarázását, amibe magát sodorta; annak kimagyarázását, hogy egész pályája abból állott, hogy mint gigász ígért és követelt és mint törpe cselekedett: (Élénk tetszés balfelől.) annak magyarázatát egyébben nem találom, mint hogy előbb kormányra akart jutni, később pedig a kormányon meg akart maradni. (Élénk helyeslés balfelől.)

És most, tisztelt ház, bevégzem beszédemet (Halljuk! Halljuk! balfelől.) és éppen ezért a lehető legrövidebbre szorítom azt, amit Polit képviselő úrnak tegnap elmondott beszédjére meg akarok jegyezni. Csak két észrevételt teszek. Az egyik ez: a képviselő úr azt mondja, hogy az egész keleti kérdés csak szláv kérdés. Másik nyilatkozata az, hogy azért nem pártolja ezen törvényjavaslat beczikelyezését, mert a monarchia külügyminisztere, mert a magyar miniszterelnök szlávellenes politikát űznek. Gondolom, ez volt nyilatkozata.

Ami az elsőt illeti, tisztelt ház, én azt teljesen tévesnek tartom, mert akár a népeket vesszük, kiknek sorsa a török uralom megrendülésével eldőlt, — ahol mégis, gondolom, görögök, albánok és románok is léteznek — akár ezt nézem, akár veszem pedig az európai politikai rendnek és egyensúlynak követelményeit: a keleti kérdést az európai egyensúly, a rend kérdésének tartom. És a szlávoknak nincs joguk kettőre: sem arra nincs joguk, hogy azt kizárólag érdekekben elintézendőnek tartsák; sem arra nincs joguk, hogy oly elintézetést követelhessenek, mely a többi államok biztonságát fenyegetheti. (Helyeslés balfelől.) És monarchiánkra első sorban a Balkán-félszigeten való alakulások

által a külbiztonság és a belső szilárdság érdekei vannak érintve. Egyébiránt erre nem terjeszkedem ki. Hanem kiterjeszkedem arra a másokra, ami annyi örömet okozott az önök soraiban, midőn kijelenté, hogy ő nem pártolja ezen törvényjavaslat becikkelyezését, mert az bizalom volna a kormány iránt, ez a kormány pedig szlávellenes politikát követett. Mily riadal, mily öröm volt az! (Zajos derűtség balfelől.) Azt gondolták: íme, minden kétségen kívül be van bizonyítva, hogy nem áll az, amit az ellenzék mond: hogy az Magyarország és a monarchia érdekére káros; nem áll az, amit önök kifejeztek feliratukban: hogy az pénzügyileg és közjogilag veszélyezteti az országot; mindez nem áll: Polit Mihály képviselő úr emez egy kijelentéssel eloszlatta önöknek minden aggodalmát. (Tetszés balfelől. Derűtség jobbfelől.)

Talán figyelmen kívül hagyták, hogy ő miért nevezte szlávellenesnek a kormány politikáját? Azért, mert az megkezdett egy oly lépést, amely, ha következetesen folytatják,— pedig szerinte kellene következetesen folytatni — az ő felfogása szerint a Balkán-félszigeten a szláv aspirációknak teljes kielégítésére kellene annak vezetnie; és igen helyesen emelte ki, hogy ha erre vezet, az esetben azután ennek a monarchiának összes alapjai meg fognak változni; hogy a dualizmus tarthatatlan lesz és a szláv elem jó túlsúlyba, mely elemre kell támaszkodnia a monarchiának kelet felé terjeszkedő politikájában. És mert a kormányt habozni látja ez úton; mert látja, hogy a kormány erre a térre lépett, megkezdte azt s azután megállott, mintha megijedt volna attól, amit megkezdett és nem merte folytatni; mert a kormány nem következetes, nem tiszta cél után jár; mert mindig szlávellenességgel akarja itt káros politikáját elfogadtatni: azért nevezte ezen kormány eljárását szlávellenesnek. (Úgy van! balfelől.)

De uraim, az a törekvés, az az irány, mely az okkupációzt szülte, igenis felgerjesztette a szlávok ellenszenvét, de csak a balkánfélszigeti szlávok ellenszenvét, mert azok nem akarnak Ausztriával semmi kapcsolatba jutni, azok a maguk függetlenségét látják fenyegetve Ausztria által; azok Ausztriának minden terjeszkedését károsnak tartják önmaguk

jövőjére nézve. De a monarchiában lévő szlávok — nem mondom szerbek, de csehek és horvátok — kivilágítással üdvözölték azt a terjeszkedést. Mert legalább a csehek a föderalizmust többre becsülik, mint az Ausztrián kívüli szlávok megnyugtatóását, és mert tudják, hogy e ponton megállni nem lehet, ahol megállni akar a miniszterelnök úr, mert vagy vissza kell jönni, vagy előre kell haladni, s minden előhaladás egy-egy követ vesz ki a monarchia jelen szerkezetének alapjából, egy-egy követ vesz ki abból, amire mi a magyar államot, a magyar nemzet jövőjét alapítani akarjuk. (Zajos helyeslés a baloldalon.) Ne csodálkozzanak tehát akkor, ha ő ellenzi a kormány politikáját.

Különböző úton járunk mi, bár én egyáltalában örülnek, ha oly nyilatkozatot a képviselő úrtól nem hallottam volna, amely megakadályozza, hogy egy úton és karöltve járjunk itt az országban; általában sajnálom, ha a magyar állampolgárok bármely része, a külügyi poütika megítélésénél, nem a magyar állam és pusztán a magyar állam érdekében indul ki. (Helyeslés a baloldalon.)

Megvallom, azt tartom, hogy az a nyilatkozat általában sem állásával e házban, — véleményemet mondom e részben — sem azzal, mivel e háznak tartozunk, össze nem egyeztethető. A képviselő úr azt mondja: ő azért veti el a törvényjavaslatot, ő azért bizalmatlan a kormány iránt, mert szlávellenes politikát űz s mert most is csak azt mondja, hogy majd jövőben más politikát fognak más kormányok űzni. Lehet. Hanem míg valaki Magyarországnak a képviselője és a magyar államnak törvényhozó testületében ül: addig talán — enyhén akarom magamat kifejezni — egy hozzáillő, egy hozzá méltó és nézetem szerint egyedül helyes szempont ezen törvényjavaslat megbirálásánál nem az, hogy tetszik-e a külföldi szlávoknak vagy nem; nem az, hogy a külföldi szlávok a magyar kormánynak és a külügyi kormánynak eljárását maguk ellen intézettnek találják-e vagy sem; hanem az, hogy a magyar államnak, mely mindnyájunk állama, fennállásával és biztosításával megegyez-e azon politika vagy nem? (Úgy van balfelől.) Ez közös tér, ez közös alap. Véleményeink eltérhetnek, de kell, de elengedhetetlen, hogy

ez alap követelményein belül mozogjanak. A magyar állam fenntartásának s jövőjének biztosítása alapján kell hogy álljunk mindnyájan. Míg a tisztelt képviselő úr azon az állásponton marad meg, amelyet felszólalásában kifejtett, adhatunk egyenlő szavazatot, de karöltve nem működhetünk, mert irányaink különbözők. (Élénk helyeslés balfelől.)

És most, tisztelt ház, valóban bevégezem beszédemet, (Halljuk!) és fűzöm ezt a tisztelt miniszterelnök úr egy nyilatkozatához, ő azt mondta: hisz mi voltunk azok, kik a csatát provokáltuk; minnek panaszkodunk tehát, ha sejtjük, hogy a döntő pillanatban a győzelem nem a mi részünkön lesz.

Igenis, tisztelt ház, mi provokáltuk ezt, és provokáltuk azzal a tudattal, hogy valószínűleg leszavaztatunk és a törvényjavaslat be fog czikkelyeztetni. De kecsegtetett minket azon remény, hogy legalább az ország aktuális joga, ha a kormány politikájának helyeslése értelmében gyakoroltatik is, az ország meglevő joga megóvatik. Mi azt hittük, hogy ez már nem pártállás, ez már közös érdeke a nemzetnek, a parlamentnek.

Fájdalom, megcsökkent reményünk az iránt, hogy várakozásunk beteljesül. Meglehet tehát, hogy minket le fognak szavazni; meglehet, hogy ezt a törvényjavaslatot, úgy amint van, el fogják fogadni. Hanem a leszavaztatástól mi nem félünk. Félünk csak akkor, ha az egyszerűsmerkölcsi vereséggel járna. (Úgy van! balról.) De midőn Önök uraim teljesítenek egy oly beczzikkelyezést, melyet a kormány csak czélszerűnek lát; midőn tudják azt, hogy arra a czélra, melyre a kormány ajánlotta a beczzikkelyezést, t. i. a megzavart paritás helyreállítására, az nem alkalmas; midőn tudják azt, hogy oly következesei vannak, melyeket előidézni káros és felesleges és amelyek az országot a boszniai megszállásra nézve az eddiginél jobban megkötik; midőn feliratukban a fejedelmet kérték, hogy ki akarnak bonyolódni abból az állapotból és csak a kibonyolódás lehetőségében látják az ország reményének újra felderülését; midőn, mondom, önök mindennek daczára az ország jogainak feláldozásával ezen törvényjavaslatot megszavazzák: akkor igenis, uraim, leszavazhat-

nak bennünket; hanem kérdés, hogy kié lesz az erkölcsi vereség. (Helyeslés balfelől.) Mert én azt hiszem, hogy az erkölcsi diadal a mi részünkön van; hogy az önök diadalát meg fogja zavarni annak öntudata, hogy egy meg nem magyarázott célra és ennél fogva egy önök által el sem fogadhatott célra ily káros lépést tettek. Én azt hiszem, az erkölcsi vereség az Önök oldalán lesz és ebben a meggyőződésben ajánlom a tisztelt háznak határozati javaslatomat. (Élvezés és taps balfelől.)

Polit Mihály: Szilágyi azt mondta, hogy nem lett volna jogom azt a kifejezést használni, hogy: szlávellenes politika. Hiszen én nem a külföldi szlávokat értettem, hanem a belföldieket, és úgy értettem azt, hogy szlávellenes politika üzetik, tekintettel a belföldi szlávokra.

Tisza miniszterelnök: Szilágyi félreértette egy nyilatkozatát. Abból, hogy 1811-ben az 1809-iki békekötés be nem cikkezett, nem következett a jövőre, hanem azt mondta: ha arról beszél az ellenzék, hogy szemben azzal, ami 1848 előtt volt, ma meg akarják szorítani az ország jogait, szolgáljon felvilágosításul azon példa, midőn nem iktatott törvénybe az ország területe egy tetemes részének elidegenítése; míg most a kormány elejétől fogva beismerte, hogy ahol területváltoztatásról van szó, ahhoz a törvényhozásoknak beleegyezése szükséges. (Helyeslés jobbfelől.)

Szilágyinak ama szavaira, hogy ne hasonlítsuk össze az angol parlamentet a miennkel, mert Angolországban a parlament majdnem az egyedüli hatalom és ott legalább az újabb időben nem lehetett kormány, ha a parlament többsége nem támogatta, így felelt a miniszterelnök:

Magyarországon sem volt (1867 óta) kormány, mely megkísérelte volna kisebbséggel kormányozni, és tessék megpróbálni, én meg vagyok róla győződve, — s itt nem teszek különbséget az országnak egy partja közt sem — hogy bármely pártból legyen is a kormány, nem fog akadni senki, ki e kísérletet Magyarországon meg akarná tenni. Ez irányban tehát a helyzet egyforma. De ha a hatalmas angol parlament is az állam érdekében célszerűségeből oly óvatosan él jogával, meg kell gondolnunk,

czélszerű lenne-e nálunk azzal élni, élére állítva végtelenig a dolgot.

A ház 54 szótöbbséggel általánosságban elfogadta a törvényjavaslatot.

Ellene szavaztak a szabadelvű-pártból a kormány újabb megalakulásakor kilépett képviselők közül: Ernuszt Kelemen, Hodossy Imre, Horváth Lajos, Póchy Manó gróf, Wahrmann Mór.

Ausztriában a reichsrat már korábban, 1879 január végén, hosszú vita után, melyben az alkotmánypártnak összes számot tevő elemei a már különben is lemondott ideiglenes Auersperg-kormány és politikája ellen fordultak, kimondta a berlini szerződés jóváhagyását. A kormány álláspontja, melyet Unger igazságügyminiszter képviselt, az volt, hogy a szerződés nem tartozik a törvényhozás elé.

Az Auersperg-minisztériumnak ez volt utolsó törvényhozási szereplése; február 18-ikán Stremayr addigi közoktatási miniszter elnökletével átmeneti kormány alakult, melyben Taaffe gróf vette át a belügyi tárczát, majd a reichsratnak május 22-ikén történt feloszlása után ő intézte a választásokat. Taaffe gróf augusztus 12-ikén miniszterelnökké nevezetett ki s az ősszel megnyílt reichsratba a csehek is beléptek.